

66.3(5У3)
И. 35

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини
ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши
бўйича Ҳаракатлар стратегиясини
«Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да
амалга оширишга оид Давлат дастурини
ўрганиш бўйича

ИЛМИЙ-УСЛУБИЙ РИСОЛА

Тошкент – 2017

**2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини
ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича
Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва
инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид
Давлат дастурини ўрганиш бўйича**

**ИЛМИЙ-УСЛУБИЙ
РИСОЛА**

УЎК: 323(575.1)
КБК: 66.3 (5Ў)
И 35

И 35 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурини ўрганиш бўйича илмий-услубий рисола [Матн] / Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Тошкент Давлат иқтисодиёт университети. – Т.: «Маънавият» нашриёти, 2017. – 244 бет.

ISBN 978-9943-04-327-5

Ушбу рисолада 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга ошириш бўйича белгилаб берилган вазифалар, устувор йўналишларнинг шарҳи ўз аксини топган.

Ҳаракатлар стратегиясида акс этган бешта йўналишнинг мазмун-моҳияти турли фактик материаллар, қиёсий таҳлиллар орқали изоҳлаб берилган, шунингдек, истиқболда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан янада ривожлантириш бўйича чора-тадбирларнинг туб моҳияти схема ва жадваллар орқали баён этилган.

Рисола «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастуридан ўрин олган, халқимиз, жамиятимиз олдида турган долзарб вазифаларни аҳолининг кенг қатламларига етказиш ва тарғиб қилиш мақсадида тайёрланган бўлиб, ундан таълим тизимининг барча босқичларида фаолият кўрсатаётган ўқитувчилар, илмий ходимлар, талаба ва ўқувчилар фойдаланишлари мумкин.

УЎК: 323(575.1)
КБК: 66.3 (5Ў)

Рисола Ўзбекистон Республикаси олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги олий ва ўрта махсус касб-ҳунар таълими йўналишлари бўйича ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини мувофиқлаштириш кенгашининг 2-сон баёни билан 2017 йил 10 майда тасдиқланган.

М У Н Д А Р И Ж А

Муқаддима.....	5
----------------	---

***I боб.* ДАВЛАТ ВА ЖАМИЯТ ҚУРИЛИШИ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ**

1.1. Демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва мамлакатни модернизация қилишда Олий Мажлис палаталари, сиёсий партияларнинг ролини янада кучайтириш.....	9
1.2. Давлат бошқаруви тизимини ислох қилиш	16
1.3. Жамоатчилик бошқаруви тизимини такомиллаштириш	33

***II боб.* ҚОНУН УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ВА СУД-ҲУҚУҚ ТИЗИМИНИ ЯНАДА ИСЛОХ ҚИЛИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ**

2.1. Суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш, судларнинг нуфузини ошириш, суд тизимини демократлаштириш ва такомиллаштириш.....	45
2.2. Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш.....	56
2.3. Маъмурий, жиноят, фуқаролик ва хўжалик қонунчилигини такомиллаштириш.....	67
2.4. Жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизимини такомиллаштириш	77
2.5. Суд-ҳуқуқ тизимида қонунийликни янада мустаҳкамлаш.....	88
2.6. Юридик ёрдам ва хизмат кўрсатиш тизимини такомиллаштириш.....	99

***III боб.* ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ**

3.1. Макроиктисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолиш.....	110
3.2. Таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобидан унинг рақобатдошлигини ошириш.....	119
3.3. Қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш.....	129
3.4. Иқтисодиётда давлат иштирокини камайтириш, хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш ва унинг устувор мавқеини янада кучайтириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожланишини рағбатлантиришга қаратилган институционал ва таркибий ислохотларни давом эттириш.....	141
3.5. Вилоят, туман ва шаҳарларни комплекс ва мутаносиб ижтимоий-иқтисодий ривож- лантириш, уларнинг мавжуд салоҳиятидан самарали ва оптимал фойдаланиш.....	156

**IV б о б. ИЖТИМОЙ СОҲАНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ
УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ**

4.1. Аҳоли бандлиги ва реал даромадларини изчил ошириш	165
4.2. Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва соғлиқни сақлаш тизимини такомиллаштириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш	173
4.3. Арзон уй-жойлар барпо этиш бўйича мақсадли дастурларни амалга ошириш, аҳолининг ҳаёт шароитлари яхшиланишини таъминловчи йўл-транспорт, муҳандислик-коммуникация ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш ҳамда модернизация қилиш	185
4.4. Таълим ва фан соҳасини ривожлантириш	190
4.5. Ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштириш.....	203

**V б о б. ХАВФСИЗЛИК, МИЛЛАТЛАРАРО ТОТУВЛИК ВА ДИНИЙ
БАҒРИКЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ ҲАМДА ЧУҚУР ЎЙЛАНГАН, ЎЗАРО МАНФААТЛИ
ВА АМАЛИЙ ТАШҚИ СИЁСАТ СОҲАСИДАГИ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАР**

5.1. Хавфсизлик, диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувликни таъминлаш соҳасидаги устувор йўналишлар	210
5.2. Чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий ташқи сиёсат соҳасидаги устувор йўналишлар	218
Хулоса	222
Тестлар	224
Глоссарий	231
Фойдаланилган адабиётлар	240

МУҚАДДИМА

Ҳар бир даврнинг ўз тараққиёт омиллари, эҳтиёжлари, талаблари ва ҳаётий тамоийиллари бўлади. Табиийки, буларнинг барчасини шакллантириш ва ривожлантиришга, уларга алоҳида маъно-мазмун бағишлаганга, бу даврда давлат, жамият ҳаёти, ижтимоий-сиёсий институтлар фаолиятининг аниқ йўналишларини белгилаб берадиган улкан тарихий воқеалар бўлади.

2016 йил 4 декабрда мамлакатимизда бўлиб ўтган Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови, ҳеч шубҳасиз, янги тарихимиздаги ана шундай бекиёс ҳодиса бўлди.

Чунки айнан ана шу сайловда бутун Ўзбекистон халқи ўзининг буюк сиёсий иродаси, ҳуқуқий маданиятини намоён этиб, мамлакатимизнинг истиқболдаги тараққиёти, халқимиз, фарзандларимизнинг ёруғ келажаги, фаровон ҳаёти учун онгли равишда овоз берди. Демократик талабларга тўлиқ мос тарзда, миллий сайлов қонунчилиги ва халқаро стандартлар доирасида, очиқ ва ошқора ўтган сайлов жараёнини 5 та нуфузли халқаро ташкилот ва 46 та давлатдан 600 га яқин кузатувчи кузатиб борди.

Юксак савияда ўтган Ўзбекистон Республикаси Президенти сайловида Тадбиркорлар ва ишбилармонлар ҳаракати – Ўзбекистон Либерал-демократик партиясидан номзод сифатида иштирок этган Шавкат Миромонович Мирзиёев сайловчилар умумий сонининг 88,61 фоиз овозини олиб ғолиб бўлди.

Тошкент шаҳрида 2016 йил 14 декабрь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига кириши тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлиси бўлиб ўтди. Тантанали маросимда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев нутқ сўзлади. Давлатимиз раҳбари яқин ва ўрта истиқболда мамлакатимиз олдида турган энг муҳим ва долзарб вазифаларга атрофлича тўхталиб ўтди. Маълумки, бу вазифаларга Президентимизнинг сайловолди дастурида алоҳида эътибор қаратилган эди. Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри сайловчилар вакиллари билан ўтказилган учрашувлар жараёнида улар янада бойитилди.

«Бизнинг вазифамиз – тўпланган тажриба ва илғор халқаро амалиётга суянган ҳолда, – деди Президентимиз Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига кириши маросимига бағишланган нутқида, – ўзимизнинг тараққиёт ва янгилашниш моделимизни қатъий амалга оширишдан иборат. Шу борада яқин ва ўрта муддатга белгиланган марраларга эришиш учун қатъият билан ҳаракат қилишимиз зарур. Шу мақсадда 2017–2021 йилларда Ўзбекистонни янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясини ишлаб чиқиш яқин кунларда яқунланади»¹.

Ҳақиқатан ҳам, Президентимизнинг бевосита раҳбарлиги остида «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурини ҳам ўз ичига оладиган мазкур кенг қўламли дастурий ҳужжат ҳар томонлама пухта ишлаб чиқилди. Ўзбекистон Рес-

¹ «Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олийжаноб халқимиз билан кураимиз. Ш. Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. «Халқ сўзи» газетаси, 2016 йил 15 декабрь.

публикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 2017 йил 7 февралда имзоланган Фармонига мувофиқ уни ҳаётга жорий этиш бўйича қонуний тамойил ва механизмлар тасдиқланди. Мазкур Фармонга берилган шарҳда Ҳаракатлар стратегиясининг аҳамияти алоҳида таъкидланиб, бу борадаги лойиҳаларни тайёрлаш давомида аҳолининг кенг қатламлари орасида қизғин муҳокамалар олиб борилгани, улар турли ахборот майдонларига жойлаштирилгани, бунинг натижасида кўплаб таклиф ва мулоҳазалар келиб тушгани, хусусан, «Қонун ҳужжатлари таъсирини баҳолаш тизими» порталида йўлга қўйилган муҳокамалар туфайли келиб тушган 1310 та таклиф-мулоҳоза асосида «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурининг 41 та банди қайта кўриб чиқилгани қайд этилади.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси мамлакатимизда ҳам, чет эл ижтимоий-сиёсий доиралари томонидан ҳам катта қизиқиш ва эътибор билан ўрганилмоқда. Бу борада атоқли олимлар, нуфузли эксперт ва кузатувчилар, турли даражадаги кўзга кўринган раҳбарлар ўз фикр-мулоҳазаларини билдирмоқдалар. Ҳаракатлар стратегиясининг ҳар бир устувор йўналиши мамлакатимиз таракқиёти учун ғоят муҳим аҳамиятга эга бўлиб, улар қуйидагилардан иборат.

Биринчи йўналишда давлат ва жамият қурилиши тизимини такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари алоҳида белгилаб берилади. Унда демократик ислохотларни чуқурлаштириш, мамлакатни модернизация қилишда Олий Мажлис ва сиёсий партияларнинг ролини янада кучайтириш, шу орқали қонун устуворлигига эришиш асносида жамиятда бошқарувнинг эркин ва халқ ҳокимиятчилиги тамойилларини чуқурлаштиришга эришилади. Давлат бошқаруви тизимини либераллаштириш, турли бюрократик тўсиқларни камайтириш, давлат бошқарувида кенг жамоатчиликнинг фаол иштирокини таъминлаш чораларини кўриш бўйича аниқ ғоялар илгари сурилади. Очик жамият қуриш, давлат ва фуқаро муносабатларини мустаҳкамлаш ва натижада Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида муҳрлаб қўйилганидек, **давлатнинг ягона ва бирдан-бир манбаи халқ экани, давлат халқ манфаатларини ҳимоя қилиши, айти пайтда халқ ўз мақсад ва интилишларини, орзу-умидларини давлат тимсолида кўриши** каби принцип ва қоидаларни тўлиқ амалга ошириш асосий мақсад қилиб қўйилган.

Иккинчи йўналиш қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишнинг устувор йўналишларидан иборат. Бунда суд ҳокимиятининг чинакам самарадорлигини таъминлаш, суднинг нуфузини ошириш, суд тизимини демократлаштириш ва такомиллаштириш устувор вазифа қилиб қўйилди.

Мазкур йўналишда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш, қонун устуворлигига эришиш орқали инсон манфаатларини ҳимоя қилиш, қабул қилинган барча қонунларнинг тўла ва самарали ишлаши бўйича тегишли чора-тадбирларни амалга оширишга жиддий эътибор берилади. Олий суд фаолиятини ислоҳ қилиш, унинг замонавий, ҳозирги кун талаблари асосида ишлайдиган тизимини вужудга келтириш борасида янги ғоялар илгари сурилди. Жумладан, маъмурий, жиноят, фуқаролик ва хўжалик қонунчилигини такомиллаштириш орқали адолатли, халқчил, фуқаролар манфаатларини тўла ҳимоя қила оладиган, уларнинг муаммоларини ўз вақтида ҳал қилиб берадиган суд тизимини вужудга келтириш талаб этилади.

Жиноятчиликка қарши курашиш, энг муҳими, турли ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, уларнинг содир этилмаслиги чораларини кўриш, профилактика тизимини янада чуқурлаштириш ва самарадорлигини ошириш механизмларини такомиллаштириш, суд-ҳуқуқ тизимида қонунийликни янада мустаҳкамлаш, қонунга риоя қилиш ва қонун усту-

ворлигига эришиш орқали суд ва судловнинг юксак маданиятига эришиш йўл-йўриқлари аниқ-равшан акс эттирилади.

Юридик ёрдам ва хизмат кўрсатиш тизимини такомиллаштириш орқали суд-ҳуқук органларини «жазоловчи органдан фуқаролар манфаатини ҳимоя қиладиган, уларнинг кундалик юмушларига ёрдам берадиган, ҳар қандай муаммоларини қонун доирасида ҳал қилиб берадиган хизматлар органига айлантириш» (Ислом Каримов) механизмининг юқори савияда ишлашини таъминлаш бўйича амалий ечим ва таклифлар илгари сурилади.

Учинчи йўналиш иқтисодий ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишларини ўзида ифода этади. Бунда макроиқтисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолиш, иқтисодийнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобидан ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг рақобатдошлилигини ошириш, мамлакат экспорт салоҳиятини кучайтириш бош вазифа қилиб қўйилган.

Қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш, тупроқ унумдорлигини ва экинлар ҳосилдорлигини ошириш, янги ва харидоргир маҳсулотлар етиштириш орқали жаҳон бозорига чиқишнинг янги йўналишларини жорий этиш назарда тутилади.

Иқтисодий давлат иштирокини камайтириш, хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш, мулкка эгалик қилиш ва унинг ҳажмини ошириш орқали юқори самарадорликка эришиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш, уни рағбатлантириш мўлжалланмоқда. Вилоят, туман ва шаҳарларни уларнинг табиий-географик имкониятлари, ер шароити ва деҳқончилик маданиятини назарда тутган ҳолда, ҳудудий эҳтиёж ва манфаатлар нуктаи назаридан иқтисодий ривожлантириш чораларини кўриш белгиланган.

Тўртинчи йўналишда ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишлари ўз ифодасини топган. Бунда аҳоли бандлиги ва унинг реал даромадларини изчил ошириш, жумладан, меҳнатга лаёқатли аҳоли қатлами учун янги иш ўринлари яратиш, меҳнат фаолиятининг янги шакл ва турларини жорий этиш назарда тутилмоқда. Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва соғлиқни сақлаш тизимини такомиллаштириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш орқали жамиятда соғлом турмуш тарзини янада чуқурлаштириш масалаларига алоҳида аҳамият берилмоқда. Шунингдек, аҳолини арзон уй-жойлар билан таъминлаш, ҳаёт шароитларини яхшилаш, йўл-транспорт, муҳандислик-коммуникация ва ижтимоий инфратузилмаларни модернизация қилиш орқали узоқ истиқболга мўлжалланган ва муносиб турмуш даражасини таъминлайдиган юксак маданиятли яшаш шароитига эришиш чора-тадбирларини кўриш энг муҳим вазифа қилиб қўйилган.

Таълим-тарбия ва илм-фан соҳасини ривожлантиришга, ҳар томонлама баркамол, етук инсон – юқори малакали мутахассисни тарбиялашга алоҳида эътибор берилди. Бу эса ёшларга оид давлат сиёсатини бутун чоралар билан такомиллаштиришни тақозо этади.

Бешинчи йўналиш хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш, чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий ташиқ сиёсат соҳасидаги устувор вазифалар билан боғлиқ бўлиб, бунда дунё қалқиб турган, турли минтақаларда уруш давом этаётган, қон тўкилаётган бир шароитда миллий хавфсизликни таъминлашга жиддий эътибор бериш энг муҳим вазифалардан бири сифатида белгиланган. Ўндан ортиқ диний конфессиялар, 130дан зиёд миллат ва элат вакиллари яшаётган Ўзбекистонда тинчлик ва барқарорликни таъминлаш, ўзаро ишонч, бир-бирини тушуниш, турли эътиқод ва маданиятларни ҳурмат қилиш сингари бағрикенглик фазилатларини янада

чукурлаштиришнинг аҳамияти бекиёс эканлиги таъкидланади. Ўзбекистон деб аталган умумий хонадонимиз, 32 миллионли оиламиз истиқболи учун диний эътиқоди, миллий мансублиги, касбу кори ва ёшидан қатъи назар, ҳар бир фуқаро масъул эканини англаш, фарзандларимизни шу руҳда тарбиялаш асосий вазифа этиб белгиланган.

Ўзбекистоннинг ташқи сиёсатида, Ўзбекистон Республикаси Конституциясида белгиланганидек, давлатларнинг суверенитетини, ҳудудий яхлитлигини ҳурмат қилиш, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик, чегараларнинг дахлсизлигини сақлаш, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик қоидаларига ва халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган бошқа қоида ва нормаларига асосланиб, ўзаро манфаатли ва амалий ташқи сиёсат олиб бориш бўйича устувор йўналишларини ишлаб чиқиш муҳим вазифа қилиб қўйилган.

Айтиш мумкинки, 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ўтган 25 йил давомида мамлакатимиз эришган улкан ютуқлар, тарихий тажрибаларни умумлаштириб, ҳозирги кунда даврнинг ўзи олдимизга қўётган долзарб масалаларни ҳисобга олиб, кейинги беш йилга ва ундан кейинги даврга мўлжалланган тарихий тараққиётнинг янги уфқларини очиб беришга қаратилган бўлиб, у ўзининг моҳият эътибори билан Ўзбекистонни янги ривожланиш босқичига кўтаришни таъминлайдиган стратегик дастурдир.

Албатта, халқимиз ўртасида «Ҳаракатлар стратегияси» деган ном билан тобора машҳур бўлиб, унинг ҳаётига чуқур кириб бораётган мазкур дастурнинг ҳар бир йўналиши ва банди, унинг ажралмас қисми бўлган «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурининг самарали амалга оширилиши ҳар биримизнинг мазкур жараёнда онгли ва ватанпарвар фуқаро, шу юртнинг фидойи фарзанди сифатида фаол иштирок этишимизга бевосита боғлиқдир. Бунинг учун эса энг аввало, Ҳаракатлар стратегиясининг маъно-мазмунини, унинг ҳар бир йўналиш бўйича қўйилаётган амалий ва долзарб вазифаларини чуқур тушуниб олишимиз керак.

Мамлакатимиз олий ўқув юртлари ва етакчи илмий-муассасаларининг тажрибали профессор-ўқитувчилари, кўзга кўринган илмий ходимлари томонидан тайёрланган ушбу рисола айти шу мақсадга, яъни, Ҳаракатлар стратегияси ҳақида умумий маълумот бериш, унинг ҳар бир йўналиши маъно-мазмун ва аҳамиятини кенг шарҳлаш, шу боладаги амалий вазифалар ҳамда уларни ҳал этиш йўллари, механизмлари ҳақида зарур билим, тушунча ва тасаввур беришга қаратилган. Ўз-ўзидан равшанки, мазкур қўлланма шу йўналишдаги дастлабки тажриба бўлиб, у Ҳаракатлар стратегияси каби кенг қиррали, ноёб ҳужжатни ҳар томонлама тўлиқ шарҳлаб, тушунтириб бераолмайди. Шунинг учун сиз, ҳурматли китобхонларнинг таклиф-мулоҳазаларингиз асосида келгусида рисолаани такомиллаштириш борасидаги ишлар давом эттирилади. Бунинг учун сизларга олдиндан миннатдорлик билдирамыз.

ДАВЛАТ ВА ЖАМИЯТ ҚУРИЛИШИ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

1.1. ДЕМОКРАТИК ИСЛОҲОТЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШ ВА МАМЛАКАТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯ ҚИЛИШДА ОЛИЙ МАЖЛИС ПАЛАТАЛАРИ, СИЁСИЙ ПАРТИЯЛАРНИНГ РОЛИНИ ЯНАДА КУЧАЙТИРИШ

Давлат ҳокимияти тизимида Олий Мажлисининг ролини ошириш, унинг мамлакат ички ва ташқи сиёсатига оид муҳим вазифаларни ҳал этиш ҳамда ижро ҳокимияти фаолияти устидан парламент назоратини амалга ошириш бўйича ваколатларини янада кенгайтириш. Жаҳон тарихида бир неча минглаб йиллар давомида давлат ҳокимиятининг жамият ва одамлар мақсади ҳамда манфаатлари йўлида хизмат қилиши учун ҳаракатлар бўлди. Лекин, инсоният ва унинг фаровонлиги учун хизмат қиладиган ҳокимиятга эга бўлиш муаммоси ечилмай қолаверди. Фақат янги давр – XVII асрдан бошлаб ҳокимиятни қонуний йўл билан учга бўлиш асносида зулм ва зўравонлик асосида давлат бошқарувига йўл қўймаслик ҳақида дастлабки замонавий-назарий қарашлар пайдо бўлди.

Ўзбекистонда ҳақиқий демократик принциплар ва миллий манфаатлар асосида фаолият юритадиган икки палатали профессионал парламент фақат мустақиллик даврига келиб шаклланди. Кейинги ўн йилликда, босқичма-босқич равишда парламентга янгидан-янги ваколатларнинг бериб борилиши, халқимизнинг ҳуқуқий маданиятини ўсиши, сиёсий партияларнинг демократик кадриятлар негизида ривожланиши натижаси ўларок қонун чиқарувчи ҳокимият ривожланган мамлакатлардаги парламентларга хос сифат ва белгиларни ўзида мужассамлаштириб бормоқда.

Конституция ва қонунларга биноан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг мутлақ ваколатлари қонун чиқарувчи ҳокимият фаолиятининг мустақил ва демократик тамойиллар асосида кечишини таъминлай оладиган даражада белгиланди: Конституция ва қонунлар қабул қилиш, уларга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш, Ўзбекистон Республикаси ички ва ташқи сиёсатининг асосий йўналишларини ишлаб чиқиш, давлатнинг стратегик дастурларини қабул қилиш, қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятлари тизими ва ваколатларини белгилаш, бошқарув таркибида янги давлат тузилмаларини ташкил қилиш ва уларни тугатиш ҳақидаги қарорларни тасдиқлаш, бож, валюта ва кредит, маъмурий-ҳудудий тузилиш масалаларини қонун йўли билан тартибга солиш ва бошқалар шулар жумласидандир.

Ўзбекистон Республикаси чегараларини ўзгартириш, Вазирлар Маҳкамаси тақдимида биноан республика бюджетини қабул қилиш ва унинг ижросини назорат этиш, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларни жорий қилиш, Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди, Олий суди, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Бош Вазир, унинг биринчи ўринбосари ва ўринбосарларини, Вазирлар Маҳкамаси аъзоларини, Бош прокурор ва унинг ўринбосарларини тайинлаш ва лавозимларидан озод этиш тўғрисидаги фармонларини тасдиқлаш, Президент тақдимида биноан Марказий банк бошқаруви раисини тайинлаш ва лавозимидан озод этиш, Президентнинг вазирликлар, давлат кўмиталари ва бошқа давлат бошқарув органларини тузиш ва тугатиш, умумий ёки қисман сафарбарлик эълон қилиш, фавқулодда ҳолат жорий этиш, унинг муддатини узайтириш ва тўхтатиш

тўғрисидаги фармонларини тасдиқлаш, халқаро шартномаларни ва битимларни ратификация ва денонсация қилиш, давлат мукофотлари ва унвонларини таъсис этиш, туманлар, шаҳарлар, вилоятларни ташкил этиш, тугатиш, номларини ўзгартириш ва уларнинг чегараларини ўзгартириш, Конституцияда назарда тутилган бошқа ваколатларни амалга ошириш ҳам Олий Мажлис ваколатига киради.

Мамлакатимизда Парламент ислохотларини янада чуқурлаштириш натижасида икки палатали парламент ташкил этилди, Ўзбекистон Республикаси қонун чиқарувчи ҳокимияти ҳуқуқий давлат талабларига жавоб берадиган даражада фаолият юрита бошлади. Энг муҳими, гарчанд энди қонунчилик жараёни анча мураккаблашган бўлса-да, қабул қилинган қонунларнинг сифати анча ошди. Қонунларни қабул қилишда сиёсий партияларнинг роли кучайди. Қонун лойиҳаларини партия фракцияларида олдиндан кўриб чиқиш, Қонунчилик палатаси ялпи мажлисларида ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини муҳокама қилишда бу фракцияларнинг фикрларини эътиборга олиш амалиёти шаклланди.

2016 йил 11 апрелдан бошлаб кучга кирган Ўзбекистон Республикасининг «Парламент назорати тўғрисида»ги Қонуннинг 5-моддасига биноан мамлакатда қуйидаги парламент назорати шакллари ўрнатилди: навбатдаги йил учун Ўзбекистон Республикасининг Давлат бюджетини, давлат мақсадли жамғармаларининг бюджетларини ҳамда солиқ ва бюджет сиёсатининг асосий йўналишларини (бундан буён матнда Давлат бюджети деб юритилади) қабул қилиш, шунингдек, Давлат бюджети ижросининг боришини кўриб чиқиш; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг (бундан буён матнда Вазирлар Маҳкамаси деб юритилади) мамлакат ижтимоий-иқтисодий ҳаётининг энг муҳим масалалари юзасидан ҳар йилги маърузасини кўриб чиқиш; Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг (бундан буён матнда Бош вазир деб юритилади) мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг айрим долзарб масалалари юзасидан ҳисоботини эшитиш; Қонунчилик палатаси, Сенат мажлисларида ҳукумат аъзоларининг ўз фаолиятига доир масалалар юзасидан ахборотини эшитиш; Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатасининг (бундан буён матнда Ҳисоб палатаси деб юритилади) ҳисоботини эшитиш; Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг ҳисоботини эшитиш; Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси раисининг ҳисоботини эшитиш; Ўзбекистон Республикаси Марказий банки бошқаруви раисининг ҳисоботини эшитиш; парламент сўрови; Қонунчилик палатаси депутатининг, Сенат аъзосининг сўрови; Қонунчилик палатаси, Сенат қўмиталари томонидан давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари раҳбарларининг ахборотини эшитиш; қонун ҳужжатларининг ижроси ҳолатини, ҳуқуқни қўллаш амалиётини Қонунчилик палатаси ва Сенатнинг қўмиталари томонидан ўрганилиши ва қонуности ҳужжатларининг қабул қилиниши юзасидан улар томонидан мониторингнинг амалга оширилиши; парламент текшируви.

Парламентга берилган назорат ҳуқуқларининг салмоғидан кўришиб турибдики, мамлакатда бир вақтнинг ўзида ҳам олий вакиллик, ҳам қонунлар яратиш, ҳам парламент назоратини олиб боришга қодир бўлган, ҳуқуқий давлат сифатларига мос қонун чиқарувчи ҳокимият шаклланди. Парламент нафақат қонунлар ва давлат бюджети ижроси юзасидан ҳукумат ва унинг органлари фаолиятини бемалол назорат қила оладиган, балки жамиятнинг конституциявий ҳуқуқий асослар ва қонунларга риоя этган ҳолда яшашини таъминлайдиган олий қонун чиқарувчи ҳокимият идорасига айланди.

Мамлакатда 2016 йил 4 декабрда бўлиб ўтган Ўзбекистон Республикаси Президенти сайловида Ш.М. Мирзиёевнинг сайловчиларнинг мутлақ юқори – 88,61 фоиз овозини олган ҳолда мамлакат Президенти этиб сайланиши муҳим ва тарихий воқеа бўлди. Қисқа давр – ярим йил ичида мамлакатда давлат бошқарувини модернизация қилиш, фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлат қуриш ислохотларини янада чуқурлаштиришга доир қатор

ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиниб, улар ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ҳаётга жадаллик билан жорий этила бошланди.

Ҳозирги даврга келиб «мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт йўлининг чуқур таҳлили бугунги кунда жаҳон бозорида конъюнктура ўзгариб, рақобат тобора кучайиб бораётганини ҳар томонлама ҳисобга олишни, шу асосда давлатимизни янада барқарор ва жадал суръатлар билан ривожлантириш учун мутлақо янги стратегик ёндашув ва тамойилларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни тақозо этаётганини» эътиборга олган ҳолда, шунингдек, «олиб борилаётган ислохотлар самарасини янада ошириш, давлат ва жамият ривожини янги босқичга кўтариш, ҳаётнинг барча соҳаларини либераллаштириш, мамлакатимизни модернизация қилиш бўйича энг муҳим устувор йўналишларни амалга ошириш мақсадида» Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017–2021 йилларга мўлжалланган «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармонининг қабул қилиниши мамлакатимизда фуқаролик жамиятини ривожлантиришнинг янги босқичи бошланганини аниқлатади. Ушбу ҳужжатда 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси (кейинги ўринларда – Ҳаракатлар стратегияси) мужассамлашган бўлиб, уларнинг биринчиси давлат ва жамият қурилиши тизимини такомиллаштиришнинг устувор йўналишларини ўзида ифода қилади. Бу йўналишнинг дастлабки вазифаси сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармонида «давлат ҳокимияти тизимида Олий Мажлиснинг ролини ошириш, унинг мамлакат ички ва ташқи сиёсатида оид муҳим вазифаларни ҳал этиш ҳамда ижро ҳокимияти фаолияти устидан парламент назоратини амалга ошириш бўйича ваколатларини янада кенгайтириш»га доир стратегик вазифа қўйилди.

Мазкур вазифа мамлакатни модернизация қилишда Олий Мажлис палаталари ва сиёсий партияларнинг ролини янада кучайтиришга қаратилди. Ҳаракатлар дастурида Олий Мажлиснинг ҳокимиятлар бўлиниши принципига асосан бошқа ҳокимият тармоқлари билан мувозанатни ва ўзаро бир-бирини тийиб туришни таъминлаш, унинг давлат бошқарувидаги иштирокини ошириш мақсадида «**Парламент назорати тўғрисида**»ги **Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида**»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳасини ишлаб чиқиш, лойиҳада Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг депутати ва Сенат аъзоси томонидан парламент назорати шакли сифатида маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолиятини ўрганиб, таҳлил қилиш ҳамда унинг натижалари бўйича тегишли чоралар кўриш, Олий Мажлиснинг тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакили (бизнес омбудсман)ни (бундан кейин – бизнес омбудсман) парламент назорати субъекти сифатида белгиланиши кўрсатилди.

Ҳаракатлар стратегиясида Президент Ш.М. Мирзиёев илгари сурган – «Халқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак» принципини ижтимоий-сиёсий ҳаётда амалга оширишга доир дастурий мақсадлар ҳам мужассамлашган. Шунинг учун ҳам Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг жойларда ишларнинг ҳолатини ўрганиш ва халқ билан мулоқот қилишга доир фаолиятини тубдан такомиллаштиришга оид **Олий Мажлис палаталари Кенгашларининг қўшма қарори** лойиҳасини ишлаб чиқиш, унда ҳудудлардан сайланган депутат ва сенаторлар ҳар ойда 10–12 кун давомида бир туманда бўлиб, давлат ҳокимияти органлари фаолиятини ўрганиб, таҳлил қилиши, тегишли раҳбарларнинг ҳисоботини халқ депутатлари Кенгашлари сессияси муҳокамасига киритиши ҳамда тегишли хулосалар бериши, шунингдек Қонунчилик палатаси Спикери ва Сенат Раиси иштирокида ўрганиш

натижалари бўйича тегишли халқ депутатлари Кенгашлари сессияларини ўтказиш, Олий Мажлис Сенати томонидан ҳар бир вилоятда навбатма-навбат намунавий халқ депутатлари Кенгашлари ишини ташкил этиш назарда тутилмоқда.

Агар парламентнинг халқ иродаси ва манфаатлари асосида фаолият юритиши ҳамда қонунлар қабул қилиши энг асосий демократик қадриятлардан бири эканига эътибор берсак, депутатлар ва Сенат аъзоларининг ўз сайловчилари билан ўзаро мулоқотлари, жойлардаги муаммолардан хабардор бўлиши, уларнинг ечимларини топишда иштирок этиши, маҳаллий вакиллик органларининг жонланишига қўмаклашиши мамлакатимизда фуқаролик жамияти ривожланишига шарт-шароитлар яратади. Чунки, олий вакиллик органи депутати авваламбор ўз сайлов округидаги фуқароларнинг вакили, Сенат аъзоси эса ўзи сайланган минтақа маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг вакилидир. Шунинг учун ҳам парламент аъзоларининг халқ ичида кўпроқ фаолият юритиши давлатимиз барқарорлигини янада мустаҳкамлаш омилларидан биридир.

Қонун ижодкорлиги фаолиятининг сифатини қабул қилинаётган қонунларнинг амалга оширилаётган ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва суд-ҳуқуқ ислохотлари жараёнига таъсирини кучайтиришга йўналтирган ҳолда тубдан ошириш. Ҳаракатлар стратегиясида «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакили (бизнес омбудсман) тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳасини ишлаб чиқиш, унда янги ташкил этиладиган омбудсманга қуйидаги ваколатларни бериш назарда тутилди: тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш, тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш соҳасида давлат сиёсатини шакллантириш ва амалга оширишда иштирок этиш; тадбиркорлик субъектларининг фаолияти текширилаётганда уларни ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш; тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари нормалари ва талабларининг амалда рўёбга чиқарилаётганини ўрганиш; қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг тадбиркорлик фаолияти амалга оширилишига таъсири самарадорлигини баҳолаш; давлат органлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат қилувчи органлар, шунингдек, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя этилиши юзасидан назоратни амалга ошириш ва ҳоказо.

Бизнес омбудсманни ташкил этишдан асосий мақсад мамлакатимиздаги тадбиркорлик субъектларининг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш соҳасидаги қонунлар ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 5 октябрда қабул қилинган «Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги фармони ижроси бажарилиши устидан парламент назорати ўтказишдан иборат бўлиши назарда тутилмоқда. Шунингдек, бизнес омбудсман ҳар бир фуқаролик жамияти учун хос бўлган ҳуқуқ – мамлакат фуқароларининг иқтисодий ҳуқуқларини ҳимоялаш ва таъминлашнинг асосий институти сифатида фаолият юритиши муқаррардир.

Кўриниб турибдики, **бизнес омбудсманга берилиши назарда тутилаётган ҳуқуқ ва ваколатлар мамлакатимиз иқтисодиётининг асоси бўлган – тадбиркорлар ва фермерларнинг ўз иш салоҳияти, уддабуронлиги, ишчанлиги ва ғайрат-шижоатини тўлиқ равишда рўёбга чиқара олишлари учун шарт-шароитлар яратади. Мулкдорлар синфини бу каби ҳуқуқий асослар ва институтлар воситасида ҳимоялаш, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга доир алоҳида давлат сиёсати учун**

асос солиниши – бу мамлакатимизнинг ривожланган давлатлар учун хос бўлган ҳуқуқий давлат сари интилаётганини англатади.

Харакатлар стратегиясида «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳасини ишлаб чиқиш, унда мазкур қонуннинг нормаларини «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги, «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида»ги, «Ижтимоий шериклик тўғрисида»ги, «Парламент назорати тўғрисида»ги қонунларга мослаштириш, омбудсман минтақавий вакилларининг ҳуқуқий макоми, ваколат ва мажбуриятларини белгилаш назарда тутилди.

Бу стратегик вазифаларнинг илгари сурилиши Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 28 декабрда қабул қилинган «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тизимини тубдан такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида»ги фармонига биноан Ўзбекистон Республикаси Президенти девони Ишлар бошқармасининг Фуқаролар қабулхонаси негизида тузилган Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхонаси, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида, шунингдек ҳар бир туман ва шаҳарда (туманга бўйсунувчи шаҳарлардан ташқари) тузилган Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари (бундан кейин – Халқ қабулхоналари) ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг виртуал қабулхонаси (бундан кейин – Виртуал қабулхона) вазифалари ва ваколатларининг белгиланиши билан узвий равишда боғлиқдир.

Президент фармонида аҳоли билан тўғридан-тўғри мулоқотни ташкил этиш, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини тўлақонли ҳимоя қилишга қаратилган, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари (бундан буён – мурожаатлар) билан ишлашнинг сифат жиҳатидан янги ва самарали тизими фаолиятини таъминлаш, фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси Президентига, Олий Мажлисга, Ўзбекистон Республикаси Президенти девонига, Ҳукуматга, давлат бошқаруви органларига, суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларига, маҳаллий давлат ҳокимияти органларига, бошқа давлат ташкилотларига (бундан буён – давлат органлари) ва хўжалик бошқаруви органларига мурожаат қилишга оид конституциявий ҳуқуқларининг сўзсиз амалга оширилиши учун шароитлар яратиш, Халқ қабулхоналарига ва Виртуал қабулхонага келиб тушган ҳамда тегишлилиги бўйича давлат органлари ва хўжалик бошқаруви органларига юборилган мурожаатлар кўриб чиқилиши устидан тизимли мониторинг ва назоратни амалга ошириш, Халқ қабулхоналарига ва Виртуал қабулхонага келиб тушаётган мурожаатларнинг қайд этилиши, умумлаштирилиши, тизимлаштирилиши ва кўриб чиқилиши устидан назорат қилиниши бўйича ягона электрон ахборот тизимини жорий этиш ва юритиш йўли билан мурожаатлар билан ишлашда замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан кенг фойдаланиш каби вазифалар белгиланган. Шу билан бирга, «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида»ги, «Ижтимоий шериклик тўғрисида»ги, «Парламент назорати тўғрисида»ги қонунларнинг қабул қилиниши билан мамлакатимизда парламент назоратини фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлатга хос бўлган даражага кўтариш долзарб вазифага айланган эди. Шунинг учун ҳам Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) юқорида қайд этилган қонунларда назарда тутилган қонунлар ижроси, уларнинг шаффофлигини таъминлаш жараёнларини парламент назорати остига олиши учун қатор ваколатлар беради, фуқароларнинг ўз қонуний ҳуқуқ ва эркинликларининг бузилаётганига доир мурожаатларини адолатли ва самарали тарзда ҳал этишга имкониятлар яратади. Парламентнинг инсон ҳуқуқ

ва эркинликларини ҳимоялаш ва таъминлашга доир фаолиятини олиб борадиган Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман)нинг ҳуқуқи ва мустақил институт сифатида фаолият юритиши кафолатланади.

Ҳаракатлар стратегиясида давлатнинг ташқи сиёсатини амалга оширишда Олий Мажлис палаталарининг роли ва мавқеини оширишга доир Ўзбекистон Республикаси қонунининг лойиҳасини ишлаб чиқиш, унда Олий Мажлис палаталарининг давлат ташқи сиёсатини амалга оширишда уларни халқаро ҳуқуқ нормаларининг миллий қонунчиликка имплементация қилиниши устидан назорат ваколатлари билан таъминлаш, хорижий давлатлар парламентлари билан парламентлараро ҳамкорлик гуруҳлари ишини ташкил этишнинг ҳуқуқий механизмини такомиллаштириш, мамлакатнинг миллий манфаатларини рўёбга чиқаришда парламент дипломатиясидан кенг фойдаланиш имкониятларини кенгайтиришга доир мақсадларни илгари суриши учун ҳуқуқий асосларни такомиллаштириш назарда тутилди. Мазкур қонуннинг қабул қилиниши натижасида давлатимиз ташқи сиёсатини янада демократлаштириш, дунёдаги мамлакатлар билан тинчлик ва барқарорликни мустаҳкамлаш борасидаги ҳамкорликни кучайтириш, миллий манфаатларни халқаро майдонда ҳимоя қилиш, жаҳон интеграциясига янада чуқурроқ кириб бориш каби жараёнларнинг ҳуқуқий асослари ривожлантирилади, бу соҳада парламентнинг ролини ошириш учун кенг имкониятлар яратилади.

Ҳаракатлар стратегиясида аҳолининг сенаторлар ва депутатлар билан ўзаро муносабатларини, Олий Мажлиснинг халқ билан мулоқотини такомиллаштириш мақсадида «Электрон парламент» тизимини жорий этиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш, уни қабул қилишга доир Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори лойиҳасини тайёрлаш, унда миллий парламент фаолияти самарадорлиги ва шаффоқлигини ошириш, парламент фаолиятига ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш воситасида халқ билан мулоқотни такомиллаштириш, депутатларга сайланган сайлов округлари жойлашган маҳаллий ҳокимият идораларининг қарорларини юбориш, шунингдек мазкур ҳудуддаги вазиятдан доимий равишда хабардор бўлиб туриш имконини яратиш бўйича аниқ вазифаларни белгилаш назарда тутилмоқда.

«Электрон парламент» тизимини ривожлантириш мамлакатимизда парламентнинг ҳокимиятлар бўлиниши принципини амалга оширишдаги ролини янада оширади, парламентнинг сайлов округларидаги фуқаролар, маҳаллий вакиллик органлари билан ўзаро мулоқоти ва алоқаларини кучайтиради, улар билан электрон ҳамкорлик тизимининг шаклланишига шарт-шароитлар яратади. Парламент палаталарида фойдаланиладиган маълумотлар базаси ва ахборот ресурсларини лойиҳалаштириш, ишлаб чиқиш ва бирлаштириш механизмини назарда тутадиган ушбу тизимни шакллантиришга ягона технологик ёндашувни таъминлайди. Кўриниб турибдики, «Электрон парламент» шаклидаги ахборот-коммуникация воситалари парламент палаталари ва фуқаролар ўртасидаги ўзаро муносабатларни боғлаб турувчи восита вазифасини бажаришидан ташқари, фуқароларнинг турли манфаатларини қонунлар ва парламентда ифода этувчи институт сифатида намоён бўлади. Бу ҳолат ўз-ўзидан фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллашишига таъсир кўрсатади. Албатта, бу жараёнда фуқаролар ижтимоийлашувининг асосий компонентларидан бири – фуқароларнинг ижтимоий ва сиёсий онги ҳам ошиб боради.

Навбатдаги муҳим вазифа – сиёсий тизимни ривожлантириш, давлат ва жамият ҳаётида сиёсий партияларнинг ролини кучайтириш, улар ўртасида соғлом рақобат муҳитини шакллантиришдан иборат.

Ҳаракатлар стратегиясида сиёсий партиялар депутатлик гуруҳларининг маҳаллий ижро ҳокимияти органлари фаолияти устидан назорат қилишдаги ҳуқуқ ва ваколатларини кенгайтиришга қаратилган «**Сиёсий партиялар тўғрисида**»ги Ўзбекистон

Республикаси Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳасини ишлаб чиқиш, унда қуйидагиларни – партия гуруҳлари томонидан маҳаллий халқ депутатлари Кенгашлари сессияларида ижтимоий-иқтисодий ривожланиш масалаларини кўриб чиқиш, маҳаллий ижроия ҳокимияти органлари мансабдор шахсларининг ҳисоботларини эшитиш ҳақидаги таклифларни киритиш, туман (шаҳар) ҳокими номзодини вилоят ҳокими тегишли халқ депутатлари Кенгашларидаги партия гуруҳларининг ҳар бири билан маслаҳатлашувлар ўтказилганидан сўнг халқ депутатлари туман (шаҳар) Кенгашига тасдиқлаш учун тақдим этиш, халқ депутатлари маҳаллий Кенгашларидаги партия гуруҳларига вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларига тегишлилиги бўйича туман (шаҳар) ҳокимларининг, шунингдек, маҳаллий ижроия ҳокимияти органлари раҳбарларининг қониқарсиз фаолияти ҳақида хулосаларни тақдим этиш ҳуқуқини бериш, Қонунчилик палатаси депутатларига жойлардаги жамоатчилик вакиллари сифатида тегишли сиёсий партия ҳудудий бўлимларининг вакилларини бириктириб қўйиш каби муҳим фаолият йўналишларини тартибга солиш назарда тутилди.

Мамлакатда «сайловчилар (фуқаролар) – сиёсий партиялар – парламентдаги сиёсий партиялар фракциялари (маҳаллий вакиллик органларидаги партия гуруҳлари) – қонунлар, меъёрий ҳужжатлар, давлат органлари қарорлари» схемаси асосида фуқароларнинг манфаатлари ва иродасини давлат ҳокимияти, жумладан, маҳаллий ҳокимият органлари фаолиятида ифодалайди. Бошқача айтганда, маҳаллий давлат бошқаруви халқ манфаатлари асосида фаолият юритадиган орган сифатида намоён бўлади.

Ҳаракатлар стратегияси асосида партия гуруҳларига янги ҳуқуқ ва ваколатлар берилиши маҳаллий вакиллик органларининг фаолиятини кучайтириш, бу борада сиёсий партиялар воситасида маҳаллий депутатларнинг ролини ошириш учун шарт-шароитлар яратади, маҳаллий вакиллик органларида шаклланган партия гуруҳлари ишини фаоллаштириш, уларнинг ташкилий жиҳатдан таъсирчан кучга айланиши, ҳудуддаги муаммоларни кўтариб чиқиш, уларнинг ечимини топишга доир фаолиятини жонлантириш учун замин тайёрлайди. Айниқса, сиёсий партиялар ўртасидаги ўзаро рақобат муҳити партия гуруҳлари ўртасида яққол сезилиб туришига муҳим аҳамият бериш, турли дастурий ва ғоявий мақсадлар ўртасидаги мунозаралар, аҳоли орасида ўз электорати қарашларига таъсир этиш механизмларини шакллантириш соҳасида тажрибаларнинг шаклланиши фуқаролик жамиятига хос хусусиятларнинг шаклланишига олиб келади.

Сиёсий партияларнинг маҳаллий вакиллик органларида партия гуруҳлари ролини оширишдан асосий мақсад – муҳим давлат қарорлари қабул қилишни ва давлат ҳокимияти органларини шакллантиришни халқ иродаси ва хоҳиш-истаги асосида амалга оширишдан иборатдир. Халқнинг сиёсий манфаатлари ва иродасини ифода этиш, уларни ҳимоя қилишнинг асосий институти, бу – сиёсий партияларни демократик талаблар даражасида ривожлантиришдир.

Маҳаллий вакиллик органларидаги партиявий гуруҳларнинг ўзаро муносабатларини мувофиқлаштириб турадиган, уларнинг маҳаллий ҳудудлар иқтисодий ва ижтимоий ривожланишига ижобий таъсир кўрсата олишига шарт-шароитлар яратиб берадиган меъёрий ҳужжатларни янада такомиллаштириш фуқароларнинг манфаатларини маҳаллий вакиллик органларида ифодалаш ва ҳимоялаш учун шарт-шароит яратади. Маҳаллий кенгашлардаги партиявий гуруҳларнинг ўзаро муносабатларини мувофиқлаштириб турадиган, уларнинг маҳаллий ҳудудлар иқтисодий ва ижтимоий ривожланишига ижобий таъсир кўрсата олишига шарт-шароит яратиб берадиган меъёрий ҳужжатларни янада такомиллаштириш партиявий гуруҳларнинг фаолиятини янги босқичга олиб чиқиши муқаррар.

Ҳаракатлар стратегиясида Вазирлар Маҳкамасининг Олий Мажлис палаталаридаги Доимий вакили (бундан кейин – Доимий вакил) лавозимини таъсис этиш, унинг доимий вазифаси қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятларнинг қонун ижодкорлиги соҳасида, шунингдек, ижро этувчи ҳокимият фаолияти устидан парламент назоратини ташкил этишда ўзаро ҳамкорлиги самарадорлигини оширишга қаратилиши кўрсатилди. Бу каби Доимий вакил институти барча ривожланган давлатларда парламент ва ҳукумат ўртасидаги ўзаро ҳамкорликни мустаҳкамлашнинг алоҳида бир бўғини сифатида ўзини намоён қилмоқда. Бу каби ҳамкорлик ижро ҳокимиятининг қонунлар лойиҳасини такомиллаштиришдаги ролини оширишга, қонунлар ижроси самарадорлигини таъминлашга, ҳукумат ва парламент ўртасидаги алоқаларни тезкорлик билан амалга оширишга, қонун ижодкорлиги жараёнида ижро этувчи ҳокимият нуқтаи назарига эътибор берилишини таъминлайди.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Мамлакатимизнинг ички ва ташқи сиёсатида Олий Мажлиснинг ролини ошириш юзасидан Ҳаракатлар стратегиясида қандай чора-тадбирлар назарда тутилган?
2. Қабул қилинаётган қонунлар сифати деганда нимани тушунасан?
3. Ҳаракатлар стратегиясида суд-ҳуқуқ ислохотлари жараёнига доир қандай ўзгаришлар назарда тутилмоқда?
4. «Электрон парламент» тизими қандай вазифани бажариши режалаштирилган?
5. Ҳаракатлар стратегиясида сиёсий партиялар ролини кучайтириш юзасидан қандай ишлар амалга оширилиши мақсад қилиб қўйилган?

1.2. ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ ТИЗИМИНИ ИСЛОҲ ҚИЛИШ

Давлат бошқаруви ва давлат хизмати тизимини, давлат бошқарувини марказлаштиришдан чиқариш, давлат хизматчиларининг касбий тайёргарлик, моддий ва ижтимоий таъминоти даражасини ошириш ҳамда иқтисодиётни бошқаришда давлат иштирокини босқичма-босқич қисқартириш орқали ислоҳ қилиш.

Глобаллашув ва тезкор ривожланиш шароитида давлат қурилишини такомиллаштириш, давлат бошқарувини жамият тараққиётининг бугунги эҳтиёжларига мос равишда модернизация қилиш ўта долзарб вазифа сифатида майдонга чиқмоқда. Мамлакатимиз равақини таъминлаш, жамиятни ижтимоий-сиёсий бошқариш, шу жумладан, унга давлат ҳокимияти воситасида қўмаклашув механизмларини такомиллаштириш янги-янги имкониятларни излашни тақозо этади.

Шу боис давлат бошқарувини оқилона ташкил этиш, унинг самарадорлигини ошириш замонавий илм-фан ва тафаккур ютуқларини жорий этишга таянмоғи лозим. Мустақил давлатчилигимиз тараққиёти йиллар мобайнида изчиллик ва собитқадамлик билан амалга ошириб келинаётган ислохотлар туфайли бугунги кунда мамлакатимизда демократик кадриятлар асосида шаклланган ва фаолият юритадиган халқчил давлат ҳокимияти ва бошқаруви тизими қарор топди.

Демократия тамойилларига таянувчи давлат ҳокимияти халқ манфаатини ифода этиб, жамиятни бошқариш ҳамда ривожлантиришга хизмат қилувчи бунёдкор куч сифатида намоён бўлади. Давлат ҳокимияти жамиятга сиёсий раҳбарлик қилиб, унга яхлитлик ва барқарорлик бахш этади. Ўзбекистонда ҳокимият идораларининг халқ манфаатларига бўйсундирилгани конституциявий принцип тарзида улар фаолиятининг асосий мезонига айланди.

Мустақилликка эришгач, жамият ва давлат ҳаётининг конституциявий-ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш йўлидан бориб, мамлакатимиз ўз Конституциясини қабул қилди, унинг замирида миллий қонунчилик тизими шаклланди. Конституция ва қонунлар давлат ва жамият қурилишини демократлаштириш ва либераллаштиришнинг ҳуқуқий асосларини ташкил этди. Аввало, давлат органларини шакллантириш ва фаолият юритиши соҳасига ҳокимиятлар тақсимланиши принципи жорий этилди: ҳокимият тузилмаларининг ваколатлари самарали конституциявий механизм асосида мутаносиб ҳолга келтирилиб, уларнинг фаолияти инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга йўналтирилди.

Амалга ошираётган конституциявий модернизация қилиш ва давлат қурилиши соҳасидаги изчил ислоҳотлар натижасида рационал давлат бошқаруви тизими шаклланди, ҳокимият тузилмалари ўртасида ваколатларнинг мутаносиб тақсимланишига эришилди.

Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясида таъкидланганидек, мустақиллик йилларида юртимизда давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш соҳасида салмоқли ислоҳотлар амалга оширилди. «Бу жараёнда марказий ижро этувчи ҳокимиятнинг бошқарув тузилмалари ва маъмурий органларнинг вазифаларини ўзгартиришга, уларнинг бошқариш, тартибга солиш ва тақсимлаш борасидаги ваколатларини, хўжалик тузилмалари фаолиятига бевосита аралашувини кескин қисқартиришга катта эътибор берилди»¹.

Давлат бошқарувида жамиятга раҳбарлик қилиш билан боғлиқ сиёсий қарорлар қабул қилиш ва уларни ҳаётга жорий этишга йўналтирилган маъмурий-ташқилий фаолият муҳим ўрин тутди. Бу давлат бошқарувида сиёсий мазмун бахш этади.

Концепцияда жамиятимизнинг истиқболдаги тараққиётини таъминловчи устувор йўналишларни белгилаш баробарида, бу борадаги муҳим вазифаларни ҳал этишда давлат ҳокимияти тармоқларини, хусусан, парламентни янада ривожлантириш ва мустаҳкамлаш, сиёсий партияларнинг ролини ошириш, мамлакатимиз фуқаролик жамияти институтларини, суд-ҳуқуқ тизимини, сайлов қонунчилигини такомиллаштириш, демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштиришга қаратилган бир қатор қонунчилик ташаббуслари илгари сурилди.

Жамият ва давлат қурилиши соҳасида парламент тизимини ривожлантириш, кучли ижро ҳокимияти, мустақил судни шакллантириш, кўппартиявийликни вужудга келтириш, мустақил фуқаролик жамияти институтларини ва оммавий ахборот воситаларини ривожлантириш ҳамда улар фаолиятининг кафолатларини кучайтириш борасида туб демократик ўзгаришлар қилинди.

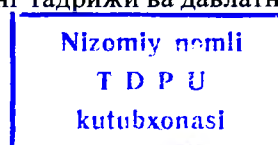
Мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий ҳаётини ва давлат ҳокимияти тизимини демократлаштириш ҳамда замонавий асосларда модернизация қилиш бугунги тараққиётимизнинг устувор йўналишини ташкил этмоқда. Давлатчилик тизими, ҳокимиятнинг мазмуни, фаолият шакллари жамиятнинг объектив тараққиёт қонуниятларига мувофиқ белгиланади. Бу қонуният жамият ҳаёти, ижтимоий бошқарув шаклларидаги тобора янгилашиб, ривожланиб, илгарилаш йўлидан боришидир².

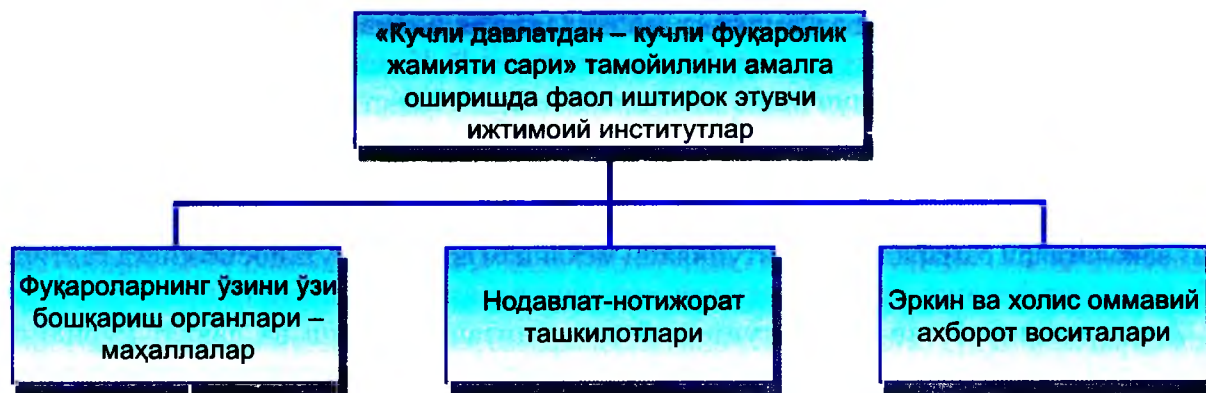
Давлат ҳокимияти институтларини янада халққа яқинлаштириш, уларнинг фаолиятида халқ манфаатларини изчил тарзда тўлиқ ифодалаш механизмларини яратиш вазифаси мамлакатимиз тараққиётидаги ҳозирги модернизация босқичининг марказий йўналишини белгилаб бермоқда.

¹ **Ислом Каримов.** Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. – Т.: «Ўзбекистон», 2010, 8-бет.

² **Э. Юсупов** ва бошқалар. Ижтимоий бошқарув тизимининг тадрижи ва давлатнинг шаклланиши. – Т., 2005. 75-бет.

У-8100/1

1.2.1-расм

Таъкидлаш муҳимки, Конституция воситасида давлат ҳокимияти билан инсон ўрта-сидаги муносабатлар ўзининг оқилона ҳуқуқий ечимини топаётганини кундалик ҳаётимиз исботлаб турибди. Давлат ҳокимиятининг демократиклиги, аввало, Конституцияда инсон (фуқаро) ҳуқуқлари нечоғлик мукамал акс эттирилгани ҳамда қафолатлангани билан изоҳланади. Конституция давлат ҳокимияти фаолиятини бошқарувчи, тартибга солувчи, меъ-ёрловчи, демократик нормалар воситасида чекловчи сиёсий-ҳуқуқий восита саналади.

Замонавий шароитда ўзбек давлатчилигини янада такомиллаштириш мамлакатимизда демократик тараққиётни таъминлаш ва фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий принципларини белгилаб берган Конституциямизнинг қоида ва нормаларига таяниш асосида амалга оширилмоқда.

Юртимизда босқичма-босқич амалга оширилаётган конституциявий ислоҳотларнинг асосий мақсади ва мазмуни давлат бошқаруви тизимини такомиллаштиришдан иборат бўлиб келмоқда. Ана шундай дастлабки муҳим ислоҳотлардан бири парламент тизимини такомиллаштириш учун 2002 йил 27 январда ўтказилган референдум натижалари билан боғлиқ. Умумхалқ референдумига миллий парламентимизни икки палатали қилиб ташкил этиш масаласи қўйилиб, унга ижобий жавоб олинди. «Референдум яқунлари ва давлат ҳокимиятини ташкил этишнинг асосий принциплари тўғрисида»ги конституциявий қонун (2002 йил 4 апрель) давлат ҳокимияти тизимини парламент ролига устувор ўрин берган ҳолда чуқур ислоҳ этишга пойдевор яратиб берди. Унинг асосида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг палаталарини шакллантириш, уларнинг ваколатларини белгилашга йўналтирилган конституциявий қонунлар қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 7 февралда қабул қилган «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги фармонида давлат ва жамият қурилишини такомиллаштиришга йўналтирилган демократик ислоҳотлар ва мамлакатни модернизация қилишда парламентнинг ролини янада кучайтиришга, давлат бошқаруви тизимини такомиллаштириш масалаларига устувор аҳамият қаратилгани айниқса эътиборга молик.¹ Бу тарихий ҳужжатда мамлакатнинг яқин истиқболдаги ривожланиш йўналишлари белгилаб берилди. «Иқтисодиётда давлат иштирокини стратегик асосланган даражада қисқартириш, хусусий мулкни янада ривожлантириш ва уни ҳимоя қилишга доир комплекс масалаларни ҳал этиш, ҳукумат, давлат бошқаруви органлари ва барча даражадаги ҳокимликлар учун энг муҳим устувор вазифа сифатида белгиланади»².

¹ Қ а р а н г: «Халқ сўзи», 2017 йил 8 февраль.

² Шавкат Мирзиёев. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қурамыз! «Халқ сўзи». 2016 йил 15 декабрь.

Давлат бошқаруви тизимини янада такомиллаштиришда, давлат ҳокимияти тузилмалари (парламент, президент, ҳукумат) ўртасидаги муносабатларнинг самарали ташкилий ва ҳуқуқий механизмларини яратишда сўнгги йилларда конституциявий қонунчиликка жорий қилинган янги институтлар муҳим аҳамият касб этди. Хусусан, 2011 йил 18 апрелда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг айрим моддаларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида (78, 80, 93, 96 ва 98-моддаларига)»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни давлат ҳокимияти тизимини янада демократлаштиришнинг муҳим ҳуқуқий асоси бўлди.

Ҳокимият субъектлари ўртасида ваколатлар мутаносиб тақсимланишига эришишда ислохотларнинг аввалги босқичида Асосий қонунимиз 98-моддасига киритилган тузатишлар жиддий аҳамият касб этди. Конституциявий қонунчиликни такомиллаштиришга йўналтирилган бу тузатишлар, биринчидан, ҳокимият тармоқлари мустақиллигининг ошишига хизмат қилса, иккинчидан, давлат ҳокимияти тизимида ўзаро бир-бирини тийиб туриш механизмида янги бўғинларни назарда тутди. Масалан, Вазирлар Маҳкамаси ваколатига тааллуқли масалалар юзасидан қарорлар қабул қилиш, ижро

Давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятига баҳо беришда қонунийликни таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари қандай ҳимоя қилинаётгани, уларга давлат хизматлари кўрсатишнинг сифати ва очиқлиги биз учун энг асосий мезон бўлиши шарт. Шу борада бир фикрни яна такрорлаб айтмоқчиман: халқ давлат органларига эмас, балки давлат органлари халқимизга хизмат қилиши керак.

Шавкат Мирзиёев

этувчи ҳокимият девонини тузиш ва унга раҳбарлик қилиш ҳуқуқи Президент ваколатлари доирасидан чиқарилди. Бош вазирнинг Президентга вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳар ҳокимларини тайинлаш ва лавозимдан озод этиш учун тақдим қилиш ҳуқуқининг берилиши Бош вазир бошчилигидаги ижро этувчи ҳокимият мустақиллигини ва таъсирини оширишга хизмат қилса, Бош вазир номзодини таклиф этиш ва тасдиқлаш тартиби, шунингдек, унинг *ҳисоботини тинглаш* ва *муҳокама қилиш тартиб* такомилнинг киритилиши Парламент ролини янада кучайтиришга кўмаклашувчи институт бўлди.

Ҳокимиятлар тизимидаги яна бир демократик институтнинг мазмуни қуйидагича: Ўзбекистон Республикаси Бош вазири ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ўртасида зиддиятлар доимий тус олган тақдирда Қонунчилик палатаси депутатлари умумий сонининг камида учдан бир қисми томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти номига расман йўналтирилган таклиф бўйича Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қўшма мажлиси муҳокамасига Бош вазирга нисбатан *ишончсизлик вотуми* билдириш ҳақидаги масала киритилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 98-моддасига киритилган ушбу ўзгартириш ва қўшимчалар Конституциянинг 78- ва 93-моддаларига ҳам тегишли тузатишларни киритиш заруратини белгилади. Жумладан, Конституциянинг 78-моддаси 15-бандида Қонунчилик палатаси ва Сенатнинг биргаликдаги ваколатлари сифатида мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг долзарб масалалари юзасидан Бош вазирнинг ҳисоботларини эшитиш ва муҳокама қилиш ваколати назарда тутилди. Бу ҳолат ҳам сиёсий партиялар, ҳам парламент роли ва таъсирининг оширилишига, Олий Мажлисининг қонунлар ижро этилиши устидан амалга оширадиган назорат фаолиятининг янада такомиллаштирилишига хизмат қилади. Шунингдек, конституциявий ислохотларнинг аввалги босқичида Ҳукуматни шакллантириш тартиби янада демократлаштирилди. Конституциянинг 98-моддасига киритилган қоидага мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Бош вазири номзоди Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатасига сайловларда энг кўп депутатлик ўрнини олган сиёсий партия

ёки тенг миқдордаги депутатлик ўринларини қўлга киритган бир неча сиёсий партиялар томонидан таклиф этилади.

Янги Бош вазир номзоди Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатасидаги барча сиёсий партиялар фракциялари билан тегишли маслаҳатлашувлар ўтказилганидан сўнг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг палаталарига кўриб чиқиш ва тасдиқлашга тақдим қилиш учун таклиф этилади.

Олий Мажлис томонидан Бош вазир лавозимига номзод икки марта рад этилган тақдирда Ўзбекистон Республикаси Президенти Бош вазир вазифасини бажарувчини тайинлайди ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисини тарқатиб юборади.¹ Ушбу норма давлат ҳокимияти тармоқлари ўртасида ўзаро тийиб туриш ва таъсир этиш механизминини янада такомиллаштирди.

Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштиришга қаратилган янгиликларнинг аҳамияти яна шундан иборатки, улар давлат ҳокимиятининг субъектлари, яъни, давлат бошлиғи бўлган Президент, қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятлар ўртасидаги ваколатларнинг янада оқилона тақсимланишини таъминлашга қаратилгандир. Давлат ҳокимияти тақсимланиши тўғрисидаги таълимотга кўра, ҳокимият тармоқлари ваколатларининг тўғри тақсимланиши давлат идоралари фаолиятининг барқарорлигини, улар ўртасида самарали ҳамкорлик йўлга қўйилишини кафолатлайди. Қолаверса, давлат ҳокимиятининг конституциявий тарзда мутаносиб ва адолатли тақсимланиши пировардида давлатнинг том маънода демократик табиатга эга бўлиши ва инсон ҳуқуқлари изчил таъминланишининг гаровидир.

Ўзбекистонда давлат бошқаруви тизимини такомиллаштиришнинг кейинги босқичи Асосий қонунимизга 2014 йил 16 апрелда «Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг айрим моддаларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида (32,78,93,98,103 ва 117-моддаларига)»ги қонун воситасида киритилган янгиликлар билан боғлиқ. Ушбу конституциявий ислохотлар мамлакатимизда ижтимоий-сиёсий ҳаётни ва давлат бошқарувини изчил демократлаштириш борасида амалга оширилаётган сиёсатнинг мантикий давоми бўлди. Мазкур ислохотнинг мазмуни қуйидаги муҳим соҳаларни ўз камровига олди: 1) жамоат ва парламент назорати; 2) Президент ва парламент ваколатлари; 3) Ҳукуматнинг конституциявий мақоми; 4) сайлов тизими. Уларнинг маъно-моҳиятига қисқача изоҳ бериб ўтамиз.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг айрим ваколатларини Олий Мажлис ва Вазирлар Маҳкамасига ўтказиш бўйича Асосий Қонунимиз моддаларига киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар Президентнинг давлат ҳокимияти органларининг келишилган ҳолда фаолият юритишини ҳамда ҳамкорлигини, давлат ҳокимияти тармоқлари ўртасида ваколатларнинг оқилона қайта тақсимланишини, шунингдек, улар ўртасида ўзаро тийиб туриш ва манфаатлар мувозанати тизимининг самарали ишлашини таъминлашнинг конституциявий механизмларини янада такомиллаштиришга хизмат қилиши шубҳасиз.

Конституциянинг 32-моддаси мамлакат ҳаётида фуқаролик жамияти институтларининг ролини оширишга қаратилган муҳим қоида билан тўлдирилди. Яъни, Ўзбекистон Республикаси фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда ўзини ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларининг фаолияти устидан *жамоатчилик назоратини* ривожлантириш ва такомиллаштириш йўли билан ҳам амалга оширилиши ҳақидаги норма билан тўлдирилди.

¹ **Ислом Каримов.** Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. – Т.: «Ўзбекистон», 2010 йил, 12–13-бетлар.

Конституциянинг 78-моддасига янги 21-банд киритилиб, унда парламент назорати институти назарда тутилди. Маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органларининг мустақиллигини ва айни вақтда вакиллик органи олдидаги масъулиятини кучайтириш мақсадида Конституциянинг 103-моддаси вилоят, туман ва шаҳар ҳокимининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг энг муҳим ва долзарб масалалари юзасидан ҳисоботлар тақдим этиши мажбуриятини белгилайдиган норма билан тўлдирилди. Ушбу ҳисоботлар бўйича халқ депутатлари кенгашлари тегишли қарорлар қабул қилиши орқали бу конституциявий институт юридик жиҳатдан расмийлаштирилади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев Конституция қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасида миллий сайлов қонунчилигимизга тамомила янги институтни – вилоят, туман ва шаҳар ҳокимларини тегишли ҳудудлардаги аҳоли томонидан бевосита сайлаш ғоясини илгари сурди. Бу ҳам ҳокимларнинг халқ олдида ҳисобдорлигини кучайтиради.¹

Шунингдек, Конституциянинг 117-моддасига асосий принциплари мустақиллик, қонунийлик, коллегиялик, ошқоралик ва адолатлиликдан иборат бўлган Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссиясининг фаолиятини ташкил этишнинг конституциявий асосларини белгилайдиган тузатишлар киритилди.

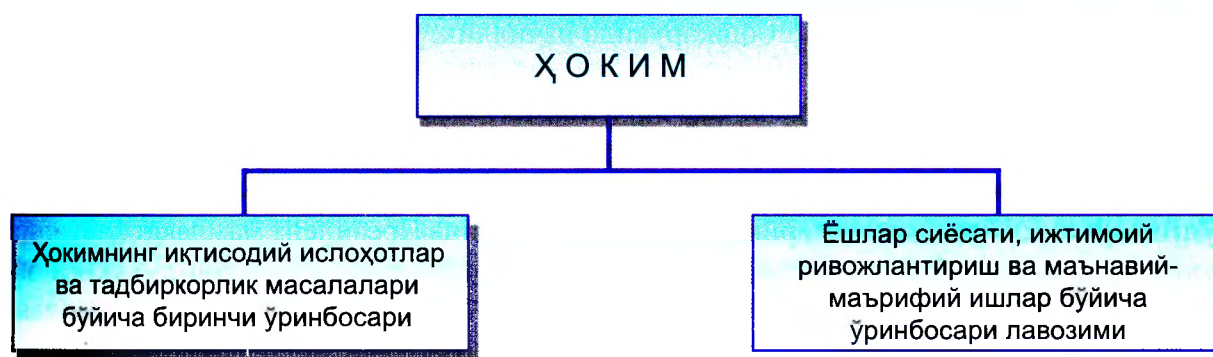
Конституцияга киритилган тузатишлар давлат ҳокимиятининг янада демократлашуви, унинг мустақил тармоқлари ўртасида ваколатларнинг қайта тақсимланиши, ўзаро тийиб туриш ва манфаатлар мувозанати тизими ривожланиши, шунингдек, сайлов тизимининг янада такомиллашувининг муҳим омилига айланиши табиий.

Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясини амалга оширишда биз, илгаригидек, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари – маҳаллалар, шунингдек, нодавлат, нотижорат ташкилотлар, эркин ва ҳолис оммавий ахборот воситалари фаол ўрин эгаллайди, деб ишонамиз.

«Кучли давлатдан – кучли фуқаролик жамияти сари» деган муҳим тамойилни амалга оширишда биз, аввало, ана шу ижтимоий институтларнинг куч ва имкониятларига таянамиз.

Шу муносабат билан халқ ҳокимиятининг энг муҳим пойдевори сифатида жамоатчилик назорати институтини кучайтириш бўйича мамлакатимиз Конституциясининг 32-моддасида, шунингдек, «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида», «Ижтимоий шериклик тўғрисида»ги қонунлар ва бошқа ҳужжатларда муҳраб қўйилган талабларнинг ижросини таъминлашга алоҳида эътибор қаратамиз.

Шавкат Мирзиёев

1.2.2-расм

¹ Шавкат Мирзиёев. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови // «Халқ сўзи», 2016 йил 8 декабрь.

Шунингдек, Конституцияга ўзгартириш киритиш тўғрисидаги Қонун билан 98-модда Бош вазир лавозимига номзод Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисида унинг номзоди кўриб чиқиладиган ва тасдиқланаётган пайтда Вазирлар Маҳкамасининг яқин ва узоқ истикболга мўлжалланган *ҳаракат дастурини* тақдим этишини назарда тутадиган янги қоидалар билан тўлдирилди. Конституцияга киритилган ушбу норма конституциявий ривожланишнинг халқаро амалиётига тўлиқ мос келади. Ҳукуматнинг фаолият (*ҳаракат*) дастурини таҳлил қилиш кўплаб демократик давлатлар тажрибасидан ўрин олган конституциявий институт ҳисобланади. Хусусан, Германия Асосий қонунига бинонан, парламент аъзолари нафақат ҳукумат раҳбари ва аъзоларини тасдиқлайдилар, балки ҳукумат дастури лойиҳаси бўйича ўз муносабатларини ҳам билдирадilar. Ушбу дастур қонун чиқарувчи идора аъзолари томонидан тасдиқланиши ёки рад этилиши мумкин. Дастурнинг рад этилиши бир вақтнинг ўзида ҳукуматга нисбатан ишончсизлик вотуми билдирилишини англатади. Финляндия Конституциясига мувофиқ, депутатлар Бош вазир номзоди тасдиқлангунга қадар ҳукумат дастури лойиҳасини кўриб чиқадилар ҳамда унинг мазмунини ўрганганларидан сўнг Президентга Бош вазир лавозимига номзодни қўллаб-қувватлаш мумкинлиги борасида ўз фикрларини билдирадilar.

Дарҳақиқат, Конституцияга киритилган тузатишлар, хусусан уларнинг парламент томонидан ҳукуматнинг ҳаракат дастури кўриб чиқилишига оид қисми депутатлар ва сиёсий партиялар фракциялари учун янги шаклланаётган Вазирлар Маҳкамасининг мамлакатни барқарор ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришни таъминлаш бўйича келгуси фаолиятининг барча жиҳатларидан хабардор бўлишлари, Бош вазир номзоди, ҳукуматнинг тутган йўли бўйича ўз ёндашувини белгилаб олишларига имкон яратади.

Яна бир демократик нормага кўра, Вазирлар Маҳкамасига Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ҳар йили мамлакат ижтимоий-иқтисодий ҳаётининг энг муҳим масалалари юзасидан *маърузалар тақдим этиш* вазифаси юкланмоқда. Асосий Қонунимизнинг аввалги таҳририга кўра, бундай маърузаларни парламентнинг кўриб чиқиши учун тақдим этиш Ўзбекистон Республикаси Президенти ваколатига кирар эди.

Мамлакат давлат ҳокимияти ва бошқаруви тизимида барқарорлик, изчилликни таъминлаш, ижро этувчи ҳокимиятнинг мустақил фаолият кўрсатиш қафолатларини кучайтириш мақсадида амалдаги Вазирлар Маҳкамаси янги сайланган Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси олдида ўз ваколатларини зиммасидан соқит қилиши бўйича Конституциянинг 98-моддасида белгиланган нормалар мамлакат Президентининг қарорига кўра, ҳукумат айна шу даврда, *Вазирлар Маҳкамасининг янги таркиби шакллантирилгунга қадар ўз фаолиятини давом эттириб туриши* ҳақидаги қоидалар билан тўлдирилди. Бу жиддий норма бўлиб, давлат бошқарувида изчиллик, узвийлик ҳамда давомийликни таъминлайди.

Конституцияга киритилган яна бир янги нормага мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Президенти энди мамлакат ички ва ташқи сиёсатини амалга оширишнинг энг муҳим масалалари бўйича Республика Олий Мажлисига мурожаат этиш ҳуқуқига эга бўлди. Кўпгина ривожланган давлатларнинг конституцияларида Президент мамлакат ҳаётининг муҳим масалалари бўйича парламентга мурожаат («*послание*») қилиш ҳуқуқига эга. Одатда, бундай мурожаат бир йилда бир марта амалга оширилиб, унда Президент давлатнинг ички ва ташқи сиёсатининг устувор масалалари юзасидан асосий вазифаларни баён этади, ўз ёндашуви ва муносабатини билдиради. У ушбу муҳим масалаларга депутатлар (сенаторлар), сиёсий партиялар, фуқаролик жамияти институтлари ҳамда кенг жамоатчилик эътиборини тортади; ўз сиёсий йўлини синовдан ўтказди; давлат ва жамият олдида турган долзарб масалаларни ҳал этишга давлат тузилмалари ҳамда фуқаролик жамияти институтларини сафарбар этади.

Ҳозирги глобаллашув ва шиддатли ривожланиш шароитида давлат бошқарувини замонавий жамият эҳтиёжларига мос равишда модернизация қилиш ўта долзарб масала сифатида кун тартибига чиқмоқда. Ҳаракатлар стратегиясида «Давлат бошқаруви асослари тўғрисида»ги қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш назарда тутилгани эътиборга моликдир.

Мамлакатнинг давлат бошқарув тизими унинг сиёсий, ижтимоий, ҳуқуқий ва маъмурий маданиятининг узвий қисмидир. Бошқарув маданияти бир қатор тарихий, миллий, жўғрофий, маънавий ва бошқа омиллар таъсирида шаклланади. Бошқарув маданияти давлат бошқаруви тузилмаларига нисбатан бирмунча барқарор ва турғундир. Шу туфайли сиёсий (давлат) бошқарув маданиятини тарихан қисқа вақт ичида ўзгартириш бирмунча мушкул. Масалан, давлат ҳокимияти ва бошқаруви тизимини қонунчилик ислоҳоти воситасида тарихан қисқа муддатда ўзгартириш (янгилаш) мумкин, аммо бошқарувга боғлиқ мафқурани, менталитетни, онгни ва маданиятни дарҳол ўзгартиришнинг иложи йўқ.

Табиийки, давлат бошқарувини ислоҳ этиш ва модернизация қилиш Конституция ва қонунларда мустаҳкамланган принциплар ҳамда талаблар асосида амалга оширилади. Шу билан бирга, бу борада фуқароларнинг яна бир муҳим ҳуқуқига эътибор қаратиш лозим. 2005 йилда Европа Иттифоқига тасдиқлаш учун тақдим этилган Европа Конституцияси лойиҳасида инсон ва фуқароларнинг *ижобий бошқарувга бўлган ҳуқуқи* назарда тутилган. Унга кўра, ҳокимият органлари фуқаронинг мурожаатларини холис ва адолатли, пайсалга солмай моҳияти бўйича кўриб чиқиши, сайлаб қўйилган вакиллар ва маъмурият аҳоли манфаатлари йўлида фаолият юритиши лозим.

Фуқароларнинг давлат бошқарувига кенг жалб этилиши, демократик давлат бошқаруви ғоялари бир қатор халқаро ҳуқуқий ҳужжатларда ўз ифодасини топган. Жумладан, Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида куйидаги қоида эътироф этилган: «Ҳар бир инсон бевосита ёки эркин сайланган вакиллар воситаси орқали ўз мамлакатини бошқаришда қатнашиш ҳуқуқига эга... Халқ иродаси ҳукумат ҳокимиятининг асоси бўлиши лозим» (21-модда). Янги Европа учун Париж хартияси ЕХҲҚнинг 1990 йил 21 ноябрдаги Саммити ҳужжатида шундай сатрлар бор: «Демократик бошқарув эркин ва адолатли сайловлар пайтида мунтазам равишда ифодаланадиган халқ хоҳиш-иродасига асосланади. Демократиянинг асосини инсон шахсига бўлган ҳурмат ва қонун устуворлиги ташкил этади».

Жамиятни эркинлаштиришнинг ҳозирги босқичида давлат бошқарувини модернизация қилишнинг бир қатор йўналишлари ва вазифалари Ҳаракатлар стратегиясида белгилаб берилган. *Биринчидан*, демократик давлат бошқарув мезонларини белгиловчи принципларни ҳаётга собитқадамлик ва жадаллик билан жорий этиб бориш. Булар бошқарувда инсон ҳуқуқ ва манфаатларининг устуворлиги, ҳокимиятлар тақсимланиши (шу жумладан, давлат бошқарувини амалга оширувчи органлар ўртасида ваколатларнинг оқилона тақсимланиши), қонун устуворлиги, давлат бошқарувига халқ оммаси ҳамда фуқаролик жамияти институтларини кенг жалб этиш, давлат бошқаруви органлари фаолиятининг ошқоралиги ва очиклиги каби тамойиллардир.

Иккинчидан, давлат бошқарув аппарати фаолиятининг қонунчилик, ҳуқуқий базасини замонавий талаблар асосида такомиллаштириб бориш назарда тутилади.

Учинчидан, ижроия ҳокимияти тизимидаги бошқарув билан шуғулланувчи органларнинг таркибий тузилмаси ва функцияларини рационаллаштириш маъмурий ислоҳотнинг муҳим вазифаси ҳисобланади. Бунда давлат бошқарувда мувозий тузилмаларнинг бўлиши ва бир-бирининг вазифаларини такрорлашнинг мавжуд бўлишини бартараф этиб бориш талаб этилади.

Тўртинчидан, давлат бошқаруви органлари фаолиятининг очиклигини таъминлаш, уларнинг фуқаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлигини таъминловчи самарали механизмларни яратиш, улар фаолияти устидан жамоатчилик назоратини фаоллаштириш зурур.

Бешинчидан, давлат бошқарувини модернизация қилиш ва маъмурий ислохотлар самарасини оширишда тегишли ваколатли органлар фаолиятининг ҳуқуқий асосларини (регламентларини) изчил такомиллаштириш алоҳида аҳамият касб этади. Бундай ҳуқуқий ҳужжатлар қаторида Маъмурий процессуал кодекснинг, «Маъмурий процедуралар тўғрисида»ги ва «Давлат хизмати тўғрисида»ги қонунларнинг қабул қилиниши Ҳаракатлар стратегиясида айтиб ўтилади.

Давлат хизмати – давлат органлари томонидан бошқарувнинг кадрлар функциясини амалга ошириш, давлат органлари аппаратида доимий ёки вақтинча мансабни эгаллаб турган ҳамда давлат бюджетидан маблағ билан таъминланувчи шахсларнинг фаолиятидир. Давлат хизмати давлат аппаратини бошқаришни ташкил этиш ва ҳуқуқий тартибга солиш бўйича давлат фаолиятининг асосий турларидан бири бўлиб, давлат олдида турган вазифаларнинг самарали амалга оширилишини таъминлайди.

Ўзбекистон Республикасида давлат хизматининг асосий мақсади – Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига асосланиб, давлат функцияларини амалга ошириш, унинг вазифаларини бажариш, жамият ва фуқароларнинг манфаатларига хизмат қилишдан иборатдир.

Биз янгича мустақил фикрлайдиган, масъулиятли, ташаббускор, илғор бошқарув усулларини пухта ўзлаштирган, ҳалол, ўз Ватани ва халқига содиқ кадрларни тайёрлаш бўйича самарали тизим яратиш устида жиддий ишлаймиз.

Фуқароларнинг муносабатларини кўриб чиқишда давлат хизматчилари ўртасида сансалорлик ва масъулиятсизлик ҳолатларига бутунлай барҳам бериш учун биз қатъий кураш олиб борамиз.

Раҳбарлар фаолиятига, уларга бўлган ишонч ва аҳolini ўйлантираётган муаммоларни самарали ҳал этиш даражасидан келиб чиққан ҳолда, халқнинг ўзи баҳо беради.

Шавкат Мирзиёев

Фикримизча, давлат хизматининг умумий жиҳатларини тартибга солиш учун «Ўзбекистон Республикасининг давлат хизмати тўғрисида»ги қонунда давлат хизматини ўташ ҳақидаги боб киритилиб, алоҳида моддалар бўйича давлат хизматига кириш тартиби, давлат хизматчиларининг аттестацияси, уларни рағбатлантириш, давлат хизматчиларининг жавобгарлиги масалалари белгилаб қўйилиши лозим бўлади.

Давлат хизматчиларининг малака даражалари тегишли давлат хизмати лавозимлари бўйича татбиқ этилган малака талабларига, касбий тайёргарлик даражасига мувофиқлигини кўрсатади. Давлат хизматчиларига малака даражаларининг берилиши давлат хизматчиларининг профессионал тайёргарлик савияси малака талабларига мувофиқлигига қараб белгиланади.

Малака даражалари давлат малака имтиҳонлари ёки аттестация натижаларига кўра белгиланади. Малака имтиҳонларининг ўтказилиши, малака даражаларининг берилиши ҳамда ходимларнинг бошқа ишга ўтказилиши муносабати билан сақланиши қонунчилик ҳужжатлари билан белгиланади.¹

Мамлакатимизда давлат хизматчиларига малака даражалари ёки махсус унвонлар бериш тартиби алоҳида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан белгиланади. Шунингдек, республикада қонунчилигида ҳам мартаба даражалари ижобий аттестация, малакасига мувофиқ олий маълумот мавжуд бўлган тақдирда, эгаллаб турган лавозими ва иш стажига, шунингдек, олдинги иш ёки хизмат жойида берилган махсус унвонларни ҳисобга олган ҳолда изчил тартибда берилади.

¹ Ю.Н. Стариков. Служебное право. – Москва, «БЕК», 1996, 413-бет.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев лавозимга киришиш тантанали мажлисидаги нутқида қуйидагиларни таъкидлади: «Олдимизга қўйган мақсад-муддаоларга етиш учун кадрларнинг амалий заҳирасини шакллантириш, уларни тайёрлаш ва қайта тайёрлашнинг муҳим масалаларини ўз ичига оладиган мақсадли дастурни ишлаб чиқиш вақти келди, деб ўйлайман.

Асосий вазифа – бу юқори касб маҳорати ва замонавий тафаккурга эга, пухта ўйланган, ҳар томонлама тўғри қарор қабул қила оладиган, белгиланган мақсадларга эришадиган раҳбарлар ва мансабдор шахсларнинг янги таркибини шакллантиришдан иборат.

Бу борада ҳудудий бошқарув органлари, энг аввало, мамлакатимиз туман ва шаҳарлари ҳокимликлари учун малакали кадрлар тайёрлашга алоҳида эътибор қаратиш зарур»¹.

Профессионал кадрларни тайёрлаш ҳамда уларнинг малакасини ошириш хизматчиларнинг хизмат поғоналари бўйлаб кўтарилишига ижобий таъсир кўрсатади. Шу мақсадда кадрларни тайёрлаш муҳим йўналишлардан бири ҳисобланади. Шунинг учун кўпгина давлатларда марказлашган тайёргарлик билан биргаликда давлат хизматчиларининг юқори лавозим бўйича ҳаракатланишлари ҳамда раҳбарларнинг профессионал ривожланишлари учун кадрлар заҳирасини тайёрлашда муҳим аҳамиятга эга бўлган кенг қамровли курслар тизими амал қилади.

Давлат органларида хизмат бўйича ўсиш тартибида давлат хизмати лавозимларини эгаллаш мақсадида танлов асосида раҳбар лавозимларини эгаллаш учун кадрлар заҳираси шакллантирилиши муҳим аҳамиятга эгадир.

Шундай қилиб, Ҳаракатлар стратегиясида давлат хизмати тўғрисидаги қонунчиликни такомиллаштириш давлат хизмати фаолиятининг тўғри ва самарали фаолият юритишида катта аҳамиятга эга экани таъкидлаб ўтилади.

Мамлакатни ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича вазифаларни амалга оширишда давлат – хусусий шерикликнинг замонавий механизмларини жорий этиш. Фуқаролик жамияти қарор топишининг муҳим шартларидан бири давлат билан жамоатчилик тизимлари ҳамда хусусий секторнинг яқин ҳамкорлиги, улар ўртасида ижтимоий шерикликни амалда таъминлашга эришишдан иборат. Биз мустақил давлатчилик сари қадам қўйилган дастлабки йиллардаёқ Асосий қонунимизда нодавлат-нотижорат ташкилотлари фаолиятига доир асосий принципларнинг мустаҳкамлаб қўйилгани, иқтисодий фаолият эркинлиги ва хусусий ҳаёт дахлсизлиги кафолатлангани барча аҳоли қатламлари манфаатларини акс эттирадиган тузилма ҳамда ташкилотларнинг кенг тармоқлари вужудга келиши, фаолият юритиши ва ривожланиши учун қулай муҳит яратди.

Ўтган чорак аср мобайнида жамоат ва нодавлат ташкилотларининг нуфузи ортди, ҳуқуқий мақоми мустаҳкамланди, жамият бошқарувидаги роли ошиб борди. Бугунги кунда мазкур тузилмалар давлат билан фуқаролик жамиятининг ўзаро самарали алоқасини таъминлаш, одамларнинг кайфиятини аниқлаш, уларнинг жамият ва давлат ҳаётида юз бераётган ўзгаришларга муносабатини билишнинг муҳим воситаси сифатида майдонга чиқмоқда.

Демократик янгиланишлар жараёнида фуқаролик институтларининг роли ва аҳамиятини кучайтиришга, фуқароларнинг энг муҳим ижтимоий-иқтисодий муаммоларини ҳал этишга қаратилган 250 дан зиёд қонунлар, юзлаб фармонлар ва ҳукумат қарорлари қабул қилинди. Ушбу кенг кўламли ҳуқуқий база бу ташкилотларнинг давлат органлари билан тенг мулоқот олиб бориши, ҳуқуқий муносабатларда кафолатли иштирок этишининг замини бўлди.

¹ «Ўзбекистон овози». 2016 йил 15 декабрь Т/150-сон.

Давлат билан хусусий сектор тузилмалари ҳамкорлигининг марказида инсон ва фуқаронинг иқтисодий ҳамда ижтимоий соҳадаги манфаатларини таъминлаш масаласи туради.

Масалан, касаба уюшмалари давлат органлари, иш берувчилар билан уч томонлама ижтимоий шерикчилик тўғрисидаги шартномалар асосида меҳнат килувчи ходимларнинг фуқароларнинг меҳнат жараёнида меҳнат ҳуқуқлари, ижтимоий муҳофазаси, иш ҳақи, дам олиш, ишловчи аёлларнинг ёш болаларига парвариш бериши билан боғлиқ имтиёزلардан фойдаланиш, пенсияга расмийлаштириш борасидаги ва бошқа манфаатларини муҳофаза қилишда салмоқли фаолиятни амалга ошироқда. Нодавлат ва жамоат ташкилотлари фуқароларнинг таълим олиш, соғлиқни сақлаш, тадбиркорлик билан шуғулланиш, ижтимоий таъминот тизимидан фойдаланиш, бузилган ҳуқуқларини тиклаш каби қатор соҳаларда ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашда давлат органлари билан бўладиган муносабатларда воситачи ва кўмакчи вазифасини ўтамоқда.

Бу йўналишдаги фаолиятнинг ҳуқуқий негизларини янада мустаҳкамлаш мақсадида 2014 йилда «Ижтимоий шерикчилик тўғрисида»ги қонун қабул қилинди. Ушбу қонун фуқароларнинг ижтимоий-иқтисодий соҳадаги, шунингдек, гуманитар муаммоларини ҳал этиш, аҳоли турли қатламларининг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишда нодавлат тузилмаларининг давлат идоралари билан ўзаро муносабатларининг аниқ чегараларини белгилаш бўйича ҳуқуқий механизмларини яратади.

Қонун амал қила бошлаганидан буён ўтган қисқа даврда тўпланган амалий тажриба гувоҳлик беришича, ҳали бу соҳада ташкилий-ҳуқуқий механизмлар янада такомиллаштирилиши лозим. Шу боис Ҳаракатлар стратегияси доирасидаги «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурида давлат ва хусусий шерикчилик (ҳамкорлик) шакллари кенгайтиришга йўналтирилган «Давлат ва хусусий шерикчилик тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳасини ишлаб чиқиш назарда тутилган. Унда давлат ва хусусий шерикчилик тушунчаси, табиати (моҳияти), принциплари, вазифалари ва асосий йўналишлари, шакллари (воситалари), иштирокчилари доираси, уларнинг ҳуқуқ ва бурчлари, бу борада амалга ошириладиган устувор тадбирлар ва муносабатлар тартибга солинади.

Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлигини таъминлаш, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ, эркинлик ва қонуний манфаатларига оид ахборотни тақдим қилишнинг замонавий шакллари жорий этиш. Давлат бошқаруви идораларининг аҳоли билан алоқаларини кучайтириш, ҳамкорлик механизмларини яратиш муҳим. Бир томондан, аҳолини давлат бошқарув органлари фаолиятдан мунтазам равишда хабардор қилиб туриш, иккинчи томондан, маҳаллий давлат бошқарув органлари қарорларини қабул қилишга (қарорлар лойиҳасининг муҳокамасига, маҳаллий референдумларга) кенг жалб этишни йўлга қўйиш – давр талаби. Шунингдек, давлат бошқаруви билан корпоратив бошқарувни яқинлаштириш, улар нисбатининг оқилона мезонларини белгилашда муҳим ўрин тутаяди.

Инсон ва фуқароларнинг ахборотга бўлган ҳуқуқларини кафолатлашнинг тамойиллари Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг тегишли нормаларида мустаҳкамлаб қўйилган. Хусусан, Конституциянинг 29-моддасига биноан: «Ҳар ким фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эга. Ҳар ким ўзи истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш ҳуқуқига эга, амалдаги конституциявий тузумга қарши қаратилган ахборот ва қонун билан белгиланган бошқа чеклашлар бундан мустаснодир»¹.

Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлигини таъминлаш масалалари улар фаолиятида замонавий ахборот-коммуникация техноло-

¹ Қ а р а н г: Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Т.: «Ўзбекистон», 2014 йил. 8-бет.

гияларини қўллаган ҳолда амалга оширилиши бугунги кунга келиб энг мақбул йўл сифатида баҳоланмоқда. Амалда мавжуд бўлган давлат хизматларини фуқароларга, юридик шахсларга ва давлат органларининг ўзига кўрсатишнинг янгича тизимини амалга ошириш ҳар қандай замонавий демократик давлатнинг асосий стратегик йўналишларидан бирига айланмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Ислом Каримов томонидан 2010 йил 12 ноябрда парламент палаталарининг қўшма йиғилишида тақдим этилган Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясида илгари сурилган таклифларнинг амалий ифодаси сифатида «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида» Ўзбекистон Республикаси қонунининг лойиҳаси ишлаб чиқилди ва қабул қилинди.

Ушбу қонуннинг асосий мақсади давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг шаффофлиги, очиклигини таъминлаш, давлатимиз ички ва ташқи сиёсатининг энг асосий йўналишларидан аҳолини мунтазам хабардор бўлиб боришига шароит яратиш, шунингдек, фуқароларнинг сиёсий фаоллигини янада оширишдан иборатдир. Мазкур қонуннинг қабул қилиниши давлат ҳокимияти органлари фаолияти ҳақида жамоатчиликни хабардор қилиб бориш тартибларини аниқ белгилаб бериши, давлат ҳокимияти органларига ўзлари қабул қиладиган қарорлар ва уларнинг мазмуни билан аҳолини, турли жамоат бирлашмаларини хабардор қилиш мажбуриятини юклаши билан ҳам аҳамиятлидир. Бундан ташқари, «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилиниши орқали фуқароларнинг ахборот олишга бўлган конституциявий ҳуқуқларининг юқори даражада таъминланишига ва пировард натижада давлат ҳокимияти органларининг ўзлари томонидан қабул қилинадиган қарорлар бўйича мажбуриятларининг ошишига эришилади.

Маълумки, 2014 йил 5 майда «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида»ги қонун қабул қилинди. Ушбу қонуннинг мақсади – давлат ҳокимияти органлари фаолиятининг очиклигини, улар фаолияти ҳақидаги ахборотлардан оммавий ахборот воситалари, фуқаролик жамияти институтлари, аҳолининг (ахборотдан фойдаланувчиларнинг) кенг фойдаланишини таъминлашга қаратилган.

Қонуннинг *асосий вазифалари* – давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг фаолияти тўғрисидаги ахборотдан жисмоний ва юридик шахсларнинг эркин фойдаланишини таъминлаш; давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг фаолияти ҳақидаги ахборотларни олишга бўлган ҳуқуқни кафолатлаш; давлат органлари ҳамда улар мансабдор шахсларининг қабул қилинаётган қарорлар учун жавобгарлигини ошириш; давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг фаолияти ҳақидаги ахборотларнинг тарқатилиши тартибини белгилашдан иборат. Шунга мувофиқ, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг шаффофлиги, уларнинг устидан жамоатчилик назорати бу идораларнинг фаолияти тўғрисидаги ахборотдан фойдаланишни таъминлаш бўйича бир қатор чора-тадбирлар қабул қилиш орқали таъминланади.

Шундай қилиб, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятини эркинлаштириш, уларни халқ эҳтиёжлари ва манфаатларига яқинлаштириш, уларнинг фуқаролик жамияти институтлари билан ижтимоий шериклик ва ҳамкорлигини ривожлантириш, ҳеч шубҳасиз, пировардида давлат аппарати фаолияти самарадорлигини оширишга, давлатнинг жамият манфаатларига янада кўпроқ хизмат қилувчи институтга айлантиришга қулай имконият яратади.

Ҳозирги даврда халқ билан самарали мулоқотни таъминлаш «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурининг энг муҳим ва долзарб вазифаларидан бири бўлди. Шу муносабат билан жамоатчилик назоратини такомиллаштириш, нодав-

лат-нотижорат ташкилотларини, оммавий ахборот воситаларини янада ривожлантириш, шунингдек, маҳалланинг жамият ҳаётидаги ролини кучайтириш назарда тутилмоқда.¹

Ўзбекистон Республикасида мазкур соҳа тараққиёти учун қатор ташкилий ва ҳуқуқий чора-тадбирлар амалга оширилмоқда ва бугунги кунга келиб қарийб элликка яқин қонун ва қонуности ҳужжатлари давлат ва хусусий сектор фаолиятида ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий қилиш ва улардан фойдаланишни тартибга солиб келмоқда.

Таъкидлаш жоизки, мамлакатимиз ривож ва ислоҳотларнинг муваффақиятли кечиши кўп жиҳатдан давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг халққа сифатли ва тезкорлик билан хизмат кўрсатиши, бу борада ўз фаолиятининг очиклиги, шаффофлиги ва ўз навбатида бу жараёнлардан кенг аҳолининг хабардорлиги, уларга дахлдорлигида намоён бўлади. Зеро, инсон ва фуқароларнинг юқори савиядаги ҳуқуқий маданиятга эга бўлишлари демократик жамият қуришнинг мустаҳкам пойдеворидир. Мамлакатда амалга оширилаётган ислоҳотлардан хабардорлик, қонун нормаларини ҳурмат қилиш ва уларга қатъий риоя қилиш ҳуқуқий демократик давлат қуришнинг, сиёсий ва ҳуқуқий институтлар самарали фаолият кўрсатишининг асосий омилларидан бири ҳисобланади. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Ислам Каримов таъкидлаганидек: «Биринчидан, халқимиз Президент, Олий Мажлис, ҳукумат қандай фармон, қонун, қарор қабул қиляпти, бундан тўла хабардор бўлиши керак. Иккинчидан, айниқса инсон ҳуқуқига дахлдор ҳужжатларни ҳар бир одам юрагидан ўтказиши, бу қонунлар унинг ҳаётига қандай таъсир қилишини англаб етмоғи лозим. Учинчидан, тайёрланаётган қонунлардан аҳоли ҳам хабардор бўлиши, яъни уларнинг қандай ишланаётгани жамият назоратида туриши зарур»². Шу боис, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолияти очиклигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқий билими ва онгини юксалтириш, жамиятдаги сиёсий фаоллигини ошириш кўп жиҳатдан уларнинг мамлакатда мавжуд қонунчиликдан хабардорлигига, яъни, ахборот билан таъминланганлик даражасига боғлиқ.

Давлат бошқаруви соҳасини эркинлаштириш бу борадаги амалий фаолиятни фаоллаштириш билан бир қаторда жиддий илмий изланишлар олиб боришни, соҳадаги муаммоларнинг илмий-ҳуқуқий ечимларини топишни тақозо этмоқда. Фикримизча, бу борада давлат органлари тизимида марказлаштиришдан чиқариш масалалари, бошқарув идоралари (республика ва маҳаллий) функциялари ҳамда ваколатларини оқилона меъёрга солиш, уларнинг функцияларини қайта тақсимлаш, уларни марказдан маҳаллий бўғинларга ўтказиш муаммоларини илмий тадқиқ этиш – долзарб вазифа. Тобора авж олаётган *маъмурий ислоҳотлар* давлат бошқарувини оптималлаштириш, давлат аппаратини ихчам ва камҳаражат қилиш, давлат хизмати, маъмурий судлов ва маъмурий-процессуал қонунчиликни шакллантириш ҳамда такомиллаштириш муаммоларини долзарб мавзулар қаторига қўшмоқда.

Ҳаракатлар стратегиясини амалга ошириш давлат дастурида мамлакатимизда маъмурий ислоҳотлар концепцияси ҳамда бу ислоҳотларни ўтказиш бўйича чора-тадбирлар Дастурини яратиш белгилангани эътиборга молик. Ушбу масала бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони лойиҳаси тайёрланиши кўзда тутилган. Бунда давлат бошқаруви органларининг фаолияти самарадорлигини ошириш ва тузилмасини такомиллаштириш, давлат бошқарувини марказлаштирувдан холи қилиш, такрорланувчи функцияларни бажарадиган давлат органларининг турли комиссияларни бекор қилиш

¹ «Халқ сўзи», 2017 йил 8 февраль.

² **Ислам Каримов.** Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. 6-жилд. –Т.: «Ўзбекистон», 1998, 28–29-бетлар.

ёки бир-бирига қўшиш орқали давлат бошқаруви ва хизматини тубдан ислоҳ этиш назарда тутилади.

Яна бир муҳим вазифа – бу давлат бошқаруви органлари фаолиятининг очиклигини таъминлашнинг усул ва шакллари илмий таҳлил этиш, амалиётга таклиф ва тавсиялар беришдан иборат.

Иккинчидан, давлат бошқаруви тизимида замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, «электрон ҳукумат»ни шакллантириш, умуман, «Ахборот жамияти»ни қарор топтириш муаммоларини тадқиқ этиш, Интерактив давлат хизматлари кўрсатиш ягона тизими ҳаракатланишининг ҳуқуқий ва методологик базасини яратиш устида чуқур илмий изланишлар олиб бориш лозим.

Албатта, бу борада *ахборот хавфсизлигини* таъминлаш, ахборот алмашинуви муносабатларининг ҳуқуқий режимини кафолатлаш алоҳида эътиборни талаб этади.

Ўзбекистонда ахборот эркинлигини таъминлаш борасида қуйидаги устувор йўналишларни алоҳида ажратиб кўрсатиш мумкин: 1) ахборот тармоқларини ривожлантиришда глобал ҳамкорлик; 2) электрон кутубхоналарни шакллантириш; 3) электрон музейлар ва галереяларни яратиш; 4) атроф-муҳит ва табиий ресурслар электрон базасини яратиш; 5) фавқулудда ҳолатларни электрон бошқариш; 6) соғлиқни сақлашда инфор­мацион технологияларни қўллаш; 7) электрон ҳукуматни шакллантириш; 8) кичик ва ўрта бизнес учун виртуал бозорни яратиш.

Учинчидан, давлат қурилишини эркинлаштиришда давлат бошқаруви органларининг хўжалик юритувчи субъектлар, тадбиркорлик субъектлари ва фуқаролар хусусий фаолиятига аралашувини чеклаш, унинг меъёр ва мезонларини аниқлаш ҳам жиддий таҳлил талаб мавзудир.

Тўртинчидан, мамлакат миқёсида «*бошқарув маданияти*», «*маъмурий маданият*»ни шакллантиришга ҳам устувор аҳамият бериш керак.

Бешинчидан, давлат бошқаруви органлари билан фуқаролик жамияти институтларининг ҳамкорлигининг усул ва шакллари такомиллаштириш муҳимдир.

Олтинчидан, давлат бошқаруви органлари томонидан фуқароларнинг ва юридик шахсларнинг *мурожаатларини кўриб чиқиш* тизимини такомиллаштириш лозим.

Еттинчидан, давлат бошқаруви органлари устидан *жамоатчилик назоратини* таъминлашнинг ташкилий-ҳуқуқий масалаларини ўрганиш зарур.

Саккизинчидан, маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятига аҳолини кенг жалб этишда умумий муҳокамалар ва *маҳаллий референдум* институтини илмий таҳлил этиш ҳам долзарб масала ҳисобланади.

Ҳаракатлар стратегияси «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да қабул қилинган бежиз эмас. Чунки, унда халқимизнинг ёруғ келажаги ҳамда истиқболини белгилаб берган устувор йўналишлар камраб олинган.

«Электрон ҳукумат» тизимини такомиллаштириш, давлат хизматлари кўрсатишнинг самараси, сифати ва аҳоли ҳамда тадбиркорлик субъектларининг улардан фойдаланиш имкониятини ошириш. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг мақсади олиб борилаётган ислохотлар самарадорлигини тубдан ошириш, давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама ва жадал ривожланишини таъминлаш учун шарт-шароитлар яратишдан, мамлакатни модернизация қилиш ва барча соҳаларни эркинлаштиришдан иборат экани ҳақидаги фикрлари ўта муҳим аҳамиятга эга.

Ҳаракатлар стратегияси давлат ҳокимиятини изчил демократлаштириш ва давлат бошқаруви тизимининг янада самарали ишлайдиган механизмларини яратиш борасида янги вазифаларни илгари сурмоқда. Ҳаракатлар стратегияси доирасида маъқуланган

Давлат дастурида давлат бошқарувини такомиллаштириш, энг аввало, давлат хизматини ислоҳ қилиш, иқтисодиётда давлат бошқарувини камайтириш, давлат ва хусусий сектор ўзаро фойдали ҳамкорлигининг замонавий шаклларини, «Электрон ҳукумат» тизимини ривожлантириш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш режалаштирилган.

Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятини рационал ташкил этишда замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий қилиш муҳим аҳамият касб этади.

Маълумки, фуқароларнинг ахборот соҳасидаги ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш масаласи инсоннинг ахборот олиш, ахборотни ва ўз шахсий фикрини тарқатиш ҳуқуқи ва эркинлигини ўзида мужассам этган бўлиб, бу Ўзбекистонда демократик жамият асосларини барпо этишнинг муҳим шартини, таъбир жоиз бўлса, тамал тоши ҳисобланади»¹.

Мамлакатимизда мустақиллик йиллари мобайнида жамиятни ахборотлаштириш, фуқароларнинг ахборот олиш (ундан фойдаланиш, тарқатиш) эркинлигини таъминлаш, оммавий ахборот воситаларининг ривожини таъминлайдиган, демократик талаб ва мезонларга тўла мос келадиган мустақкам қонунчилик базаси яратилди. Бу даврда давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятига оид ахборотни фуқароларга етказишга, оммавий ахборот воситаларини эркин ва жадал ривожлантиришга, ахборот соҳасининг мақсадли ва натижали фаолият кўрсатишини таъминлашга қаратилган ўндан зиёд қонунлар қабул қилинди.

Давлат бошқарувида электрон ҳукумат тизимини янада кенгроқ жорий этиш лозим. *Бу тизим воситасида давлат миқёсида идоралараро ва бошқарув жараёнида иштирок этувчи субъектлар ўртасида электрон ҳужжат айланиши, автоматлаштирилган ахборот-маълумот тизими, Интерактив давлат хизматлари кўрсатиш сервисини ҳамда ахборот ресурс базаларидан самарали фойдаланиш амалга оширилади. Натижада давлат бошқаруви тизимида маъмурий тартиб-тамоийиллар ва давлат хизматларини кўрсатиш электрон шаклда амалга оширилиши йўлга қўйилади. Электрон ҳукумат қўйидаги принциплар асосида фаолият юритади: давлат органлари фаолиятининг очиқлиги, давлат хизматларининг ҳаммабонлиги, ахборотнинг муҳофазаланганлиги, маъмурий ахборотнинг электрон таҳлил этилиши, давлат органларининг ўзаро келишилган тарзда ҳаракатланиши, давлат органлари фаолиятининг сифат жиҳатидан муттасил яхшиланиши ва ҳ.к.*

Давлат органлари фаолиятидаги очиқликни таъминлашнинг, шу билан биргаликда «ахборотлашган жамият» шакллантириш ва ривожлантиришнинг самарали усуллари сифатида «Электрон ҳукумат» билан бир қаторда «Электрон парламент» тизимини ҳам жорий этиш муҳим.

Биринчи Президентимиз Ислон Каримов 2013 йил 18 январдаги Вазирлар Маҳкамасининг йиғилишида «Электрон ҳукумат» тизими, шу жумладан, бошқарув жараёнлари, шунингдек, бизнес соҳасига ва фуқароларга давлат хизматлари кўрсатиш тизимини шакллантириш концепцияси ва комплекс дастурини ишлаб чиқишни жадаллаштиришга, ахборот тизимларининг идоралараро ва идоравий комплексларни интеграция қиладиган миллий тизимини яратишга алоҳида эътибор қаратиш лозим»¹ деб таъкидлаган эдилар.

Мамлакатимизда инсон, жамият ва давлат ўртасидаги ўзаро муносабатларни янги босқичга кўтариш ва ушбу муносабатларни самарали ташкил этиш, бошқариш ва таҳлил

¹ **Ислон Каримов.** Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. –Т.: «Ўзбекистон». 2010. 28-бет.

² **Ислон Каримов.** Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. –Т.: «Ўзбекистон», 2013. 57-бет.

этиш мақсадида Парламент томонидан 2015 йилнинг 9 декабрида «Электрон ҳукумат тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни қабул қилинди. Ушбу Қонуннинг мақсади «Электрон ҳукумат» соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборатдир.

Қонуннинг 3 моддасига асосан «Электрон ҳукумат» – давлат органларининг жисмоний ва юридик шахсларга ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш йўли билан давлат хизматлари кўрсатишга доир фаолиятини, шунингдек, идоралараро электрон ҳамкорлик қилишни таъминлашга қаратилган ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирлар ва техник воситалар тизими ҳисобланади. Шу билан бирга, бу ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятида очиқлик ва ошкораликни таъминлаш, фуқаролар эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда давлат хизматлари кўрсатишга қаратилган давлат бошқарувининг ташкилий шакли ҳамдир.

Мазкур қонун билан бирга давлат бошқарувида замонавий ахборот тизимларини жорий этиш ва «Электрон ҳукумат» тизимини шакллантиришга оид масалалар миллий қонунчилигимизда 30дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда ўз аксини топган бўлиб, «Электрон ҳужжат айланиши тўғрисида», «Ахборотлаштириш тўғрисида», «Электрон рақамли имзо тўғрисида», «Электрон тижорат тўғрисида», «Электрон тўловлар тўғрисида»ги қонунлар шулар жумласидандир.

Эътиборлиси шундаки, Ҳаракатлар стратегияси таркибидаги давлат дастурида «Электрон парламент» тизимини жорий қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар ишлаб чиқиш назарда тутилган.

Шунингдек, давлат бошқарувини ахборотлаштириш билан боғлиқ масалалар Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш тўғрисида»ги Фармони, «Ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантиришнинг кўшимча чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори, Вазирлар Маҳкамасининг «Давлат ва хўжалик бошқаруви, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда юридик ва жисмоний шахслар билан ўзаро ҳамкорлигини янада тақомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги, «Интерактив давлат хизматлари кўрсатишни ҳисобга олган ҳолда Интернет тармоғида Ўзбекистон Республикасининг Ҳукумат портали фаолиятини янада тақомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорлари орқали ҳам бевосита тартибга солинади.

«Электрон ҳукумат» тизимини ташкил этишдан кўзланган асосий мақсад – шахс, жамият ва давлат ўртасидаги ўзаро муносабатларни соддалаштириш ва бир вақтнинг ўзида ривожлантиришдир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев ўзининг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасида «Халқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак ва бу ҳақиқатни, аввало, барча бўғиндаги раҳбарлар яхши тушуниб олиши зарур»¹, – деб таъкидлаган эди.

Бизнинг навбатдаги кечиктириб бўлмайдиган ва истиқболдаги вазифамиз – «Электрон ҳукумат» тизими самарали ишлашини таъминлашдан иборат. Ҳозирча у тўлиқ ҳажмда ишлამаяпти. Айрим идоралар эса бу тизимга ёки уланмаган, ёки очиқ айтадиган бўлсак, уни нима қилишни ҳам билмайди.

Шавкат Мирзиёев

¹ Шавкат Мирзиёев. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикасининг сайланган Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. <http://www.xs.uz/index.php/homepage/rasmii/item/8983>.

«Электрон ҳукумат» тизими Президентимизнинг юқоридаги фикрларини амалиётга самарали татбиқ этишда муҳим ўрин эгалламоқда. Хусусан, у давлат бошқарув органлари томонидан кўрсатилаётган давлат хизматларини фуқаролик жамияти субъектларига тез ва самарали, асосийси қулай етказишга хизмат қилади.

Электрон ҳукуматнинг яратилиши:

- ҳукуматнинг қарор қабул қилишда очиқ-ойдинлиги ва ҳисобдорлигини таъминлайди ҳамда шу орқали коррупция хавфини пасайтиради;
- ахборот олиш эркинлигини оширади (қонунлар ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар, статистик ва бошқа ахборотлар);
- фуқаролик жамияти институтларининг давлат ҳаётидаги кенг иштирокини таъминлайди;
- кичик ва ўрта бизнеснинг турли чиқимлари (вақт, йўл ва бошқа харажатлар)ни камайтиради;
- халқнинг давлат бошқарув органларига мурожаатларини осонлаштиради ҳамда ушбу мурожаатларнинг кўриб чиқилишини автоматик равишда назорат қилиш имкониятини яратади;
- мурожаат жараёнида тақдим этиладиган ҳужжатларнинг максимал қисқариши орқали турли бюрократик тўсиқларга барҳам берилади;
- давлат хизматларидан фойдаланишда эскирган кўпбосқичлилик тизимидан эмас самарали ва тезкорликка асосланган механизмдан фойдаланилади;
- электрон кўринишда мурожаат қилувчи шахсга ўзига қулай бўлган жойдан мурожаат қилишдек қулайликлар яратади.

Олдимизда турган кенг қўламли вазибаларни самарали ҳал этиш, энг аввало, давлат раҳбари сифатида шахсан мандан, давлат ҳокимиятининг учта тармоғидан, шунингдек, барча раҳбар ва мансабдор шахслардан қатъий интизомини талаб этади.

Ишимизни тўғри ташкил этиш, уни самарадорлигини таъминлаш бутун бошқарув тизими фаолияти сифат жиҳатидан замон талаблари даражасига кўтаришни бугун ҳаётнинг ўзи талаб этмоқда.

Шавкат Мирзиёев

«Электрон ҳукумат» тизимининг Ўзбекистон Республикасида кенг жорий этилиши ва такомиллаштирилиши мамлакатимиз аҳолиси ва бутун бир жамият ҳаётида катта ижобий ўзгариш ва янгиланишларга хизмат қилади. Тизимнинг кенг йўналишларга нисбатан татбиқ этилиши инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг юқори даражада ҳимоя қилинишига, фуқароларнинг давлат ишларидаги иштирокининг фаоллашувига, давлат органларининг эса мос равишда самарали фаолият олиб боришига шароит яратади. Пировард натижада эса ижтимоий ва сиёсий ҳаётнинг ҳар қандай йўналишида юқори самарадорликка эришиш мумкин.

«Электрон ҳукумат» инфратузилмасида Ягона интерактив давлат хизматлари кўрсатиш портали амал қилади. Қабул қилиниши мўлжалланаётган қонун «Электрон ҳукумат» билан мулоқотга киришганда фуқаролар ҳуқуқларини таъминлашнинг кафолатларини белгилайди.

Давр шиддат билан ўзгариб бормоқда. Эндиликда вазирликлар ва идоралар, хўжалик бирлашмалари раҳбарлари ва ҳокимларнинг фаолият натижаси куруқ иқтисодий рақамлар билан эмас, балки уларнинг одамлар билан қандай мулоқот олиб бораётгани ва ишни ташкил этаётгани, фуқароларнинг муаммоларини қай даражада ҳал қилаётганига қараб баҳоланади.

1. Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда қандай давлат бошқаруви тизими қарор топди?
2. Ўзбекистонда давлат ҳокимияти қандай тамойилларга таянади?
3. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг бешинчи бўлими қандай номланади?
4. 2002 йил 27 январда ўтказилган референдум қандай масалага бағишланган?
5. «Референдум яқунлари давлат ҳокимиятини таъкил этишнинг асосий принциплари тўғрисида»ги конституциявий қонун қачон қабул қилинган?
6. 2011 йил 18 апрелда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг айрим моддаларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни қайси тизимни демократлаштириш учун ҳуқуқий асос бўлди?
7. Бош вазирга нисбатан ишонсизлик вотуми қандай ҳолларда билдирилади?
8. Давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ривожлантиришни кўзда тутувчи норманинг аҳамияти қандай?

1.3. ЖАМОАТЧИЛИК БОШҚАРУВИ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Халқ билан самарали мулоқот механизмларини жорий қилиш. Юртимизда мустақиллик йилларида ҳар бир йилни маълум бир мақсадда алоҳида ном билан аташ анъанаси шаклланди. Шу анъанани давом эттирган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимда Президент Ш. Мирзиёев 2017 йилни юртимизда «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» деб эълон қилди. Бундан мақсад – мамлакатимиздаги демократлаштириш жараёнлари самарадорлиги ва сифатини тубдан яхшилаш, фуқароларнинг эркинликлари, ҳуқуқлари, муносиб турмуш тарзи ва манфаатларини таъминлаш, бунда давлат идоралари масъулиятини кучайтириш, халқ билан очиқ мулоқотларни йўлга қўйишда янги, самарали восита ва усулларни жорий этиш, «Инсон манфаатлари – барча нарсдан устун» шиори остида иш олиб бориш ҳисобланади. Президент Ш. Мирзиёев давлат ва бошқарув, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар мутасаддилари фаолиятига нисбатан таъкидлаганидек, «Биз кейинги пайтда одамлар билан мулоқот қилишни унутиб қўйдик. Уларнинг ичига кириб, очиқ ва самимий гаплашиш, дардини эшитиш бизнинг фаолиятимизда, афсуски, охириги ўринга тушиб қолди»¹. Халқ қабулхоналарининг барча ҳудудларда иш бошлагани, халқ билан кенг миқёсда мулоқот олиб борилаётгани давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқ-ошкоралигини таъминлаш бўйича олиб борилаётган ишларни янги босқичга олиб чиқди.

PM.gov.uz портали – Ўзбекистон Республикаси Президенти (2016 йил 23 декабрга қадар Бош вазир) виртуал қабулхонасига жами келиб тушган мурожаатлар 2017 йил 24 январь ҳолатига кўра 409 мингга ташкил этгани порталнинг жамият ҳаётида ўз ўрни борлигидан далолатдир².

Инсон манфаатларини таъминлаш учун эса аввало одамлар билан, халқ билан мулоқот қилиш, уларнинг дарду ташвишлари, орзу-ниятлари, ҳаётий муаммо ва эҳтиёжларини яхши билиш керак.

Шавкат Мирзиёев

¹ Шавкат Мирзиёев. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқ. «Халқ сўзи», 2016 йил 8 декабрь.

² <https://pm.gov.uz/uz/news/view?id=36>

Хукуматнинг виртуал портали иш бошлагани, мамлакатимизнинг барча ҳудудларида халқ қабулхоналарининг очилиши, 2017 йилнинг «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили», деб эълон қилиниши жамоатчилик назоратини кенг микёсда ривожлантириш учун улкан имкониятлар яратди.

Ҳаракатлар стратегиясида Президент Ш.М. Мирзиёев илгари сурган «Халқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак» принципини ижтимоий-сиёсий ҳаётда амалга оширишга доир дастурий мақсадлар ҳам мужассамлашган. Шунинг учун ҳам Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг жойларда ишларнинг ҳолатини ўрганиш ва халқ билан мулоқот қилишга доир фаолиятини тубдан такомиллаштиришга доир **Олий Мажлис палаталари Кенгашларининг қўшма қарори** лойиҳасини ишлаб чиқиш, унда ҳудудлардан сайланган депутат ва сенаторлар ҳар ойда 10–12 кун давомида бир туманда бўлиб, давлат ҳокимияти органлари фаолиятини ўрганиб таҳлил қилиши, тегишли раҳбарларнинг ҳисоботини халқ депутатлари Кенгашлари сессияси муҳокамасига киритиши ҳамда тегишли хулосалар бериши, шунингдек, Қонунчилик палатаси Спикери ва Сенат Раиси иштирокида ўрганиш натижалари бўйича тегишли халқ депутатлари Кенгашлари сессияларини ўтказиши, Олий Мажлис Сенати томонидан ҳар бир вилоятда навбатма-навбат намунавий халқ депутатлари Кенгашлари ишини ташкил этиш назарда тутилмоқда. Агар парламентнинг халқ иродаси ва манфаатлари асосида фаолият юритиши ҳамда қонунлар қабул қилиши энг асосий демократик қадриятлардан бири эканига эътибор берсак, депутатлар ва Сенат аъзоларининг ўз сайловчилари билан ўзаро мулоқотлари, жойлардаги муаммолардан хабардор бўлиши, уларнинг ечимларини топишда иштирок этиши, маҳаллий вакиллик органларининг жонланишига кўмаклашиши мамлакатимизда фуқаролик жамияти ривожланишига янада қулай шарт-шароитлар яратади. Чунки олий вакиллик органи депутати авваламбор ўз сайлов округидаги фуқароларнинг вакили, Сенат аъзоси эса ўзи сайланган минтақа маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг вакилидир. Шунинг учун ҳам парламент аъзоларининг халқ ичида кўпроқ фаолият юритиши давлатимиз барқарорлигини янада мустаҳкамлаш омилларидан бири бўлиб хизмат қилади.

Шу сабабли, фуқаролик жамиятининг энг асосий тамойилларидан келиб чиққан ҳолда, давлатни бошқаришда ҳукумат билан халқ орасидаги мулоқотни ташкил этиш, фуқароларни ташвишга солаётган, муаммолар туғдираётган саволларни вақтида ўрганиш ва уларни ҳал қилиш мақсадида 2017 йилги Давлат дастурининг биринчи галдаги вазибаларида самарали мулоқот механизмларини ташкил қилиш режалаштирилди ва бир вақтнинг ўзида бу режалар амалга оширилмоқда.

Ҳар бир туман (шаҳар)да жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш бўйича «Халқ қабулхоналари»ни ташкил этишга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш.

Ҳаракатлар стратегияси, 45-банд

Жойларда Халқ қабулхоналарини жорий этишнинг ташкилий-амалий, ҳуқуқий, моддий-техник ва молиявий асосларини белгилаш, фуқаро мурожаатлари энг кўп кузатиладиган соҳалардаги бюрократик тўсиқларни ва муаммоларни бартараф этиш бўйича чора-тадбирлар қабул қилиниши таъминланмоқда. Аҳолига талаб катта бўлган давлат хизматларини «ягона дарча» тамойили бўйича бир муассаса орқали кўрсатиш тизимини такомиллаштириш бўйича чора-тадбирлар қабул қилинди. Шунга кўра давлат органлари фаолиятида замонавий ахборот технологиялари ўрнини кенгайтириш, «Электрон ҳукумат» тизимини самарали ривожлантириш борасида чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Жамоатчилик назоратини амалга оширишнинг замонавий шаклларини ривожлантириш, ижтимоий шерикликнинг самарасини ошириш. Мамлакатимизда

жамоатчилик назоратига конституциявий мақом берилган. Ўзбекистонда фуқароларнинг жамият ва давлат ишларини бошқаришдаги иштироки, жумладан, давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ривожлантириш ва такомиллаштириш йўли билан амалга оширилади. Фуқаролик жамиятининг шаклланиши ва ривожланиши жамоатчилик назоратининг шаклланиши ва ривожланиши билан бевосита боғлиқ. Бир томондан, жамоатчилик назоратининг ривожланиши фуқаролик жамиятининг ривожланиши йўлидаги тўсиқларни бартараф этишга хизмат қилса, иккинчи томондан, фуқаролик жамияти ривожланиб боргани сари жамоатчилик назорати учун кенгрок имконият ва истикболлар пайдо бўлади. Ривожланган ва кенг қулоқ ёйган жамоатчилик назоратини фуқаролик жамиятисиз тасаввур этиб бўлмаганидек, фуқаролик жамиятининг ривожланишини ҳам жамоатчилик назоратисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Жамоатчилик назоратининг мавжудлиги ва қанчалик кенг тармоқ ёйгани, айтиш мумкинки, фуқаролик жамиятининг ривожланиш даражасидан гувоҳлик берувчи энг муҳим мезонлардан биридир.

Фуқаролик жамияти жамоатчилик назорати ривожланиши учун имкониятлар яратишининг сабаби шундаки, том маънодаги самарали, мустақил ва холис назоратни иқтисодий ва сиёсий жиҳатдан эркин фуқаролар ва уларнинг бирлашмаларигина амалга ошириши мумкин.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган туб ижтимоий-иқтисодий ислохотлар, модернизация шароитида жамоатчилик назорати мазмунида муҳим ўзгаришлар ўз ифодасини топади. Бу эса, фаолият субъекти бўлган ҳар бир шахс ўз зиммасига муайян мажбуриятларни олиш билан бирга, бошқалардан, давлат ҳокимияти органларидан уларнинг зиммасидаги мажбуриятларни, вазифаларни бажаришларини талаб қилиш ҳуқуқини беради.

Мамлакатнинг барқарор ривожланишида жамият ва шахснинг муносабатларини тартибга солувчи асосий механизмлардан бири бўлган давлат назорати муҳим роль ўйнайди. Айни пайтда жамият, ундаги фуқаролик институтлари ва барча фуқаролар жамоатчилик назорати орқали давлат ва бошқарув субъектларининг фаолиятини мавжуд ижтимоий меъёрлар, кадриятлар, ҳуқуқий андозалар ёрдамида назорат қилади.

Давлат бошқаруви органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратининг зарурлигини буюк файласуфлар ҳам асослаб беришган. Масалан, Аристотель ўзининг асарларида халқнинг мансабдор шахслар ва ҳукмдорлар устидан назоратини давлатнинг сиёсий барқарорлиги ҳамда гуллаб-яшнашининг энг муҳим шартларидан бири деб ҳисоблаган.

Абу Наср Форобийнинг «Фозил одамлар шаҳри» асарида ҳам ҳукмдорларнинг аҳоли олдида ҳисоб бериб туришлари ва уларнинг қонунларга сўзсиз буйсунишлари зарурлиги алоҳида таъкидланади.

Жамоатчилик назоратининг мақсади давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг мавжуд қонунларга мослигини текширишдан иборат. Жамоатчилик назоратининг субъектлари касаба уюшмалари, сиёсий партиялар, маҳалла ва бошқа жамоат бирлашмалари ҳисобланади.

Мамлакатимизда ўтказилаётган туб ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг 2016 йил кузидан бошланган янги босқичи жамоатчилик назоратини ривожлантиришга янги талаблар қўйди ва айни пайтда янги имкониятлар ҳам очди. Жамоатчилик назорати олдида янги талаблар қўйилиши шу билан изоҳланадики, белгиланган янги вазифалар, Ҳаракатлар стратегиясини тўла амалга ошириш жамоатчилик назоратини кескин қу-

Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар. Бундай иштирок этиш ... давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ривожлантириш ва такомиллаштириш йўли билан амалга оширилади.

**Ўзбекистон Республикаси
Конституцияси, 32-модда**

чайтиришни тақозо этади. Иккинчи томондан, мамлакатимизда фуқаролик жамиятини ривожлантириш бўйича олиб борилаётган саъй-ҳаракатлар давлат ҳокимияти органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтиришнинг долзарблигини янада ошириб юбормоқда.

Жамоатчилик назоратининг энг муҳим шартларидан ҳисобланадиган «Давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари фаолиятининг ошкоралиги тўғрисида»ги қонун 2013 йилда қабул қилинган ва уни бажариш бўйича 2013–2014 йилларда Самарқанд ва Бухоро вилоятларида ўтказилган эксперимент ижобий натижалар берган бўлса, **Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси** бундай ошкораликни бутун мамлакат миқёсида таъминлаш учун асос яратди.

Мамлакатимизда фуқаролик жамиятини ривожлантириш икки йўналишда олиб борилмоқда. Биринчидан, давлат ўзининг бош бошқарув субъекти мақомини сақлаган ҳолда, жамоат ташкилотлари билан алоқаларни янги асосга ўтказмоқда. Энди давлат ўзининг муайян функцияларини, бир қатор ваколатларини, ҳуқуқ ва ресурсларни жамоат ташкилотларига ўтказмоқда. Шу йўл билан давлат жамоат ташкилотларининг ўзини ўзи бошқариш имкониятларини кенгайтирмоқда. Иккинчи томондан, жамият жамоат ташкилотларини ривожлантириш орқали уларнинг улкан салоҳиятини мамлакатни бошқариш йўналишида фаоллаштирмоқда. Энди давлат фуқаролар билан муносабатларни янгича асосга ўтказиш учун янги типдаги муносабатлар, яъни шартнома ва бошқа муносабатларни сиёсий, маъмурий-буйруқбозлик муносабатлари ўрнига татбиқ этмоқда.

Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган тадбирларни амалга оширишда фуқаролик жамияти институтлари жамоатчилик назорати ёрдамида давлат органларига ҳалақит бермаган ҳолда давлат бошқаруви механизмларини такомиллаштиришга, коррупцияга қарши салоҳиятини оширишга, фуқароларга кўрсатилаётган давлат хизматлари сифатини яхшилашга катта ёрдам кўрсатади.

Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари ва фуқаролик жамияти институтларининг ўзаро муносабатлари бир томондан фуқаролик жамияти институтларининг давлат ҳокимияти органлари фаолияти устидан назорат шаклида бўлса, иккинчи томондан, улар ўртасидаги ўзаро муносабатлар ижтимоий шериклик шаклида ҳам бўлади. Бу икки шаклни танганинг икки томонига ўхшатиш мумкин.

Ижтимоий шериклик давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари ҳамда фуқаролик жамияти институтлари ўртасидаги муносабатларнинг янги шакли бўлиб, у ривожланган мамлакатларда ХХ асрнинг биринчи ярмида вужудга келди. Инсоният тарихида қилинган энг улкан ижтимоий ихтиролардан бири ижтимоий шерикликдир. Бу ихтиро кашф этилгунига қадар инсоният тарихида исён ва қўзғолонлар, ижтимоий таранглик ва қонли оқибатлар билан тугаган ларзалар тез-тез юз бериб турди. Ижтимоий шериклик назариясининг вужудга келиши ва ижтимоий амалиётга татбиқ этилиши ларзаларнинг кескин камайишини таъминлади. Инсоният тарихида ана шундай буюк роль ўйнаган назария мустақиллик қўлга киритилганидан кейин Ўзбекистонда ҳам жамият ҳаётига кенг татбиқ этила бошлади. У ҳаётга нафақат татбиқ этилди, балки унинг назарий асослари бойитилди ва амалий жиҳатлари ривожлантирилди.

Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясида ижтимоий шериклик тўғрисидаги қонунни қабул қилиш зарурати тўғрисида сўз юритилар экан, жумладан, шундай дейилади: «Фуқаролик жамияти институтларининг янада ривожланишига эришиш, амалга оширилаётган ислохотларимизнинг очиқ-ошкоралиги ва самарадорлигини таъминлашда, уларнинг родини кучайтиришда **«Ижтимоий шериклик тўғрисида»**ги Қонуннинг қабул қилиниши муҳим аҳамият қасб этади».

Ижтимоий шерикликнинг назарий масалалари Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримовнинг қатор асарлари, нутқ ва мақолалари, хусусан, Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясида чуқурлаштирилган бўлса, бу борадаги амалиётнинг ривожлантирилиши уни мамлакатимизда амалга ошириш жараёни Президент Ш. Мирзиёев раҳбарлигида юз берди. Юқорида келтирилган иқтибосда ижтимоий шерикликнинг асосий хислатлари, мақсадлари, вазифалари очиқ берилган.

Ўзбекистон Республикасининг «Ижтимоий шериклик тўғрисида»ги Қонунида ижтимоий шерикликнинг субъектлари ва мақсадлари қуйидагича таърифланган: «Ижтимоий шериклик давлат органларининг нодавлат-нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини, шу жумладан, тармоқ, ҳудудий дастурларни, шунингдек, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига дахлдор бўлган бошқа қарорларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш борасидаги ҳамкорлигидир».

Ижтимоий шериклик мафқураси синфий зиддиятларни юмшатиш, манфаатларнинг уйғунлигини таъминлашга қаратилган мафқура эди. Бу мафқуранинг келиб чиқишига асосий сабаб меҳнат соҳасидаги муносабатлар бўлиб, бу мафқура биринчи навбатда, меҳнат муносабатларини тартибга солиш мақсадида яратилди. Ижтимоий шериклик йўлини танлаган мамлакатларда синфий зиддиятлар туфайли келиб чиқадиган ижтимоий ларзалар сони кескин камайди, жамият тараққиёти учун кенгрок имкониятлар яратилди.

Ўзбекистон мустақилликка эришган дастлабки йиллардан бошлаб тараққиётнинг инқилобий эмас, тадрижий тамойилини танлади. Бу йўл ҳаётга ижтимоий шерикликни татбиқ қилишни тақозо этар эди. Шунинг учун ҳам мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб қабул қилинган меъёрий-ҳуқуқий ва сиёсий ҳужжатларда ижтимоий шерикликнинг асосий тамойиллари акс этди.

Мустақил мамлакатимиз фуқаролик жамиятини қуришни мақсад қилиб қўйган экан, бу ҳолат ҳам ижтимоий шерикликни ҳаётга кенг татбиқ қилишни тақозо этади. Чунки ижтимоий шерикликсиз фуқаролик жамиятини қуриш хомхаёл бўлиб қолади. Фуқаролик жамиятини шакллантириш ва ривожлантириш мамлакатдаги давлат ҳокимияти органлари билан фуқаролик жамияти институтлари ҳамда турли миллатлар ва конфессиялар вакиллари ўртасидаги шерикликка таяниб амалга оширилади. Ижтимоий шерикликка турлича ёндашувларни амалга ошираётган тадқиқотчиларнинг деярли барчаси унинг асосий мақсади турли ижтимоий гуруҳлар, қатламлар, синфларнинг манфаатларини мувофиқлаштириш ва муҳофаза қилиш эканини, шунингдек, долзарб иқтисодий, ижтимоий, сиёсий вазифаларни ҳал этишга кўмаклашиш, демократияни чуқурлаштиришга, ҳуқуқий давлат, очиқ демократик фуқаролик жамиятини шакллантиришга кўмаклашиш эканини эътироф этишади.

Ўзбекистон Республикасининг «Ижтимоий шериклик тўғрисида»ги Қонунида давлат ҳокимияти органлари ва фуқаролик жамияти институтлари ижтимоий шериклик субъектлари сифатида белгилаб қўйилган.

Фуқаролик жамияти институтларини ривожлантириш, уларнинг ижтимоий ва сиёсий фаоллигини ошириш. Фуқаролик жамиятини ривожлантириш демократик давлат барпо этишнинг муҳим шартидир. «Демократия» сўзи «халқ ҳокимияти» деган маънони англатади. Айнан фуқаролик жамияти инсонга у ҳокимият эгаси, ҳокимиятнинг бирдан-бир манбаи эканини ҳис қилиш имконини беради. Демак, демократиянинг ривожи фуқаролик жамиятининг ҳам тараққий этишини тақозо этади.

Фуқаролик жамияти – бу ўзини ўзи бошқаришдир. Унинг биринчи ва асосий тамойили шу.

Ислом Каримов

Фуқаролик жамияти эркин фуқароларнинг ўз салоҳиятини намоён қилиш соҳаси бўлиб, ихтиёрий равишда шакллланган ташкилот ва бирлашмалардан ташкил топади ҳамда давлатнинг аралашувидан холи бўлади. Ижтимоий ҳаракатлар, ОАВ, партиялар, касаба уюшмалари, жамоат бирлашмалари, нодавлат-нотижорат ташкилотлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, ижодий уюшмалар – фуқаролик жамияти институтлари ҳисобланади. Фуқаролик жамиятининг асосий мақсади – инсоннинг турли манфаат ва эҳтиёжларини тўлароқ қондириш, унинг салоҳиятини юзага чиқаришдан иборат. Зеро, фуқаролик жамияти институтлари жамиятдаги айрим муаммоларни мустақил равишда, қонуний йўл билан, давлатнинг аралашувисиз ҳал қилишга қодир бўлади. Ўзини ўзи бошқариш ва қатъий интизом – фуқаролик жамиятининг пойдеворини ҳосил қилади. Инсон, унинг манфаатлари, шаъни ва қадр-қиммати фуқаролик жамиятининг олий кадриятлари сифатида тан олинади.

Ҳаракатлар стратегияси асосида Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорги Кенгеси, халқ депутатлари вилоятлари ва Тошкент шаҳар Кенгашлари ҳузурида фуқаролик жамияти институтлари ва нодавлат-нотижорат ташкилотларини қўллаб-қувватлаш бўйича жамоат фондлари ташкил этилади.

Давлат дастури, 49-банд

Фуқаролик жамиятининг моҳиятини чуқурроқ англаш учун унинг давлат билан ўзаро муносабатига ойдинлик киритиш лозим. Давлат тузилмаларида бир марказдан бошқариш, вертикал бўйсунуш муносабатлари амал қилса, фуқаролик жамиятида ўзаро тенгликка, ихтиёрийликка, шахсий ташаббусга асосланган горизонтал муносабатлар устувордир. Айни пайтда давлат ва фуқаролик жамияти бир-бирига қарама-қарши бўлмай, бир-бирини тўлдиради. Шунинг

учун ҳам демократик давлатларда фуқаролик жамияти институтлари қонун доирасида қўллаб-қувватланади ва ҳимоя қилинади. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида ҳам фуқаролик жамияти институтларини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилгани бежиз эмас. Чунки давлат томонидан фуқаролик жамиятини ривожлантириш масаласининг стратегик вазифа сифатида илгари сурилиши жамоатчилик бошқаруви тизимини такомиллаштиришга хизмат қилади.

«Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурининг 49-банди Ўзбекистонда фуқаролик жамияти институтларининг маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан қўллаб-қувватланишини таъминлайди. Унинг ижроси ҳудудларда нодавлат-нотижорат ташкилотлари томонидан ижтимоий шериклик лойиҳалари бўйича тадбирларни амалга ошириш кўламини кенгайтиришга хизмат қилади.

Фуқаролик жамияти онгли, фаол фуқаролар томонидан барпо этилади. Фаол фуқаролик позициясига эга инсон жамиятда рўй бераётган воқеа-ҳодисаларни кузатади, уларнинг сабаб-оқибатлари ҳақида мушоҳада юритади, мавжуд муаммоларнинг ечимини излайди. Бундай инсон фуқаролик масъулияти туйғусининг кучлилиги билан ажралиб туради. Фуқаролик жамияти институтларига аъзолик шахсий даромадни кўпайтиришга хизмат қилмайди. Чунки ташкилотнинг даромади унинг аъзолари ўртасида тақсимланмасдан, шу ташкилот фаолиятини ривожлантиришга йўналтирилади.

Фаол фуқаро ўз ҳақ-ҳуқуқлари учун курашади, ўз кучига ишонади, мавжуд вазиятни ўзгартиришга қодирлигини англайди. Бундай кўнгиллилар фаолияти умумжамоа манфаатига хизмат қилади. Лекин бундай имкониятлардан кимдир фойдаланиши, яна кимдир фойдаланмаслиги мумкин. Чунки, фуқаролик жамияти институтларига аъзолик ҳар кимнинг ўз ихтиёридадир. Шундай экан, нима инсонни жамоат ташкилотларига аъзо бўлишга ундайди, деган ҳақли савол туғилади. Булар – мавжуд вазиятни ўзгартириш истиаги, жамиятдаги муаммоларни бартараф этишга бел боғлаш, бошқаларга наф келтириш

хоҳиши, ватандошларга кўмаклашиш ҳиссидир. Бундан ташқари, ўз салоҳиятини намоён қилиш, бошқалар билан мулоқотга киришиш истаги, ижтимоий эътирофга эҳтиёж, профессионал ва ҳаётий тажрибани қўллаш хоҳиши, ўз ғояларини татбиқ этишга интилиш ҳам бундай кўнгилли фаолиятга чорлаши мумкин. Бунда инсон ўз шахсий манфаатлари билан жамият манфаатларини

Ҳаракатлар стратегиясининг ажралмас бир қисми бўлган «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да Давлат дастури лойиҳасининг жамоатчилик муҳокамасида 1310 та таклиф ва мулоҳаза келиб тушиб, улар асосида Давлат дастурининг 41 та банди қайта кўриб чиқилди.

уйғунлаштира олади. Бундай фаоллик инсоннинг ўзи учун ҳам, давлат учун ҳам улкан кўмак бўлади. Чунки инсон юзага келаётган муаммоларни ўз вақтида пайқашда, уларнинг ечимини топишда, уларни ҳал қилишда давлатга ёрдам беради.

Фуқаролик жамияти институтлари жамоатчилик фикрини ифодалайди, жамоатчилик назоратини амалга оширади. Жамоатчилик назоратининг мавжудлиги демократик давлатнинг асосий белгиси саналади. Бир томондан, жамоатчилик назорати давлат ҳокимияти органлари фаолиятини такомиллаштиришга хизмат қилса, иккинчи томондан, фуқароларни давлат органлари, мансабдор шахсларнинг ноқонуний хатти-ҳаракатларидан ҳимоя қилиш механизми вазифасини ўтайди.

Жамоатчилик назорати қуйидагиларда намоён бўлади:

– давлат органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш (ҳар бир фуқаро давлат идорасининг ҳужжати билан бемалол танишиши мумкин, фуқароларнинг мурожаатлари дарҳол кўриб чиқилиши ва уларга зудлик билан жавоб берилиши лозим);

– давлат ҳокимияти ва ўзини ўзи бошқариш органларига юбориладиган петициялар;

– давлат ва жамият ишларида фуқароларнинг бевосита катнашиши (асосан маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари фаолияти орқали амалга оширилади);

– давлат сиёсатига таъсир ўтказувчи илмий-тадқиқот ишлари олиб бориш, илмий экспертизани амалга ошириш, таҳлилий ҳужжатлар тайёрлаш, публицистик асарлар чоп этиш, ижтимоий аудит);

– журналистик текширув;

– қонун лойиҳалари ва давлат ҳаётига оид муҳим масалаларни ошкора муҳокама қилиш;

– қонунчилик ташаббуси билан чиқиш (унга кўра фуқаролар қонун лойиҳасини тегишли субъектларга тавсия этиш ҳуқуқига эга).

Жамоатчилик назорати жамиятдаги иллатларни бартароф этишда муҳим ўрин тутаети, мавжуд ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда самарали хизмат қилади. Жамоатчилик назоратида фаолиятнинг самарадорлиги ва натижаси, шунингдек, амалга оширилган назорат амалиётининг таъсирчанлиги муҳим ўрин тутаети. Бу жиҳатдан жамоатчилик назорати жамиятда мавжуд муаммолар ва ўз ечимини кутаётган зиддиятлар ҳақида объектив маълумот олиш ҳамда уларнинг мақбул ечимини топишга хизмат қилади. Таъкидлаш жоизки, жамоатчилик назоратининг самарадорлигини оширишда оммавий ахборот воситалари муҳим ўрин тутаети.

Маҳалла институтининг жамият бошқарувидаги ўрни ва фаолиятининг самарадорлигини ошириш. Юртимизда азал-азалдан маҳалла тарбия ўчоғи ҳисобланади. Авлоддан-авлодга ўтиб келаётган миллий қадриятларимиз, халқимизнинг турмуш ва тафаккур тарзини кўз қорачиғидек асраб-авайлашда унинг ўрни ва аҳамияти бекиёс.

Мустақиллик йилларида маҳалла институтининг нуфузини ошириш нафақат ижтимоий-иқтисодий, балки сиёсий, тарбиявий ва улкан маънавий аҳамиятга эга бўлган устувор

вазифа сифатида белгиланиб, мамлакатимизда фуқаролик жамиятини ривожлантиришда унинг ишончли таянч ва таъсирчан куч бўлиб хизмат қилиши учун зарур шарт-шароитлар яратиш борасида кенг кўламли чора-тадбирлар босқичма-босқич амалга оширилди.

Хусусан, миллий давлатчилигимиз тарихида илк бор шаҳарча, қишлоқ, овул ва маҳалла фуқаролар йиғинлари ўзини ўзи бошқаришнинг ҳудудий бирликлари сифатида Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 105-моддасида мустаҳкамлаб қўйилди. Юздан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг жамият ҳаётининг муайян соҳасидаги иштироки ўз аксини топди.

Биргина сўнгги беш йилда янги таҳрирдаги «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги ҳамда «Фуқаролар йиғини раиси (оқсоқоли) ва унинг маслаҳатчилари сайлови тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонунлари, маҳаллалар ҳамда улардаги жамоатчилик тузилмалари фаолиятига оид 20 га яқин низом қабул қилиниб, ижтимоий ҳаётга татбиқ этилди. Шунингдек, тизимда фаолият кўрсатётган ходимларнинг малакасини ошириш бўйича ўқув курслари ҳамда «Маҳалла» маърифий телерадиоканали ташкил этилди.

Ҳозирги кунда юртимизда 10 мингга яқин фуқаролар йиғинлари томонидан илгари маҳаллий давлат ҳокимияти органларига тааллуқли бўлган 30 дан зиёд ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга молик вазифалар муваффақиятли бажариб келинмоқда.

Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш мақсадига охириги беш йил мобайнида фуқаролар йиғинларининг 1600 га яқин хизмат бинолари жорий, 367 таси капитал таъмирланди ва 350 дан зиёди реконструкция қилинди, намунавий лойиҳалар асосида 216 та бино янгидан қурилиб, фойдаланишга топширилди.

Амалга оширилган кенг кўламли ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирлар натижасида маҳалла ноёб, дунёда ўхшаши бўлмаган тузилмага айланди, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш жараёнида фаол иштирок этиши учун мустаҳкам замин яратилди.

Шу билан бирга, мамлакатимизда фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг замонавий талаблари фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари зиммасига юклатилган вазифаларнинг самарали ижросини таъминлаш тизимини янада такомиллаштиришни тақозо этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маҳалла институтини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни самарали ҳал қилишдаги ролини ошириш, фуқаролар йиғинларининг муштарак манфаатларини ифода этадиган уюшмага бирлашиш ҳуқуқини рўёбга чиқариш, уларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ҳамда давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтлари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантиришга қаратилган ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирларни белгилаб берди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маҳалла институтини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2017 йил 3 февралда имзоланган Фармонида маҳалла институтини янада такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари этиб қуйидагилар белгиланди:

– фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг жамиятдаги ўрни ва ролини янада кучайтириш, уларни жойларда халқнинг чинакам маслақдоши ва кўмақдошига айлантириш;

– жамиятимизда ўзаро ҳурмат, меҳр-оқибат ва ҳамжиҳатлик муҳитини шакллантиришда, миллий ва умуминсоний қадриятларни асраб-авайлаш ҳамда ривожлантиришда маҳаллаларнинг аҳамияти ва нуфузини янада ошириш;

– ёшларни маънавий бой ва жисмонан соғлом этиб тарбиялаш, уларнинг бандлигини таъминлаш, ёш авлодни мафкуравий таҳдидлардан ҳимоя қилиш, аҳолининг эҳтиёжманд қатламларини, кекса авлод вакилларини ижтимоий қўллаб-қувватлаш борасида фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг давлат ва нодавлат ташкилотлари билан ўзаро ҳамкорлигини мустаҳкамлаш;

– жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлашда, ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олишда, фуқароларда қонунга ҳурмат ҳиссини кучайтиришда маҳаллаларнинг бевосита иштирокини кенгайтириш;

– фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг ҳамда улар фаолиятини мувофиқлаштиришнинг самарали механизмларини жорий этиш, маҳалла тизимида ягона ҳуқуқни қўллаш амалиётини таъминлаш.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича республика кенгашига юридик шахс мақомини берган ҳолда уни фуқаролар йиғинларининг уюшмаси шаклида ташкил этиш назарда тутилмоқда.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туманлар ва шаҳарларда тузилган кенгашларни эса Республика кенгашининг таркибий тузилмалари сифатида ташкил этиш белгиланди.

Кенгашларнинг нуфузи ва мақомини ошириш, жойларда аҳоли томонидан кўтарилаётган масалаларни ижро ҳокимияти органларининг раҳбарлари эътиборига етказиш ва мазкур масалаларни ҳал этиш бўйича уларнинг бевосита иштирокини янада кенгайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Бош вазири, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси раиси, вилоятлар, Тошкент шаҳар ҳамда туманлар ва шаҳарлар ҳокимлари зиммасига тегишинча Республика кенгаши, ҳудудий кенгашларга жамоатчилик асосида раислик қилиш вазифаси юклатилди.

Кенгашлар зиммасига юклатилган вазифалар ижросини самарали таъминлаш, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, соҳада амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий дастурларни молиялаштириш бўйича ишларнинг самарадорлигини ошириш мақсадида Республика кенгаши ва ҳудудий кенгашлар раисларининг биринчи ўринбосарлари бир вақтнинг ўзида «Маҳалла» фондининг тегишинча республика бошқаруви ҳамда ҳудудий бўлим ва бўлинмаларига раислик қилишлари ҳақидаги ташаббус қўллаб-қувватланди.

Шунингдек, Фармонда ёшларни она Ватанга муҳаббат, халқимизнинг кўп асрлик анъаналарига ҳурмат руҳида тарбиялаш, маҳаллаларда тинчлик ва осойишталикни таъминлаш, кекса авлод вакилларининг ижтимоий фаоллигини қўллаб-қувватлаш борасида жойларда амалга оширилаётган чора-тадбирларнинг самарадорлигини янада ошириш мақсадида Республика кенгашида ташкилий ишлар ва услубий масалалар бўйича раис ўринбосари, шунингдек Республика кенгаши ҳамда ҳудудий кенгашларда ёшлар ишлари, диний-маърифий масалалар, кексалар ва фахрийлар ишлари бўйича раис ўринбосарлари лавозимларини, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларида эса жамоатчилик асосида фаолият юритадиган маҳалла фуқаролар йиғини раисининг ўринбосари – ёшлар масалалари бўйича маслаҳатчи лавозимини жорий этиш назарда тутилди.

Бундан ташқари, ижтимоий муҳим масалаларни ҳал этишда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда давлат ва жамоат ташкилотлари ўртасида ўзаро ҳамкорликни кучайтириш мақсадида кенгашлар коллегиял органлари таркибига тегишинча давлат ҳокимияти вакиллик органлари вакиллари, молия, ички ишлар, меҳнат, халқ таълими, соғлиқни сақлаш вазирликлари, «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати, «Нуроний» ҳамғармаси, Хотин-қизлар қўмитаси, бошқа давлат ва нодавлат ташкилотлари ҳамда уларнинг ҳудудий тузилмалари раҳбар ходимларини киритиш мўлжалланмоқда.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари зиммасига юклатилган вазифаларнинг самарали ижросини таъминлаш мақсадида маҳалла фуқаролар йиғини Кенгаши таркибига фуқаролар йиғини раисининг ўринбосарларини (фуқаролар йиғини раисининг кексалар ва фахрийлар ишлари ҳамда ёшлар масалалари бўйича маслаҳатчиларини), ҳудуддаги профилактика инспекторларини, таълим муассасалари ва қишлоқ врачлик пунктлари (оилавий поликлиникалар) раҳбарларини киритиш ва уларнинг ўз фаолияти юзасидан йилнинг ҳар чорагида фуқаролар йиғини (фуқаролар вакилларининг йиғилиши)га ҳисобот тақдим қилишлари амалиётини жорий этиш белгилаб қўйилди.

Қайд этилган асосий вазифалар ва янги нормаларни ҳаётга татбиқ этиш учун Фармон билан кенгашлар фаолиятини янада такомиллаштириш ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларини қўллаб-қувватлаш борасида 37 та аниқ тадбирни амалга оширишни назарда тутадиган Комплекс чора-тадбирлар дастури тасдиқланди.

Фармонни ижро этиш доирасида «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги, «Фуқаролар йиғини раиси (оксоқоли) ва унинг маслаҳатчилари сайлови тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонунлари ва бир қатор бошқа қонун ҳужжатларига зарур ўзгартиш ва қўшимчалар киритилади.

Шунингдек, мутасадди вазирлик, идора ва ташкилотлар зиммасига фуқаролар йиғинларининг бандликка кўмаклашувчи туман (шаҳар) марказлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, таълим муассасалари ҳамда молия ва соғлиқни сақлаш органлари билан ўзаро ҳамкорлигини назарда тутадиган тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш вазифаси юкланди.

Бундан ташқари, маҳалла фуқаролар йиғинларининг маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ҳал этиш бўйича мустақиллигини таъминлаш, ўзини ўзи бошқариш тизимида ортиқча бўғинлардан воз кечиш мақсадида таркибига маҳаллалар тузилган шаҳарча, қишлоқ ва овул фуқаролар йиғинларини маҳалла фуқаролар йиғинларига бирлаштириш ва бўлиш йўли билан қайта ташкил этишга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилади.

Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, болалар спорт майдончалари, маиший хизмат кўрсатиш объектларини ташкил этиш мақсадида 2017–2021 йилларга мўлжалланган ҳудудий дастурлар ишлаб чиқилади. Шунингдек, 2018 йилнинг 1 декабрига қадар туманлар ва шаҳарлар марказларида «Маҳалла маркази» мажмуалари биноларини намунавий лойиҳалар асосида барпо этишга қаратилган чора-тадбирлар амалга оширилади.

Шу билан бирга, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг зиммасига юклатилган вазифаларнинг амалга оширилишига муносиб ҳисса қўшган ташаббускор фуқаролар ва жамоатчилик тузилмалари вакилларига тақдим этиладиган «Маҳалла ифтихори» кўкрак нишонини таъсис этиш назарда тутилмоқда.

Фармонда ҳамда у билан тасдиқланган Комплекс чора-тадбирлар дастурида назарда тутилган тадбирларнинг амалга оширилиши фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари зиммасидаги вазифаларни самарали бажариш, уларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш, давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтлари ўртасида ўзаро ҳамкорликни янада мустаҳкамлаш имконини беради.

Оммавий ахборот воситаларининг ролини кучайтириш, журналистларнинг профессионал фаолиятини ҳимоя қилиш. Оммавий ахборот воситалари демократия ва сўз эркинлигининг ўзига хос ўлчови, кўрсаткичи бўлиб хизмат қилади. Эркин ва мустақил оммавий ахборот воситалари демократик тараққиётни рағбатлантиради ва мустаҳкамлайди. Оммавий ахборот воситалари эркин ва мустақил бўлган тақдирдагина ижтимоий-сиёсий жараёнлар тўғрисидаги ҳақиқат ифода этилиши мумкин. Бинобарин,

оммавий ахборот воситалари эркинлигини кафолатлаш ва шу орқали муаммоларни кенг жамоатчилик билан муҳокама қилиш, одамларнинг эркин фикр билдиришлари учун кенг йўл очиб бериш жамиятни эркинлаштиришнинг асосий тамойилларидан биридир. Оммавий ахборот воситалари том маънода «тўртинчи ҳокимият» даражасига кўтарилмас экан, қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятлари каби таъсирчан кучга айланмас экан, демократик ислоҳотларнинг кечиши қийинлашади.

Шўролар даврида оммавий ахборот воситалари яқка мафқурани сингдириш қуроли бўлиб хизмат қилган. Оммавий ахборот воситалари яқкаю ягона партия, яқкаю ягона мафкура ва яқкафикрлаш сиёсатининг тарғиботчиси эди. Чунки, «қизил империя» ҳар қандай плюрализмни, фикрлар хилма-хиллигини ва, айниқса, ғоялар хилма-хиллигини мутлақо инкор қилар эди. Барча журналистлар «мутасадди раҳбарлар»нинг оғзини пойлаб, буйруғини кутиб, уларнинг кўрсатмасига катъий амал қилган ҳолда фаолият юритар эди.

Таъкидлаш жоизки, сўз эркинлигини бўғаётган давлат ўз илдизига болта ураётган, хавф-хатардан огоҳ этадиган жарчининг овозини бўғаётган, ўзини фикрсизлик, турғунлик ўпқонига – таназзулга судраётган бўлади. Демократик тузум эса халқнинг фикрига таянади, халқдан ҳимоя топади. Демократик давлатларда оммавий ахборот воситаларига кўпол бўлса ҳам жамият манфаатларини «қўриқловчи кўппак», деб нисбат берадилар. Етакчи демократик давлатларда улар жамиятнинг «кўзлари», «қулоқлари» вазифасини бажаради. Огоҳлантирувчи тизим сифатида улар жамиятдаги иллатлардан хабар берувчи, муаммоларни дадил кўтариб чиқиб, уларнинг турли ечимларини таклиф қилувчи қудратли кучга айланган. Бу тузумда оммавий ахборот воситалари, бир томондан, мунозаралар юритиладиган минбар бўлса, иккинчи томондан, фуқаролар учун ҳолис ахборот олиш манбаи бўлиб хизмат қилади.

Мамлакатимизда оммавий ахборот воситалари фаолиятининг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш борасида қатор ишлар қилинди. «Оммавий ахборот воситалари тўғрисида», «Ахборот олиш кафолатлари ва эркинликлари тўғрисида», «Журналистларнинг касбига доир фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисида», «Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида» қонунлар қабул қилинди. Журналистларни қайта тайёрлаш халқаро жамоатчилик маркази, Миллий матбуот маркази, Оммавий ахборот воситаларини демократлаштириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармаси тузилди. Бошқача айтганда, республикаимизда оммавий ахборот воситалари фаолиятининг зарур ҳуқуқий базаси ва уларни эркинлаштириш учун шарт-шароитлар яратилган.

Бугунги кунда оммавий ахборот воситаларини «тўртинчи ҳокимият»га айлантириш долзарб вазифага айланмоқда. Уларни мустақил ижтимоий кучга, сиёсий тизимнинг тўлақонли бўғинига ва жамоатчилик фикрини шакллантирувчи таъсирчан воситага айлантириш – ислоҳотлар талаби бўлиб қолмоқда. Мутахассисларнинг фикрича, оммавий ахборот воситаларининг эркинлиги ва мустақиллиги уч омилга боғлиқ. Булар: биринчидан, махсус қонунлар ва қоидаларнинг мавжудлиги; иккинчидан, ахборот соҳасида бозор муносабатлари ва рақобат муҳитининг амал қилиши; учинчидан, журналистларнинг касб маҳорати ва ўз сўзи учун масъулият даражаси.

Демак, аввало, оммавий ахборот воситалари эркин ва мустақил бўлиши керак. Бу – улар давлатдан мутлақо мустақил бўлиб, алоҳида шахслар қўлига ўтиб кетиши керак, дегани эмас. Гап мустақилликнинг энг юксак даражаси – ички мустақиллик ҳақида

«Газеталар, журналлар, ахборотномалар, бюллетенлар, ахборот агентликлари, телевидение (кабелли, эфир-кабелли телевидение) ва радиоэшиттиришлар, ҳужжатли кино, электрон ахборот тизими, шунингдек, доимий номга эга бўлган, давлат тасарруфидаги, мустақил ва бошқа оммавий даврий нашрлар оммавий ахборот воситаларидир».

Ўзбекистон Республикасининг «Оммавий ахборот воситалари тўғрисида»ги Қонуни

бормоқда. Оммавий ахборот воситаларининг бундай мустақиллиги журналистлар ижодининг эркинлиги, мавзу танлаш ва фикр беришдаги мустақилликда намоён бўлади. Бунда журналистнинг маъмурий иммунитетга эга бўлиши назарда тутилади. Яъни, журналистнинг материал тайёрлашда ўз раҳбариятидан мустақил бўлиши ҳамда ўз ижод намуналари учун фақатгина унинг ўзи масъулиятли ва жавобгар бўлиши талаб этилади. Шундагина журналистнинг ижодий фаолиятини фақатгина оммавий ахборот воситалари фаолиятига дахлдор қонунларгина чеклайди, холос. Иш жойида журналистларни фақатгина ижодий жараёнга алоқаси бўлмаган хатолари учунгина жазолаш мумкин бўлади. Ижодидаги хатолари – кимнингдир кадр-кимматини, шаънини поймол қилгани учун, бузғунчи ғояларни тарғиб қилгани ёки воқеа-ҳодисаларни бузиб талкин қилгани учун эса у фақат суд олдида жавоб беради. Шундагина журналистнинг ижодий салоҳияти тўла рўёбга чиқишига шароит яратилади, у профессионал мустақилликка эга бўлади.

Таъкидлаш жоизки, оммавий ахборот воситалари фаолиятининг плюрализм тамойили асосига қурилиши ҳам демократия тараққиётига хизмат қилади. Бунинг учун қарама-қарши нуқтаи назарлардан иборат бўлган дастурларни яратиш, чиқишларда муқобил фикрлар тўқнашувига эришиш лозим. Шундагина оммавий ахборот воситалари жамоатчилик фикрини шакллантириш ва рағбатлантиришга қодир бўлади. Кўпгина мамлакатларда оммавий ахборот воситаларининг ислоҳоти «ғоялар бозори»да ҳали айтилмаган янги фикрларни узатишга қаратилади. Лекин ўринли бир савол туғилади: бу «бозор» ҳар қандай ғоялар учун ҳам очиқ бўлиши керакми? Йўқ, албатта. Экстремистик нуқтаи назарлар, ғайриинсоний табиатга эга фикрлар ва қўпуровчиликка чақирувчи ғояларга бу «бозор»да ўрин йўқ. Лекин жамиятимиз равнақида хизмат қилувчи, бунёдкорлик табиатига эга, ҳаётимизни фаровон қилишга йўналтирилган янги ғоялар, таклиф ва тавсиялар бу «бозор»да бемалол рақобат қила олади. Шундагина жамият ҳаётининг турли йўналишларида қабул қилинаётган ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар, истиқболли дастурлар, лойиҳаларни амалга оширишда журналистлар томонидан ахборот олиш, тўплаш ва тарқатиш масалаларида қонунчилик механизмларини такомиллаштиришга, фуқароларни давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг фаолияти тўғрисида ҳолис, тезкор ва тўла-тўқис хабардор қилишга, давлат ва жамоат ташкилотларининг ахборот хизматлари ишининг такомиллаштиришга, фуқароларнинг давлат ва жамият қурилиши жараёнларида фаол иштирокини таъминлашга хизмат қилиб, бу органлар устидан жамоатчилик назоратини амалга оширишда барча зарур шароитлар яратилади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. *Халқ билан самарали мулоқот механизмлари Ҳаракатлар стратегиясининг қайси бандида ўз аксини топган?*
2. *«Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастури доирасида қандай ишлар амалга оширилиши лозим?*
3. *«Жамоатчилик назорати»нинг зарурати нималарда кўринади?*
4. *Жамоатчилик назоратининг мақсади ва вазифалари нималардан иборат?*
5. *Жамоатчилик назоратининг субъектлари тўғрисида нималарни биласиз?*
6. *Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги жамоатчилик назорати самарадорлигининг муҳим шарти экани ҳақида нималарни биласиз?*
7. *2017 йилнинг «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили», деб эълон қилиниши жамоатчилик назоратини кенг миқёсда ривожлантириш учун қандай имкониятлар яратади?*
8. *Фуқаролик жамияти институтларига қандай жамоат ташкилотлари ёки бирлашмалари киради?*

**ҚОНУН УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ВА СУД-ҲУҚУҚ
ТИЗИМИНИ ЯНАДА ИСЛОҲ ҚИЛИШНИНГ
УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ**

**2.1. СУД ҲОКИМИЯТИНИНГ ЧИНАКАМ МУСТАҚИЛЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ,
СУДЛАРНИНГ НУФУЗИНИ ОШИРИШ, СУД ТИЗИМИНИ
ДЕМОКРАТЛАШТИРИШ ВА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Судьялар ва суд аппарати ходимларининг мавқеини, моддий рағбатлантириш ва ижтимоий таъминот даражасини ошириш, судларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш. Судьялар мустақиллиги тамойили «Судлар тўғрисида»ги қонун, Жиноят-процессуал кодекси, Фуқаролик-процессуал кодексларида ўз ифодасини топган. Қайд этиш керакки, судьяларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига бирон-бир тарзда аралашинга йўл қўйилмайди ва бундай аралашув қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади. Ҳеч ким судьялар ва халқ маслаҳатчиларига тазйик ўтказиш ва маълум бир иш қандай ҳал қилиниши лозимлиги бўйича кўрсатма бериш ҳуқуқига эга эмас. Ишнинг ҳолисона кўриб чиқилишига тўсқинлик қилиш ёки ноқонуний қарор чиқаришга эришиш мақсадида судьялар ва халқ маслаҳатчиларига ҳар қандай таъсир ўтказиш жиноий жавобгарликка сабаб бўлади.

Ўзбекистон Республикасида судьялар мавқеини ошириш бўйича судья лавозимида бўлишнинг илк маротаба беш йиллик, кейин ўн йиллик муддатини ва шундан сўнг муддатсиз даврини белгилаш ҳамда суд раисларининг судьяларга нисбатан интизомий иш кўзғатишга оид ваколатини тугатиш назарда тутилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4966-сон Фармонида кўра, амалдаги суд котиби лавозими тугатилиб, судларнинг тузилмаларига судья катта ёрдамчиси, судья ёрдамчиси лавозимларининг киритилиши келгусида судьяларни одил судлов билан бевосита боғлиқ бўлмаган вазифалардан озод қилишга ҳамда судьялар захирасининг шаклланишига хизмат қилади.

Шунингдек, ушбу фармонга асосан судьялик лавозимларига номзодларни танлаш ва тайинлаш тартибини янада такомиллаштириш мақсадида судьялар ҳамжамиятининг олий органи ҳисобланадиган ва Ўзбекистон Республикасида суд ҳокимияти мустақиллигининг конституциявий принципага риоя этилишини таъминлашга қўмаклашадиган Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ташкил этилди. Кенгашнинг асосий вазифалари сифатида судьялик лавозимларига номзодларни танлов асосида танлаш, малакали ва масъулиятли мутахассислар орасидан судьяларни тайинлаш, раҳбарлик даражасидаги судьялик лавозимларига кўрсатиш учун тавсия бериш йўли билан судьялар корпусини шакллантириш, судьялар дахлсизлиги бузилишининг ва уларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига аралашининг олдини олиш бўйича чоралар кўриш,

Судья лавозимида бўлишнинг энг юқори ёшини, яъни туман ва вилоят судлари судья лавозимларини 65 ёшгача, Конституциявий, Олий ва Олий ҳужалик судлари судья лавозимларини – 70 ёшгача белгилаш кўзда тутилади.

Ҳаракатлар стратегияси, 60-банд

одил судловга эришиш даражасини ва уни амалга ошириш сифатини яхшилаш бўйича таклифлар бериш ва бошқа муҳим вазифалар белгиланди¹.

Шунингдек, судьяларнинг алоҳида мақомини инобатга олган ҳолда, уларнинг меҳнатига ҳақ тўлаш нормалари ва пенсия таъминоти механизминини белгилаш, шу жумладан, судлар фаолиятини фақат бюджет маблағлари ҳисобидан молиялаштириш тартибини, ҳар йили республика бюджетига қонунчилик ва ижро ҳокимияти органларидан ажратилган ҳолда алоҳида қаторда белгилаш тизими жорий этилади.

Суд ҳокимияти – суд томонидан процессуал қоидаларга катъий амал қилган ҳолда, процессуал ва моддий ҳуқуқни қўллаш орқали ўзининг компетенциясига тегишли бўлган ишларни ҳал этиш учун берилган ҳокимият ваколатидир.

Суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини мустаҳкамлаш ва суд ҳимоясининг самарадорлигини ошириш мамлакат суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилишнинг асосий вазифалари бўлиб, судларни ҳар томонлама мустақил, ўзини ўзи моддий-техник жиҳатидан таъминлаш ва молиялаштириш даражасига кўтаришни назарда тутади.

Мазкур вазифаларни амалга оширишда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техник жиҳатидан ва молиявий таъминлаш департаментининг умумий юрисдикция судлари фаолиятини моддий-техник жиҳатидан ва молиявий таъминлаш соҳасидаги вазифа ва ваколатларини Ўзбекистон Республикаси Олий суди тасарруфига ўтказиш алоҳида ўрин эгаллайди. Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4966-сон Фармонида кўра, Ўзбекистон Республикаси Олий суди ҳузурида Судлар фаолиятини таъминлаш департаменти ташкил этилди, уларнинг штат бирликлари тасдиқланди ҳамда унинг асосий вазифалари белгилаб берилди.

Умумий юрисдикция судларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш бўйича судлар учун хоналар ёки алоҳида суд зали биноларини ажратиш ва сотиб олиш, капитал таъмирлаш ишларини ўтказиш, ягона ахборот-компьютер тармоғини яратиш, умумий юрисдикция судларини мебель жиҳозлари (столлар, стуллар, шкафлар, сейфлар, видео-камера), оргтехника (шахсий компьютерлар, факслар, нусха кўчирувчи машиналар, принтер – кўп функцияли қурилма, телекоммуникация ва алоқа воситалари) билан таъминлаш, судьялар учун автотранспорт сотиб олиш назарда тутилади.

Суд ҳокимиятининг мустақиллиги тўғрисидаги конституциявий нормаларга ва одил судловни амалга ошириш фаолиятига аралашганлик учун жавобгарлик муқаррарлигини таъминлаш олдимишга қўйган мақсадларга эришишнинг муҳим қафолатидир.

Шавкат Мирзиёев

Судьяларга ғайриқонуний тарзда таъсир ўтказишга йўл қўймаслик бўйича таъсирчан чоралар кўриш. Ўтган йиллар давомида суд-ҳуқуқ тизимини тубдан ислоҳ қилиш, жамиятни демократлаштиришнинг таркибий қисми сифатида судларнинг ҳолислиги ва мустақиллигини мустаҳкамлаш, судни ҳокимиятнинг ҳолис, мустақил тармоғи сифатида мустаҳкамлаш, қонун устуворлигини, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари

ишончли ҳимояланишини таъминлаш бўйича изчил ишлар амалга оширилди. Хусусан, суд ҳокимиятини босқичма-босқич мустаҳкамлаб бориш, суднинг мустақиллигини таъминлаш, уни собиқ тузумда бўлгани каби қатағон қуроли ва жазолаш идораси сифатидаги

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4966-сон Фармони // «Халқ сўзи» газетасининг 2017 йил 22 февралдаги 38 (6732)-сони.

орган эмас, балки инсон ва фуқаро ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя ва муҳофаза этишга хизмат қиладиган том маънодаги мустақил давлат институтига айлантиришга қаратилган кенг кўламли ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирлар амалга оширилди.

Ҳокимиятлар бўлинишига оид конституциявий принципни изчил амалга ошириш мақсадида 2000 йил 14 декабрда «Судлар тўғрисида»ги Қонун янги тахрирда қабул қилинди, шунингдек, бу даврда жиноят-процессуал, фуқаролик-процессуал қонунчилигига тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритилди. Бу эса ўз навбатида, суд тизимини ижро этувчи ҳокимият органлари назорати ва таъсиридан чиқариш имконини берди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 112-моддасидан келиб чиққан ҳолда, «Судлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 4-моддасида судьяларнинг мустақиллиги, уларнинг фақат қонунга бўйсунуши, судьяларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига бирон-бир тарзда аралашушга йўл қўйилмаслиги ва бундай аралашув қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлиши белгилаб қўйилди. Ушбу ҳуқуқ Ўзбекистон кўшилган Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 10-моддасида ва халқаро ҳуқуқнинг бошқа ҳужжатларида ҳам мустаҳкамланган.

Алоҳида қайд этиш лозимки, суд-ҳуқуқ тизимини янада демократлаштириш ва эркинлаштириш, суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари фаолияти самарадорлигини кучайтириш, аҳолининг одил судловга бўлган ишончини ошириш, жамиятда қонун устуворлигини таъминлаш ва қонунийликни мустаҳкамлаш мақсадида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4850-сон ҳамда 2017 йил 21 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан тақомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4966-сон Фармонларининг қабул қилиниши ушбу йўналишдаги давлат сиёсатини сифат жиҳатидан янги босқичга олиб чиқди.

Таъкидлаш жоизки, мустақиллик принципи судларга ҳуқуқ беради ва шу билан бирга улардан суд муҳокамасини адолатли ўтказишни ҳамда тарафларнинг ҳуқуқларига риоя қилишни талаб этади.

Амалдаги қонунчиликка асосан судьяларнинг дахлсизлиги суд мустақиллигининг муҳим кафолатидир, дахлсизлик қонунга мувофиқ уларнинг тураржойига, хизмат хонасига, фойдаланадиган транспорт ва алоқа воситаларига, хат-хабарларига, унга тегишли мулклар ва ҳужжатларга ҳам тааллуққидир. Шунингдек, судьялар маслаҳатлашувининг сир тутилиши ва уни ошкор қилинишининг тақиқланиши судьялар мустақиллиги, уларнинг беғаразлиги ва холислигининг энг муҳим кафолатидир.

Бундан ташқари, судьяга нисбатан жиноят иши фақат Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори томонидан кўзгатилиши мумкин. Судья Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг ёки Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди Пленумининг розилигисиз жинойат жавобгарликка тортилиши, ҳибсга олиниши мумкин эмас.

Судьялар мустақиллигининг асосий кафолатлари «Судлар тўғрисида»ги Қонунда мустаҳкамланган. Қонуннинг 67-моддасига биноан:

- уларни қонунда белгиланган тартибда судьяликка сайлаш, тайинлаш ва судьяликдан озод қилиш;
- уларнинг дахлсизлиги;
- қарор чиқариш чоғида судьялар маслаҳатининг сир тутилиши ва уни ошкор қилишни талаб этишнинг тақиқланиши;
- судга ҳурматсизлик ёки муайян ишларни хал қилишга аралашганлик, судьялар дахлсизлигини бузганлик учун жавобгарлик;

– судьяга давлат ҳисобидан унинг юксак мақомига муносиб моддий ва ижтимоий таъминот бериш таъминланади.

Шунингдек, ушбу Қонуннинг 69-моддасига мувофиқ судьяларнинг одил судловни амалга ошириш борасидаги фаолиятига аралашишга йўл қўйилмайди. Муайян ишни ҳар томонлама, тўла ва холисона кўришга тўсқинлик қилиш ёки ғайриқонуний суд қарори чиқарилишига эришиш мақсадида судьяларга қандай бўлмасин бирон-бир тарзда таъсир ўтказиш қонунга мувофиқ жиноий жавобгарликка сабаб бўлади. Судьядан қўрилган ёки иш юритишидаги ишлар моҳияти бўйича бирон-бир тушунтиришлар беришни, шунингдек, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳоллардан ва тартибдан ташқари, кимга бўлмасин, танишиб чиқиш учун ишларни тақдим этишни талаб қилиш тақиқланади.

Халқаро ҳужжатларда суд мустақиллигининг асосан тўртта элементи – ваколат муддати, ташқи таъсирга қарши кафолатларнинг мавжудлиги (хусусан, бюджет масалаларида), суд органларининг мустақил ва холис орган сифатида қабул қилиниши ажратиб кўрсатилади.

Хусусан, ГФРда судьяларнинг ҳуқуқий ҳолати, асосан, 1962 йили кучга кирган, 1972 йили ўзгартиш ва қўшимчалар киритилган «Судьялар тўғрисида»ги Федерал қонун билан тартибга солинган. Мазкур қонунга мувофиқ судья оддий амалдорлар каторига кирмайди, балки давлат билан ўзига хос муносабатда бўладиган шахс ҳисобланади. Бундай ҳуқуқий мақомга эга бўлиш уларнинг мустақиллигини давлат амалдорларининг ғайриҳуқуқий таъсиридан муайян даражада кафолатлайди.

Судья суд ҳокимиятининг шаъни ва мустақиллигини мўътабар тутиши, ҳалол ва беғараз бўлиши, қонунга риоя этиши ва фуқароларнинг ҳуқуқларини ҳурмат қилиши, ҳар қандай ноҳўя ҳаракатлар ёки шундай бўлиб кўриниши мумкин бўлган ҳаракатлардан ўзини тийиши, ўзининг судьялик лавозими нуфуздан шахсий манфаатлари ёки бошқа шахсларнинг манфаатлари йўлида фойдаланишдан ўзини саклаши, ҳуқуқ соҳасида ўзининг касб малакасини ошириб бориши, суд жараёнида тарафларга сабр-тоқатлигини ва обрўсини кўрсатиши, шахсий ҳаётда юксак ахлоқий қоидаларга амал қилиши шарт.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон Фармони билан тасдиқланган «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастури»нинг иккинчи йўналиши қонун устуворлигини ва суднинг чинакам мустақиллигини таъминлаш чора-тадбирларини назарда тутди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан тақомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4966-сон Фармони билан судьялар ҳамжамиятининг олий органи ҳисобланадиган ва Ўзбекистон Республикасида суд ҳокимияти мустақиллигининг конституциявий принципига риоя этилишини таъминлашга кўмаклашадиган Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ташкил этилди.

Судларни янада ихтисослаштириш, суд аппаратини мустаҳкамлаш. Мустақиллик йилларида мамлакатимизда суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилган ислохотлар суд ҳокимиятининг фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш борасидаги роли ва аҳамиятини оширишга хизмат қилди. Суд тизимининг демократик асосларини ислоҳ қилиш ва янада чуқурлаштириш, суд ишларининг адолатли ва ўз вақтида кўриб чиқилишини таъминлаш, фуқароларнинг шахсий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш ҳамда судларнинг ихтисослашувини амалга оширишга қаратилган норматив-ҳуқуқий база яратилди.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2000 йил 14 августдаги «Ўзбекистон Республикасининг суд тизимини такомиллаштириш тўғрисида»ги ПФ–2682-сон Фармониға мувофиқ 2001 йилнинг 1 январидан бошлаб мавжуд умумий юрисдикция судлари негизида Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Олий суди, вилоятлар, Тошкент шаҳар ва туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судлари ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси жиноят ишлари бўйича Олий суди, вилоятлар, Тошкент шаҳар ва туман (шаҳар) жиноят ишлари бўйича судлари ташкил қилинди.

Умумий юрисдикция судларининг фаолиятини янада такомиллаштириш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 20 февралдаги «Умумий юрисдикция судларининг айримларини тугатиш ва қайта ташкил этиш тўғрисида»ги ПФ–3400-сон Фармони қабул қилиниб, умумий юрисдикция судларининг тузилмаси, Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича олий судлари, фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳар судлари, фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман (шаҳар) судлари, жиноят ишлари бўйича туман (шаҳар) судларининг янгиланган тузилиши тасдиқланди.

Шунингдек, 2013 йил 4 октябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Туман ва шаҳар умумий юрисдикция судлари фаолиятини такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4570-сон Фармони асосида қўшимча равишда фуқаролик ишлари бўйича 12 та туманлараро (туман) суди тузилиб, фуқаролик ишлари бўйича туманлараро, туман (шаҳар) судларининг янгиланган тузилмаси (юрисдикция ҳудуди) тасдиқланди.

Бундан ташқари, хўжалик судлари тузилмасини янада такомиллаштириш ва уларнинг иқтисодий ислохотларни амалга оширишдаги ролини кучайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 26 апрелдаги «Ўзбекистон Республикаси хўжалик судлари тузилмасини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги ПФ–4214-сон Фармони қабул қилиниб, Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик судининг тузилмаси ва Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар хўжалик судларининг намунавий тузилмаси тасдиқланди ҳамда бюджет ҳисобидан таъминланадиган 124 та судья (раис ва раис ўринбосарлари билан бирга) штат бирлиги ташкил этилди.

Таъкидлаш керакки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислох қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон Фармони суд-ҳуқуқ тизимини янада демократлаштириш ва эркинлаштириш соҳасида давлат сиёсатини янги босқичга олиб чиқди. Мазкур Фармон билан суд-ҳуқуқ тизимини янада ислох қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тасдиқланиб, судларни янада ихтисослаштириш, шу жумладан илғор хорижий тажрибани ўрганиш асосида фуқаролик, жиноят ишлари бўйича судлар ва хўжалик судларининг ваколатларини қайта кўриб чиқиш йўли билан маъмурий судларни ташкил этиш бўйича зарур вазифалар белгиланди.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ–4947-сон Фармони билан «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси» ва Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастури тасдиқланди.

Давлат дастурининг 58-бандида судларни янада ихтисослаштириш, суд аппаратини мустаҳкамлаш бўйича хўжалик судлари тизимида минтақавий апелляция судларини

ташқил этиш, фуқаролик, жиноят ишлари бўйича судлар ва хўжалик судларининг ваколатларини қайта кўриб чиқиш йўли билан маъмурий судларни ташқил этиш, судлар тизимида судья ёрдамчиси лавозимини таъсис этиш бўйича таклифлар тайёрлаш (асосан умумий штат бирлиги доирасида) билан боғлиқ зарур вазифалар белгилаб берилди. Ушбу вазифаларни амалга ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4966-сон Фармони қабул қилингани суд тизими тузилмасини тубдан ислоҳ этишга, улар фаолияти самарадорлигини оширишга, судларни ихтисослаштиришда муҳим кадам бўлди. Мазкур фармон билан Ўзбекистон Республикаси Олий суди ва Олий хўжалик судини бирлаштириш, фуқаролик, жиноий, маъмурий ва иқтисодий суд иш юритуви соҳасидаги суд ҳокимиятининг ягона олий органи – Ўзбекистон Республикаси Олий судини ташқил этиш; оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган маъмурий низоларни, шунингдек, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишга ваколатли бўлган Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маъмурий судларини, туман (шаҳар) маъмурий судларини ташқил этиш; Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий суди, округ ва ҳудудий ҳарбий судларнинг 159 та штат бирлигини қисқартириш ва Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий судининг кўриклаш взводини тугатиш; Ўзбекистон Республикаси Олий суди Ҳарбий ҳайъати, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий суди, округ ва ҳудудий ҳарбий судлар штат birlikларини судьялар ва ҳарбий судлар ходимларидаги ҳарбий хизматчилар ҳуқуқий мақоми, шу жумладан ҳарбий хизматчилар учун белгиланган ҳуқуқ, имтиёз ва афзалликлар сақланмаган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Қуроли Кучлари таркибидан Ўзбекистон Республикаси Олий суди тизимига ўтказиш; Ўзбекистон Республикаси Олий судининг Ҳарбий ҳайъатини тугатиб, Ўзбекистон Республикаси Олий судининг маъмурий ишлар бўйича судлов ҳайъатини ташқил этиш; Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар хўжалик судларини Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар иқтисодий судлари этиб ўзгартириш; ишларни биринчи инстанцияда кўриб чиқишга ваколатли бўлган 71 та туманлараро, туман (шаҳар) иқтисодий судларини ташқил этиш; амалдаги суд мажлиси котиби лавозимини тугатиб, белгиланган умумий штат бирлиги доирасида судларнинг тузилмаларига судья катта ёрдамчиси, ёрдамчиси лавозимларини киритиш маъқулланди.

Бу, ўз навбатида, келгусида фуқаролар ва ташкилотларнинг бузилган ҳуқуқлари ва қонун билан қўриқланадиган манфаатларининг ихтисослаштирилган судлар томонидан ҳимоя қилинишига, уларни одил судловга бўлган ҳуқуқларидан фойдаланишда қулайликлар яратилишига, суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш, суднинг нуфузини янада ошириш, суд тизимини демократлаштириш ва такомиллаштиришга хизмат қилади.

Суднинг мустақиллиги ва беғаразлиги, суд процесси томонларининг тортишуви ва тенг ҳуқуқлик тамойилларини ҳар томонлама татбиқ этиш. Ўзбекистон Республикасининг «Судлар тўғрисида»ги Қонунининг 67-моддасига кўра судьяларнинг мустақиллигини таъминлашда, уларни қонунда белгиланган тартибда судьяликка сайлаш, тайинлаш ва судьяликдан озод қилиш тартиб-тамойили алоҳида ўрин тутади. Шунинг учун ҳам мустақилликнинг дастлабки кунларидан бошлаб бу тартиб-тамойилни янада ривожлантириш ва такомиллаштириш масаласига алоҳида эътибор бериб келинмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилингунга қадар вилоят судьялари ва уларга тенглаштирилган судларнинг судьялари ҳамда туман судлари судьялари Ўзбекистон Республикаси Адлия вазири тақдимига асосан тегишли вилоят халқ депутатлари кенгашлари томонидан сайланар эди. Конституция қабул қилинганидан сўнг бу тартиб ўзгартирилиб, Ўзбекистон Республикаси Олий суди ва Олий хўжалик суди судьялари

Ўзбекистон Республикаси Президентининг тақдимномасига асосан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси, ҳозирги вақтда эса Олий Мажлис Сенати томонидан сайланиши тартиби жорий этилди. Вилоятлар, Тошкент шаҳар судлари туманлараро, туман (шаҳар) судлари, ҳарбий судларнинг вилоятлар ва Тошкент шаҳар хўжалик судларининг судьялари Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги судьяларни танлаш ва лавозимларга тавсия этиш бўйича Олий малака комиссиясининг тақдимномасига биноан Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тайинланиши қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилган. Барча судьяларнинг ваколат муддати беш йил этиб белгиланган.

Судьяларнинг ваколат муддати нисбатан қисқа эканлиги амалиётда судьяларнинг мустақиллигига зарар етказиш эҳтимолини кучайтиради. Шундай ҳолатлар бўладики, судьянинг ўз хизмат вазифаларини бажаришга принципиал ёндашуви субъектив баҳоланиши унинг номзодининг кейинги муддатга кўрсатилмай қолишига сабаб бўлиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони билан тасдиқланган «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурининг 2.1-бандида бошқа масалалар қатори судьяларнинг мустақиллиги ва беғаразлиги принципнинг сўзсиз амал қилишини таъминлашга қаратилган қатор чора-тадбирлар назарда тутилган. Хусусан, «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурининг 2.1-йўналишида судья лавозимида бўлишнинг илк маротаба 5 йиллик, кейин 10 йиллик муддатини ва шундан сўнг муддатсиз даврини белгилаш назарда тутилган. Бу тадбирнинг амалга оширилиши суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш, суд тизимида етук, ўз бурчига садоқатли профессионал судьялар корпусини шакллантириш ва судьялар фаолиятини ҳокимиятнинг бошқа органлари таъсиридан холи қилиш манфаатларига хизмат қилади. Бу, ўз навбатида, суд ишларининг мустақил ва беғараз судья томонидан кўриб чиқилишини, ишларнинг адолатли ва холисона ҳал қилинишини таъминлайди.

Давлат дастурида назарда тутилганидек, судья лавозимида бўлишнинг энг юқори ёшини белгилаш суд тизимида катта ҳаётий ва касбий тажрибага эга бўлган судьяларни сақлаб қолиш ва уларнинг салоҳиятидан ёш судьяларни тарбиялаш ҳамда касбга ўргатиш жараёнида кенг фойдаланиш орқали одил судловни амалга ошириш сифатини янада кўтариш ва суд ҳокимияти мустақиллигини таъминлашга хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги судьяларни танлаш ва лавозимларга тавсия этиш бўйича Олий малака комиссияси негизида суд ҳокимияти органи сифатида Судьялар олий кенгашини ташкил қилиш бу кенгаш фаолиятида судьяларнинг фаол иштирок этиши, судьяларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича чоралар кўриш, суд ҳокимияти мустақиллигини таъминлаш манфаатларига хизмат қилади. Бу, ўз навбатида, судьяларни интизомий жавобгарликка тортиш борасидаги суд раислари ваколатларининг бекор қилинишига олиб келиб, натижада судьянинг суд раислари тазйиқсиз ишларни ҳал қилиши ва муайян ишларни мазмунан кўриб чиқишда чинакам мустақил бўлишига олиб келади.

Қисқача айтганда, Давлат дастурида назарда тутилган тадбирларнинг амалга оширилиши судьяларнинг мустақиллиги ва беғаразлигини таъминлаш баробарида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда уларнинг ва юридик шахсларнинг қонуний манфаатларини суд тартибида ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтиради, одил судловни амалга оширишдан кўзланган мақсадларга эришиш имкониятларини кенгайтиради.

Одил судловнинг энг долзарб масалаларидан бири суд процессида иштирок этувчи тарафларнинг тенг ҳуқуқлиги ва тортишув принципининг амал қилишини таъминлашдир. Бу борада ҳам Давлат дастурида қатор чора-тадбирларни амалга ошириш назарда тутилган. Хусусан, адвокат ваколатларини тергов ва суд жараёнларининг барча босқичида кенгайтириш, шу жумладан, адвокат томонидан ишни назорат тартибида кўриб чиқиш

ташаббуси механизмларини белгилаш мўлжалланмоқда. Дарҳақиқат, амалдаги Жиноят-процессуал кодексининг қатор нормаларига кўра, жиноят ишини кўриш процессида иштирок этаётган прокурор, гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи, жабрланувчи ва фуқаролик даъвоғари ҳамда уларнинг вакилларидан фаркли равишда адвокат далил тақдим этиш ҳуқуқига эга эмас. Адвокат фақат далил сифатида фойдаланиши мумкин бўлган маълумотларни тўплашга ва тақдим этишга ҳақли. Адвокатга далил тўплаш ва тақдим этиш ҳуқуқининг берилиши унинг ҳуқуқларини ишда иштирок этувчи бошқа тарафлар билан тенглаштириш баробарида унга ўз ҳимоясида бўлган шахснинг ҳуқуқи, эркинлиги ва қонуний манфаатларини янада ишончли ҳимоя қилиш имконини беради.

Судгача ва судда иш юритишда адвокат томонидан юридик ёрдам кўрсатиш учун зарур бўлган масалалар бўйича давлат органлари ва ташкилотлардан маълумотлар, тавсифномалар ва бошқа ҳужжатларни, экспертларнинг ёзма хулосаларини, мутахассисларнинг маълумот ва маслаҳатларини олиш тартибининг такомиллаштирилиши адвокатга ўзига юклатилган вазифани самарали амалга ошириши, ўз ҳимоясида бўлган шахс ёки ишонч билдирувчининг ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг қонунда назарда тутилган барча услубларидан фойдаланиши учун шарт-шароит яратади.

«Хабеас корпус» институтини қўллаш соҳасини кенгайтириш, тергов устидан суд назоратини кучайтириш. «Хабеас корпус акт» – юридик қонунда дастлаб XV асрда Буюк Британияда пайдо бўлган бўлиб, кейинчалик ўз тарраққиёти жараёнида Англия Парламенти томонидан 1679 йил 26 майда қабул қилинган қонунда мустаҳкамлаб қўйилган. Шунини айтиш керакки, «Хабеас корпус» институти инсон ҳуқуқи билан боғлиқ қатор халқаро ҳуқуқий ҳужжатларда ҳам ўз аксини топган. Хусусан, 1948 йил 10 декабрда қабул қилинган Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 8-моддасида «ҳар бир инсон унга Конституция ёки қонун орқали берилган асосий ҳуқуқлари бузилган ҳолларда нуфузли миллий судлар томонидан бу ҳуқуқларнинг самарали тикланиши ҳуқуқига эга» эканлиги мустаҳкамлаб қўйилган.

«Хабеас корпус» институтининг Ўзбекистон Республикаси жиноятларни кўриб чиқиш процессига босқичма-босқич жорий қилиниши судга қадар иш юритишда фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсизлигини, улардан суд қарорисиз маҳрум қилишга ёки уларни чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмаслигини мустаҳкамловчи конституциявий принципни тўлиқ амалга ошириш имконини беради.

Кейинги 10 йил ичида мамлакатимизда амалга оширилган суд-ҳуқуқ ислохотлари жараёнида қамоққа олиш ва уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чораларини, лавозимдан четлаштириш ва шахсни тиббий муассасага жойлаштириш тарзидаги мажбурлов чораларини қўллашнинг суд тартиби жорий қилинди. Кўрсатилган процессуал мажбурлов чораларини суд тартибида қўллаш белгиланиши суриштирув ва дастлабки тергов ишларини юритиш устидан суд назоратини кучайтирди. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислон Каримов таъкидлаганидек, «ушбу ваколатларнинг прокурордан суд органларига ўтказилиши суриштирув ва дастлабки тергов жараёнида суд назоратини кучайтириш, жиноят процессида «Хабеас корпус» институтини қўллаш соҳасини янада кенгайтириш имконини беради. Энг муҳими, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш борасида умумэътироф этилган принциплар ва халқаро ҳуқуқ нормаларининг амалга оширилишини таъминлайди»¹.

¹ **Ислон Каримов.** Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси: Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза, 2010 йил 12 ноябрь. – Т.: «Ўзбекистон», 2010. 24-бет.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизими янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони билан тасдиқланган комплекс чора-тадбирлар дастурида «Хабас корпус» институтини қўллаш доирасини кенгайтириш ва тергов иши юритилиши устидан суд назоратини кучайтириш мақсадида почта-телеграф жўнатмаларини хатлаб қўйиш ва эксгумация қилиш учун санкция бериш ҳуқуқини судларга ўтказиш назарда тутилган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 27-моддасида «ҳеч ким қонунда назарда тутилган ҳоллардан ва тартибдан ташқари бировнинг ёзишмалари сирини ошқор қилиши мумкин эмас». Почта-телеграф жўнатмаларини хатлаб қўйиш процессуал мажбурлов чорасини қўллашнинг суд тартиби ўрнатилиши фуқароларнинг кўрсатилган конституциявий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириб, судга қадар иш юритиш босқичида қонунда назарда тутилмаган асослар бўйича фуқароларнинг ёзишмалари сири ошқор қилинишининг олдини олади. Хатлаб қўйилиши мумкин бўлган почта-телеграф жўнатмаларига барча турдаги хатлар, телеграммалар, радиogramмалар, бандероллар, посылкалар, почта контейнерлари киради.

Мурдани эксгумация қилиш энг нозик ҳаракатлардан бири бўлиб, у мурдани кўздан кечириш, таниб олиш, текшириш ёки экспертизага намуналар олиш учун мурдани қабрдан чиқариб олиш зарур бўлган тақдирда ўтказилади. Бу ҳаракатни ўтказишда баъзан марҳумнинг яқинлари рози бўлмаслиги, эксгумация уларнинг розилигисиз ўтказилганда уларга сезиларли маънавий зарар етказилиб, турли низоли ҳолатлар вужудга келиши мумкин. Бу тергов ҳаракатини суднинг рухсати билан ўтказилиш тартиби белгиланиши эксгумация фақат зарур ҳоллардагина ўтказилишини таъминлаш билан бир қаторда марҳумнинг яқинлари ҳуқуқларини ҳимоя қилади ва турли низоларнинг олдини олади.

Судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилиш. Ҳозирги кунда судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш – одил судлов кафолати ҳисобланади.

Дарҳақиқат, судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш борасида мамлакатимизда амалга оширилаётган ишлар эътиборга лойиқ. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 2 августдаги «Суд тизими ходимларини ижтимоий муҳофаза қилишни тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони¹, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 10 декабрдаги «Судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 346-сон Қарори² қабул қилиниши суд ишларини юритиш тезкорлигини ошириш учун судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини фаол жорий этишда муҳим қадам бўлди. Шунингдек, 2013 йилдан бошлаб хўжалик судларига ҳамда 2015 йилдан эътиборан фуқаролик судларига мурожаат ва унга илова қилинадиган ҳужжатларни ахборот тизими орқали электрон шаклда тақдим этиш имконияти яратилди.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 2 августдаги «Суд тизими ходимларини ижтимоий муҳофаза қилишни тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4459-сон Фармони // «Халқ сўзи», 2012 йил 3 август, «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2012 йил, 31-сон, 355-модда.

² Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 10 декабрдаги «Судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 346-сон Қарори // «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2012 йил, 50-сон, 560-модда.

Бирок, судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш борасида амалга оширилган ишларни етарли деб бўлмайди. Шу боисдан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон¹, 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ–4947-сон фармонларининг қабул қилиниши² судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенгрок жорий этишни сифат жиҳатдан янги босқичга кўтарди.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурида ҳам 2017 йил 3-чоракда судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилиш бўйича куйидаги ишлар амалга оширилиши белгилаб берилди:

1. Судьялар ўртасида ишларни автоматик равишда тақсимлаш тартибини жорий қилиш. Бу, ўз навбатида, ишларнинг судьялар ўртасида тенг ва ҳолисона тақсимланиши, айти пайтда ушбу ишга муайян вақтини сарфловчи суд раисининг вақтини тежаш имконини беради. Ушбу тизим айти вақтда Фуқаролик ишлари бўйича Тошкент вилояти Зангиота туманлараро судида йўлга қўйилган бўлиб, ўзининг ижобий самарасини бермоқда. Олдимизда турган асосий вазифалардан бири эса ушбу тизимни республикамиз миқёсида йўлга қўйишдан иборат.

2. Судларда ўз вақтида электрон тарзда ахборот алмашувини таъминловчи корпоратив алоқани жорий этиш, суд фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация тизимини кириштириш. Сўнгги йилларда фуқаролик ва хўжалик судларига ахборот тизими орқали электрон шаклда мурожаат қилиш ва хўжалик судлари мажлисларида видеоконференцалоқа режимида иштирок этиш имкони яратилгани қувонарли ҳолат ҳисобланади. Лекин замонавий ахборот-коммуникацион технологияларининг шиддат билан ривожланаётгани ҳамда судларда иш ҳажмининг юқорилиги судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация тизимини янада кенг жорий этишни талаб этмоқда. Бу ҳолатда судга мурожаат келиб тушганидан токи ҳужжат бўйича қарор қабул қилиниб ижрога етиб боргунча бўлган барча босқичларни автоматлаштириш мақсадга мувофиқдир. Бу эса судларда электрон тарзда ахборот алмашувини таъминловчи корпоратив алоқани жорий этиш орқали амалга оширилади.

3. Суд қарорларининг ахборот-ҳуқуқий электрон базасини юритиш, шахсий ҳаёт дахлсизлигини таъминлаган ҳолда ва суд иштирокчиларининг розилиги билан барча суд қарорларини чоп этиш тартибини жорий қилиш (ёпиқ суд жараёнида кўриб чиқилган ишлардан ташқари). Ушбу ишлар, табиийки, барча суд қарорларининг электрон базаси шаклланишига, йиллар давомида унинг тўлиқ сақланишига, шахсий ҳаёт дахлсизлигини таъминлаган ҳолда ва суд иштирокчиларининг розилиги билан суд қарорларининг чоп этилиши эса аҳолининг суд қарорлари билан танишиб боришида, уларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтиришда, турли қонун бузилиш ҳолатларининг олдини олишда, айтиқса, жуда катта аҳамиятга эгадир.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон Фармони // «Халқ сўзи» газетаси, 2016 й., 209 (6644)-сон.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ–4947-сон Фармони // «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2017 й., 6-сон, 70-модда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ–4947-сон Фармони билан тасдиқланган «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси» ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4966-сон Фармонида белгиланган вазифалар бўйича келгусида судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш:

- 1) судлар фаолиятининг очиклиги ва шаффофлигини таъминлайди;
- 2) судларда электрон ҳужжатлар айланишини тезлаштиради;
- 3) судлар фаолияти тўғрисидаги ахборотларни тўплаш, ишлаш, тизимлаштириш ва уларнинг сақланишини таъминлайди;
- 4) фуқаролар ва ташкилотларнинг электрон воситалар орқали судга мурожаат қилиш имкониятини яратиб, уларга ортиқча харажатлар сарфлашнинг олдини олади;
- 5) электрон воситалар орқали суд муҳокамаси қатнашчиларини хабардор қилиш ва уларга суд ҳужжатларини ҳамда бошқа хат-хабарларни юбориш имкониятини яратади;
- 6) суд иши юритуви билан боғлиқ почта харажатлари ва бошқа харажатларни қискартиради;
- 7) суд иши юритувини электрон шаклда олиб бориш суд қарорлари ва бошқа керакли ҳужжатларни дарҳол қабул қилиш ёки узатиш имконини беради, шунингдек, судларда қоғозсиз ҳужжат айланишини жорий этишга олиб келади.
- 8) суд иши юритувида электрон архивлаш тизимини йўлга қўйиш имконини беради.

Хулоса қилиб айтганда, судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш нафақат суд органлари фаолияти самарадорлигининг ошишига, балки Ўзбекистон Республикаси Конституциясида белгиланган одил судловнинг ошқоралиги ва ҳамма учун очиклиги принципларини ҳамда суд ҳокимияти фаолиятининг очиклигини амалда таъминлашга, фуқароларнинг судлар томонидан қабул қилинган қарорлар ҳақидаги ахборотлардан хабардор бўлиб боришига, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатлари қисқа муддатларда судлар томонидан ҳимоя қилинишини таъминлашга хизмат қилади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. *Ўзбекистон Республикаси суд тизимининг ихтисослашувини янада такомиллаштиришнинг янги босқичида қандай ислоҳотлар амалга оширилмоқда?*
2. *Суд тизимида бўгин ва инстанция тушунчаларининг ўзаро боғлиқ ва фарқли жиҳатлари нималарда намоён бўлади?*
3. *Суд ҳокимиятининг мустақиллиги принципини судьяларнинг мустақиллиги билан боғлаб тушунтиринг.*
4. *Судьяларга гайриқонуний тарзда таъсир ўтказганлик учун жавобгарликнинг мазмунини ёритиб беринг.*
5. *Тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишида иқтисодий судларнинг ташкил этилиши қандай аҳамиятга эга.*
6. *Маъмурий судларни ташкил этишининг ўзига хос жиҳатлари ҳақида гапириб беринг.*

2.2. ФУҚАРОЛАРНИНГ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ИШОНЧЛИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ КАФОЛАТЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ

Фуқароларнинг мурожаатларини ўз вақтида ҳал этиш, мурожаатларни кўриб чиқишда сансалорлик, расмиятчилик ва бефарқ муносабатда бўлиш ҳолатларига йўл қўйганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлаш, шунингдек, бузилган ҳуқуқларни тиклашнинг барча зарур чораларини кўриш. Бугунги кунда олиб борилаётган ислохотларнинг самарасини янада ошириш, давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама ва жадал ривожланиши учун зарур шарт-шароитларни яратиш, мамлакатимизни модернизация қилиш ҳамда ҳаётнинг барча соҳаларини либераллаштириш бўйича устувор йўналишларни амалга ошириш борасида салмоқли саъй-ҳаракатлар олиб борилмоқда.

Ушбу ҳаракатларнинг муҳим йўналиши сифатида Президентимиз Шавкат Мирзиёев ташаббуси билан 2017 йил юртимизда «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» деб эълон қилинди ва ушбу йилнинг асосий мақсад ва вазифаларидан келиб чиққан ҳолда, давлат органларининг фуқаролар билан ўзаро муносабатлари юзасидан ёндашувни тубдан қайта кўриб чиқиш зарурлиги таъкидлаб ўтилди¹.

Шу ўринда айтиш жоизки, ўтган йилнинг 24 сентябридан бошлаб дастлаб Бош вазир, кейинчалик Ўзбекистон Республикаси Президенти виртуал қабулхонаси фаолият кўрсатиб келмоқда. Мазкур қабулхонага қилинган мурожаатлар ва уларнинг тезкор ва сифатли ҳал этилиши жамиятимизда шу пайтгача учраб турган мурожаатларни кўриб чиқишда сансалорлик, расмиятчилик ва бефарқ муносабатда бўлиш ҳолатларига кескин чек қўйилди, десак, ҳеч ҳам муболаға бўлмайди. Чунки, қисқа давр ичида мамлакатимиз худудининг энг олис жойларидан тортиб, пойтахтимиз Тошкент шаҳригача турли-туман масалаларда йиғилиб қолган муаммолар тезкорлик билан ҳал этилмоқда. Фикримизни қуйидаги рақамлар ҳам тасдиқлайди, хусусан, 2017 йилнинг 20 февралига қадар Виртуал қабулхонага жами 509122 та мурожаат қилинган ва бугунги кунда ушбу мурожаатлардан 436408 таси кўриб чиқилган².

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 28 декабрда қабул қилган «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тизимини тубдан такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида»ги фармони ана шундай масалаларни ҳал этишнинг замонавий усуллари ҳаётимизга татбиқ этишни назарда тутиши билан аҳамиятли³.

Шу мақсадда фармон билан Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхонаси, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида, шунингдек, ҳар бир туман ва шаҳарда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг виртуал қабулхонаси ташкил этилиши белгилаб қўйилди.

Таъкидлаш лозимки, бу аҳолининг энг долзарб муаммоларини ҳал этиш имконини беради, давлат ҳокимияти ва бошқаруви, хўжалик бошқаруви органлари, барча даражадаги ҳокимликлар билан фуқаролар ўртасидаги ҳамкорликнинг самарали механизминини яратишга асос бўлади. Фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини тўлақонли ҳимоя этиш имкониятлари кенгайди. Мурожаатлар билан ишлаш сифати янги босқичга кўтарилади. Мурожаатларни эътиборсиз қолдириш, уларнинг «йўқолиб» қолиши, сансалорлик, мурожаатни қуйи идораларга қайтариб юбориш ва бошқа шу каби ҳолатларнинг олди олинади.

¹ Шавкат Мирзиёев. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маъруза // «Халқ сўзи», 2016 йил 8 декабрь.

² <https://pm.gov.uz>

³ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 1-сон, 5-модда.

Жойларда, туман ва шаҳарларда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари ташкил этилиши фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси Президентига, Олий Мажлисга, Президент девонига, Ҳукуматга, давлат бошқаруви органларига, суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларига, маҳаллий давлат ҳокимияти органларига, бошқа давлат ташкилотларига ва хўжалик бошқаруви органларига мурожаат қилишга оид конституциявий ҳуқуқларининг сўзсиз амалга оширилиши учун шароитлар яратишда муҳим аҳамият касб этади. Бунда мурожаатларни қонунчилик доирасида тўлиқ кўриб чиқиш, ҳолисликка амал қилиш ва ўз вақтида қаноатлантириш белгилаб қўйилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йилнинг 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони билан тасдиқланган «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурида ҳам фуқароларнинг мурожаатларига катта эътибор қаратилган бўлиб, ушбу масала бўйича қуйидаги вазифалар белгиланган:

Биринчидан, аҳоли билан очиқ мулоқотни йўлга қўйишнинг янги, самарали механизмлари ва усулларини жорий этиш мақсадида 2017 йилнинг II чорагидаёқ «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига қатор ўзгартиш ва қўшимчалар киритилиши назарда тутилмоқда.

Иккинчидан, 2017 йилнинг I чорагида барча ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари раҳбарларининг виртуал қабулхоналарини ташкил этиш назарда тутилган. Ҳозирда уларнинг аксарияти виртуал қабулхоналар ташкил этиб, аллақачон ўз фаолиятини бошлаб юборган.

Учинчидан, ҳар бир давлат ва хўжалик бошқаруви органида ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти органларида мурожаатлар билан ишлаш бўйича алоҳида бўлим (бўлинма, гуруҳ) ташкил этиш ва давлат органлари ва муассасаларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлашни назарда тутадиган Вазирлар Маҳкамаси қарори лойиҳасини ишлаб чиқиш белгиланган.

Тўртинчидан, мурожаатларнинг келиб тушиш манзили, қуйи тизимларга юборилганлиги, уларнинг мазмуни, тури ва кўтарилган масалалар классификацияси ҳамда такрорий ва аноним мурожаатлар ҳисоби, кўриб чиқиш натижаси, белгиланган тартиб ва муддатларга риоя қилиниши, интизомий, маъмурий ва жиноий жавобгарлик масалалари бўйича таҳлиллар олиб бориш мақсадида «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари масъул ижрочилар ва соҳалар бўйича тақсимланиши ҳамда тизимлаштирилишини назарда тутувчи мурожаатларнинг ягона классификатори»ни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш, мурожаатларни рўйхатга олиш тизими бўйича ягона электрон дастурни татбиқ этиш кўзда тутилган.

Бешинчидан, аҳолига ҳуқуқий масалалар бўйича тушунтириш ишлари олиб боришни фаоллаштириш, ҳуқуқий маслаҳатларни замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ёрдамида кенг тарғиб қилиш мақсадида давлат органлари ва жамоат ташкилотлари

Ўзбекистон Республикасининг «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги Қонунига ўзгартиш ва қўшимчаларда қуйидагилар назарда тутилади:

мурожаатларни қабул қилиш ва кўриб чиқишнинг интерактив усулларини кенгайтириш;

мурожаатларни кўриб чиқиш натижаларини наишр этиб бориш;

такрорий мурожаатларни кўриб чиқиш ва ҳал этиш, фуқароларни сайёр қабул қилиш хусусиятлари;

видеоконференцалоқа ёрдамида фуқароларни масофавий қабул қилишни ташкил этиш;

«Халқ қабулхонаси» институтининг умумий қоидаларини белгилаш;

«Ишонч телефонлари» орқали мурожаатни қабул қилиш, кўриб чиқишнинг ҳуқуқий асослари.

Ҳаракатлар стратегияси, 66-банд

веб-сайтлари орқали ўз соҳа фаолиятининг йўналишлари бўйича «Онлайн маслаҳат» рукнини ташкил этиш белгиланган.

Олтинчидан, фуқароларнинг мурожаатлари энг кўп тушадиган соҳалар, улардаги тўсиқлар, фуқароларни ўйлантирадиган бошқа эҳтиёжларни аниқлаш ва бу борадаги муаммоларни бартараф этиш мақсадида ҳар бир давлат ва хўжалик бошқаруви органларида мурожаатлар билан ишлаш аҳолини ҳар чоракда умумлаштириш, давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг мурожаатлар билан ишлаш борасидаги фаолияти бўйича аҳолининг фикрини ўрганиш, ижтимоий сўров ўтказиш, шу жумладан, Интернет тармоғи орқали аниқлаш ва камчиликларни бартараф этиш тартибини киритиш назарда тутилган.

Юқоридаги чора-тадбирлар фуқароларнинг мурожаатларини ўз вақтида ҳал этиш, мурожаатларни кўриб чиқишда сансалорлик, расмиятчилик ва бефарқ муносабатда бўлиш ҳолатларига йўл қўйганлик учун жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлаш, шунингдек, бузилган ҳуқуқларни тиклашнинг барча зарур чораларини кўриш учун зарур ташкилий ва ҳуқуқий асосларнинг яратилиши мамлакатимизда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатлари кафолатларини кучайтиради, аҳолининг адолат қарор топишига бўлган ишончини мустаҳкамлайди, амалдаги қонунчиликка ҳурмати ошишига хизмат қилади.

Суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат этувчи органлар фаолиятида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш. Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш демократик давлатни барпо этишдек эзгу мақсадни ўз олдига қўйган ҳар қандай давлатнинг асосий вазифаларидан биридир. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси 44-моддасида фуқароларнинг одил судловга бўлган ажралмас конституциявий ҳуқуқи мустаҳкамлаб қўйилган. Унга кўра, ҳар бир шахс учун ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланган.

Мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб фуқароларнинг суд ҳимоясида бўлиш ҳуқуқини рўёбга чиқаришга қаратилган кенг қўламдаги ислохотлар амалга оширилди. Бу борада 2000 йил 14 декабрда қабул қилинган «**Судлар тўғрисида**»ги ва 1995 йил 30 августда қабул қилинган «**Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан судга шикоят қилиш тўғрисида**»ги Қонунлар ҳамда суд ишларини юритишга доир янги процессуал қонунчиликнинг қабул қилингани фуқароларнинг юқорида кайд этилган ҳуқуқининг рўёбга чиқишида катта аҳамият касб этиб келмоқда.

Бугун замоннинг ўзи давлатимиз олдига нафақат суд, шунингдек, бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат этувчи органлар фаолиятида ҳам фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини янада самарали таъминлаш вазифасини кучайтириш талабини қўймоқда.

Жумладан, давлат сиёсатининг асосий устувор йўналишларини амалга ошириш бўйича суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларининг муҳим вазифалари сифатида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини ўз вақтида ҳал этиш, мурожаатларни кўриб чиқишда сансалорлик ва бефарқ муносабатда бўлиш ҳолатларига йўл қўйганлик учун жиноий жавобгарликкача бўлган жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлаш, шунингдек, бузилган ҳуқуқларни тиклаш бўйича барча зарур чораларни кўриш белгиланган¹.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислох қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4850-сон Фармони // «Халқ сўзи» газетаси, 2016 й., 209 (6644)-сон.

Ўзбекистон тарихида биринчи мартаба бундай кенг кўламда, янги форматда жамоатчилик ўртасида муҳокама қилинган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат этувчи органлар фаолиятида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлашга қаратилган қуйидаги чора-тадбирлар назарда тутилган:

Биринчидан, жисмоний ва юридик шахслар томонидан фуқаролик ишлари бўйича судларга мурожаат қилиш жараёнида тўланадиган давлат божи миқдорини камайтириш.

Маълумки, ҳуқуқлари бузилган фуқаролар адолат кутиб фуқаролик ишлари бўйича судларга мурожаат қиладилар. Аммо ўрнатилган давлат божи ставкалари даъвогар жисмоний ва юридик шахслардан катта миқдордаги давлат божини тўлашни талаб этади. Улар бундай имкониятга эга бўлмаган тақдирда кўпинча одил судга мурожаат этишда муайян қийинчиликларга дуч келишади. Бу борада давлат божини камайтиришга қаратилган Вазирлар Маҳкамаси қарорининг истиқболда қабул қилиниши фуқароларнинг ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилишни сўраб судларга мурожаат қилиш имконини янада кенгайтиради. Пировард натижада низоларнинг суд жараёнига қадар етиб бориши уларнинг адолатли ҳал этилишига хизмат қилади ҳамда давлат ва жамият ҳаётида қонун устуворлигининг амалда таъминланишига эришилади.

Иккинчидан, электрон тартибда суд ишини юритишнинг замонавий шакл ва усулларини жорий этишга қаратилган «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш.

Мамлакатимизда ахборот технологиялари ва глобал интернет тармоғининг кун сайин такомиллашиб ҳамда оммаллашиб бориши одил судловни юритишнинг электрон шаклларида кенг тарзда фойдаланиш суд процесси тарафлари учун ҳар томонлама қулайликларни яратади.

Бу орқали одил судловни олиб боришда самарадорликнинг ортишига ва процессуал иштирокчилар ўртасида сансалорлик натижасида ортиқча харажатларнинг бартараф этилишига эришилади.

Учинчидан, судлар фаолиятига оид маълумот билан фуқароларни таъминлашни назарда тутувчи «Судлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳасини ишлаб чиқиш.

Қонунчиликка киритиладиган бундай ўзгартиш ва қўшимчалар орқали суд органлари фаолияти тизимига оид маълумотлар ҳамда суд ҳужжатларининг ошкоралигини таъминлаш орқали судлар фаолиятининг шаффофлиги таъминланади. Бунинг натижасида халқнинг судларга бўлган ишончи ва ҳурмати ортади. Судларга нисбатан жазоловчи орган эмас, балки инсон ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилувчи орган сифатида муносабатда бўлинишига эришилади.

Шунингдек, бу Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси 29-моддасида мустаҳкамланган фуқароларнинг ўзлари истаган ахборотни излаш, олиш ва уни тарқатиш сингари конституциявий ҳуқуқларидан суд органлари фаолиятига нисбатан фойдаланиш имкониятини яратади ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси 30-моддасида назарда тутилган фуқароларнинг ўз ҳуқуқ ва манфаатларига дахлдор бўлган ҳужжатлар,

«Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги қонун лойиҳаси.

Электрон тартибда суд ишини юритишнинг замонавий шакл ва усулларини, шу жумладан, процесс иштирокчилари билан ўзаро электрон ҳамкорликни амалга ошириш, видеоконференцалоқадан фойдаланишни, шунингдек, процессуал ҳаракатларни видео, аудио қайд этишни, суд-тергов жараёнларини стенограмма қилишнинг янги турларини кенгроқ жорий этиш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш имконини беради.

Ҳаракатлар стратегияси, 77-банд

қарорлар ва бошқа материаллар билан танишиб чиқиш ҳуқуқларидан самарали тарзда фойдаланиш имкониятларини кенгайтиради.

Фуқароларнинг хусусий мулк ҳуқуқини амалга ошириш кафолатларини мустаҳкамлаш. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурининг иккинчи йўналишида Фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш борасида фуқароларнинг хусусий мулкка бўлган ҳуқуқларини амалга ошириш кафолатларини мустаҳкамлаш масалалари ҳам назарда тутилгандир.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 53-моддасида «Бозор муносабатларини ривожлантиришга қаратилган Ўзбекистон иқтисодиётининг негизини хилма-хил шакллардаги мулк ташкил этади. Давлат истеъмолчиларнинг ҳуқуқи устунлигини ҳисобга олиб, иқтисодий фаолият, тадбиркорлик ва меҳнат қилиш эркинлигини, барча мулк шаклларининг тенг ҳуқуқлилигини ва ҳуқуқий жиҳатдан баб-баравар муҳофаза этилишини кафолатлайди», – деб белгиланган.

Хусусий мулк бошқа мулк шакллари каби дахлсиз ва давлат ҳимоясидадир. Мулкдор фақат қонунда назарда тутилган ҳолларда ва тартибдагина мулкдан маҳрум этилиши мумкин.

**Ўзбекистон Конституцияси,
53-модда**

конун, мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришга оид асосий ғояларни ўзида акс эттирган «Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида»ги конун, мулкчилик муносабатлари турли жиҳатдан тавсифлаб берилган Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси муҳим аҳамиятга эга.

Айниқса, Ўзбекистон Республикаси «Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва мулкдорлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги қонунининг қабул қилиниши мамлакатимизда хусусий мулк ҳимоясига оид қонунчиликни янги босқичга кўтарди. Хусусан, қонуннинг 17-моддасида «Хусусий мулк бўлган мол-мулкни, шу жумладан ер участкасини национализация ва реквизиция қилинган ҳолларда олиб қўйиш, агар қонунда бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, мулкдорга унинг бозор қиймати, шунингдек бундай олиб қўйиш муносабати билан мулкдорга етказилган зарарнинг ўрни тўла қопланиши шарти билангина амалга оширилади», 24-моддага кўра эса «Давлат мулкни хусусийлаштириш жараёнида вужудга келган хусусий мулк дахлсиздир. Хусусийлаштириш натижалари қайта кўриб чиқилмайди ва бекор қилинмайди», деб белгилаб қўйилиши хусусий мулкдорлар манфаатини ҳимоя қилиш ва кафолатлашда муҳим роль ўйнади.

Хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш мақсадида бу соҳага тўлиқ эркинлик бериш, бу йўлда гов бўлиб турган барча тўсиқ ва чекловларни бартараф этиш энг муҳим устувор вазифадир. Барқарор иқтисодий ўсиш ва мамлакатимизнинг келажак истиқболи, аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифати кўп жиҳатдан айни мана шу энг устувор вазифанинг қандай ҳал этилишига боғлиқ.

Ислон Каримов

Хусусий мулк бозор иқтисодиётининг таянчи экан, Асосий қонунимизда назарда тутилган мазкур нормани амалиётга самарали татбиқ этиш мақсадида мамлакатимизда тегишли норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар базасининг яратилишига катта эътибор қаратилди. Бу борада мулкчиликнинг турли шаклларини ўзида белгилаб берган «Ўзбекистон Республикасида мулкчилик тўғрисида»ги

Хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва кафолатлаш тизимини янада кучайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 15 майдаги «Хусусий мулк, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ишончли ҳимоя қилишни таъминлаш, уларни жадал ривожлантириш йўлидаги тўсиқларни бартараф этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4725-сон Фармони, Ўзбекистон Республикасининг 2015 йил 20 августдаги «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига хусусий мулкни,

тадбиркорлик субъектларини ишончли ҳимоя қилишни янада кучайтиришга, уларни жадал ривожлантириш йўлидаги тўсиқларни бартараф этишга қаратилган ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ЎРҚ–391-сон Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 5 октябрдаги «Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ–4848-сон Фармони, Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 29 декабрдаги «Тадбиркорлик фаолиятининг жадал ривожланишини таъминлашга, хусусий мулкни ҳар томонлама ҳимоя қилишга ва ишбилармонлик муҳитини сифат жиҳатидан яхшилашга доир қўшимча чора-тадбирлар қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги ЎРҚ–418-сон Қонунининг қабул қилиниши муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Фуқароларнинг хусусий мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларнинг хусусий мулкдан ҳеч қандай тўсиқларсиз фойдаланиши, фуқароларнинг хусусий мулк ҳуқуқини амалга ошириш кафолатларини мустаҳкамлаш мақсадида ҳозирги пайтда ўз ечимини топаётган масалаларни ҳал этишимиз лозим. Дастурда бу борада бир қатор масалаларни ҳал этиш назарда тутилган.

Хусусан, қонунчилигимизга мувофиқ, жиноят ёки ҳуқуқбузарлик содир этилганида жиноят қуроли ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик предметининг мусодара этилиши билан боғлиқ қоидалар мавжуд. Мазкур қоида амалиётда қўллаш жараёнида айрим ҳолатларда жиноятга ёки маъмурий ҳуқуқбузарликка алоқадор бўлмаган ёки айби бўлмаган мулкдорнинг мулклари мусодара этилиши ҳоллари учрамоқда. Бунда фуқароларнинг хусусий мулкка нисбатан ҳуқуқларининг поймол этилиши ҳоллари юзага келмоқда.

Шу жиҳатдан Дастурда, жиноят қуроли ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик предмети сифатида мулкдан фойдаланишда мулкдорнинг айби бўлмаган ҳолларда мулкни олиб қўйиш (вақтинчалик олиб қўйишдан ташқари) ва мусодара қилишни тақиқлашга оид нормаларни ишлаб чиқиш назарда тутилган.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 221-моддасида «жиноят қуроллари, кимга тегишлилигидан қатъи назар, мусодара қилиниши керак ва тегишли муассасаларга топширилади ёки йўқ қилиб юборилади» деган қоида мавжуд.

Мазкур кодекснинг 203¹-моддасига асосан, «Ашъвий далил деб эътироф этилган жиноятга тайёргарлик кўриш ёки содир этиш учун махсус мўлжалланган, тайёрланган ёки мослаштирилган нарсалар, шунингдек жинойи мақсадларга эришиш учун жиноят содир этиш жараёнида бевосита фойдаланилган мол-мулк жиноят қуролидир».

Бу жиноят қуролига берилган кенг таъриф бўлиб, ҳар қандай жиноят қуролини мусодара қилиш шартлиги ҳақидаги жиноят ва жиноят-процессуал қоидалар хусусий мулкка оид қоидаларга номуносивидир. Хусусан, шахс бошқа шахслар мулкидан фойдаланишини назарда тутувчи битимлар тузган (ижара, текин фойдаланишга оид битимлар) ҳолда мулкка эгалик қилаётган ва ушбу мулкни жиноят қуроли ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик қуроли сифатида ишлатган вазиятларда мазкур мулкнинг мусодара қилиниш ҳоллари учрамоқда. Бундай вазиятда жиноятга ёки ҳуқуқбузарликка мутлақо алоқаси бўлмаган шахснинг мулкий ҳуқуқлари бузилмоқда.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, жиноят қуроли ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик предмети сифатида мулкдан фойдаланишда мулкдорнинг айби бўлмаган ҳолларда мулкни олиб қўйиш (вақтинчалик олиб қўйишдан ташқари) ва мусодара қилишни тақиқлаш мақсадга мувофиқдир. Бунинг натижасида жиноятга ёки ҳуқуқбузарликка алоқаси бўлмаган шахсларнинг мулкий ҳуқуқлари поймол этилиши каби салбий ҳолатларнинг олди олинган бўлар эди.

Дастурнинг мазкур йўналишида назарда тутилган масалалардан яна бири Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида кўчмас мулк сотиб олиш билан боғлиқ айрим ҳолатларга бағишланган. Унга кўра, Ўзбекистон Республикасининг резидентлари томонидан қиймати энг кам ойлик иш ҳақининг 2 минг баробаридан кам бўлмаган, норезидентлар томонидан қиймати 100 минг АҚШ долларидан кам бўлмаган янги қурилган кўчмас мулкни Тошкент шаҳри ва вилоятида сотиб олганлик учун 5-10 фоиз миқдорда давлат божи тўлаган ҳолда кўчмас мулкни эркин сотиб олиш ва эгаллик қилишга оид нормаларнинг ишлаб чиқилиши назарда тутилган.

Ҳозирги пайтда Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида пропискага қўйишнинг алоҳида тартибининг мавжудлиги ҳам мазкур ҳудудларда фуқароларимизнинг кўчмас мулк сотиб олишларида сунъий тўсиқларни юзага келтирмоқда. Аҳолининг мазкур ҳудудлардан кўчмас мулк сотиб олишга қобилиятли қатлами учун зарур шароитларни яратиш лозим.

Эътибор қаратилиши лозим бўлган масалалардан бири шуки, Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида доимий прописка қилинмаган шахсларнинг кўчмас мулк сотиб олиш ҳуқуқига эга эмаслиги сабабли бундай шахслар томонидан кўчмас мулк олди-сотди шартномасида назарда тутилган мулкнинг ҳақи аслида улар томонидан тўланса-да, шартномада сотиб олувчи сифатида бундай шахсларнинг доимий пропискага эга бўлган бошқа шахслар расмийлаштирилиши ҳоллари учрамоқда. Бу амалда сотиб олинган кўчмас мулкнинг ҳақини тўлаган шахс бошқа-ю, ушбу мулкка бошқа шахс қонуний эга, мулкдор бўлиб қолишига олиб келяпти. Келажақда низо келиб чиққан тақдирда эса кўчмас мулкка оид ҳужжатларда номи қайд этилган шахсга нисбатан ҳуқуқ ва мажбуриятлар юзага келмоқда. Шунингдек, кўчмас мулкнинг қонуний эгалари томонидан мулкнинг ҳақиқий эгаларига билдирмасдан мулкнинг сотиб юборилиши, ижарага берилиши ва гаровга қўйилиши амалиётда катта муаммо ва низоларни келтириб чиқармоқда. Бундан ташқари, кўчмас мулк билан боғлиқ турли тўловларнинг тўланишига оид тушунмовчиликларнинг юзага келаётгани ҳам маълум. Амалда «мулкдорлик ҳисси»га эга бўлмаган, фақатгина ҳужжатда мавжуд «эга» томонидан кўчмас мулкка оид тўловларнинг тўланмаслиги ёки мулкнинг қаровсиз қолдирилиши давлат бюджетига ва жамиятга зарар етказмоқда.

Дастурга мувофиқ, санаб ўтилган масалаларни ўз ичига қамраб олган Ўзбекистон Республикаси Қонуни лойиҳаси ишлаб чиқилиши назарда тутилган бўлиб, мазкур лойиҳанинг қабул қилиниши фуқароларнинг хусусий мулк ҳуқуқини амалга ошириш қафолатларини мустаҳкамлашга, Тошкент шаҳри ва вилоятида уй-жой қуриш соҳасининг жадал ривожланишига хизмат қилади.

Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатлари ижроси самарадорлигини ошириш. Мамлакатимизда суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилаётган кенг кўламдаги ислохотлар натижасида суд қарорларини ижро этиш соҳаси ривожлангани ва янада такомиллашиб бораётганини алоҳида қайд этиб ўтиш жоиз. Бу борада 2001 йил 29 августда Ўзбекистон Республикаси «Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилиниши мамлакатимизда суд тизимини янада ислох қилиш, судлар фаолиятини моддий-техник жиҳатдан ва молиявий таъминлашни такомиллаштириш, судлар мустақиллигини мустаҳкамлаш, шунингдек, суд қарорларининг ўз вақтида ва сифатли ижро этилишини таъминлашда муҳим аҳамият касб этди.

Мамлакатимизда суд қарорларининг ўз вақтида, тўлиқ ва сифатли ижро этилишини таъминлаш мақсадида 2009 йил 15 январдаги «Ижро иши юритиш такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинди. Мазкур Қонунга асосан суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тизими янада такомиллаштирилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 29 декабрдаги «Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолия-

тини моддий-техник жиҳатдан ва молиявий таъминлаш департаменти фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ–1900-сон қарори қабул қилиниши ўз навбатида суд қарорларининг сўзсиз ижро этилишини таъминлаш, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Суд қарорларини ижро этиш, судлар фаолиятини моддий-техник жиҳатдан ва молиявий таъминлаш департаменти фаолияти самарадорлигини янада ошириш, унинг кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш, суд ижрочиларининг меҳнатини моддий рағбатлантириш тизими такомиллаштирилишига олиб келди.

Бироқ, суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатлари ижроси самарадорлигини оширишда ушбу қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни етарли деб бўлмайди. Шу боисдан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон¹ фармонининг қабул қилиниши, суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш самарадорлигини оширишда муҳим ўрин эгаллади. Мазкур фармон билан тасдиқланган комплекс чора-тадбирларнинг еттинчи устувор йўналиши «Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш самарадорлигини ошириш»га бағишланиб, унга кўра Ўзбекистон Республикасининг *Фуқаролик процессуал* ва *Хўжалик процессуал кодекслари*га келгусида:

давлат фойдасига мулкӣ ундирувлар билан боғлиқ ишларни кўриб чиқишда судьяларнинг даъвони таъминлаш чораларини кўриш мажбуриятини;

суд ҳал қилув қарорининг ижро этиш тартиби ва усулини белгилаш қисмида суд ҳал қилув қарорига қўйиладиган, унинг тўғридан-тўғри амал қилишини таъминлайдиган талабларни;

судлар томонидан ижро ҳужжатларини юбориш муддатларини;

давлат бюджетига ундирувлар бўйича ижро варақаларини фақат суд ижрочиларига беришни назарда тутадиган ягона тартибни;

суд ҳал қилув қарорини ижро этиш усули ва тартибини тушунтириш, ўзгартириш тўғрисидаги мурожаатларни кўриб чиқиш, иш юритишни тўхтатиб туриш, ундирувни қарздорнинг бошқа шахсларда турган мол-мулкига қаратиш тартибини белгилаш йўли билан ижро ишини юритиш устидан суд назорати механизмларини (кўриб чиқиш муддатлари, суд таркиби, суд муҳокамаси тартиби, чиқариладиган ҳал қилув қарорининг шакли);

суд ҳужжатлари ижросини кечиктириш ва бўлиб-бўлиб ижро этиш асослари ва уларнинг энг кўп муддатларини;

коммунал қарздорлик бўйича суд буйруғини чиқариш тўғрисидаги аризага илова қилинадиган ҳужжатларнинг кенгайтирилган рўйхатини (қарзни узиш тўғрисидаги талаб, коммунал тармоқдан узиб қўйиш далолатномаси, истеъмомлчи билан тузилган шартнома, қарздор томонидан эътироф этилган қарздорлик ҳисоб-китоби, кўчмас мулк эгаси тўғрисидаги маълумотнома ва бошқалар);

хорижий судлар ва арбитражларнинг қарорларини эътироф этиш ва ижро этишнинг аниқ процессуал тартибини (судловга тегишлилик, тақдим этиладиган ҳужжатлар рўйхати, суд муҳокамаси тартиби, қарорни эътироф этиш ва унинг ижросини рад этиш асослари) назарда тутувчи ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш назарда тутилмоқда.

Шу билан бирга, мазкур комплекс чора-тадбирларда суд ижрочиларининг штат бирлигини кўпайтириш ва эришган натижаларини ҳисобга олган ҳолда шахсий мукофотлаш тартибини жорий қилиш орқали уларнинг меҳнатини моддий рағбатлантириш даражасини

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон Фармони // «Халқ сўзи» газетаси, 2016 й., 209 (6644)-сон.

ошириш, суд ижрочилари учун хизмат кийими ва транспорт намуналарини тасдиқлаш каби муҳим вазифалар амалга оширилиши белгиланган.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони¹ ҳамда ушбу фармон билан тасдиқланган «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси»да ҳам суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш самарадорлигини ошириш бўйича муҳим вазифалар белгилаб қўйилди.

Мазкур Ҳаракатлар стратегияси асосида келгусида суд ижрочиларининг штат бирлигини кўпайтириш ва суд ижрочиларини моддий рағбатлантириш масаласига алоҳида эътибор қаратилади. Бу борада суд ижрочилари сонини ошириш ва уларни эришган натижаларини ҳисобга олган ҳолда шахсий мукофотлаш тартибини жорий қилиш орқали уларнинг меҳнатини моддий рағбатлантириш жорий этилади.

Чунки, суд ижроси касбининг нуфузи, обрўси кўтарилмас экан, бошқа ҳеч қандай чора-тадбир суд ва бошқа орган ҳужжатларининг тўлиқ ва самарали ижро этилишига ҳисса қўшолмайди. Юридик адабиётларда ҳам суд ҳужжатларини лозим даражада ижро этилмаслигининг асосий сабабларидан бири сифатида суд ижрочиларининг ижтимоий ва иқтисодий таъминоти яхши йўлга қўйилмаганлиги, рағбатлантирувчи омилнинг мавжуд эмаслиги ҳамда ваколатларнинг чекланганлиги ҳамда бунинг натижасида суд ижрочиларининг қўнимсизлиги, яъни бир иш жойидан иккинчи жойга кўчиб юриш ҳолатлари тез-тез кузатилаётганлиги кўрсатилади².

Дарҳақиқат, юқорида таъкидланганидек, суд қарорларининг ўз вақтида самарали ижро этилишида суд ижрочилари ўзига хос ўринга эга. Шунинг учун ҳам суд ижрочиларининг мавқеини кўтариш, уларнинг ижтимоий ҳимоясини кучайтириш давр талабига айланмоқда. Келгусида суд ижрочилари суд ҳужжатларининг ўз вақтида, тезкор ва сифатли ижро этилишидан тўлиқ манфаатдор бўлишини таъминлаш мақсадида уларни моддий рағбатлантириш, шунингдек, ижро ишларининг тезкорлигини таъминлаш мақсадида Ижро департаменти тизимларида штат бирлигини кўпайтириш назарда тутилмоқда.

Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этишда уларни ижрога юбориш муддатларини ҳам аниқлаштириш муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун ҳам бу борадаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш давр талабидир.

Ҳозирги вақтда суд ҳужжатлари ижрога юборилганидан сўнг унинг ижроси қандай бўлди, ижро этилганми ёки йўқми, ижро иши тугатилдими ёки тўхтатилдими, деган масала ҳам долзарб ҳисобланади. Шу сабабли суд қарорларининг ижросини таъминлаш, уларга бўлган ишонччи мустаҳкамлаш мақсадида келгусида ижро ишлари устидан қаттиқ суд назорати амалга оширилади. Бу эса, ўз навбатида, судьяларнинг ҳам ўзлари чиқарган қарорлари ижроси таъминланиши устидан масъулиятини оширади.

Фуқароларнинг одил судловга тўсқинликсиз эришишини таъминлаш. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органларининг, мансабдор шахсларнинг, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади.

Ҳар қандай манфаатдор шахс бузилган ёки низолашаётган ҳуқуқи ёхуд қонун билан кўрикланадиган манфаатларини ҳимоя қилиш учун қонунда белгиланган тартибда судга

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

² М. Мусин. Вопросы совершенствования исполнительного производства в Казахстане // <http://www.supcourt.kz/site/supcourt.nsf/>.

муружаат қилишга ҳақли. Демак, судлар манфаатдор шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш йўли билан одил судловни амалга оширади.

Одил судловнинг фақат судлар томонидан амалга оширилиши Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида, «Судлар тўғрисида»ги қонунда ва бошқа қонунларда ўз ифодасини топган.

Фуқароларнинг одил судловга тўсқинликсиз эришишини таъминлаш учун уларга қуйидаги имкониятлар берилиши керак:

суд харажатларининг кўп бўлмаслиги;

суд томонидан давлат божи тўлашдан озод қилиниши ёки уларни тўлашнинг кечиктирилиши;

малакали юридик ёрдам олишга йўл қўйилиши;

фуқароларга суд ҳимоясидан фойдаланишда қулайликлар яратиш мақсадида суд идоралари халқнинг яшаш жойларига мумкин қадар яқинлаштирилиб жойлаштирилган бўлиши.

Бу имкониятларнинг айримлари бўйича мамлакатимизда бир қатор ишлар амалга оширилди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 4 октябрдаги «Туман ва шаҳар умумий юрисдикция судлари фаолиятини такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4570-сон Фармони¹ қабул қилиниши муносабати билан айрим вилоятларнинг узок, чекка туманларида фуқаролик ишлари бўйича туман судлари (*масалан, Жиззах вилояти фуқаролик ишлари бўйича Фориш туман суди, Қорақалпоғистон Республикаси фуқаролик ишлари бўйича Амударё туман суди, Самарқанд вилояти фуқаролик ишлари бўйича Нуробод туман суди*) ташкил этилди. Фуқароларнинг малакали юридик ёрдам олишини янада кенгайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексига, «Адвокатура тўғрисида»ги қонунга ва бошқа қонун ҳужжатларига қўшимча ва ўзгартиришлар киритилди.

Бирок, ҳозирги кунда қонунчиликдаги айрим тўсиқларнинг мавжудлиги фуқароларнинг тўғридан-тўғри суд орқали ҳимояланиш ҳуқуқини чекламоқда. Шунинг учун ҳам Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон², 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ–4947-сон Фармонларининг қабул қилиниши³ мамлакатимизда суд-ҳуқуқ тизимини янада демократлаштириш ва эркинлаштириш, фуқароларнинг одил судловга тўсқинликсиз эришишини таъминлашни сифат жиҳатдан янги босқичга кўтарди. Мазкур фармонларда белгиланган чора-тадбирлар, ўз навбатида, «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси» ҳамда «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурида ўз аксини топди.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 4 октябрдаги «Туман ва шаҳар умумий юрисдикция судлари фаолиятини такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4570-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2013 й., 42-сон, 556-модда; 2014 й., 37-сон, 464-модда.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон Фармони // «Халқ сўзи» газетаси, 2016 й., 209 (6644)-сон.

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ–4947-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

Ҳозирги вақтда жисмоний ва юридик шахслар томонидан фуқаролик ишлари бўйича судларга мурожаат қилиш жараёнида давлат божларининг юқори миқдорда белгилангани фуқароларнинг одил судловни амалга оширишларида қайсидир маънода тўсқинлик қилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 3 ноябрдаги 533-сон қарори билан тасдиқланган «Давлат божи ставкалари»га кўра, фуқаролик ишлари бўйича судга мурожаат қилинганида давлат божи қуйидаги миқдорда тўланади:

Даъво аризаларидан даъво баҳоси энг кам иш ҳақининг:	
20 баробаригача бўлганда	даъво баҳосининг 5 фоизи миқдориди
20 дан 40 баробаригача бўлганда	даъво баҳосининг 10 фоизи миқдориди
40 дан 80 баробаригача бўлганда	даъво баҳосининг 15 фоизи миқдориди
80 баробаридан кўп бўлганда	даъво баҳосининг 20 фоизи миқдориди

Юқоридаги давлат божи ставкаларидан кўришиб турибдики, жисмоний ва юридик шахслар фуқаролик ишлари бўйича судга мурожаат қилганида тўлайдиган давлат божи миқдори даъво баҳосига қараб ошиб бормоқда. Бу эса, уларнинг суд орқали ҳимояланиш ҳуқуқига тўсқинлик қилмоқда. Шунинг учун ҳам келгусида давлат божи миқдорининг камайтирилиши ушбу тўсиқларнинг бартараф этилишига, фуқароларнинг ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилишни сўраб судларга мурожаат қилиш имконини оширишга олиб келади.

Шунингдек, «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси» ҳамда «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурида 2017 йил 4-чоракда судлар фаолиятига оид маълумот билан фуқароларни таъминлашни назарда тутувчи «Судлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳасини ишлаб чиқиш белгиланган.

Бу эса фуқароларга суд тизими ва жараёнига оид маълумотлар билан танишиб чиқишга, очиқ суд мажлисларида фуқаролар иштирокининг таъминланишига, суд мажлисларининг «он-лайн» тарзда трансляция қилинишига, суд ҳужжатлари ошкоралигини таъминлашга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, фуқароларнинг одил судловга тўсқинликсиз эришишини таъминлаш борасида амалга ошириладиган ишлар, ўз навбатида, судлар фаолиятига оид маълумотлар билан фуқароларни таъминлашга, фуқароларнинг бузилган ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонун билан кўриқланадиган манфаатларининг самарали ҳимоя қилинишига хизмат қилади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Фуқароларнинг мурожаатларини ҳал этишида виртуал қабулхоналарнинг ўрни ва аҳамияти нималарда кўринади?
2. «Мурожаатларнинг ягона классификатори» ва «Онлайн маслаҳат» каби тузилмаларнинг вазифа ва аҳамияти нимада?
3. Барча ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари раҳбарларининг виртуал қабулхоналарини таъминлаш этишидан қандай мақсад кўзланмоқда?
4. Электрон тартибда суд ишини юрйтишнинг замонавий шакл ва усуллари жорий этишига қаратилган қандай чора-тадбирлар кўзда тутилмоқда?
5. Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатлари ижросини қайси орган амалга оширади?
6. Қонунчилигимизга мувофиқ, жиноят ёки ҳуқуқбузарлик содир этилганда жиноят қуроли ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик предмети мусодара этилиши мумкинми?
7. Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида доимий прописка қилинмаган шахслар кўчмас мулк сотиб олиш ҳуқуқига эгами? Ушбу масала Ҳаракатлар стратегиясининг Давлат дастурида қандай ҳал қилиниши белгиланган?
8. Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш самарадорлигини ошириш бўйича мамлакатимизда келгусида қандай ишлар амалга оширилиши кутилмоқда?

2.3. МАЪМУРИЙ, ЖИНОЯТ, ФУҚАРОЛИК ВА ХЎЖАЛИК ҚОНУНЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш ва либераллаштириш, алоҳида жиноий қилмишларни декриминаллаштириш, жиноий жазолар ва уларни ижро этиш тартибини инсонпарварлаштириш. «Харакатлар стратегияси»нинг 2.3. бандида маъмурий, жиноят, фуқаролик ва хўжалик қонунчилигини такомиллаштириш белгиланган бўлиб, унда ушбу қонун ҳужжатларига бир қатор ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш назарда тутилган. Жумладан, Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш ва либераллаштириш, алоҳида жиноий қилмишларни декриминаллаштириш, жиноий жазолар ва уларни ижро этиш тартибини инсонпарварлаштириш каби муҳим вазифалар белгиланган.

Мазкур вазифа доирасида инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашнинг шаф-фофлиги ҳамда самарадорлигини ошириш, иқтисодиётнинг ривожланиш ҳолати, замонавий талаблардан, халқаро стандартлардан келиб чиққан ҳолда, шунингдек, ахборот-коммуникация технологияларини кенг жалб этишни назарда тутган ҳолда, «Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчиликни такомиллаштириш бўйича 2018-2021 йилларга мўлжалланган Концепция» лойиҳасини ишлаб чиқиш режалаштирилган. Унда:

биринчидан, камок тарзидаги жиноий жазо тури тугатилиб, унинг ўрнига озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазонинг муқобил турларини қўллаш имкониятини кенгайтириш назарда тутилган. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига жиноят содир этган шахсни жамиятдан ажратмаган ҳолда, уни ижтимоий фойдали меҳнатга жалб этиш орқали ахлоқий-тарбиявий таъсир кўрсатиш чораларини кучайтиришга қаратилган озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган муқобил жазо турини киритиш белгиланган. Ушбу ўзгартиришлар жиноят содир этган кўплаб инсонларни жамиятдан, уларнинг оиласидан ажратмаган ҳолда, содир этган жинояти учун инсонпарварлик тамойилларига асосланган жазо турларини кенгрок қўллаш имконини беради;

иккинчидан, ярашув муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилиш институти янада кенгайтириш ўз ифодасини топган бўлиб, унда асосан ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятларни ушбу институтга киритиш назарда тутилган. Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 661-моддасига мувофиқ, оғир ёки ўта оғир жиноятларни содир этганлик учун судланганлик ҳолати тугалланмаган ёки судланганлиги олиб ташланмаган шахслар ярашганлиги муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилинмайди. Бугунги кунда ярашув институтига 50 дан ортиқ жиноятлар киритилган бўлиб, минглаб инсонлар жиноятни содир этгандан сўнг етказилган зарарни қоплаб, жабрланувчилар билан ярашиб, жиноий жавобгарликдан озод бўлмоқда. Бу борадаги ислохотларни давом эттириш ва ярашганлик муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилишга асос бўладиган жиноятлар сонини кенгайтириш мамлакатимизда янада кўпроқ шахсларни судланганлик ҳолатидан сақлаб қолади;

учинчидан, ижтимоий хавфи катта бўлмаган, бозор муносабатлари асосларига мувофиқ келмайдиган ҳамда тадбиркорликнинг ривожланишини ва иқтисодий айланмани тўхтатиб турувчи айрим иқтисодий жиноятлар учун жавобгарликни бекор қилиш ҳам ушбу лойиҳада амалга оширилиши лозим бўлган ишларнинг манткиий давоми бўлади. Ушбу йўналишда иқтисодиёт соҳасидаги, жумладан, хўжалик фаолияти соҳасидаги айрим ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятларни Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексидан батамом чиқариб ташлаш, бунинг эвазига мазкур соҳада биринчи марта жиноят содир этган шахслар тўғри йўлга қайтса, уларнинг қонун бузиш ҳолатлари ва унинг натижасида етказилган зарар бартараф этилса ҳамда улар тадбиркорлик

фаолиятини қонуний амалга оширишни бошласа, бундай тоифадаги шахслар жиноий жавобгарликдан озод этилади;

тўртинчидан, вояга етмаганлар учун назарда тутилган жиноий жазоларни либераллаштириш, процессуал ҳаракатларни ўтказишда уларнинг ҳуқуқий ҳимоясини кучайтиришга доир бир қатор ўзгартиришлар киритиш белгиланган. Бунда диққат-эътибор вояга етмаган шахсларни ўқиш ва ишдан, энг асосийси, уларни оиласидан ажратмаган ҳолда, уларнинг таълим-тарбиясига ижобий таъсир қилувчи, хорижий мамлакатларда ўзини ижобий томондан оқлаган жазо ва мажбурлов чораларини кенгрок қўллашга қаратилади. Шунингдек, нафақат вояга етмаган айбланувчи ва судланувчи шахсларни, балки жиноятлардан жабр кўрган ва у ёки бу жиноятнинг гувоҳи бўлган вояга етмаганларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш каби муҳим ўзгартиришлар киритилиши белгиланган. Бунда вояга етмаган шахсларга нисбатан тергов ҳаракатларини амалга оширишда уларни адвокат, ота-оналари ёки яқин қариндошлари билан иштирокни таъминлаш, ушбу жараёнларнинг муддатларини қисқартириш ва бошқа шу каби ўзгартиришлар назарда тутилади;

бешинчидан, қилмишнинг жиноийлигини истисно этадиган, жазони енгиллаштирадиган ёки шахснинг аҳолини бошқача тарзда яхшилайдиган қонунни қўллаш тартибини белгилаш назарда тутилган. Бунда қилмишнинг жиноийлигини истисно этадиган ҳолатларни кенгайтириш, жиноят содир этилиши натижасида келтирилган зарар қопланган тақдирда, шахснинг жиноий жавобгарликдан озод этилишини назарда тутувчи алоҳида рағбатлантирувчи нормалар киритилиши белгиланган. Шунингдек, жазони енгиллаштирадиган ёки шахснинг аҳолини бошқача тарзда яхшилайдиган қонунни қўллаш тартиби юзасидан Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг тегишли қарорини қабул қилиш ва унда шахснинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган, етказилган зарарни қоплаган, чин кўнгилдан амалда пушаймон бўлган шахсларга нисбатан жиноят қонуни нормаларини тўғри ва бир хилда қўллашга оид тушунтиришлар беришга алоҳида эътибор қаратилади;

олтинчидан, судланганлик ҳолатининг тугалланиши ва олиб ташланишининг амалдаги муддатларини қисқартириш белгиланган. Судланганлик шахснинг содир этган жинояти учун ҳукм этилганидан келиб чиқадиган ҳуқуқий ҳолатдир. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритилиши натижасида судланганлик ҳолатининг тугалланиши ва судланганликнинг олиб ташланиши муддатларини ярмига қисқартириш, шунингдек, ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноят содир этган вояга етмаган шахслар учун судланганлик муддатини белгиламаслик тўғрисидаги қоидалар назарда тутилади. Судланганлик муддатининг қисқартирилиши, унинг барча ҳуқуқий оқибатлари бекор бўлишига сабаб бўлади. Бу эса, ўз навбатида, шахснинг ҳуқуқий ҳолатини енгиллаштириш, ижобий хулқ-атворини рағбатлантириш билан бирга, шахсга нисбатан давлат томонидан ишонч билдирилаётганлигининг амалий ифодаси ҳисобланади;

еттинчидан, ижтимоий фойдали меҳнатга жалб этиш орқали тарбиявий таъсир кўрсатиш чораларини кучайтиришга қаратилган «мажбурий жамоат ишлари» жазосини киритиш назарда тутилган. Ижтимоий хавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноят содир этган шахслар учун жамиятдан ажратмаган ҳолда тарбиялаш, унинг жиноий фаолиятига тўсқинлик қилиш, янги жиноят содир этилишининг олдини олиш, келгусида Конституция ва қонунларга оғишмай риоя қилишга олиб келади. Шу билан бирга, мазкур жазо нафақат жиноий жазоларни либераллаштиришга, балки жиноий жазоларни халқаро стандартларга мувофиқлаштиришга хизмат қилади. Эътиборли томони шундаки, мазкур жазо шахснинг асосий иш вақтидан ташқари вақтда ижро этилиб, кунига тўрт соатдан ошмаслиги белгиланади.

Юқоридаги вазифаларни амалга ошириш мақсадида «Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги қонуни қабул қилиниб, мазкур қонун натижасида суд-ҳуқуқ тизимини янада демократлаштириш ва эркинлаштириш, жиноят қонунчилигини янада такомиллаштириш, жиний жазоларни инсонпарварлаштиришга эришилади.

➤ **Одил судловни амалга ошириш самарадорлиги ва сифатини ошириш, маъмурий, жиноят, фуқаролик ва хўжалик суд иш юритувининг процессуал асосларини такомиллаштириш.** Фуқаролар ва тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари, эркинликлари, қонуний манфаатларининг суд томонидан ишончли ҳимоясини таъминлаш ва маъмурий суд иш юритувини амалга ошириш бўйича конституциявий нормани амалда татбиқ этиш зарурати маъмурий судлар тизимини ташкил этишни такозо этмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4966-сон Фармонида кўра, илк маротаба 2017 йил 1 июндан бошлаб маъмурий судлар фаолият олиб бориши белгиланди. Маъмурий судлар оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган маъмурий низоларни, шунингдек, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ваколатига эга ҳисобланади.

Қайд этиш жоизки, оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган маъмурий низолар деганда, давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан шикоятлар тушунилса, маъмурий ҳуқуқбузарлик деганда, Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига мувофиқ кўриб чиқиладиган, маъмурий жавобгарликка тортиш назарда тутилган, шахсга, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига, мулкчиликка, давлат ва жамоат тартибига, табиий муҳитга тажовуз қилувчи ғайриҳуқуқий, айбли (қасддан ёки эҳтиётсизлик орқасида) содир этилган ҳаракат ёки ҳаракатсизлик тушунилади.

➤ Маъмурий судларнинг ташкил этилиши фуқароларнинг судга шикоят қилиш каби конституциявий кафолатини амалда таъминлаш, тадбиркорларнинг суд ҳимоясига эришиш даражасини ошириш, профессионал суд корпусини шакллантириш, пировардида фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ишончли ҳимоя қилишга хизмат қилади.

Маъмурий ишларни кўриб чиқишнинг процессуал тартибини таъминлаш мақсадида қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, жумладан, «Маъмурий суд иши юритуви тўғрисида»ги ва «Маъмурий тартиб-таомиллар тўғрисида»ги қонунлар лойиҳалари ишлаб чиқилади. Мазкур ҳужжатлар давлат органлари фаолиятида қонунийликни мустаҳкамлаш, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини амалга оширишнинг замонавий тартиб-таомилларини жорий этишга қаратилганлиги билан алоҳида аҳамият касб этади.

Ҳаракатлар стратегиясида жиноят суд иш юритувининг процессуал асосларини такомиллаштиришга оид «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Қонун қабул қилиниши назарда тутилган бўлиб, унга кўра:

– *жиноятни содир этишда гумон қилинган шахсларни ушлаб туриш муддати 72 соатдан 48 соатга қисқартирилади.* Бундай қадам албатта жиноят процессига жалб қилинган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини самарали ҳимоя қилишга, жиноят ишлари юритуви муддатларини оқилона қисқаришига ва энг муҳими, Ўзбекистон Республикаси томонидан ратификация қилинган халқаро ҳужжатлар талабларининг бажарилишига хизмат қилади.

– *қамоққа олиш ва уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чораларини қўллаш, шунингдек, дастлабки терговнинг энг кўп муддати 1 йилдан 7 ойга қисқартирилади.* Мазкур

Одил судловнинг мазмун-моҳиятига тўғри келмайдиган судлар томонидан жиноят ишларини қўшимча терговга қайтариш амалиётидан воз кечиш вақти келди. Суд ёки оқлов ёки қоралов ҳукмини чиқариши керак.

Шавкат Мирзиёев

муддатларнинг қисқариши, энг аввало, қамоққа олиш ва уй қамоғи чоралари қўлланилаётган шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга қаратилиб, шу билан бирга, дастлабки тергов органларига янада жиддий масъулият юклайди.

– почта-телеграф жўнатмаларини хатлаб қўйиш ва эксгумация қилиш учун санкция

бериш ҳуқуқи судларга ўтказилади. Мазкур тергов ҳаракатларини ўтказишга рухсат бериш ҳуқуқининг судларга ўтказилиши орқали жиноят процессида Хабеас корпус институти янада кенгайтирилади, шахснинг дахлсизлик ҳуқуқларининг чекланиши фақатгина суд қарори билан амалга оширилиши мумкинлиги тўғрисидаги халқаро ва конституциявий талаблар таъминланади.

– судларга қамоққа олиш ёки уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чорасини қўллаш рад этилганида муқобил эҳтиёт чораларини қўллаш ҳуқуқи берилади. Мазкур ҳуқуқнинг судга берилиши суднинг қарор қабул қилишда мустақиллигини ва масъулиятини янада оширади. Бунда муқобил эҳтиёт чорасини суднинг ўзи қўллаши унинг иши кўрилатган инсоннинг тақдирига бефарқ эмаслигини аниқлаш, ишнинг ҳолатлари ва айбланувчининг шахсини тавсифловчи ҳолатларга қараб оқилона эҳтиёт чорасини қўллашга имкон беради.

– терговнинг тўлиқ эмаслигини суд муҳокамаси жараёнида тўлдириш механизмларини жорий этиш орқали суд томонидан жиноят ишини қўшимча тергов юришига қайтариш институти бекор қилинади. Қўшимча терговнинг бекор қилиниши жиноят процессининг асосий принциплари: айбсизлик презумпцияси, тортишув ва тарафлар тенглиги, ҳақиқатни аниқлаш принципларининг реал таъминланишини кафолатлайди. Энг муҳими, суд зиммасига кўриб чиқиладиган иш юзасидан яқуний қарор қабул қилиш масъулиятини юклайди. Яъни, суд ё айблов, ё оқлов ҳукмини чиқариши зарур, учинчи вариант бўлиши мумкин эмас.

1. Судгача фуқаролик ва хўжалик низоларини ҳал этишнинг асосий тушунчалари, мақсадлари, вазифалари, механизмларини белгиловчи «Яраштирув жараёнлари (медиация) тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни лойиҳаси ишлаб чиқилади. Мазкур қонуннинг ишлаб чиқилиши жисмоний ва юридик шахсларга ўзаро низоларни суддан ташқари, муқобил ҳал этиш имконини беради. Ҳозирги вақтда фуқаролар ва ташкилотлар низоларни ҳал этиш мақсадида ҳакамлик судларига ҳам мурожаат этишмоқда. Кўплаб хорижий давлатларда низоларни муқобил ҳал этишнинг бошқа шакллари, хусусан, медиация институтлари ишламоқда ва ижобий натижа бермоқда. Масалан, Хитойда 30 фоиз, Словакияда 40 фоиз низолар судга бормасдан ҳал этилса, АҚШда низоли ҳолатларда низолашувчиларнинг 75-85 фоизи медиация институтига мурожаат қилади ва уларнинг 90-95 фоизи ижобий ҳал этилади. Медиация институтининг яна бир ижобий хусусияти шундаки, унда тарафлар судга мурожаат қилишдан кўра камроқ харажат қилиб, низони ҳал этиш имкониятига эга бўлади. Англияда низони медиация жараёнида ҳал этиш судга мурожаат қилишдан 5 баробар арзонга тушади. Ҳиндистонда медиаторнинг қарори суднинг қарори билан бир хил кучга эга экани ҳам эътиборга молик жиҳат ҳисобланади.

Шу сабабли мамлакатимизда ҳам келгусида «**Яраштирув жараёни (медиация) тўғрисида**»ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг қабул қилиниши, низоларни қисқа муддатларда ҳал этилиши билан бирга, ортиқча харажатлар сарфланишига чек қўйиш ва турли оворагарчиликларнинг олдини олиш ҳамда тарафлар ўртасидаги ўзаро ҳурмат

ва ишбилармонлик муносабатлари сақланиб қолишига хизмат қилади.

2. Хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги низолар бўйича судга мурожаат қилишдан аввал эътирозни мажбурий тақдим этиш тартибини ўрнатиш.

Низоларни судгача ҳал этиш тартибини

такомиллаштириш хўжалик юритувчи субъектларнинг бузилган ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг самарали тизимини яратиш учун зарур бўлган шартлардан бири сифатида эътироф этилади. Мазкур масала **Хўжалик процессуал кодекси 6-моддасининг иккинчи қисмида** агар қонунда айрим тоифадаги низолар учун уларни судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартиби белгиланган ёхуд бу тартиб шартномада назарда тутилган бўлса, тарафлар ўзаро муносабатларини ихтиёрий равишда ҳал қилиш чораларини кўрганларидан сўнгина хўжалик судида иш қўзғатиш мумкинлиги белгиланган. **Ўзбекистон Республикасининг «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида»ги Қонунида** талабнома билдириш тартиби ва уни кўриб чиқиш муддатлари тартибга солинган.

Ўзбекистон Республикасининг Хўжалик процессуал кодексида даъвогар судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартибига риоя этмаган бўлса, башарти бу шу тоифадаги низолар учун қонунда ёки тарафлар шартномасида назарда тутилган ва бундай тартибни қўллаш имконияти йўқотилган бўлса, иш юритиш тугатилиши (86-модда биринчи қисмининг 8-банди), даъвогар низони судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартибига риоя этмаган, бу эса шу тоифадаги низолар учун қонунда ёки шартномада назарда тутилган бўлса, даъво кўрмасдан қолдирилиши (88-модда биринчи қисмининг 5-банди) белгиланган. Демак, **низони судгача ҳал қилиш** – талабнома юбориш тартибига риоя қилмаслик, **судда даъвони кўрмасдан қолдиришга ёки иш юритишни тугатишга асос** бўлади.

Ўзбекистон Республикасининг «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида»ги Қонуни 17-моддасида ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилган хўжалик юритувчи субъект мазкур ҳуқуқ ва манфаатларни бузган хўжалик юритувчи субъектга нисбатан талабнома билдиришга ҳақли эканлиги белгиланган.

Эндиликда мазкур қонун ва Хўжалик процессуал кодексига тегишли ўзгартиришлар киритилиб, хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги низолар бўйича судга мурожаат қилишдан аввал эътирозни **мажбурий** тақдим этиш тартибини ўрнатиш назарда тутилмоқда. Бу эса хўжалик юритувчи субъектлар судга мурожаат қилишидан олдин албатта низони судгача ҳал этиш чорасини кўриши шартлигини билдиради.

Хорижий давлатлар тажрибаси ҳам шунини кўрсатадики, масалан, **Бельгияда** суд тарафларга қелишмовчиликни судгача ҳал этиш механизми ёрдамида бартараф этишни таклиф қилиши шартлиги, **Испания** ва **Италияда** эса судья тарафларни ярашув тартиб-таомилига мурожаат қилишга қаратилган барча чораларни кўришга мажбур эканлиги белгиланган. **Греция** қонунчилиги бўйича ҳам агар тарафлар низони ўзаро ҳал этиш бўйича яраштирув тартиб-таомилини қўлламаган бўлсалар, суд даъвони қабул қилмайди.

Таҳлилларга кўра, низоларни ҳал қилишнинг суд тартиби нисбатан узоқ вақт талаб қилади. Баъзида шартнома томонлар учун самарасиз яқунланиши, низолашаётган тарафлар учун жиддий муаммолар (давлат божи, қабул қилинган қарорнинг ижросини таъминлаш ва ҳ.к.) туғдириши ҳам мумкин. Низо турли ваколатли судларда ёки суд инстанцияларида кўрилишини эътиборга олсак, суд ижро варақалари билан эришади-

Одамлар билан уларнинг тилида гаплашиш, дардини эшитиш ва муаммоларини ҳал қилишнинг самарали усуллари жорий этиш устида жиддий бош қотиришимиз зарур.

Шавкат Мирзиёев

ган натижага қараганда, низони судгача ҳал қилиш – талабнома тартиби орқали тезроқ ҳамда осонроқ натижага эришиш мумкин.

3. Фуқаролик ва хўжалик, шу жумладан, шартномавий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган низоларни судгача ҳал қилиш механизмларини кўллашни кенгайтириш. Ҳозирги вақтда фуқаролик ва хўжалик судларида йилдан-йилга кўрилатган ишлар сони ортиб бормоқда. Шу сабабли, тарафларнинг вақтини тежаш, уларни ортиқча овора қилмаслик, низоларни келишув йўли билан ҳал этиш мақсадида, судгача ҳал этиш бўйича механизмлар (музокара, талабнома юбориш ва бошқалар)ни процессуал қонунчиликда аниқ белгилаб қўйиш назарда тутилмоқда. Хўжалик судлари шу тоифадаги низолар учун қонунда ёки шартномада назарда тутилган ҳолларда даъвогар жавобгар билан низони судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартибига риоя этилганлигини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этмаган бўлса, Хўжалик процессуал кодексининг 118-моддасига асосан, даъво аризасини қайтаради. Лекин ушбу қоидалар фуқаролик процессуал қонунчилигида белгиланмаган. Шу сабабли ҳозирги кунда, фуқаролар меҳнат низолари бўйича меҳнат низолари комиссиясига ёки оилавий низолар бўйича ўзини ўзи бошқариш органларидаги ярашув комиссияларига мурожаат қилиши мумкин бўлса-да, фуқаролар судга мурожаат қилмоқда. Лекин, ушбу низоларнинг айримларини судгача ҳал этиш имконияти мавжуд. Шу сабабли, келгусида фуқаролик процессуал қонунчилигида ҳам низоларни судгача ҳал этишнинг процессуал механизмлари аниқ белгилаб қўйилади.

Натижада Фуқаролик процессуал кодексининг 152-моддасига **даъвогар томонидан жавобгар билан низони судгача ҳал қилиш тартибига риоя қилинмаган бўлса, агар қонун ёки шартномада мазкур тоифадаги низолар учун бундай тартиб назарда тутилган бўлса, даъвони қабул қилишни рад этиш бўйича** янги асос киритилади.

4. Ҳакамлик судлари фаолиятини ташкил қилишнинг қонуний асосларини ва улар томонидан қонунчиликка риоя этилиши устидан назоратни такомиллаштириш, ҳакамлик судларига қўйиладиган талабларни аниқлаштириш. Бунда Ўзбекистон Республикасининг «Ҳакамлик судлари тўғрисида»ги қонунини янги таҳрирда қабул қилиш ва уни тубдан, замон талаблари асосида қайта кўриб чиқиш масаласи қўйилмоқда. Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик процессуал ва Хўжалик процессуал кодексларига ушбу қонундан келиб чиқиб, тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш назарда тутилмоқда.

Хусусан, ҳакамлик суди судьялари ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилувчи, ҳакамлик судига судьяларни тизимли равишда тайёрлаш ҳамда уларнинг малакасини ошириш билан шуғулланувчи, ҳакамлик судлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи, улар томонидан қонунчиликка риоя этилиши устидан марказлаштирилган назоратни амалга оширувчи, уларнинг номидан ҳаракат қилувчи ягона ташкилот – Палата ташкил этиш, унинг ҳуқуқий мақоми, асосий вазифалари, ташкилий-ҳуқуқий механизмларини қонунда аниқ белгилаш, ҳакамлик судларининг асосий вазифаларини белгилаш, ҳакамлик суди судьялигига номзодларга қўйиладиган, уларнинг малака ва билим савиясига бўлган талабни кучайтириш ушбу қонунга киритилиши лозим бўлган асосий вазифалардан биридир. Бу ўзгаришлар, ўз навбатида, ҳам ҳакамлик судларининг нуфузи, ҳам хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳакамлик судларига бўлган ишончи ва ҳурмати ошишига хизмат қилади.

Жиноят, фуқаролик ва хўжалик ишларини кўриб чиқиш тартибини такомиллаштириш, бир-бирини такрорлайдиган ваколат ва инстанцияларни қисқартириш.

Жиноят ишларини кўриб чиқиш тартибини такомиллаштириш йўналишида жиноят процессига ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар тўғрисидаги ишлар бўйича судгача ва судда иш юритишнинг соддалаштирилган тартибини жорий этиш энг асосий вазифалардан биридир. Судгача ва судда иш юритишнинг соддалаштирилган тартибининг жорий қилиниши, биринчи навбатда, ишларга дифференциал ёндашувни таъминлаб, шахсларнинг жиноят процессидаги ҳуқуқларини кенгайтириш эвазига дастлабки тергов ва судда ишларнинг кўриб чиқилиши тезкорлиги ва самарадорлигига эришилади. Яъни, ишларнинг соддалаштирилган тартибда кўрилиши натижасида процесс иштирокчиларининг вақти тежаллади, суд сансалорлигининг олди олинади, дастлабки тергов органларида ва судларда иш ҳажми жиддий камаяди, бу эса бевосита тергов органлари ва судлар фаолияти сифатини таъминлайди.

Шунингдек, **Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг ишларни назорат тартибда кўриб чиқиш бўйича бир-бирини такрорловчи ваколатлари бекор қилинади.** Яъни, ишни назорат тартибда кўриб чиқадиган суднинг ишни биринчи инстанция судига ёхуд апелляция ёки кассация инстанцияси судига янгидан кўриб чиқиш учун юборишга оид ваколатлари аниқлаштирилади. Жумладан, моддий ва процессуал қонун нормаларини бузганлик ҳолатларини аниқлашдан ташқари, қуйи инстанция судлари томонидан тайинланган жазоларни қайта кўриб чиқиш бўйича кассация ва назорат суд инстанциялари ваколатларини чеклаш назарда тутилмоқда.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралда қабул қилинган «**Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида**»ги Фармонида ҳам айнан шу масалага алоҳида эътибор қаратилиб, судларнинг апелляция ва кассация инстанциялари қуйи турувчи суднинг қарорини ўзгартирган ёки бекор қилган тақдирда, ишни янгидан кўриб чиқишга юбормасдан туриб, якуний қарор чиқариш бўйича ваколатларини такомиллаштириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқилишини ва киритилишини таъминлаш вазифаси белгиланган.

Келгусида фуқаролик ва хўжалик судларида ишларни кўриб чиқишни процессуал механизмларини такомиллаштириш ва бир-бирини такрорловчи ваколат ва инстанцияларни қисқартириш бўйича қуйидаги ишлар амалга оширилади:

1. Фуқаролик иши бўйича суд қарорини назорат тартибда қайта кўриб чиқиш муддати 3 йилдан 1 йилга қисқартирилади. Бу эса фуқароларга қисқа муддатда низоларни ҳал этиш, судларда йиллаб овора бўлиб юришнинг олдини олиш, ўз навбатида, суд қарорларининг барқарорлигига эришиш, фуқароларнинг судга бўлган ишончини янада мустаҳкамлашга олиб келади.

2. Вилоят миқёсидаги судлар томонидан фуқаролик ишларини назорат тартибда кўриб чиқиш институтини тугатиб, тегишли суд раислари ва прокурорларнинг назорат тартибда протест келтириш бўйича ваколатларини бекор қилиш.

Вилоят миқёсидаги судлар ўзлари биринчи инстанцияда ёки апелляция (кассация) тартибда кўрган ишларни яна назорат тартибда кўриши ёки ушбу назорат тартибда кўрилган фуқаролик ишларининг назорат тартибда Ўзбекистон Республикаси Олий судида кўриб чиқилиб, яна ушбу инстанцияларга кўриш учун юборилиши, ўз навбатида, судьяларнинг ҳолислигига, уларни шу ишни тўғри, асосли, адолатли ҳал этишига шубҳа уйғотади. Шунинг учун ҳам назорат инстанциясининг мустақиллигини таъмин-

Судларда ишларни кўриш сифатини ошириш, айниқса, фуқаролик ишларида овора бўлиб юришларнинг олдини олиш, айнан бир инстанция судида ишни бир неча мартаба кўриб турли қарорлар қабул қилиш амалиётига чек қўйиш вақти келди.

Шавкат Мирзиёев

лаш, суд қарорларига холис баҳо бериш мақсадида келгусида фуқаролик ишларининг назорат тартибида фақат Ўзбекистон Республикаси Олий судида кўриб чиқилиши белгиланади.

3. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг ишларни назорат тартибида кўриб чиқиш бўйича бир-бирини такрорловчи ваколатларини бекор қилиш. Ушбу ваколатлар Ўзбекистон Республикаси Олий судининг фуқаролик ишлари бўйича судлов ҳайъати, раёсати ва Пленумига тегишли. Ушбу инстанциялар ишни назорат тартибида кўрганида ушбу ваколатларни амалга оширади. Назорат тартибида кўрадиган инстанцияларнинг ваколатлари ўртасида умуман фарқ йўқ. Қолаверса, суд амалиётида Олий суд Пленуми назорат тартибида иш кўрган ҳолатлар деярли учрамайди. Шунинг учун ҳам келгусида Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг ишларни назорат тартибида кўриш бўйича ваколоти чиқариб ташланади. Бу каби амалиёт хўжалик судларида мавжуд. Ўзбекистон Республикаси Хўжалик процессуал кодексининг 195-моддасига кўра, Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик судининг Раёсати барча хўжалик судларининг ҳал қилув қарорлари ва қарорлари устидан келтирилган протестлар бўйича ишларни назорат тартибида кўради.

4. Ишни назорат тартибида кўриб чиқадиган суднинг ишни биринчи инстанция судига ёхуд апелляция ёки кассация инстанцияси судига янгидан кўриб чиқиш учун юборишга оид ваколатларини аниқлаштириш. Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 361-моддасига кўра, суд ишни назорат тартибида кўриб, ўзининг ажрими ёки қарори билан ҳал қилув қарорини, ажрим ёки қарорни бутунлай ёхуд қисман бекор қилишга ва ишни янгидан кўриш учун биринчи инстанция суди ёки апелляция ёхуд кассация инстанцияси судига юборишга ҳақли. Бироқ, ушбу инстанцияларга қайси асосларга кўра юбориши фуқаролик процессуал қонунчиликда кўрсатилмаган. Шу боисдан келгусида ушбу масала юзасидан ҳам фуқаролик процессуал қонунчиликка аниқлик киритилади. Бу эса, ўз навбатида, фуқароларнинг сарсонгарчилигининг олдини олади ҳамда назорат инстанцияси судининг ваколатларини аниқлаштиришга олиб келади.

5. Хорижий тажриба ва халқаро стандартларни ҳисобга олган ҳолда, шунингдек, янги очилган ҳолатлар бўйича ишларни кўриб чиқиш асослари тартибини такомиллаштириш, шу жумладан, фуқаролик, маъмурий ва хўжалик ишлари бўйича янги очилган ҳолатлар юзасидан қайта кўриб чиқиш тўғрисидаги ариза бериш мумкин бўлган энг кўп муддатни аниқлаштириш ва қисқартириш. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 362-моддасига кўра, қонуний кучга кирган ҳал қилув қарорлари, ажримлар ва қарорлар янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўрилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 364-моддасига кўра, янги очилган ҳолатлар бўйича ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарорни қайта кўриш ҳақидаги ариза ишда иштирок этган шахслар ёки прокурор томонидан ҳал қилув қарорини, ажрим ёки қарорни чиқарган судга берилади. Ишда иштирок этувчи шахслар бундай аризани ҳал қилув қарори, ажрим ёки қарорни қайта кўриш учун асос бўладиган ҳолатлар маълум бўлган кундан эътиборан уч ой муддат ичида беришлари мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Хўжалик процессуал кодексининг 204-моддасига кўра, хўжалик суди ўзи қабул қилган ва қонуний кучга кирган суд ҳужжатини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Хўжалик процессуал кодексининг 205-моддасига кўра, қонуний кучга кирган суд ҳужжатини янги очилган ҳолатлар бўйича қайта кўриш тўғрисидаги ариза ишда иштирок этувчи шахслар томонидан шу ҳужжатни қабул қилган

хўжалик судига суд ҳужжатини қайта кўриш учун асос бўлиб хизмат қилувчи ҳолатлар очилган кундан эътиборан бир ойдан кечиктирмай берилиши мумкин.

Процессуал қонун ҳужжатларига кўра, ушбу ишлар бўйича ариза бериш муддати ишда иштирок этувчи шахсларга ҳолатлар маълум бўлган кундан эътиборан ҳисобланади. Ушбу ҳолатлар бир неча йиллардан кейин маълум бўлиши ва ушбу масаланинг суд томонидан кўриб чиқилиши самарасиз ва натижасиз бўлиши мумкин (масалан, мулкнинг йўқ бўлиб кетиши, фуқаронинг ўлими ва бошқалар). Шунинг учун ҳам мазкур масала бўйича бир қатор хорижий давлатлар тажрибасини инобатга олган ҳолда, келгусида ариза беришнинг энг кўп муддати ва унинг энг қисқа муддати аниқ белгилаб қўйилиши ҳамда энг асосийси, қачондан бошлаб ушбу муддат ҳисобланиши белгилаб берилади.

Электрон тартибда суд ва ижро ишини юритишнинг замонавий шакл ва усуллари жорий этиш.

Фуқаролик судларига ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва улардан кенг фойдаланишга қаратилган ҳуқуқий ҳужжатлар ижросини таъминлаш ва шу асосда фуқаролик судлов тизимини янада такомиллаштириш мақсадида 2013 йилда «E-SUD» Электрон судлов ахборот тизими (ЭСАТ) ишлаб чиқилди ва жорий этилди. Айни пайтда яратилган миллий электрон ахборот тизимининг суд буйруғини чиқариш қисми фуқаролик ишлари бўйича Тошкент шаҳар ва Тошкент вилоятининг туманлараро судларида самарали қўлланилмоқда.

Шу билан бирга, тизим орқали судлар даъво аризалари, шикоятлар, илтимосномалар ва бошқа ҳужжатларни жисмоний ва юридик шахслардан электрон равишда қабул қилишлари, уларни қайта ишлашлари ва процесс иштирокчиларига турли хатлар, чақирув қоғозлари ва бошқа ҳужжатларни электрон равишда юборишлари, суд фаолиятига доир турли ҳисоботлар ва маълумотларни автоматик равишда шакллантиришлари мумкин. Ўз навбатида фуқаролар шахсан суд органларига бормасдан, судларга электрон равишда мурожаат юборишлари, суд процессини кузатиб боришлари ва суддан турли ҳужжатлар ва маълумотларни электрон тарзда олишлари мумкин.

Ҳозирги вақтда суд мажлисларида видеоконференцалоқадан фойдаланиш тизими фақатгина хўжалик судларида йўлга қўйилган бўлиб, бу хўжалик судлари иштирокчиси сифатида тадбиркорларга жуда кўп қулайликлар яратмоқда ва ўзининг ижобий самарасини бермоқда. Бу эса ушбу тизимни бошқа судларда ҳам йўлга қўйиш лозимлигини кўрсатмоқда.

Асосий вазифалардан яна бири – барча бўғиндаги судларда суд мажлисларига аудио ёки видео қайд этиш механизмларини жорий этишдан иборат. Хусусан, суд мажлисини аудиоёзув шаклида ёзиб олиб, DVD форматда иш ҳужжатлари орасида сақлаш таклифи илгари сурилмоқда.

Судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этишнинг мақсади ва афзалликлари қуйидагиларда кўринади:

биринчидан, судларга мурожаат қилиш соддалаштирилади;

иккинчидан, судларда электрон ҳужжат алмашинуви йўлга қўйилади ва техник ишларга сарфланадиган вақт тежалани;

учинчидан, тарафларнинг судга ташриф буюрмасдан туриб, алоқа тизими орқали ариза, шикоят ва даъво аризаларини ва бошқа мурожаатларни электрон тизим орқали судга топшириш ва унинг натижасидан хабардор бўлиш имконияти яратилади;

тўртинчидан, тарафлар суд мажлисининг вақти ва жойи тўғрисида ўз вақтида электрон шаклда хабардор қилинади;

бешинчидан, суд мажлиси баённомаси ва бошқа процессуал ҳужжатларни тайёрлашда қулайликлар туғдиради.

олтинчидан, судларда ҳисоботларни юритишда қулайлик яратилади, шунингдек, унинг аниқлиги таъминланади;

еттинчидан, суд қарорларини тарафларга ва ижро департаментларига электрон шаклда юбориш имконияти яратилади.

Шунингдек, республикамизда Суд ижро департаменти томонидан «E-IJROVARAQA» тизими ҳам ишга тушурилиши кутилмоқда. Бунда қабул қилинган суд қарорлари электрон тизим орқали ижро иш юритувига келиб тушади. Бу, ўз навбатида, суд иш юритуви ва ижро иш юритуви ўртасида ҳужжат айланишини автоматлаштириш ҳамда ижро иш юритувини тез ва самарали яқунлаш имконини беради.

Судлар фаолиятида ахборот технологиялардан фойдаланиш самарадорлигининг ҳуқуқий ва ижтимоий-иқтисодий баҳосини келажак кўрсатади. Лекин, суд тизимида ахборот технологияларидан фойдаланиш натижасида олинган дастлабки хулосалар ижобий эканини алоҳида эътироф этиш лозим. Бу, ўз навбатида, ушбу ислохотларни жадал суръатларда давом эттириш лозимлигини англатади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. *Озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазонинг муқобил турларини санаб беринг.*
2. *Жиноий жазолар ва уларни ижро этиш тартибини инсонпарварлаштиришнинг мазмун-моҳиятини тушунтириб беринг.*
3. *Жиноят қонунчилигининг либераллаштирилишини амалий мисоллар орқали баён этинг.*
4. *Ҳаракатлар стратегиясига мувофиқ, алоҳида жиноий қилмишларни декриминаллаштириш йўналиши доирасида белгиланган вазифалар нималардан иборат?*
5. *Ҳаракатлар стратегиясида вояга етмаганлар учун назарда тутилган жиноий жазоларни либераллаштириш йўналиши доирасида амалга оширилиши режалаштирилган вазифалар ҳақида сўзлаб беринг.*
6. *Фуқаролик ва хўжалик суд ишларини юритишда келишув битими тузишнинг ижобий жиҳатлари нималардан иборат?*
7. *Низоларни судгача ҳал этиш тартиби ва ушбу институтни такомиллаштириш механизмлари қандай?*
8. *Назорат тартибида келтирилган протестларни кўрадиган судлар ҳақида нималарни биласиз?*
9. *Фуқаролик ва хўжалик низоларини суддан ташқари ҳал этиш деганда нимани тушунасиз?*
10. *Суд тизимига қандай ахборот-коммуникация технологиялари жорий этилиши кутилмоқда?*

2.4. ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ ҚУРАШИШ ВА ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг иккинчи йўналиши «Қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари»га бағишланган бўлиб, унинг 2.4-бандида «Жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизимини такомиллаштириш» масаласи назарда тутилган. Унда қуйидаги устувор вазифалар белгилаб берилган:

- жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштиришнинг самарадорлигини ошириш;
- диний экстремизм ва терроризмга, уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашиш бўйича ташкилий-амалий чораларни кучайтириш;
- коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш ва коррупцияга қарши курашиш тадбирларининг самарадорлигини ошириш;
- аҳолининг ҳуқуқий маданияти ва онгини юксалтириш, бу борада давлат тузилмаларининг фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари билан ўзаро самарали ҳамкорлигини ташкил этиш.

Жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштиришнинг самарадорлигини ошириш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон Фармонида кўра, фаолиятни иш якуналарининг комплекс таҳлили асосида режалаштириш ва ташкил этиш, бунда эътиборни аввало ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва амалдаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш орқали тизимли ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда бартараф этишга қаратиш масаласи белгилаб берилган эди.

Ўзбекистон Республикасида жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга масъул органлар ўз ваколатларини ҳар қандай давлат органлари, жамоат бирлашмалари ва мансабдор шахслардан мустақил ҳолда, фақат қонунга бўйсиниб амалга оширадилар.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар жиноятчиликка қарши кураш чораларини самарали бажариш ва асосий фаолият йўналишларини келишиш асосида таъминлаш мақсадида ўз фаолиятларини мувофиқлаштиради.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг жиноятчиликка қарши кураш борасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш деганда тезкор-қидирув фаолиятини, суриштирувни, дастлабки терговни амалга оширадиган органларнинг жиноятчиликка қарши кураш борасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш назарда тутилади.

Шу маънода, мазкур вазифани бажариш учун Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори лойиҳаси ва жиноятчиликка қарши курашни амалга оширадиган органлар фаолиятини мувофиқлаштиришнинг тартиби ва механизмлари аниқ белгилаб берилади.

Жиноятчиликка қарши кураш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштиришнинг моҳияти, мақсади нималардан иборат? Унинг қандай шакллари мавжуд? Мувофиқлаштириш билан ҳамкорликнинг фарқи борми?

• **Мувофиқлаштиришнинг моҳияти.** Умумий мақсадга эришиш йўлида жиноятчиликка қарши курашни амалга оширадиган органлар фаолиятини тартибга солиш, самара-

дорлигини янада ошириш йўлида ўзаро келишиб ҳаракат қилиш мувофиқлаштиришнинг моҳиятини белгилайди. Модомики, мақсад умумий, яъни жиноятчиликка қарши курашиш экан, демак, шу фаолиятни амалга оширадиган органлар ишини мувофиқлаштириш шартми? Ҳаммаси ҳам ягона ва умумий мақсадга хизмат қилади-ку? Тўғри, лекин уларнинг ҳар бири мустақил ҳолда ўз ваколати доирасидагина ўзларига хос шакл ва усуллар билан жиноятчиликка қарши курашади. Афсуски, жиноят турлари шу даражада хилма-хилки, уларга қарши самарали курашиш, олдини олиш ва йўл қўймаслик мавжуд бутун имкониятни бевосита ишга солишни, барча кучларни бирлаштиришни талаб қилади. Айнан ана шу талабни жиноятчиликка қарши курашни амалга оширадиган органлар фаолиятини мувофиқлаштириш орқалигина амалга ошириш мумкин.

Ана шу тамойилларга ва асосий йўналишларга риоя қилган ҳолда, жиноятчиликка қарши кураш самарадорлигини таъминлаш мақсадида тезкор-қидирув фаолияти, суриштирув ҳамда дастлабки терговни амалга ошириш органларининг фаолияти мувофиқлаштирилиб, ҳуқуқни ҳимоя қилувчи ва назорат органлари ҳамкорлиги йўлга қўйилади, даврий ҳамда узоқ муддатга мўлжалланган ҳамкорликдаги чора-тадбирлар дастурлари, аниқ йўналтирилган режалар тизими ишлаб чиқилади, уларнинг тўлиқ ва сифатли ижро этилишини таъминлашга қаратилган мувофиқлаштирувчи кенгаш қабул қилган қарорлар ижросига жиддий эътибор қаратилади ва ижроси таъминланади. Ҳар олти ойда тезкор-қидирув ва излов ишларининг аҳволи, натижалари мувофиқлаштириш кенгашларида муҳокама қилиниб, фаолиятнинг самарадорлигини оширишга қаратилган аниқ чора-тадбирлар белгиланиб, ижроси таъминлаб борилади.

• **Мувофиқлаштиришнинг мақсади** – жиноятчиликка қарши кураш самарадорлигини оширишдир. Бу умумий мақсад, табиий равишда, барча кучларни бирлаштиришни, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг жиноятчиликка қарши кураш фаолиятида бир-бирини такрорламасликни, бири бошқасининг функциясини бажармаслигини, муайян аниқ мақсад йўлида куч ҳамда имкониятларни бирлаштиришни, айти пайтда ҳар бири қонунчиликка қаттиқ риоя этгани ҳолда қонун доирасида ўз вазифасини малакали бажаришини тақозо этади.

Шундан келиб чиқиб, **мувофиқлаштиришнинг асосий мақсади** жиноятчиликка қарши курашувчи тузилмаларнинг ўзаро боғлиқ ва ҳамкорликда ҳаракат қилишини таъминлаш, жиноятларни тез, тўла ва ҳар томонлама аниқлаш, тергов олиб бориш, жиноятни очиш ҳамда ваколатли органларга унинг юзага келиш сабаб ва шароитларининг олдини олишга қаратилган чораларни ишлаб чиқиш ҳисобланади.

Мувофиқлаштириш, ўз навбатида, жиноятчиликка қарши ҳамкорликка киришган ҳар бир органдан, унинг раҳбари ва ходимларидан (ҳамкорлик иштирокчиларидан) юксак касбий-профессиянал малакани ва амалий теран тажрибани талаб қилади. Бу, аввало, содир этилган жиноятнинг, унинг сабаблари ва бошқа ҳолатларни муфассал ўрганиш, таҳлил қила билишда, содир этилиши мумкин жиноятларни олдиндан билиш, қайси жиноят қай даражада содир этилиши мумкинлигини башорат қилиш, бу борада тўпланган барча тажрибаларни ишга солиш, жиноятларни аниқлаш, тергов қилиш, очиш, улар ҳақида огоҳлантириш, уларнинг олдини олиш билан боғлиқ ташкилий жараёнлар механизмини пухта ўзлаштириш, уларни тергов-қидирув амалиётида самарали қўллаш маҳоратига боғлиқ, албатта. Ана шундагина жиноятчиликка қарши кураш кутилган натижани беради. Агар мазкур фаолият бошқа давлат органлари, илмий-тадқиқот муассасалари билан ҳамкорликда олиб борилса, шубҳасиз, жиноятларнинг олди тез олинади, огоҳлантириш кутилган натижани беради, энг муҳими, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ишини, шунингдек, жиний хатти-ҳаракатларга қарши кураш фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш механизмини янада такомиллаштиришга қаратилган янги-янги таклифлар юзага

келади. Уларни тергов-қидирув фаолиятида ижодий қўллаш, ҳеч шубҳасиз, умумий мақсадга хизмат қилади.

• жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштиришнинг самарадорлигини оширишда қуйидагиларга алоҳида эътибор бериш мақсадга мувофиқ:

1. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва улар раҳбарларининг биргаликда мувофиқлаштирув кенгашларини ташкил этишлари;

2. Қайд этилган органларнинг жиноятчиликка ва айрим турдаги жиноятларга қарши кураш масалалари бўйича ўзаро ахборотлар алмашинуви;

3. Ўзаро келишилган ҳаракатларни амалга ошириш мақсадида ҳамкорликда минтақаларга чиқиш, қуйи бўғиндаги ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига жиноятчиликка қарши курашда ёрдам бериш, мавжуд ижобий тажрибаларни ўрганиш ва бошқа ҳудудларда амалиётга татбиқ этиш;

4. Кўп эпизодли ва жамоатчилик эътиборида бўлган аниқ жиноятларни тергов қилиш учун тергов-тезкор гуруҳлар тузиш ва терговни ташкил этиш;

5. Жиноятларни аниқлаш ва олдини олиш мақсадида ҳамкорликдаги мақсадли тадбирлар ўтказиш, шунингдек, уларнинг содир этилиш сабаблари ва шароитларини бартараф этиш чораларини кўриш;

6. Ходимларнинг малакасини оширишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг имкониятларидан фойдаланиш, ҳамкорликда семинарлар, конференциялар ўтказиш;

7. Жиноятчиликка қарши кураш фаолияти жараёнида иштирок этаётган ходимлар хавфсизлигини таъминлаш учун ўзаро ёрдам кўрсатиш;

8. Ҳамкорликда буйруқлар, қўшма кўрсатмалар чиқариш, ахборот хатларини ва бошқа ташкилий-фармойиш ҳужжатларини тайёрлаш, ҳамкорликда қўлланмалар, бюллетенлар (тўпламлар) ҳамда бошқа ахборот нашрларини чиқариш;

9. Мувофиқлаштирув фаолиятининг ўзаро келишилган режаларини ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва ижросини таъминлаш;

10. Мамлакатда амалда бўлган жиноятчиликка қарши курашни ташкил этишга оид қонунлар ва норматив ҳужжатларнинг ижро этилиш аҳволи бўйича ҳамкорликда ҳудудларга чиқиб текширишлар ташкил этиш;

11. Минтақаларда жиноятчиликка қарши кураш дастурларига киритиш учун ҳамкорликда таклифлар ишлаб чиқиш.

12. Жиноятчилик ва судланганлик ҳолати ҳақида ўзаро ахборот алмашув;

13. Жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш чора-тадбирларини ишлаб чиқишда суд статистикаси маълумотларидан ва суд амалиёти материалларидан фойдаланиш;

14. Жиноятчиликка қарши кураш тўғрисидаги қонун лойиҳаларини ҳамкорликда тайёрлаш;

15. Ҳамкорликда семинарлар, конференциялар ўтказиш, тегишли мутахассисларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг малакасини оширишдаги иштироки;

16. Ҳамкорликда ахборот хатларини, маълумотномаларни, шарҳларни жўнатиш ва бошқалар.

Суд раислари, судьялар жиноятчиликка қарши курашни амалга оширадиган органлар раҳбарларининг мувофиқлаштирув кенгашларида кузатувчи сифатида ёки кенгаш иштирокчиларини ўз органи фаолияти билан таништириш мақсадида қатнашиши мумкин.

Албатта, мувофиқлаштиришнинг ушбу шакллари тўлиқ эмас. Амалиётда ходимларнинг иш тажрибаси, ташаббуси ва изланувчанлигидан келиб чиқиб, ҳамкорликда

жиноятчиликка қарши курашни ташкил этишнинг яна бошқа қатор усулларидадан фойдаланиш мумкин.

- Мувофиқлаштиришнинг қайд этилган шакллари жиноятчиликка қарши ҳамкорликда курашишнинг бошқа шакллари каби бевосита ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг ўзаро ҳамкорликдаги фаолиятини янада чуқурлаштиришга, мувофиқлаштириш шакллари тақомиллаштиришга, жиноятчиликка қарши курашда тегишли органларнинг ҳуқуқий мақомини ривожлантиришга йўналтирилган. Буларнинг ҳаммаси, ўз навбатида, жамиятда қонун устуворлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича профилактика ишлари ҳамда жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштиришнинг самарадорлигини оширишга қаратилгандир.

Диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашиш бўйича ташкилий-амалий чора-тадбирларни кучайтириш.

Ҳозирги кунда терроризм ва диний экстремизм хавфидан ҳеч қайси давлат, жумладан, энг ривожланган давлатлар ҳам қафолатланмаган. Жаҳонда юз бераётган турли кўнгилсиз воқеалар, қон тўкишлар, жумладан, Ироқ ва Сурияда фаолият юритаётган террорчи гуруҳ 2014 йилда ўзини ИШИД (Ироқ ва Шом ислом давлати) деб атаб, ислом динидан ниқоб сифатида фойдаланиб, сиёсий ва бошқа тажовузкор мақсадларда турли оғир ва ўта оғир жиноятларни содир этмоқда. Сир эмаски, ИШИД терроризм ва диний экстремизм билан боғлиқ бир қанча жиноятлар содир этаётган диний экстремистик, террористик жинойи уюшмадир. ИШИД Марказий Осиё мамлакатларига ҳам ўз таъсирини ўтказишга уринмоқда. Африка, Ўрта Шарқ ва Марказий Осиёдаги 15 дан ортик диний экстремистик ва террорчилик ташкилотлари ИШИДнинг хатти-ҳаракатларини кўллаб-қувватлаб, уларга ёрдам бериб келмоқда.

Сўнгги йилларда дунёнинг турли мамлакатларида, хусусан, Франция, Бельгия, Германия, Туркия, Покистонда юз берган террорчилик ҳаракатлари диний экстремизм, терроризм каби таҳдидларнинг кучайиб бораётганидан далолат беради. Марказий Осиё минтақасида диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашиш, бу турдаги жиноятлар содир этилишига сабаб бўлган шарт-шароитларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш, уларнинг олдини олиш тобора долзарб вазифа бўлиб қолмоқда. Айниқса бизга қўшни бўлган Афғонистонда террорчи гуруҳларнинг тинчлик ва хавфсизликка реал таҳдид туғдириб келаётгани масаланинг нақадар жиддий эканини англатади.

Бугунги кунда мамлакатимизда диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашиш борасида етарли тажриба ва ҳуқуқий база шаклланган. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 15 декабрдаги «Терроризмга қарши кураш тўғрисида» ги қонуни, 2004 йил 26 августдаги 660–II-сон «Жинойи фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида»ги қонуни қабул қилинди, шунингдек, мамлакатимизда БМТнинг трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши конвенцияси ратификация қилинди. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати ва қатор хорижий давлатлар ҳукуматлари ўртасида имзоланган уюшган жиноятчилик ва терроризмга қарши курашиш тўғрисидаги қатор ҳамкорлик меморандумлари диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашишда мустаҳкам ҳуқуқий асос вазифасини ўтамоқда.

2017 йил мобайнида Ўзбекистон Республикасининг ИИБ, МХХ, ДБК, Бош прокуратура, Мудофаа вазирлиги ва бошқа мутасадди идоралар иштирокида диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашиш амалиёти-

ни ўрганиб, ушбу йўналишда ташкилий-амалий тадбирларни янада кучайтириш юзасидан тактифлар тайёрлаш назарда тутилган.

Диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шакллариغا қарши курашишга оид чора-тадбирларнинг амалга оширилиши ушбу соҳадаги жиноятчиликка қарши кураш бўйича самарали усулларни ишлаб чиқиш имконини беради. Давлат органлари ходимлари,

таълим муассасалари ўқувчилари ва жамоатчилик ўртасида терроризм, экстремизм ва бошқа жиноий фаолиятнинг олдини олишга қаратилган комплекс профилактик-тушунтириш тадбирларини ўтказиш ҳам кўзда тутилган. Комплекс профилактик-тушунтириш тадбирлари бир қатор радио ва теледастурлар ташкил этиш орқали аҳолининг барча қатламларини қамраб олиш, жамиятда терроризм, экстремизм ва жиноий фаолиятнинг олдини олишга қаратилган бошқа ишларнинг самарали тизими яратилишига, ушбу соҳада давлат органлари ва жамоатчиликнинг ўзаро ҳамкорлиги механизмини янада такомиллаштиришга имкон беради.

Юқорида келтирилган чора-тадбирларни амалга ошириш натижасида кучли жамоатчилик назоратини ўрнатиш, аҳоли, айниқса, ёшлар ўртасида терроризм ва диний экстремизм билан боғлиқ ёт ва зарарли ғоялар таъсиридан огоҳлантириш мақсадида маҳалла фуқаролар йиғинлари, корхона, муассаса ва ташкилотлар, шу жумладан, таълим муассасалари доирасида тарғибот-ташвиқот ишлари янада такомиллаштирилади;

терроризм ва диний экстремизм билан боғлиқ жиноятлар аксарият ҳолларда Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этилаётганини эътиборга олиб, терроризм ва диний экстремизмга қарши самарали курашиш мақсадида миллий интернет сегментини муҳофаза қилиш, Интернет орқали террористик ва диний экстремистик ташвиқот олиб боришни чеклашни назарда тутувчи қонун ҳужжати ишлаб чиқилади.

Коррупцияга қарши курашишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш ва коррупцияга қарши курашиш тадбирларининг самарадорлигини ошириш.

Жиноятчиликка қарши кураш тизимини ва инсон ҳуқуқларининг ишончли ҳимоясини янада такомиллаштириш, халқнинг давлат ҳокимиятига бўлган ишончини янада мустаҳкамлаш қонунийликни таъминлашнинг институционал ва ҳуқуқий асосларни шакллантириш, коррупцияга қарши курашиш самарали тизимини ташкил этиш заруриятини намоён этади.

Мазкур соҳадаги ислоҳотларнинг амалга оширилишида миллий қонунчиликка халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган нормалари татбиқ этилиши муҳим аҳамият касб этади, буни биз 2008 йили «Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши кураш конвенциясига (Нью-Йорк, 2003 йил 31 октябрь) Ўзбекистон Республикасининг қўшилиши тўғрисида»ги Қонуннинг қабул қилинишида яққол кўришимиз мумкин.

Мазкур Конвенциянинг асосий мақсади коррупцияга қарши курашда унинг олдини олиш бўйича янада самарали ва таъсирчан чора-тадбирларни қабул қилиш ва мустаҳкамлаш, ушбу соҳада халқаро ҳамкорликни қўллаб-қувватлаш ҳисобланади.

2010 йили Ўзбекистон Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилоти (ОЭСР) Коррупцияга қарши курашиш бўйича тизимининг Истанбул ҳаракат дастурига қўшилди. ОЭСР халқаро экспертлари ўзининг бир неча бор амалга оширган ташрифлари натижасидаги ҳисоботларида охириги йилларда юртимизда ушбу соҳада амалга оширилган

Ҳеч кимда заррача ҳам шубҳа бўлмаслиги керак – мамлакатимиз суверенитети ва мустақиллигига хавф туғдирадиган ички ва ташқи кучларнинг ҳар қандай ҳаракатларига, ҳар қандай уринишларига қатъий ва муносиб зарба берилади.

Шавкат Мирзиёев

Жамият ривожига зов бўлаётган яна бир иллат – бу коррупция балосидир.

Шавкат Мирзиёев

ва татбиқ этилган ислохотларга ижобий баҳо беришди.

Ўзбекистон томонидан ташланган яна бир муҳим қадам – бу 2016–2017 йилларга мўлжалланган Коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирларини амалга ошириш бўйича амалий

ҳаракатлар комплекс режаси тасдиқланганидир.

Ушбу Комплекс дастур турли давлат идоралари ва ташкилотлари, фуқаролик жамияти институтлари вакиллари ва илмий соҳа мутахассислари иштирокида ишлаб чиқилган. Режа коррупцияга қарши курашиш сиёсат ва коррупциянинг олдини олиш бўйича масалаларнинг айрим жиҳатларини ўз ичига олади.

Комплекс режа стратегик ҳужжат ҳисобланиб, ушбу масалада манфаатдор бўлган барча тарафларнинг мажбуриятлари ва бу борадаги вазифаларни ижро этиш босқичлари аниқ кўрсатиб ўтилган.

Халқаро стандартларни ҳисобга олган ҳолда, коррупцияга қарши кураш бўйича ҳуқуқий ва институционал асосларни келгусида такомиллаштириш мақсадида 2017 йилнинг 4 январь санасида Ўзбекистон Республикасининг «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Қонуни қабул қилинди.

Ушбу қонунда коррупцияга қарши курашишнинг асосий принциплари, коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, ваколатли давлат органлари тизими, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат-нотижорат ташкилотларининг, фуқаролар ва оммавий ахборот воситаларининг коррупцияга қарши курашишда иштирок этиши, шунингдек, ушбу соҳадаги халқаро ҳамкорлик масалалари акс этган.

Қонун билан қамраб олинган чора-тадбирлар доираси Ўзбекистоннинг сиёсий хоҳиш-иродаси ва коррупцияга қарши курашиш сиёсатининг жиддийлигини тасдиқлайди. Қонун ягона бир бутунлигича барча коррупцияга қарши курашиш элементларини ўзида қамраб олган.

Қонунга кўра коррупцияга қарши курашишнинг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

- қонунийлик;
- фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг устуворлиги;
- очиқлик ва шаффофлик;
- тизимлилик;
- давлат ва фуқаролик жамиятининг ҳамкорлиги;
- коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирлар устуворлиги;
- жавобгарликнинг муқаррарлиги.

Коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш учун Коррупцияга қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссияси ташкил этилади. Идоралараро комиссияни шакллантириш ва унинг фаолияти тартиби Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан белгиланади.

Қорақалпоғистон Республикасида, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида коррупцияга қарши курашиш бўйича ҳудудий идоралараро комиссиялар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ташкил этилади.

Идоралараро комиссиянинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат дастурларининг ва бошқа дастурларнинг ишлаб чиқилиши ҳамда амалга оширилишини ташкил этиш;

– коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш ва ҳамкорлигини таъминлаш;

– аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантиришга доир чора-тадбирларнинг ишлаб чиқилиши ҳамда амалга оширилишини ташкил этиш;

– коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга, уларни аниқлашга, уларга чек қўйишга, уларнинг оқибатларини, шунингдек уларга имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этишга доир чора-тадбирлар самарадорлиги оширилишини таъминлаш;

– коррупциянинг ҳолати ва тенденциялари тўғрисидаги ахборотни йиғиш ҳамда таҳлил этиш;

– коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирлар амалга оширилиши юзасидан мониторингни амалга ошириш, ушбу соҳадаги мавжуд ташкилий-амалий ва ҳуқуқий механизмларнинг самарадорлигини баҳолаш;

– коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш ва ушбу соҳадаги ишларни яхшилаш юзасидан таклифлар тайёрлаш;

– ҳудудий идоралараро комиссиялар фаолиятини мувофиқлаштириш.

Идоралараро комиссиянинг асосий вазифаларининг амалга оширилишига эришиш мақсадида қуйидагиларни амалга ошириш назарда тутилмоқда:

– коррупцияга қарши курашиш бўйича ташкилий-амалий ва норматив-ҳуқуқий асосларни такомиллаштиришда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш ва ҳамкорлигини доимий ва самарали таъминлаш;

– унинг зарурий мустақиллигини таъминлаш;

– уни тегишли моддий ресурслар билан таъминлаш.

«Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни қоидаларининг самарали ижросини таъминлаш, жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳаларида коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирларни ўз вақтида ва сифатли амалга ошириш мақсадида 2017–2018 йилларга мўлжалланган коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат дастури тасдиқланди¹.

Шундай қилиб, Ўзбекистон антикоррупцион сиёсатни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, шунингдек, коррупциянинг олдини олиш учун институционал базани мустаҳкамлаш мақсадида муҳим қадамларни ташлаган, десак, адашмаймиз.

Ушбу чора-тадбирларни амалга ошириш натижасида:

– қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш;

– давлат хизмати органларининг фаолиятида ошкоралик ва шаффофликни таъминлаш;

– жамиятда коррупцияга нисбатан мутлақ муросасизлик маданиятига эришиш;

– халқнинг давлат ҳокимияти органларига бўлган ишончини мустаҳкамлашга эришилади.

Аҳолининг ҳуқуқий маданияти ва ҳуқуқий онгини ошириш, бу борадаги чора-тадбирларни амалга оширишда давлат тузилмаларининг фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари билан ўзаро самарали ҳамкорлигини ташкил этиш.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 5-сон, 62-модда.

Фуқароларимиз ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, уларнинг сиёсий фаоллигини оширишда ҳам Конституциянинг ўрни ва аҳамияти беқиёс эканини алоҳида таъкидлаш жоиз.

Шавкат Мирзиёев

Жамиятда аҳоли ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти даражасининг юксаклиги – демократик ҳуқуқий давлат ва эркин фуқаролик жамиятининг муҳим мезонларидан бири ҳисобланади. Бугунги кунда аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш масалалари давлат сиёсатининг устувор йўналишига айланди. Мамлакатимизнинг ривожланиши ва ислохотларнинг муваффақияти кўп жиҳатдан аҳолининг ҳуқуқий онги ҳамда ҳуқуқий маданияти даражасига боғлиқдир. Шахснинг сиёсий-ҳуқуқий фаоллиги, унинг чинакам фуқаровий муносабати, демократик ислохотларга нисбатан дахлдорлик ҳисси давлатимиз ўз олдига қўйган буюк мақсадларга эришишининг муҳим омилдир.

Ҳуқуқий маданият савияси қабул қилинган қонунлар сони билан эмас, балки ушбу қонунларнинг барча даражаларда ижро этилиши билан белгиланади. Ушбу муҳим ишда фуқароларнинг қонунларга ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга нисбатан чуқур ҳурмат ҳиссини тарбиялаш алоҳида аҳамиятга эгадир.

Бунда ғоят муҳим жиҳат – жамоатчиликка давлат ҳокимияти ва бошқарув идоралари фаолияти ҳақида маълумот бериш, давлат ҳокимияти органлари томонидан қабул қилинадиган қарорлардан, биринчи навбатда, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, фуқароларнинг қонуний манфаатларига доир қарорлардан аҳолини кенг хабардор қилиб бориш механизмларини янада такомиллаштириш билан боғлиқ.

Бугунги глобаллашув замонида жаҳон жамоатчилигини, халқимизни ҳаётимизнинг барча соҳаларида амалга ошириладиган янгилик ва ўзгаришлардан ўз вақтида хабардор қилиш, айниқса, фуқароларнинг ҳуқуқий ахборотлар олишини кенг таъминлаш, шу йўл билан давлат ва жамиятга бўлган ўзаро муносабатларини холис ва ҳаққоний акс эттириш талаб этилади.

Айниқса, ёшларнинг ҳуқуқий ахборотга бўлган эҳтиёжини қондиришда замонавий ахборот воситалари имкониятидан кенг фойдаланиш зарурлигини инобатга олган ҳолда, ҳуқуқий йўналишдаги ахборот тизимлари сони ва сифатини ошириш, уларнинг фойдаланиш учун қулайлиги масалалари муҳим аҳамиятга эга.

Айниқса, ёшларнинг ҳуқуқий ахборотга бўлган эҳтиёжини қондиришда замонавий ахборот воситалари имкониятидан кенг фойдаланиш зарурлигини инобатга олган ҳолда, ҳуқуқий йўналишдаги ахборот тизимлари сони ва сифатини ошириш, уларнинг фойдаланиш учун қулайлиги масалалари муҳим аҳамиятга эга.

Таълим ва тарбия тизими, маънавият ва маърифат билан боғлиқ барча муассасалар ўз фаолиятларини соф ахлоқий, юксак маънавий кадриятларни қарор топтириш ва омма онгига сингдириш ва энг муҳими фуқароларнинг жамият ҳаётининг барча соҳалари, хусусан, ҳуқуқий масалалар доирасида ҳам фаоллигини ошириш вазифасига сафарбар этишлари лозим.

Шу боис Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан илгари сурилган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясини жорий «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да ва кейинги йилларда амалга оширишга оид Давлат дастурида аҳолининг ҳуқуқий маданияти ва ҳуқуқий онгини ошириш, бу борадаги чора-тадбирларни амалга оширишда давлат тузилмаларининг фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари билан ўзаро самарали ҳамкорлигини ташкил этиш борасида қуйидаги вазифалар белгиланган:

Биринчидан, қабул қилинган қонун ҳужжатларини аҳоли ва ижрочиларга ўз вақтида етказишнинг самарали тизимини яратиш мақсадида «**Ҳуқуқий ахборотни тарқатиш ва ундан фойдаланишни таъминлаш тўғрисида**»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳаси ишлаб чиқилади. Унда қуйидаги муносабатларни тартибга солиш назарда тутилади:

– норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тарқатишнинг амалий ташкилий-ҳуқуқий механизми;

– ҳуқуқий ахборотни тарқатишга масъул бўлган давлат органлари ва уларнинг ваколатлари;

– норматив-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилинганидан сўнг уларни фойдаланувчига етказиш босқичлари;

– қабул қилинган қонун ва қонуности ҳужжатларининг концепциялари, тушунтириш хатларини эълон қилиш тартиби ва бошқалар.

Иккинчидан, фуқаро, жамият ва давлатнинг ўзаро муносабатларида аҳолининг ҳуқуқий маданияти ва ижтимоий фаоллигини янада юксалтириш, давлат органлари ходимлари, мансабдор шахслар ва фуқароларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш самарадорлигини таъминловчи механизмларни такомиллаштириш ва бу борадаги муносабатларни тартибга солиш имконини беришга қаратилган **Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш Миллий дастури** лойиҳаси тайёрланади ва қабул қилинади.

Учинчидан, ҳуқуқий ахборотни ўз вақтида ҳамда сифатли етказиш мазкур вазифа юклатилган давлат органлари ахборот хизматларининг ҳамкорликда фаолият юритишлари билан чамбарчас боғлиқдир. Бунда ушбу фаолиятни режа асосида, мувофиқлаштирилган тарзда амалга ошириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Аҳолининг фаол фуқаролик позициясини кучайтириш, жамиятда ҳуқуқий маданият ва ҳуқуқий онгни янада юксалтириш мақсадида давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг ахборот хизматлари ҳамкорлигини таъминлашга қаратилган комплекс чора-тадбирлар ишлаб чиқилади ва амалга оширилади.

Тўртинчидан, тарғибот тадбирларининг самарадор шакли бўлиб, бевосита жойларга чиққан ҳолда аҳолининг турли қатламлари билан ўтказиладиган жонли мулоқот ҳисобланади. Шу сабабли давлат органлари ОАВдан қилинадиган чиқишлардан ташқари асосий эътиборни мазкур турдаги тарғибот тадбирларига қаратишлари мақсадга мувофиқдир. Барча давлат органлари томонидан маҳаллаларда, ўқув муассасаларида, корхона, ташкилот ва идораларда жамият ҳаётидаги долзарб муаммолар муҳокамаси, қабул қилинаётган қонунларнинг мазмун-моҳиятини тушунтириш мақсадида тизимли равишда учрашувлар ўтказиш амалиёти жорий этилади.

Бешинчидан, қонун ҳужжатларини тарқатиш тизимини такомиллаштириш нуқтаи назаридан Адлия вазирлиги тузилмаси қайта кўриб чиқилади, қонун ҳужжатлари миллий электрон базасини қўшимча маълумотлар билан тўлдириш ва аҳолига эркин фойдаланиши учун кенг имкониятлар яратиш масалаларини назарда тутадиган «**Қонун ҳужжатларини тарқатиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида**»ги Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори лойиҳасини ишлаб чиқиш назарда тутилган. Шу асосда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 февралдаги «Қонун ҳужжатларини тарқатиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ–2761-сон қарори қабул қилинди. Унда қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни, уларга киритилган ўзгартириш ва қўшимчаларни ижрочиларга ўз вақтида етказишни таъминлаш, уларнинг моҳияти ва аҳамиятини тушунтириш, шунингдек, тегишли қонун ҳужжатлари матнидан монеликсиз фойдаланиш имконини яратиш ва ўз таркибий ва ҳудудий бўлинмаларида қонун ҳужжатлари нормаларининг бир хилда қўлланилиши устидан доимий назоратни амалга ошириш вазирлик, давлат кўмиталари, идоралар, хўжалик бошқаруви органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг муҳим вазифалари этиб белгилаб берилди.

Олтинчидан, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашни амалга оширадиган органлар фаолиятини мувофиқлаштиришнинг тартиби ва меха-

низмларини белгилаб беришга қаратилган Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори лойиҳаси ишлаб чиқилади.

Еттинчидан, ҳуқуқий таълим ва ҳуқуқий тарбия тизимини такомиллаштириш ва кучайтириш механизмининг ўз ичига олган давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларининг ишлаб чиқишининг назарда тутувчи Вазирлар Маҳкамаси қарори лойиҳаси тайёрланади. Қарор асосида ҳуқуқий таълимнинг давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурлари қайта кўриб чиқилади; узлуксизлик ва узвийлик тамойиллари асосида ҳуқуқий таълим модели ишлаб чиқилади; оила, мактабгача таълимдан бошлаб ҳуқуқий таълим-тарбия тизимининг сифати яхшиланади.

Саккизинчидан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан аҳолининг ҳуқуқий фаоллигини, ҳуқуқбузарликларга нисбатан муросасиз муносабатда бўлиш даражасини оширишга қаратилган **«Мен ҳар қандай ҳуқуқбузарлик ҳолатларига қарши курашда фаол иштирок этаман»**, **«Маҳалламиз жиноятчиликка қарши туради»** акциялари ўтказилади. Бунда, биринчи навбатда, маҳаллаларда ҳуқуқбузарлик ва жиноят содир этган фуқароларнинг хатти-ҳаракатларини муҳокама қилиш амалиётини кенг жорий этиш кўзда тутилган. Бунинг натижасида жамиятда қонунларга ҳурмат, ҳуқуқбузарлик ҳолатларига муросасиз муносабатда бўлиш борасида фуқаролик позициясининг кучайишига ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга эришилади.

Тўққизинчидан, аҳолини, айниқса, ёшларни диний экстремизм, ақидапарастлик каби бузғунчи ҳаракатлар таъсиридан асраш мақсадида маҳаллаларда ва таълим муассасаларида **«Ислом маърифати ақидапарастликни қоралайди»**, **«Диний экстремизм ва терроризм – ёшлар келажагига таҳдид»** мавзуларида учрашув ва давра суҳбатларини ташкил этиш бўйича махсус дастур ишлаб чиқилади. Ушбу дастурнинг жорий этилиши асосида ёшларда динлар бўйича тўғри ва ҳаққоний маълумотлар шаклланишига, уларнинг саволларига мутахассислар томонидан ҳаққоний фактлар асосидаги жавоблар берилишига, миллий анъаналарга, бой маданий меросига таянган ҳолда маънавий ва маърифий ишларни тизимли олиб боришга эришилади.

Ўнинчидан, кўрик танловлар ўтказиш режаси асосида таълим муассасалари ўқувчи ва талабаларининг ҳуқуқий билимлари ва саводхонлигини янада ошириш ва мустаҳкамлашга қаратилган **«Ҳуқуқ билимдонлари»**, **«Сиз қонунни биласизми?»**, **«Тафаккур синовлари»**, **«Конституция – бахтимиз пойдевори»** республика кўрик танловлари ўтказилади. Танловлар орқали ўқувчи ва талабаларда ҳуқуқий билимларни янада ошириш ва мустаҳкамлашга эришилади ҳамда бу соҳада иқтидорли ёшлар аниқланади. Шунингдек, танлов ва иштирок этган жамоалар билан бирга, тингловчи сифатида жалб қилинган кенг ёшлар қатламининг ҳуқуқий онгини оширишга ҳам эришилади.

Ўн биринчидан, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга қаратилган ҳаётий мисолларга асосланган, ҳуқуқий-маърифий йўналишдаги **«Жиноятдан сақланинг!»** рукнида оммабоп рисоалар тайёрланади ва нашр этилади, уларнинг тақдимотлари ўтказилади. Мазкур адабиётлар «Камолот» ЁИҲ орқали ёшларга, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари орқали эса кенг аҳоли оммасига етказилади. Жамиятда қонун устуворлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича профилактика ишлари самардорлигини оширишга эришилади.

Ўн иккинчидан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ходимлари ҳамда аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, уларга қабул қилинган янги қонун ҳужжатларининг мазмун-моҳиятини тушунтириш мақсадида маҳаллаларда ҳафтада бир марта **«Ҳуқуқий билимлар»** ўқув машғулотини жорий этилади ва доимий ўтказиб борилади. Бунинг натижасида аҳолига амалдаги қонун ҳужжатларининг, айниқса янги қабул қилинаётган қонун ҳужжатларининг мақсади, мазмун-моҳиятини ўз вақтида етказишга эришилади.

Қабул қилиниши кўзда тутиладиган ҳужжатлар ва чора-тадбирлар, авваламбор, олдинда турган буюк мақсадларимизга босқичма-босқич эришиш, бу йўлда дуч келадиган барча ғов ва тўсиқларни енгиш жараёнида ҳар бир ўзбекистонлик учун энг таъсирчан қуролга айланадиган куч – бу халқимизнинг ҳуқуқий онгини, тафакқурини тарбиялаш, ҳуқуқий маданиятини ошириш, одамлар калбида эркинлик ва масъулият туйғуларини қарор топтиришга хизмат қилади.

Айни вақтда ҳуқуқий маданият савияси қабул қилинган қонунлар сони билан эмас, балки уларнинг барча даражаларда ижро этилиши билан белгиланишини назарда тутадиган бўлсак, дастурда белгиланган чора-тадбирлар қонунларимизни муваффақият билан ҳаётга татбиқ этишга, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар бажарилишининг мониторингини кучайтиришга олиб келади.

Ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятини барпо этиш бош мақсадимиз экан, ҳуқуқий саводхонликнинг мукамал замонавий тизимини яратиш биринчи даражали вазифаларимиздан бири бўлмоғи лозим. Дарҳақиқат ушбу тадбирлар пировард натижада, жамоат тартиби ва интизомини мустаҳкамлашга, миллий ҳуқуқий давлатчиликни, юқори даражадаги ҳуқуқий маданиятни шакллантиришга хизмат қилиши муқаррар. Умуман олганда, ушбу давлат дастури мамлакатимиздаги барча давлат органлари ва жамоат бирлашмаларининг жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтиришни янада такомиллаштириш, аҳоли ўртасида ҳуқуқий билимлар тарғиботини кучайтириш борасидаги ишларини янада жадал, кенг миқёсда ва тартибли ташкил этишлари учун асос бўлади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

- 1. Жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштиришининг моҳияти, мақсади нималарда намоён бўлади?*
- 2. Жиноятчиликка қарши курашиш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштиришининг самарадорлигини оширишда алоҳида эътибор қаратиш лозим бўлган жиҳатлар сифатида нималарни айта оласиз?*
- 3. Жиноятчилик ва судланганлик ҳолатининг жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш чора-тадбирларини ишлаб чиқишда қандай аҳамият касб этишини изоҳланг.*
- 4. Қонунийликни таъминлаш, жиноятларнинг олдини олиш ва ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш бўйича мувофиқлаштирувчи кенгаш тўғрисидаги низом қабул қилинишида қандай мақсадлар назарда тутилган?*
- 5. Диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашиш бўйича қандай ташкилий-амалий чора-тадбирларнинг амалга оширилиши мақсадга мувофиқ?*
- 6. Сўнгги йилларда дунёнинг турли мамлакатларида, хусусан, Франция, Бельгия, Германия, Туркия, Покистонда юз берган террорчилик ҳаракатлари диний экстремизм, терроризм каби таҳдидларнинг кучайиб бораётгани ҳолатини диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашиш нуқтаи назаридан қандай баҳолайсиз?*
- 7. Бугунги кунда мамлакатимизда диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашишга қаратилган қонун ҳужжатлари хусусида фикр билдиринг.*
- 8. Диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шаклларига қарши курашишга оид комплекс профилактик-тушунтириш тадбирлари ва уларни амалга оширишининг мазмун-моҳиятини таҳлил қилинг.*

2.5. СУД-ҲУҚУҚ ТИЗИМИДА ҚОНУНИЙЛИКНИ ЯНАДА МУСТАҲКАМЛАШ

Ҳокимиятлар тизимида суд ҳокимиятининг самарали фаолиятини ташкил қилиш ва ўрнини белгилаш масалаларининг долзарблиги ҳуқуқий давлатда ҳокимиятнинг мазкур бўғини зиммасига юкланадиган вазифа билан белгиланади. Суд ҳокимияти фуқароларнинг ҳуқуқларини ва «умуман ҳуқуқ»ни ҳокимият ваколатларига эга мансабдор шахслар ҳамда давлат идораларининг ҳуқуққа зид бўлган ҳар қандай қарорлари, хатти-ҳаракатларидан муҳофаза қилиши ва шу тарика ҳуқуқнинг ҳукмронлигини таъминлаши лозим. Ўзбекистонда мана шундай ҳокимиятни вужудга келтириш суд-ҳуқуқ тизимини янада либераллаштириш ва ислоҳ этишнинг асосий вазифасидир.

Бунда олиб борилаётган ислоҳотлар самарасини янада ошириш, давлат ва жамият ривожини янги босқичга кўтариш, ҳаётнинг барча соҳаларини либераллаштириш, мамлакатимизни модернизация қилиш бўйича энг муҳим устувор йўналишларни амалга ошириш мақсадида қабул қилинган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ўзига хос ривожланишнинг янги концепциясини таклиф этди.

Биз «Адолат – қонун устуворлигида» деган тамойил асосида жамиятимизда қонунга ҳурмат, ҳуқуқбузарлик ҳолатларига мурасизлик ҳиссини кучайтиришга қаратилган ишларимизни жадал давом эттирамиз.

Шавкат Мирзиёев

Ҳаракатлар стратегиясининг 2.5-банди айнан суд-ҳуқуқ тизимида қонунийликни янада мустаҳкамлаш масалаларига бағишланган бўлиб, унда, биринчи навбатда, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат этувчи органлар ишини самарали режалаштириш ва унинг натижаларини таҳлил қилиш, тизимли ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ҳамда уларнинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш кераклиги кўрсатилиб, бунда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг асосий вазифаси қонун бузилиши ҳолатларини фош этиш ва чоралар кўришдангина иборат бўлмай, балки мазкур ҳолатларнинг барвақт олди олиниши, профилактика қилинишини таъминлаш ҳисобланишини эътиборга олган ҳолда, уларнинг фаолиятини ташкил этиш услубларини тубдан ўзгартириш таклиф қилинмоқда.

Бунда энг асосий ва бирламчи мақсад сифатида айнан суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари фаолиятига бўлган талабни кучайтириш, уларнинг фаолиятини бевосита халқ манфаатлари йўлига қаратиш, улар томонидан халқнинг ишончини қозонишини таъминлаш, бунга эса, биринчи навбатда, ушбу органларнинг ўз ичида тартиб-интизомни мустаҳкамлаш, фақатгина шундай лавозимларга муносиб, ҳалол ва адолатли инсонларнинг ишлашини таъминлаш белгилаб қўйилган.

Кўрсатилган мақсадларга эришишдаги асосий қадам сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрда қабул қилинган «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон Фармони муҳим аҳамиятга эга бўлиб, ушбу Фармон билан мамлакатимизда суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш бўйича комплекс чора-тадбирлар белгилаб берилди.

Қайд этиш лозимки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг ушбу Фармони билан давлат сиёсатининг асосий устувор йўналишларини амалга ошириш бўйича суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларининг муҳим вазифалари сифатида бир қатор устувор йўналишлар аниқ кўрсатиб ўтилган. Жумладан, фармонга мувофиқ

қуйидагилар суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларининг муҳим вазифалари сифатида белгилаб берилган:

фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига тажовуз қилиш ҳолатлари юзасидан зудлик билан зарур чоралар кўриш;

жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини ўз вақтида ҳал этиш, мурожаатларни кўриб чиқишда сансалорлик ва бефарқ муносабатда бўлиш ҳолатларига йўл қўйганлик учун жинойий жавобгарликкача бўлган жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлаш, шунингдек, бузилган ҳуқуқларни тиклаш бўйича барча зарур чораларни кўриш;

фаолиятнинг очиклиги ва шаффофлигини таъминлаш, фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари ва аҳоли билан ҳамкорлик қилишнинг самарали механизмларини кенг қўллаш;

фаолиятни иш якунларининг комплекс таҳлили асосида режалаштириш ва ташкил этиш, бунда эътиборни, аввало, ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва амалдаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш орқали тизимли қонунбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда бартараф этишга қаратиш;

ходимлар ўртасида суиистеъмолчилик ва бошқа ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, профилактика қилиш ва уларга чек қўйиш бўйича идоравий назоратни кучайтириш, одоб-ахлоқ қоидаларига оғишмай риоя этилишини таъминлаш;

юксак ахлоқий-иродавий ва касбий фазилатларга эга, юклатилган вазифалар ва амалга ошириладиган ислохотларнинг самарали бажарилишини таъминлашга қодир бўлган кадрларни шаффоф танлов асосида ишга қабул қилиш тизимини такомиллаштириш;

Мазкур вазифаларни амалга оширишнинг долзарб эканига ва уларни босқичма-босқич рўёбга чиқариш масалаларига **Ҳаракатлар стратегиясида ҳам алоҳида тўхталиб ўтилган. Хусусан, Ҳаракатлар стратегиясида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ишини самарали режалаштириш ва унинг натижаларини таҳлил қилиш, тизимли ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ҳамда уларга имконият яратаётган сабаб ва шароитларни бартараф этишнинг долзарблигига тўхталиб ўтилган.**

Бу ўринда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимларининг фаолияти ва профессионаллик даражасини баҳолаш мезонларига қўйилаётган янги талаблар ва улар фаолиятини самарали режалаштириш ҳамда унинг натижаларини таҳлил қилиш бўйича самарали тизимни жорий қилиш назарда тутилмоқда. Ушбу йўналишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимлари ва тегишли мутахассислар иштирокида «Хизмат фаолиятини самарали ташкил этиш» мавзусида ўқув семинарларини ташкил этиш муҳим аҳамият касб этади.

Ҳаракатлар стратегиясида мазкур соҳада амалга ошириладиган тадбир сифатида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари фаолиятини иш якунларининг комплекс таҳлили асосида режалаштириш ва ташкил этиш, бунда асосий эътиборни, аввало, ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва амалдаги қонун ҳужжатларини та-

Тергов ва айблаш билан чекланмай, жиноятларнинг келиб чиқиш сабаблари, уларнинг шарт-шароит ва омилларини ўрганиш, профилактика мақсадида ҳар бир жиноят тафсилотларини ички ишлар органлари раҳбарлари, профилактика инспекторлари ва маҳалла фаоллари иштирокида чуқур таҳлил қилиш зарур.

Шавкат Мирзиёев

Бу борада ҳуқуқбузарлик ҳолатларининг олдини олишга алоҳида эътибор қаратилади. Бунинг учун аввало маҳалла имкониятларидан кенг фойдаланиш, профилактика инспекторларининг иш самараси ва масъулиятини ошириш, улар учун муносиб хизмат ва турмуш шароитини яратиб бериш чораларини кўришимиз даркор.

Шавкат Мирзиёев

комиллаштириш орқали тизимли ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда бартараф этишга қаратилган аниқ чора-тадбирлар таклиф қилинмоқда. Бунинг натижасида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг асосий вазифаси қонун бузилиши ҳолатларини фош этиш ва чоралар кўриш эмас, балки мазкур ҳолатларнинг барвақт олди олинishi, профилактика қилинишини таъминлаш орқали уларнинг фаолиятини ташкил этиш услубларини тубдан ўзгартиришга оид аниқ натижаларга эришиш кўзда тутилмоқда.

Амалга ошириш режалаштирилаётган чора-тадбирлар доирасида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятига баҳо беришда фош этилган жиноятларнинг сони ва кўрилган чораларнинг миқдори билан эмас, балки маълум бир ҳудуддаги қонунийликнинг таъминланганлик даражаси, ҳуқуқбузарликни ўз вақтида бартараф қилиш ва амалга оширилган профилактик чора-тадбирларнинг самарадорлиги, яратилган янги иш ўринларининг миқдори, бузилган ҳуқуқларни тиклаш ва ҳимоя қилиш бўйича ўтказилган тадбирларнинг миқдори билан баҳолаш тизимига ўтиш назарда тутилмоқда.

Эътибор қаратиш лозимки, ўз вақтида ички ишлар органларининг энг куйи тизимида профилактика инспекторлари ташкил қилинган эди. Аммо бугун бу инспекторлар профилактика, яъни жиноятларнинг олдини олиш билан шуғулланмаяпти, аксинча, содир бўлган жиноятларни рўйхатга олиш, юқори идораларга ҳисобот ёзиш билан банд. Шу сабабли, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев тўғри таъкидлаб ўтганларидек, мазкур масалага қарашимизни тубдан ўзгартириб, маҳалладаги участка нозир-

Фаолиятни иш якунларининг комплекс таҳлили асосида режалаштириш ва ташкил этиш, бунда эътиборни, аввало, ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва амалдаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш орқали тизимли ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда бартараф этишга қаратиш.

Ҳаракатлар стратегияси, 104-банд

ларига самарали фаолият кўрсатиши учун барча зарур иш ва турмуш шароитларини яратиб бериш, шунингдек, ҳар бир туман ҳокими ва туман ички ишлар бўлимлари раҳбарларининг ёшлар билан ишлаш бўйича ўринбосари лавозими жорий этиш, уларнинг асосий вазифаси маҳаллада участка инспекторлари билан ишлашни ташкил этиш долзарб аҳамиятга эга.

Шундан келиб чиққан ҳолда, Ҳаракатлар стратегиясида ички ишлар органлари фаоли-

ятининг ташкилий-ҳуқуқий асослари ва самарадорлигини комплекс ўрганиш, таҳлил қилиш ва баҳолаш, биринчи навбатда, фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш; ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, жиноятчиликка қарши курашиш, жиноят ишлари бўйича суриштирув ва дастлабки терговни олиб бориш; фаолиятнинг шаффофлигини, оммавий ахборот воситалари билан ўзаро ҳамкорликни, иш натижалари тўғрисида аҳолини хабардор қилишни таъминлаш; ахборот-таҳлилий ишларни ташкил этиш ва фаолиятни норматив-ҳуқуқий таъминлаш; илғор ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва улардан фойдаланиш каби масалаларда тегишли таклифларни ишлаб чиқиш вазифаси мутасадди давлат органларига юклатилган.

Бу ўринда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари ўзларининг асосий вазифаси бу қонун бузилиши ҳолатларини фош этиш ёки жазолаш эмас, балки фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бош мақсад эканини англаб етиши муҳим аҳамият касб этади. Шу сабабли Ҳаракатлар стратегиясида улар фаолиятини самарали режалаштириш ва ташкил этишни тубдан такомиллаштириш бўйича аниқ чора-тадбирлар белгилаб берилмоқда. Мазкур вазифаларнинг бажарилиши ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари фаолияти самарадорлигига ва халқ манфаатларини таъминлашга хизмат қилади.

Харакатлар стратегиясининг 2.5-бандида суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимларини ўқитиш, танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш, ротация қилиш тизимини такомиллаштириш ва тизимни ислох қилиш таклиф қилинмоқда. Маълумки, суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимларини ўқитиш, танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш, ротация қилиш масаласи суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар тизимида энг муҳим масалалардан бири саналади.

Шуни қайд этиш лозимки, бугунги кунда ходимларни ўқитиш, танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш, ротация қилиш тартиблари норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда мустаҳкамланган. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонуни, Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида ҳамда бошқа қонуности норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда ўз аксини топган. Суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимларини ўқитиш, танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш, ротация қилишнинг ҳуқуқий базасини такомиллаштиришда миллий ва хорижий стандартларни мослаштиришга оид янги таклифларни ишлаб чиқиш бугунги кун талабларидан бири ҳисобланади. Бу борада ривожланган мамлакатларнинг назарий ва амалий тажрибаларини ўрганиш, ижобий томонларини амалиётга жорий этиш, таълим соҳасига ахборот-коммуникация технологияларини кенг жалб этиш мақсадга мувофиқдир.

Мазкур вазифаларни амалга оширишнинг долзарб эканлиги ва уларни татбиқ қилиш борасида Харакатлар стратегиясида ҳам алоҳида тўхталиб ўтилган. Хусусан, унда хорижий тажрибаларни ўрганиш, умумэтироф этилган халқаро стандартлар даражасида суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимларини ўқитиш, танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш, ротация қилишни таҳлил қилиш ва ривожлантириш масалалари муҳим мақсадлардан бири сифатида илгари сурилмоқда. Бунинг учун суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимларини ўқитиш, танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш борасида чет эл олий таълим муассасалари ва идоралари билан ҳамкорликни йўлга қўйиш, кадрларни ўқитиш борасида ўзаро алмашувни амалга ошириш, энг илғор ўқитиш технологияларини жалб этиш ҳамда илмий адабиётларни ҳаммуаллифликда нашр этиш мақсадга мувофиқдир.

Бундай натижага суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларида белгиланган вазифаларни амалга оширишга қодир бўлган ходимларни танлаш ва тайёрлашга қаратилган бир қатор ҳужжатлар ишлаб чиқиш ва қабул қилиш режаси белгилаб олинган. Қабул қилинадиган ҳужжатлар ва амалга ошириладиган ишлар доирасида биринчи ўринда юридик кадрларни тайёрлайдиган олий таълим муассасалари фаолиятини янада такомиллаштириш орқали Ватанимизга ва халқимизга, унинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳар қандай вазиятда ва ҳар ерда ҳимоя қила оладиган юқори малакали юридик кадрларни тайёрлашга эришиш мақсад қилиб қўйилган.

Маълумки, юридик кадрлар тайёрлашдан кейинги босқич юридик кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш босқичи бўлиб ҳисобланади. Мазкур соҳада мутлақ янги шакл ва мазмунга эришиш вазифаси белгиланган. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги Юристар малакасини ошириш маркази ва Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Олий ўқув курслари фаолиятини танқидий равишда кўриб чиққан ҳолда, халқаро стандартлар асосида такомиллаштириш вазифаси

Прокуратура органлари ходимларининг иши катта масъулият, фидойилик, ҳалолликни талаб қилади. Қабул қилинаётган ҳар бир қарор замирида инсон тақдири туради. Шундай экан, етти ўлчаб бир кесиб бу борада асосий мезон бўлмоғи шарт.

Шавкат Мирзиёев

белгиланган. Бундан кўзланган асосий мақсад давлат органларида ишлайдиган юридик кадрларнинг малакасини узлуксиз ошириш ва уларни қайта тайёрлашнинг самарали тизимини жорий этиш бўлиб, бунда давлат соҳаларида ишлайдиган ходимларни инсон ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, ўз вазифаларига масъулият билан ёндашиш, ўзига юклатилган вазифалар ечимини топиш ҳамда тўғри қарор қабул қилиш, доимий равишда ўз устида ишлаш каби кўникмаларни шакллантириш ва ривожлантириш бўлиб ҳисобланади.

Бунга эришиш учун юридик кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш бўйича давлат талаблари ва тартибини янгитдан ишлаб чиқиб тасдиқлаш, ўқитишнинг янги технологияларини, хусусан масофавий ўқитиш тизимини жорий этиш, янги ўқитиш услубини қўллаш каби ишларни амалга ошириш режалаштирилган. Шулар билан бир каторда, кўриб чиқилаётган энг муҳим масалалардан бири бўлган судьяликка номзодларни тайёрлаш ҳамда судьялар малакасини ошириш масаласи алоҳида ўрин эгаллайди. Бу масалада хорижий амалиёт ва халқаро стандартлардан келиб чиққан ҳолда, судьяликка номзодларни кўпроқ ва самаралироқ ўқитиш, яъни ўқиш ва амалиёт ўташ даврини узайтириш орқали судьяликка номзодларни тайёрлашга янги талаблар қўйиш режаси шакллантирилган. Бу жараён судьяларни тайёрлаш жараёни бўлиб, уни ўтаган шахс, ўз фаолиятида мустақил фикрлаб, ҳар қандай вазиятга тўғри ва одилona баҳо бера оладиган, қонунга қатъий итоат этадиган, давлат номидан адолатни таъминлайдиган ва фуқароларнинг чинакам адолат ҳимоячиси бўладиган мустақил судьяларни тайёрлашни англатади. Шу билан бирга қонунларни амалиётда қўллаш, уларнинг мазмун-моҳиятини фуқароларга тўлиқ ва тўғри етказиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳуқуқий ҳимоялаш, аҳоли ўртасида ҳуқуқий маданият ва ҳуқуқий онгни юксалтириш бўйича янги йўналишларни жорий этиш Ҳаракатлар стратегиясида назарда тутилган.

Юридик кадрларнинг иш фаолияти жараёни ҳам ўта муҳим ҳисобланиб, ушбу жараёнда уларнинг бир даргоҳда ёки бир фаолиятда қотиб қолмаслигини таъминлаш муҳим аҳамиятга эга. Бунда назорат ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ходимларининг доимий равишда ривожланиши, ўз устида ишлашини таъминлаш мақсадида уларни идоралараро ротация қилиш тартибини янада такомиллаштириш, ушбу жараённинг ягона механизмини шакллантириш вазифаси белгилаб олинган.

Мазкур ишларнинг амалга оширилиши суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари тизимида сифатли, ҳалол, халқ манфаати йўлида ишлайдиган, қонун устуворлиги ва адолатни таъминлайдиган ходимлар ишлашига олиб келади, деб ҳисоблашга асос бўлади. Амалга ошириш режалаштирилаётган чора-тадбирлар доирасида юридик кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни тубдан ислоҳ қилиш, бу борада янги тизимни жорий этиш назарда тутилган.

Шундан келиб чиққан ҳолда, юридик кадрларнинг малакасини оширишда илғор ўқитиш технологияларидан тўлиқ фойдаланиш, ривожланган давлатларнинг қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш борасидаги ютуқларини жалб этиш асосий мақсадлардан биридир. Айниқса, суд ходимларини ўқитиш, танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш долзарбдир. Чунончи, судларда профессионализм қобилятини юксалтириш, қонунларни тўғри ва аниқ талқин этиш, судьяликка номзодларни тайёрлаш, касб этикаси ва маҳоратини шакллантириш зарур.

Бу борада қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратиш лозим:

- қонунларни тўғри талқин қилиш қобилятини шакллантириш, қонун ва адолат устуворлиги тамойилларини қўллаш;
- ҳуқуқий маданият ва ҳуқуқий тарбияни юкори даражада шакллантириш;

– қарор қабул қилиш жараёнида судьяларнинг мустақиллиги, адолатпарварлиги, ишончлилигини таъминлаш ҳамда адолатли, қонунга мувофиқ қарорларни қабул қилиш кўникмаларини шакллантириш.

Мазкур вазифаларни шакллантириш суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимлари фаолиятида муҳим аҳамиятга эга. Бу борада Ҳаракатлар стратегияси янги йўналишларни белгилаб берди. Суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимларини ротация қилиш механизми ривожланган мамлакатлар тажрибасида ҳам мавжуд бўлиб, амалиётда ижобий натижаларни берган. Хусусан, Германия юридик тизимида суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимлари икки йил давомида ўзаро кадрлар алмашуви натижасида ротацияни амалга оширадilar. Бу эса, ўз навбатида, кадрларнинг ўзаро билим алмашишига, юридик малакаларининг янада юксалишига олиб келади. Ротация жараёни суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимларининг унвони, лавозими, иш ҳақи сақланган ҳолда амалга оширилади.

Ҳаракатлар стратегияси суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимларини ўқитиш, танлаш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш, ротация қилиш тизимини такомиллаштиришда асосий мезон бўлиб хизмат қилади.

Суд-ҳуқуқ соҳасида қонунийликни мустаҳкамлашнинг яна бир жиҳати – ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимлари орасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, профилактика қилиш ва бартараф этиш бўйича идоравий назоратнинг замонавий механизмларини жорий этиш масаласидир.

Бугунги кунда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимлари орасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, профилактика қилиш ва бартараф этишга доир идоравий назорат қилиш, минг афсуски, етарлича самара бермаяпти. Бу соҳа илмий-техникавий воситалар ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилиш орқали такомиллаштиришни талаб қилмоқда. Бу каби технологияларнинг жорий этилиши соҳадаги камчиликларни ўз вақтида аниқлаш ҳамда давлат хизматчиларининг ўз вазифаларини бажаришда масъулият билан ёндашишларини рағбатлантиради.

Эътиборлиси шундаки, давлатимиз раҳбари ва давлат бошқарув органларининг виртуал қабулхонасига халқимиз томонидан кўплаб мурожаатлар келиб тушмоқда. Хусусан, биргина ўтган йилнинг ўзида Бош вазир қабулхонасига келиб тушган мурожаатлар таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, аксарият мурожаатлар тегишли мансабдор шахслар ва давлат хизматчиларининг ўз вазифаларига лоқайдлиги натижасида юзага келган. Булар шундан далолат берадики, олдимизда Ҳаракатлар стратегиясида назарда тутилган идоравий назоратнинг самарадорлигини ошириш мақсадида қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш, шунингдек, давлат идоралари хизматчилари ўртасида уларнинг шахсий масъулиятини янада оширишга эришишга қаратилган турли тадбирларни мунтазам равишда ташкил этиш вазифалари турибди.

Бундан келиб чиқиб айтиш керакки, идоравий назоратнинг такомиллаштирилишида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари хизматчиларининг касб-этика қоидаларига оғишмай риоя этишлари муҳим аҳамиятга эга. Бунинг учун давлат органлари инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга, айниқса бирор-бир

Барчамиз ўзимизга бир савол берайлик: одамларда нима учун муаммолар бунчалик кўпайиб кетди, уларнинг дардини ким эшитади? Мурожаатларнинг аксарияти адолатсизликдан, уларни ҳеч ким эшитмаганидан бўлмоқда. Агар прокуратура органларининг эшиги аҳоли учун очиқ бўлганида, Бош вазирнинг виртуал қабулхонасига бу қадар кўп мурожаат тушмас эди.

Шавкат Мирзиёев

муаммонинг ечими юзасидан мурожаат қилган шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишни таъминлашга хизмат қилувчи давлат хизматчиларининг касб-этика қоидаларининг қабул қилиниши ва унга амал қилинишини таъминлаши зарур.

Ҳаракатлар стратегиясида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари ходимлари халқнинг ичида бўлишлари, уларнинг ўй-ташвишлари билан яшашлари ва албатта халқимизни давлатдан рози бўлиб яшашини ўзларининг бирламчи вазифалари деб билишлари лозим. Ҳар бир давлат хизматчиси шуни англаб етиши лозимки, улар фақатгина халқимиз учун фаолият юритмоқда ва унинг муаммолари ечилишида шахсан жавобгардир ва буни ўз фаолиятларининг асосий мақсади деб билишлари лозим. Шу сабабли ҳар бир давлат идораси раҳбари ҳар бир мурожаат қилган фуқарони шахсан қабул қилиши, жамиятимиз ичига кириб бориши ва ўз қўл остидаги хизматчиларини назорат қилиб боришлари талаб этилади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг моҳиятини, авваламбор, мазкур ислохотларнинг ижросига бевосита масъул бўлган давлат ташкилотлари ва уларнинг хизматчиларига ўз вақтида етказиб боришни таъминлаш ҳамда тўғри тушунтириш, ислохотларнинг пировард мақсади сифатида уларнинг тафаккури ва дунёқарашини ўзгартириш зарур.

Ҳаракатлар стратегиясида назарда тутилган вазифаларни амалга ошириш мақсадида қатор идоравий ҳужжатларни қабул қилиш ва профилактика ишларини мунтазам равишда амалга ошириш, шунингдек, йил давомида давлат ташкилоти хизматчилари ўртасида уларнинг фаолияти самарадорлигини оширишга бағишланган ўқув семинарлари ташкил этиш даркор.

Бундан ташқари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ўрнатиш, уларнинг фаолиятини сарҳисоб қилиб, рейтингини шакллантириш, жамоатчилик олдида ҳисобдорлигини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев 2017 йил 7 январда Прокуратура органлари ходимлари куни олдидан бир гуруҳ соҳа ходимлари билан учрашувида «2017 йилдан бошлаб барча даражадаги ҳокимлар, прокуратура ва ички ишлар органлари раҳбарларининг аҳоли олдида ҳисобот бериш тизими жорий этилади. Бундан ташқари, вилоятларда прокурорларнинг ишига қараб ойлик рейтингини тузиб борилади. Уларнинг фаолиятига рейтинг натижалари асосида баҳо берилади», деб таъкидлаган эди.

Мазкур чора-тадбирлар инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг ишончли ҳимоя қилинишини, халқимизни давлатга, хусусан, ҳокимият тузилмаларига ишончи мустаҳкамланишига, фуқароларимизда қонунга итоаткорлик руҳининг мустаҳкамланишига ва ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарликнинг муқаррарлигини тўлиқ англашга хизмат қилади.

Бошқача айтганда, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини ўз вақтида ҳал этиш, мурожаатларни кўриб чиқишда сансалорлик ва бефарқ муносабатда бўлиш ҳолатларига йўл қўймаслик, ходимлар ўртасида суистеъмолчилик ва бошқа ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, профилактика қилиш ва уларга чек қўйиш бўйича идоравий назоратни кучайтириш, одоб-ахлоқ қоидаларига оғишмай риоя этилишини таъминлаш, юксак ахлоқий-иродавий ва касбий фазилатларга эга, юклатилган вазифалар ва амалга оширилаётган ислохотларнинг самарали бажарилишини таъминлашга қодир бўлган кадрларни шаффоф танлов асосида ишга қабул қилиш тизимини янада такомиллаштиришни талаб этади.

Албатта, бунга эришишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва назорат идоралари фаолиятининг очиқлигини ва уларнинг ҳисобдорлигини таъминлаш, давлат бошқаруви

тизимнинг самарадорлигини ошириш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг, улар мансабдор шахсларининг ва бошқа ходимларининг ўз зиммасига юклатилган вазифаларни бажариши юзасидан масъулиятини кучайтириш, коррупцияга қарши курашиш соҳасида назорат органларининг фаолияти устидан парламент ва жамоатчилик назоратини амалга ошириш, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва назорат идоралари ходимларининг фаолиятида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларга йўл қўймаслик, шунингдек, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари ва назорат идоралари мансабдор шахслари ва бошқа ходимлари томонидан ўз мансаб ёки хизмат мажбуриятларининг бажарилиши самарадорлиги мезонларини, стандартларини ва унинг сифатини баҳолаш тизимларини жорий этиш талаб этилади.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва назорат идоралари томонидан жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этилиши, мурожаатларнинг тўлиқ, холисона ва ўз вақтида кўриб чиқилиши, улар томонидан жисмоний ва юридик шахсларнинг бузилган ҳуқуқлари, эркинликларини тиклаш ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича ўз ваколатлари доирасида чоралар кўрилиши устидан назоратни янада кучайтириш, шу билан бирга, ушбу соҳа вакилларининг хизматни ўташнинг шаффоф тартибини ўрнатиш, шахсий ва касбий сифатлар, очиклик, беғаразлик, адолатлилик ва холислик принциплари асосида танлов бўйича саралаш ҳамда хизматда кўтарилиш тизимини жорий этиш алоҳида аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 январь куни бўлиб ўтган, Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги мамлакатни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий якунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурининг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган маърузасида 2017 йил ва ундан кейинги даврга белгиланган вазифаларни амалга ошириш қуйидаги учта энг муҳим талабга ҳал этувчи даражада боғлиқ экани таъкидланди:

биринчидан – давлат раҳбари – Президентдан бошлаб барча бўғиндаги раҳбарларнинг якуний натижалари учун шахсий жавобгарлиги;

иккинчидан – ҳамма соҳада аниқ тартиб ва қаттиқ интизомни таъминлаш, ишни биргаликда бажариш, натижа учун эса ҳар бир ходим шахсан жавоб бериши;

учинчидан – қаторларимиз ва кадрларимизнинг софлигини таъминлаш, ишдаги ҳар қандай нохуш ҳолатнинг олдини олиш ва бундай иллатларнинг илдизини қуритиш тўғрисида айтган эди.

Албатта, Президентимизнинг бундай сўзлари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ҳамда назорат идораларида ҳам аниқ тартиб ва қаттиқ интизомни таъминлашда, ушбу идоралардаги кадрларимизнинг софлигини таъминлаш, ишдаги ҳар қандай нохуш ҳолатларнинг олдини олишда муҳим аҳамият касб этади.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари фаолияти устидан жамоатчилик назорати механизмлари самарадорлигини ошириш, фуқароларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимига бўлган ишончини мустаҳкамлаш Ҳаракатлар стратегиясида алоҳида тўхталиб ўтилган масала саналади.

Ўзбекистонда давлат мустақиллиги қўлга киритилганидан сўнг мамлакатда демократик ҳуқуқий давлат қуриш ва кучли фуқаролик жамиятини шакллантириш олий мақсад қилиб қўйилди. Ҳуқуқий давлатнинг энг муҳим белгиларидан бири эса, жамият ва давлат ҳаётида қонун устуворлигининг сўзсиз тан олинishi, жамият аъзолари ўртасида юзага келадиган барча муносабатларда қонунларга бўлган ҳурматнинг мавжудлиги алоҳида аҳамият касб этади. Шу сабабдан Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 15-моддаси 2-қисмида «Давлат, унинг органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмалари,

Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ҳамда ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар. Бундай иштирок этиш ўзини ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларини демократик тарзда ташкил этиш, шунингдек давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ривожлантириш ва такомиллаштириш йўли билан амалга оширилади. Давлат органларининг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш тартиби қонун билан белгиланади.

**Ўзбекистон Республикасининг
Конституцияси, 32-модда**

фуқаролар Конституция ва қонунларга мувофиқ иш кўрадилар», деб қатъий белгилаб қўйилган. Шундай экан, давлат органлари фаолияти устидан жамоатчилик назорати институтининг ўрни қонун ҳужжатлари орқали мустаҳкамлаб қўйилиши ҳар жиҳатдан муҳим аҳамият касб этади.

Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисида сўзлаган нутқида «...халқ ҳокимиятининг энг муҳим пойдевори сифатида жамоатчилик назорати институтини кучайтириш бўйича мамлакатимиз Конституциясининг 32-моддасида, шунингдек, «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида», «Ижтимоий

шериклик тўғрисида»ги қонунлар ва бошқа ҳужжатларда муҳраб қўйилган талабларнинг ижросини таъминлашга алоҳида эътибор қаратамиз», деб таъкидлаган эди.

Кейинчалик эса бу масала, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон Фармони билан тасдиқланган Ҳаракатлар стратегиясида ўз аксини топди. Унда, хусусан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари фаолияти устидан жамоатчилик назорати механизмлари самарадорлигини ошириш, фуқароларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимига бўлган ишончини мустаҳкамлаш лозимлиги белгиланди.

Мазкур Ҳаракатлар стратегиясида ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтиришдан кўзланган мақсад, давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари ҳамда нодавлат ташкилотлари фаолияти устидан фуқаролар, уларнинг бирлашмалари ва ўзини ўзи бошқариш органлари, фуқаролик жамиятининг бошқа тузилмалари (институтлари), шунингдек, давлат ва нодавлат ташкилотлари таркибида тузилган жамоатчилик органлари томонидан қонун доирасида олиб бориладиган назоратни таъминлашдан иборатдир. Чунки, жамоатчилик назорати фуқаролик жамиятини барпо этишнинг энг муҳим шартларидан биридир.

Кейинги йилларда мамлакатимизда давлат органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратига катта эътибор қаратилмоқда. Чунки, жамоатчилик назорати фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлатнинг муҳим омили ҳисобланади. Шу боисдан ҳам Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 32-моддасида давлат органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратининг конституциявий-ҳуқуқий асослари мустаҳкамлаб қўйилди.

Жамоатчилик назоратининг муайян жиҳатлари, одатда, фуқароларнинг ахборот олиш ҳуқуқини назарда тутадиган, уларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига дахлдор бўлган қонунчилик ҳужжатлари орқали тартибга солинади. Давлат ўз фаолияти очиклигини аҳолини хабардор қилиш ва у билан мунтазам мулоқот ўрнатиш, шунингдек, жамоатчилик фикрини, жамоатчилик экспертизасини, жамоат кенгашлари ва фуқаролик жамияти вакиллари иштирокидаги бошқа маслаҳат органларини ташкил этиш орқали таъминлайди.

Ҳаракатлар стратегиясида жамоатчилик назорати механизмини яратиш орқали мансабдор шахсларнинг масъулияти ва жавобгарлигини кучайтириш, уларнинг фаолият

самарадорлигини ошириш лозимлиги назарда тутилади. Бунинг натижасида жамоатчилик назорати давлат ҳокимияти ва фуқаролар ўртасида ўзаро муносабатларни яқинлаштириб, жамиятда манфаатлар мувозанатини таъминлайди. Қолаверса, жамоатчилик назоратининг асосий субъектлари – фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, сиёсий партиялар, нодавлат-нотижорат ташкилотларининг янада ривожланишига, оммавий ахборот воситаларини эркинлаштиришга ҳамда бошқа фуқаролик жамияти институтларининг мавқеини оширишга, фуқароларнинг сиёсий ва ҳуқуқий онги юксалишига, демократик кадриятларни халқимиз онги ва ҳаётига сингдиришга асос бўлади.

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятида очиклик ва ошкоруликни таъминлаш учун биз фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари ва аҳоли билан самарали ҳамкорликни кенг йўлга қўямиз.

Шавкат Мирзиёев

Ҳаракатлар стратегиясида мазкур соҳада амалга оширилиши режалаштирилаётган вазифалардан бири бугунги кунда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари олдида турган муҳим масала фуқароларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимига бўлган ишончини мустаҳкамлаш ҳисобланади.

Шу мақсадда жойларда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларининг фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, фуқаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлигини кучайтириш муҳим аҳамият касб этади. Айниқса, маҳаллаларда мазкур органлар раҳбарларининг аҳоли билан мунтазам равишда учрашиб туриш амалиётини кучайтириш лозимлиги назарда тутилган.

Шу билан бирга, Ҳаракатлар стратегияси жамоатчилик назоратини амалга ошириш механизмини жорий этади, масалан, ҳокимларнинг, прокуратура ва ички ишлар органлари раҳбарларининг ҳисобдорлиги тизимини татбиқ этиш шулар жумласидандир. Шу билан бирга, прокуратура ходимлари фаолиятини рейтингли баҳолаш тизимининг жорий этилиши орқали келажакда уларни рағбатлантириш ёки интизомий жавобгарликка тортиш масаласи белгиланади.

Шунингдек, жойлардаги маҳаллаларнинг фаолияти самарадорлигини янада ошириш орқали давлат органлари олдида ва жамоат бошқарувида уларнинг нуфузини ошириш, ҳуқуқ ва ваколатларини кенгайтиришга оид чора-тадбирларни амалга ошириш назарда тутилган.

Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари фаолиятида очикликни рўёбга чиқариш, жамоатчиликнинг иштирокини ва ўзаро ҳамкорликни таъминлаш мақсадида Ҳаракатлар стратегиясида назарда тутилган тизимни яратишда давлат органлари фаолияти юзасидан бўлгани каби, жамоат ташкилотлари ва оммавий ахборот воситалари фаолиятини ҳам ҳар томонлама ва танқидий қайта кўриб чиқиш назарда тутилган. Шу билан бирга, давлат органлари ўз фаолиятининг очиклигини таъминлаш мақсадида ёпиқ ҳужжатлар ҳажмини қисқартириши ва уларни аҳолининг барча қатламларига етказиши лозим. Шундай қилиб, давлат органлари, хусусан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва уларнинг таркибий бўлинмалари ўз фаолияти ва маҳаллий ҳужжатлари юзасидан маълумотларни тегишли веб-сайтларда эълон қилиб боради.

Шунга асосан, Ҳаракатлар стратегияси давлат органлари фаолиятининг очиклигини таъминлаш механизми қуйидагиларга йўналтирилган бўлиши лозимлигини белгилайди:

– давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг юқори даражадаги очиклигини таъминлаш;

– давлат ҳокимияти ва органларининг фуқаролик жамияти институтлари билан ўзаро ҳамкорлигини кучайтириш;

– давлат ҳокимияти ва органларининг фаолияти юзасидан жамоат назоратини кучайтириш;

– шунингдек, фуқароларнинг ишончини ошириш.

Жамоатчилик назорати механизмини жорий этиш ва ривожлантириш халқнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларига бўлган ишонч даражасини оширади, уларнинг ўзаро ҳамкорлигини таъминлайди, бу эса, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинлигини таъминловчи энг асосий ҳимоячисига айлантиради.

Қайд этилганларнинг, хусусан, Ҳаракатлар стратегиясида назарда тутилган чоратадбирларнинг амалга оширилиши суд-ҳуқуқ тизимида қонунийликни мустаҳкамлашга, суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилишда қонун устуворлигини, шунингдек, халқимизнинг тинчлиги ва осойишталиги, жамият ҳаётида қонунийлик ва адолат тамойиллари қарор топишини таъминлашга хизмат қилади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Суд-ҳуқуқ ислоҳотларининг асосий мақсади нимадан иборат, деб ҳисоблайсиз?
2. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари фаолиятини самарали режалаштириш деганда нимани тушунасиз? Режалаштиришнинг аҳамияти қандай?
3. Ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ҳамда уларнинг сабаб ва омилларини бартараф этишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар зиммасига қандай энг асосий вазифалар юклатилади?
4. Ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахсни аниқлашда профилактик тадбирларнинг аҳамияти нималарда намоён бўлади?
5. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасини самарали ташкил қилишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва назорат идоралари билан жамоат ташкилотларининг ўзаро ҳамкорлиги қандай шаклда йўлга қўйилиши лозим деб ҳисоблайсиз?
6. Ротация ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари тизими фаолиятига қандай таъсир қилади?
7. Суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ходимлар ресурсини режалаштириш деганда нимани тушунасиз?
8. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари ходимлари орасида ҳуқуқбузарликлар деганда нимани тушунасиз?
9. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва унинг асосий вазифалари нимадан иборат?
10. Жамоатчилик назорати деганда нимани тушунасиз?
11. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида жамоатчилик назорати бўйича қандай нормалар мустаҳкамланган?
12. Жамоатчилик назорати институтининг ривожланишида нодавлат-нотижорат ташкилотларининг ўрни ва роли нималарда намоён бўлади, деб ўйлайсиз?

2.6. ЮРИДИК ЁРДАМ ВА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Давлат органларининг юридик хизмати фаолияти самарадорлигини ошириш. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида ва бошқа барча норматив-ҳуқуқий ҳужжатларида фуқароларнинг муносиб ҳаёт кечиришларини таъминлаш ва инсонпарвар ҳуқуқий демократик давлат барпо этиш асосий мақсад қилиб қўйилган. Бунинг учун мамлакатимизда турли соҳаларда амалга оширилаётган ислохотлар – давлат мулкани хусусийлаштириш, тадбиркорлик фаолиятига ҳар томонлама кўмаклашиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, Конституция ва қонунларнинг устуворлигини таъминлаш яққол мисолдир. Мазкур вазифаларни ҳаётга татбиқ этишда юридик хизмат муҳим роль ўйнайди.

Мамлакатимиз мустақилликка эришгандан кейинги қисқа давр ичида юридик хизмат ходимларининг ҳуқуқ ва бурчларини тартибга солиш, қонунийликни таъминлашда уларнинг роли ва масъулиятини ошириш заруриятдан келиб чиқиб, бир қатор қонунлар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

Республикаимизда бутунги кунга келиб, тегишли равишда давлат рўйхатидан ўтиб, фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектлари 600 000 дан ортиқни ташкил этади. Шундан яққа тартибдаги тадбиркорлар 230 000 га яқин, микрофирма ва кичик корхоналар 190 000 дан зиёд, хорижий инвестиция иштирокидаги корхоналар 4 900 дан кўп, фермер хўжаликлари 160 000 дан ортиқ, бошқа корхоналар 74 000 яқиндир. Юртимизда шунча тадбиркорлик субъектлари фаолият юритар экан, улар фаолиятида юридик хизмат қай даражада таъминланган, деган савол туғилади?

Бизга маълумки, тадбиркорлик субъектлари ўз фаолиятини амалга оширишда улар у ёки бу соҳада албатта юридик хизмат ходимининг масалаҳатига ёки унинг ёрдамига муҳтож бўлиши табиий ҳол.

Юридик хизматнинг шартномавий муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан таъминлашни ташкил этиш соҳасидаги вазифалари ва ҳуқуқлари Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 29 августдаги *«Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида»*ги Қонунида белгилаб қўйилган.

Мамлакатни ислоҳ қилиш ҳамда модернизациялаш шароитида давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, шунингдек, давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари фаолиятида қонунийликни мустаҳкамлаш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш сифатини яхшилаш, юридик хизматнинг роли ва жавобгарлигини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг *2007 йил 24 августдаги 182-сон қарори* қабул қилинди ва мазкур қарор билан *«Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг юридик хизмати тўғрисида»*ги ва *«Хўжалик бошқаруви органлари, давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг юридик хизмати тўғрисида»*ги *низоомлар* тасдиқланди.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг *2007 йил 22 ноябрдаги 244-сон қарори* билан давлат бошқаруви ва маҳаллий давлат ҳокимияти органлари, хўжалик бошқаруви органларининг, давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг юридик хизматлари ходимларини беш йилда бир марта аттестациядан ўтказиш ва уларнинг малакасини ошириш мустаҳкамлаб қўйилди. Юридик хизматга ёрдам

Қонунчилик тизимини такомиллаштириш билан бир қаторда, қонунларни ҳаётга изчил жорий қилиш, барча хўжалик субъектларининг юридик нормалар ва қоидаларга қатъий амал қилишларини таъминлаш маъданий-маърифий бозорни шакллантиришнинг мажбурий шартидир.

Ислом Каримов

кўрсатиш мақсадида кўплаб норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилиниб, бу соҳани янада ривожлантиришга қаратилган бир қатор ишлар амалга ошириб келинмоқда. Жумладан, Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 4 июндаги **«Давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари юридик хизматлари фаолиятининг янада такомиллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг айрим қарорларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»** 149-сон қарорининг қабул қилиниши бу соҳада муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Ўтган давр мобайнида мамлакатимизда давлат органлари, хўжалик бошқаруви органлари, давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари фаолиятида қонун устуворлиги ва қонунийликни таъминлаш юзасидан комплекс чора-тадбирлар амалга оширилди.

Жамиятда қонунчиликка риоя этилишида давлат органлари ва ташкилотларининг норма ижодкорлиги, шартномавий-ҳуқуқий ва талабнома-даъво ишларини амалга оширадиган юридик хизматлари доимий кўмаклашиб келмоқда.

Шу билан бирга, юридик хизматларнинг ходимлари қонун бузилишининг олдини олиш ҳамда улар бўйича ўз вақтида чоралар кўриш учун етарли ва таъсирчан ваколатларга эга эмасликлари сабабли уларнинг фаолияти кутилган самарани, юридик хизматларни ташкил этишнинг тартиби, уларнинг штат бирликларини белгилаш меъёр ва мезонларининг мавжуд эмаслиги турли давлат органлари ва ташкилотларида юридик хизматларнинг ташкилий штат тузилмасини оқилона белгилашни таъминлашга имкон бермаяпти.

Юридик хизматлар томонидан ҳуқуқни қўллаш амалиётини ўрганиш ва умумлаштириш, қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш ишлари самарали ташкил этилмаган. Мазкур соҳадаги ишлар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари томонидан аниқланган камчилик ва қонун бузилишларини бартараф этишга қаратилган чораларни кўриш билан чекланмоқда.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, ушбу камчиликларни бартараф этиш, салбий ҳолатларнинг тўғри қонуний ечимини топиш мақсадида **Ҳаракатлар стратегиясида** бу масалага алоҳида эътибор қаратилди.

Давлат органларининг юридик хизмати фаолияти самарадорлигини ошириш, юридик хизмат соҳасини янада такомиллаштириш мақсадида 2017 йил 19 январида Ўзбекистон Республикаси Президентининг **«Юридик хизмат фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»**ги ПҚ-2733-сон Қарори қабул қилинди. Қарорда юридик хизматлар томонидан ҳуқуқни қўллаш амалиётини ўрганиш ва умумлаштириш, қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклифлар ишлаб чиқиш ишларини самарали ташкил этиш, юридик хизмат ходимларининг моддий таъминот даражаси, мазкур соҳага олий юридик маълумот ва амалий тажрибага эга юқори малакали кадрларни жалб қилиш, юридик хизматлар ишининг сифатини оширишга қаратилган ишларни ҳамда давлат органлари ва ташкилотлари фаолиятида қонунийликни янада мустаҳкамлаш, демократик ва ҳуқуқий ислохотларни амалга оширишда юридик хизматларнинг роли ва жавобгарлигини изчиллик билан кучайтириш каби масалалар бегилаб қўйилди.

Ушбу Қарорга асосан давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизматлари ходимларига адлия органлари ходимлари учун белгиланган **мартаба даражаларини бериш**, кўп йиллик хизмат учун **устамаларни тўлаш** тартибини татбиқ этиш, юридик хизмат ходими сифатидаги меҳнат стажи ходим бошқа давлат органлари, шу жумладан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларига ишга ўтганида мартаба даражалари ва кўп йиллик хизмат устамаларини тўлаш учун мўлжалланган меҳнат стажи ҳисобга олинishi, давлат органлари ва ташкилотлари юридик хизматларининг мазкур мутахассислик бўйича **уч йиллик стажига** эга бўлган ходимлари, лицензия олиш учун **адвокат мақомига** эга бўлишга талабгор шахс сифатида малака имтиҳонида тегишли **стажировка**

ўтмасдан иштирок этиш ҳуқуқига эга бўлиши, юридик хизмат ходимлари ҳар чоракда судгача ва суд тартибида давлат органи ва ташкилоти фойдасига ҳал қилинган низолар юзасидан ундирилган **маблагнинг 5 фоизи, бироқ энг кам ойлик иш ҳақининг 50 баробаридан** кўп бўлмаган миқдорда мукофотланиши каби масалалар белгилаб қўйилди.

Шунингдек, мазкур қарорда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги юридик хизматлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва методик таъминлаш, уларнинг ходимларини аттестациядан ўтказиш ва малакасини ошириш бўйича махсус ваколатли орган этиб белгиланиб, вазирлик тизимида қўшимча 5 та бошқарув ходими штат бирликларини ажратиш йўли билан **Юридик хизматларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш ва методик таъминлаш бошқармаси** ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармаларида эса, қўшимча 14 та бошқарув ходими штат бирликларини ажратиш йўли билан тегишли **шўъбалар ташкил этилиши** мустаҳкамлаб қўйилди. Бошқарма давлат органлари ва ташкилотларининг юридик хизматларидаги бўш иш ўринлари тўғрисидаги ягона, ҳамма эркин фойдаланиши мумкин бўлган маълумотлар базасини яратиш, уни мунтазам равишда янгилаб туриш, юридик хизматлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва методик таъминлаш, уларнинг ходимларини аттестациядан ўтказиш ва малакасини ошириш масалалари билан шуғулланади.

Лекин, шунга қарамай, бугунги кунда юридик хизмат соҳасида бир қатор камчиликлар мавжудлиги кўзга ташланмоқда. Биргина мисол, мавжуд юридик хизмат ходими штат бирликларининг қарийб **20 фоиздан ортиғи вакант**, яъни бўш, кўпгина юридик хизмат ходимлари олий маълумотга эга эмас.

Тадбиркорлик субъектларига ҳуқуқий хизмат кўрсатувчи корпоратив юридик маслаҳатлар ва юридик консалтингларни ривожлантириш.

**«Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»
Давлат дастури, 115-банд**

Шу мақсадда Ҳаракатлар стратегиясида давлат ва хўжалик бошқаруви органлари юридик хизматларининг ўз зиммасига юклатилган вазифаларни самарали бажарилишини таъминлаш учун адлия органлари тизимида уларга услубий ёрдам кўрсатиш бўйича тузилмалар ташкил қилиш назарда тутилган.

Мамлакатимизда амалда бўлган юридик хизмат, ҳуқуқий ишлар ва уларга услубий раҳбарлик қилиш тўғрисидаги конунчиликни ривожлантиришга давлатимизнинг конунчиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятлари томонидан катта эътибор берилмоқда. Шу билан бирга, ушбу қарорнинг мазмунидан келиб чиқиб, соҳани янада ривожлантириш учун бир қанча ишлар амалга оширилиши мақсадга мувофиқдир.

Биринчидан, юридик хизмат фаолиятини тартибга солиш мақсадида «**Ўзбекистонда юридик хизмат тўғрисида**»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини қабул қилиш, бу барча мулк шаклидаги юридик хизмат фаолиятини тартибга солишга хизмат қилади;

Иккинчидан, адлия органлари ходимлари, шунингдек, давлат органлари ва ташкилотлари юридик хизматининг малакали ходимлари томонидан бошқа давлат органлари ва ташкилотлари юридик хизмати ёш ходимларига, тадбиркорлик субъектларига уларнинг малакасини ошириш мақсадида тренинг машғулотлари олиб боришни (видеоконференция ёки бошқа усулларда) ҳамда Ўзбекистон юристлар ассоциациясини ташкил этиш;

Учинчидан, юридик хизмат ходимларини жаҳоннинг ҳуқуқ соҳасидаги етакчи олий таълим муассасаларида малака ошириш ва юридик хизмат тузилмаларига тажриба алмашиш учун юбориш амалиётини кенгайтириш;

Тўртинчидан, юридик хизмат ходимларининг ижтимоий таъминотини янада яхшилаш мақсадида имтиёзли (ипотека, истеъмол, автотранспорт ва бошқалар) кредитларни бериш йўли билан уларни рағбатлантириш лозим.

Адвокатура институтини ривожлантириш, жиноят, фуқаролик, маъмурий ва хўжалик ишларини кўриб чиқишда адвокатнинг ўрнини ошириш.

Ўзбекистон Республикасида адвокатлик фаолияти Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, «Адвокатура тўғрисида»ги, «Адвокатлик фаолиятининг кафолатлари ва адвокатларнинг ижтимоий ҳимояси тўғрисида»ги қонунлари, шунингдек, Жиноят процессуал кодекси, Фуқаролик процессуал кодекси, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегияси асосида адвокатура институти такомиллаштирилиши назарда тутилган.

Жиноят, фуқаролик, маъмурий ва хўжалик ишларининг кўрилишида адвокатнинг ролини кучайтириш мақсадида қуйидаги ишлар кўзда тутилмоқда:

1. Адвокат томонидан далилларни тўплаш ва уларни жиноят иши материалларига қўшиш механизми такомиллаштирилади. Ўзбекистон Республикаси «Адвокатлик фаолиятининг кафолатлари ва адвокатларнинг ижтимоий ҳимояси тўғрисида»ги қонунининг 4-моддасида, «Адвокатура тўғрисида»ги қонунининг 6-моддасида адвокатлар судларда, шунингдек, маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқаётган органларда далил сифатида фойдаланилиши мумкин бўлган фактлар тўғрисидаги маълумотларни тўплаш ҳуқуқи эгадирлар, деб белгиланган, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодексининг 87-моддасида «ҳимоячи далиллар сифатида фойдаланилиши мумкин бўлган маълумотларни: ишга тааллуқли ахборотга эга бўлган шахсларни сўровдан ўтказиш ҳамда уларнинг розилиги билан ёзма тушунтиришлар олиш; давлат органларига ва бошқа органларга, шунингдек корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга сўров юбориш ҳамда улардан маълумотномалар, тавсифномалар, тушунтиришлар ва бошқа ҳужжатларни олиш орқали тўплашга ҳақли» экани қайд этилган. Эндиликда Ҳаракатлар стратегияси асосида адвокатларнинг далилларни тўплаш ва уларни жиноят иши материалларига қўшиш тартиби такомиллаштирилади.

2. Судгача ва судда иш юритишда адвокат томонидан юридик ёрдам кўрсатиш учун зарур бўлган масалалар бўйича давлат органлари ва ташкилотлардан маълумотномалар, тавсифномалар ва бошқа ҳужжатларни, экспертларнинг ёзма хулосаларини, мутахассисларнинг маълумот-маслаҳатларини сўраш ва олиш тартиби аниқлаштирилади. Ўзбекистон Республикаси «Адвокатура тўғрисида»ги қонунининг 6-моддасида, «Адвокатлик фаолиятининг кафолатлари ва адвокатларнинг ижтимоий ҳимояси тўғрисида»ги қонунининг 4-моддасида адвокатларнинг ваколатлари келтирилган бўлиб, ушбу ҳуқуқларни амалга ошириш тартиби қонун ҳужжатларида аниқ берилмаган. Масалан, «Адвокатлик фаолиятининг кафолатлари ва адвокатларнинг ижтимоий ҳимояси тўғрисида»ги қонунининг 4-моддасида «Муайян ишни олиб боришга адвокатнинг ваколатли эканлиги ордер билан тасдиқланади» деб келтирилади. Адвокатлар сўровнома билан давлат органлари, ташкилотлари ёки муассасаларига мурожаат қилганида сўровномага адвокатлик ордери илова қилинмаганлиги важи билан юқорида келтирилган қоидага асосланиб, сўровномани жавобсиз қолдириш ҳолатлари учраб туради. Шу каби тушунмовчиликларни бартараф этиш мақсадида Ҳаракатлар стратегияси асосида судгача ва судда иш юритишда адвокат томонидан юридик ёрдам кўрсатиш учун зарур бўлган масалалар бўйича давлат органи ва ташкилотлардан маълумотномалар, тавсифнома ва бошқа ҳужжатларни, экспертларнинг ёзма хулосаларини, мутахассисларнинг маълумот-маслаҳатларини сўраш ва олиш тартиби аниқлаштирилади.

3. Фуқаролик ва хўжалик низоларини судгача ҳал қилиш жараёнида, шунингдек, жиноят процессида томонларни яраштириш тартиб-таомилида адвокат иштироқи кенгайтирилади. Фуқаролик ва хўжалик ҳуқуқий муносабатларда низонинг судга қадар ҳал этилиши шартнома тарафларининг низодан кейинги ҳамкорликларига тўғридан-тўғри таъсир этади. Шу сабабли низоларнинг судга қадар ҳал этилишидан тарафлар манфаатдор бўлади. Қонун ҳужжатларимизда адвокатнинг ишга кириб келишига чеклов ўрнатилмаган бўлса-да, одатда адвокатлар низо бошланганидан сўнг ишга кириб келади. Ўзбекистон Республикаси Хўжалик процессуал кодексининг 6-моддасида хўжалик ишини қўзғатиш асослари келтирилган бўлиб, унда айрим тоифадаги низолар учун уларни судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартиби белгиланган ёхуд бу тартиб шартномада назарда тутилган бўлса, тарафлар ўзаро муносабатларини ихтиёрий равишда ҳал қилиш чораларини кўрганларидан сўнггина хўжалик судида иш қўзғатиш мумкинлиги белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик процессуал кодексининг 5-моддасида фуқаролик ишини қўзғатиш асослари келтирилган бўлиб, фуқаролик ишини қўзғатишда низони судгача ҳал қилиш тартиби белгиланмаган. Ҳаракатлар стратегияси асосида адвокатларнинг низони судгача ҳал қилиш жараёнидаги иштироқи ва тартиби қонун ҳужжатларига асосан белгиланади.

Шунингдек, жиноят процессида томонларни яраштириш тартиб-таомилида адвокат кузатувчи позициясида туриши, яъни, ярашув тўғрисидаги ишлар бўйича суд муҳокамасида фикр билдириш билан чекланиши белгиланган. Эндиликда Ҳаракатлар стратегияси асосида жиноят процессида томонларни яраштириш тартиб-таомилида адвокатнинг фаол иштироқини таъминлаш орқали ярашув тўғрисидаги ишлар бўйича иш юритишда адвокатнинг роли оширилади.

4. Суд ишини юритишда иштирок этиш учун адвокат ордерини расмийлаштириш ва тақдим этиш тартиби қайта кўриб чиқилади. Ўзбекистон Республикаси «Адвокатлик фаолиятининг кафолатлари ва адвокатларнинг ижтимоий ҳимояси тўғрисида»ги қонуннинг 4-моддасида «Муайян ишни олиб боришга адвокатнинг ваколатли эканлиги ордер билан тасдиқланади» деб белгиланган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирининг 2009 йил 8 апрелдаги 91-мх рақамли буйруғи асосида Адвокат томонидан иш олиб бориш учун ордер шакли тасдиқланган. Эндиликда суд ишини юритишда иштирок этиш учун адвокат ордерини расмийлаштириш ва тақдим этиш тартиби, замон талабидан келиб чиқиб, қайта кўриб чиқилади.

Адвокатура институтини янада мустаҳкамлаш мақсадида қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилмоқда:

1. Адвокатларга ҳакамлик судларида ҳакам сифатида иштирок этиш ҳуқуқини бериш. Адвокатларни низолашувчи тарафларнинг ўзаро келишувига мувофиқ, низони ҳакамлик судида кўриб чиқиш учун ҳакамлик суди судьяси сифатида танлаш имкони берилмоқда. Натижада хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги низоларга давлат аралашуви минималлашади, низоларни судгача ҳал қилиш тартиби кенг қўлланилишига эришилади.

2. Адвокат сўровини кўриб чиқиш тартиби ва муддатларини аниқлаштириш. «Адвокатура тўғрисида»ги қонуннинг 6-моддасида адвокатларга юридик ёрдам кўрсатиш учун зарур бўлган масалалар юзасидан маълумотларни сўраш ва олиш ҳуқуқи берилган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси 1971-моддасида адвокатнинг профессионал фаолиятига тўсқинлик қилгани учун маъмурий жавобгарлик ўрнатилган. Унга кўра, адвокат сўровига жавоб тақдим этмаслик адвокатнинг профессионал фаолиятига тўсқинлик қилиш сифатида баҳоланади. Аммо, қонун ҳужжатларимизда адвокат сўровини кўриб чиқиш тартиби ва муддатлари

белгиланмаган. Адвокатнинг сўровини кўриб чиқиш тартиби ва муддатларининг қонун ҳужжатларида қатъий белгиланиши ваколатли давлат органлари, ташкилотлар, муассасалар ва бошқа корхоналар масъул ходимларининг адвокат сўровини кўриб чиқишдаги масъулиятини оширади.

3. Адвокатлар ва адвокатлик тузилмалари даромадларини солиққа тортиш тизимини мақбуллаштириш. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексида адвокатлар ҳайъатлари, адвокатлик фирмалари ва адвокатлик бюрolari нодавлат-нотижорат ташкилотлари сифатида фаолиятнинг адвокатлар томонидан юридик ёрдам (хизмат) кўрсатиш билан боғлиқ қисми бўйича солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар тўлашдан озод этилган бўлиб, қонунда белгиланган истиснолар мавжуд. Шунингдек, адвокатлар томонидан юридик ёрдам (хизмат) кўрсатганлик учун олинган гонорарлар миқдорига ушбу моддада белгиланган тартибда жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи солинади. Бугунги кунда адвокатлар ва адвокатлик тузилмаларини солиққа тортиш тизимидаги ноқулайликларнинг бартараф этилиши адвокатларнинг реал даромадларининг ошишига, бу соҳадаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга хизмат қилади.

4. Адвокатга лицензия бериш ва уни интизомий жавобгарликка тортиш масаласида давлат органларининг ролини камайштириш. Адвокатлик фаолияти лицензияланадиган фаолият туридир. Олий юридик маълумотга эга бўлган ва адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензияни белгиланган тартибда олган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси Ўзбекистон Республикасида адвокат бўлиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 9 мартдаги «Адвокатлик фаолиятини лицензиялаш ва адвокатлик тузилмаларини ташкил этиш тартибини такомиллаштириш тўғрисида»ги 60-сон қарорида адвокатлик фаолиятини лицензиялаш тартиби белгиланган. Унга мувофиқ, адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензия Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар адлия бошқармалари томонидан Ўзбекистон Республикаси Адвокатлар палатасининг тегишли ҳудудий бошқармалари ҳузуридаги малака комиссияларининг қарорлари асосида берилиши белгиланган. Шунингдек, зарур билимлар ва касбий малакаларга эга бўлган шахсларга лицензиялар бериш тўғрисидаги масалани ҳал этиш, шунингдек, адвокатларга нисбатан интизомий иш юритишни олиб бориш учун Адвокатлар палатасининг ҳудудий бошқармалари ҳузурида малака комиссиялари тузилади.

Малака комиссиялари Адвокатлар палатаси ҳудудий бошқармаларининг ва адлия органларининг қўшма қарорлари билан адвокатлар ҳамда адлия органлари ходимларидан тенг миқдорда тузилади.

Малака комиссияларининг қарорлари устидан келтирилган шикоятларни кўриб чиқиш, малака комиссияларининг иш тажрибасини умумлаштириш ва таҳлил қилиш учун Адвокатлар палатаси ҳузурида Олий малака комиссияси тузилади. Олий малака комиссиясининг таркиби Адвокатлар палатаси ва Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг қўшма қарорлари билан адвокатлар ҳамда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ходимларидан тенг миқдорда тасдиқланади.

Малака комиссиялари ўз фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирининг 2009 йил 14 мартдаги «Ўзбекистон Республикаси адвокатлар палатаси ҳузуридаги Олий малака комиссияси тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида»ги 68-мх-сон буйруғи асосида тасдиқланган «Ўзбекистон Республикаси Адвокатлар палатаси ҳузуридаги Олий малака комиссияси тўғрисида»ги низомга ва «Ўзбекистон Республикаси адвокатлар палатасининг ҳудудий бошқармалари ҳузуридаги малака комиссиялари тўғрисидаги низомни тасдиқлаш тўғрисида» 69-мх-сон буйруғи асосида тасдиқланган «Ўзбекистон Респуб-

ликаси Адвокатлар палатаси ҳудудий бошқармалари ҳузуридаги малака комиссиялари тўғрисида»ги низомга асосан амалга оширади.

Шу тариқа адвокатлик лицензияси беришда малака комиссияси йиғилишларида адлия органларининг иштирокини қисқартириш орқали адвокатга лицензия бериш ва уни интизомий жавобгарликка тортиш масаласида давлат органларининг ролини камай-тиришга эришилади.

5. Адвокатлик лицензияси фаолиятини тўхтатиш, тугатишнинг суд тартибиди босқичма-босқич жорий этиш. «Адвокатура тўғрисида»ги қонунда адвокат мақомини тўхтатиб туриш адвокатга гувоҳнома берган адлия органининг қарори билан амалга оширилиши белгиланган. Шунингдек, адвокатлик лицензиясининг амал қилишини тўхтатиб туриш адвокатга гувоҳнома берган адлия органининг қарори асосида амалга оширилади. Ўзбекистон Республикаси Конституциянинг 44-моддасида ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади.

Адвокатлик лицензияси фаолиятини тўхтатиш, тугатиш борасида суд тартибининг босқичма-босқич жорий этилиши, шахс ҳуқуқ ва манфаатларига дахл қиладиган қарорларнинг суд тартибиде қабул қилинишини таъминлаб, адвокатларнинг ҳуқуқлари кафолатланишига олиб келади.

6. Адвокатлик тузилмаларининг янги ташкилий-ҳуқуқий шакллари жорий этиш, шу жумладан, хорижий адвокатлик тузилмаларига ҳамда Ўзбекистон Республикасида доимий яшайтган чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш имкониятини яратиш. «Адвокатура тўғрисида»ги қонуннинг 3-моддасида адвокат тушунчасига таъриф берилган. Унга кўра, олий юридик маълумотга эга бўлган ва адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензияни белгиланган тартибда олган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси Ўзбекистон Республикасида адвокат бўлиши мумкин. Демак, қонунда фақат Ўзбекистон Республикасининг фуқароси адвокат мақомига эга бўлиши белгилаб берилган. Шунингдек, қонун адвокатлик тузилмаларини адвокатлик бюроси, адвокатлик фирмаси, адвокатлар ҳайъати ёхуд юридик маслаҳатхона шакллари назарда тутди.

Адвокатлик фаолиятининг самарадорлигини ошириш, адвокатларга қулай шароит яратиш мақсадида адвокатлик тузилмаларининг янги шакллари хуқуқий асоси яратилиб, адвокатларга янада кенг имкониятлар берилиши зарур.

Шунингдек, Ўзбекистон резиденти ва норезиденти бўлган, Ўзбекистон ҳудудида фаолият юритаётган жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларининг самарали ҳимоясини таъминлаш, тор доирадаги малакали хорижий давлат фуқароларига адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш учун кенг имкониятлар яратиб беришни таъминлаш йўлида, халқаро-ҳуқуқий, фуқаролик-ҳуқуқий ва хўжалик-ҳуқуқий масалалар бўйича юридик ёрдам кўрсатиш мақсадида хорижий фуқароларга адвокатлик лицензияларини бериш тартиби жорий этилади.

7. Тадбиркорлик субъектларига ҳуқуқий хизмат кўрсатувчи корпоратив юридик маслаҳатлар ва юридик консалтингларни ривожлантириш. «Адвокатура тўғрисида»ги қонун адвокатлик тузилмаларининг адвокатлик бюроси, адвокатлик фирмаси, адвокатлар ҳайъати ёхуд юридик маслаҳатхона шакллари назарда тутди. Юридик маслаҳатни

Адвокатура институтини ривожлантириш, жиноят, фуқаролик, маъмурий ва хўжалик ишларини кўриб чиқишда адвокатнинг ўрнини ошириш.

**«Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»
Давлат дастури**

ривожлантириш мақсадида, конун асосида уларнинг ваколат ва ҳуқуқлари кенгайтирилади. Юридик маслаҳатхоналар ва юридик консалтинглар фаолиятини такомиллаштириш мақсадида уларга солиқ имтиёзлари берилади.

Нотариат ва ФХДЁ органлари тизимини ислоҳ қилиш. Мамлакатимизда нотариал фаолият Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, Фуқаролик ва Оила кодекслари, *1996 йил 26 декабрда қабул қилинган «Нотариат тўғрисида»ги қонун* ва бошқа қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади. *Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг 2010 йил 5 майдаги «Ўзбекистон Республикасида нотариат институтини янада такомиллаштириш чоралари тўғрисида»ги Фармони* бу соҳадаги ислохотларнинг янги даврини бошлаб берди. Ушбу фармоннинг ижросини таъминлаш мақсадида Адлия вазирлигининг қатор буйруқлари қабул қилинди ва нотариат соҳасига оид деярли барча

Нотариал идоралар фаолиятини автоматлаштириш, барча нотариал битимлар ҳисобини марказлашган ҳолда юритиш ва идоралараро электрон ҳамкорликни ҳисобга олган ҳолда, аҳоли ва тадбиркорларга нотариат соҳасида интерактив давлат хизматлари кўрсатишни йўлга қўйиш.

**«Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»
Давлат дастури, 38-банд**

норматив ҳужжатларга ўзгартишлар киритилди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг *2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4850-сон Фармони*, 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурига кўра, нотариал идоралар фаолиятини такомиллаштириш бўйича келгусида қонунчиликка қўшимчалар ва ўзгартиришлар киритилиши назарда тутилмоқда. Жумладан:

Нотариус лавозимига номзодлар учун стажировка муддатини қисқартириш. Ўзбекистон Республикаси «Нотариат тўғрисида»ги Қонунининг 2-моддасига асосан нотариус лавозимига номзодлар учун стажировка муддати икки йил қилиб белгиланган. Лекин айрим шахсларга жумладан, судьялик лавозимида камида беш йил ишлаган ёхуд нотариал фаолиятга раҳбарликни амалга оширувчи ва ушбу фаолиятни назорат қилувчи лавозимларда камида уч йил ишлаган шахслар учун стажировкани ўташ муддати бир йилни ташкил этади. Келгусида ушбу муддатлар янада қисқартирилиши назарда тутилмоқда.

Нотариус ёрдамчисига ҳужжат нусхалари тўғрилигини тасдиқлаш ваколатини бериш. Ўзбекистон Республикаси «Нотариат тўғрисида»ги Қонунининг 21-моддасига кўра, юридик маълумотга эга бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқароси нотариус ёрдамчиси бўлиши мумкин. Нотариус ёрдамчиси, нотариуснинг топшириғига кўра, нотариал ҳаракатларни амалга оширишда иштирок этишга, битимлар, аризалар ва бошқа ҳужжатлар лойиҳаларини тузишга, ҳужжатларнинг кўчирма нусхалари ва дубликатларини, улардан кўчирмаларни тайёрлашга, шунингдек, нотариал ҳаракатларни амалга ошириш масалалари юзасидан тушунтиришлар беришга ҳақли. Ўзгартиришга асосан эндиликда нотариус ёрдамчисига ҳужжат нусхалари тўғрилигини тасдиқлаш ваколати берилмоқда. Бу нотариус ёрдамчиларига ўзига тегишли бўлган нотариал ҳаракат юзасидан фуқароларни шахсан қабул қилиш имкониятини беради.

Нотариусларни аттестациядан ўтказиш ва уларни даврий ротация қилиш тартибини жорий этиш. Бошқа давлат органларида бўлгани каби нотариусларни ҳам ҳар беш йилда аттестациядан ўтказиш тартибини жорий қилиш мақсадга мувофиқдир. Чунки нотариусларни аттестациядан ўтказиш уларнинг билим даражасининг ошишига,

қонунчиликдаги ўзгаришларни билишларига, бу соҳада зарур кўникмани шакллантиришларига, халқ билан мулоқотда адашмасликка олиб келади. Нотариусларни **даврий ротация қилиш тартибини жорий этиш** эса ҳар бир нотариус учун янада масъулиятни ошириш, халқ билан мулоқотни янада яхшилаш, барчанинг тенглигини таъминлаш, қайси ҳудудда нотариус бўлишидан қатъи назар, шу ҳудуд фуқароларини эшита билиш кўникмасини шакллантиришга сабаб бўлади. Шунингдек, энг асосий жиҳатлардан яна бири – коррупциянинг олди олинади. Чунки ҳудуд, жой ўзгариши нотариусларнинг бошбошдоқлигига чек қўяди. Таниш-билишчилик, уруғ-аймоқчилик асосида иш битириш ҳолатларининг йўқ бўлишига сабаб бўлади. Нотариуслар барчага тенглик, адолат ва қонунийлик принципларига амал қилган ҳолда муносабатда бўлади.

Нотариал идораларга электрон шаклда мурожаат қилиш тартибини белгилаш. Бу ўзгартириш суд-ҳуқуқ ислохотларининг энг асосийларидан бири бўлиб, бунда фуқаролар ўзларини қизиқтирган айрим масалалар юзасидан электрон тарзда мурожаат қилиши, нотариуслар билан уйда туриб ўзини қизиқтирган нотариал ҳаракатлар бўйича маслаҳатлар олишини назарда тутаяди. Шу билан бирга, электрон мурожаатларга бериладиган жавоблар ҳам электрон ҳамда ёзма шаклда бўлади. Бу борада фуқарога танлаш имконияти берилади. Агар истаса, электрон мурожаатга ёзма ҳолда почта орқали жавоб олиши ҳам мумкин. Лекин амалиётда фойдаланувчиларнинг 85 фоизи ўз мурожаатларига электрон почта орқали жавоб олишни маъқул кўради. Электрон тарзда мурожаат йўллаш нафақат осон ва қулай, балки ишончли ҳамдир. Чунки шу йўл билан айрим бюрократик тўсиқлар бартараф этилади. Бу, ўз навбатида, аҳолининг ҳуқуқий онгини янада ривожлантириш ва нотариал идоралар ишида замонавий ахборот технологияларини жорий этишни кенгайтиришда муҳим ўрин тутаяди.

Давлат божини электрон тўлов тизимидан фойдаланган ҳолда қабул қилиш тартибини жорий этиш. Ўзбекистон Республикаси «Нотариат тўғрисида»ги Қонунининг 21-моддасида нотариус нотариал ҳаракатларни амалга оширганлик учун қонун ҳужжатларида белгиланган ставкалар бўйича давлат божи ундириши, нотариус нотариал ҳаракатни амалга ошириш учун ўз иш жойидан бошқа жойга борганида манфаатдор жисмоний ёки юридик шахслар унинг ҳақиқатда қилинган транспорт харажатларининг ўрнини қоплашлари, нотариусга мурожаат қилган жисмоний ёки юридик шахслар билан нотариус ўртасидаги келишувга мувофиқ нотариуслар томонидан амалга ошириладиган ҳуқуқий ва техник тусдаги қўшимча ҳаракатлар учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳақ ундирилиши белгиланган. Эндиликда давлат божлари электрон тарзда тўланади.

Муомалага лаёқатсиз деб топилган фуқаролар тўғрисида маълумотлар базасини шакллантириш. Ўзбекистон Республикаси «Нотариат тўғрисида»ги Қонунининг 33-моддасига кўра, битимлар тасдиқлаб берилаётганида уларда иштирок этаётган фуқароларнинг муомала лаёқати белгиланган тартибда аниқланади ва юридик шахсларнинг ҳуқуқий лаёқати текширилади. Эндиликда эса нотариуслар муомалага лаёқатсиз деб топилган шахсларни электрон тарзда аниқлаб, уларга нисбатан нотариал ҳаракатни амалга ошириш масаласини ҳал қилишда енгиллик киритилади. Маълумотлар базаси орқали нотариал идорага мурожаат қилган ҳар бир фуқаронинг муомалага лаёқати текширилади ва бу ҳақдаги маълумотлар реестр китобларига киритиб қўйилади. Шу билан бирга, бундай амалиётнинг жорий қилиниши нотариал идоралар ва судларнинг ўзаро ҳамкорлигини мустаҳкамлайди.

Лавозимида уч йиллик стажга эга бўлган нотариус ёрдамчисига тегишли стажировкани ўтамасдан туриб нотариус лавозимини эгаллаш учун танловда иштирок этиш имконини бериш. Бу албатта адлия тизимида кадрларнинг барқарор захирасини шакллантириш учун замин яратаяди. Бунда нотариус ёрдамчиси лавозимига ҳам талаб-

лар ўзгартирилиб, ёрдамчилардан ҳам олий маълумот талаб қилинишини билдиради. Лавозимда уч йиллик стажга эга бўлган ҳар қандай шахс ушбу соҳада озгина бўлса ҳам тажрибага эга бўлади. Нотариус ёрдамчиларининг ҳам уч йиллик фаолиятлари давомида албатта нотариал ҳаракатларни амалга ошириш бўйича кўникмалар шаклланади. Шундай экан, нотариал идорада фаолият юритаётган, олий юридик маълумотга эга бўлган, йи-гирма беш ёшдан кичик бўлмаган Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлган нотариус ёрдамчиларига нотариус лавозимини эгаллаш учун танловда иштирок этиш имконияти берилди.

ФХДЁ органлари фаолиятига замонавий ахборот технологияларини жорий этиш. Фуқаролар иштирок этадиган фуқаролик, оилавий ва бошқа ижтимоий муносабатларда ҳуқуқларни амалга ошириш, химоя қилишни таъминлашда фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш ўзига хос ўрин эгаллайди. Қонун фуқароларнинг шахсий ва мулкӣ ҳуқуқларини химоялашни ҳамда давлат ва жамият манфаатларини ҳисобга олган ҳолда, фуқаролар ҳаётидаги муҳим воқеалар – туғилиш, никоҳ тузиш, ўлим ва инсоннинг муҳим субъектив ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг юзага келиши, ўзгариши ва тўхтатилишига сабаб бўладиган бошқа ҳолатларнинг ваколатли органларда қайд этилишини белгилайди. Фуқаролик ҳолатини қайд этиш фуқароларнинг ҳуқуқ ва бурчлари пайдо бўлишига сабаб бўлиб хизмат қилувчи ҳужжат (гербли гувоҳнома) бериш учун асос бўлади. Фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этишнинг аҳамияти шундаки, унга асосан ФХДЁ органи томонидан берилган гувоҳнома ва унда кўрсатилган фактнинг тўғрилигини тасдиқловчи шаксиз далил ҳисобланади.

Фуқаролик ҳолати далолатнома ёзувлари давлат аҳамиятига молик ҳужжатлар ҳисобланади, икки нусхада тузилади ва ФХДЁ органларида қайд этилган вақтдан бошлаб 75 йил мобайнида сақланади. Масалан, никоҳ қайд этилган ҳақидаги гувоҳнома – бу никоҳдан ўтган шахсларнинг эр-хотинлигини тасдиқловчи ва улар ўртасида ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятларнинг вужудга келганини ифодаловчи ҳужжат бўлса, никоҳдан ажралганлик ҳақида гувоҳнома никоҳда бўлган шахсларнинг никоҳи тугатилганини тасдиқловчи ҳужжат ҳисобланади. Фуқаролик ҳолати ҳужжатларидан бири бўлган никоҳ тузиш ва никоҳдан ажралиш бўйича статистик маълумотларга эътибор қаратадиган бўлсак, мамлакатимизда 2016 йилда ФХДЁ томонидан 275 мингта никоҳ ва 29,4 мингта никоҳдан ажралиш ҳолатлари қайд этилган. Бу эса, ўз навбатида, фуқароларнинг мулкӣ ва шахсий ҳуқуқларига тааллуқли бўлгани боис мазкур фуқаролик ҳолати ҳужжатларининг ўз вақтида ва тўғри қайд этилишини талаб қилади.

Никоҳ тузиш ихтиёрий бўлиб, фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органларида тузилади. Бунинг учун бўлажак эр-хотин ўз розилигини эркин ифода этиш қобилиятига эга бўлиши керак. Никоҳ тузишга мажбур қилиш тақиқланади. Диний расм-русумларга биноан тузилган никоҳ ҳуқуқӣ аҳамиятга эга эмас. Никоҳдан ажралиш юридик факт бўлиб, эр-хотинлик муносабатларининг тугатилишини англатади ва суд тартибида ҳамда қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органларида амалга оширилади.

Мавжуд воқелик фуқаролик ҳолати ҳужжатларини қайд этишда ФХДЁ органлари фаолиятини такомиллаштиришни кун тартибига қўймоқда. Бугунги кунда ФХДЁ органлари тизимида замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш ўта долзарб масалалардан биридир. Чунки, ҳозирги кунда фуқаролик ҳолати ҳужжатларига доир маълумотлар нафақат бир тизим доирасида, балки бир неча давлат органлари, идоралар, ташкилотлар билан алоқа ўрнатиш, маълумотлар алмашишга эҳтиёж мавжуд. Бугунги кунда фуқаролик ҳолати ҳужжатларини нафақат қоғоз шаклда, айни вақтда электрон ҳужжат кўринишида маълум муддат (айрим ҳолларда узок муддат) сақлаш, инсон ҳуқуқ

ва манфаатларини таъминлаш, турли тузилмалар билан тез ахборот алмашиш ва қулайликка эришиш учун ФХДЁ органлари фаолиятига замонавий ахборот технологияларини жорий этиш белгиланди.

Ҳуқуқни қўллаш амалиётига мурожаат қиладиган бўлсак, масалан, никоҳни қайд этишни сўраб фуқаро ФХДЁ органига ариза билан мурожаат қилади. Бунда ФХДЁ органи томонидан Оила кодекси 16-моддасида белгиланган қоидалар асосида никоҳланувчи шахсларнинг лоақал биттаси руҳият бузилиши (руҳий касаллиги ёки акли заифлиги) сабабли суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган шахс бўлса, улар ўртасида никоҳ тузишга йўл қўйилмаслиги лозим. Никоҳланувчи шахс эса бошқа ҳудудда яшайди ва у суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган бўлиши мумкин. ФХДЁ органлари фаолиятига замонавий ахборот технологияларини жорий этиш ушбу масалани самарали ҳал қилишга имкон беради.

Ҳаракатлар стратегиясида назарда тутилган Фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш (ФХДЁ) органлари тизимини ислоҳ этиш, бу борада қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш фуқаролик-ҳуқуқий ва хўжалик низоларини олдини олишга қаратилган институт сифатида нотариал идораларни янада ривожлантиришга, аҳолига қулай ва сифатли ҳуқуқий ёрдам кўрсатилишига, нотариал идораларни малакали мутахассислар билан тўлдиришга, нотариал идоралар ва ФХДЁ органлари фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларни жорий этишга хизмат қилиши шубҳасиз.

Кун тартибида ўта жиддий масалалар турибди. Булар – мамлакатимизда яратилган технологияларнинг рақобатдошлигини таъминлаш, «ноухау» намуналарини яратиш, замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, яъни юқори сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминлаш бўйича тизимли чора-тадбирларни амалга оширишдир.

Шавкат Мирзиёев

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Ҳаракатлар стратегиясида давлат органларининг юридик хизмати фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган қандай чора-тадбирлар амалга оширилиши белгиланган?
2. Ҳаракатлар стратегиясида адвокатура институтини ривожлантириш, жиноят, фуқаролик, маъмурий ва хўжалик ишларини кўриб чиқишда адвокатнинг ўрнини оширишга қаратилган чора-тадбирлар ҳақида маълумот беринг.
3. Адвокатларга ҳакамлик судларида ҳакам сифатида иштирок этиш ҳуқуқининг берилиш зарурати ҳақида фикр билдинг.
4. Адвокат сўровини кўриб чиқиш тартиби ва муддатларини аниқлаштириш зарурати ҳақида гапириб беринг.
5. Адвокатлар ва адвокатлик тузилмалари даромадларини солиққа тортиш тизимини мақбуллаштиришдан кўзланган мақсад ҳақида гапириб беринг.
6. Адвокатга лицензия бериш ва уни интизомий жавобгарликка тортиш масаласида давлат органларининг ролини камайитиришнинг ижтимоий зарурати ҳақида гапириг.
7. Адвокатлик лицензияси фаолиятини тўхтатиш, тугатишнинг суд тартибини босқичма-босқич жорий этиш зарурати ҳақида гапиринг.
8. Ҳаракатлар стратегиясида нотариат ва ФХДЁ органлари тизимини ислоҳ қилишга қаратилган чора-тадбирлар ҳақида гапиринг.

ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

3.1. МАКРОИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИКНИ МУСТАҲКАМЛАШ ВА ЮҚОРИ ИҚТИСОДИЙ ҶСИШ СУРЪАТЛАРИНИ САҚЛАБ ҚОЛИШ

Ўтган 26 йиллик мустақил тараққиёт даврида иқтисодиётда маъмурий-буйруқ-бозликка асосланган бошқарув тизимидан мутлақо воз кечилиб, бозор ислохотлари босқичма-босқич амалга оширилгани ва пул-кредит сиёсати пухта ўйлаб олиб борилгани макроиқтисодий барқарорликни, иқтисодиётнинг юқори суръатлар билан ўсишини, инфляцияни прогноз кўрсаткичлари даражасида сақлаб қолишни таъминлади ҳамда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик, фермерлик ҳаракатини ривожлантириш учун кенг имкониятлар ва қулай шароитлар яратилишига хизмат қилди.

Тараққиётнинг «Ўзбек модели»ни амалга ошириш ва замонавий давлат барпо этиш борасидаги стратегик тамойилларга биз ўз ишимизда доимо суюнамиз. Бу тамойиллар Ўзбекистонда бундан буён ҳам сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ўзгаришларни таъминлашнинг мустаҳкам пойдевори ҳисобланади.

Шавкат Мирзиёев

Айни вақтда мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт йўлининг чуқур таҳлили, бугунги кунда жаҳон бозори конъюктураси кескин ўзгариб, глобаллашув шароитида рақобат тобора кучайиб бораётгани давлатимизни янада барқарор ва жадал суръатлар билан ривожлантириш учун мутлақо янгича ёндашув ҳамда тамойилларни ишлаб чиқиш ва рўёбга чиқаришни тақозо этмоқда.

Шуларни эътиборга олиб, **Ҳаракатлар стратегиясининг учинчи йўналишида макроиқтисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолишнинг қуйидаги вазифалари белгилаб олинди:**

– макроиқтисодий мутаносибликни сақлаш, қабул қилинган ўрта муддатли дастурлар асосида таркибий ва институционал ўзгаришларни чуқурлаштириш ҳисобидан ялпи ички маҳсулотнинг барқарор юқори ўсиш суръатларини таъминлаш;

– харажатларнинг ижтимоий йўналтирилганини сақлаб қолган ҳолда, давлат бюджетининг барча даражаларида мутаносибликни таъминлаш, маҳаллий бюджетларнинг даромад қисмини мустаҳкамлашга қаратилган бюджетлараро муносабатларни такомиллаштириш;

– солиқ юкини камайтириш ва солиққа тортиш тизимини соддалаштириш сиёсатини давом эттириш, солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш ва тегишли рағбатлантирувчи чораларни кенгайтириш;

– илғор халқаро тажрибада қўлланиладиган инструментлардан фойдаланган ҳолда, пул-кредит сиёсатини янада такомиллаштириш, шунингдек, валютани тартибга солишда замонавий бозор механизмларини босқичма-босқич жорий этиш, миллий валютанинг барқарорлигини таъминлаш;

– банк тизимини ислоҳ қилишни чуқурлаштириш ва барқарорлигини таъминлаш, банкларнинг капиталлашув даражаси ва депозит базасини ошириш, уларнинг молиявий барқарорлиги ва ишончилигини мустаҳкамлаш, истиқболли инвестиция лойиҳалари

ҳамда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кредитлашни янада кенгайтириш;

– суғурта, лизинг ва бошқа молиявий хизматларнинг ҳажмини уларнинг янги турларини жорий қилиш ва сифатини ошириш ҳисобидан кенгайтириш, шунингдек, капитални жалб қилиш ҳамда корхона, молиявий институтлар ва аҳолининг эркин ресурсларини жойлаштиришдаги муқобил манба сифатида фонд бозорини ривожлантириш;

– халқаро иқтисодий ҳамкорликни янада ривожлантириш, жумладан, етакчи халқаро ва хорижий молиявий институтлар билан алоқаларни кенгайтириш, пухта ўйланган ташқи қарзлар сиёсатини амалга оширишни давом эттириш, жалб қилинган хорижий инвестиция ва кредитлардан самарали фойдаланиш.

Иқтисодиётни либераллаштириш шароитида макроиқтисодий кўрсаткичлар ҳамда валюта бозори ҳолати устидан тизимли мониторингни амалга ошириш, зарурият туғилганда, миллий валюта ва ички бозордаги нархларнинг барқарорлигини ошириш, макроиқтисодий мувозанатни сақлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини таъминлашга йўналтирилган қонунчиликни такомиллаштириш бугунги куннинг муҳим масалаларидан ҳисобланади.

Ушбу масалаларни амалга ошириш асносида Ҳаракатлар стратегиясида таҳлилий маълумотномаларни тайёрлаш, унда иқтисодиётнинг юқори ўсиш суръатларини, шунингдек, миллий валюта ва нархлар даражасининг барқарорлигини таъминлаш назарда тутилган. Иқтисодиётнинг ривожланиши кўп жиҳатдан миллий валютанинг ва ички бозордаги нархларнинг барқарорлигига боғлиқдир. Бунинг учун товар ва хизматларнинг истеъмол нархлари (тарифлари) ўзгаришини кузатиш методикасини такомиллаштириш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Маълумки, Марказий банк томонидан белгиланадиган қайта молиялаш ставкаси молия бозорини тартибга солишнинг асосий кўрсаткичидир. Шу борада, яъни молия бозорларини ва тижорат банкларининг инвестициявий имкониятларини барқарорлаштириш учун Марказий банкнинг қайта молиялаштириш ставкаларини белгилаш тизимини такомиллаштириш мақсадга мувофиқдир.

Шунинг учун ҳам Ҳаракатлар стратегиясида ушбу соҳани янада ривожлантириш ва Марказий банкнинг асосий регулятори бўлмиш қайта молиялаш ставкасини ўрнатилганининг халқаро методикасидан келиб чиқиб, шунингдек, иқтисодиётнинг очиклиги ва молия бозорларининг ривожланганлик даражасини ҳисобга олган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори лойиҳасини ишлаб чиқиш белгиланган.

Ўтган йилларда амалга оширилган банк-молия соҳаларидаги тизимли тадбирлар натижасида, яъни 2016 йил давомида ўтказилган стерилизация операцияларининг ўртача ҳажми 2015 йилга нисбатан 1,3 мартага ошди. Бу эса банк тизимидаги ликвидликни самарали бошқаришга, пул массасининг прогноз кўрсаткичларидан ортиқча ўсишининг олдини олишга ва шу орқали ички бозорда нархлар барқарорлигини таъминлашга хизмат қилди.

Айни дамда, товар ва хизматларни харид қилишда нақд пулсиз, нақд пул кўринишидаги ҳисоб-китобларни амалга ошириш амалиёти кенг тарқалган. Аммо неъматларни нақд пулсиз кўринишда айрибошлаш амалга оширилганда сотувчилар томонидан сунъий равишда нархларнинг ошириб кўрсатиш ҳолатлари юзага келмоқда. Мазкур ҳолат икки хил кўринишдаги тўловлар ўртасидаги тафовутнинг бир-биридан кескин фаркланишига ва натижада истеъмолчиларнинг ҳақли норозилигига сабаб бўлмоқда. Бу эса, ўз навбатида, нархларнинг бозор қонунларига зид бўлган ҳолатда ўсишига олиб келмоқда.

Юзага келаётган ноиқтисодий камчиликларни бартараф этиш бўйича 2017–2021 йиллар давомида нақд пулсиз кўринишда товар ва хизматлар сотишда сунъий юқори

нархлар ўрнатганлик учун жавобгарликни ошириш ҳамда бозор механизмларини жорий қилиш тартибини ишлаб чиқиш белгиланган. Иккинчидан, маҳсулотлар, ишлар ва хизматларга нархларни декларация қилиш тартибини босқичма-босқич қисқартириш ҳамда кейинчалик 2020 йилда уни бекор қилиш вазифаси белгиланган.

Учинчидан, нақдсиз ҳисоб-китоблар ҳажми ва қамровини ошириш, шу жумладан, иқтисодиёт соҳаларида тўловларнинг замонавий электрон шакллари жорий этиш ва тадбиркорлик субъектларини рағбатлантириш, шунингдек, банкдан ташқари айланишини қисқартириш лозим. Бунинг учун аҳолига муайян вақт давомида белгиланган лимит доирасида банк маблағлари ҳисобидан товар ва хизматлар учун тўловларни амалга ошириш имконини берувчи кредит карталарини муомалага киритиш; банк пластик карталари орқали ҳисоб рақамларга масофадан хизмат кўрсатиш тизимларидан («СМС-банкнинг», «Интернет-банкнинг», «Мобил-банкнинг») фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш; банк пластик карталари орқали жисмоний шахсларнинг депозит ҳисоб рақамларини бошқариш имкониятини кенгайтириш; тўлов терминалларида фойдаланганлик учун ижара тўлови миқдорини икки мартага қисқартириш; пластик картадаги маблағларни бошқа картага ўтказиш бўйича кўрсатиладиган хизматлар учун тарифларни камайтириш; валюта ва солиқ назоратини соддалаштиришни ўз ичига олган электрон тижоратни ривожлантиришни рағбатлантириш, пластик карталар бўйича ўзаро ҳисоб-китоб қилиш тизимида олинмаган товар ва фойдаланилмаган хизмат учун тўловни қайтаришнинг тартиб-таомиллари ва технологияларини жорий этишга қаратилган комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш кўзда тутилган.

Ҳеч кимга сир эмаски, ички ва халқаро савдони амалга оширишда валюта курси асосий таъсир кўрсатадиган омил сифатида қаралади. Иқтисодиётни эркинлаштириш босқичида Ўзбекистон Республикаси валюта тизимида валюта муносабатларини тартибга солиш амалиётини такомиллаштириш борасида қатор муаммоларнинг мавжудлиги намойён бўлмоқда. Жумладан, валютавий назорат жараёнига аслида назорат функциясига эга бўлмаган тижорат банкларининг фаол тарзда жалб этилганлиги валютавий назоратнинг таъсирчанлиги ва самарадорлигига, жорий валюта бозори ликвидлилик даражасининг паст даражада эканлиги эса, миллий валютанинг номинал алмашув курсини талаб ва тақлиф асосида шакллантириш жараёнига салбий таъсир қилмоқда.

Чунончи, валюта курси ва паритети ўртасида узвий алоқадорлик мавжуд бўлиб, валюта курси нақд ва нақдсиз пул айланмаларига бевосита ва билвосита таъсир кўрсатади. Аммо пул тизимининг айрим элементлари ривожланишда давом этиб, тизимнинг ўзига, иқтисодиётнинг ҳолатига, айрим даврий ораликларда, бевосита ва кучли таъсир кўрсатади. Масалан, пуллар тақлифининг кескин ошиши инфляция даражасининг ўсишига ва шунинг асосида пул қийматининг пасайишига олиб келади. Ёки миллий валютанинг реал алмашув курсининг ошиши мамлакат экспорт салоҳиятининг пасайишига ва шу тариқа хорижий валюталар тақлифининг камайишига олиб келиши мумкин.

2016 йилда сўмнинг ҳамкор давлатлар ва бошқа асосий хорижий валюталарга нисбатан алмашув курсининг қадрсизланиши мамлакатимиз экспорт қилувчи корхоналари рақобатдошлигининг кучсизланишига сабаб бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Марказий банкнинг хорижий валюталар ва олтин билан амалга ошириладиган своп операциялари ҳажмини ошириш ва миллий валютанинг номинал алмашув курсини АҚШ доллари, евро ва Япония иенидан ташкил топган «валюта савати»га нисбатан аниқлашни жорий қилиш йўли билан миллий валюта – сўмнинг девальвация суръатини пасайтириш лозим.

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки АҚШ Федерал захира тизими, Европа Марказий банки ва Япония Марказий банки билан валютавий своп операцияларини

нархлар ўрнатганлик учун жавобгарликни ошириш ҳамда бозор механизмларини жорий қилиш тартибини ишлаб чиқиш белгиланган. Иккинчидан, маҳсулотлар, ишлар ва хизматларга нархларни декларация қилиш тартибини босқичма-босқич қисқартириш ҳамда кейинчалик 2020 йилда уни бекор қилиш вазифаси белгиланган.

Учинчидан, нақдсиз ҳисоб-китоблар ҳажми ва қамровини ошириш, шу жумладан, иқтисодиёт соҳаларида тўловларнинг замонавий электрон шакллари жорий этиш ва тадбиркорлик субъектларини рағбатлантириш, шунингдек, банкдан ташқари айланишини қисқартириш лозим. Бунинг учун аҳолига муайян вақт давомида белгиланган лимит доирасида банк маблағлари ҳисобидан товар ва хизматлар учун тўловларни амалга ошириш имконини берувчи кредит карталарини муомалага киритиш; банк пластик карталари орқали ҳисоб рақамларга масофадан хизмат кўрсатиш тизимларидан («СМС-банкнинг», «Интернет-банкнинг», «Мобил-банкнинг») фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш; банк пластик карталари орқали жисмоний шахсларнинг депозит ҳисоб рақамларини бошқариш имкониятини кенгайтириш; тўлов терминалларида фойдаланганлик учун ижара тўлови миқдорини икки мартага қисқартириш; пластик картадаги маблағларни бошқа картага ўтказиш бўйича кўрсатиладиган хизматлар учун тарифларни камайтириш; валюта ва солиқ назоратини соддалаштиришни ўз ичига олган электрон тижоратни ривожлантиришни рағбатлантириш, пластик карталар бўйича ўзаро ҳисоб-китоб қилиш тизимида олинмаган товар ва фойдаланилмаган хизмат учун тўловни қайтаришнинг тартиб-таомиллари ва технологияларини жорий этишга қаратилган комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш кўзда тутилган.

Ҳеч кимга сир эмаски, ички ва халқаро савдони амалга оширишда валюта курси асосий таъсир кўрсатадиган омил сифатида қаралади. Иқтисодиётни эркинлаштириш босқичида Ўзбекистон Республикаси валюта тизимида валюта муносабатларини тартибга солиш амалиётини такомиллаштириш борасида қатор муаммоларнинг мавжудлиги намойён бўлмоқда. Жумладан, валютавий назорат жараёнига аслида назорат функциясига эга бўлмаган тижорат банкларининг фаол тарзда жалб этилганлиги валютавий назоратнинг таъсирчанлиги ва самарадорлигига, жорий валюта бозори ликвидлилик даражасининг паст даражада эканлиги эса, миллий валютанинг номинал алмашув курсини талаб ва тақлиф асосида шакллантириш жараёнига салбий таъсир қилмоқда.

Чунончи, валюта курси ва паритети ўртасида узвий алоқадорлик мавжуд бўлиб, валюта курси нақд ва нақдсиз пул айланмаларига бевосита ва билвосита таъсир кўрсатади. Аммо пул тизимининг айрим элементлари ривожланишда давом этиб, тизимнинг ўзига, иқтисодиётнинг ҳолатига, айрим даврий ораликларда, бевосита ва кучли таъсир кўрсатади. Масалан, пуллар тақлифининг кескин ошиши инфляция даражасининг ўсишига ва шунинг асосида пул қийматининг пасайишига олиб келади. Ёки миллий валютанинг реал алмашув курсининг ошиши мамлакат экспорт салоҳиятининг пасайишига ва шу тариқа хорижий валюталар тақлифининг камайишига олиб келиши мумкин.

2016 йилда сўмнинг ҳамкор давлатлар ва бошқа асосий хорижий валюталарга нисбатан алмашув курсининг қадрсизланиши мамлакатимиз экспорт қилувчи корхоналари рақобатдошлигининг кучсизланишига сабаб бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Марказий банкнинг хорижий валюталар ва олтин билан амалга ошириладиган своп операциялари ҳажмини ошириш ва миллий валютанинг номинал алмашув курсини АҚШ доллари, евро ва Япония иенидан ташкил топган «валюта савати»га нисбатан аниқлашни жорий қилиш йўли билан миллий валюта – сўмнинг девальвация суръатини пасайтириш лозим.

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки АҚШ Федерал захира тизими, Европа Марказий банки ва Япония Марказий банки билан валютавий своп операцияларини

узлуксиз равишда амалга оширишни йўлга қўйиши лозим. Бунинг натижасида, биринчидан, жорий валюта бозорининг ликвидлигини таъминлаш билан боғлиқ бўлган муаммолар барҳам топади; иккинчидан, Марказий банкнинг расмий халқаро валюта захираларини бошқариш имконияти кенгаяди.

Шу борада тўпланиб қолган муаммоларни бартараф этиш учун валютани тартибга солишнинг илғор бозор механизмларини босқичма-босқич жорий этиш кун тартибидаги бирламчи масалалардан ҳисобланади. Шунинг учун ҳам валютани тартибга солишнинг янгича механизмларини ишлаб чиқиш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарорини тайёрлаш Ҳаракатлар стратегиясида белгилаб қўйилди. Қарор лойиҳасида қуйидагиларнинг акс этиши назарда тутилган:

– валюта бозоридаги хорижий валютага бўлган талаб ва таклифдан келиб чиқиб, бозор механизмини ҳисобга олган ҳолда, ички ва ташқи бозорларда маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг рақобатдошлигини таъминловчи ва қўллаб-қувватловчи валюта курси сиёсатини такомиллаштириш;

– тадбиркорлик субъектларининг ўз валюта маблағларини эркин тасарруф этиш ҳуқуқи тўлиқ амалга оширилишини таъминлаш;

– ҳар қандай манипуляцияларнинг олдини оладиган механизмларни жорий этган ҳолда, хорижий валютанинг биржада эркин муомалада бўлишини таъминлаш;

– тижорат банклари томонидан жалб қилинган ва ўз ресурслари ҳисобидан хорижий валютани тегишли қоидаларга риоя қилган ҳолда эркин сотиш тизимини жорий қилиш;

– бюджетга қўшимча тушумлар, тижорат банкларининг жорий кредитлари ва Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармасининг маблағлари ҳисобидан иқтисодиётнинг таянч тармоқларини вақтинчалик молиявий қўллаб-қувватлаш чораларини кўриш.

Бюджет маблағлари мамлакатнинг макроиқтисодий барқарорликка эришиш йўлида Ҳукумат томонидан яқин ва узоқ даврларга мўлжалланган давлат дастурларини амалга оширишда муҳим аҳамият касб этади.

Давлат бюджетининг иқтисодий категория сифатидаги моҳияти у бажараётган функцияларда намоён бўлади. Унинг асосан иккита функцияси мавжуд: тақсимлаш; назорат. Давлат айнан бюджетнинг тақсимлаш функциясига таяниб,

ихтиёридаги марказлашган молия ресурсларини шакллантиради ва уларнинг ёрдамида умумдавлат истеъмолларини пул ресурслари билан таъминлайди.

Молиявий назорат тизими субъектлар (назорат қилувчилар), объектлар (назорат қилинувчилар), назоратнинг усул ва воситаларини биргаликда жамлаб, ўз ичига олади. Молиявий назоратнинг муҳим шаклларида бири – бу давлат бюджет-молия назорати ҳисобланади. Бюджет назорати орқали давлат ва маҳаллий ҳокимият органлари учун мунтазам равишда тасдиқланган бюджетнинг даромад ва харажатлар режаларининг тўлиқ ва сифатли бажарилишини назоратга олиш, уларнинг бажарилишига таъсир қилувчи турли салбий омилларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш учун зудлик билан зарур чора-тадбирларни белгилаш имконияти яратилади.

Давлат маблағлари ҳақидаги маълумотларнинг шаффофлигини таъминлаш, пул-кредит сиёсати воситаларини янада такомиллаштириш, уларнинг самарадорлигини ошириш, нақд пул муомаласи механизмларини такомиллаштиришга қаратилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш бугунги воқелик нуқтаи назаридан долзарб бўлиб

Тармоқлар ва минтақаларни барқарор ривожлантириш ҳисобига ижтимоий муаммоларнинг ҳал этилишини таъминловчи маҳаллий бюджетларнинг даромад манбаини кенгайтириш.

Ҳаракатлар стратегияси, 126-банд

қолмоқда. Бунинг учун давлат маблағлари ҳақидаги маълумотларни давлат секториди ҳисобга олишнинг халқаро стандартларига мослаштириш орқали уларнинг шаффофлигини таъминлаш ҳамда пул-кредит сиёсати воситаларини янада такомиллаштириш, шу жумладан, иқтисодиётнинг ривожланишини қўллаб-қувватлашга йўналтирилган қайта молиялаштириш ставкасини тартибга солиш механизмларининг самарадорлигини оширишни амалга ошириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Халқаро глобаллашув жараёнларининг чуқурлашиб бораётгани мамлакатларнинг валюта сиёсатига жиддий таъсир кўрсатмоқда ва қатор давлатларда «голланд касали»нинг юзага келишига туртки бермоқда. «Голланд касаллиги» табиий ресурс манбаларининг кашф этилиши натижасида мамлакат саноатлашув даражасининг пасайиб кетиши, давлат миллий валютасининг кучли ревальвацияланиши ва натижада мамлакат экспорт товарлари рақобатдошлигининг сезиларли даражада пасайишини англатади. «Голланд касаллиги»га учраган давлатда асосий экспорт товарларини ишлаб чиқаришга асосланган мамлакат қайта ишлаш саноатида кескин пасайиш юз беради ва мамлакатнинг анъанавий экспорт тушумлари манбаи бўлган қайта ишлаш саноатига нисбатан кучли салбий таъсир вужудга келади. Табиий ресурслар учун қулай баҳолар шароити йўқолгач, мамлакатнинг кучсизланган анъанавий саноати орқали иқтисодий барқарорликни таъминлаши анча оғир кечади.

Юқоридан таъкидланган «касаллик»нинг олдини олиш учун Ҳаракатлар стратегиясида банк фаолиятини тартибга солувчи замонавий тамойил ва механизмларни жорий қилиш, уларнинг самарали фаолият кўрсатишига йўл қўймаётган тўсиқларни бартараф этиш учун 2018–2019 йилларга мўлжалланган банк фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича чора-тадбирлар, жумладан, қуйидаги вазифалар белгиланмоқда:

– банк назорати бўйича Базель қўмитасининг талабларига асосан, тижорат банкларининг маблағлари етарлилиги ва ликвидлилиги даражаси кўрсаткичини қўллаб-қувватлаш;

Солиқлар асосли, барқарор, мослашувчан бўлиши, маҳсулот ишлаб чиқарувчининг қўлини боғлаб қўймаслиги, чўчитиб юбормаслиги, аксинча, уни рағбатлантириши зарур.

Ислом Каримов

– бошқарув ва банк таваккалчилиги тизими, шу жумладан, хориждаги илғор тажрибалар асосида тижорат банкларида менежмент таваккалчилиги самарадорлигини янада ошириш;

– тижорат банклари фаолиятига, шу жумладан, кредит сиёсатига давлат ҳокимияти органлари томонидан маъмурий аралашувларнинг

олдини олиш ва йўл қўймаслик;

– тижорат банкларининг капиталлашувини ошириш, кредит портфели миқдорини доимий ошириб бориш ва унинг сифатини яхшилаш, инвестициявий лойиҳаларни молиялаш ҳамда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни кредитлаш кўламини янада ошириш;

– банкларга хос бўлмаган вазифаларни истисно этиш бўйича амалий чораларни кўришни назарда тутувчи дастур лойиҳасини ишлаб чиқиш.

Навбатдаги ўзгаришлар сифатида кредиторларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишни кучайтиришга қаратилган янги тартибларни ишлаб чиқиш белгиланган. Ушбу тартибларда қарздорнинг молиявий аҳволи тўғрисидаги ахборотни ҳар қандай кредиторга унинг ёзма сўрови олинган вақтдан бошлаб 10 кун ичида тақдим этиш ҳамда кредиторга қарздорни банкрот деб топиш тўғрисидаги қарорга эътироз билдириш ҳуқуқини бериш масаласи киритилмоқда. Ушбу тартибларнинг ҳаётга татбиқ этилиши асносида санация режаси билан рози бўлмаган кредиторларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишни янада кучайтириш, банкротлик ҳолатларидан тикилган маблағларни қайтариш даражасини ошириш, «Биз-

нес юритиш» ҳисоботида Ўзбекистон Республикасининг рейтингини яхшилаш имкони яратилади.

Банкларнинг умумий капитали ва депозит базасининг янада мустаҳкамланиши уларнинг иқтисодийдаги ишлаб чиқариш жараёнларини молиявий қўллаб-қувватлаш, инвестицион фаолликни рағбатлантиришни ички манбалар ҳисобидан амалга ошириш имкониятларини кенгайтириб, банк тизими активларининг сифат ҳамда миқдор жиҳатдан ошишига олиб келади. Мижозларга кўрсатилаётган банк хизматлари сифатини тубдан яхшилаш, хусусан, омонатларнинг янги ва мижозлар талабларига мос жозибадор турларини жорий этиш тижорат банкларини молиявий ресурслар билан таъминлашнинг энг қулай воситаси ҳисобланади.

Шуларни ҳисобга олиб, капитални жалб қилиш ҳамда корхоналар, молиявий институтлар ва аҳолининг эркин маблағларини жойлаштиришнинг муқобил манбаи сифатида молия бозорини ривожлантиришга қаратилган **Ўзбекистон Республикаси молия бозорини ўрта муддатли ва узоқ муддатли истиқболда ривожлантириш концепциясини** ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Молия бозорини ривожлантириш концепциясини яратиш ва бу бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори лойиҳасида қуйидагиларнинг акс этиши режалаштирилган:

– мустаҳкам молиявий институтлар (банклар, суғурта компаниялари, йирик давлат компаниялари, акциядорлик жамиятлари)га қимматли қоғозлар (облигациялар, векселлар ва бошқалар) чиқаришга рухсат бериш;

– қимматли қоғозлар бозорини мувофиқлаштириш бўйича ваколатли органнинг молия бозорининг замонавий воситаларини жорий қилинишдаги ролини кучайтириш, яъни мазкур органи назорат органи сифатида эмас, балки қимматли қоғозлар бозори иштирокчиларининг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилувчи орган сифатидаги фаолияти самарадорлигини ошириш;

– қимматли қоғозларни дастлабки ва қўшимча эмиссия қилишни давлат рўйхатидан ўтказиш тартибини соддалаштириш;

– суғурта ва бошқа молиявий хизматларнинг янги шаклларини жорий қилиш, суғурта ва бошқа турдаги молиявий хизматларнинг ҳажмини кенгайтириш;

– алоҳида миллий корхоналар акцияларининг хорижий нуфузли фонд биржаларида дастлабки тарзда жойлаштирилишига эришиш (IPO), уларнинг хорижий капитал бозорига чиқишини таъминлаш.

Мамлакатимизнинг ҳозирги қимматли қоғозлар бозорида бирламчи эмиссиялар устунлик қилмоқда. Иккиламчи фонд бозорининг ривожланиши, энг аввало, қимматли қоғозлар ликвидлигини ошириш учун бозорнинг ташкил этилишини такомиллаштириш, қимматли қоғозларнинг муомала қилиши ва уларга хизмат кўрсатиш тизимида чикимлар ва харажатларни камайтиришга ёрдам бериш, бозорнинг ахборот жиҳатдан очиклигини кучайтириш керак бўлади.

Иккиламчи қимматли қоғозлар бозорининг ривожланишидаги муаммоларнинг ҳал қилиниши қимматли қоғозлар бозорининг янада ривожланишига ва инвесторлар ишончининг мустаҳкамланишига олиб келади.

Тармоқлар ва минтақаларни барқарор ривожлантириш ҳисобидан ижтимоий муаммоларнинг ҳал этилишини таъминловчи маҳаллий бюджетларнинг даромад манбаини кенгайтириш, ўз-ўзидан маҳаллий ҳокимиятнинг турли хилдаги ижтимоий-иқтисодий тадбирларни амалга ошириш имкониятини кенгайтиради. Аммо шуни эсдан чиқармаслик керакки, маҳаллий бюджетнинг чекланганлиги ундан хўжасизларча фойдаланиш мумкин, дегани эмас. Шунинг учун яқин истиқболда бюджет харажатларини янада оптималлаштириш, шаҳар ва туманларнинг субвенцияланишини камайтириш, фискал номарказ-

лаштириш жараёнларини чуқурлаштиришга қаратилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш тақозо этилади.

Ушбу ҳужжатларнинг кучга кириши оқибатида бюджет харажатларини янада оптималлаштириш, маҳаллий бюджетлар тасарруфида қоладиган солиқлар ва мажбурий тўловларнинг рўйхати ва миқдорини қайта кўриб чиқиш орқали шаҳар ва туманларнинг субвенцияланишини камайтириш ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг минтақалар маблағларини бошқариш бўйича мустақиллигини оширган ҳолда, фискал номарказлаштириш жараёнларини чуқурлаштириш имкони яратилади.

Ҳаракатлар стратегиясида кўтарилган яна бир муҳим масала – бу солиқ маъмуриятчилиги сифати ва самарадорлигини яхшилашдан иборатдир. Ушбу масалани ҳал этиш учун қуйидаги вазифаларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

1) солиқ қонунчилигини танқидий ўрганиш ва таҳлил қилиш, ҳуқуқни қўллашда ортиқча ва мураккаб нормаларни бартараф этиш, солиққа тортиш базасини ҳисоблаш жараёнини соддалаштириш, ягона базадан ундириладиган солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни унификация қилиш, шунингдек, солиқ қонунчилиги барқарорлигини таъминлашга қаратилган таклифлар тайёрлаш;

2) солиқ юкини, хусусан: якка тартибдаги тадбиркорлардан ундириладиган қатъий белгиланган солиқ миқдорини, шу жумладан, фаолият кўрсатиш (масалан, узоқ ва бориш кийин бўлган) жойларини ҳисобга олган ҳолда, қайта кўриб чиқиш; йирик корхоналар учун солиқ юкини мақбуллаштириш ҳисобидан уни изчил пасайтириш бўйича таклифлар тайёрлаш.

Таъкидлаш жоизки, бугунги кунда Ўзбекистонда фаолият юритаётган кичик тадбиркорлик субъектларига нисбатан амалда қўлланилаётган солиққа тортиш тартиблари улар фаолиятига бевосита таъсир этиб, келгуси молия йилига нисбатан тегишли қарорларни қабул қилишларида катта аҳамият касб этмоқда. Айнан давлат солиқ сиёсати инструментлари орқали уларнинг иқтисодий фаоллик даражасини оширишга эришилмоқда. Чунки кичик тадбиркорлик субъектларининг иқтисодий фаоллигини белгиловчи омилларга корхона тўлайдиган солиқлар ва йиғимларнинг таъсир доираси юқоридир.

Кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини солиққа тортиш тизимида амалга оширилган ислохотлар ва ўзгаришларга назар соладиган бўлсак, мазкур ислохотларни қуйидаги уч босқичга бўлишимиз ҳамда ҳар бир босқичда эришилган тенденцияларни таҳлил қилишимиз мумкин: I босқич (1991-1997 йиллар); II босқич (1998-2004 йиллар); III босқич (2005 йилдан ҳозирги кунга қадар).

Бундан ташқари, солиққа тортиш тизимида мазкур субъектлар зиммасидаги солиқ юкининг оптимал даражасини аниқлаш масаласи долзарб муаммолардан бўлиб, солиқлар орқали давлат улар фаолиятини чеклаши ёки мақсадли тарзда рағбатлантириши мумкин. Давлат мазкур субъектлар фаолиятига инвестицияларни жалб этишни рағбатлантириш ҳамда жамғармаларни кенгайтиришда солиқ дастагидан унумли фойдаланиши келгусида иқтисодий ўсишни таъминлаш омили эканлиги, солиқ ставкаларининг пасайтирилиши, иқтисодиётда ялпи таклифга ижобий таъсир этиб, аҳоли ва тадбиркорлар даромадларининг кўпайишига, натижада эса жамғармаларнинг ошишига ҳамда капиталнинг жамланишига, аксинча, солиқ ставкаларининг меъёрдан ошиши иқтисодиётда меҳнат ва иқтисодий фаолликнинг пасайишига, жамғармаларнинг иқтисодиётдан четланишига, ҳуфёна иқтисодиётнинг ривожланишига олиб келади¹.

¹ Б.Р. Санақулова. Кичик тадбиркорлик субъектларини солиққа тортиш механизмининг такомиллаштириш орқали иқтисодий ўсишни таъминлаш. Монография. ТМИ. –Т.: «Iqtisod-moliya». 2014.

Иқтисодиётда оптимал солиқ юки даражасини амалда ушлаб туриш орқали солиқ тўловчиларнинг иқтисодий фаоллигини оширишга, ишлаб чиқариш жараёнини ривожлантиришга, бу орқали эса мамлакатда иқтисодий ўсишни таъминлашга эришиш мумкин. Солиқ имтиёзларидан фойдаланган ҳолда, кичик корхона ўз фаолиятини кенгайтиришга, ишлаб чиқариш салоҳиятини оширишга ҳамда охир-оқибат ўзининг иқтисодий кўрсаткичларини кўтаришга эришмас экан, тақдим этилган солиқ имтиёзлари фақатгина улар сонини кўпайтиришга хизмат қилиши мумкин. Шунинг учун кичик тадбиркорлик субъектларига нисбатан амалда бўлган солиқ имтиёзларининг сони, ҳажмидан ташқари, уларнинг мазкур субъектлар фаолияти давомидаги самарадорлик кўрсаткичини ҳам таҳлил қилиб бориш зарур.

Имтиёзларнинг индивидуал тартибда берилишига йўл қўймаслик мақсадида уларни мақбуллаштиришни назарда тутувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш лозимдир.

Бугунги глобаллашув жараёнлари жадаллашаётган шароитда мамлакат иқтисодиётининг юқори суръатларда ўзгаришига таъсир кўрсатадиган соҳалардан яна бири – бу халқаро иқтисодий ҳамкорликни янада ривожлантириш, халқаро молия бозори институтлари билан алоқаларни кенгайтиришни талаб этади.

Етакчи халқаро ва чет эл молиявий институтлари билан алоқаларни кенгайтириш орқали:

халқаро молиявий институтлар пул маблағларини жалб қилиш орқали молиялаштирилдиган инвестициявий лойиҳаларнинг ўз вақтида амалга оширилишини таъминлаш, шу жумладан:

2016–2020 йиллар давомида 27 та лойиҳани амалга ошириш учун Жаҳон банки кредитларини жалб этиш;

2017–2019 йиллар давомида 20 та лойиҳани амалга ошириш учун Осиё тараққиёт банки кредитларини жалб қилиш.

Ислом тараққиёт банкининг 1 миллиард доллардан кам бўлмаган миқдордаги кредитларини жалб қилишни кўзда тутадиган инвестициявий лойиҳаларни амалга ошириш масаласини ишлаб чиқиш орқали 2017–2019 йиллар давомида Ўзбекистон Республикаси ва Ислом тараққиёт банки ўртасидаги ҳамкорликни кенгайтириш.

Устувор ижтимоий-иқтисодий, инфратузилмавий ва бошқа лойиҳаларни амалга оширишга қаратилган чет эл ҳукумат ташкилотларининг (Хитой экспорт-импорт банки, Корея экспорт-импорт банки, EDCF Фонди, Япон халқаро ҳамкорлик агентлиги (JICA), Корея халқаро ҳамкорлик агентлиги (KOICA), Германия халқаро ҳамкорлик жамияти (GIZ), Швейцария тараққиёт ва ҳамкорлик агентлиги (ШТҲА), Франция тараққиёт агентлиги (ФТА), Европа ҳамкорлик комиссиялари ва ҳоказо) имтиёзли кредит ҳамда грант маблағларини жалб қилиш имконининг яратилиши Ҳаракатлар стратегиясида келтириб ўтилган.

Шунингдек, етакчи халқаро ва чет эл молиявий институтлари билан ўзаро ҳамкорлик алоқаларини янада ривожлантириш, жалб қилинаётган ташқи сармоя бўйича юзага келадиган харажатларни камайтириш мақсадида Ўзбекистоннинг кредит рейтингини

Бугунги кунда дунёнинг турли минтақаларида шиддат билан содир бўлаётган жараёнлар ва биринчи навбатда, қарама-қаршиликларнинг кучайиб бораётгани, жаҳон бозорларидаги вазиятнинг тез ўзгараётгани, ҳали-бери давом этаётган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ва унинг оқибатлари, дунёнинг кўплаб давлатларида инвестиция фаоллигининг сусайиши ва ўсиш суръатларининг пасайиши мамлакатимиз иқтисодиётига ҳам ўзининг салбий таъсирини ўтказмасдан қолмайди, албатта.

Ислом Каримов

яхшилаш ҳамда юкори суверен рейтинг кўрсаткичларига эришиш мақсадида етакчи халқаро рейтинг ва суғурта агентликлари (S&P, FITCH, MOODY'S ва ҳоказо) билан учрашув ва давра суҳбатларини мунтазам равишда ўтказиб бориш лозим.

Ҳаракатлар стратегиясидан ўрин олган чора-тадбирларни амалга ошириш учун қуйидаги сарф-харажатларнинг қилиниши режалаштирилган:

2017–2021 йилларда умумий қиймати 40 миллиард АҚШ доллари миқдоридаги 649 та инвестиция лойиҳасини назарда тутувчи тармоқ дастурларини рўёбга чиқариш режалаштирилмоқда. Натижада кейинги 5 йилда саноат маҳсулотини ишлаб чиқариш 1,5 баробар, унинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 33,6 фоиздан 36 фоизга, қайта ишлаш тармоғи улуши 80 фоиздан 85 фоизга ошади.

Жами харажатлар учун 37 687,8 миллиард сўм ва 8 349,3 миллион АҚШ доллари ажратилади. Шундан:

№	Молиялаштириш манбалари	Миллий валютада, млрд. сўм	АҚШ доллариди, минг доллар
1.	Давлат бюджети ва Давлат мақсадли жамғармалари маблағлари	5 263,1	1 625,8
2.	Ижрочилар ва хайрия ташкилотлари маблағлари	15 423,0	311 510,0
3.	Тижорат банклари кредитлари	16 941,2	–
4.	Халқаро ташкилотлар, молия институтлари маблағлари ва беғараз ёрдам	60,5	8 036 157,8

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Макроиқтисодий барқарорликни таъминлашнинг асосий омиллари ва шартлари нималардан иборат?
2. Республика ва маҳаллий бюджетнинг даромадлар ва харажатлар қисми ҳақида маълумот беринг.
3. Солиқ юқини камайтириш ва уни ҳисоблаш усуллари ҳақида гапиринг.
4. Пул-кредит сиёсати ва валютани тартибга солишнинг устувор жиҳатлари нималардан иборат?
5. Банкларнинг капиталлашув даражаси ва депозит базасини оширишнинг асосий йўналишлари ҳақида сўзланг.
6. Истиқболли инвестиция лойиҳалари ҳамда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини кредитлашнинг замонавий принциплари қандай?
7. Суғурта, лизинг ва бошқа молиявий хизматларнинг янги турларини жорий қилишдан кутиладиган натижалар нималардан иборат?
8. Халқаро иқтисодий ҳамкорлик, экспорт-импорт ҳажминини оширишнинг муҳим омиллари ҳақида гапириб беринг.

3.2. ТАРКИБИЙ ЎЗГАРТИРИШЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШ, МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИНГ ЕТАКЧИ ТАРМОҚЛАРИНИ МОДЕРНИЗАЦИЯ ВА ДИВЕРСИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ҲИСОБИДАН УНИНГ РАҚОБАТДОШЛИГИНИ ОШИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармонида олиб борилаётган ислохотлар самарасини янада ошириш, давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама ва жадал ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиш, мамлакатимизни модернизация қилиш ҳамда ҳаётнинг барча соҳаларини либераллаштириш бўйича устувор йўналишларни амалга ошириш мақсадида 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси тасдиқланди¹. Ушбу Ҳаракатлар стратегиясида иқтисодий ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишлари алоҳида муҳим ўрин эгаллайди.

Иқтисодий ривожлантириш ва либераллаштиришнинг асосида албатта *таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодийнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобидан унинг рақобатдошлигини ошириш масаласи туради.*

Бугун жаҳонда «ўзбек модели» номи билан тан олинган ўзимизга хос ва мос ривожланиш модели йўлида дадил қадамлар билан бораётганимиз қўлга киритилаётган иқтисодий ва ижтимоий муваффақиятларнинг бош омили бўлмоқда. Пировардида иқтисодий таркибий ўзгаришлар натижасида юртимиз кун сайин раванг топиб, мамлакатимизнинг нафақат шаҳарларида, балки қишлоқларида ҳам саноат жадал ривожланиб бормоқда, замонавий ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш корхоналари барпо этиляпти.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузасида «Барчамиз учун азиз ва қадрли бўлган Ислом Абдуғаниевич Каримов бугун орамизда йўқ. Бироқ Биринчи Президентимиз томонидан ишлаб чиқилган тараққиётнинг «ўзбек модели»ни амалга ошириш ва замонавий давлат барпо этиш борасидаги стратегик тамойилларга биз ўз ишимизда доимо суянамиз», деб таъкидлаб ўтилди².

Мамлакатимизда ўтган 2016 йил яқунлари бўйича ялпи ички маҳсулот 7,8 фоизга ўсганлиги, саноат маҳсулоти ҳажмлари – 6,6 фоизга, қурилиш-пудрат ишлари – 12,5 фоизга, чакана савдо айланмаси – 14,4 фоизга, хизматлар – 12,5 фоизга ўсганлиги, давлат бюджети ялпи ички маҳсулотга нисбатан 0,1 фоиз миқдорида профицит билан ижро этилганлиги, ташқи савдо айланмасининг ижобий сальдоси таъминланганлиги, инфляция даражаси прогноз параметрларидан ошмаганлиги ва 5,7 фоизни ташкил этганлигини санаб ўтишимиз мумкин.

Иқтисодий модернизациялаш, ислохотларни чуқурлаштириш, янги ишлаб чиқариш қувватлари ва асосий фондларни яратиш, амалда фаолият юритаётган техника ва технологияларни янгилаш, уларни қўллаб-қувватлаш инвестицион жараёнларни нечоғлик тўғри ва самарали амалга оширишга боғлиқ. Шу боисдан ҳам, Ўзбекистон Республикаси давлат раҳбари томонидан *ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик*

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони. // «Халқ сўзи», 8 февраль 2017 йил.

² **Шавкат Мирзиёев.** Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак // «Халқ сўзи», 15 январь 2017 йил.

3.2.1-расм. 2016 йилда Ўзбекистон Республикаси ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг асосий кўрсаткичлари (2015 йилга нисбатан фоизда)¹

жиҳатдан янгилаш, ишлаб чиқариш, транспорт-коммуникация ва ижтимоий инфраструктура лойиҳаларини амалга оширишга қаратилган фаол инвестиция сиёсатини олиб боришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бунинг учун марказлашган, марказлашмаган жамғармалар маблағлари, хорижий инвестициялар ва кредитларни ўзлаштиришга ҳамда улардан самарали фойдаланиш масалаларига урғу берилмоқда.

Мамлакатимиз иқтисодиётини таркибий ўзгартириш, тармоқларни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашга доир лойиҳаларни амалга ошириш учун инвестицияларни жалб қилиш борасида бажарилаётган ишлар алоҳида эътиборга лойиқ.

2016 йилда иқтисодиётга 16,6 миллиард АҚШ долларидан кўп инвестиция киритилди, бу 2015 йилга нисбатан 9,6 фоизга кўпдир. Ўзлаштирилган чет эл инвестиция ва кредитлари ҳажми эса 11,3 фоизга ўсиб, 3,7 миллиард доллардан зиёд бўлди.

2016 йилда Инвестиция дастури доирасида умумий қиймати 5,2 миллиард долларлик 164та йирик ишлаб чиқариш объекти ишга туширилди. Жумладан, Талимаржон ИЭСда 450 МВт қувватли иккита буғ-газ турбинаси ва Ангрен ИЭСда кўмир қукунидан фойдаланишга мўлжалланган 130–150 МВт қувватли энергия блоки қуриш, Жиззах вилоятидаги цемент заводи қувватини кенгайтириш, «Индорама Қўкон текстиль» хорижий корхонаси ва «Фантекс» МЧЖда йигирув ишларини ташкил этиш, «GM Ўзбекистон» акциядорлик жамиятида «Т-250» русумидаги енгил автомобиллар ишлаб чиқаришни ташкил қилиш», шу билан бирга, «Сирдарё вилоятидаги «Guliston Med Technika» кўшма корхонасида стерил шприцлар ишлаб чиқариш» ва бошқа лойиҳалар шулар жумласидандир².

Бундан ташқари, ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш ҳудудий дастурлари доирасида 2016 йилда 28 мингдан кўп лойиҳа амалга оширилди.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта усту-

Минерал-хом ашё ресурсларини чуқур қайта ишлаш бўйича умумий қиймати қарийб 40 миллиард долларга тенг бўлган 649 та инвестиция лойиҳасини амалга оширишни кўзда тутувчи тармоқ дастурларининг ўз вақтида амалга оширилишини таъминлаш вазифаси белгиланди.

Ҳаракатлар стратегияси, 132-банд

вор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурида таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш ҳисобидан унинг рақобатдошлигини ошириш йўналишида корхоналарнинг маблағлари, ЎзТТЖ, тижорат банклари кредити, хорижий инвестиция ва кредитлар ҳисобидан 2017–2021 йилларда умумий

¹ <http://www.uza.uz/oz/politics/zbn-respublikasi-vazirlar-ma-kamasining-mazhlisi-t-ris-15-01-2017>

² www.gov.uz/uz/news/category/1

қиймати 40 миллиард АҚШ доллари миқдоридаги 649 та инвестиция лойиҳасини назарда тутувчи тармоқ дастурлари амалга оширилади.

Натижада келгуси 5 йилда саноат маҳсулотини ишлаб чиқариш 1,5 баробар, унинг ички маҳсулотдаги улуши 33,6 фоиздан 36 фоизга, қайта ишлаш тармоғи улуши 80 фоиздан 85 фоизга ошади. 2017 йилда 75 дан ортиқ янги турдаги рақобатдош тайёр маҳсулотлар ўзлаштирилади.

2017 йилда умумий қиймати 1 миллиард долларлик 145 та ишлаб чиқариш қувватини фойдаланишга топшириш, шу жумладан:

- мева-сабзавот ва гўшт-сут маҳсулотларини қайта ишлаш соҳасида 147 миллион долларлик 63 та лойиҳа;

- рангли ва кимматбаҳо металлларни чуқур қайта ишлаш бўйича 217 миллион долларлик 6 та лойиҳа;

- кимёвий хом ашёларни чуқур қайта ишлаш бўйича 25 миллион долларлик 2 та лойиҳа;

- углеводород хом ашёларини қайта ишлашни чуқурлаштириш бўйича 342 миллион долларлик 6 та лойиҳа;

- тайёр чарм-пойабзал маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кенгайтириш бўйича 6 миллион долларлик 9 та лойиҳа;

- фармацевтика маҳсулотлари ишлаб чиқаришни оширишга йўналтирилган 24 миллион долларлик 7 та лойиҳа;

- қурилиш материаллари ишлаб чиқаришни янада кенгайтириш бўйича 151 миллион долларлик 29 та лойиҳа;

- тайёр тўқимачилик ва тикув-трикотаж маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ошириш бўйича 178 миллион долларлик 15 та лойиҳа.

Ҳаракатлар стратегиясини амалга оширишга оид Давлат дастурида 2017–2021 йилларда аҳолининг энергия таъминотини яхшилаш учун кўмир қазиб олиш соҳасида замонавий технологияларни жорий этиш ҳисобидан кўмир қазиб олишни йилига 7,8 миллион тоннага ошириш имконини берувчи инвестициявий лойиҳаларни амалга ошириш кўзда тутилган.

Мамлакатимизда иқтисодиёт тармоқларини модернизация ва диверсификация қилиш борасида амалга оширилаётган саъй-ҳаракатлар, уларнинг натижалари атрофлича муҳокама қилинмоқда.

Миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларининг рақобатдошлигини ошириш масаласини ҳал этиш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида иқтисодиётнинг таянч тармоқларидаги 4400 дан ортиқ корхонанинг рентабеллик даражасини ошириш ва молиявий соғломлаштириш ҳамда ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш даражасини юксалтириш асосида ишчилар сонини кўпайтиришга эришиш режалаштирилган. Бу тадбирлар натижасида корхоналарнинг рентабеллик даражаси ошади, ишлаб чиқариш қувватларидан фойдаланиш даражаси ва ишчилар сони кўпаяди.

Иқтисодиёт таркибида саноатнинг ривожланиш динамикасидаги муҳим ўзгариш корхоналар ва ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгиланиш асосида саноатда чуқур таркибий ўзгаришлар ва диверсификациянинг амалга оширилгани ҳисобланади.

Саноат сиёсатидаги асосий устувор аҳамият институционал ислохотларнинг сифатини ошириш ва тадбиркорлик фаолиятига кенг йўл очиб бериш, саноат ишлаб чиқаришни модернизация ва диверсификация қилиш, иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарини қўллаб-қувватлаш, ўрта ва узоқ муддатда саноатни ривожлантириш бўйича дастурий чора-тадбирларни амалга оширишга қаратилди.

Давлатимиз раҳбари томонидан Ҳаракатлар стратегиясида *юқори технологияларга асосланган қайта ишлаш тармоқларини, энг аввало, маҳаллий хом ашё ресурсларини чуқур*

қайта ишлаш асосида юқори қўшимча қийматга эга тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришни жадал ривожлантиришига қаратилган сифат жиҳатидан янги босқичга ўтказиш орқали саноатни янада модернизация ва диверсификация қилиш зарурати алоҳида таъкидланди.

Ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилаш ва саноат тармоқларининг рақобатдошлигини ошириш бўйича комплекс чора-тадбирларнинг амалга оширилиши саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини 2016 йилда 2015 йилга нисбатан 6,6 фоизга ўсишини таъминлади. Юқори қўшилган қийматга эга бўлган маҳсулотларни ишлаб чиқаришга йўналтирилган саноат тармоқларида динамик ривожланиш таъминланди. 2016 йилда маҳаллий хом ашё ресурсларини босқичма-босқич чуқур қайта ишлаш ва тайёр истеъмол маҳсулотлар номенклатурасини кенгайтириш тармоқлари эвазига саноат маҳсулотларининг юқори ўсиш суръатларига эришилди. Хусусан, тўқимачилик буюмлари, кийим ва чарм маҳсулотлари ишлаб чиқариш 111,7 фоиз, озиқ-овқат маҳсулотлари 110,8 фоиз, фармацевтика маҳсулоти ва препаратлари 123,9 фоиз, кимё маҳсулотлари, резина ва пластмасса буюмлари 129,7 фоиз, бошқа норуда менерал маҳсулотлар 113,8 фоизга ошди.

Саноатни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилаш лойиҳалари, шунингдек, 2015–2019 йилларда иқтисодиёт тармоқлари ва ижтимоий соҳада энергия сарфи ҳажмини қисқартириш, энергия тежайдиган технологияларни жорий этиш чора-тадбирлари дастурининг ҳаётга самарали татбиқ этилиши натижасида республика ЯИМга сарфланадиган энергия сарфини 7,4 фоиз, ҳамда йирик корхоналарда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар таннархини эса ўтган йилга нисбатан ўртача 10,6 фоиз камайтиришга эришилди.

Ҳаракатлар стратегиясини амалга оширишга оид давлат дастурида 2017 йилда саноат тармоқларидаги йирик корхоналарда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг

2017 йилда саноат тармоқларидаги йирик корхоналарда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг таннархини ўртача 8 фоизга қисқартириш ва рақобатдошлигини оширишни назарда тутувчи комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш, шу жумладан, маънан ва жисмонан эскирган ускуналарни янгилаш ҳамда модернизация қилиш, ишлаб чиқаришда энергия самардорлигини ошириш, технологик жараёнларни оптималлаштириш лозим.

Ҳаракатлар стратегияси, 136-банд

таннархини ўртача 8 фоизга қисқартириш ва рақобатдошлигини оширишни назарда тутувчи комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш белгилаб берилган. Шу жумладан, маънан ва жисмонан эскирган ускуналарни янгилаш ҳамда модернизация қилиш, ишлаб чиқаришда энергия самардорлигини ошириш, технологик жараёнларни оптималлаштиришга алоҳида эътибор қаратилади. Бу йўналишга корхоналарнинг маблағлари ва тижорат банклар кредитлари ҳисобидан 602 000,0 миллион сўм инвестициялар йўналтирилади, бу эса маҳаллий маҳсулотларнинг, биринчи навбатда, ташқи бозорларда рақобатдошлигини ва тармоқларнинг экспорт салоҳиятини оширишга хизмат қилади.

Шу билан бирга, Ҳаракатлар стратегиясида иқтисодиёт тармоқлари учун самарали рақобатдош муҳитни шакллантириш ҳамда маҳсулот ва хизматлар бозорида монополияни босқичма-босқич камайтириш бўйича вазифалар белгиланган. Мазкур йўналишда авваламбор 2017 йилда ушбу соҳани тартибга солувчи Ўзбекистон Республикаси Қонунини қабул қилиш назарда тутилади. Мазкур қонунда қуйидагилар акс эттирилиши режалаштирилган:

- корхоналарнинг бирлашиши ва қўшиб олинишида монополияга қарши органнинг дастлабки розилигини олиш талабларини бирхиллаштириш;
- рақобатни чекловчи келишувлар, битимлар ва келишилган ҳаракатларга қарши кураш механизмларини такомиллаштириш;
- устун мавқега эга бўлган корхоналарнинг акция ва улушларини сотиб олишда тадбиркорлик субъектларининг ҳужжатларини кўриб чиқиш тартибини соддалаштириш;

– манфаатлар тўқнашувини бартараф этиш мақсадида шуъба корхоналар томонидан таъсисчининг устав фондидан улуш сотиб олишини ва шуъба корхона вакилларининг таъсисчи кузатувчилар кенгашида аъзолигини тақиқлаш.

Туризм тармоғи жаҳон савдосининг энг йирик тармоғига айланиб бормоқда ва hozирги кунда ер юзидаги жами товар ва хизматлар экспортида даромад келтириш бўйича иккита йирик тармоқ – нефть қазиб олиш ва автомобил саноатидан кейинги учинчи ўринда туради. Туризм соҳаси жаҳонда бўладиган жами экспортнинг 10 фоизини беради, хизматлар савдосининг эса 35 фоизи туризмга тўғри келади. Буюк ипак йўлида жойлашган, асрлар давомида қадимий шаҳарлари билан машхур, тарихий ва маданий ўтмишга эга Ўзбекистон Республикаси туризм тармоғини ривожлантириш учун реал имкониятларга эга.

Ҳаракатлар стратегиясида мамлакатимизда туризм индустриясини жадал ривожлантириш, иқтисодиётда унинг роли ва улушини ошириш, туристик хизматларни диверсификация қилиш ва сифатини яхшилаш, туризм инфратузилмасини кенгайтиришга олиб келадиган ўрта муддатли истиқболда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш концепциясига асосан, шунингдек, 2017–2021 йилларда Концепцияни амалга оширишга доир аниқ чора-тадбирлар Дастурини ишлаб чиқиш режалаштирилган. Мазкур вазифанинг амалга оширилиши туризм соҳасининг тезкор ривожланиши, унинг иқтисодиётдаги улушининг ортиши, туристик хизматлар сифатининг ошишига олиб келади. Шу билан бирга, «Туризм тўғрисида»ги Қонуннинг янги таҳририни ишлаб чиқиш натижасида туристик соҳани ривожлантириш бўйича давлат сиёсатининг асосий йўналишлари аниқлаб берилади, мазкур соҳада тадбиркорликнинг кенг ривожланишига замин яратилади.

Ҳаракатлар стратегиясига асосан, 2017 йилда аэропорт ва вокзалларда хизмат кўрсатиш сифатини тубдан яхшилаш назарда тутилмоқда. Мазкур йўналиш хорижий туристларни кутиб олаётган ёки кузатаётган туристик фаолият субъектлари ходимларига белгиланган тартибда режим ва ҳимоя чораларига амал қилган ҳолда, махсус рухсатномалар бериш орқали аэропорт ва вокзаллар залларида ҳозир бўлишига рухсат бериш каби чора-тадбирларни ўз ичига олади

Туристик хизматларни диверсификация қилиш ва янги туристик маршрутларни яратиш, жумладан: мамлакат барча ҳудудининг туристик имкониятини ўрганиш ва янги туристик маҳсулот ва маршрутларни шакллантириш; аҳоли учун турлар ва экскурсиялар ўтказиш бўйича чора-тадбирлар комплексини амалга ошириш; ички маршрутлар бўйича янги авиаалоқалар очиш; маркетинг тадқиқотларини ўтказиш асосида ҳудудий ва халқаро йўналишлар бўйича чартер рейсларини ташкил этиш мақсадида янги туристик маршрутларни яратиш, туризмнинг замонавий турларини ривожлантириш, уларнинг жозибadorлигини кучайтиришга оид ислохотларни янада такомиллаштириш бўйича тадбирлар Ҳаракатлар стратегиясидан жой эгаллагани туристик хизматлар кўрсатувчи субъектларнинг имкониятларини янада кенгайтиради. Бу эса, ўз навбатида, мамлакатимиз туризм соҳасидаги иккита катта муаммони ҳал этиш, биринчидан, ўз фаолиятининг барча турларини миқдор ва сифат жиҳатидан кенгайтириш, иккинчидан, пулли хизматлар кўрсатиш соҳасини янада ривожлантиришга имкон яратади.

Таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш ҳисобидан иқтисодиётнинг рақобатдошлигини оширишда ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришни рағбатлантириш сиёсатини давом эттириш ҳамда, энг аввало, истеъмол товарлар ва бутловчи буюмлар импортининг ўрнини босиш, тармоқлараро саноат кооперациясини кенгайтириш Ҳаракат

Ўрта муддатли истиқболда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш концепциясини, шунингдек, 2017–2021 йилларда Концепцияни амалга оширишга доир аниқ чора-тадбирлар Дастурини ишлаб чиқиш.

Ҳаракатлар стратегияси, 138-банд

Биринчи навбатда, экспортга мўлжалланган маҳсулотларни юқори даражада маҳаллийлаштиришга йўналтирилган иқтисодийнинг истиқболли соҳаларини ривожлантириш дастурини тасдиқлаш.

Ҳаракатлар стратегияси, 144-банд

дастурининг энг муҳим вазифалари қаторидан ўрин олган.

Белгиланган ушбу вазифаларни бажариш йўналишида мустаҳкам замин яратилган бўлиб, 2016 йилда Маҳаллийлаштириш дастури доирасида қиймати 6145,8 миллиард сўмлик маҳаллийлаштирилган маҳсулотлар ишлаб чиқарилди ва ўсиш 2015 йилнинг шу даврига нисбатан 1,5

баробарни, импорт ўрнини босиш самарадорлиги 2,1 миллиард долларни ташкил қилди.

Маҳсулотлар рақобатдошлилигини ошириш орқали хўжалик юритувчи субъектларнинг экспорт салоҳиятини юксалтириш иқтисодий соҳада амалга оширилаётган ислохотларнинг устувор йўналишларидан биридир. Ҳозирги кунда ташқи иқтисодий алоқаларнинг сон ва сифат жиҳатидан ўсиши бу жараёнларни ҳар томонлама чуқур ўрганишга янада юксак талаблар қўймоқда.

Турли мулкчилик шаклларидаги корхоналарнинг ишлаб чиқариш, илмий-техникавий, валюта-молиявий, хорижий шериклар билан савдо-иқтисодий алоқаларни амалга ошириш, ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантиришнинг устувор йўналишлари ҳисобланган экспортга маҳсулот ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш, туризмни ривожлантириш, хорижий инвестицияларни жалб этиш жараёнларида маълум бир муаммолар мавжуд бўлиб, уларнинг ҳал этилиши бугунги куннинг долзарб вазифаси ҳисобланади.

Мамлакатимиз экспорт салоҳиятидан самарали фойдаланиш ва уни кенгайтиришда экспортчи корхоналарнинг мақсад ва вазифаларини аниқ белгилаш, уларни амалга ошириш йўналишларидан келиб чиққан ҳолда, экспорт стратегиясини шакллантириш корхоналарнинг ҳозирги пайтда кучли рақобат шароитида ўз ўрни ва мавқени тўғри белгилаб олишига ёрдам беради. Жаҳон бозорларида рақобатнинг кескин тус олиши шуни кўрсатмоқдаки, эндиликда корхоналар ўз мақсад ва вазифаларини белгилашда нафақат маҳсулотга бўлган оддий талаб ва таклифдан келиб чиқишлари керак, балки биринчи навбатда, салоҳиятли истеъмолчиларининг эҳтиёжлари, хоҳиш-истаклари ҳамда мақсадларини доимо диққат марказда тутиб, уларни чуқур ўрганишлари ва шу шароитга мос келадиган стратегияни амалга оширишлари муҳим бўлиб қолмоқда.

Охириги йиллар давомида диверсификация қилиш ва иқтисодий соҳаларининг рақобатдошлилигини ошириш борасида олиб борилаётган чора-тадбирлар натижасида жаҳон иқтисодиётида инқироз ҳолатлари ҳамон сақланиб турган ва жаҳон бозоридаги нархлар даражаси пастлиги мамлакатимизнинг асосий экспорт соҳаларига таъсирини камайтиришга эришилди.

Юртимиз экспортчиларининг ташқи бозордаги ўрнини сақлаш ҳамда мамлакатнинг салоҳиятини кучайтириш мақсадида хорижга маҳсулот етказиб бериш ҳажмини кўпайтириш, экспорт қилинадиган маҳсулотлар тури ва географиясини диверсификация қилиш, экспорт фаолиятига янги корхоналарни жалб этиш ишлари давом эттирилди.

2016 йил давомида яна 877та корхона экспорт фаолиятига жалб этилди, маҳаллий маҳсулотларни четга етказиш географияси 60 та янги бозорга кўпайди. Хусусан, Бирлашган Араб Амирликлари, Ливан, Иордания, Ироқ, Гана, Сенегал, Кот-д'Ивуар, Сомали, Нигерияга енгил автомобиллар, Швеция, Руминия, Болгария, Туркия, Индонезия, Молдова ва Озарбайжонга минерал ўғитлар, Беларусь, Озарбайжонга спорт пойафзаллари, Польша ва Жанубий Кореяга чарм буюмлар ва бошқа маҳсулотлар экспорт қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузасида «Мамлакатимиз

иктисодиёти тармоқлари ва ҳудудларнинг экспорт салоҳиятини янада ривожлантириш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш 2017 йилда сўзсиз ҳал қилувчи фаолият йўналишига айланиши зарур», – деб таъкидлагани бу борада келгусида улкан ишлар амалга оширилишидан дарак беради¹.

Ушбу маърузада давлатимиз раҳбари мазкур соҳанинг ҳолатига танқидий баҳо бериб, машинасозлик комплексида импорт ҳажми экспортдан бир неча баробар юқори бўлиб, маҳаллийлаштириш даражаси эса импортга нисбатан 20 фоиздан кам эканлиги ҳамда айни вақтда машинасозлик комплекси, «Ўзфармсаноат» концерни ва «Ўзбекэнерго» акциядорлик жамияти тизимидаги корхоналарда импорт ҳажми экспорт ҳажмидан ўнлаб марта кўп эканини айтиб ўтди. Шу билан бирга, «Ўзқурилишматериаллари» акциядорлик жамияти ва «Ўзбекнефтгаз» компанияси тизимида маҳаллийлаштирилган маҳсулотлар ҳажми импорт миқдорига нисбатан 25-30 фоиздан ошмаслиги таъкидлаб ўтилди.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, Ҳаракатлар стратегиясидаги мамлакатимизнинг 2017 йил учун дастурида экспортга мўлжалланган маҳсулотларни юқори даражада маҳаллийлаштиришга йўналтирилган иқтисодиётнинг истиқболли соҳаларини ривожлантириш дастурини тасдиқлаш кўзда тутилган. Мазкур ишларни амалга ошириш янги ишлаб чиқариш қувватларини барпо этиш ва модернизация қилиш, рақобатдош, экспортбоп маҳсулот ҳамда материалларни ишлаб чиқиш учун замонавий технологияларни жорий этишга хизмат қилади.

2018–2021 йилларга мўлжалланган экспорт фаолиятини ривожлантириш концепцияси бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти қарорини қабул қилиш ҳам 2017 йилдаги асосий вазифа бўлиб унда қуйидагилар назарда тутилади:

- юқори қўшимча қийматга эга бўлган маҳсулотларни экспорт қилишни кенгайтириш;
- Ўзбекистон учун савдо алоқаларини ривожлантириш борасидаги мақсадли бозорларни аниқлаш;

2018–2021 йилларга мўлжалланган экспорт фаолиятини ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқиш лозим.

Ҳаракатлар стратегияси, 143-банд

- ташқи бозорлар конъюнктурасини ўрганиш асосида катта ҳажмдаги экспортбоп товарларни ишлаб чиқаришни янада ривожлантириш;

- ташқи бозорларни маркетингга хос ўрганиш усулини ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш;

- белгиланган бозорларни асосий иштирокчилар билан узвий ўзаро ҳамкорлик ўрнатиш орқали миллий маҳсулотлар билан таъминлаш;

- халқаро сифат стандартларни (ISO 9001) кенг жорий этиш, ишлаб чиқарувчиларни ташқи бозорларда маҳсулотларни стандартлаштириш ва сертификатлаштириш тўғрисидаги маълумотлар билан таништириш.

Транспорт-коммуникация тармоғини модернизация қилиш ва транзит салоҳиятини оширишга қаратилган ислоҳотлар изчиллик билан амалга оширилиши мамлакатимизнинг халқаро транспорт коммуникацияларига интеграциялашувига хизмат қилмоқда. 2015–2019 йилларда муҳандислик-коммуникация ва йўл-транспорт инфратузилмасини ривожлантириш ва модернизация қилиш дастурига мувофиқ, 2016 йилда Республика Йўл жамғармаси томонидан 520,1 километр автомобиль йўллари қурилиши ва таъмирланиши яқунланди.

Фарғона водийсини мамлакатимизнинг бошқа ҳудудлари билан ишончли тарзда боғловчи, Қамчик довонидан 19,2 километр узунликдаги ер ости йўли орқали ўтувчи янги Ангрен–Поп электрлаштирилган темир йўл тармоғи қурилди. Мазкур темир йўлнинг фойдаланишга топширилиши билан мамлакатимизнинг барча ҳудудларини қамраб олувчи ягона темир йўл тизими тўлиқ яратилди.

¹ **Шавкат Мирзиёев.** Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак // «Халқ сўзи», 2017 йил 15 январь.

Автомобиль йўллари ҳолатини яхшилаш ва йўл-транспорт инфратузилмасини ривожлантириш.

Ҳаракатлар стратегияси, 149-банд

Тошкент–Бухоро ва Бухоро–Тошкент йўналиши бўйича юкори тезликда ҳаракатланадиган «Афросиёб» йўловчи электр поездлари катнови йўлга қўйилди. 291,5 километр узунликдаги Самарқанд–Бухоро темирйўл қисмини электрлаштириш лойиҳаси якунланди. Ҳаво кемалари парки 2 та замонавий «Boeing 787-800 Dreamliner» самолёти билан тўлдирилди. Амалга оширилган чора-тадбирлар натижасида 2016 йилда юк ташиш ҳажми 5 фоизга, шундан автомобиль транспортида 5,3 фоизга, ҳаво транспортида 8,8 фоизга ошди¹.

Давлатимиз раҳбари шу йил 14 январда бўлиб ўтган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузасида таъкидлаганларидек, «Ҳаётнинг ўзи ва ўтган йиллар тажрибаси ҳудудларни комплекс ривожлантиришни ва инфратузилма фаолиятини тубдан ўзгартиришни таъминлашдаги жиддий камчиликларни бартараф этишни талаб қилмоқда.

Шу сабабли йўл-транспорт, муҳандислик-коммуникация ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш ва модернизация қилиш бўйича дастурларнинг прогноз параметрларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни назорат қилиш ҳамда уларга эришиш лозим.

Яқуний мақсад – иқтисодиёт тармоқлари учун ишончли инфратузилмани шакллантириш, шаҳар ва қишлоқ аҳолисига қулай шарт-шароит яратиб беришдир»².

Соҳадаги ислохотларни янада чуқурлаштиришда давлатимиз раҳбарининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони билан тасдиқланган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси муҳим дастуруламал бўлиб хизмат қилади.

Ҳаракатлар стратегиясини амалга оширишга оид Давлат дастурининг асосий мақсади – ушбу вазифаларни амалга оширишдир. Унга мувофиқ миллий иқтисодиётнинг рақобатдошлигини ошириш учун йўл-транспорт инфратузилмасини янада ривожлантириш, иқтисодиёт, ижтимоий соҳа, бошқарув тизимида ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш бўйича аниқ вазифалар режалаштирилган.

3.2.1 - ж а д в а л

Автомобиль йўллари ҳолатини яхшилаш ва йўл-транспорт инфратузилмасини ривожлантириш тадбирлари

Амалга ошириладиган тадбир	Бажариш муддати	Сарф-харажатлар (млн. сўм)
«Talго-250» русумидаги 2 та юкори тезликдаги йўловчи поездини сотиб олиш лойиҳасини амалга ошириш	2017 йил 1-ярми	42,0 млн.долл.
Қарши-Термиз темир йўл тармоғини электрлаштириш	Йил давомида	160,3 млн.долл.
Бухоро-Мискин янги темир йўл тармоғини қуриш	Йил давомида	143,0 млн.долл.
Поп-Наманган-Андижон темир йўл тармоғини электрлаштириш	2017–2019 йиллар	18,0 млн.долл.
Темир йўлларни қайта тиклаш	2017–2019 йиллар	51,1 млн.долл.
Йўловчи вагонлар таркибини янгилаш	2017–2019 йиллар	8,1 млн.долл.
Тошкент шаҳар аэропорти янги халқаро йўловчи терминалини (Тошкент-4) қуриш лойиҳасини амалга ошириш	2017–2019 йиллар	жами – 343,6 млн.долл., шундан, 2017 йилда – 152,9 млн. долл.

Автомобиль йўллари ҳолатини яхшилаш ва йўл-транспорт инфратузилмасини ривожлантириш мақсадида инвестиция дастури доирасида Республика йўл жамғармасининг

¹ www.gov.uz/uz/news/category/1

² **Шавкат Мирзиёев.** Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак // «Халқ сўзи», 2017 йил 15 январь.

1550000 миллион сўм маблағлари ўзлаштирилиши кўзда тутилган бўлиб, у қуйидаги йўналишларда амалга оширилади:

- умумий фойдаланишдаги халқаро, республика ва маҳаллий аҳамиятдаги автомобиль йўлларини қуриш ва реконструкция қилиш;
- хўжаликлараро автомобиль йўлларини таъмирлаш;
- шаҳар кўчалари, аҳоли пунктларига кириш ва ички йўللارни қуриш, реконструкция қилиш ва таъмирлаш;
- йўл хўжалиги корхоналарининг ишлаб чиқариш қувватларини янгилаш;
- қурилиш материалларининг инновацион турларидан ҳамда замонавий илғор технологиялар ва усуллардан фойдаланган ҳолда, автомобиль йўллари сифатини яхшилашни белгиловчи стандартларни такомиллаштириш.

Дастурнинг мақсади – аҳоли фаровонлиги ва ҳаёт сифатини янада оширишдир. Мамлакатимизда транспорт коммуникациялари, замонавий телекоммуникация тизимларини ривожлантириш, муҳандислик-инфратузилма объектларини барпо этиш бўйича изчил чора-тадбирлар режалаштирилган.

Ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш доирасида 2017 йилда ахборот технологиялари вазирлиги томонидан мамлакатимиз ҳудудларида 2300 километр оптик толали алоқа тармоқларини қуришга 5,7 миллион доллар маблағ жалб этилади. Бунинг натижасида мамлакатимиз аҳолисининг юқори тезликда Интернетга уланиши, мультимедиа ва IP-TV хизматларидан фойдаланиш имкониятлари кенгайтирилади.

Республика ҳудудларида мобиль алоқа операторларининг 1843 та таянч станцияларини ўрнатиш.

Ҳаракатлар стратегияси, 159-банд

2017–2018 йиллар давомида «Ўзбектелеком» компанияси маблағлари, хорижий инвесторлар кредитлари ҳисобидан коммутация марказларини IMS технологияси асосида модернизация қилишга 44,7 миллион доллар инвестициялар киритиш режалаштирилган бўлиб, унинг амалга оширилиши шаҳарлараро автоматик телефон станциялар сифатини 17152 та Е1 портга оширилишига ёрдам беради.

Мобиль алоқа операторларининг тармоқлари камрови ҳудудларини кенгайтиришга эришиш мақсадида «Ўзбектелеком» АК ва мобиль алоқа операторлари томонидан 115,2 миллион доллар маблағ эвазига 1843 та таянч станция ўрнатиш бўйича чора-тадбирлар белгиланган.

Дастур доирасида 2017 йилда мамлакатимиз аҳолисини, шу жумладан, тоғли ва бориш қийин бўлган ҳудудлардаги аҳолини рақамли телевидение билан қамраб олиш даражасини 100 фоизга етказиш кўзда тутилган. Бу мақсадлар учун Япония халқаро ҳамкорлик банки ва Япония тижорат банклари маблағлари ҳисобидан 62,5 миллион доллар жалб этилади ва мамлакатимиз ҳудудларида 66 та юқори қувватли ва 328 та кам қувватли рақамли телевидение узатгичлари ўрнатилади ва ишга туширилади.

Кейинги йилларда қишлоқ жойларда аҳоли учун намунавий лойиҳалар асосида яқка тартибдаги уй-жойлар қуриш бўйича кенг қўламли ишлар амалга оширилди. 2009-2016 йилларда қишлоқ жойларда 1308 тураржой массивида умумий майдони 9 573 минг квадрат метр бўлган 69 557 та шинам уй-жой қурилди. Қишлоқлардаги 83,5 мингдан ортиқ оиланинг яшаш шароити яхшиланди.

Шу билан бирга, ушбу соҳани ўрганиш аҳолининг реал эҳтиёжлари ва харид қобилиятини, шунингдек, миллий менталитетни ва қишлоқ жойларда яшаш шароитларининг хусусиятларини тўлиқ ҳисобга олиб, қурилиш самарадорлигини оширишга йўналтирилган принципаал жиҳатдан янги ёндашувларни ишлаб чиқиш зарурлигини кўрсатди.

Давлатимиз раҳбари шу йил 14 январда бўлиб ўтган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузасида капитал қурилиш соҳасида кечиктириб бўлмайдиган бир қатор ўта муҳим вазифалар бор деб таъкидлади. Улар орасида Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси тизимини тубдан қайта ташкил этиш, шаҳарсозликнинг эскирган методоло-

гия ва нормативлари, капитал қурилишдаги номутаносиблик ва муаммоларни бартараф этиш, шунингдек, лойиҳа институтларининг самарасиз фаолиятини қайта кўриб чиқиш масалаларининг долзарблигига алоҳида эътибор қаратилди¹.

Президентимиз томонидан айрим камчиликлар келтирилиб, «шаҳарсозликни такомиллаштириш бўйича бир қатор ҳужжатлар қабул қилинган бўлса-да, уларнинг кўпчилиги назоратсиз қолгани, 2012–2015 йилларда ишлаб чиқилган 18 та шаҳар ва посёлканинг бош режалари ҳалигача тасдиқланмаган»лиги таъкидлаб ўтилди.

Шу боис Ҳаракатлар стратегиясида капитал қурилишдаги ислоҳотларга алоҳида эътибор қаратилган. Дастурда 2017 йил давомида бозор шароитида эркин фаолият юрита оладиган, мамлакатимизда амалга ошириладиган ҳар қандай турдаги лойиҳа ишларида қатнашишга имкон берувчи устав ва айланма капиталига эга бўлган қурилиш ва лойиҳа корхоналарини ташкил этиш ва мавжудларини ривожлантиришга, соҳада замонавий бозор муносабатларини яратишга қаратилган «Капитал қурилишни янада такомиллаштириш ва қурилиш материаллари соҳасида қулай муҳитни яратиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони қабул қилиш белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони қабул қилиниши туфайли амалга ошириладиган ишлар натижалари қуйидагиларда акс этади:

- ❖ капитал қурилиш соҳасидаги норматив базани бозор муносабатларини жорий этишни назарда тутувчи халқаро стандартларга мувофиқ қайта кўриб чиқиш;
- ❖ лойиҳалаш ва қурилиш ташкилотларига моддий-техник базасини мустаҳкамлаш учун ҳамда янги қурилиш технологияларини жорий этишга йўналтирилган солиқ ва бошқа турдаги имтиёз ва енгилликлар бериш;
- ❖ миллий лойиҳалаш ва қурилиш ташкилотларининг ташқи бозорларга кириб боришга кенг жалб этишни таъминловчи комплекс тадбирларни амалга ошириш;
- ❖ лойиҳаларни экспертиза қилиш тизимини такомиллаштириш;
- ❖ лойиҳаларни молиялаштиришнинг турли замонавий усулларини ва бошқа молиявий воситаларини жорий этиш;
- ❖ пудрат ташкилотларида мавжуд бўлган мутахассисларни сақлаб қолиш, малакали кадрларни жалб этиш имконини берадиган шароитларни яратиш;
- ❖ қурилиш соҳасидаги олий таълим муассасалари ўқув дастурларини қайта кўриб чиқиш;
- ❖ лойиҳалаш ва қурилиш ташкилотлари ассоциацияларини ташкил этиш.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. 2016 йилда Ўзбекистон иқтисодиётдаги барқарор ўсиш суръатларини ва унинг макроиқтисодий мутаносиблигини таъминлашда қандай омиллар асосий роль ўйнади?
2. 2016 йил якунига кўра, Ўзбекистоннинг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари қандай бўлди?
3. 2016 йилда иқтисодиётга қанча миқдорда инвестициялар йўналтирилди, бу 2015 йилга нисбатан неча фоизга кўп демакдир?
4. Миллий иқтисодиётнинг мутаносиблиги ва барқарорлигини таъминлаш, деганда нимани тушунасиз?
5. Миллий иқтисодиёт таркибида саноат, хизмат кўрсатиш соҳаси, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик улушини кўпайтириш омиллари қандай?
6. Ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан янгилаш деганда нимани тушунасиз?
7. Ишлаб чиқариш, транспорт-коммуникация ва ижтимоий инфратузилма объектлари ҳақида гапириб беринг.
8. Иқтисодиёт тармоқлари учун самарали рақобатдош муҳитни шакллантириш, деганда нимани тушунасиз?

¹ Шавкат Мирзиёев. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак // «Халқ сўзи», 2017 йил 15 январь.

3.3. ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ МОДЕРНИЗАЦИЯ ҚИЛИШ ВА ЖАДАЛ РИВОЖЛАНТИРИШ

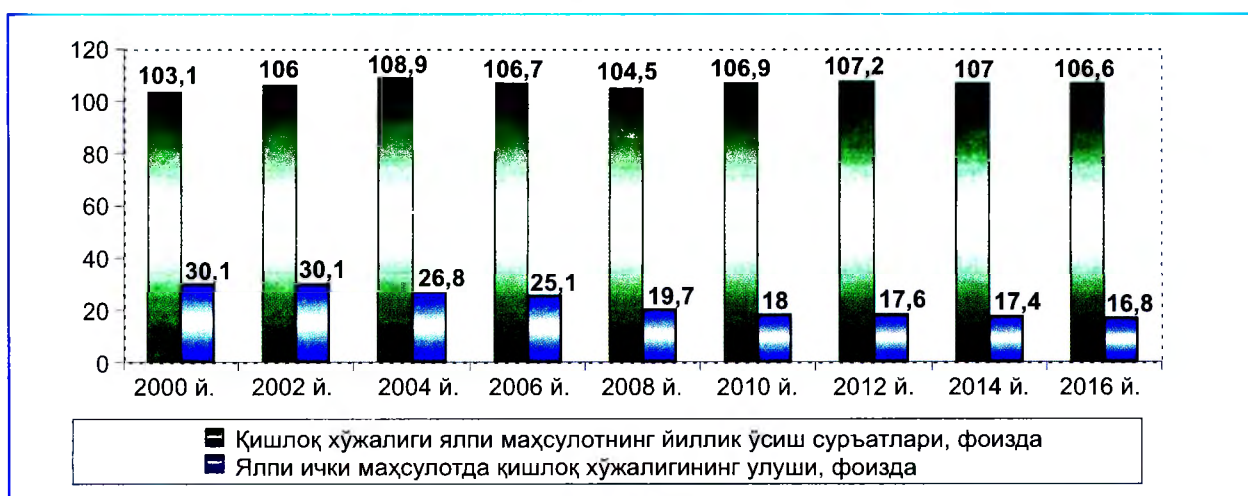
Қишлоқ хўжалиги Ўзбекистон иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Бу тармоқ мамлакатимиз аҳолисининг озиқ-овқат маҳсулотларига, қайта ишлаш саноати тармоқларининг эса ҳам ашёга бўлган талабини қондириш билан бирга, экспорт салоҳиятини мустаҳкамлашнинг истиқболли манбаларидан бири саналади.

Қишлоқ хўжалигини ривожлантириш масаласи республикамиз иқтисодиётини ривожлантиришнинг муҳим устувор йўналишларидан бири сифатида эътироф этилмоқда. Мустақиллик йилларида қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш бўйича жуда улкан ва арзигулик ишлар амалга оширилди. Ишлаб чиқаришга янги техника ва илғор технологияларни жорий этиш ишлари йилдан-йилга жадаллашиб, чекланган ер ва сув ресурсларидан, капиталдан ва меҳнат ресурсларидан фойдаланиш самарадорлиги юксалмоқда.

Қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш ва озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш масалалари, ҳеч шубҳасиз, биз учун энг муҳим вазифалардан бири бўлиб қолади. Энг аввало, агросаноат комплекси ва унинг локомотиви, яъни ҳаракатга келтирувчи кучи бўлган кўп тармоқли фермер хўжаликларини изчил ривожлантиришга катта эътибор қаратилади.

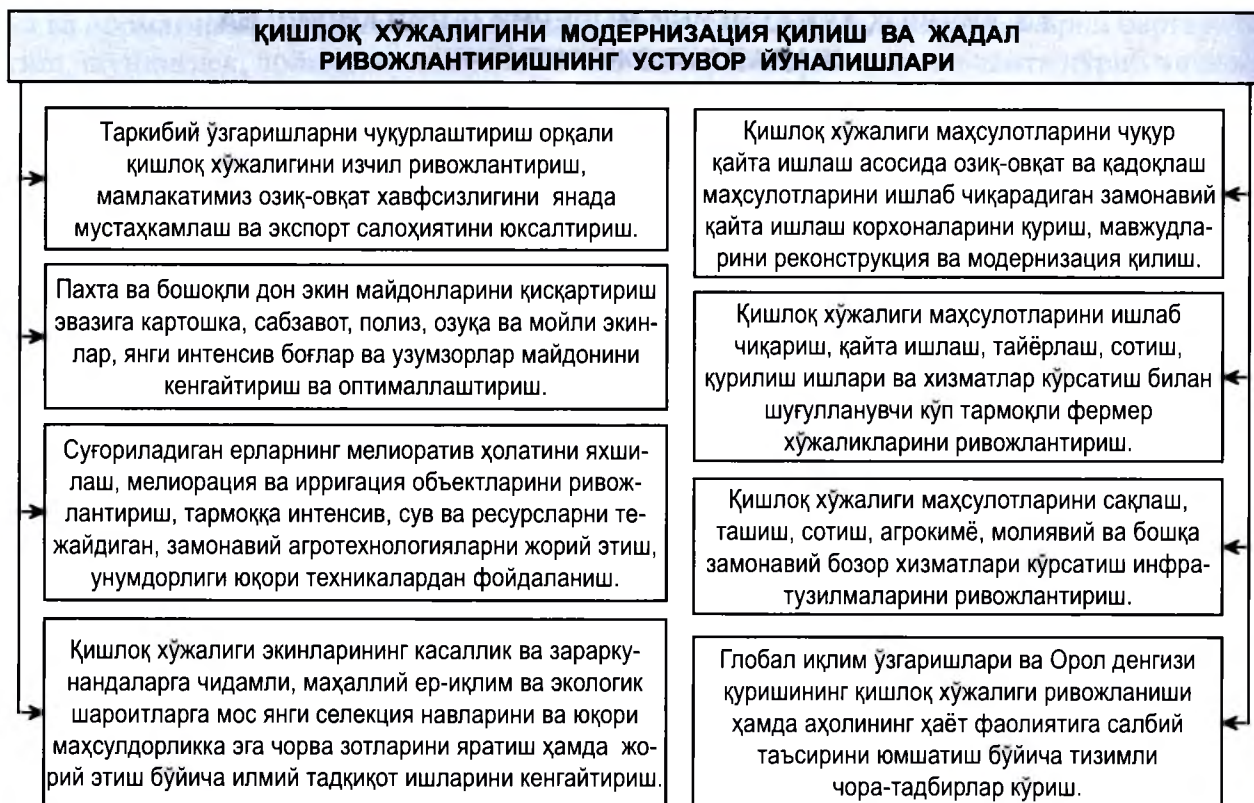
Шавкат Мирзиёев

Республикамиз аграр тармоғида амалга оширилаётган туб иқтисодий ислоҳотлар ва таркибий ўзгаришлар натижасида ўтган 2000–2015 йиллар оралиғида қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг ўртача йиллик ўсиш суръатлари ошиб бориш динамикасига эга бўлди. Хусусан, бу кўрсаткич ўтган йилга нисбатан ҳисоблаганда 2000–2016 йилларда ўртача 6 фоиздан юқори бўлди. Кейинги йилларда мамлакат ялпи ички маҳсулотида қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулоти салмоғининг камайиб бориш тенденцияси кузатилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра 2000 йилда ялпи ички маҳсулот таркибида қишлоқ хўжалигининг салмоғи 30,1 фоизга тенг бўлган бўлса, 2016 йилда бу кўрсаткич 16,8 фоизга пасайган (1-расм). Бу ҳолат мамлакатимизда саноатнинг индустриал тармоқлари ҳамда хизматлар соҳасини жадал ривожлантириш борасида амалга оширилаётган чуқур таркибий ўзгаришлар натижалари билан изоҳланади.

3.3.1-расм. Республикада қишлоқ хўжалиги ривожланишининг асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари, фоизда

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон Фармони билан тасдиқланган «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси»да қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш бўйича қуйидаги вазифаларга асосий эътибор қаратилган.

3.3.2-расм. Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантиришнинг устувор йўналишлари.

Қишлоқ хўжалигида таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш орқали ишлаб чиқаришни изчил ривожлантириш, аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари, қайта ишлаш саноатини хом ашё билан узлуксиз таъминлаш орқали мамлакатимиз озиқ-овқат хавфсизлигини янада мустаҳкамлаш, экологик тоза маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтириш, аграр секторнинг экспорт салоҳиятини сезиларли даражада ошириш истиқболда амалга оширилиши кўзда тутилган энг муҳим вазифалардан саналади.

Биринчи навбатда, 2016–2020 йилларда пахта хом ашёси етиштириладиган майдонларни 170,5 минг ва суғориладиган ғалла майдонларини 50 минг гектарга қисқартириш ҳисобидан картошка майдонини 36 минг, сабзавотлар майдонини 91 минг, интенсив боғлар майдонини 18 минг, озуқа экинларини 50,3 минг, мойли экинларни 14 минг ва узумзорларни 11,2 минг гектарга кенгайтириш билан боғлиқ экин майдонларини янада оптималлаштириш ишлари амалга оширилади. Шу билан бир қаторда экинларга ишлов беришнинг илғор агротехнологияларини, юқори унумдорликка эга техника ва машиналарни ҳамда суғоришнинг замонавий усулларни қўллаш натижасида экинлар ҳосилдорлигини пахтада 26,1 дан 26,9 ц/га (+ 0,8), бошоқли донларда 54,9 дан 66,4 ц/га (+ 11,5), картошкада 218,9 дан 230,5 ц/га (+ 11,6), сабзавотларда 277,1 дан 294,0 ц/га (+ 16,9), меваларда 123,9 дан 140,4 ц/га (+ 16,5), токзорларда 126,7 дан 137,1 ц/га (+ 10,4) ошириш кўзда тутилмоқда (3.3.1-жадвал).

Экин майдонлари таркибини оптималлаштириш ва ҳосилдорликни ошириш бўйича амалга ошириладиган чора-тадбирлар мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш ҳажмини сезиларли даражада ошишига олиб келади. Жумладан, 1-жадвалда келтирилганидек, 2016–2020 йиллар давомида бошоқли дон етиштириш ҳажми 1 195,0 минг, картошка 931,0 минг, сабзавотлар 3 002,2 минг, мевалар 648,6 минг ва узум 273,9 минг тоннага кўпаяди ва мамлакатимиз озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлашга замин яратади.

3.3.1 - ж а д в а л

Республикада 2016–2020 йилларда қишлоқ хўжалиги экин майдонларини кенгайтириш ва маҳсулот ишлаб чиқаришни кўпайтириш прогноз кўрсаткичлари

«Қишлоқ хўжалиги экинлари»	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020 й. 2015 й.га нисб. ўзгариш	
							+ , -	%да
Майдони, минг гектар								
Пахта	1 285,5	1 255,0	1 221,0	1 187,0	1 151,0	1 115,0	- 170,5	86,7
Бошоқли дон	1 329,5	1 329,5	1 319,5	1 304,5	1 289,5	1 279,5	- 50,0	96,2
Картошка	80,3	85,3	92,5	100,5	108,8	116,3	+ 36,0	144,8
Сабзавотлар	192,0	204,6	222,7	243,0	264,0	283,0	+ 91,0	147,4
Мевазор боғлар	261,9	264,4	268,0	272,0	276,1	279,9	+ 18,0	106,9
Озуқа экинлари	309,1	316,1	326,1	337,3	348,9	359,4	+ 50,3	116,3
Мойли экинлар	14,3	16,2	19,0	22,1	25,4	28,3	+ 14,0	197,9
Токзорлар	144,0	145,5	147,8	150,3	152,9	155,2	+ 11,2	107,8
Ҳосилдорлик, ц/га								
Пахта	26,1	26,2	26,3	26,5	26,7	26,9	+ 0,8	103,1
Бошоқли дон	54,9	60,9	62,5	63,6	65,1	66,4	+ 11,5	120,9
Картошка	218,9	224,3	226,0	227,5	229,0	230,5	+ 11,6	105,3
Сабзавотлар	277,1	286,1	288,5	290,0	292,0	294,0	+ 16,9	106,1
Мевазор боғлар	123,9	126,4	129,4	132,9	136,6	140,4	+ 16,5	113,3
Озуқа экинлари	225,0	228,0	231,0	234,0	237,0	240,0	+ 15,0	106,7
Мойли экинлар	17,0	18,0	19,0	20,0	21,0	22,0	+ 5,0	129,4
Токзорлар	126,7	127,9	129,9	132,1	134,6	137,1	+ 10,4	108,2
Маҳсулот ишлаб чиқариш, минг тонна								
Пахта хом ашёси	3 350	3 287	3 217	3 147	3 074	3 000	- 350,0	89,5
Бошоқли дон	7 305	8 100	8 250	8 300	8 400	8 500	+ 1 195,0	116,3
Картошка*	2 670	2 833	3 010	3 206	3 411	3 601	+ 931,0	134,9
Сабзавотлар*	9 923	10 458	11 031	11 651	12 314	12 925	+ 3 002,2	130,2
Мевалар	2 731	2 874	2 982	3 109	3 244	3 380	+ 648,6	123,8
Озуқа экинлари*	18 725	18 976	19 303	19 662	20 039	20 396	+ 1 670,6	108,9
Мойли экинлар*	98	110	125	132	145	160	+ 62,0	163,3
Узум	1 556	1 601	1 651	1 707	1 769	1 830	+ 273,9	117,6

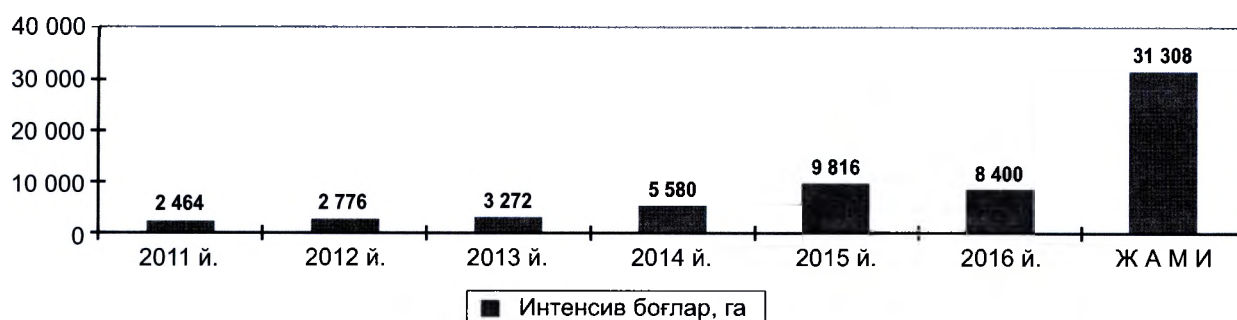
* қайта экиш ва лалми ерларни ҳисобга олган ҳолда.

Ма н б а: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 29 декабрдаги ПҚ-2460-сон «2016–2020 йилларда қишлоқ хўжалигини янада ислоҳ қилиш ва ривожлантириш чора-тадбирлари туғрисида»ги қарори асосида тузилган.

Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида биргина 2017 йилнинг ўзида пахта экин майдонларини 49 минг гектарга ва ғалла майдонларини 10 минг гектарга қискартириш ҳисобидан қискартирилган экин майдонларининг 8,1 минг гектарига картошка, 27,2 минг гектарига сабзавот, 5,9 минг гектарига интенсив боғ, 2,9 минг гектарига токзор, 10,9 минг гектарига озуқа экинлари ва 4 минг гектарига мойли экинларни жойлаштириш кўзда тутилган. Бу тадбирлар натижасида паст рентабелли экин майдонларида пахта ва ғалла етиштиришдан кўриладиган зарарни 80 миллиард сўмга қискартириш, қўшимча 1 миллион тоннага яқин мева-сабзавот маҳсулотларини ишлаб чиқариш, ҳудудларда 48,5 мингдан ортик янги иш ўринларини ташкил қилиш натижасида ушбу экин майдонларида банд бўлган аҳоли сонини 75,6 мингга етказиш, мева-сабзавот маҳсулотлари экспорти ҳажмини 2 баробар ошириш имкони яратилади.

Замонавий агротехнологиялар асосида юқори ҳосилдорликка эга бўлган, эртапишар ҳамда ширин таъмга эга пакана ва ярим пакана дарахтларни экиш орқали интенсив боғ ва узумчиликни ривожлантириш ва дунё бозорларида харидоргир экспортбоп мева-сабзавот маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш энг муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига кўра, 2011–2016 йиллар давомида боғдорчиликда янги агротехнологиялар асосида

3.3.3-расм. Республикада 2011–2016 йилларда пакана ва ярим пакана интенсив мевали боғлар барпо этиш кўрсаткичлари.

31 308 гектар юқори ҳосил берадиган пакана ва ярим пакана интенсив мевали боғлар яратилган.

Ҳаракатлар стратегияси бўйича бу йўналишда фермер хўжаликлари маблағлари, тижорат банклари кредитлари ҳисобидан жами 532 346 миллион сўм маблағ сарфлаш эвазига қуйидаги тадбирларни амалга ошириш белгиланган:

- 13 минг гектар майдонда янги интенсив боғ ва 7,3 минг гектар токзорлар ташкил қилиш ҳамда 15,4 минг гектар боғ ва 9 минг гектар токзорларни реконструкция қилиш;
- мавжуд паст рентабелли боғ ва токзорларни босқичма-босқич, йилига 10 фоиздан ёки 26,4 минг боғ ва 14,1 минг токзорларни интенсив усулга ўтказиш эвазига 2020 йилга бориб уларнинг салмоғини 30 фоизга ошириш;
- мевали боғлар ҳосилдорлигини камида 3–4 мартага ошириш;
- янги ташкил этилаётган ва мавжуд интенсив боғ ва токзорларга босқичма-босқич йилига 5,7 минг гектардан томчилатиб суғориш тизимини жорий қилиш;
- мамлакатимиз тупроқ-иқлим шароитига мос пакана ва ярим пакана дарахт кўчатлари ва пайвантаклари етиштириш ҳажмини камида 7000 тага ошириш;
- истиқболли ва дунё бозорларида талаб юқори бўлган экспортбоп интенсив боғ мевалари кўчатлари навларини синаш ва уларни мамлакатимиз ҳудудида экишга тавсия этиладиган қишлоқ хўжалиги экинлари Давлат реестрига киритиш ва бошқалар.

Қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигини оширишда уруғчилик-селекция ва нав танлашнинг аҳамияти катта. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига қараганда, мустақиллик йилларида мамлакатимиз олимлари томонидан мевали, резавор мевали, ёнғоқсимон, субтропик, цитрус ўсимликлар ҳамда узумнинг янги навларини яратиш, маҳаллий ва интродукция қилинган навларни ўрганиш, парваришlash технологияларини ишлаб чиқиш ва ишлаб чиқаришга жорий қилиш бўйича кенг миқёсда тадқиқотлар олиб борилди. Натижада Марказий Осиёда биринчи бўлиб селекцион йўл билан уруғли, данакли, резавор, ёнғоқ мевали экинлар селекцияси йўлга қўйилиб, янги навлар яратишга асос солинди. Кўп йиллик илмий тадқиқотлар туфайли 170 дан ортиқ мева-узум навлари яратилиб, уларнинг саксонга яқини Давлат реестрига киритилди. Ҳозирги кунда мева, сабзавот, картошка ва полиз навларининг 709 тури Давлат реестрига киритилган бўлиб, уларнинг 189 тасини маҳаллий навлар ва 520 тасини чет эл навлари ташкил этади.

3.3.2 - ж а д в а л

Ўзбекистон Республикаси Давлат реестрига киритилган мева, сабзавот, полиз ва картошка навлари

Кўрсаткич	Жами	шу жумладан:	
		маҳаллий навлар	чет эл навлари
Экин навлари тури	709	189	520

Ма н б а: Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги

Ҳаракатлар стратегияси бўйича 2017–2021 йилларда бу йўналишда:

– мамлакатимиз тупроқ-иклим шароитига мос, қурғоқчиликка, шўрликка, иссиқликка ва касалликларга чидамли қишлоқ хўжалиги экинлари навлари ва чорва турларини яратиш бўйича илмий-тадқиқот ишларини кенгайтириш;

– геннокаут биотехнологиялари асосида истеъмолчилар соғлиғига салбий таъсирчанлигини исботлаган ҳолда, ҳар хил тупроқ-иклим зоналарига мос эртапишар ва юқори ҳосилли қишлоқ хўжалик экин навларини яратиш вазифалари белгиланган.

Чорвачилик тармоғини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш бутун аграр тармоқни ривожлантириш стратегиясининг муҳим қисмидир. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 29 декабрдаги ПҚ-2460-сон «2016–2020 йиллар даврида қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилишни чуқурлаштириш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорида 2016–2020 йилларда қорамоллар сонини 3 165 минг бошга, қўй ва эчкилар сонини 4 281 минг бошга ва паррандалар сонини 31 200 мингтага ошириш вазифалари белгиланган. Бунинг натижасида шу йиллар оралиғида гўшт ишлаб чиқариш ҳажми (тирик вазнда) 519 минг, сут 4 177 минг, балиқ 90 минг, асал 13,7 минг тоннага ва тухум 4 100 миллион донага ошади.

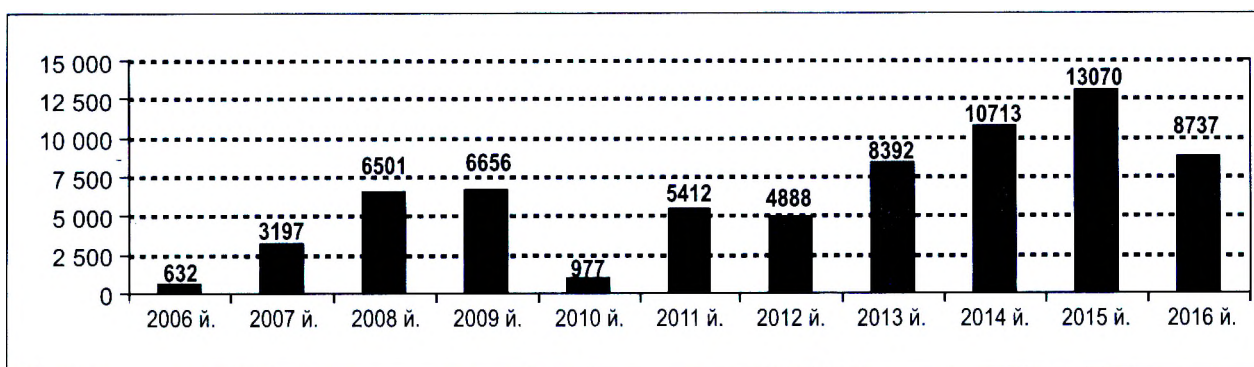
3.3.3 - ж а д в а л

Мамлакатимизда 2016–2020 йилларда чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини оширишнинг прогноз кўрсаткичлари

Кўрсаткичлар	2015	Прогноз кўрсаткичлар					2020 й. 2015 й.га нисб. ўзгариш	
		2016	2017	2018	2019	2020	+, –	%да
Чорва моллари бош сони, минг бош								
Қорамоллар	11 635	12 150	12 720	13 350	14 050	14 800	+ 3 165	127,2
Қўй ва эчкилар	18 906	19 600	20 380	21 240	22 170	23 187	+ 4 281	122,6
Парранда	60 800	64 600	69 500	75 500	83 000	92 000	+ 31 200	151,3
Чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш, минг тонна								
Гўшт (тирик вазнда)	1 981	2 060	2 150	2 260	2 375	2 500	+ 519	126,2
Сут	8 823	9 478	10 242	11 075	11 957	13 000	+ 4 177	147,3
Тухум, млн. дона	3 500	6 200	6 900	7 700	8 600	9 600	+ 4 100	274,3
Балиқ	60	75	90	110	130	150	+ 90	250,0
Асал	9,3	11,0	13,0	15,5	19,0	23,0	+ 13,7	247,3

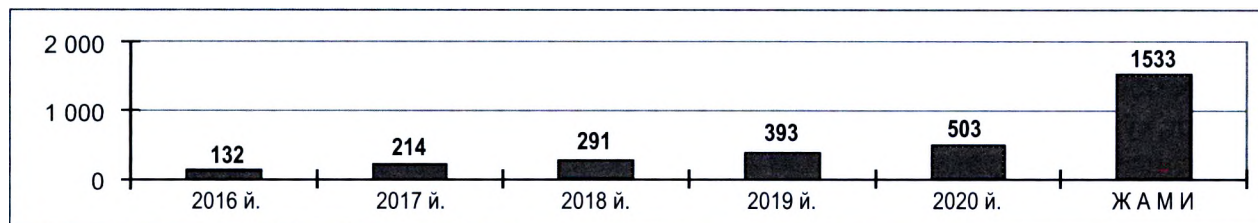
Ма н б а: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 29 декабрдаги ПҚ-2460-сон «2016–2020 йилларда қишлоқ хўжалигини янада ислоҳ қилиш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарорига иловалар асосида тузилган.

Кейинги йилларда чорвачилик тараққий этган мамлакатлардан зотдор молларни олиб келиб, урчитишни ташкил этишга жиддий эътибор берилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига қараганда, 2006–2016 йиллар мобайнида Украина, Белоруссия, Польша, Австрия, Германия, Голландия ва бошқа Европа мамлакатларидан 69 175 бош маҳсулдорлиги юқори насли моллар келтирилган.

3.3.4-расм. Хорижий мамлакатлардан келтирилган насли қорамоллар сони.

Чорва молларини турли касалликлардан асраш, наслини яхшилаш ва маҳсулдорлигини ошириш мақсадида мамлакатимизда 2016 йилда 2616 та зооветеринария пункти томонидан зооветеринария хизматлари кўрсатилган ва 2465 минг бош сигир ва урғочи таналар сунъий уруғлантирилган, қорамолчилик йўналишида наслчилик тоифасидаги хўжаликлар сони 610 тага етказилган, улар томонидан 7677 бош насли моллар тайёрланиб, аҳоли ва чорвачилик фермер хўжаликларига аукционлар орқали сотилган. 2016–2020 йилларда янгидан 1533та наслчилик хўжалигини ташкил этиш режалаштирилган.

3.3.5-расм. Мамлакатимизда 2016–2020 йилларда қорамолчилик йўналишидаги наслчилик хўжаликларини ташкил этишнинг прогноз кўрсаткичлари.

Ҳаракатлар стратегияси бўйича 2017–2021 йилларда чорвачиликни янада ривожлантириш йўналишида қуйидаги вазифаларни амалга ошириш белгиланган:

чорвачилик ва ветеринария бўйича меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштириш;

наслчилик базасини ривожлантириш, наслчилик хўжаликлари негизида замонавий селекция-генетик марказлар ташкил қилиш ҳамда уларнинг техник ва технологик жиҳозланиш даражасини ошириш, наслчиликда илмий тадқиқот ишларини кенгайтириш;

чорвачиликнинг озуқа базасини яратиш, озуқа экинлари етиштириладиган майдонларни кенгайтириш, озуқа ишлаб чиқаришни кўпайтириш, уларнинг уруғчилигини ташкил қилиш, чорвачиликни сифатли озуқалар, биокўшимчалар, витаминлар, макро-микро элементлар ва бошқа озуқа бирликлари билан таъминлаш;

ветеринария хизматларини яхшилаш ва эпизотик ҳолатнинг барқарорлигини таъминлаш, ветеринария лабораторияларини моддий-техник жиҳозлашга давлат бюджетидан 21 400 миллион сўм сарфлаш;

ветеринария меъёрлари ва қоидаларини такомиллаштириш ҳамда ветеринария препаратларини ва озуқа қўшимчаларини сертификатлашни бир хил қоидаларга келтириш;

замонавий ишлаб чиқариш технологияларини жорий қилиш орқали йирик паррандачилик корхоналарининг тўлиқ қувватлар билан ишлашини таъминлаш, уларни модернизация қилиш ва техник қайта жиҳозлаш;

чорвачилик маҳсулотларини қайта ишлаш даражасини ошириш, янги турдаги тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш тизимини рағбатлантириш;

соҳани юқори малакали кадрлар, айниқса, зоотехник ва ветеринарлар билан таъминлаш, шунингдек, малакали чет эл мутахассисларини жалб қилиш.

Буларнинг натижасида 2020 йилга бориб 2016 йилга нисбатан парранда бош сонини 42,4 фоиз, гўшт ишлаб чиқаришни 21,4 фоиз ва тухумни 39 фоизга ўстириш кутилмоқда.

Бугунги кунда озиқ-овқат хавфсизлиги масаласи бутун жаҳонни ташвишга солаётган глобал муаммолардан бири бўлиб қолмоқда. БМТ Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилотининг (FAO) маълумотларига қараганда, ҳозирги вақтда дунёдаги жами аҳолининг қарийб 30 фоизи тўйиб овқат емасликдан қийналмоқда. Шундай шароитда республикаимизда аҳолини сифатли ва етарли миқдордаги озиқ-овқат маҳсулотлари билан барқарор таъминлаш орқали мамлакатимизнинг озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш борасида салмоқли натижалар қўлга киритилди. Жумладан, агар 1990 йилда барча турдаги

озик-овқат маҳсулотлари бўйича аҳоли жон бошига ҳисоблаганда меъёрга нисбатан оз истеъмол қилинган бўлса, 2015 йилга келиб меъёрга нисбатан истеъмол ҳажми гўшзда 105,40, сут маҳсулотларида 194,90, картошкада 104,4 фоизни, сабзавотда ва полизда 221,3 фоизни ташкил этди.

3.3.4 - ж а д в а л

Ўзбекистонда аҳоли жон бошига асосий турдаги озиқ-овқат маҳсулотларини истеъмол қилиш кўрсаткичлари

Озиқ-овқат маҳсулотларининг турлари	Минимал истеъмол меъёри, кг/киши	1990 йил	2000 йил	2010 йил	2015 йил	2015 йил	
						меъёрга нисб., %да	1990 й.га нисб., %да
Гўшт ва гўшт маҳсулотлари	40,2	31	34	38	42,5	105,7	137,1
Сут маҳсулотлари	136,7	183	162	239	266,4	194,9	145,6
Тухум, (дона/киши)	292	97	47	138	230,4	78,9	237,5
Сабзавот ва полиз	128,8	107	128	238	285	221,3	266,3
Картошка	54,6	29	36	45	57	104,4	196,6
Ўсимлик ёғи ва бошқа мойлар	7,3	12	12	13	22	301,4	183,3
Шакар	19,4	12	16	17	28	144,3	233,3
Мева ва узум	90,6	23	42	83	145	160,0	6,3

М а н б а: Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990–2010 йиллар) асосий тенденциялари ва кўрсаткичлари ҳамда 2011–2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари (Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2011 йил, 87-бет. ва Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги маълумотлари асосида ҳисобланган.)

Ҳаракатлар стратегиясида кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш, ички бозорда уларга бўлган нархлар кескин ошишининг олдини олиш мақсадида қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш белгилаб берилган:

2017 йилда сабзавотлар ишлаб чиқариш ҳажмини 105,7, картошкани 106,3, полизни 106,1, мевани 106,0, узумни 105,7, гўштни 105,6, сутни 108,1, тухумни 111,3, балиқни 120,0 ва асални 118,2 фоизга ошириш;

394 гектар майдонга 503 та иссиқхона хўжаликлари ва 6885 та аҳоли шахсий томоркасидаги 176 гектар майдонда иссиқхоналар қуриш;

аҳоли томорқалари ва деҳқон хўжаликларида муқобил электр энергияси манбаларидан фойдаланадиган енгил конструкцияли иссиқхоналар, кичик паррандачилик, балиқчилик, асаларичилик хўжаликларини тузиш, бошқа юқори самарали ва юқори даромадли маҳсулотлар ишлаб чиқаришда амалий ёрдам кўрсатиш;

шахсий томорқалардан самарали ва оқилона фойдаланиш, юқори ҳосил ва даромад олиш бўйича замонавий технология ва тажрибаларни тарғибот қилиш ҳамда тарқатиш;

хўл мева ва қайта ишланган маҳсулотларни сақлаш ва экспортга жўнатиш мақсадида умумий ҳажми 132,2 минг тонналик 184 та музлаткичли омбор ташкил қилиш ва 1,4 минг тонналик 4 та музлаткичли омборни модернизация қилиш, музлаткичли омборларнинг умумий ҳажмини 632 минг тоннага етказиш ва 1000 та янги иш ўрини яратиш;

№	Кўп тармоқли фермер хўжаликларида ташкил этилаётган фаолият турлари	Жами фермер хўжаликлари сони	Лойиҳалар қуввати		Жами талаб этиладиган маблағ, млн. сўм	Шундан молиялаштириш манбалари		Янги ишчи ўринлар сони
			Ўлчов бирл.	Миқдори		Ўз маблағи, млн. сўм	Банк кредити, млн. сўм	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Мева-сабзавотларни қайта ишлаш	268	тон.	38074	79594	29118,0	50476,0	2744
2	Гўштни қайта ишлаш	178	тон.	14357	44726	18383,0	26343,0	1175
3	Сутни қайта ишлаш	240	тон.	30995	52304,2	23921,2	28383,0	1889
4	Музлаткичли омборхоналар	400	тон.	134285	154460	66826,0	87633,5	2112
5	Иссиқхоналар	644	га	732	134315	56279	78036	4206

1	2	3	4	5	6	7	8	9
6	Сервис хизматлари	8500	дона	10394	331377,8	220157	111220,8	29843
7	Қурилиш ишлари	185	-	-	32805	16282	16523	1323
8	Тегирмон ва шолини тозалаш	301	-	-	17726	11072	6654	923
9	Нон ва нон маҳсулотлари, қандолатчилик	275	-	-	23820,5	13228,5	10592	1374
10	Интенсив боғ яратиш	1761	га	6675	161848	119034	42813	13178
11	Токзор яратиш	2253	га	6416	36143	26331	9813	11247
12	Кўчатчилик	132	га	12	9366	9366	-	528
13	Қорамолчилик	2792	бош	77697	385223	202984	182239	10717
14	Қўйчилик	1189	бош	230312	92439	69833	22607	3551
15	Эчкичилик	634	бош	127308	40755	30049	10706	1923
16	Паррандачилик	1699	бош	4848	65721	37885	27836	5270
17	Балиқчилик	1007	га	2973	52311	30210	22101	3424
18	Асаларичилик	1094	оила	41926	31409	19347	12063	2533
19	Қуёнчилик	294	бош	168465	15859	9256	6603	780
ЖАМИ		23846	лойиҳа сони	25526	1762203	1009561	752642	98740

алмашлаб экиш тартибини қўллаган ҳолда, узок муддатга кишлоқ хўжалиги экинларини жойлаштиришни режалаштиришга ўтиш асосида тупроқ унумдорлиги ва экинлар ҳосилдорлигини ошириш, ишлаб чиқариш харажатлари ва таннархини камайтириш.

Яқин кунларда 2017–2020 йилларга мўлжалланган кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш дастурини ишлаб чиқиш якунига етказилади. Асосий эътибор экспортга йўналтирилган мева-сабзавот ва озиқ-овқат ҳамда чорвачилик маҳсулотлари етиштиришни кўпайтиришга, шунингдек, кичик ишлаб чиқариш шохбчаларини ташкил этиш ва сервис хизматлари кўрсатишга қаратилади.

Шавкат Мирзиёев

Кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш истикболда кишлоқ хўжалигини барқарор ва самарали ривожлантиришнинг муҳим омилларидан биридир. Улар нафақат кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, балки уларни чуқур қайта ишлаш, аҳолига турли ишлар ва хизматлар кўрсатиш билан ҳам шуғулланиши мақсадга мувофиқ. Бу уларнинг молиявий барқарорлиги ҳамда тўловга қобиллигини мустаҳкамлаб, рақобатдошлигини оширишга ёрдам беради. Республикамизда кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш бўйича

дастурлар амалга оширилмоқда. Жумладан, 2017 йилда қабул қилинган дастур кўрсаткичлари юқорида келтирилган.

Келтирилган жадвал маълумотларидан маълумки, 2017 йилда жами 23 846 фермер хўжалигида кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш, турли хизматлар кўрсатиш, интенсив боғлар ва токзорлар яратиш, чорвачилик тармоқларини ривожлантириш бўйича умумий қиймати 1762203 миллион сўм бўлган 25 506 та лойиҳа амалга оширилади.

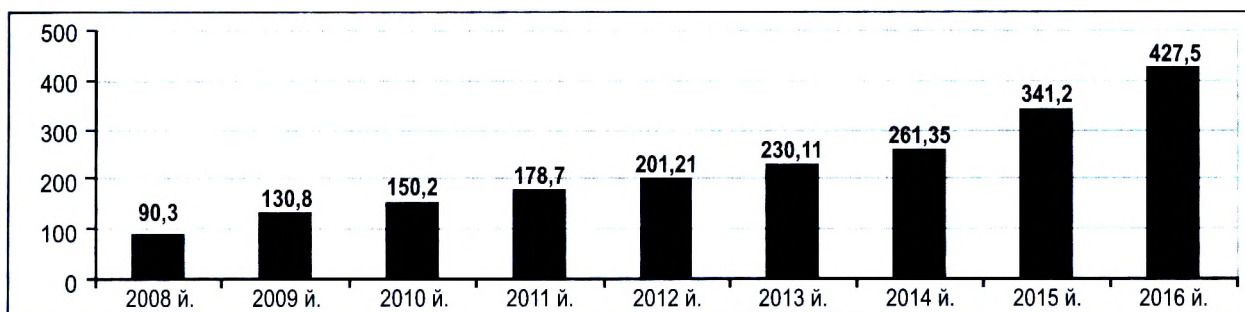
Ҳаракатлар стратегиясида кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, уларнинг иқтисодий самарадорлиги ва молиявий барқарорлигини таъминлаш учун куйидагиларни амалга ошириш кўзда тутилмоқда:

кўп тармоқли фермер хўжаликлари фаолияти меъёрий-ҳуқуқий асосларини яратиш, уларни давлат томонидан, шу жумладан, имтиёзли кредитлаш билан қўллаб-қувватлаш;

кишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш, қайта ишлаш, сақлаш ва сотишда фермер хўжаликлари кооперациясини ривожлантириш, кишлоқ жойларда маҳсулот ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш бўйича кичик корхона ва уларнинг бўлимларини ташкил этиш;

кишлоқ хўжалигини молиялаштириш ҳамда кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчилар билан ҳисоб-китоблар тизимини такомиллаштириш.

Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда ҳал қилувчи аҳамиятга эга омиллардан бири саналади. Чунки, республикада мавжуд суғориладиган экин майдонларининг 50 фоизга яқинини у ёки бу даражада шўрланган ерлар ташкил этади. Кейинги йилларда суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш бўйича йирик давлат дастурлари амалга оширилмоқда. Жумладан, 2008–2016 йиллар давомида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш дастурларини амалга оширишга давлат бюджетидан жами 2 011,37 миллиард сўмлик маблағлар ажратилди.

3.3.6-расм. Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш тадбирларига 2008–2016 йилларда давлат бюджетидан ажратилган маблағлар, миллиард сўмда

Натижада 2015 йилда 2001 йилга нисбатан шўрланмаган ерлар 17,3 фоизга, кучсиз шўрланган ерлар 10,9 фоизга ошиб, ўртача шўрланган ерлар 34,3 фоизга ва кучли шўрланган ерлар 48,0 фоизга қисқарди.

3.3.5 - ж а д в а л

Республика бўйича 2001–2015 йилларда суғориладиган ерлар шўрланиш даражасининг ўзгариши

Ер турлари	Ўлчов бирлиги	2001 йил		2015 йил		2015 й. 2001 й.га нисб. ўзгариш, (+, -)	
		майdonи	фоизда	майdonи	фоизда	майdonи	фоизда
Шўрланмаган	минг га	1928,0	45,4	2261,7	52,5	+ 333,7	+ 7,1
Кучсиз шўрланган	минг га	1212,9	28,5	1344,7	31,2	+ 131,8	+ 2,7
Ўртача шўрланган	минг га	893,3	21,0	586,9	13,6	- 306,4	- 7,4
Кучли шўрланган	минг га	218,4	5,1	113,5	2,7	- 104,9	- 2,6
Жами	минг га	4252,6	100	4306,8	100	+ 54,2	

Ма н б а: Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

Ҳаракатлар стратегиясида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини янада яхшилаш, ирригация ва мелиорация объектларини ривожлантириш, уларнинг хавфсиз ва барқарор ишлашини таъминлаш, сув ресурсларидан оқилона ва тежамли фойдаланиш ва шу асосда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш барқарорлигига эришиш учун қуйидагиларни амалга ошириш кўзда тутилган:

734,9 километр магистрал, туманлараро, хўжаликлараро коллекторларни, 348,3 километр ёпик-ётиқ дренаж тизимларини, 6 дона мелиоратив насос станцияларини, 79 дона мелиоратив тик кудукни, 131 дона мелиоратив объектдаги гидротехник иншоотларни қуриш ва реконструкция қилиш;

14537,2 километр очик коллаторларни, 1330,5 километр ёпик-ётиқ дренаж тармоқларини, 15 дона мелиоратив насос станциясини, 791 дона мелиоратив тик кудукларни, 2277 дона мелиоратив объектлардаги гидротехник иншоотларини таъмирлаш ва тиклаш;

500 километр каналларни, 74 километр суғориш лоток тизимини, 106 дона гидротехник иншоотни, 10 километр босимли сув қувурларини, сиғими 625 миллион метр

кубга тенг бўлган сув омборларини қуриш ва реконструкция қилиш ҳамда 0,5 километр қирғоқбўйи минтақасини ҳимоялаш;

142 дона мелиоратив техника ва жиҳозларни сув хўжалигида ихтисослашган пудрат ташкилотларига лизинг орқали етказиш;

«2013–2017 йиллар давомида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш Давлат дастури» доирасида амалга оширилган ишларнинг самарадорлигини танкидий ўрганиш асосида «2018–2022 йилларда суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш Давлат дастури» лойиҳасини ишлаб чиқиш.

Бу ишларга жами 905 000 миллион сўм, шу жумладан, 457 273 миллион сўм давлат бюджети маблағларини сарфлаш белгиланган. Бунинг натижасида 270,5 минг гектар суғориладиган ернинг мелиоратив ҳолатини барқарор сақлаш, 276,2 минг гектар суғориладиган ерни сув билан кафолатли таъминлашга эришилади.

Кейинги йилларда республикамизнинг бир қатор ҳудудларида экинларни суғоришнинг янги технологиялари синовдан ўтмоқда ва қўллашга тавсия этилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг «2013–2017 йиллар даврида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш Давлат дастури»га мувофиқ 2013–2017 йилларда жами 104 600 гектар майдонда суғоришнинг замонавий усуллари жорий этиш кўзда тутилган. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг маълумотларига қараганда республикамизда 2011–2015 йилларда жами 47356 гектар экин майдонларида томчилатиб суғориш, 19214 гектарда эгатга полиэтилен плёнка тўшаб суғориш, 18418 гектарда кўчма эгилувчан қувурлар орқали суғориш технологиялари жорий этилган.

3.3.7-расм. Мамлакатимизда 2011–2015 йилларда суғоришнинг замонавий усуллари жорий этилган экин майдонлари, гектарда.

Ҳаракатлар стратегияси бўйича суғоришнинг илғор технологияларини жорий этиш ишлари тизимли равишда давом этирилади ва бу глобал сув танқислиги шароитида экинларни сув билан таъминлаш ва ҳосилдорликнинг ошиб боришига замин яратади.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш асосида ярим тайёр ва тайёр озиқ-овқат ҳамда кадоқлаш маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича энг замонавий юқори технологик асбоб-ускуналар билан жиҳозланган янги қайта ишлаш корхоналарини қуриш,

мавжудларини реконструкция ва модернизация қилиш бўйича инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш республикамизни ривожлантиришнинг истикболли йўналишларидан саналади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 5 мартдаги «2016–2020 йилларда мева-сабзавот ва гўшт-сут маҳсулотларининг хом ашё базасини янада ривожлантириш, уларни қайта ишлашни чуқурлаштириш, озиқ-овқат товарлари ишлаб чиқариш ва экспорт қилишни кўпайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2505-сон қарорига асосан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш бўйича янги корхоналар қуриш, амалдагиларини реконструкция ва модернизация қилиш бўйича умумий қиймати 595 886,3 минг доллар эквивалентига тенг жами 180 та инвестиция лойиҳасини амалга ошириш кўзда тутилган.

3.3.6 - ж а д в а л

2016–2020 йилларда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш бўйича янги корхоналар қуриш, амалдагиларини реконструкция ва модернизация қилиш бўйича инвестиция лойиҳаларининг қиймати

Ташаббускорлар ва лойиҳачиларнинг номлари	Лойиҳалар умумий қиймати	шу жумладан молиялаштириш манбалари бўйича:		
		ўз маблағлари	банк кредитлари	хорижий инвестиция ва кредитлар
Жами (180 лойиҳа)	595 886,3	242 916,7	189 461,6	163 508,0
Шу жумладан:				
Янги қурилиш (141 лойиҳа)	463 267,3	169 714,7	144 324,6	149 228,0
Реконструкция ва модернизация (39 лойиҳа)	132 619,0	73 202,0	45 137,0	14 280,0

Ма н б а: «Ўзбекизоқовқатхолдинг» холдинг компанияси маълумотлари асосида тузилган.

Мазкур қарорга мувофиқ, 2016–2020 йилларда мева-сабзавотларни қайта ишлаш бўйича қуввати 99 100 тоннага тенг 138 та, гўшт маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича қуввати 16 500 тоннага тенг 46 та, сут маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича қуввати 34 850 тоннага тенг 79 та ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича қуввати 26 840 тоннага тенг 153 та янги корхона ишга тушириш кўзда тутилган.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш бўйича тизимли тадбирларнинг амалга оширилиши натижасида 2020 йилга келиб 2016 йилга нисбатан мева-сабзавот консервалари ҳажмини 79,4 фоиз, мева шарбатларини 80,5 фоиз, қуруқ меваларни 73,1 фоиз, гўшт ва гўшт маҳсулотларини 59,5 фоиз, колбаса маҳсулотларини 68,8 фоиз, сут ва сут маҳсулотларини 56,6 фоиз, сариеғни 51,4 фоиз, қандолат маҳсулотларини 59,9 фоиз, ўсимлик ёғини 57,2 фоиз, шакарни 24,0 фоизга, пишлокни 2,5, гўштли консерваларни 2,4, балиқ маҳсулотларини 3,4 ва музлатилган балиқни 2,8 марта ошириш имконини беради.

Ҳаракатлар стратегиясида 2017 йилда қишлоқ хўжалигини ривожлантириш учун халқаро молия институтларининг умумий қиймати 337,8 миллион долларга тенг маблағларни қуйидаги йўналишлар бўйича ўзлаштириш кўзда тутилган:

Келгуси 5 йилда биз мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш ҳажмини 1,8 баробар ошириб, бугунги 17 фоиздан 30 фоизга кўпайтиришни вазифа қилиб қўймоқдамиз. Қўшимча тарзда 200 минг тонна маҳсулот сақлаш қувватига эга бўлган совутгичли омборхоналар қурилади. Бу, ўз навбатида, янги иш ўринлари очиб, аҳоли даромадини кўпайтириш ва маҳаллий бюджетга қўшимча маблағ тушириш имконини беради.

Шавкат Мирзиёев

«Осиё тараққиёт банки»нинг 150 миллион доллар маблағини «Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини модернизация қилиш» лойиҳасига;

«Халқаро тараққиёт ва тикланиш банки»нинг 150 миллион доллар маблағини «Чорвачилик секторини ривожлантириш» лойиҳасига;

«Халқаро қишлоқ хўжалиги тараққиёти жамғармаси»нинг 23,8 миллион доллар маблағини «Қашқадарё ва Жиззах вилоятларида сут маҳсулотларини ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва қайта ишлашни ривожлантириш» лойиҳасига;

«Халқаро тараққиёт уюшмаси»нинг 14 миллион доллар маблағини «Орол бўйи минтақасида иқлим ўзгаришга мослашиш ва оқибатларини юмшатиш» лойиҳасига.

Қишлоқ хўжалигини жадал ривожлантириш ва модернизация қилиш бўйича «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси»да белгиланган чора-тадбирлар аграр тармоқни барқарор суръатлар билан ривожлантириш, мамлакатимиз озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш, экспорт салоҳиятини юксалтириш ҳамда халқимиз турмуш сифати ва моддий фаровонлигини оширишга хизмат қилади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Қишлоқ хўжалигининг мамлакатимиз иқтисодиётидаги аҳамияти нималарда намоён бўлади?
2. Мамлакатимизда озиқ-овқат хавфсизлигини мустаҳкамлаш ва экспорт салоҳиятини юксалтириш учун қандай тадбирлар амалга оширилмоқда?
3. Қишлоқ хўжалиги экин майдонлари ҳажмини оптималлаштириш орқали таркибий ўзгаришлар жараёнини амалга оширишнинг мазмуни ва мақсади нималарда кўринади?
4. Мева-сабзавот, гўшт-сут ва бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш асосида озиқ-овқат маҳсулотларини кўпайтириш бўйича қандай тадбирлар амалга оширилмоқда?
5. Кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантиришдан қандай мақсадлар кўзланган?
6. Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини модернизация қилиш, замонавий агротехнологияларни жорий этиш деганда нимани тушунасиз?
7. Қишлоқ хўжалиги экинларининг касаллик ва зараркунандаларга чидамли, серҳосил янги селекция навларини яратиш борасида қандай тадбирлар амалга оширилмоқда?
8. Чорвачилик тармоқларини жадал ривожлантириш, чорва молларининг янги маҳсулдор зотларини яратиш бўйича наслчилик ишларини яхшилаш йўллари нималардан иборат?
9. Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва экинларни суғоришнинг замонавий технологияларини жорий этиш борасида қандай чора-тадбирлар белгиланган?
10. Қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари нималардан иборат?

3.4. ИҚТИСОДИЁТДА ДАВЛАТ ИШТИРОКИНИ КАМАЙТИРИШ, ХУСУСИЙ МУЛК ХУҚУҚИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ ВА УНИНГ УСТУВОР МАВҚЕИНИ ЯНАДА КУЧАЙТИРИШ, КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК РИВОЖЛАНИШИНИ РАҒБАТЛАНТИРИШГА ҚАРАТИЛГАН ИНСТИТУЦИОНАЛ ВА ТАРКИБИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ ДАВОМ ЭТТИРИШ

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида иқтисодиётда давлат иштирокини камайтириш, хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш ва унинг устувор мавқеини янада кучайтириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожланишини рағбатлантиришга қаратилган институционал ва таркибий ислоҳотларни давом эттириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган.

Пировард мақсадимиз ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига асосланган очик ва демократик фуқаролик жамиятини барпо этишдан иборат экан, бу борадаги асосий шартлардан бири иқтисодиётда давлат иштирокини камайтириш ҳисобланади. Миллий тараққиёт моделимизнинг асосий тамойилларидан бири – давлатнинг бош ислоҳотчилик роли ҳисобланиб, мавжуд иқтисодий салоҳиятдан тўлиқ фойдаланган ҳолда, барча кучларни ягона мақсад сари йўналтиришда давлатнинг тартибга солувчи вазифасидан унумли фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Замонавий бозор тизимини давлатнинг аралашувисиз тасаввур этиб бўлмайди. Бироқ, аралашувнинг ўз чегараси бўлиб, унинг мазкур чегарадан ошиб кетиши бозор жараёнларининг издан чиқишига таъсир этиб, ишлаб чиқариш самарадорлиги пасаяди. Натижада иқтисодиётни давлат тасарруфидан чиқариш, хўжалик юритишни ташкил этиш ва бошқарув жараёнларида давлатнинг меъёридан ортиқ иштирокини пасайтириш масаласи майдонга тушади.

Давлат аралашуви миқёсини тартибга солиш учун муҳим чекловлар мавжуд. Масалан, давлат томонидан бозор механизмини издан чиқарувчи ҳар қандай хатти-ҳаракатларга йўл қўйиб бўлмайди (умумий директив режалаштириш, нархлар устидан ялпи назорат ва бошқалар)¹.

Иқтисодиётга давлатнинг аралашувини қисқартириш, энг аввало, хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш ва унинг устувор мавқеини янада кучайтириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ривожланишини рағбатлантиришга қаратилган институционал ва таркибий ислоҳотларни давом эттиришни тақозо этади.

Шунга қўра, **Ҳаракатлар стратегиясида хусусий мулк ҳуқуқи ва кафолатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлаш, хусусий тадбиркорлик ва кичик бизнес ривожи йўлидаги барча тўсиқ ва чекловларни бартараф этиш, унга тўлиқ эркинлик бериш, «Агар халқ бой бўлса, давлат ҳам бой ва кучли бўлади» деган тамойилни амалга ошириш** борасидаги тадбирларга алоҳида эътибор қаратилган. Жумладан, 2017 йилнинг I чорагида Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакили (бизнес омбудсман)ни ташкил этиш белгиланди.

Омбудсман (қадимги скандинавчада итбор «ваколат», «зиммасига юклаш») – қатор давлатларда ижро ҳокимияти идоралари ва мансабдор шахслар фаолиятида маълум фуқаролар гуруҳининг адолат ва манфаатлари таъминланишини назорат қилиш вазифаси юклатилган мансабдор шахс².

Ҳуқуқшунослар халқаро ассоциацияси фикрига қўра, омбудсмен институти – бу конституция ёки қонунчилик ҳокимияти ҳужжатларида кўзда тутилган ҳамда мустақил

¹ Проблемы и ограничения государственного вмешательства в экономику. - <http://econtool.com/>

² Омбудсмен. – <https://ru.wikipedia.org/>

жамоатчилик асосидаги юқори даражадаги мансабдор шахс томонидан бошқарилувчи хизмат. Мазкур шахс давлат бошлиғи олдида масъул бўлиб, тадбиркорлардан давлат идоралари, хизматчиларининг ноқонуний хатти-ҳаракатлари бўйича шикоятларни қабул қилади ҳамда тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини намоён этиш, таъминлаш ва ҳимоя қилиш мақсадида ҳаракат қилади.

Тадбиркорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича вакил лавозимининг ташкил этилишини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимидаги асосий янгиликлардан бири сифатида таъкидлаш мумкин. Давлат бошқарувининг мазкур усули кўплаб хорижий мамлакатларда тадбиркорлар ўз хўжалик фаолиятини амалга ошириш жараёнида тўқнаш келувчи бюрократик муаммоларни ҳал этишдаги самарали восита сифатида ижобий роль ўйнамоқда.

Ҳозирги вақтда омбудсмен институти бошқарувнинг турли шакллари – президентлик республикаси (Финляндия, Франция, АҚШ), парламент республикаси (Швейцария, Австрия, ГФР), конституциявий монархия (Дания, Норвегия, Швеция, Испания, Австралия, Нидерландия, Буюк Британия, Канада) ҳукмрон бўлган 50 дан ортиқ мамлакатда мавжуд¹.

Бундан кўринадики, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакили институтининг жорий этилиши бу борадаги фаолиятнинг жаҳон андозаларига мувофиқлигини таъминлаш борасидаги муҳим қадамлардан бири ҳисобланади.

Шунга кўра, бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони лойиҳасининг ишлаб чиқилиши кўзда тутилиб, унда янги ташкил этиладиган омбудсманга қуйидаги ваколатларни бериш назарда тутилади:

тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш, тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш соҳасида давлат сиёсатини шакллантириш ва амалга оширишда иштирок этиш;

тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари нормалари ва талабларининг амалда рўёбга чиқарилаётганини ўрганиш;

давлат органлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органлари, шунингдек, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя этилиши юзасидан назоратни амалга ошириш.

Шунингдек, 2017 йил июнга қадар хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва хусусий мулк объектларидан самарали фойдаланишни амалга ошириш механизмини такомиллаштириш мақсадида қуйидаги тартибларни ўрнатиш кўзда тутилмоқда:

мулкдан жиноят ёки маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли сифатида фойдаланишда мулкдорнинг айби бўлмаган ҳолларда мулкни мусодара қилиш ёки олиб қўйишни (вақтинчалик олиб қўйиш бундан мустасно) тақиқлаш;

давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун ер участкаларининг олиб қўйилиши муносабати билан тадбиркорлик субъектларига етказилган зарарни олдиндан қоплаб бериш;

тадбиркорлик фаолиятини юритиш учун ажратилган ер участкаларидан фойдаланилмаётган, жумладан, ажратилган ер участкаларида товарлар ва хизматлар ишлаб чиқаришни ташкил этиш бўйича тадбиркорлик субъектлари томонидан олинган мажбурийлар бажарилмаётган ҳоллар юзага келган тақдирда ер солиғи ва мол-мулк солиғи ставкаларини уч баробар миқдорда қўллаш.

Бу борада қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг қонуни лойиҳаси хусусий мулк кафолатлари ва уни ҳимоя қилишни кучайтириш, қурилиши тугалланмаган объектлар савдосини тартибга солиш, тадбиркорлик фаолияти ер участкаларидан фойдаланиш самарадорлигини оширишга хизмат қилади.

¹ Что такое институт бизнес-омбудсмена? http://ombudsmanbiz.kz/rus/virtualnaya_priemnaya/faq/#faq-11

Мазкур йўналиш бўйича белгиланган тадбирлардан яна бири – **кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни кенг ривожлантириш учун қулай ишбилармонлик муҳитини яратиш, тадбиркорлик тузилмаларининг фаолиятига давлат, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари томонидан ноқонуний аралашувларнинг қатъий олдини олиш ҳисобланади.**

Мазкур тадбир, биринчи навбатда, назорат қилувчи органларнинг кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятига аралашувини ва улар томонидан ўтказиладиган режали текширишлар сонини янада қисқартириш, бунда 2017 йилнинг I чорагида тадбиркорлик субъектларининг молиявий-хўжалик фаолиятига оид маълумотлар базасини шакллантириш, уларни автоматлашган ахборот тизими орқали таҳлил қилиб, хавф-хатарларни баҳолаш асосида тадбиркорлик субъектларининг молиявий-хўжалик фаолиятини текшириш бўйича режа-жадвални ишлаб чиқишни тақозо этади. Текширишлар режа-жадвалини шакллантиришда хавф-хатарлар автоматлаштирилган ҳолда баҳоланади.

Шунингдек, тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун бир гектардан ортиқ ер майдонни ажратиш тизимини такомиллаштириш мақсадида 2017 йилнинг II чорагида тадбиркорлик субъектларининг иштирокисиз «ягона дарча» тамойили асосида ер майдонларини танлаш ва ажратиш материалларини тайёрлаш ва ваколатли органлар билан келишиш жараёнларини тўлиқ автоматлаштириш, тадбиркорлик субъектларига аризани кўриб чиқиш жараёнини интерактив кузатиш имкониятини яратиш тадбирлари белгиланган.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 15 майдаги ПФ–4725-сон Фармони билан тасдиқланган Хусусий мулк, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ишончли ҳимоя қилишни таъминлаш, уларни жадал ривожлантириш йўлидаги тўсиқларни бартараф этиш чора-тадбирлари дастурини амалга ошириш, қурилишнинг барча босқичларида – шаҳарсозлик ҳужжатларини тайёрлашдан бошлаб объектларни фойдаланишга топширишгача бўлган босқичларда тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги рухсат бериш тартиблари доирасида ягона қоида ва талабларни белгилаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 7 октябрдаги «Тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун танлов асосида ер участкалари бериш тартиботларини ва қурилиш учун рухсатномалар олиш тартибининг янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 285-сон қарори қабул қилинган эди.

Қарор асосида 2016 йил 1 январдан бошлаб юридик ва жисмоний шахсларга тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун ер участкалари фақат танлов асосида берилади. Аҳоли пунктларида жойлашган бундай ернинг майдони 1 гектаргача ва 1 гектар этиб белгиланди. Танлов асосида бериладиган ер участкаларининг рўйхати Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳри ҳокимликлари томонидан шакллантирилади.

«Юридик ва жисмоний шахсларга тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун доимий фойдаланишга танлов асосида ер участкалари бериш тартиби тўғрисида»ги низомга 1-иловада юридик ва жисмоний шахсларга тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун доимий фойдаланишга танлов асосида ер участкалари бериш схемаси ифодалаб берилган.

Шунингдек, «Танлов асосида берилган ер участкаларидаги объектларнинг лойиҳа-смета ҳужжатларини келишиш, қурилиш-монтаж ишларини бажаришга рухсатнома бериш, шунингдек объектларни фойдаланишга қабул қилиш тартиби тўғрисида»ги низомга 1-иловада танлов асосида берилган ер участкаларидаги объектларнинг лойиҳа-смета ҳужжатларини келишиш, қурилиш-монтаж ишларини бажаришга рухсатнома бериш, шунингдек, объектларни фойдаланишга қабул қилиш схемаси тасвирлаб берилган.

Танлов асосида бериладиган ер участкалари рўйхатини шакллантиришда улардан фойдаланишнинг мақсади, уларнинг майдони ва жойлашган жойи кўрсатилади. Бу ер-

дан оқилона, мақсадли фойдаланишни таъминлаб, уни ҳақиқий эгасига беришни кафолатлайди¹.

Эндиликда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун бир гектардан ортиқ ер майдонларини ажратиш тизимини такомиллаштириш мақсадида тадбиркорлик субъектларининг иштирокисиз «ягона дарча» тамойили асосида ер майдонларини танлаш ва ажратиш материалларини тайёрлаш ва ваколатли органлар билан келишиш жараёнларини тўлиқ автоматлаштириш, тадбиркорлик субъектларига аризани кўриб чиқиш жараёнини интерактив кузатиш имкониятини яратиш тадбирларининг амалга оширилиши тадбиркорлик субъектларига ер майдонларини ажратиш тартиботларининг ошкоралигини таъминлаш, ваколатли давлат органларидаги ахборот алмашинуви тизимини яхшилаш, ҳужжатларни кўриб чиқиш муддатлари ва харажатларини қисқартириш имконини беради.

Дастурдан йил давомида оилавий бизнес ва ҳунармандликни молиявий қўллаб-қувватлаш кўламини кенгайтириш тадбирлари ҳам ўрин олган.

Маълумки, 2010 йил 12 ноябрда Биринчи Президентимиз томонидан белгилаб берилган концепцияда илгари сурилган муҳим қонунчилик ташаббусларидан бирининг амалий татбиқи сифатида 2012 йил 26 апрелда Ўзбекистон Республикасининг «Оилавий тадбиркорлик тўғрисида»ги қонуни эълон қилинди. Қонуннинг 3-моддасида «Оилавий тадбиркорлик оила аъзолари томонидан таваккал қилиб ва ўз мулкий жавобгарлиги остида даромад (фойда) олиш мақсадида амалга ошириладиган ташаббускорлик фаолиятидир»², деб белгилаб берилди. Ушбу қонундан келиб чиққан ҳолда, оилавий тадбиркорликнинг асосий белгилари сифатида қуйидагиларни кўрсатиб ўтиш мумкин.

3.4.1-расм. Ўзбекистонда оилавий тадбиркорликнинг асосий белгилари.³

Қонунга кўра, агар оилавий тадбиркорлик юридик шахс кўринишида ташкил этилса, у оилавий корхона деб юритилади. Қонунда у «Оилавий корхона» деб номланиб, унинг асосий мазмуни ва белгилари баён этилган. Яъни, оилавий корхона унинг иштирокчилари томонидан товарлар ишлаб чиқариш (ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш) ва реализация қилишни амалга ошириш учун ихтиёрий асосда, оилавий корхона иштирокчиларининг улушли ёки биргаликдаги мулкида бўлган умумий мол-мулк, шунингдек, оилавий кор-

¹ Н. Абдураимова. Ер участкалари танлов асосида берилади. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги, 15.10.2015. – <http://uza.uz/oz/business/er-uchastkalari-tanlov-asosida-beriladi-15-10-2015>

² Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. Оилавий тадбиркорлик тўғрисида. 2012 йил 26 апрель. 3-модда.

³ Қуйидаги манба асосида тузилган: Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. Оилавий тадбиркорлик тўғрисида // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 й., 17-сон, 188-модда..

хона иштирокчиларидан ҳар бирининг мол-мулки негизда ташкил этиладиган кичик тадбиркорлик субъектидир. Оилавий корхона фаолияти унинг иштирокчиларининг шахсий меҳнатига асосланади. Оилавий корхона тадбиркорлик субъектларининг ташкилий-ҳуқуқий шаклларида биридир.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, оилавий корхонанинг асосий белгиларини куйидаги чизма орқали ифодалаш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси «Оилавий тадбиркорлик тўғрисида»ги қонунида оилавий корхона иштирокчилари таркиби белгилаб берилган. Унга кўра, оилавий корхона иштирокчилари оила бошлиғи, унинг хотини (эри), болалари ва набиралари, ота-онаси, меҳнатга қобилиятли ёшга тўлган бошқа қариндошларидан иборат бўлиши мумкин.

3.4.1 - ж а д в а л

Ўзбекистон Республикасида кичик бизнес субъектлари турли чегараларининг амал қилиш босқичлари¹

Босқич	Йиллар	Тегишли меъёрий ҳужжат
I	1992–1995	«Ўзбекистон Республикасида кичик корхоналар тўғрисидаги Низом» (Вазирлар Маҳкамасининг 1992 йил 26 февралдаги 85-сон қарорига 2-сонли илова)
II	1995–1998	Ўзбекистон Республикасининг «Кичик ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришни рағбатлантириш тўғрисида»ги Қонуни (1995 йил 21 декабрь)
III	1998–2003	Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хусусий тадбиркорлик, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантиришни янада рағбатлантириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида»ги Фармони (1998 йил 9 апрель)
IV	2003–2011	Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 9 апрелдаги «Хусусий тадбиркорлик, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантиришни янада рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Фармони (2003 йил 30 август); Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Кичик тадбиркорлик (бизнес) субъектларига тегишли бўлган корхоналар ва ташкилотлар классификациясини тасдиқлаш тўғрисида»ги Қарори (2003 йил 11 октябрь)
V	2011–ҳозирга қадар	Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Тадбиркорлик субъектларини ташкил этиш ва давлат рўйхатидан ўтказиш тартибини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори (2011 йил 12 май); Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Кичик тадбиркорлик (бизнес) субъектларига тегишли бўлган корхоналар ва ташкилотлар классификациясига ўзгартиришлар киритиш тўғрисида»ги Қарори (2013 йил 14 июнь); Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Кичик тадбиркорлик (бизнес) субъектларига тегишли бўлган корхоналар ва ташкилотлар классификациясига ўзгартиришлар киритиш тўғрисида (Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида инвестиция иқлими ва ишбилармонлик муҳитини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги (2014 йил 7 апрелдаги ПФ-4609-сон Фармони) Қарори (2014 йил 3 июль)

Оилавий бизнес ва хунармандликни молиявий қўллаб-қувватлаш кўламини кенгайтириш тадбирларни амалга ошириш натижасида аҳоли томонидан ўз хонадонларида миллий хунармандлик асосида тадбиркорлик фаолияти амалга оширилади ва қўшимча даромад манбаи яратилади.

¹ Муаллифлар томонидан тузилган.

2017 йилнинг III чорагида мамлакатимизда рақобатдош компанияларни яратиш мақсадида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик корхоналари йириклашишини рағбатлантиришга йўналтирилган қонун ҳужжатлари лойиҳалари ишлаб чиқиш орқали ўрта бизнес субъекти тоифасини жорий этиш ва унга имтиёзларни белгилаш кўзда тутилмоқда.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда кичик бизнес таркибига кирувчи корхоналарнинг чегараларини аниқлаш ўзига хос тадрижий ривожланиш босқичлари орқали амалга оширилиб келмоқда. Ҳар бир муайян босқичда белгиланган миқдорий чегаралар Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонлари ҳамда Вазирлар Маҳкамаси қарорларига асосланиб, буларнинг барчаси мазкур соҳа ривожининг мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётидаги юксак аҳамиятидан дарак беради. Жадвалдан кўринадики, мустақилликнинг илк давриданок мамлакатимизда кичик бизнес субъектларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, улар фаолиятини давлат томонидан самарали тартибга солиш мақсадида алоҳида соҳа сифатида белгилаб олишга катта эътибор қаратиб келинмоқда. Иқтисодиётнинг ривожланиши, тадбиркорлик фаолиятини юритиш учун қулай муҳитнинг яратилиши натижасида кичик бизнес субъектларининг сифат ва миқдор жиҳатдан тараққий этиб бориши билан уларнинг миқдорий чегаралари ҳам такомиллаштириб борилмоқда.

Кичик тадбиркорликни янада ривожлантириш, иқтисодиётда хусусий сектор улусини ошириш, ишлаб чиқариш соҳасида аҳоли бандлигини тўлароқ таъминлаш учун қулай шароит яратиш мақсадида 2003 йилнинг 30 августида Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 9 апрелдаги «Хусусий тадбиркорлик, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантиришни янада рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармониغا ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Фармони қабул қилинди. Ушбу Фармон мамлакатимизда кичик бизнес субъектлари чегараларини аниқлаш борасида навбатдаги босқични бошлаб берди. Унда микрофирма ва кичик корхоналарда банд бўлган ходимлар ўртача йиллик сонининг тармоқлар бўйича янада аниқлаштирилган ҳолда белгилаб берилиши мазкур босқичнинг хусусиятли томони ҳисобланади.

Ушбу Фармонда белгиланган чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадида 2003 йил 11 октябрда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори қабул қилиниб, унда кичик тадбиркорлик (бизнес) субъектларига тегишли бўлган корхона ва ташкилотлар классификацияси тасдиқланди¹. Мазкур ҳужжат микрофирма ва кичик корхоналар миқдорий чегараларининг сезиларли равишда кенгайишига олиб келди. Кичик корхоналар миқдорий чегараларининг бу даврга қадар амал қилиб келган ўрта корхоналар миқдорий чегарасига қадар кенгайиши эндиликда мамлакатимизда ўрта бизнес тушунчасининг илмий муомаладан чиқарилишига олиб келган эди.

Мамлакатимизда тадбиркорликни ривожлантириш бўйича тўпланган тажрибалар шуни кўрсатадики, корхоналарнинг рақобатдошлик даражасини ошириш уларнинг ўз фаолиятлари давомида кенгайиб, йириклашиб боришини тақозо этади. Лекин, кичик бизнес субъектларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш мақсадида белгиланган имтиёз ва енгилликларга эга бўлиш имконини берувчи корхоналарнинг миқдорий чегаралари айрим ҳолларда ушбу жараёнларга тўсқинлик қилиши мумкин. Ўтган давр мобайнида мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасининг юксалиши, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари учун яратилган қулай шарт-шароитлар натижасида иқтисодий салоҳияти ортган кўплаб корхоналар мазкур имтиёзлардан

¹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори. Кичик тадбиркорлик (бизнес) субъектларига тегишли бўлган корхоналар ва ташкилотлар классификациясини тасдиқлаш тўғрисида. 2003 йил 11 октябрь, 439-сон.

фойдаланишни давом эттириш мақсадида ўз ходимлари сонини белгиланган миқдорий чегара доирасида сақлаб қолишга ҳаракат қилмоқдалар. Бу эса, уларнинг йириклашиш жараёнига тўсқинлик қилмоқда.

Шунга кўра, мамлакатимизда рақобатдош компанияларни яратиш мақсадида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик корхоналари йириклашишини рағбатлантиришга йўналтирилган қонун ҳужжатлари лойиҳалари ишлаб чиқиш орқали ўрта бизнес субъекти тоифасини жорий этиш ва унга алоҳида имтиёзларнинг белгиланиши кичик бизнес субъектларининг ўрта бизнесга ўтиши ва шу тариқа соҳанинг жадал ривожланиши учун замин яратади.

2017 йил I чорагида фаолият кўрсатмаётган корхоналарни ихтиёрий ва мажбурий тугатиш тартибларини танқидий қайта кўриб чиқиш ва тубдан соддалаштириш жараёнларига алоҳида эътибор қаратилади. Бунинг учун Дастурда қатор тартибларни жорий этиш белгилаб берилган.

– тақдим этиладиган ҳужжатлар рўйхатидан бир-бирини такрорловчи ва бошқа давлат органларида мавжуд бўлган ҳужжатларни қисқартириш

– ваколатли органлар томонидан тегишли ҳужжатларни кўриб чиқиш ва келишиш муддатларини қисқартириш

– тугатувчилар томонидан муассислари мавжуд бўлмаган кичик корхона ва микрофирмаларнинг муҳрлари, штаплари ва бошқа ҳужжатларини ваколатли ташкилотларга тақдим қилиш талабини бекор қилиш

– молиявий фаолият амалга оширмаётган корхоналарни солиқ текширувларини ўтказмасдан камерал назорат хулосаси асосида тугатишнинг соддалаштирилган тартибини жорий этиш

3.4.2-расм. Ўзбекистонда фаолият кўрсатмаётган корхоналарни ихтиёрий ва мажбурий тугатиш тартибларини соддалаштириш жараёнлари.

Бунинг учун мавжуд қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилиб, фаолият кўрсатмаётган корхоналар сонини қисқартириш, молиявий-хўжалик фаолиятини амалга оширмаётган ва қонунчиликда белгиланган муддатларда устав жамғармаларини шакллантирмаган корхоналарни тугатиш тартибини такомиллаштириш, корхоналарни тугатишда белгиланган муддат ва талабларга амал қилиш борасида мансабдор шахсларнинг жавобгарлигини кучайтириш тақозо этилади.

Дастурга кўра, тадбиркорлик фаолияти ютуқ ва натижаларини кенг тарғиб этиш ишларига ҳам алоҳида эътибор қаратилади. Жумладан, 2017 йил II чоракда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари ўртасида янги номинацияларда танловлар ўтказиш бўйича амалий чора-тадбирлар бажарилади. Жумладан, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари учун «Ўзининг савдо белгиларини йўналтириш ва янги бозорларни эгаллаганлик учун», «Республика ички бозорларида талаб бўлган янги турдаги истеъмол маҳсулотларини ишлаб чиққанлик учун» номли номинацияларда танловлар жорий этилади.

Давлат мулкани хусусийлаштиришни янада кенгайтириш ва унинг тартибтаомилларини соддалаштириш, хўжалик юритувчи субъектларнинг устав жамғармаларида давлат иштирокини камайтириш, давлат мулки хусусийлаштирилган объектлар базасида хусусий тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш – мазкур йўналишда белгиланган муҳим тадбирлардан ҳисобланади.

Давлатнинг иқтисодиётдаги иштирокини қисқартириш бўйича устувор вазифаларни амалга ошириш учун 2015–2016 йилларда давлат мулкни хусусийлаштириш дастури шакллантирилган эди. Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 28 апрелдаги «Иқтисодиётда хусусий мулкнинг улуши ва аҳамиятини ошириш чоратадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2340-сон Қарори билан тасдиқланган.

Ушбу Дастурда куйидагилар назарда тутилган:

– тўла қувват билан ишламаётган 660 тадан кўпроқ давлат корхонасини тугатиш ва очик савдо орқали янги хусусий мулкдорлар тасарруфига ўтказиш;

– стратегик аҳамиятга эга бўлмаган 360 та корхонадаги давлат улушини тўлиқ равишда сотиш;

– фойдаланилмаётган 400 тадан ортиқ давлат мулки объектини «ноль» қиймати бўйича сотиш. Бу, ўз навбатида, қисқа муддатларда стратегик хорижий инвесторлар ва замонавий технологияларни жалб этиш имконини беради;

– хусусий инвесторларга 450 миллиард сўмлик қўшимча акцияларни фонд бозорида сотиш орқали ишлаб турган 203 та корхонадаги давлат улушини 51 фоизгача қисқартириш.

Шунингдек, давлат мулкидаги объектлар ва активларни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш, шу жумладан хусусий инвесторларга сотиш ишлари самарадорлигини оширишга қаратилган таъсирчан механизмлар ишлаб чиқилиб, давлат мулкни хусусийлаштириш ва бошқариш соҳасида қатор қулайликлар яратилди. Жумладан:

– нашрларда давлат активларини «ноль» харид қийматида сотиш бўйича савдолар тўғрисидаги эълон чоп этилган санадан бошлаб то улар ўтказиладиган санагача бўлган муддат икки ойдан 30 кунгача қисқартирилди;

– савдоларда давлат активларига 2 ой мобайнида талабнома тушмаган тақдирда, уларнинг нархини 50 фоизгача, ҳар 15 кунда 10 фоиздан пасайтириш механизми жорий этилди;

– объектлар нархи 50 фоизгача пасайтирилгандан сўнг 1 ой мобайнида сотилмаса, улар инвестиция киритиш ва янги иш ўринлари яратиш шарти билан «ноль» харид қиймати бўйича сотилиши белгиланди;

– давлат активларига бир ой давомида инвестор харид тўловларини тўлаган тақдирда, унга харид суммасидан шартнома тузилган санадаги Марказий банкнинг қайта молиялаш йиллик ставкаси миқдоридан чегирма берилди;

– давлат объектларини қисмларга бўлиб сотиш мумкинлиги белгиланди, бу билан тадбиркорларга ўз имконияти ва зарурияти доирасида объектларни сотиб олиш имкони берилди;

– давлат активлари бўйича харид тўловларини харидорлар томонидан 24 ойгача бўлган муддатда амалга ошириш юзасидан имтиёз берилди;

– давлат объектининг ижарачиларига ижара объекти сотилишида устунлик берилиши белгиланди;

– хўжалик бошқаруви органларининг устав капиталига берилган давлат улушларини сотишдан тушган маблағлар корхоналарни модернизациялашга йўналтирилиши мумкинлиги белгиланди;

– давлат корхоналари фақат Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қарори билан тузилиши мумкинлиги ўрнатилди;

– хусусийлаштирилган корхоналарда хусусийлаштириш вақтида аниқланмаган давлат активлари ёки фойдаланишга берилган корхона ҳудудида жойлашган кўчар ва кўчмас мулк мазкур корхонанинг мулки ҳисобланиши аниқ белгиланди.

Харакатлар стратегияси бўйича Дастурга биноан, 2017 йил март ойида фойдаланилмаётган давлат мулки объектларини, жумладан, «ноль» харид қиймати бўйича сотиш

жараёнларини янада соддалаштириш ҳамда бундай объектлар тадбиркорлик субъекти томонидан аниқланганда, уларни сотиб олиш юзасидан таклифларни қабул қилиш ва кўриб чиқиш тартибини белгилаш кўзда тутилган. Бу борада ишлаб чиқилиши кўзда тутилаётган Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори лойиҳаси иқтисодиётда давлатнинг иштирокини қисқартириш, хусусийлаштириш жараёнларини жадаллаштириш, давлат мулкларининг реал нархларини шакллантириш имконини беради.

Ўзбекистонда тадбиркорлик фаолияти учун қулай муҳитнинг асосий йўналишларидан бири сифатида «мулкни рўйхатга олиш, ер участкалари ажратиш, айрим фаолият турлари билан шуғулланиш учун лицензия олиш, қурилишга рухсат бериш ва электр таъминоти тармоқларига уланишда «ягона дарча» тамойилини амалиётга жорий этиш тобора кенгайиб бормоқда»¹.

Мамлакатимизда ишбилармонлик муҳитини тубдан яхшилаш, тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун янада қулай шарт-шароитлар яратиш, кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш билан боғлиқ тартиботлар сонини ва муддатларини қисқартириш мақсадида 2014 йил 7 январда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш тартибини такомиллаштириш тўғрисида»ги қарори қабул қилинди.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 84, 111-моддаларига кўра, кўчмас мулкни давлат рўйхатидан ўтказиш талаб қилинади. Лекин баъзида рўйхатдан ўтказишнинг мураккаб тартиб-таомили тураржой харид қилинганда тўсикқа айланади. Ана шу сабабга кўра ҳар бир давлат мулкни рўйхатдан ўтказишни соддалаштиришга, технологик тараққиётнинг муқаррарлигини ҳисобга олиб эса, уни автоматлаштиришга интилади. Буни тасдиқлаган ҳолда Вазирлар Маҳкамасининг таъкидлаб ўтилган Қарори билан кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатидан ўтказиш билан боғлиқ тартиботлар сонини ва муддатларини қисқартиришга йўналтирилган меъёрлар тасдиқланди. Кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни ва у ҳақда тузилган битимларни давлат рўйхатидан ўтказиш тартиби тўғрисида низом тасдиқланди, у юридик ва жисмоний шахсларнинг ер участкаларига, бинолар ва иншоотларга (шу жумладан, ер ости иншоотларига), қўп йиллик дов-дарахтларга бўлган ҳуқуқларини, шунингдек ипотекани ҳамда бинолар ва иншоотлар ва ер участкаларига бўлган ашёвий ҳуқуқлар ипотекаси тўғрисидаги шартномаларни, ахборот-коммуникация технологияларини қўллаб, «ягона ойна» принципи бўйича давлат рўйхатидан ўтказиш тартибини белгилайди².

2017 йил II чорагида кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни рўйхатдан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш мақсадида:

– бино ва иншоотлар майдонларидан келиб чиққан ҳолда уларни хатловдан ўтказишнинг дифференциаллашган муддатларини белгилаш;

– кадастр органларининг Давлат солиқ қўмитаси, «Давархитектқурилиш» қўмитаси, Адлия вазирлиги ва бошқа идоралар ҳудудий бўлинмалари билан реал вақт режимида маълумот олиш имконини берадиган ўзаро электрон ахборот алмашинуви тизимини тўлиқ жорий этиш;

¹ **Ислом Каримов.** 2015 йилда иқтисодиётимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш – устувор вазифамиздир: Мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2015 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маъруза. - <http://www.uza.uz/>

¹ **Т. Шалунова.** Кўчмас мулкни рўйхатдан ўтказишни соддалаштириш йўлида. Газета СБХ, 2014, № 44. - <http://gazeta.norma.uz/>

– кўчмас мулкка бўлган ҳуқуқларни қайта рўйхатдан ўтказишда уни такроран хатловдан ўтказишни тақиқлашни амалга ошириш кўзда тутилган.

Бу борада тегишли Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларининг қабул қилиниши ваколатли органлар ўртасида ахборот алмашинуви тартибини соддалаштириш, бино ва иншоотларни хатловдан ўтказиш муддатларини қисқартириш, ваколатли органлар томонидан амалга оширилаётган кадастр ишлари сифатини яхшилаш имконини беради.

Яна бир йўналиш – **инвестиция муҳитини такомиллаштириш, мамлакат иқтисодиёти тармоқлари ва ҳудудларига хорижий, энг аввало, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни фаол жалб қилишдан** иборат.

2017 йилнинг IV чорагида хорижий инвесторларни жалб этиш мақсадида инвестициявий жозибдорликни янада ошириш бўйича инвестиция фаолиятини тартибга солувчи қонунчилик базасини, шу жумладан, «Хорижий инвестициялар тўғрисида»ги, «Хорижий инвесторларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш чоралари ва кафолатлари тўғрисида»ги, «Инвестиция фаолияти тўғрисида»ги қонунларни танқидий таҳлил қилиш, хорижий мамлакатларнинг бу соҳадаги тажрибасини ўрганиш натижасида тўғридан-тўғри амал қиладиган, инвестиция фаолияти, хорижий инвестицияларнинг кириб келишини қўллаб-қувватлайдиган, хорижий инвесторларнинг ҳуқуқларини кафолатлайдиган «Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида»ги қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш ва киритиш белгилаб берилган.

Дастурда белгиланган муҳим тадбир **корпоратив бошқарувининг замонавий стандартлар ва усуллари жорий этиш, корхонларни стратегик бошқаришда акциядорларнинг ролини кучайтириш** ҳисобланади.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 24 апрелдаги «Акциядорлик жамиятларида замонавий корпоратив бошқарув услубларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4720-сон Фармони **корпоратив бошқарув тизимидаги тамойил ва ёндашувларни тубдан ўзгартириш** бўйича энг муҳим устувор йўналишни белгилаб берган эди. Дастурда мулк таркибида давлат улуши бўлган 1100 тадан ортиқ акциядорлик компанияси ва бошқа хўжалик бирлашмалари фаолиятининг самарадорлигини танқидий кўриб чиқиш ҳамда бу соҳада Япония, Жанубий Корея, Германия ва бошқа ривожланган мамлакатларда қўлланилаётган менежмент тизимлари асосида янги услуб ва ёндашувларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш белгилаб олинган эди.

Бу борада 2017 йил I чорагида акциядорлик жамияти шаклидаги тадбиркорликни ривожлантириш бўйича кафолатлаш фондини ташкил этиш, бунда:

устав капиталининг бошланғич миқдорини Ўзбекистон банклари ассоциацияси, давлат органлари ва тижорат банклари – муассислар улушлари ҳисобига шакллантириш;

кичик бизнес ва хусусий тадбиркорларга тижорат банклари томонидан янги технологик ускуналарни сотиб олишга бериладиган кредитларнинг гаров билан қопланмаган қисмини таъминлаш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори лойиҳасини ишлаб чиқиш кўзда тутилган. Мазкур тадбирнинг амалга оширилиши натижасида тадбиркорлик субъектларини кредит ва бошқа молиявий маблағлар билан таъминлашни кенгайтириш, инвестициявий лойиҳаларни амалга оширишда кредит олиш учун гаров таъминотини тақдим этиш имконияти яратилади.

Шунингдек, Дастурда тадбиркорлик субъектларининг муҳандислик тармоқларига уланиши бўйича тартиб-таомил ва механизмларни такомиллаштириш ва соддалаштириш чора-тадбирлари ҳам белгилаб берилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 18 июлдаги «Ишбилармонлик муҳитини янада тубдан яхшилаш ва тадбиркорликка янада кенг эркинлик бериш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони талаблари бўйича ишлаб чиқилган Электр энергетикада назорат бўйича давлат инспекциясининг «Тадбиркорлик субъектларининг

электр қурилмаларини электр тармоқларига «бир дарча» тамойили бўйича улаш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида»ги буйруғи 2013 йил 15 январда Адлия вазирлиги томонидан давлат рўйхатидан ўтказилган эди¹. Шунингдек, ўтган йилларда тадбиркорлик субъектларининг муҳандислик-коммуникация тармоқларига уланиши бўйича мутлақо янги механизм жорий этилди. Унга кўра, ушбу тармоқлар ишини юритадиган ташкилотларнинг ҳудудий корхоналарига техник шартларни олишдан тортиб муҳандислик-коммуникация тармоқларига уланишгача бўлган барча жараёнларни амалга ошириб, уларни тадбиркорларга тайёр ҳолда топшириш ваколатлари берилди.

Ҳаракатлар стратегияси бўйича Дастурга асосан 2017 йил I чорагида тадбиркорлик субъектларини муҳандислик-коммуникация тармоқларига тайёр ҳолда улаш тизимини такомиллаштириш мақсадида:

муҳандислик-коммуникация тармоқларига уланиш бўйича шартномада кўрсатилган харажатларни камайтириш;

тадбиркорлик субъектларини электр тармоқларига улашни тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни унификациялашни кўзда тутувчи Вазирлар Маҳкамаси қарори лойиҳаси ишлаб чиқилади. Натижада тадбиркорлик субъектларини муҳандислик-коммуникация тармоғига улаш тизими янада такомиллаштирилади, унинг муддатлари ва харажатлари қисқаради.

2017 йилнинг II чорагида тадбиркорлик субъектларини хом ашё ва материаллар билан таъминлашни такомиллаштиришга қаратилган Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори лойиҳаси ишлаб чиқилади. Лойиҳада Ўзбекистонда ишлаб чиқарилмаётган ёки ишлаб чиқариш ҳажми етарли бўлмаган маҳсулотлар импорти динамикасини таҳлил қилиш асосида бундай товарларга божхона тўловлари миқдорини камайтириш, очик биржа савдолари орқали юқори ликвидли товарларни сотиш ҳажмларини 10 фоиздан кам бўлмаган миқдорга ошириш ишлари назарда тутилади.

3.4.3-расм. Ўзбекистонда иқтисодиётнинг реал секторига йўналтирилган кредитларнинг умумий ҳажми².

Мамлакатимизда ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг барқарор суръатларини таъминлаш, тадбиркорлик субъектлари фаолиятини қўллаб-қувватлашда молиявий жиҳатдан кўмаклашиш, жумладан, кредитлар ажратишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу борадаги маълумотлардан кўринадики, мамлакатимизда 2016 йилда иқтисодиётнинг реал секторига йўналтирилган кредитларнинг умумий ҳажми 2015 йилга нисбатан 25,1 фоиз кўпайиб, 2017 йилнинг 1 январь ҳолатига кўра, 53,4 триллион сўмга етди.

¹ О. Латипова. Электр энергияси таъминотида «бир дарча» тамойили. Biznes Daily «Биржа», 05.02.2013, №14(1577). – <http://www.biznes-daily.uz/ru/gazeta-birja/9783-elctr-enrgiyasi-taminotida-bir-darcha-tamoyili>.

² Ўзбекистон Республикаси Марказий банки маълумотлари асосида.

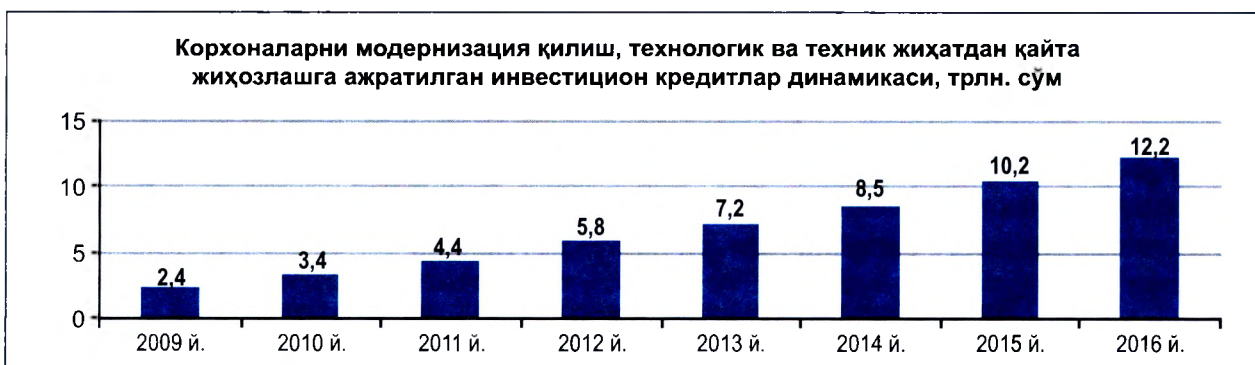
Диаграммадан кўринадики, кейинги тўққиз йил мобайнида иктисодиётнинг реал секторига йўналтирилган кредитларнинг умумий ҳажми 8 баробардан кўпроқ ўсган.

Айниқса, иктисодиётга йўналтирилган кредитлар таркибида корхоналарни модернизация қилиш, технологик ва техник жиҳатдан қайта жиҳозлашга ажратилган инвестицион кредитлар муҳим ўрин тутди.

Диаграмма маълумотларидан кўринадики, корхоналарни модернизация қилиш, технологик ва техник жиҳатдан қайта жиҳозлашга ажратилган инвестицион кредитлар ҳажми 2009–2016 йилларда 5 баробардан зиёд ўсмоқда.

Банк тизими томонидан амалга оширилган қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантириш ва тадбиркорликка янада кенг эркинлик бериш чора-тадбирлари натижасида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига ажратилган кредитлар ҳажми 2015 йилга нисбатан 1,3 баробар кўпайиб, 2017 йилнинг 1 январь ҳолатига 15,9 трлн. сўмга етди.

Ҳаракатлар стратегияси Дастурида белгиланишича, 2017 йил давомида тижорат банклари томонидан ишлаб чиқаришни модернизациялаш ва кенгайтириш ҳамда уларнинг ишлаб чиқариш фаолияти учун хом ашё ва материалларни сотиб олишда молиявий ресурсларга бўлган талабларини қондириш мақсадида иктисодиёт ҳамда кичик бизнес соҳаси субъектларини кредитлаш ҳажмини 1,2 баробар ошириш юзасидан комплекс чора-тадбирлар амалга оширилади.

3.4.4-расм. Ўзбекистонда корхоналарни модернизация қилиш, технологик ва техник жиҳатдан қайта жиҳозлашга ажратилган инвестицион кредитлар¹.

Ушбу тадбирлар ишлаб чиқарувчи корхоналарда ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва кенгайтириш ҳамда уларнинг ишлаб чиқариш фаолияти учун хом ашё ва материалларни сотиб олишда молиявий ресурсларга бўлган талабларини қондириш имконини беради.

3.4.5-расм. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни қўллаб-қувватлашга ажратилган кредитлар ҳажми.²

¹ Ўзбекистон Республикаси Марказий банки маълумотлари асосида.

² Ўша манба.

2017 йил март ойида якка тартибдаги тадбиркорликнинг ривожланишини янада қўллаб-қувватлаш ва мазкур соҳадаги қонунчиликни такомиллаштириш, бунда якка тартибдаги тадбиркорлар, оилавий тадбиркорлар, деҳқон хўжаликларига пластик карталаридаги пул маблағларидан ишлаб чиқариш, савдо фаолияти ва бошқа эҳтиёжлар учун фойдаланиш имконини бериш ва уларни тасарруф этишдаги асосиз чекловларни бекор қилишга қаратилган қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш белгилаб берилган. Ушбу чора-тадбирлар банк пластик карталаридан фойдаланган ҳолда, нақд пулсиз ҳисоб-китоблар тизимини кенгайтириш ҳамда пул маблағларининг банкдан ташқари айланмасини қисқартиришга хизмат қилади.

3.4.2 - ж а д в а л

2015–2017 йилларда «Бизнесни юритиш» рейтингини ишбилармонлик муҳити сифат кўрсаткичлари бўйича Ўзбекистоннинг эгаллаган ўрни¹ [112]

Кўрсаткичлар	ДВ-2017	ДВ-2016	ДВ-2015	Рейтингдаги ўзгариш	
				2017 йилда 2016 йилга нисбатан	2016 йилда 2015 йилга нисбатан
Бизнесни юритишнинг умумий рейтинги	87	87	103	-	+16
Корхоналарни рўйхатдан ўтказиш	25	42	64	+17	+22
Қурилиш учун рухсат олиш	147	151	149	+4	-2
Электр тармоқларига уланиш	83	112	108	+29	-4
Мулкни рўйхатга олиш	75	87	113	+12	+26
Кредитлаш	44	42	105	-2	+63
Миноритар инвесторларни ҳимоялаш	70	88	87	+18	-1
Солиққа тортиш	138	115	117	-23	+2
Халқаро савдо	165	159	158	-6	-1
Шартномаларнинг бажарилишини таъминлаш	38	32	32	-6	-
Тўловга лаёқатсизликни бартараф этиш	77	75	75	-2	-

Айниқса, «Кредитлаш тизими» бўйича кўрсаткич ўтган йилдагига нисбатан бир йўла 63 поғона кўтарилиб, 105-ўриндан 42-ўринга чиққани қувонарли муваффақият саналади. Яна бир эътиборли жиҳати шундаки, сўнгги уч йилда мазкур рейтинг кўрсаткичи 112 поғона ўсди.

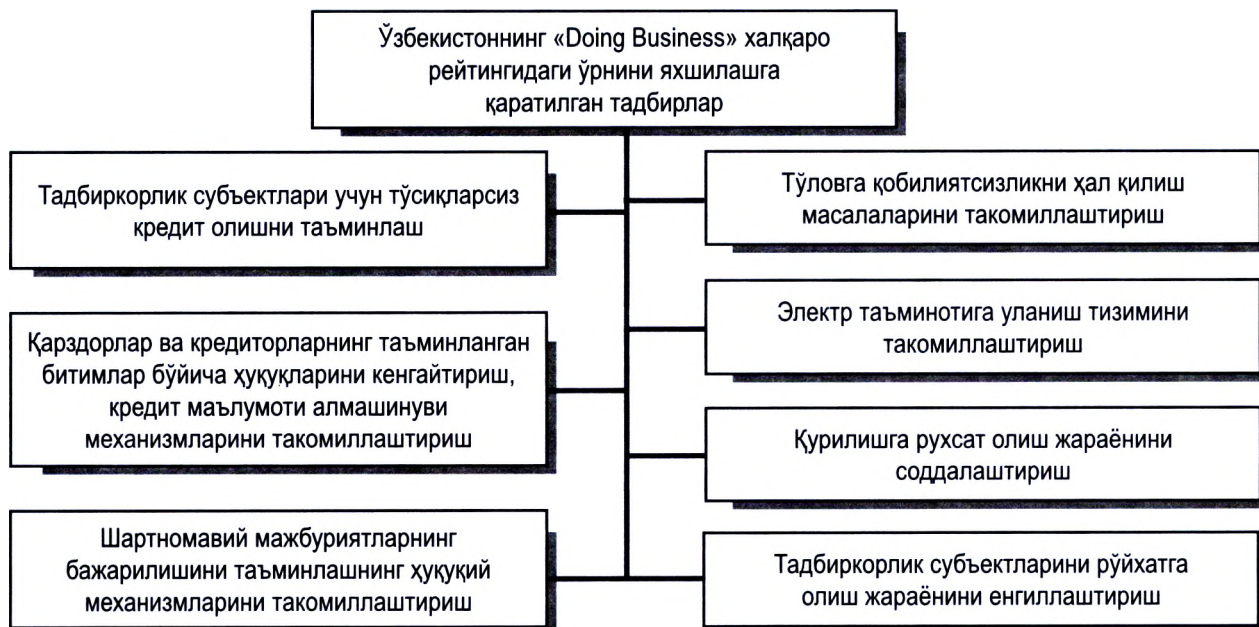
2017 йил давомида Жаҳон банкининг «Doing Business» халқаро рейтингда республикамизнинг ўрнини яхшилашга қаратилган тадбирларни амалга ошириш орқали қуйидаги натижаларга эришиш назарда тутилади.

Дастурда белгилаб берилган тадбирлардан яна бири – мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш жараёнларини тартибга солишда давлат иштирокини камайтириш, давлат бошқаруви тизимини марказлаштиришдан чиқариш ва демократлаштириш, давлат-хусусий шерикликни кенгайтириш, нодавлат, жамоат ташкилотлари ва жойлардаги ўзини ўзи бошқариш органларининг ролини ошириш ҳисобланади.

Бу борада 2017 йилнинг I чорагида тадбиркорлик субъектларининг ташқи иқтисодий фаолиятини янада рағбатлантириш ва такомиллаштириш, экспорт-импорт операцияларини тартибга солишни такомиллаштириш, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг маҳсулотлари рақобатдошлигини ошириш, экспорт ҳажминини кўпайтириш ва географиясини кенгайтиришга қаратилган Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори лойиҳасини ишлаб чиқиш кўзда тутилган.

Лойиҳада юқоридаги вазифаларнинг самарали амалга оширилишини таъминлашга йўналтирилган қатор чора-тадбирлар назарда тутилади.

¹ Doing Business. Оценка бизнес регулирования. <http://russian.doingbusiness.org/>

**3.4.6-расм. Ўзбекистоннинг «Doing Business» халқаро рейтингдаги ўрнини
яхшилашга қаратилган тадбирлар.**

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти 2016 йилнинг устувор йўналишларига бағишланган маърузасида «Халқаро микёсда катта нуфузга эга бўлган Жаҳон иқтисодий форуми рейтингига кўра, Ўзбекистон 2014–2015 йиллардаги ривожланиш якунлари ва 2016–2017 йилларда иқтисодий ўсиш прогнозлари бўйича дунёдаги энг тез ривожланаётган бешта мамлакат қаторидан жой олгани албатта барчамизга мамнуният етказди»¹, деб таъкидлаган эди.

Рейтинг Жаҳон банкининг «Глобал иқтисодий истиқболлар» ҳужжатида келтирилган маълумотлар асосида ташкил этилган бўлиб, унда жами 13 давлат келтирилган. Ўзбекистоннинг 2014–2017 йиллардаги ўртача иқтисодий ўсиш суръати 7,8 фоиз этиб белгиланган. Мамлакат пахта экспорти бўйича дунёда 5-ўринда ҳамда табиий газ ва олтин захирасига бой давлат эканлиги таъкидланади².

«Бундан ташқари, 2015 йилда мамлакатимиз Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Озиқ-овқат ва кишлоқ хўжалиги ташкилоти (ФАО)га аъзо давлатларнинг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида Мингйиллик ривожланиш мақсадларига эришгани учун бериладиган мукофотиغا сазовор бўлган 14 та давлатдан бири сифатида эътироф этилди»³.

¹ **Ислоҳ Каримов.** Бош мақсадимиз – мавжуд қийинчиликларга қарамасдан, олиб бораётган ислохотларни, иқтисодиётимизда таркибий ўзгаришларни изчил давом эттириш, хусусий мулкчилик, кичик бизнес ва тадбиркорликка янада кенг йўл очиб бериш ҳисобидан олдинга юришдир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг мамлакатимизни 2015 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2016 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси. 2016 йил 15 январь. – <http://uza.uz>

² *Ма н б а:* <http://sharh.uz/iqtisodiyot/item/4841-jahom-iqtisodiy-forumi>.

³ **Ислоҳ Каримов.** Бош мақсадимиз – мавжуд қийинчиликларга қарамасдан, олиб бораётган ислохотларни, иқтисодиётимизда таркибий ўзгаришларни изчил давом эттириш, хусусий мулкчилик, кичик бизнес ва тадбиркорликка янада кенг йўл очиб бериш ҳисобидан олдинга юришдир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримовнинг мамлакатимизни 2015 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2016 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси. 2016 йил 15 январь. – <http://uza.uz>

Бу каби юқори марраларни эгаллашни рағбатлантириш ҳамда тегишли шарт-шароитларни таъминлаш Ҳаракатлар стратегиясига оид Дастурда ҳам ўз ифодасини топган. Жумладан, 2017 йилнинг II чорагида Ўзбекистоннинг объектив рейтинг кўрсаткичларини эгаллаши ва улардаги мавқеини ошириш учун талаб қилинадиган статистик ва бошқа маълумотларнинг халқаро ҳисоботларда чоп қилинишига доир чекловларни бекор қилиш бўйича таклифлар киритиш белгилаб берилган. Мазкур чора-тадбирлар мамлакатимизнинг турли рейтингларда муносиб ўринларни эгаллаши ва уларни мунтазам равишда ошириб бориш имконини беради.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. «Агар халқ бой бўлса, давлат ҳам бой ва кучли бўлади» деган тамойилнинг маъноси нимани англатади?
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакили (бизнес омбудсман)нинг ваколатлари нималардан иборат?
3. Ҳаракатлар стратегияси Дастурида хусусий мулкни ҳимоя қилиш ва хусусий мулк объектларидан самарали фойдаланишни амалга ошириш механизминини такомиллаштириш мақсадида қандай тартибларни ўрнатиш кўзда тутилган?
4. Оилавий тадбиркорликнинг асосий белгилари нималардан иборат?
5. Мамлакатимизда ўрта бизнес субъекти тоифасини жорий этиш қандай мақсадда амалга оширилмоқда?
6. Фаолият кўрсатмаётган корхоналарни ихтиёрий ва мажбурий тугатиш тартибларини танқидий қайта кўриб чиқиш ва тубдан соддалаштириш учун Дастурда қандай тартибларни жорий этиш белгилаб берилган?
7. Акциядорлик жамияти шаклидаги тадбиркорликни ривожлантириш бўйича кафолатлаш фондининг ташкил этилиши натижасида қандай имкониятлар қўлга киритилади?
8. Ҳаракатлар стратегияси Дастурида тижорат банклари томонидан ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва кенгайтириш ҳамда уларнинг ишлаб чиқариш фаолияти учун хом ашё ва материалларни сотиб олишда молиявий ресурсларга бўлган талабларини қондириш мақсадида қандай чора-тадбирларни амалга ошириш белгиланган?
9. Жаҳон банкининг «Doing Business» халқаро рейтингида республикамизнинг ўрнини яхшилашга қаратилган тадбирларни амалга ошириш орқали қандай натижаларга эришиш назарда тутилган?
10. Тадбиркорлик субъектларининг ташқи иқтисодий фаолиятини янада рағбатлантириш ва такомиллаштириш, экспорт-импорт операцияларини тартибга солишни такомиллаштириш, маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг маҳсулотлари рақобатдошлигини ошириш, экспорт ҳажминини кўпайтириш ва географиясини кенгайтиришга қаратилган Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори лойиҳасида қандай чора-тадбирлар назарда тутилган?

3.5. ВИЛОЯТ, ТУМАН ВА ШАҲАРЛАРНИ КОМПЛЕКС ВА МУТАНОСИБ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШ, УЛАРНИНГ МАВЖУД САЛОҲИЯТИДАН САМАРАЛИ ВА ОПТИМАЛ ФОЙДАЛАНИШ

Ўзбекистон Республикаси таркибида Қорақалпоғистон Республикаси, 12 та вилоят, Тошкент шаҳри ва жами вилоятлар таркибида 157 туман ва шаҳарча мавжуд. Ўзбекистон Республикаси ҳудуди бўйича дунёда 55-ўринни, аҳолисининг сони бўйича 39-ўринни эгаллаб турибди.

Мамлакатимизни 2017–2021 йилларда ривожлантиришнинг Ҳаракатлар стратегиясида вилоят, туман ва шаҳарларни комплекс ва мутаносиб ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, уларнинг мавжуд салоҳиятидан самарали ва оптимал фойдаланиш масаласига алоҳида эътибор қаратилган.

Ижтимоий-иқтисодий ривожланишни жадаллаштириш, халқнинг турмуш даражаси ва даромадларини ошириш учун ҳар бир ҳудуднинг табиий, минерал-хом ашё, саноат, қишлоқ хўжалиги, туристик ва меҳнат салоҳиятидан комплекс ва самарали фойдаланишни таъминлаш.

Ҳаракат дастуридан

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги «Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак» мавзусидаги маърузасида айнан, «... иқтисодиёт тармоқлари ва ижтимоий соҳани, шунингдек, мамлакатимиз ҳудудларини ривожлантириш бўйича қайси энг муҳим кўрсаткичларни жорий йил биринчи чораги ва биринчи ярим йиллигида бажариш учун нима қилиш керак?» деган масала таъкидлаб ўтилган¹.

Эътироф этиш жоизки, бугунги кунда вилоят, туман ва шаҳарларни комплекс ва мутаносиб ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, уларнинг мавжуд салоҳиятидан самарали ва оптимал фойдаланиш ҳисобидан ҳудудларни барқарор ривожлантиришга эришиш, аҳоли бандлигини устувор таъминлашга эришиш, барча мавжуд ресурслар салоҳиятидан оқилона фойдаланишни таъминлаш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Мамлакатимиз таркибига кирган ҳар бир вилоят, туман маълум объектив қонуниятлар асосида ташкил этилган бўлиб, географик ва ҳудудий жойлашуви, иқтисодиётининг таркиби, саноат ва қишлоқ хўжалигининг ривожланганлик даражаси, ҳудудларнинг демографик ҳолати ва аҳолининг жойлашуви, шунингдек, иқлими, сув ва табиий ресурслар салоҳиятига эгаллиги билан бир-биридан фарқ қилади. Фарғона, Андижон, Наманган, Сирдарё, Хоразм вилоятларида фойдали қазилма ва минерал хом ашё ресурслари жуда кам, Навоий, Тошкент, Қашқадарё, Сурхондарё ва Бухоро вилоятларида ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси фойдали қазилма ва минерал хом ашё ресурсларга бой, Жиззах, Самарқанд вилоятлари ушбу ресурслар мавжуд ҳудудлар қаторига киради.

Мамлакатимиз ёқилғи-энергетик салоҳиятида эса Навоий, Бухоро, Қашқадарё, Тошкент вилоятларининг салоҳияти юқори. Юртимиз аҳолиси ҳам вилоятлар бўйича нотекис жойлашган. Масалан, Андижон вилоятида 1 квадрат километрга тўғри келадиган аҳоли сони 665 кишини, Навоий вилоятида эса 8,2 кишини ташкил этади. Вилоятлар ва туманларнинг ер-сув ресурслари, иқлим шароитлари ҳам кам бўлса-да, фарқланади. Ер-сув

Мамлакатимиз ёқилғи-энергетик салоҳиятида эса Навоий, Бухоро, Қашқадарё, Тошкент вилоятларининг салоҳияти юқори. Юртимиз аҳолиси ҳам вилоятлар бўйича нотекис жойлашган. Масалан, Андижон вилоятида 1 квадрат километрга тўғри келадиган аҳоли сони 665 кишини, Навоий вилоятида эса 8,2 кишини ташкил этади. Вилоятлар ва туманларнинг ер-сув ресурслари, иқлим шароитлари ҳам кам бўлса-да, фарқланади. Ер-сув

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузаси. «Халқ сўзи», 2017 йил 16 январь.

ресурсларининг сифатида ҳам жиддий тафовутлар мавжуд. Тошкент, Жиззах ва Самарқанд вилоятларида табиат билан боғлиқ экологик туризмни ривожлантириш учун жуда қулай имкониятлар мавжуд.

Юртимизда Самарқанд, Бухоро, Хива, Шаҳрисабз, Қўқон каби жаҳонга машҳур туристик шаҳарлар мавжуд. Туризм соҳасида деярли барча вилоят ва туманларда имкониятлар етарли, аммо юқорида санаб ўтилган ҳудудларда мутлақ ва нисбий устунликлар кўпроқ саналади. Яна бир жиддий фарқ – ҳудудларда иқтисодиётининг ривожланганлик даражаси ва инсонлар яшаши учун зарур неъматлар билан таъминлаш имкониятларида ўз аксини топади. Ана шундай мураккаб ҳолат шароитида барча вилоят ва туманларни барқарор ва жадал ривожлантириш, улар ўртасидаги тафовутларнинг жуда катталашиб кетишига йўл қўймаслик Ўзбекистон Республикаси раҳбариятининг жиддий эътибор берётган масалалари қаторига киради. Олиб борилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар натижасига кўра, ҳудудларнинг ривожланишида, уларнинг иқтисодиётининг таркибида сезиларли фарқлар мавжуд.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармонида белгилаб берилган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурида ҳам айнан вилоят, туман ва шаҳарларни комплекс ва мутаносиб ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга қаратилган масалалар устувор йўналиш сифатида белгилаб берилган.

3.5.1 - ж а д в а л

Ўзбекистон Республикаси ва вилоятлари иқтисодиётининг таркиби ҳолати таҳлили (2016 йил)

Минтақалар номи	ЯИМ (ЯҲМ)	Саноат маҳсулоти	Истеъмол товарлари	Қишлоқ, ўрмон хўжалиги ва балиқчилик	Қурилиш ишлари
Ўзбекистон Республикаси	100	100	100	100	100
Қорақалпоғистон Республикаси	3,27	3,88	2,44	2,86	4,26
Андижон	5,65	7,03	11,78	10,96	5,61
Бухоро	5,48	5,14	5,89	9,20	7,86
Жиззах	2,46	1,74	2,48	4,98	2,12
Қашқадарё	7,47	8,67	5,42	8,13	8,29
Навоий	5,29	9,60	4,52	4,91	4,19
Наманган	4,45	3,06	4,63	7,37	4,30
Самарқанд	7,05	7,07	10,84	11,94	8,53
Сурхондарё	4,60	1,95	1,95	8,58	5,36
Сирдарё	2,10	3,13	3,07	3,83	1,64
Тошкент	10,30	15,15	12,34	12,63	5,36
Фарғона	6,98	7,28	6,91	8,33	6,72
Хоразм	3,56	2,51	3,58	6,26	4,46
Тошкент шаҳри	15,79	20,29	22,79	6,26	17,11

Ма н б а: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

2017–2021 йилларда умумий қиймати 40 миллиард АҚШ доллари миқдоридаги 649 та инвестиция лойиҳасини назарда тутувчи тармоқ дастурларини рўёбга чиқариш режалаштирилмоқда. Натижада келгуси 5 йилда саноат маҳсулотини ишлаб чиқариш 1,5 баробар, унинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 33,6 фоиздан 36 фоизга, қайта ишлаш тармоғи улуши 80 фоиздан 85 фоизга ошади¹.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. «Халқ сўзи», 2017 йил 8 февраль

Юқоридаги жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, 2016 йилда мамлакат ялпи ички маҳсулотида Тошкент шаҳри (15,79 фоиз), Тошкент вилояти (10,30 фоиз), Қашқадарё вилояти (7,47 фоиз), Самарқанд вилояти (7,05 фоиз), Фарғона вилояти (6,98 фоиз), Андижон вилояти (5,65 фоиз), Навоий (5,29 фоиз) вилоятлари салмоқли ҳиссага эга. Хоразм, Сирдарё, Жиззах вилоятлари ҳамда Қорақалпоғистон Республикасининг улуши мос равишда 2–3 фоиз атрофида бўлган. Ушбу рақамлар юқоридаги вилоят ва туманларнинг мавжуд ишлаб чиқариш салоҳиятидан фойдаланиш тўлиқ эмаслигини, ҳудудларда катта имкониятлар ишга тушмай қолаётганини кўрсатади.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, бугунги кунда вилоят, туман ва шаҳарларни комплекс ва мутаносиб ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, уларнинг мавжуд салоҳиятидан самарали ва оптимал фойдаланиш ҳисобидан ҳудудларни барқарор ривожлантиришига, аҳоли бандлигини устувор таъминлашга эришиш, барча мавжуд ресурслар салоҳиятидан оқилона фойдаланишни таъминлаш долзарб масалалардан бири сифатида муҳим аҳамият касб этмоқда.

Мамлакатимизнинг барча вилоят ва туманларидаги мавжуд имкониятларни чуқур ўрганиш, иқтисодий-илмий-амалий таҳлил этиш асосида вилоят ва туманларда, чекка қишлоқларда ҳам саноат, қишлоқ хўжалиги, хизмат кўрсатиш соҳаларини кенг ривожлантириш кўзда тутилмоқда. Бу жараённинг асосий мақсадларидан бири юртимизнинг барча ҳудудларида истиқомат қилаётган инсонлар учун шарт-шароитлар яратиш ҳисобланади.

3.5.2 - ж а д в а л

Ўзбекистон Республикаси вилоятлари бўйича аҳоли жон бошига тўғри келадиган асосий кўрсаткичлар (киши, минг сўм) (2016 йил)

Минтақалар номи	ЯИМ (ЯҲМ)	Саноат маҳсулоти	Қишлоқ, ўрмон хўжалиги ва ба-лиқ маҳсулотлари	Асосий капиталга ин-вестициялар	Хизматлар	Чакана савдо
Ўзбекистон Республикаси	6 258,6	3493,7	1520,7	1553,5	2 857,0	2764,2
Қорақалпоғистон Республикаси	3 612,7	2394,6	767,2	2067,5	1 616,0	1629,6
Андижон	3 836,5	2662,8	1808,7	641,0	1 727,2	2344,2
Бухоро	5 971,9	3126,9	2435,7	3183,0	2 281,2	3059,0
Жиззах	3 808,2	1504,1	1872,0	972,2	1 573,4	2258,4
Қашқадарё	4 872,3	3155,5	1288,6	2071,6	1 490,2	2030,4
Навоий	11 271,0	11421,4	2545,6	3035,5	2 903,5	3973,5
Наманган	3 374,2	1298,1	1357,8	899,0	1 488,6	1968,7
Самарқанд	3 886,6	2174,0	1598,2	929,4	1 664,3	2080,3
Сурхондарё	3 764,0	890,0	1706,4	776,3	1 580,9	2441,4
Сирдарё	5 258,7	4367,1	2330,5	1369,5	1 485,4	1909,0
Тошкент	7 300,9	5997,1	1171,4	1354,5	3 000,5	3390,2
Фарғона	3 938,7	2292,3	1140,7	663,9	1 669,1	2165,4
Хоразм	4 026,2	1584,2	1722,0	823,8	1 527,5	1885,4
Тошкент шаҳри	13 068,8	9370,4	х	4457,7	11 523,9	7929,1

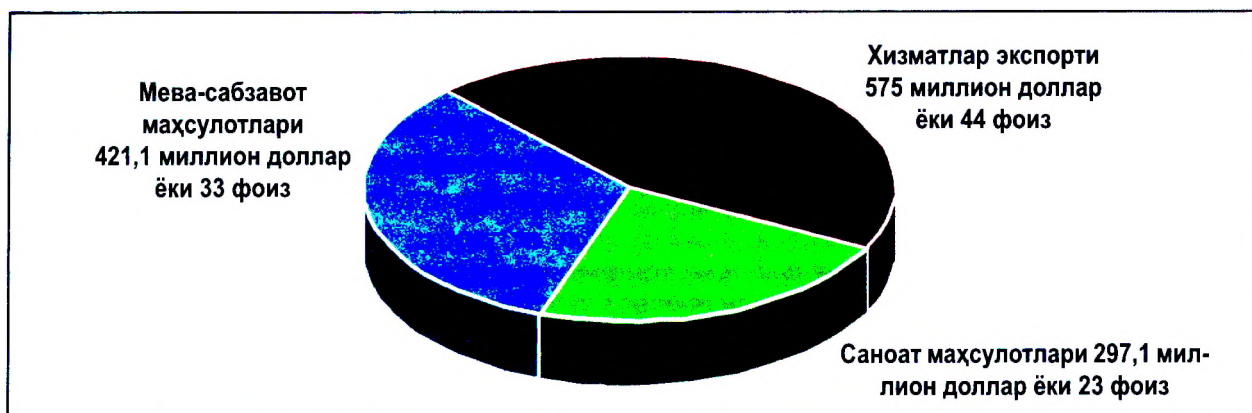
Ма н б а: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

Юқоридаги жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, вилоятлар бўйича аҳоли жон бошига тўғри келадиган асосий кўрсаткичларда ҳам жиддий фарқлар мавжуд. Жумладан, аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот ишлаб чиқариш мамлакат бўйича ўртача 6 258,6 минг сўмни ташкил этган ҳолда, бу кўрсаткич Навоий вилоятида 11 271 минг сўмни, Тошкент шаҳрида 13 068,8 минг сўмни ташкил этган. Андижон, Жиззах, Самарқанд, Наманган, Сурхондарё вилоятларида 4000 сўмдан паст бўлган. Кўрсаткичлардаги фарқлар мавжуд ҳолатни чуқур таҳлил қилиш асосида вилоятларда аҳоли жон бошига тўғри келадиган кўрсаткичлар ўртасидаги фарқларнинг сабабларини аниқлаш, имкон даражасида

уларни минималлаштирадиган чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш имкониятини кенгайтиради. Ушбу масалаларни оптимал ечишнинг энг муҳим омилларидан бири сифатида шахсий жавобгарликни оширишга эътибор кучайтирилмоқда.

Мамлакатимизнинг барқарор ривожланишини таъминлаб бераётган ҳудудий иқтисодиёт тармоқлари муҳим ҳисобланади. Бу тармоқлар мамлакатимиз аҳолисининг sanoat, кишлок хўжалиги, озиқ-овқат ва бошқа турдаги маҳсулотларга бўлган эҳтиёжини таъминлашда, қайта ишлаш саноати тармоқларини эса хом ашёга бўлган талабни қондиришда катта аҳамиятга эга. Шунинг билан қайд этиш жоизки, мустикаллик йилларида мамлакатимиз пойтахти ҳисобланган Тошкент шаҳри бевосита иқтисодиётнинг барча соҳаларида ижобий ўсиш тенденциясига эришиб келмоқда.

2017–2020 йилларда Тошкент шаҳрини комплекс ривожлантириш чора-тадбирлари дастури қабул қилинган бўлиб, унга кўра, ўтган йиллардаги иқтисодий ўсиш ҳолатига таҳлилий ёндашадиган бўлсак, ўтган 2016 йил январь ҳолатига кўра, ялпи ҳудудий маҳсулот ҳажмида 15,6 фоизни ташкил этмоқда.

3.5.1-расм. 2016 йилда Тошкент шаҳар ҳудудий экспорт Дастури доирасидаги вазифаларнинг бажарилиши¹.

2016 йилда Тошкент шаҳар ҳудудий экспорт Дастури доирасидаги вазифаларнинг бажарилиш ҳолати бўйича маълумотларга таҳлилий назар ташлайдиган бўлсак, ҳудудий экспорт ҳажмида саноат маҳсулотлари 297,1 миллион доллар ёки 23 фоизни, мева-сабзавот маҳсулотлари 421,1 миллион долларни ёки 33 фоизни ҳамда хизматлар экспорти эса 575 миллион долларни ташкил этган. Ҳудудий экспорт ҳажмида хизматлар экспортининг улуши юқори бўлмоқда, бу эса ўз-ўзидан аёнки, Тошкент шаҳри асосан барча ҳудудлар учун бевосита экспорт хизматини кўрсатиб келаётгани билан юқори тенденцияга эга бўлмоқда.

2016 йилнинг январь ҳолатига кўра, Тошкент шаҳрида 55 129 та юридик шахс фаолият юритаётган бўлиб, шу жумладан саноат корхоналари 12313 та, кичик бизнес субъектлари сони 47250 тани, қўшма корхоналар сони 3385 тани ташкил этмоқда. Тошкент шаҳрининг деярли барча туманларида бозор инфратузилма объектларининг тўлиқ ташкил этилгани ва коммунал ва хизмат кўрсатувчи тармоқларнинг узлуксиз ишлаши, айнан ушбу ҳудудда кичик бизнес субъектлари учун қулай инвестицион ва инновацион муҳитнинг шаклланиши натижасида ривожланиш даражаси ўсиб бормоқда.

Ҳудуднинг бошқа туманлари каби, Яшнобод ва Олмазор туманларида ҳам кичик бизнеснинг инновацион технопаркларини ташкил этиш долзарб аҳамият касб этмоқда. Тошкентнинг Яшнобод ва Олмазор туманларида махсус инновацион технопарклар яратиш режалаштирилган. Яшнобод туманидаги технопарк материалшунослик, электрон

¹ *Ма н б а*: 2016 йилда Тошкент шаҳар ҳудудий экспорт дастури доирасидаги вазифалар.

асбоб ва контроллерлар, озука ва биологик фаол қўшимчалар, дори воситалари соҳасида тадқиқотлар ўтказиш ва кичик инновацион ишлаб чиқариш кувватлари ташкил этиш мақсадида барпо этилиши белгилаб олинди.

Олмазор туманидаги технопарк металлларни қайта ишлаш технологияси, энергия тежамкорлиги, муқобил энергия манбалари ва электрон ўлчов асбоблари, робот-техникаси, машинасозлик ва электроникани ривожлантиришга хизмат қилади.

Инновацион тадқиқотлар ўтказиш, ички ва ташқи бозорда талаб катта, юқори технологияли, рақобатдош маҳсулотлар ишлаб чиқариш учун етакчи саноат ва кичик инновацион корхоналар ташкил этиш уларнинг асосий вазифалари сирасига киради. Бундан ташқари, улар замонавий хориж технологияларини маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга жорий этиш, ушбу мақсад учун юқори технологик ва инновацион ишлаб чиқаришни ташкил этишга қодир маҳаллий ва хорижий инвесторларни жалб этиш билан ҳам шуғулланади¹.

Технопарклар зиммасига илмий тадқиқот ва инновацион лойиҳалар самарадорлигини ошириш учун олий таълим муассасалари, академик фанлар ва ишлаб чиқарувчилар ўртасида ўзаро узвий алоқани йўлга қўйиш, ушбу мақсадда олимлар, юқори малакали мутахассислар, амалиётчилар ҳамда талабаларни жалб этиш вазифаси ҳам юклатилган. *Технопарк қатнашчилари ер солиғи, даромад солиғи, юридик шахсларнинг мулк солиғи, ижтимоий инфраструктурани ободонлаштириши ва ривожлантириши, микрофирма ва кичик корхоналар учун ягона солиқ тўлови ҳамда давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий ажратмалардан озод этилади.*

3.5.3 - ж а д в а л

2017–2020 йилларда Тошкент шаҳрини комплекс ривожлантириш чора-тадбирлари дастурида кўзда тутилган прогноз кўрсаткичлари бажарилишига эришиш истиқболлари

Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Ҳисобот		Баҳо	Прогноз			
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ялпи ҳудудий маҳсулот (ЯҲМ)	млрд. сўм	21 812,1	26 648,7	29 233,6	32 127,8	35 372,7	39 016,0	43 034,7
Ўтган йилга нисбатан ўсиш суръати	фоиз	111,8	111,6	109,7	109,9	110,1	110,3	110,5
<i>ЯҲМ таркиби:</i>								
Тармоқларда яратилган ялпи қўшилган қиймат (ЯҚҚ)	фоиз	86,6	85,5	85,6	85,8	86,0	86,2	86,4
Маҳсулот ва экспорт-импорт операцияларидан олинган соф солиқлар	фоиз	13,4	14,5	14,4	14,2	14	13,8	13,6
Тармоқларда яратилган ЯҚҚ таркиби	фоиз	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Саноат (шу жумладан, қурилиш)	фоиз	38,3	36,0	36,1	36,6	37,1	37,6	38,1
Саноат	фоиз	29,9	29,7	30,0	30,6	31,2	31,8	32,4
Қурилиш	фоиз	8,4	6,3	6,1	6,0	5,9	5,8	5,7
Хизматлар	фоиз	61,7	64	63,9	63,4	62,9	62,4	61,9
Савдо, яшаш ва озиқ-овқат бўйича хизматлар	фоиз	18,6	16,2	16,3	16,4	16,5	16,6	16,7
Ташиш ва сақлаш, ахборот ва алоқа	фоиз	18,1	15,3	15,4	15,5	15,6	15,7	15,8
Қолган хизматлар тури	фоиз	25,0	32,5	32,2	31,5	30,8	30,1	29,4

И з о ҳ: 2016 йилда Тошкент шаҳар ҳудудий экспорт дастури доирасидаги вазифалар бўйича 2016-2020 йиллардаги прогноз кўрсаткичлари асосида ишлаб чиқилган.

М а н б а: Тошкент шаҳар ҳокимияти маълумотлари асосида.

Инновацион технопарклар хусусий тадбиркорлик ва кичик бизнес субъектлари фаолияти ривожидида аҳамиятли томони шундаки, айнан ушбу соҳа вакиллари томонидан

¹ www.sputnik.uz-сайти маълумотлари асосида. 2017 йил 17 январь.

янги фикрлар ташаббуси натижасида инновацион ишланмаларни жорий этиш орқали ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларни диверсификация қилишда устивор аҳамиятга эга.

Республикамиз иқтисодий тармоқларида амалга оширилаётган туб иқтисодий ислохотлар ва таркибий ўзгаришлар натижасида ўтган 2014–2015 йиллар оралиғида ялпи ҳудудий sanoat маҳсулотининг ўртача йиллик ўсиш суръатлари камайиб бориш динамикасига эга бўлди. Хусусан, бу кўрсаткич 2014 йилдаги 111,8 %дан, 2015 йилда 111,6 % гача камайди (3.5.3-жадвал). Деярли бу пасайиш динамикаси асосан sanoat тармоқлари ҳисобига юзага келган.

Шиддатли рақобат муҳити шароитида жаҳон мамлакатлари иқтисодиётида рўй бераётган ўзгаришлар айнан, ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳаларига тез фурсатларда янги инновацион технологияларнинг кириб келиши ва ривожланиши, меҳнат бозори, товар ва хизматлар бозоридаги рақобатнинг кучайиши, ҳар бир фаолият юритувчи хўжалик субъектидан ишлаб чиқаришни таркибан янгилаш, модернизация қилиш, тармоқларда диверсификацияни тўғри амалга оширган ҳолда ишлаб чиқариш кўламини кенгайтириш, иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини оширишдан иборат. Дунё амалиётида ўзини оқлаган бошқарув усулларини ривожланиш даражаси нисбатан паст бўлган туман ва шаҳарларни, энг аввало, sanoat ва экспорт салоҳиятини ошириш йўли билан жадал ривожлантириш ҳисобига минтақалар ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасидаги фарқларни камайтиришни тақозо этмоқда.

Иқтисодий ва ижтимоий ривожланишида нисбатан орқада қолаётган Нурота, Каттақўрғон, Қўшработ, Қизирик, Музработ, Боёвут, Сардоба туманларини комплекс ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқиш.

Ҳаракатлар стратегияси, 190-банд

3.5.4 - ж а д в а л

Навоий вилоятида асосий хом ашё ресурсларини қазиб олиш прогнозлари (минг тонна)¹

№	Минерал хом ашё тури	2015 йил факт	2016 йил баҳо	Прогноз			
	Тоғ кон хом ашёларни қазиб олиш			2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил
1.	Базальт	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8
2.	Бентонитли гил	22,1	23,2	24,3	25,5	26,8	28,1
3.	Гранит	0,3	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7
4.	Кварц жиласи	0,0	3,7	3,9	4,1	4,3	4,5
5.	Кварцли қум	87,7	53,7	53,8	53,9	54,0	54,1
6.	Гипс	238,6	222,2	221,6	221,6	221,6	221,6
7.	Диабаз	1 217,7	967,8	934,4	942,7	929,9	904,0
8.	Лёссимон жинслар	10,4	10,9	11,5	12,0	12,6	13,3
9.	Мармар	22,9	25,0	26,5	28,0	29,7	31,5
10.	Мармарлашган оҳақтош	0,0	0,1	0,6	0,7	0,7	0,7
11.	Минерал туз	46,3	52,9	55,4	57,9	60,6	63,4
12.	Оҳақтош	4 941,1	5 006,4	4 983,4	5 130,4	5 185,5	5 185,1
13.	Сланец	302,1	365,4	354,9	365,0	363,5	354,6
14.	Табиий қум	35,4	37,2	39,0	41,0	43,0	45,2
15.	Туффит	0,0	123,3	203,0	217,5	232,0	246,5
16.	Фосфорит рудаси	1 347,2	1 347,2	3 100,5	3 100,5	3 500,8	6 000,2

Ма н б а: Навоий вилоятини 2017–2020 йилларда комплекс ривожлантириш дастурида белгилаб ўтилган кўрсаткичлар асосида келтирилган.

¹ Ма н б а: Навоий вилояти ҳокимияти маълумотлари асосида. 25.07. 2016 йил.

Янги кичик саноат зоналарини ташкил этиш ва фаолият юритаётганларининг самарадорлигини ошириш. Кичик саноат зоналарига уларнинг ихтисослашуви, ҳудуднинг ресурс салоҳиятини инобатга олган ҳолда, ишлаб чиқаришнинг тўлиқ циклини амалга оширувчи тадбиркорлик субъектларини жойлаштириш.

Ҳаракатлар стратегияси, 191-банд

Навоий вилояти саноатлашган ҳудудлардан бири бўлиб, айнан «Навоий вилоятида эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этиш тўғрисида»ги Президент Фармонида асосан ҳудуд эркин индустриал-иқтисодий зонага айлантирилди.¹ Ушбу Фармон ижроси юзасидан янги ишлаб чиқариш тармоқлари ва замонавий корхоналар бунёд этилди ҳамда хорижий инвесторларга солиқ ва бож тўловлари бўйича стратегик аҳамиятга эга бўлган имтиёзлар белгилаб берилди. Хорижий инвесторларнинг ҳудудга кизиқиши йиллар ўтган

сари ортиб бормоқда ва бунинг натижасида ҳудудда йирик логистика марказлари ташкил этилди ҳамда қўшма корхоналар сони ортиб бориши кузатилмоқда. Ҳудуд табиий ва минерал хом ашё ресурсларига бой бўлганлиги билан бошқа ҳудудлардан ажралиб туради (3.5.4-жадвал). Навоий вилоятида асосий хом ашё ресурсларини қазиб олиш прогнозлари бўйича келтирилган статистик маълумотларга тахлилий ёндашадиган бўлсак, 2017–2020 йиллар давомида айнан саноат ва қурилиш соҳалари учун зарур бўлган минерал хом ашё ресурсларини қазиб олиш ҳажми ортиб бориши жадвалда ўз аксини топган. 2017–2020 йилларда Нурота туманида ҳам «Zafar granite mining» ҚК томонидан гранит тошни қайта ишлаб, бардюр ва зина ишлаб чиқариш, лойиҳа қиймати 1,2 миллиард сўм лойиҳанинг амалга ошириш режалаштирилмоқда.

«Шу мақсадда кимё саноатини, рангли ва нодир металллар, углеводород хом ашёси, мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш, тўқимачилик, чарм-пойабзал, фармацевтика, қурилиш материаллари саноатини ривожлантиришга қаратилган 8 та махсус дастур қабул қилинди ва амалга оширилмоқда. Яқин беш йилда умумий қиймати қарийб 40 миллиард доллар бўлган 657 та инвестиция лойиҳасини амалга оширамыз. Бу чоралар саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини 1,5 баробар кўпайтириш имконини беради. Бундан ташқари, маҳаллий хом ашёни чуқур қайта ишлаш имкониятига эга бўлган тўқимачилик саноатини янада ривожлантириш бўйича дастурни ишлаб чиқиш якунига етказилди»². Албатта, бу каби дастурларни амалга оширишда эркин иқтисодий зоналарнинг аҳамияти катта.

Шунингдек, 2012 йил 13 декабрдаги «Ангрен махсус индустриал зонасини барпо этиш тўғрисида»ги, 2013 йил 18 мартдаги «Жиззах махсус индустриал зонасини барпо этиш тўғрисида»ги, 2016 йил 26 октябрдаги ПФ–4853-сон «Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ҳамда 2017 йил 12 январь ПФ–4931-сон ««Ургут», «Ғиждувон», «Кўқон» ва «Ҳазорасп» эркин иқтисодий зоналарини ташкил этиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари ҳудудларда ишлаб чиқаришнинг янги босқичга ўтишига муҳим пойдевор қўйди.

2016 йил 26 октябрдаги ПФ–4853-сон «Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони бевосита ҳудудларда хорижий инвесторларга мамлакатимиз иқтисодиётининг реал секторларига инвестиция киритиши учун янада қулай шароитлар яратиш мақсадида эркин иқтисодий зоналар учун ягона ҳуқуқий ре-

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Навоий вилоятида эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этиш тўғрисида»ги Фармони. 2008 йил 4 декабрь.

² Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод Шавкат Мирзиёевнинг сайловолди дастуридан.

жимни белгилаш, солик ва божхона имтиёзлари, преференцияларни бирхиллаштиришга тўртки бўлди¹.

Шунингдек, ҳудудлардаги маҳаллий минерал-хом ашё ресурсларини чуқур қайта ишлайдиган ва юқори қўшимча қийматга эга рақобатдош маҳсулотлар ишлаб чиқарадиган юқори технологияли ва маҳаллийлаштириладиган замонавий корхоналарни ташкил қилиш учун тўғридан-тўғри инвестицияларни, авваламбор, хорижий инвестицияларни фаол жалб этиш, эркин иқтисодий зоналарнинг муайян соҳага ихтисослашувини қўллаб-қувватлаш ва уларда саноат кооперациясини ривожлантиришга замин яратади.

Ҳудудларда янги кичик саноат зоналарини ташкил этиш ва фаолият юритаётганларининг самарадорлигини ошириш асосида ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш ҳажми ошишига, аҳолининг бандлиги ортишига эришилади.

Ҳудудларда кичик саноат зоналарига уларнинг ихтисослашуви натижасида ресурс салоҳиятидан оқилона фойдаланиш яхшиланади, ҳудуднинг ресурс салоҳиятини инobatга олган ҳолда, ишлаб чиқаришнинг тўлиқ циклини амалга оширувчи тадбиркорлик субъектларини ташкил этиш ва ихтисослашувидан келиб чиқиб жойлаштириш механизмини такомиллаштиришга эришилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод Шавкат Мирзиёевнинг сайловолди дастурида «Чуқур таҳлиллар асосида ҳар бир ҳудуднинг ўзига хос хусусият ва имкониятлари, талаб ва эҳтиёжларини инobatга олган, ҳар бир маҳаллани назарда тутган ҳолда, 2017–2021 йилларда туман ва шаҳарларни комплекс ривожлантириш дастурлари қабул қилинади. Бу дастурларни амалга ошириш натижасида *субвенция оладиган 81 та туман молиявий жиҳатдан ўзини ўзи тўлиқ таъминлайдиган ҳудудга айланади, шунингдек, 41 та туман ва шаҳар бўйича субвенция даражаси сезиларли равишда камаяди*» – деб таъкидлаган эди.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг Ҳаракатлар стратегияси ва «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурида белгилаб берилган талаблардан келиб чиқиб, тармоқлар ва хўжалик бирлашмалари томонидан Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда, биринчи навбатда, ишсизлик даражаси юқори бўлган ҳудудларда амалга ошириш учун қуйидаги йўналишларда янги лойиҳаларни ишлаб чиқиш долзарб масала сифатида белгиланган. Вилоят ва туманларда енгил саноатда 85 та, чарм-пойабзал соҳасида 31 та, қурилиш материаллари ишлаб чиқаришда 16 та, озиқ-овқат саноатида 78 та, фармацевтика соҳасида 18 та, электротехника саноатида 17 та лойиҳани амалга ошириш бўйича муҳим вазифалар қўйилган.

Хулоса қилиб айтганда, **қишлоқ хўжалигини жадал ривожлантириш ва модернизация қилиш бўйича «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси»да белгиланган чора-тадбирлар Ўзбекистон Республикасининг вилоят, туман ва шаҳарларни комплекс ва мутаносиб ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, уларнинг мавжуд салоҳиятидан самарали ва оптимал фойдаланиш, ҳудудларда аҳолининг ўзгариб бораётган эҳтиёжларини тўлиқ қондиришга эришиш, ҳудудий корхоналар фаолиятига замонавий инновацион технологияларни кенг татбиқ этиш, ҳудудий рақобатдош ва халқаро стандартларга жавоб берадиган сифатли маҳсулотлар ишлаб чиқариш, ҳудудларда ишлаб чиқариш ихтисослашувни тўғри ташкил этиш ва экологик тоза маҳсулот ишлаб чиқаришга ўтиш, ҳудудларнинг табиий ресурс салоҳиятидан оқилона фойдаланиш механизмларини тако-**

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги 2016 йил 26 октябрдаги ПФ–4853-сон Фармони.

миллаштиришга, ҳудудлардаги мавжуд минерал-ҳом ашё ресурслари имкониятларини тўғри баҳолаш ва қазиб олиш ҳамда қайта ишлаш борасида тежамкор технологияларни жорий қилиш, ҳудудларда кичик саноат зоналарини ташкил этиш механизмининг янада тақомиллаштириш ва ишлаб чиқаришнинг тўлиқ циклини амалга оширувчи тадбиркорлик субъектлари фаолиятини шакллантириш, ҳудудларда кичик саноат зоналари ҳудудида янги инвестициявий лойиҳаларни амалга оширишда тижорат банкларининг иштирокини кенгайтириш, ҳудудларнинг туристик имкониятларини қайта кўриб чиқиш ва хорижий тажрибаларга таянган ҳолда, янги ҳамда замонавий ёшларбоп туристик зоналарни бунёд этиш, ички туризмни ривожлантириш борасида давлат дастурларини кенг жорий қилиш, ҳудудларда қишлоқ хўжалигини устувор ривожлантириш асосида саноатни қайта ишлаш тармоқларини ривожлантиришга ва аҳолини сифатли қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан таъминлашни яхшилашга, ҳудудлардаги меҳнат салоҳиятидан комплекс ва самарали фойдаланишни таъминлашга эришишга хизмат қилади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини жадаллаштириш механизми нимадан иборат?
2. Ҳудуднинг турмуш даражаси ва даромадларини ошириш учун табиий, минерал-ҳом ашё ресурсларидан фойдаланишда қайси омилларга эътибор қаратилади?
3. Ҳудудлар иқтисодиётини модернизация ва диверсификация қилиш кўламини кенгайтириш, ривожланиш даражаси нисбатан паст бўлган туман ва шаҳарларни ривожлантиришдан кўзланган мақсад нима?
4. Ҳудудларни саноат ва экспорт салоҳиятини ошириш йўли билан жадал ривожлантириш ҳисобидан минтақалар ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасидаги фарқларни камайитириш деганда нимани тушунасиз, изоҳлаб беринг?
5. Ҳудудларда янги саноат корхоналари ва сервис марказларини ташкил этиш ҳисобидан нима яратилади, изоҳлаб беринг?
6. Ҳудудларда кичик саноат зоналарини ташкил қилиш қайси меъёрий ҳужжатлар билан тартибга солинади?
7. Ҳудудларга хорижий инвестицияларни жалб қилиш ҳисобига кичик шаҳарлар ва шаҳарчаларни жадал ривожлантириш масаласини изоҳлаб беринг.
8. 2016 йилда иқтисодиётнинг асосий тармоқ ва соҳаларидаги ўсиш суръатлари қандай даражада бўлди?
9. 2016 йилда мамлакатимизда қандай дастурлар қабул қилинди? Уларнинг мазмунини қисқача изоҳлаб беринг.
10. Мамлакатимизда қайси тармоқларни тараққиётимизнинг ҳозирги босқичида тўғридан-тўғри давлат бошқарувида сақлаб қолиш мақсадга мувофиқ деб топилди?
11. 2016 йилда тадбиркорлик субъектларини ташкил қилишни соддалаштириш ва уларнинг фаолият юритишини енгилаштириш бўйича қандай чора-тадбирлар амалга оширилди?
12. Ҳудудларда саноат тармоқларининг мамлакат иқтисодиётидаги ўрни ва аҳамияти нималарда намоён бўлади?
13. 2015–2019 йилларда муҳандислик-коммуникация ва йўл-транспорт инфратузилмасини ривожлантириш ва модернизация қилиш дастурининг мақсади нима?
14. Ҳудудий корхоналар маҳсулотининг жаҳон бозоридаги рақобатдошлигига қандай омиллар таъсир кўрсатади?
15. Ҳудудий корхоналар экспортга маҳсулот чиқарадиган корхоналарни қўллаб-қувватлаш борасида қандай чора-тадбирлар ишлаб чиқилмоқда?

IV б о б.

ИЖТИМОЙ СОҶАНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

4.1. АҲОЛИ БАНДЛИГИ ВА РЕАЛ ДАРОМАДЛАРИНИ ИЗЧИЛ ОШИРИШ

Самарали меҳнат учун зарур шароитлар, муносиб иш ҳақи, замонавий уй-жойлар, сифатли таълим ва тиббий ёрдам, дам олиш ва хордиқ чиқариш учун кенг имкониятлар яратиш – буларнинг барчаси иқтисодий соҳадаги ислохотларимиз моҳияти ва мазмунини белгилаб берадиган муҳим омиллардир. Шу борада нафақат энг кам ойлик иш ҳақини, балки бюджет ташкилотларида ҳам, хўжалик юритувчи субъектларда ҳам ўртача иш ҳақи миқдорини, пенсия, стипендия ва ижтимоий нафақалар ҳажмини босқичма-босқич кўпайтириш мақсадга мувофиқ.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича **Харакатлар стратегиясида** ҳам бюджет муассасалари ходимларининг иш ҳақи, пенсия, стипендия ва ижтимоий нафақалар ҳажмини инфляция суръатларидан юқори миқдорда изчил ошириш ҳам устувор вазифа қилиб қўйилган.

Бюджет муассасалари ходимларининг иш ҳақи, пенсия, стипендия ва ижтимоий нафақалар ҳажми Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони асосида мунтазам ошириб борилади. Хусусан, Президентнинг 2016 йил 22 августдаги ПФ–4822-сон «Иш ҳақи, пенсиялар, стипендиялар ва нафақалар миқдорини ошириш тўғрисида»ги Фармонига асосан 2016 йилнинг 1 октябридан бошлаб Ўзбекистон Республикаси ҳудудида энг кам:

- иш ҳақи – ойига 149 775 сўм;
- ёшга доир пенсиялар – ойига 292 940 сўм;
- болаликдан ногиронларга бериладиган нафақа – ойига 292 940 сўм;
- зарур иш стажига эга бўлмаган кекса ёшдаги ва меҳнатга лаёқатсиз фуқароларга бериладиган нафақа – ойига 179 755 сўм қилиб белгиланди.

Иш ҳақи, пенсия, нафақа ва стипендияларни тўлаш тизимини тубдан такомиллаштириш, пенсионерлар, талабалар ва аҳолининг бошқа ижтимоий эҳтиёжманд қатламлари ҳуқуқ ва қонуний манфаатлари ҳимоясини сўзсиз таъминлаш, уларнинг Ўзбекистон Республикасининг барча ҳудудида харид қиладиган товар ва хизматлар учун тўловларни тўсиқларсиз амалга ошириши учун қулай шароитлар яратиш мақсадида **Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 2 февралдаги «Иш ҳақи, пенсия, нафақа ва стипендияларни тўлаш механизмининг такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ–2753-сон қарори**¹ қабул қилинди.

Мазкур қарорга асосан 2017 йилнинг февраль ойидан бошлаб:

- барча турдаги пенсиялар бутун мамлакат ҳудудида ҳеч қандай чекловларсиз тўлик ҳажмда нақд шаклда берилади;

– 58 та тоғли ва олис тумандаги бюджет ташкилотлари ходимларига иш ҳақи тўлаш, ижтимоий тўловлар ҳеч қандай чекловларсиз тўлик ҳажмда нақд шаклда амалга оширилади;

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 2 февралдаги «Иш ҳақи, пенсия, нафақа ва стипендияларни тўлаш механизмининг такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ–2753-сон қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 73-модда.

Аҳолини иш билан таъминлаш биз учун нафақат иқтисодий, айти пайтда катта ижтимоий аҳамиятга эгадир. Ҳокимликлар, вазирлик ва идоралар, иш берувчи ташкилотлар билан бир қаторда банк муассасаларини ҳам бу ишга янада фаол жалб этиши керак. Аҳоли бандлигини ҳал этишда туризмни ривожлантириш бўйича катта имкониятларни ҳам ишга солишимиз лозим.

Шавкат Мирзиёев

– олий ўқув юртлари талабаларига стипендияларнинг камида 50 фоизи нақд шаклда берилади.

Бундан ташқари, ҳудудларда шаклланган иш ҳақини нақд шаклда ҳамда пластик карталарга ўтказиш йўли билан тўлашда одамлар ўз иш ҳақидан фойдаланишда муаммоларга дуч келмаслиги ва ўзларига керакли товар ва хизматларни эркин харид қилишлари учун мавжуд тўлов терминаллари инфратузилмаси ҳисобга олинади.

Мамлакатимизда аҳоли бандлигини таъминлаш ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг устувор

йўналишларидан бири, халқ турмуш даражаси ва сифатини юксалтиришнинг муҳим шарти сифатида белгиланган.

Бинобарин, юртимизда ҳар йили миллий иқтисодиётни барқарор ривожлантириш, ҳудудлар бўйича меҳнат ресурсларидан янада тўлиқ ва оқилона фойдаланиш, аҳолининг ижтимоий муҳофазасини таъминлашга қаратилган тегишли дастурлар қабул қилиняпти.

Миллий меҳнат бозорининг эътиборга молик ўзига хос хусусиятлари қуйидагилар ҳисобланади: аҳолининг асосий қисмини ёшлар ташкил этиши (ҳар йили ярим миллиондан ортиқ битирувчилар ишга жойлашиш бўйича кўмакка муҳтож); 700 мингдан ортиқ ишсизларнинг, шунингдек, ишчи кучининг талаб ва таклифи бўйича номутаносибликнинг мавжудлиги; айрим туманларда ишсизлик ва норасмий секторда иш билан бандликнинг юқори даражаси кузатилади.

4.1.1 - ж а д в а л

Республика бўйича меҳнат бозори ва аҳоли бандлиги тўғрисида маълумот (2016 йил)

№	Худудлар номи	Бандликка кўмаклашиш марказларига иш сўраб мурожаат қилганлар	Шундан ишга жойлаштирилган	Фоиз	Ҳақ тўланадиган жамоат ишларида қатнашган	Касбга тайёрлашга юборилган	Квота ўринларига ишга жойлаштирилган
	Ўзбекистон Республикаси	133693	124558	93,2	4918	3462	36825
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	10142	9840	97,0	642	182	1286
	<i>Вилоятлар:</i>						
2.	Андижон	12482	11921	95,5	309	244	1898
3.	Бухоро	9848	9412	95,6	95	89	2994
4.	Жиззах	5624	5044	89,7	200	111	506
5.	Қашқадарё	9107	8205	90,1	283	141	1170
6.	Навоий	5519	4738	85,8	102	77	1937
7.	Наманган	13304	12499	93,9	1244	250	2493
8.	Самарқанд	17580	17044	97,0	521	306	3614
9.	Сурхондарё	5507	4948	89,8	133	144	1501
10.	Сирдарё	3023	2562	84,8	75	67	792
11.	Тошкент	9832	9225	93,8	260	205	4895
12.	Фарғона	19777	18931	95,7	551	565	6011
13.	Хоразм	7771	7090	91,2	499	245	1175
14.	Тошкент ш.	4177	3099	4,2	4	836	6553

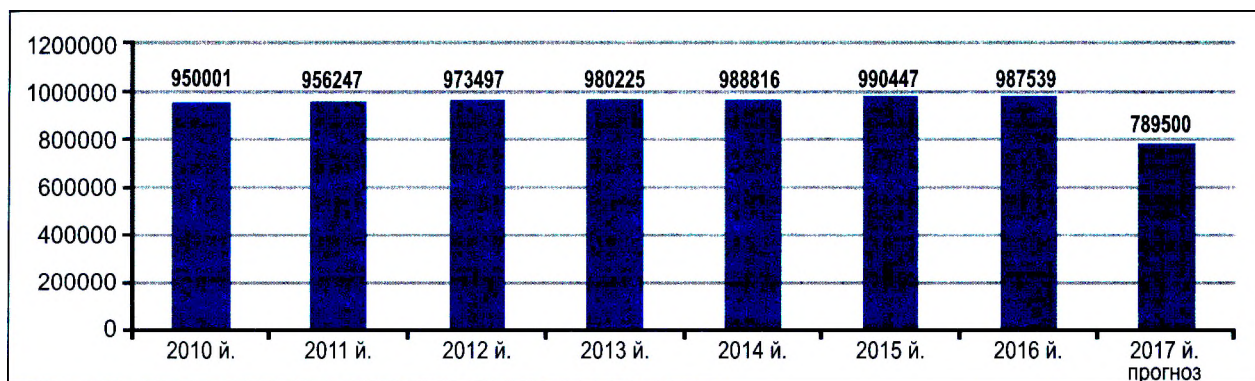
Ма н б а: Ўзбекистон Республикаси Меҳнат вазирлиги маълумотлари // www.mehnat.uz.

Юртимизда йилига 1,5 миллион одамни ишга жойлаштиришга эҳтиёж бўлса-да, ўтган йили Бандликка кўмаклашиш марказлари атиги 248 минг кишини ёки 16,5 фоизини ишга жойлаштирган. Бунинг асосий сабаблари иш фаолиятидаги эскирган шакл ва усуллар ҳамда бандлик муаммоларини ҳал этишдаги расмиятчилик билан боғлиқ¹.

Бундай ҳолат бандликка кўмаклашишнинг фаол сиёсат чораларини амалга ошириш, яъни иш ўринларини яратиш, аввало ёшларни ва ижтимоий ҳимояга муҳтож аҳоли тоифаларини иш билан таъминлаш, тадбиркорлик фаоллигини рағбатлантириш чорасини кўришга заруриятини келтириб чиқаради.

Меҳнат вазирлиги маълумотларига кўра, 2016 йилда Бандликка кўмаклашиш марказларига иш сўраб мурожаат қилганларнинг 93,2 фоизи ишга жойлаштирилган (4.1.1-жадвал).

Ўзбекистонда фуқароларнинг меҳнат ва тадбиркорлик ташаббусларини қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш, иш билан таъминланиш соҳасида ижтимоий кафолатлар бериш ва аҳолини ишсизликдан ҳимоя қилишни таъминлаш борасида изчил давлат сиёсати амалга ошириб келинмоқда. Юқоридаги вазифаларни ҳаётга самарали жорий қилиш мақсадида ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан Аҳоли бандлигини таъминлаш дастури ишлаб чиқилади. Унга кўра, 2017 йилда республика бўйича 789,5 мингта иш ўрни яратиш кўзда тутилган (4.1.1-расм).

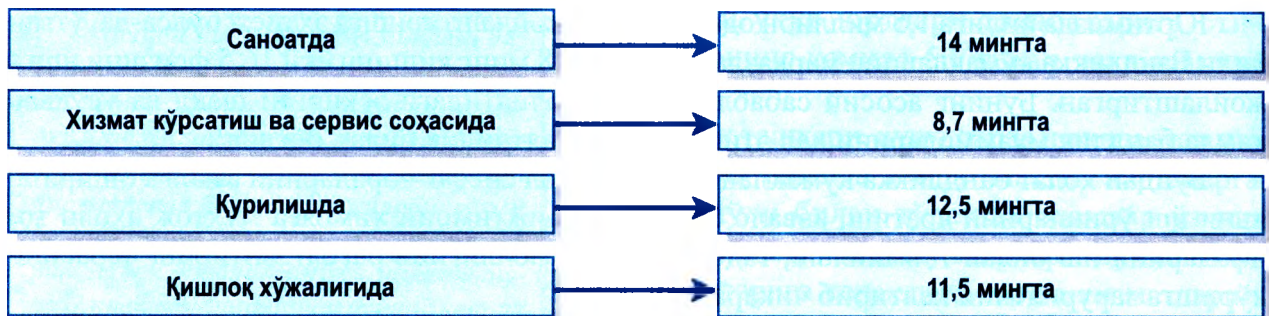
4.1.1-расм. Ўзбекистон Республикасида яратилган иш ўринлари сонининг ўзгариши, бирлик².

4.1.1-расмдан кўриниб турибдики, 2010–2016 йиллар давомида республика бўйича ташкил этилган иш ўринлари сони 3,9 фоизга ортган. 2017 йил давомида эса дастурга мувофиқ саноатни (5440 та лойиҳа 131 мингта иш ўрни билан), кишлқ хўжалигини (8430 лойиҳада 55,8 мингта иш ўрни билан) ва хизмат кўрсатишни (11 мингта лойиҳа 69,5 мингта иш ўрни билан) ривожлантириш бўйича вилоятлар, туманлар ва шаҳарлар ҳокимликларининг фаолияти кучайтирилади. 25 мингга яқин инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш ҳисобига 256,4 мингдан ортиқ иш ўринлари ташкил этилишига эришилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 20 апрелдаги «Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида ишбилармонлик муҳитининг ҳолати ва ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш даражаси индикаторларини ҳар чоракда баҳолаш тизимини тасдиқлаш тўғрисида»ги 117-сон қарорига иловада ишсизлик даражасини баҳолаш мезони келтирилган. Унга кўра, республикада ишсизлик даражаси

¹ Шавкат Мирзиёев. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак // «Халқ сўзи» газетаси, 2017 йил 16 январь, №11 (6705).

² Ўзбекистон Республикаси Меҳнат вазирлиги маълумотлари асосида ишлаб чиқилган.

4.1.2-расм. Ишсизлик даражаси юқори ва меҳнат бозорида вазият мураккаб бўлган 34 та туманда яратиладиган иш ўринлари таркиби (2017 йил)¹.

(5,2 фоиз) мўътадил ҳисобланади. Аммо республикада ишсизлик даражаси бирмунча юқори бўлган, тоғли, чегара олди ҳудудларида жойлашган, ишлаб чиқариш ва ижтимоий соҳа етарли даражада ривожланмаган 34 та туман мавжуд. Мазкур туманларда иш ўрни ташкил этишга аҳоли бандлигини таъминлаш дастурларини амалга оширишга алоҳида эътибор қаратилган ва 2017 йилда айнан шу туманларда 46,8 мингта иш ўрни ташкил этиш режалаштирилган (4.1.2-расм).

Янги иш ўринларини ташкил этишда эркин иқтисодий зоналарнинг ҳам ўрни катта. Хусусан, мамлакатимизда «Навой» «Ангрен» ва «Жиззах» эркин иқтисодий зоналари ташкил этилган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 январдаги 4931-сон фармони билан «Ургут», «Ғиждувон», «Кўкон» ва «Ҳазорасп» эркин иқтисодий зоналари ташкил этилди². Бу иқтисодий зоналарда мева-сабзавот ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлаш, сақлаш ва қадоклаш, тўқимачилик, гилам тўқиш, пойабзал ва чарм-галантерея, экологик жиҳатдан хавфсиз кимё, фармацевтика, озиқ-овқат, электротехника саноати, машинасозлик ва автомобилсозлик, қурилиш материаллари ишлаб чиқариш ва бошқа йўналишларда янги замонавий ишлаб чиқариш қувватларини ташкил этиш янги иш ўринларининг яратилишига замин яратади.

Бугуннинг ўзида ҳар бир битирувчини аниқ бир ташкилотга бириктиришни таъминлаш билан бирга, унинг бўлажак иш жойи, иш ҳақи ва ижтимоий шароитларини аниқ белгилаш зарур.

Шавкат Мирзиёев

Айтиш жоизки, 2017 йилда касб-ҳунар коллежлари ва олий таълим муассасаларининг 508,8 минг нафар битирувчисини ишга жойлаштириш мўлжалланган.

Яқин келажакда касб-ҳунар коллежлари ва олий таълим муассасалари битирувчиларини иш билан таъминлаш соҳасидаги асосий вазифалар қуйидагилардан иборат:

- битирувчиларни бириктириш ишларини пухта ташкил этиш;
- битирувчилар бандлигини таъминлашда янги самарали шакллар ва услубларни давом эттириш;
- битирувчилар бандлигини таъминлашда белгиланган имтиёزلардан кенгроқ фойдаланиш;
- битирувчиларга ўз бизнесини ташкил этишлари учун микрокредитлар ажратиш амалиётини давом эттириш.

Меҳнат ва Иқтисодиёт вазирликлари томонидан ишлаб чиқилган методика асосида меҳнат бозорида вазият мураккаб бўлган туман ва шаҳарлар рўйхати аниқланади, унга

¹ Ўзбекистон Республикаси Меҳнат вазирлиги маълумотлари асосида ишлаб чиқилган.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 январдаги «Ургут», «Ғиждувон», «Кўкон» ва «Ҳазорасп» эркин иқтисодий зоналарини ташкил этиш тўғрисида»ги 4931-сон фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 3-сон, 40-модда.

мувофиқ аҳоли бандлиги дастурларининг манзилли рўйхатлари, кичик саноат зоналари, хизматлар соҳасини ривожлантириш, чорвачилик, паррандачилик ва иссиқхона хўжаликларини барпо этиш, касб-хунар коллежлари ва олий ўқув юртлари битирувчилари учун «старт-ап» лойиҳаларини амалга оширишга микрокредитлар ва лизинг асосида ишлаб чиқариш воситаларини ажратиш ишлари амалга оширилади.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича **Ҳаракатлар стратегиясида** меҳнат бозори талабларига асосан, профессионал кадрларни қайта тайёрлаш юзасидан қисқа муддатли тренинг ва ўқув курсларини ўтказиш бўйича нодавлат таълим муассасалари фаолиятини рағбатлантириш, нодавлат таълим муассасалари фаолиятини лицензиялаш тартибини соддалаштириш, давлат аккредитациясига эга бўлган нодавлат таълим муассасалари учун давлат намунасидаги ҳужжатларни бериш бўйича мавжуд чекловларни бартараф этиш назарда тутилган.

Шунингдек, **Ҳаракатлар стратегиясида** ўрта махсус ва касб-хунар таълими муассасаларида керакли талабдан ортиқ ҳажмда тайёрланаётган гуманитар таълим йўналишларини қисқартиришни ва мос равишда аграр сектор, қурилиш ва ишлаб чиқариш соҳаси, уй-жой коммунал хўжалиги соҳаси мутахассислари тайёрлашни кенгайтиришни кўзда тутувчи ўрта махсус ва касб-хунар таълим мутахассислик йўналишларини қайта кўриб чиқиш режалаштирилган. Жорий ва истиқболдаги кадрларга бўлган эҳтиёждан келиб чиққан ҳолда мутахассисларни тайёрлаш, аграр сектор, қурилиш ва ишлаб чиқариш соҳаси, уй-жой коммунал хўжалигини малакали мутахассислар билан ҳамда битирувчиларни кафолатланган иш билан таъминлаш имконини беради.

Худудларда аҳоли бандлигини таъминлаш ҳамда қўшимча даромад манбаини яратиш мақсадида тижорат банклари томонидан микрокредитлар ажратиш ҳажмини янада ошириш куйидаги соҳаларда назарда тутилган:

- фуқароларнинг шахсий ёрдамчи хўжаликларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш;
- қорамол, қўй, эчки, қуён боқиш ва гўшт етиштириш;
- паррандачилик ва асаларичиликни ривожлантириш;
- ихчам иссиқхоналар ташкил этиш;
- уруғ ва кўчатлар етиштириш.

Бунинг натижасида аҳоли томорқасидан фойдаланиш самарадорлиги ошади, ишлаб чиқариладиган сифатли қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ҳажми кўпаяди.

Ҳаракатлар стратегиясида олис ва тоғли худудларда туризм ва экотуризмни ташкил этиш, доривор ўсимликларни етиштириш, йиғиш ва қадоқлаш бўйича дастурлар ишлаб чиқиш кўзда тутилган. Бунда, тоғ олди худудларидаги қишлоқларда 10–15 та хонадонларда сайёҳларга хизмат кўрсатиш уйлари ташкил этилиб, яъни уйнинг битта ёки иккита хонаси деворлари сўзана, адрас билан безатилиб, кўрпача тўшалиб, хонтахта қўйилиб, ҳожатхона ва ошхонанинг санитар ҳолатлари тартибга келтирилиб, чет эллик сайёҳларга табиий манзараларни кўрсатиш билан бирга нон ёпиш, миллий таомларни тайёрлаш, миллий урф-одатлар билан таништириш каби хизматлар кўрсатилиши режалаштирилган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузасида аёлларнинг жамиятдаги мавқеи ва улар бандлиги масалаларига тўхталиб, куйидагиларни таъкидлаб ўтдилар: **«Учинчи вазифа – аёлларни уларга муносиб меҳнат билан бандлигини таъминлаш масаласидир. Аёллар учун доимий иш жойлари яратиш борасидаги муҳим масала**

билан бир қаторда, оилавий бизнес, касаначилик, ҳунармандчилик, томорқа хўжалигини кенг ривожлантириш ишлари ҳам оқсамоқда»¹.

Ҳаракатлар стратегиясида хотин-қизларнинг ва коллеж битирувчиларининг бандлигини таъминлаш, уларни тадбиркорликка жалб қилиш, тадбиркор аёлларни қўллаб-қувватлаш мақсадида:

– «Маҳалланинг энг намунали тадбиркор аёли» танловининг маҳаллалараро ва туман (шаҳар) босқичларини ўтказиш;

– «Тадбиркор қизнинг энг яхши лойиҳаси – 2017» республика танловини ўтказиш;

– Қўрғонтепа, Олот, Пахтакор, Деҳқонобод, Косон, Нурота, Узун ва Қўшқўпир туманларида аёлларни касбга ўқитиш ва қайта тайёрлаш курсларини ташкил этиш;

– педагогик маълумотга эга бўлган, бироқ бола парваришлаш муносабати билан вақтинча ишламаётган аёлларга оилавий мактабгача таълим тарбиячиси сифатида касаначилик фаолияти ташкил этиш.

Бу тадбирларнинг амалга оширилиши хотин-қизларда ва касб-ҳунар коллежларининг битирувчи қизларида тадбиркорлик кўникмаларини шакллантиради, уларнинг ҳуқуқий ва иқтисодий билимларини оширади.

2017 йил республикада аҳоли бандлиги масалаларига оид қуйидаги қонунлар ва қонун ости ҳужжатлари ишлаб чиқилиши режалаштирилган:

1. «Меҳнат миграцияси тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳасини ишлаб чиқиш режалаштирилган. Айтиш жоизки, мазкур қонун меҳнат миграцияси соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, фуқароларни чет элларда ишга жойлаштиришнинг механизм ва шакллари, меҳнат мигрантлари билан ишлаш соҳасидаги дипломатик ваколатхоналарнинг асосий фаолият йўналишлари, чет элда Ўзбекистон фуқароларининг шахсий хавфсизлигини таъминлаш ва уларнинг ижтимоий ҳимояси масалаларини қамраб олади.

Ўзбекистонда ташқи меҳнат миграцияси масалалари Биринчи Президентимиз томонидан белгилаб берилган 5 тамойил (иш жойи ва меҳнат шароити, иш вақти, тураржой билан таъминлаш, малакали тиббий хизмат, мигрантнинг хавфсизлиги таъминланганлиги) асосида амалга оширилмоқда.

Меҳнат вазирлигининг Ташқи меҳнат миграцияси масалалари бўйича агентлиги фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида қуйидагиларни амалга ошириш режалаштирилган:

– ҳудудларда фуқароларни чет элларда ишга жойлаштириш бўйича хўжалик ҳисобидаги бюро, шунингдек ишга жойлаштирилаётган фуқароларга ўзини тутиш этикаси, бораётган мамлакатнинг маданияти ва тили, қонунчилиги асосларига ўргатишни юклаган ҳолда, Чет элларга кетаётган фуқароларни олдиндан кўниктириш ва ўқитиш марказининг ҳудудий тузилмаларини ташкил этиш;

– фуқароларга чет элда ишга жойлашиш учун руҳсатномаларни бекор қилиш ва хорижий мамлакатларга чиқувчи фуқароларни ҳисобга олишнинг хабардор қилиш тартибини жорий қилиш;

– Ўзбекистон Республикаси фуқароларини хорижий мамлакатларга (АҚШ, Канада, Япония, Европа Иттифоқи ва Форс кўрфази мамлакатларига) ишга юбориш ҳажми ва йўналишини кенгайтириш мақсадида хорижий мамлакатларнинг ваколатли органлари билан музокаралар ўтказиш.

2. «Аҳоли бандлигига кўмаклашиш нодавлат ташкилотлари (рекрутинг агентликлари) тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳасини ишлаб чиқиш.

¹ Шавкат Мирзиёев. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак // «Халқ сўзи» газетаси, 2017 йил 16 январь, №11 (6705)

лойиха меҳнат бозори инфратузилмасини ошириш, аҳоли бандлигини таъминлаш имкониятларини, аҳоли даромадлари ва турмуш даражасини оширишга хизмат қилади.

3. «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонуни лойиҳаси ишлаб чиқилади. Қонун қуйидагиларни назарда тутади:

- хусусий секторда иш берувчи ва ходим ўртасидаги меҳнат шартномаси тузиш жараёнини соддалаштириш, муддатли меҳнат шартномаси тузиш асосларини кенгайтириш;
- ишга олишнинг янги шакллари (бир марталик, соатбай), шунингдек, соатбай иш ҳақи тўлаш тартибини жорий этиш;
- ходимлар билан меҳнат муносабатларини расмийлаштирмагани, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари, ходимни ижтимоий суғурта қилиш бўйича талабларни бузгани учун иш берувчининг жавобгарлигини кучайтириш.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Меҳнат стажини ҳамда бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига суғурта тўловлари даврийлигини рўйхатга олиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги қарори лойиҳаси ишлаб чиқилади ва киритилади. Мазкур қарор меҳнат стажини электрон тарзда рўйхатга олиш ҳамда давлат ижтимоий суғурта тўловларини амалга оширувчи жисмоний шахсларнинг ягона реестрини юритишнинг имконини яратади.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича **Харакатлар стратегиясида** Бандликка кўмаклашиш жамғармаси маблағлари ҳисобидан нисбатан суғурта ривожланган туманларнинг ишсиз ёшларини Тошкент ва Самарқанд шаҳарларидаги (Корея Республикаси ҳукуматининг грант маблағлари ҳисобидан ташкил этилган) касб-ҳунарга ўқитиш марказларида меҳнат бозорида талаб юқори бўлган касбларга қайта ўқитиш орқали уларнинг бандлиги таъминланиши назарда тутилган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 13 сентябрдаги **«Тошкент шаҳридаги касб-ҳунарга ўқитиш маркази фаолиятини таъминлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»**ги 270-сон қарорига асосан ташкил этилган Тошкент шаҳридаги Касб-ҳунарга ўқитиш марказида бугунги кунга қадар 2 минг нафардан ортиқ банд бўлмаган фуқаролар қуйидаги йўналишларда касб-ҳунарга қайта ўқитилган ва тўлиқ ишга жойлаштирилган:

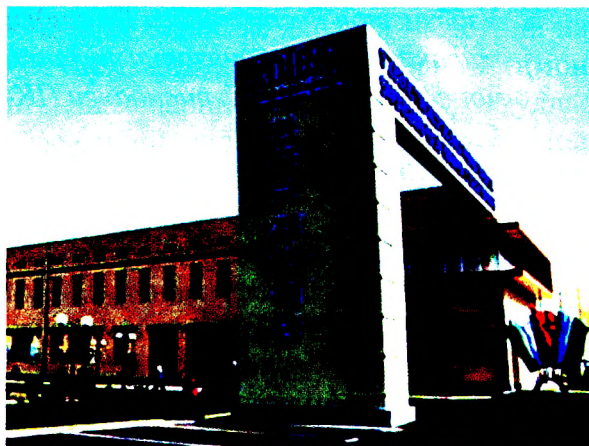
- **«Машинасозлик ишлаб чиқариш технологиялари»** (токарлар, фрезерчилар, пайвандчилар, металлга ишлов бериш мутахассислари);

- **«Электроника ва электротехника»** (электрон қурилмалар, маиший электрон техника, радио ва телеаппаратларни таъмирлаш ва сервис хизмати кўрсатиш мутахассислари);

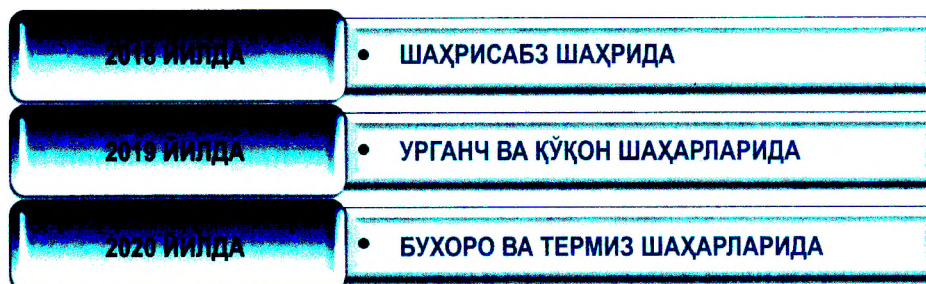
- **«Автомобилларни таъмирлаш ва уларга техник хизмат кўрсатиш»** (авточилангарлар, моторчилар, автотранспорт воситаларини диагностика қилиш, таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатиш);

- **«Ахборот технологиялари ва тизимлари»** (компьютерларни дастурлаш, компьютер ва бошқа ташкилий техникага хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш).

2016 йил сентябрдан Самарқанд шаҳрида Ўзбекистон Республикаси Меҳнат вазирлиги ва Жанубий Корея Халқаро Ҳамкорлик агентлиги (KOICA) ҳамкорлигида «Ўзбекистонда касб таълими имкониятларини ривожлантириш» лойиҳаси доирасида ўз фаолиятини бошлаган касб-ҳунарга ўқитиш марказида меҳнат бозорида талаб юқори бўлган 4 та йўналиш бўйича 240 нафар банд бўлмаганлар касбга қайта ўқитилмоқда.

Шаҳрисабз шаҳрида ташкил этиладиган ўқув марказининг лойиҳалаштириш ишлари якунланиб, қурилиш ишлари бошланди ва бу марказ 2018 йилда ишга туширилади. Урганч ва Қўқон шаҳарларида худди шундай ўқув марказларини 2019 йилда ташкил этиш бўйича Корея Халқаро Ҳамкорлик агентлиги (KOICA) билан келишилди, Бухоро ва Термиз шаҳарларида эса 2020 йилда шундай марказ ташкил этиш режалаштирилган (4.1.3-расм).

4.1.3-расм. Корея Республикаси ҳукуматининг грант маблағлари ҳисобидан ташкил этиладиган ишсиз фуқароларни касбга ўқитиш марказлари.

Бўш иш ўринлари ярмаркаларини ташкил қилиш ҳам меҳнат бозоридаги таъсирчан сиёсатнинг муҳим услуби саналади. Бундан мақсад – иш изловчиларни таклиф этилаётган бўш жойлар билан таништириш, шунингдек, уларга меҳнат бозори, мавжуд бўш иш ўринлари ва янги касбга ўқитиш тўғрисида тўлиқ маълумот беришдан иборат. Шунинг учун ҳам 2017 йилда барча шаҳар ва туманлардаги корхона ва ташкилотлар иштирокида банд бўлмаган аҳоли, коллеж ва олий таълим муассасалари битирувчилари ва мигрантлар учун 1000 дан ортиқ ярмаркалар ташкил этиш режалаштирилган.

НАЗОРAT САВОЛЛАРИ

1. Ўзбекистонда 2017–2021 йилларда аҳоли бандлиги ва реал даромадларини изчил ошириш йўналишларини санаб беринг.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 2 февралдаги «Иш ҳақи, пенсия, нафақа ва стипендияларни тўлаш механизмини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-2753-сон қарорининг мазмун-моҳиятини айтиб беринг.
3. 2017 йилда мамлакатимиз бўйича нечта иш ўринлари ташкил этиш кўзда тутилган?
4. Ўзбекистонда ишсизлик даражаси юқори ва меҳнат бозорида вазият мураккаб бўлган нечта туман мавжуд?
5. Эркин иқтисодий зоналарнинг янги иш ўринларини ташкил этишдаги аҳамиятини тушунтириб беринг.
6. Касб-ҳунар коллежлари ва олий таълим муассасалари битирувчиларини иш билан таъминлаш соҳасидаги асосий вазифаларни айтиб беринг.
7. Қайси соҳаларда тижорат банклари томонидан микрокредитлар ажратилиш ҳажмини янада ошириш назарда тутилган?
8. Хотин-қизларнинг ва коллеж битирувчиларининг бандлигини таъминлаш, уларни тадбиркорликка жалб қилиш, тадбиркор аёлларни қўллаб-қувватлаш мақсадида қандай тадбирлар амалга ошириш режалаштирилган?
9. 2017 йил мамлакатимизда аҳоли бандлиги масалаларига оид қандай қонунлар лойиҳалари ишлаб чиқилиши режалаштирилган?
10. Мамлакатимизнинг қайси шаҳарларида ишсизларни касб-ҳунарга ўқитиш марказлари барпо этилади?

4.2. АҲОЛИНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ ВА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ, ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ

Чорак асрлик мустақил тараққиётимиз даврида мамлакатимизда инсон ҳаётини яхшилаш, унинг қулай турмуш шароитларини яратиш мақсадида улкан ишлар амалга оширилди. Демократик фуқаролик жамиятини барпо этиш, бунда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш, унинг соғлигини кафолатлаш йўналишида жаҳон ва миллий тажрибага асосланган ҳолда яхлит тизим яратилди.

Айни вақтда замон талаби, мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт йўлининг чуқур таҳлили, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш ва соғлиқни сақлаш тизимини такомиллаштириш учун мутлақо янгича ёндашув ҳамда тамойилларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишни тақозо этмоқда.

Олиб борилаётган ислохотлар самарасини янада ошириш, давлат ва жамиятнинг ҳар томонлама жадал ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиш, мамлакатимизни модернизация қилиш ҳамда ҳаётнинг барча соҳаларини либераллаштириш бўйича устувор йўналишларни амалга ошириш мақсадида ишлаб чиқилган Ҳаракатлар стратегиясида **Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва соғлиқни сақлаш тизимини такомиллаштириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш устувор йўналишлардан бири сифатида белгиланди.**

Ўтган давр мобайнида Ўзбекистон собиқ Иттифоқдан мерос бўлиб қолган тизимлашмаган, умумий шаклга эга бўлган ижтимоий ҳимоя тизимини тубдан яхшилаб, тизимли, манзилли характерга эга бўлган ва кўлами бўйича аҳолининг барча қатламларини ҳар томонлама ҳимоялашни ташкил этишга қаратилган такомиллашган тизимни жорий этди ва бугунги кунга келиб аҳолига ижтимоий кафолатларни таъминламоқда.

Бугунги кунда Давлат бюджетининг қарийб 60 фоизи ижтимоий соҳани ривожлантиришга йўналтирилмоқда. 1991 йилга таққослаганда, аҳолининг реал даромадлари 12 баробардан зиёд кўпайди, иш ҳақи, пенсия ва ижтимоий нафақалар салмоқли даражада ошди. Истеъмол товарлари ишлаб чиқаришни жадал суръатлар билан ошириш ва аҳолининг уларга бўлган талабини қондириш таъминланмоқда¹.

Тараққиётимизнинг бугунги босқичида ижтимоий соҳанинг аҳолига мажбурий ижтимоий кафолатларни таъминлаш, аҳолининг эҳтиёжманд қатламларининг ижтимоий ҳимоясини ҳамда кексалар ва имконияти чекланган шахсларни давлат томонидан қўллаб-қувватлашни кучайтириш, ижтимоий хизмат кўрсатишни яхшилаш, аҳолига ижтимоий хизматлар кўрсатишда давлат-хусусий шериклигини ривожлантириш масалаларига эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистонда 2010–2015 йиллар мобайнида кексалар ва пенсионерлар учун мўлжалланган 12 та Саховат ва Мурувват интернат уйлари моддий-техника базалари, 14,6 минг ёлғиз кексалар, пенсионер, ногиронларнинг тураржой шароитлари яхшиланди, 5,4 минг одам реабилитация техник воситалари ва протез-ортопедия маҳсулотлари билан таъминланди, 6,4 минг ногирон ва пенсионер санаторияларда соғлиқларини тиклашди. Кўрсатилган тиббий-ижтимоий ёрдамнинг умумий ҳажми 132,2 миллиард сўмни ташкил этди.

Жамиятнинг демократлашуви жараёнида аҳолининг эҳтиёжманд қатламларининг ижтимоий ҳимоясини янада яхшилаш учун «Нуроний» жамғармаси давлат томонидан қўллаб-қувватланиши, ёлғиз кексалар, пенсионерлар ва ногиронларни муҳофаза қилиш тизимини янада такомиллаштириш, унинг манзиллилигини таъминлаш, кекса ёшдагилар, имконияти чекланган одамлар ва ёлғиз кексаларга кўрсатиладиган тиббий-ижтимоий ёрдам даражаси ва сифатини кўтаришни, шунингдек жойларда туман ва шаҳарлар аҳолисининг

¹ Ўзбекистон Республикаси Бош вазири Шавкат Миромонович Мирзиёевнинг Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги нутқи. // «Халқ сўзи», 2016 йил 9 сентябрь.

замонавий диагностика ва даволаниш услубларидан фойдаланиш имконларини таъминлайдиган тубдан янги ёндашувлар ишлаб чиқиш зарурлигини кўрсатди.

Кексаларни қўллаб-қувватлаш давлат тизимини янада такомиллаштириш мақсадида қариялар ва фахрийларни ижтимоий ҳимоялаш, уларнинг фаоллигини ошириш, мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида тўлақонли иштирок этишлари учун шарт-шароитлар яратиш, тинчлик ва осойишталикни таъминлаш соҳасида катта авлод вакилларининг ролини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан 28 декабрь куни «Ўзбекистон фахрийларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш «Нуроний» жамғармаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»¹ги Фармон ҳамда «Кексалар ва ногиронларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»²ги Қарорнинг қабул қилиниши бу борада ислохотларнинг янги босқичга кўтарилиши бўлди. Мазкур фармон ва қарорда оқсоқоллар, кексалар ва фахрийларни ижтимоий фаолиятга жалб этиш, жойларда кексалар турмуш сифатини ошириш, уларнинг ижтимоий фаоллигини қўллаб-қувватлаш, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорликда ёлғиз ва мухтож кексаларга ижтимоий ва моддий қўмак кўрсатиш, «Нуроний» жамғармаси марказий апаратини, унинг вилоят ва туманлардаги бўлинмаларини моддий қўллаб-қувватлаш, «Нуронийлар маскани» комплексларини яратиш, касалликларни ўз вақтида аниқлаш ва даволаш учун 2,8 миллион кекса ёшдаги фуқароларнинг барчаси ихтисослаштирилган тиббий бригадалар томонидан чуқурлаштирилган тиббий кўриқдан ўтказилишини таъминлаш, бириктирилган патронаж ҳамширалари томонидан саломатликлари устидан доимий назорат орқали кекса ёшдаги фуқаролар орасида касалликлар профилактикаси чораларини кенгайтириш, 15,5 минг ёлғиз кексаларнинг турмуш сифати ва даражасини уларга шахсий ижтимоий ходимларни бириктириш орқали ошириш, кекса ёшдаги шахсларни тўловсиз асосда даволаш ва соғломлаштириш кўзда тутилган. Шу муносабат билан республика ихтисослаштирилган тиббиёт марказларига 20 минг ва вилоятлардаги тиббиёт муассасаларига 215 мингдан зиёд, жами 178,9 миллиард сўм миқдоридаги ордерлар ажратиш кўзда тутилган. Жойлардаги барча тиббиёт бирлашмалари ва муассасаларини, шунингдек, барча вилоятлардаги онкология диспансерларини умумий миқдори 108,7 миллион АҚШ долларига тенг бўлган тегишли замонавий тиббиёт ускуналари билан жиҳозлаш, кексалар ва ногиронларнинг 23 та «Саховат» ва «Мурувват» уй-интернатлари моддий-техник базасини умумий миқдори 207 миллиард сўм ҳажмда мустаҳкамлаш мазкур фармон ва қарор ижросида ўз аксини топди.

Ушбу ишларни амалга ошириш бўйича ишлаб чиқилган дастурни молиялаштиришга 688,2 миллиард сўм йўналтирилади, шунингдек, халқаро молиявий тузилмаларнинг 108,7 миллион АҚШ доллари ҳажмидаги кредит ва грант маблағларини жалб этиш кўзда тутилган³.

Бундан ташқари, 2016 йил 26 декабрда «Кексалар, ногиронлар ва аҳолининг бошқа ижтимоий ҳожатманд тоифаларига ижтимоий хизматлар тўғрисида»ги қонун қабул қилинди.

Мазкур қонун моҳияти аҳолининг ҳожагманд тоифаларига кўрсатиладиган ижтимоий хизматларнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, ижтимоий хизматлар кўрсатиш-

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 28 декабрдаги «Ўзбекистон фахрийларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш «Нуроний» жамғармаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-4906-сон Фармони.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 28 декабрдаги «Кексалар ва ногиронларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ-2705-сон қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 1-сон, 10-модда.

³ Кексалар ва ногиронларни қўллаб-қувватлаш кучайтирилади. – <https://www.gazeta.uz/uz/2016/12/29/keksalar>.

нинг умумий талаблари ва асосий йўналишларини белгилаш, шунингдек, ушбу соҳада давлат ва нодавлат ташкилотларининг ролини ошириш, ижтимоий ҳимоя соҳаси тизимидаги асосий тушунчаларни белгилашга қаратилган бўлиб, унда ижтимоий хизматларни аниқ ва манзилли амалга ошириш, эҳтиёжманд шахсларга ёрдам кўрсатиш, уларга бошқа фуқаролар билан бир қаторда жамият ҳаётида иштирок этиш имкониятларини яратиш ва уларнинг одатий ҳаётини эҳтиёжларини мустақил равишда таъминлаш бўйича комплекс ҳуқуқий, иқтисодий, психологик, таълимий, тиббий, реабилитацион ва бошқа чораларни амалга ошириш назарда тутилган.

Аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож эҳтиёжманд қатламлари ҳимоясини кафолатлаш бугунги кунда мамлакатимиз олдида турган устувор вазифалардан бири сифатида белгиланмоқда. Хусусан, бу масала 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурида тўла ўз аксини топди.

Дастурда кекса ёшдаги аҳоли ижтимоий фаоллигини ошириш ва уларнинг жамиятдаги мавқеини юксалтириш мақсадида 2017 йил давомида «Нуроний» жамғармаси, «Маҳалла» жамғармаси, Хотин-қизлар кўмитаси, «Оила» илмий-амалий маркази, Ўзбекистон муслмонлари идораси, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари иштирокида кекса ёшдаги фуқароларнинг мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётида кенг қамровли иштирок этиши учун зарур шарт-шароитлар яратиш, жамият, оилалар ва маҳаллаларда тинчлик ва осойишталикни таъминлаш, шунингдек, ёш авлодни халқимизнинг кўп асрлик анъаналарини ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш ишидаги ролини оширишга эришиш назарда тутилди. Мазкур тадбирлар учун ижрочилар маблағлари ҳисобидан 200 миллион сўм маблағ йўналтирилиши режалаштирилмоқда¹.

Мазкур йўналишда кекса авлодни қўллаб-қувватлаш ва манзилли ижтимоий ҳимоясини кенгайтириш борасида иш берувчилар ва касаба уюшмаларининг масъулиятини ошириш назарда тутилмоқда. Хусусан, бунда жамоа шартномалари ва келишувлари орқали кекса авлод вакиллари маънавий ва моддий қўллаб-қувватлаш мақсадида 15 минг нафар пенсия ёшидаги шахсга пенсияга чиқишдан олдин бир йўла моддий ёрдам бериш ва уларни қимматбаҳо совғалар билан тақдирлаш, 14 минг нафар ходимга юбилей саналари муносабати билан қимматбаҳо совғалар топшириш, 55 минг нафар ишламайдиган пенсионерга (корхоналарнинг собиқ ходимларига) моддий ёрдам бериш кўзда тутилган. Мазкур ишларни амалга ошириш учун иш берувчилар маблағлари ҳисобидан 7 миллиард, Касаба уюшмалари маблағлари ҳисобидан 1 миллиард сўм маблағ йўналтирилмоқда.

Кекса ёшдаги аҳоли саломатлигини тиклаш ва уларга сифатли тиббий-ижтимоий хизмат кўрсатишни янада самарали ташкил этиш мақсадида 2017 йилда мамлакатимиз ҳудудларидаги ижтимоий муассасаларнинг моддий-техник базасини мустақкамлаш бўйича комплекс чоралар амалга оширилмоқда. Шу мақсадда давлат бюджети маблағлари ҳисобидан жами 49 миллиард 312 миллион сўм маблағ йўналтирилади².

Жорий йилда Ҳаракатлар дастурида ҳақиқатан ҳам эҳтиёжманд ва давлат кўмагига муҳтож бўлган кам таъминланган оилаларни аниқлаш, уларга нафақа ва моддий ёрдам тайинлаш, вақтинчалик яшаш жойи бўйича нафақа, моддий ёрдам тайинлаш тартибини белгилашда қулайликлар назарда тутилган ҳолда, кам таъминланган оилаларга ижтимоий нафақалар ҳамда моддий ёрдам тайинлаш ва тўлаш тартиби тўғрисидаги Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 15 февралдаги 44-сон қарори билан тасдиқланган низомга ўзгартиш ва қўшимчалар киритишни назарда тутувчи Вазирлар Маҳкамасининг қарори

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» ПФ–4947-сон Фармони, 214-банд.

² Ўша манба, 216-банд.

лойиҳасини ишлаб чиқиш кўзда тутилмоқда¹. Бу ўз ўрнида ижтимоий ҳимояни манзилли равишда ташкил этиш учун ҳуқуқий база яратилишига хизмат қилади.

Бундан ташқари, бу борадаги ишлар кўламини янада кенгайтириш, аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламларини, маҳаллаларда, айниқса, чекка кишлоқларда яшаётган ёлғиз қариялар, ногиронлар, кам таъминланган фуқароларни моддий ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш, болалар ва махсус муассасаларни витаминлаштирилган озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш бўйича махсус чора-тадбирлар ишлаб чиқилди². Ушбу чора-тадбирларни амалга ошириш учун «Соғлом авлод учун» фонди, «Амери Керз» халқаро ташкилоти, «Resource and Policy Exchange» ташкилоти, «TOM's SHOES» ташкилотлари (келишув асосида) хайрия маблағлари ҳисобидан 632 миллион доллар маблағ йўналтирилиши режалаштирилмоқда.

Аҳолининг ҳимояга муҳтож қатламларини ижтимоий ҳимоя қилиш, уларнинг соғлигини тиклаш, сифатли тиббий-ижтимоий хизмат кўрсатиш борасида бир қатор салмоқли ишлар амалга оширилиши режалаштирилди. Айниқса, манзилли, ҳудудларда, чекка жойларда бу борада йирик лойиҳаларнинг амалга оширилиши эътиборга лойиқдир.

2017 йил давомида 1941–1945 йиллардаги уруш ва меҳнат fronti фахрийлари, нафақахўрлар, ногиронлар, ёлғиз қариялар ва аҳолининг бошқа ночор қатламларидан камида 35 минг нафарининг санаторий муассасаларида бепул даволанишини ташкил этиш учун давлат бюджети маблағлари ҳисобидан 18 миллиард сўм маблағ йўналтирилмоқда.

Биргина 2017 йилда ногирон шахсларни протез-ортопедия воситалари, реабилитация техника ва ёрдамчи воситалар билан бепул таъминлаш йўли билан қўллаб-қувватлаш, уларни жамиятга қайтариш мақсадида реабилитация тадбирларининг самарадорлигини ошириш мақсадида бепул асосда камида 10 минг нафар ногирон ва ёлғиз қарияни протез-ортопедия буюмлари ва техник реабилитация воситалари билан таъминлаш режалаштирилган. Бу йўналишда ишларни амалга ошириш учун бюджет ва ижрочи маблағлар ҳисобидан 2,5 миллиард сўм маблағ йўналтирилмоқда.

Мустақиллигимизнинг илк йилларидан бошлаб, давлатимиз томонидан инсон саломатлигини янада мустаҳкамлаш, соғлом инсонлар сафини кенгайтириш, оналар ва болалар соғлигини муҳофаза қилиш, соғлом турмуш тарзини кенг омма ўртасида шакллантириш, оилада тиббий маданиятни ошириш, ҳар бир шахснинг саломатлиги ўз қўлида эканини аҳоли ўртасида кенг тарғиб қилиш, соғлом жамиятни ташкил этишга катта эътибор қаратилган. Бу борада 1996 йил 29 августда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасида фуқароларнинг соғлигини сақлаш тўғрисида»ги Қонун, 1998 йил 10 ноябрда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш Давлат дастури тўғрисида»ги 2107-сон Президент Фармони, 2011 йил 28 ноябрдаги «Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишни янада чуқурлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 1652-сон Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори ҳамда 2015–2020 йиллар даврида Ўзбекистон Республикаси аҳолисининг соғлом овқатланишини таъминлаш концепциясини ва чора-тадбирлар комплексини таъминлаш тўғрисидаги Вазирлар Маҳкамасининг Қарори аҳоли ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантиришда муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Фуқароларнинг дам олиш, соғлигини қайта тиклаш, спорт билан шуғулланиш имкониятларини ошириш учун инфратузилмани яхшилаш ва жиҳозлаш учун 2017–2018 йиллар давомида жами 49,5 миллиард сўм маблағ йўналтирилиб, мамлакатимиз бўйича санаторийлар, ёшлар марказлари, сузиш ҳавзаси, ўйингоҳлар, стадион, маданият ва спорт мажмуаси барпо этилишига йўналтирилмоқда.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 4947-сон Фармони, 217-банд.

² Ўша манба, 218-банд.

Болалар соғломлаштириш оромгоҳларини ўрнатилган тартибда куриш, реконструкция қилиш ва капитал таъмирлаш ишларини амалга ошириш, уларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш учун Касаба уюшмалари маблағлари ҳисобидан 18 миллиард 540,7 миллион сўм маблағ йўналтирилиб, Сурхондарё вилоятида 200 ўринли «Амударё соҳили» оромгоҳини куриш ишларини якунлаш; Андижон вилоятидаги «Боғишамол» оромгоҳини реконструкция қилиш; Сирдарё вилоятидаги «Сирдарё» оромгоҳини реконструкция қилиш; Навоий вилоятидаги «Ишонч» оромгоҳида сузиш ҳавзасини куриш¹ ишларининг амалга оширилиши, ҳеч шубҳасиз, ёш авлодни соғлом ва баркамол этиб тарбиялашга ҳукумат эътиборининг амалдаги ифодасидир.

Бундан ташқари, ходимлар ва уларнинг оила аъзоларини соғломлаштириш ва дам олишини ташкил этиш мақсадида касаба уюшмалари тизимидаги «Оқтош» санаторийсида, «Зомин» санаторийсида ётоқ биноларини куриш; Сурхондарё вилоятидаги «Термиз марвариди» санаторийсини капитал таъмирлаш ва реконструкция қилиш; Наманган вилояти «Чодак» қишлоқ фуқаролар йиғинида дам олиш уйини куриш ишларини амалга ошириш учун йил давомида Касаба уюшмалари маблағлари ҳисобидан 17 миллиард 810 миллион сўм йўналтирилмоқда. Бунда асосий эътибор, аёллар ва болаларни соғломлаштириш ва дам олдириш самарадорлигини оширишга қаратилади.

2016 йил – «Соғлом она ва бола йили» Давлат дастури доирасида мамлакатимиздаги тиббиёт муассасаларини замонавий диагностика ва даволаш ускуналари билан жиҳозлаш учун 80 миллион доллар қийматидаги кредит ва грант маблағлари йўналтирилди.

Давлат дастурида белгиланган тадбирлар бўйича 9 миллионга яқин фарзанд кўриш ёшидаги аёллар ва 10 миллионга яқин болалар тиббий кўриқдан ўтказилиб, соғломлаштирилди. Жумладан, Республика ихтисослаштирилган педиатрия илмий-амалий тиббиёт марказида эшитиш бўйича нуқсонли бўлган 350 дан ортиқ болада кохлеар имплантация операциялари амалга оширилди. Бунинг учун 21 миллиард сўм маблағ сарфланди. Ана шундай ишлар қаторида 700 минг нафар бола пневмокок инфекцияси ва бошқа юқумли касалликларга қарши эмланди².

Мамлакатимизда оналик ва болаликни муҳофаза қилиш борасидаги изчил ислохотлар туфайли «Соғлом она ва бола йили» Давлат дастури умуммиллий ҳаракатга айланди. Шу борадаги ишлар изчил амалга оширилаётгани туфайли кейинги беш йилда мамлакатимизда ҳар 100 минг чақалоққа нисбатан оналар ўлими 23,1 дан 19 тага, 5 ёшгача бўлган болалар ўлими 14,8 тадан 13,9 тага, чақалоқлар ўлими 11 тадан 10,7 тага камайди. Ушбу кўрсаткичлар бўйича Ўзбекистон Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Мингйиллик ривожланиш мақсадларига тўлиқ эришди³. Нуфузли халқаро институтларнинг эътироф этишича, Ўзбекистон дунёнинг 125 давлати орасида хотин-қизлар учун қулай шароитлар яратиш ва оналикни муҳофаза қилиш борасида етакчи ўринлардан бирини эгаллаб турибди. Жаҳон рейтингида мамлакатимиз ёш авлод саломатлигига энг кўп ғамхўрлик кўрсатаётган 10 та давлат сафидан жой олди. Аҳоли генофондини яхшилаш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар натижасида аёлларнинг ўртача умри 66 ёшдан 73,5 ёшга узайди. Оналар ва гўдаклар ўлими 3 баробар камайди⁴.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 4947-сон Фармони, 241-банд.

² **Шавкат Мирзиёев.** Қонун устуворлигини ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикасининг сайланган Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. // «Халқ сўзи», 2016 йил 8 декабрь.

³ Фарзандлари соғлом юрт.www.xs.uz.

⁴ «Ягонасан, муқаддас Ватаним, севги ва садоқатим сенга бахшида, гўзал Ўзбекистоним!» Ўзбекистоннинг 23 йиллик мустақил тараққиёт йўлида турли соҳаларда қўлга киритилган ютуқ ва натижалар, мамлакатимизнинг салоҳияти ва қудрати, туб ислохотларнинг моҳияти ва аҳамиятини аҳолининг кенг

Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислам Каримов раҳнамолигида мамлакатимизда оналик ва болаликни муҳофаза этишга қаратилган муҳим ижтимоий-иқтисодий дастурлар қабул қилинди. Соғлиқни сақлаш тизимини тубдан ислоҳ этиш асосида она ва бола соғлиғини асраш бўйича дунё эътироф этаётган миллий модель яратилди. Болалар ва ўсмирлар ўртасида соғлом турмуш тарзини қарор топтиришга, оилаларнинг моддий ва маънавий асосларини мустаҳкамлашга, ҳар томонлама соғлом фарзандларни шакллантириш, уларнинг саломатлигини муҳофаза қилишга катта эътибор қаратилди. Чунончи, илк давлат мукофотларидан бири – «Соғлом авлод учун» ордени таъсис этилиши ҳам рамзий маъно касб этди. Республикаимизда мустаҳкам оилада соғлом турмуш тарзини барқарорлаштиришга қаратилган барча саъй-ҳаракатларимиз ислоҳотларимиз стратегиясига мос бўлиб, келгусида юртимизда тинчлик-тотувлик ҳамда тараққиётга, ёш оилаларнинг мустаҳкамлигига қўшилган ҳисса бўлади.

Аҳолига сифатли тиббий хизмат кўрсатиш халқ манфаатларини таъминлашнинг муҳим омили ҳисобланади. Айнан шу соҳани ривожлантириш ҳамда комплекс чора-тадбирларни янада кенгроқ амалга ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 5 январь ва 7 февраль кунлари соғлиқни сақлаш соҳасининг бир гуруҳ етакчи мутахассислари билан учрашди.

Соғлиқни сақлаш соҳасини ислоҳ қилиш давлат сиёсатининг энг муҳим йўналишларидан бири эканлигини, мамлакатимизда соғлиқни сақлаш тизимини янада такомиллаштириш, тиббиёт ходимлари меҳнатини рағбатлантириш, даволашнинг замонавий технология ва усуллари кенг жорий этишга алоҳида эътибор қаратди. Тиббиёт соҳасида бажарилиши лозим бўлган ишлар, ечимини кутаётган муаммолар ҳақида атрофлича тўхталди.

Мамлакатимиз соғлиқни сақлаш соҳасини янада ривожлантириш, кўрсатилаётган тиббий хизматлар сифатини халқаро стандартлар даражасига кўтариш, ёш мутахассисларни тарбиялаш жараёнига илғор таълим технологияларини кенг жорий этиш, дунёнинг етакчи тиббиёт марказлари ва ўқув муассасалари, таниқли олимлар ва мутахассислар билан ҳамкорликни кенгайтириш масалалари юзасидан аниқ топшириқлар берилди. Бирламчи тиббиёт муассасалари, айниқса, қишлоқ врачлик пунктлари, оилавий поликлиникалар, патронаж хизмати, тез тиббий ёрдам тизимининг фаолияти ҳамон қониқарсиз аҳволда қолаётганлиги, шифохоналар ва аҳолини дори-дармон воситалари ва тиббиёт буюмлари билан таъминлаш, жумладан, ижтимоий дорихоналар ташкил этиш бўйича берилган топшириқлар ижроси талаб даражасида эмаслиги қайд этилди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мамлакатимизни 2016 йилдаги ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунларини ҳар томонлама таҳлил қилиш ҳамда мамлакатимиз ҳукуматининг 2017 йил учун иқтисодий ва ижтимоий дастурининг энг муҳим йўналишлари ва устувор вазифаларини белгилашга бағишланган кенгайтирилган мажлисидаги нутқида аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш соҳасида мавжуд камчиликларга тўхталиб ўтар экан, Президент Ш. Мирзиёев қишлоқ врачлик пунктларини ислоҳ қилиш самарадорлигининг пастлиги, бугунги кунда уларда 2 минг 500 нафар врач етишмаслиги, бу масканларни замонавий ускуналар билан жиҳозлаш ва дори воситалари билан таъминлаш даражаси жуда паст, диагностика даражаси пастлиги ва врачларнинг малакаси етарли эмаслиги, тез тиббий ёрдам тизимида жиддий камчиликлар мавжудлиги таъкидланди. Соҳадаги мазкур муаммоларни бартараф этиш учун қишлоқ врачлик пунктлари, юқори технологиялар асосидаги ихтисослашган марказлар ва тез тиббий ёрдам станциялари бўйича мавжуд камчиликларни бартараф этиш юзасидан таклифларни ва тегишли ҳужжатлар

катламларига етказиш, жойларда ташкилий-амалий, ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий тадбирлар ҳамда тарғибот-ташвиқот ишларида фойдаланиш учун услубий қўлланма / Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги давлат бошқаруви академияси; Республика маънавият тарғибот маркази; Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази. – Тошкент: «Маънавият», 2014. 126-бет.

лойихаларини тайёрлаш, врачлар ва тиббиёт ходимлари малакасини ҳам мамлакатимизда, ҳам етакчи хорижий клиникаларда ошириш бўйича таъсирчан тизим яратишга қаратилган комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш, 340 номдаги дори воситалари ва тиббиёт буюмлари чегараланган нарх бўйича сотилишини ташкил этиш ишларига келгусида жиддий эътибор қаратиш таъкидланди¹. Жумладан, Ҳаракатлар стратегиясига мувофиқ, 78 та туман тиббиёт бирлашмасини, 7 та шаҳар ва 2 та вилоят кўп тармоқли тиббиёт марказини қайта қуриш, тез тиббий ёрдам хизматини 1200 та махсус автотранспорт билан таъминлаш режалаштирилмоқда. Соғлиқни сақлаш тизимининг бирламчи бўғини бўлган қишлоқ врачлик пунктлари фаолиятини янада ривожлантириш мақсадида қишлоқ врачлик пунктларнинг мунтазам фаолиятини таъминлашга хизмат қилувчи қўшимча қулайлик яратиш мақсадида уларнинг врачларига иш жойи ёнидаги ҳудудларда уй-жойлар қуриб бериш, қишлоқ врачлик пунктларнинг моддий-техник базасини кучайтириш ҳамда уларни малакали кадрлар билан таъминлаш кўзда тутилмоқда².

2017–2021 йилларда Республика ихтисослаштирилган тиббиёт марказлари, илмий-текшириш институтлари ва Олий ўқув юртлари клиникалари етакчи мутахассисларини жалб қилган ҳолда, кенг тарқалган касалликларнинг олдини олиш ва эрта аниқлашга қаратилган «Ҳеч ким меҳр ва эътибордан четда қолмасин» шиори остида кенг қамровли тиббий кўрик тадбирларини ўтказиш режалаштирилмоқда. Натижада келгуси 5 йилда мамлакатимизнинг чекка туманлари аҳолисини чуқурлаштирилган тиббий кўриқдан ўтказиш, касалликларни эрта аниқлаш ва олдини олишга қаратилган тадбирлар амалга оширилади. Вилоятлар аҳолисини сифатли тиббий ёрдам билан таъминлаш мақсадида Республика ихтисослашган тиббиёт марказлари шифокорларининг жойларга чиқиб, жарроҳлик амалиётлари ва бошқа тиббий хизматлар кўрсатишини ташкил этиш бўйича махсус чора-тадбирлар дастури қабул қилинади. Бу жараёнда эса Республика ихтисослашган тиббиёт марказлари хизматидан фойдаланувчиларга қўшимча қулайликлар яратилади. Аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш сифати янада ошади³.

Соғлиқни сақлаш бўйича қонунчилик асосларини янада мустаҳкамлаш мақсадида «Одам аъзолари ва тўқималарини трансплантация қилиш тўғрисида»ги Қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш режалаштирилмоқда. Мазкур қонун лойиҳасини қабул қилиш орқали аҳолига кўрсатиладиган тиббий хизматлар доираси кенгайтирилади ҳамда одам аъзолари ва тўқималарининг трансплантация қилиниши тартиби белгиланади, шунингдек, аҳолининг трансплантацияга муҳтож бўлган тоифасига қонуний асослар ва тартибларда шу турдаги тиббий хизматдан фойдаланиш имконияти яратилади⁴.

Ҳаракатлар стратегияси доирасида 2017–2021 йилларда 220 миллион сўм эвазига ижтимоий ҳимояга муҳтож оилалар учун тиббий-ижтимоий патронаж бригадаларининг кучи билан тоғли, чўл ва бориш қийин бўлган ҳудудларда, шунингдек, алоҳида эътибор талаб этиладиган туманларда аҳоли тиббий кўриқдан ўтказилади, экологик жиҳатдан ноқулай минтақаларда яшовчи (Навоий, Қашқадарё, Сурхондарё вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикаси) аҳоли учун «Саломатлик» поездлари ташкил этилади. Бориш қийин бўлган ҳудудларда яшовчи аҳолини чуқур тиббий кўриқдан ўтказиш орқали аҳолининг ижтимоий ҳолатини аниқлаб, соғлом оила шакллантирилади ва аҳолида тиббий саводхонлик маданияти оширилади⁴.

¹ Шавкат Мирзиёев. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. // «Халқ сўзи», 2017 йил 16 январь.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» 4947-сон Фармони, 233,235-банд.

³ Ўша манба, 219-банд.

⁴ Ўша манба, 21-банд.

⁴ Ўша манба, 222-банд.

Тиббий хизмат инсон манфаатларини таъминлашнинг муҳим омилларидан биридир. Тиббиёт ходимлари уйма-уй юриб, касалликларни профилактика қилиши, соҳадаги ўзгаришларни одамлар сезиши керак. Бунинг учун шифокорларнинг маданиятини, маънавиятини, масъулиятини ошириш, ишга ва беморларга муносабатини ўзгартириш зарур.

Шавкат Мирзиёев

Оналар ва болаларга кўрсатиладиган тиббий хизмат сифатини ошириш, оналар ва янги туғилган чакалоқларга юқори малакали тиббий хизмат кўрсатиш мақсадида 5,8 миллион АҚШ доллари миқдорида, Жаҳон банкининг Халқаро тараққиёт уюшмаси, «Саломатлик-3» лойиҳаси бюджет маблағлари ҳисобидан оналар ва болаларга юқори малакали тиббий ёрдам кўрсатиш учун туман ва шаҳар тиббиёт бирлашмаларининг 40 та туғруқ бўлими негизида туманлараро перинатал марказлар ташкил этиш¹ кўзда тутилмоқда.

Чакалоқлар ҳамда ҳомиладор аёллардаги туғма ва авлоддан-авлодга ўтувчи патологияни эрта аниқлаш орқали соғлом авлод туғилиши учун шарт-шароитлар яратиш асосида 1 625,8 минг доллар сармоя ҳисобидан Республика скрининг марказида ва унинг ҳудудий филиалларида ҳомиладор аёллар ҳамда чакалоқлар орасида перинатал ва неонатал скрининг ҳамда соғлиқни сақлашнинг бирламчи бўғини даражасида ҳомиладор аёлларнинг оммавий, барвақт перинатал скринингини ўтказиш режалаштирилмоқда².

Бу соҳада ишлар сифатини тубдан яхшилаш мақсадида бугун соғлиқни сақлаш соҳасининг узвий бўғини саналган тиббий-профилактика хизмати жаҳон андозалари талабларига тўлиқ жавоб берадиган замонавий тизимга айланмоғи зарур.

Маълумки, мазкур бўғин моҳиятан кенг жамоатчилик орасида касалланишнинг олдини олиш, соғлом турмуш тарзини тарғиб қилишга йўналтирилгани билан аҳамиятлидир. Ушбу мақсадда сурункали касалликларни, жумладан, яширин ва аввал аниқланмаган касалликларни эрта аниқлаш тадбирларини амалга ошириш, кўп тармоқли поликлиникаларнинг 7–9 нафар тор соҳа мутахассислари ва умумий амалиёт шифокорлари томонидан хавф гуруҳига мансуб аҳолини чуқурлаштирилган тиббий кўриклар, сурункали касаллиги бор аҳолини йилига 2–6 марта (бемор ҳолатидан келиб чиқиб) тизимли диспансер кўриклари, никоҳга кирувчи шахсларни тиббий кўриклар, 3,6 миллион аҳолини флюорографик кўриклар билан камраб олиш³ кўзда тутилмоқда. Аҳолининг профилактик тадбирлар билан камровини янада кенгайтириш мақсадида ўзгалар парваришига муҳтож, уруш ва меҳнат fronti қатнашчилари, ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган аҳолидан сурункали касалликка чалинганларни жадвал асосида ташкиллаштириладиган «Патронаж ойлиги»да тиббий ходимларнинг фаол қатновлари амалга оширилади.

2017 йил Инвестиция дастури доирасида 519 350 миллион сўм миқдорида аҳолига кўрсатилаётган тиббий ёрдам сифатини ошириш, даволаш-профилактика муассасаси, туғруққа ёрдам берувчи ва болалар тиббиёт муассасаларининг моддий-техник базасини янада мустаҳкамлаш, қурилиш, реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш ишлари кўзда тутилмоқда⁴.

Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишни янада чуқурлаштириш борасида 2017–2021 йилларда барча туман, шаҳар тиббиёт бирлашмалари ва оилавий поликлиникалар, онкологик муассасалар, республика ихтисослаштирилган илмий-амалий тиббиёт марказлари, Давлат санитария эпидемиология нazorat марказларини, Республика илмий шошилинч тиббий ёрдам маркази, тиббиёт олий таълим муассасаларининг клиникалари

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 4947-сон Фармони, 224-банд.

² Ўша манба, 223, 225-банд.

³ Ўша манба, 228-банд.

⁴ Ўша манба, 232-банд.

ва республика клиник шифохоналарини ҳамда тўртинчи даражали кўп тармоқли болалар тиббиёт марказларининг моддий-техник базаси мустақкамланади ва аҳолига кўрсатилаётган тиббий ёрдам сифати оширилади¹.

Маълумки, мамлакатимизда мустақилликнинг илк йиллариданоқ хотин-қизларга ғамхўрлик кўрсатиш, уларни ижтимоий-ҳуқуқий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, сиёсий фаоллигини ошириш, касбий, жисмоний, маънавий ҳамда интеллектуал салоҳиятини юксалтириш, қиз болаларни замонавий касб-хунарга ўргатиш, уларни спортга кенг жалб этиш, соғлом оилани шакллантириш давлат сиёсати даражасига кўтарилди.

Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси мамлакатимиз хотин-қизларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаб, халқаро аёллар ҳаракати ҳамда бошқа нуфузли тузилмалар билан кенг ҳамкорлик қилиб келмоқда. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов ташаббуси билан 1991 йилда ташкил топган мазкур ташкилот охириги йилларда халқаро майдонда ўз обрў-эътиборини кучайтирди. Айниқса, Президентимизнинг 2004 йил 25 майдаги «Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси фаолиятини қўллаб-қувватлаш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Фармони қўмита тизимининг яна бир босқич кўтарилишига асос бўлди.

Хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, оила ва жамиятдаги мавқеини мустақкамлаш, оила, оналик ҳамда болаликни муҳофаза қилишда Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, ўнлаб қонунлар, саксонга яқин фармон ва қарорлар, давлат дастурлари ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилмоқда. Чунончи, Асосий Қонунимизнинг 46-моддасида хотин-қизлар ва эркаклар тенг ҳуқуқлилиги белгилаб қўйилгани уларнинг давлат ҳамда жамиятни бошқаришдаги иштирокини кенгайтириш, юртимиз равнақи йўлида бор салоҳият ва имкониятларини ишга солиб, меҳнат қилишларига шароит яратмоқда. Шу билан бирга, мамлакатимиз соҳага оид турли конвенция, битим ҳамда шартномаларга қўшилган.

Юртимизда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий майдондаги фаоллигини янги бир поғонага кўтариш мақсадида 2004 йили Ўзбекистон Республикасининг сайлов қонунчилигига ўзгартиш ва қўшимчалар киритилиб, сиёсий партиялардан вакиллик органлари ҳамда парламент депутатлигига номзод кўрсатиш жараёнида хотин-қизлар учун 30 фоизли квота жорий этилди.

Аёлларнинг 13 нафарига «Ўзбекистон Қаҳрамони» унвони, 64 нафарига «Нихол» мукофоти берилган бўлса, улар Конституциявий суд тизимида 20 фоизни, Олий суд соҳасида 14,6 фоизни, ишлаб чиқариш тизимида 42,8 фоизни, қишлоқ хўжалигида қарийб 43 фоизни, таълим, маданият ва илм-фан соҳасида 72,9 фоизни, соғлиқни сақлаш тизимида 75,3 фоизни ташкил этади. Бундан ташқари, хотин-қизлар томонидан 300 дан ортиқ докторлик, 3 мингга яқин номзодлик диссертациялари ҳимоя қилинган³.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 4 мартда, Халқаро хотин-қизлар куни арафасидаги мамлакатимизнинг етакчи хотин-қизлар вакиллари билан учрашиб, уларни, бутун юртимиз аёлларини байрам билан табриклаб, мамлакатимизда

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 4947-сон Фармони, 234-банд.

² Ўша манба, 234-банд.

³ Бетакроримсан, яғонасан, Она ватаним, Ўзбекистоним. Ўзбекистоннинг 24 йиллик мустақил тараққиёт йўлида турли соҳаларда қўлга киритилган ютуқ ва натижалар, мамлакатимизнинг салоҳияти ва қудрати, туб ислохотларнинг моҳияти ва аҳамиятини аҳолининг кенг қатламларига етказиш, жойларда ташкилий-амалий, ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий тадбирлар ҳамда тарғибот-ташвиқот ишларида фойдаланишга мўлжалланган услубий қўлланма / Республика маънавият ва маърифат Кенгаши. – Т.: «Маънавият», 2015.134-бет.

мустақиллик йўлларида хотин-қизлар манфаатларини ҳимоя қилиш борасида амалга оширилган ишларни сарҳисоб қилиб, бу борадаги долзарб вазифаларга атрофлича тўхтаб ўтди. Президентимизнинг Ўзбекистон хотин-қизлар қўмитаси фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган қарори бу йўлдаги катта амалий қадам бўлди.

Мамлакатимизда аҳоли саломатлигини мустақкамлашнинг муҳим ва самарали омили бўлган жисмоний тарбия ва спортни ривожлантиришга ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. 2017–2021 йилларда аёллар ўртасида спортнинг оммавийлигини ошириш, корхона ва ташкилотларда меҳнат қилаётган аёллар саломатлигини мустақкамлаш мақсадида келгусида Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида «Соғлом она – соғлом бола» шиори остида анъанавий минтақавий «Аёллар спорт фестивали», «Соғлом авлод учун» кубоги учун сузиш, синхрон сузиш, сувга сакраш, гимнастика, бадий гимнастика, спорт ракси ва гимнастикаси каби спорт мусобақалари ҳамда бошқа тадбирлар ўтказилади¹.

Аёлларни моддий қўллаб-қувватлаш мақсадида Ўзбекистон Касаба уюшмалари Федерацияси томонидан 1500 миллион сўм миқдорда мамлакатимизнинг турли ҳудудларида яшовчи 2 минг нафар эҳтиёжманд оила аёллари электр маиший техника жиҳозлари бериш йўли билан рағбатлантирилади².

Оилалар фаровонлигини таъминлаш, оилалар ва маҳаллаларда ижтимоий-маънавий муҳитнинг барқарорлигини сақлаш, соғлом турмуш тарзини янада мустақкамлаш, соғлом ва баркамол авлодни тарбиялашда жамоат ташкилотларининг ижтимоий ҳамкорлигини кенг йўлга қўйиш мақсадида оилаларнинг ижтимоий-маънавий ҳолатини тизимли ўрганишнинг самарали механизмини яратиб, амалиётга татбиқ этиш ҳамда аҳоли турмуш даражасининг ҳақиқий аҳволини доимий ўрганиб бориш, жойлардаги жамоатчилик вакилларига бу борада услубий кўмаклашиш, оилалардаги мавжуд муаммоларни аниқлаб, уларни бартараф этиш борасида чора-тадбирлар дастури ишлаб чиқилади³. Бу борада оилалар мустақкамлигини таъминлаш, оиланинг фарзанд тарбияси борасидаги масъулиятини ошириш, оилавий кадриятларни мустақкамлаш, жамиятда тинчлик ва барқарорликни сақлашда оиланинг тутган ўрнини кўрсатиш ҳамда оила институтининг мавқеини ошириш мақсадида 15 май – Халқаро оила куни муносабати билан «Инсон ва оила манфаати – жамият фаровонлиги» номли телемарафон ўтказилади⁴.

Ҳудудларда аҳоли, айниқса, хотин-қизлар билан мулоқотда бўлиш, оилаларга кириш, уларнинг муаммоларини ҳал қилиш, хотин-қизлар, ёшлар ва вояга етмаганларнинг манфаатларини таъминлаш мақсадида етук ва масъул мутахассислар томонидан маҳаллаларда сайёр қабуллар ташкил қилиб, зарур ҳуқуқий, психологик ва тиббий ёрдамлар кўрсатилади. Фуқароларнинг маиший муаммо ва камчиликлари жойларда ҳал этилади, уларга ҳуқуқий, психологик ва тиббий ёрдамлар кўрсатилади⁵.

Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитасининг, республика хотин-қизлар жамоат ташкилотларининг аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг мамлакатимиз сиёсий-ижтимоий, ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаётида тўлақонли иштирок этишини таъминлаш, хотин-қизлар ҳамда ёшларнинг маънавий ва интеллектуал савиясини юксалтириш борасида олиб бораётган ишларининг самарадорлигини ошириш мақсадида «Хотин-қизларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш марказлари фаолиятини ривожлантириш чора-тадбирлари

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 4947-сон Фармони, 226-банд.

² Ўша манба, 227-банд.

³ Ўша манба, 236-банд.

⁴ Ўша манба, 237-банд.

⁵ Ўша манба, 223, 238-бандлар.

тўғрисида»ги қарори лойиҳаси ишлаб чиқилади. Ушбу қарор асосида аҳолининг муам-моли масалаларини ҳал этишнинг самарали тизими яратилади.

Мамлакатимизда аёллар бандлигини таъминлашга қаратилган дастурлар асосида яратилаётган иш ўринлари йилдан-йилга ортиб бормоқда. Хотин-қизлар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш борасида мамлакатимиз эришаётган ютуқлар, айниқса, уй меҳнатини ривожлантиришга қаратилган саъй-ҳаракатлар диққатга сазовор. Бу, ўз навбатида, аёллар-нинг оила моддий фаровонлигига муносиб ҳисса қўшишларига, шу билан бирга, фарзанд тарбияси билан бевосита шуғулланишларига имкон беради.

Мамлакатимиз соғлиқни сақлаш тизимида амалга оширилаётган ислохотлар жа-раёнида фармацевтика саноатини ривожлантириш, аҳоли ва даволаш муассасаларини сифатли, хавфсиз ва арзон дори-дармон воситалари билан таъминлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бугунги кунда мамлакатимизда 130 дан зиёд фармацевтика корхонаси фао-лият кўрсатиб, улар томонидан 2 мингдан ортиқ турдаги дори-дармон воситалари ишлаб чиқарилмоқда. Шунингдек, дори воситаларини ишлаб чиқариш ва улар билан аҳоли ҳамда даволаш-профилактика муассасаларини таъминлаш мақсадида мазкур соҳадаги ишларни ташкил этишнинг мустаҳкам ҳуқуқий асослари барпо этилди. Йигирмадан ортиқ қонун, бир юз йигирмадан зиёд меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар бу йўналишдаги ишларни тартибга солишда муҳим ҳуқуқий асос бўлмоқда.

Аҳоли ва тиббиёт муассасаларининг арзон ва сифатли дори-дармон воситалари ҳамда тиббиёт буюмлари билан таъминланганлик даражасини янада ошириш, уларнинг нархини белгилаш бўйича очиқ-ошқора механизмни жорий этиш, мамлакатимизда арзон ва сифатли препаратлар бўлишига қарамасдан ташхис қўйиш ва даволаш стандартларида кўзда тутилмаган ҳамда асосан қиммат импорт дори-дармон воситаларини тавсия этиш каби номақбул амалиётнинг олдини олиш ва келгусида бундай ҳолатларга йўл қўймаслик мақсадида Президент Ш.Мирзиёевнинг 2016 йил 31 октябрдаги «Аҳолини дори-дармон воситалари ва тиббиёт буюмлари билан таъминлашни янада яхшилашга доир чора-тад-бирлар тўғрисида»ги¹ ПҚ–2647-сон қарори бу борадаги ишлар қўламини кенгайтириш, халқимизни арзон ва сифатли дори-дармон воситалари ҳамда тиббиёт буюмлари билан таъминлаш даражасини оширишда муҳим дастуруламал бўлмоқда.

Ушбу ҳужжат асосида соҳа бўйича мутасадди ташкилотлар ҳамкорлигида тиббиётда кенг қўлланиладиган 343 номдаги ижтимоий аҳамиятга эга дори-дармон воситалари ва тиббиёт буюмлари учун катъий нархларни белгилаш тартиби жорий этилди. Қарорда 2017 йилнинг 1 январидан эътиборан четдан олиб келинадиган, шунингдек, мамлакатимиз иш-лаб чиқарувчиларидан сотиб олинadиган дори-дармон воситалари ва тиббиёт буюмларига қўйиладиган устамалар улгуржи савдо учун сотиб олинган қийматидан 15 фоиздан, чака-на савдо учун улгуржи нархидан 20 фоиздан ортиқ бўлишига йўл қўйилмаслиги катъий белгилангани аҳолининг барча тоифалари манфаатига хизмат қилмоқда².

Барча дорихоналарда бўлиши мажбурий бўлган 76 турдаги дори воситалари ва тиббий буюмлар ҳамда шифокор рецептсиз бериладиган 1033 турдаги дори-дармон воситалари рўйхати дорихоналарнинг харидорга қулай ва кўринарли жойига илиб қўйилмоқда. Тиб-биёт ходимлари ва дорихоналар масъуллари учун амалий семинарлар ташкил этилиб, қарорнинг моҳияти, унда белгиланган вазифалар тушунтирилмоқда.

Пенсионерлар, ногирон, ёлғиз кексалар, аҳолининг бошқа эҳтиёжманд тоифаларининг тўлақонли ҳаёт кечиришларини таъминлаш учун уларга тиббий-ижтимоий ёрдам кўрса-тиш тизимини янада ривожлантириш ва такомиллаштириш соҳасида бир қатор ишлар амалга оширилмоқда.

¹ «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2016 йил 26 декабрь, 51-сон.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги 4947-сон Фармони, 223-банд.

Халқимизга муносиб турмуш шароитини яратиб бериш, аҳоли соғлиғини сақлаш масаласи давлатимиз ва жамиятимизнинг доимий диққат марказида бўлиб келмоқда. Ҳаракатлар стратегиясида аёллар ва қизларнинг саломатлигини мустаҳкамлаш, улар орасида жисмоний тарбия ҳамда спортни омдалаштириш, шунингдек, кексалар, ўзгалар парваришига муҳтож, уруш ва меҳнат fronti қатнашчилари, ижтимоий ҳимояга муҳтож шахсларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш билан боғлиқ долзарб чора-тадбирлар ҳам қамраб олинганлиги юртимизда «Инсон манфаатлари ҳар нарсадан улуғ» тамойилининг амалга оширилишини таъминлашда муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг нечанчи банди «Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва соғлиқни сақлаш тизимини такомиллаштириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш» деб номланади?
2. Бугунги кунда Давлат бюджетининг неча фоизи ижтимоий соҳани ривожлантиришига йўналтирилмоқда?
3. Ҳаракатлар стратегиясига мувофиқ тиббиёт соҳасида мавжуд қайси муаммоларни бартараф этиш режалаштирилмоқда?
4. Аҳолига ижтимоий хизматлар кўрсатишда давлат-хусусий шериклигини ривожлантириш нималарда ўз аксини топади?
5. Республикамизда 2016 йилда тиббиёт соҳасини ривожлантириш, аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш борасида қандай натижалар қўлга киритилди?
6. Президентимиз 2017 йил 5 январь ва 7 февраль кунлари бўлиб ўтган йиғилишларда соғлиқни сақлаш соҳасини, хусусан, бирламчи тиббий-санитария ёрдами хизматини янада такомиллаштириш юзасидан аниқ таклифлар ишлаб чиқиш вазифасини қўйган эди. Ушбу топшириқлар юзасидан соғлиқни сақлаш тизимида қандай саъй-ҳаракатлар олиб борилмоқда?
7. Болалар саломатлигини сақлашнинг асосий муаммолари нималардан иборат?
8. Ўзбекистонда соғлиқни сақлаш ва соғломлаштириш масалалари ёш авлод тарбиясида қандай ўрин тутади?
9. Нима учун аёлларнинг жамиятимиздаги ўрни ва нуфузини, ижтимоий фаоллигини янада ошириш турмушимизни фаровон этиш билан узвий ва чамбарчас боғлиқ?
10. Тиббий маданият нима?
11. Мустақиллик йилларда фармацевтика соҳасида эришилган ютуқлар ҳақида нималарни биласиз?
12. Бугунги кунда фармацевтика саноатида қанча корхоналар фаолият юритмоқда?
13. Мамлакатимиз аҳолисини арзон ва сифатли дори-дармон воситалари ҳамда тиббиёт буюмлар билан таъминлаш борасида олиб борилаётган изчил ислохотлар ҳақида гапириб беринг.
14. Ўзбекистонда фармацевтика соҳасини янада ривожлантириш учун ташиқил этилиши режалаштирилаётган фармацевтика саноат зоналари ҳақида маълумот беринг.
15. Ижтимоий ҳимоя деганда нимани тушунасиз?
16. Аҳолининг кам таъминланган қатламига қандай тиббий-ижтимоий ҳимоя ёрдамлари кўрсатилмоқда?
17. Бугунги кунда мамлакатимизда пенсия ёшидаги инсонлар қанча?
18. Юртимизда пенсионерлар, ногирон, ёлғиз кексалар, аҳолининг бошқа эҳтиёжманд тоифаларини қўллаб-қувватлашга қаратилган қандай қарор ва фармонлар қабул қилинди?
19. «Нуроний» жамғармаси фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қандай ишлар амалга оширилмоқда?

4.3. АРЗОН УЙ-ЖОЙЛАР БАРПО ЭТИШ БЎЙИЧА МАҚСАДЛИ ДАСТУРЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШ, АҲОЛИНИНГ ҲАЁТ ШАРОИТЛАРИ ЯХШИЛАНИШНИ ТАЪМИНЛОВЧИ ЙЎЛ-ТРАНСПОРТ, МУҲАНДИСЛИК-КОММУНИКАЦИЯ ВА ИЖТИМОЙ ИНФРАТУЗИЛМАНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ҲАМДА МОДЕРНИЗАЦИЯ ҚИЛИШ

Ўзбекистонда мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб амалга оширилган ислохотлар жараёнида аҳолининг турмуш фаровонлигини ҳамда ҳаёт сифатини ошириш юзасидан катта яратувчилик ишлари амалга оширилди. Бугунги кунда Давлат бюджетининг қарийб 60 фоизи ижтимоий соҳани ривожлантиришга йўналтирилмоқда. Бу аҳолининг ҳаёт сифати яхшиланишига хизмат қилмоқда. Шу билан бирга аҳолини, айниқса кишлоқ аҳолисини янги, шинам уй-жойлар билан таъминлаш борасида катта ишлар амалга оширилмоқда. Аҳоли даромадлари кўпайиши эса уларнинг ҳаёт фаровонлигини юксалтиришга асос бўлмоқда.

Шу билан бирга «Республикамизда жадал суръатлар билан замонавий йўл-транспорт ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси ташкил қилинмоқда. Жумладан, Қамчик довонидан ўтадиган, ноёб тоғ тунелини ўз ичига олган Ангрен – Поп темир йўл тармоғи, Тошғузор–Бойсун–Қумқўрғон темир йўли қурилди. Тошкентдан Самарқанд, Қарши ва Бухорога йўловчи ташийдиган юқори тезликдаги темир йўл қатнови очилди. Халқаро аэропортлар модернизация қилинди, Навоий аэропорти негизида халқаро логистика маркази ташкил қилинди ва Ўзбекистон миллий автомагистралари барпо этилди»¹.

Эришилган ютуқлар билан бирга аҳолининг ўсиб бораётган талаб-эҳтиёжларини тўлароқ қондириш, уларнинг самарали ишлаши ҳамда ҳаёти учун муносиб шароитлар яратиш халқимиз фаровонлигини таъминлашда муҳим заруриятга айланмоқда ва бу Ўзбекистонни янада ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади.

Шуларни ҳисобга олиб, 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишлари бўйича қуйидаги вазифаларни амалга ошириш белгилаб берилган:

– аҳоли, энг аввало, ёш оилалар, эскирган уйларда яшаб келаётган фуқаролар ва уй-жой шароитини яхшилашга муҳтож бошқа фуқароларнинг яшаш шароитини имтиёзли шартларда ипотека кредитлари ажратиш ҳамда шаҳар ва кишлоқ жойларда арзон уйлар қуриш орқали янада яхшилаш;

– аҳолининг коммунал-маиший хизматлар билан таъминланиш даражасини ошириш, энг аввало, янги ичимлик суви тармоқларини қуриш, тежамкор ва самарали замонавий технологияларни босқичма-босқич жорий этиш орқали кишлоқ жойларда аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлашни тубдан яхшилаш;

– одамларнинг экологик хавфсиз муҳитда яшашини таъминлаш, маиший чиқиндиларни қайта ишлаш комплексларини қуриш ва модернизация қилиш, уларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, чиқиндиларни йўқ қилиш бўйича замонавий объектлар билан таъминлаш;

– аҳолига транспорт хизмати кўрсатишни тубдан яхшилаш, йўловчи ташиш хавфсизлигини ошириш ва атроф муҳитга зарарли моддалар чиқишини камайтириш, ҳар томонлама қулай янги автобусларни сотиб олиш, автовокзал ва автостанцияларни қуриш ҳамда реконструкция қилиш;

– йўл инфратузилмаси қурилиши ва реконструкция қилинишини давом эттириш, энг аввало, минтақавий автомобиль йўлларини ривожлантириш, хўжаликлараро кишлоқ автомобиль йўлларини, аҳоли пункти кўчаларини капитал ва жорий таъмирлаш;

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги нутқи. // «Халқ сўзи», 2016 йил 9 сентябрь.

– янги электр энергия ишлаб чиқариш қувватларини куриш ва мавжудларини модернизация қилиш, паст кучланишли электр тармоқлари ва трансформатор пунктларини янгилаш асосида аҳолини электр энергияси ҳамда бошқа ёқилғи-энергия ресурслари билан таъминлашни яхшилаш, шунингдек, қайта тикланадиган энергия манбаларидан фойдаланишни кенгайтириш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш;

– театр ва томоша масканларини, маданий-маърифий ташкилотлар ва музейлар фаолиятини ривожлантириш ҳамда такомиллаштириш, уларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш.

Ушбу устувор вазифаларни ҳал этиш бўйича «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да Ҳаракатлар стратегияси доирасида амалга оширишга оид Давлат дастурида комплекс тадбирлар ишлаб чиқилган. Уларга кўра, 2017 йилда аҳолига қишлоқ жойларда янги намунавий лойиҳалар асосида 15000 та арзон уй-жой курилади. Бунинг учун давлат бюджети ва аҳолининг маблағлари ҳамда тижорат банклар кредитлари ҳисобидан 2121526,6 миллион сўм сарфланади. Шундан 350000 миллион сўми давлат бюджети, 1292575,1 миллион сўми банк кредитлари ва 478951,5 миллион сўми аҳолининг бадал маблағлари ҳисобланади.

Шунингдек, 2017 йил давомида қишлоқ жойларда намунавий уй-жой массивларига 415,3 километр электр ва 316,9 километр табиий газ тармоқлари, 291 километр ички йўллар ҳамда 134 та бозор инфратузилма объекти курилади.

Шаҳарларда эса жорий йилда аҳолининг ҳаёти даражаси ва сифатини яхшилаш учун намунавий лойиҳалар асосида 191 та арзон ва қулай кўп қаватли уй курилади ва бунинг учун аҳоли бадал маблағлари ва банкларнинг 897100 миллион сўм кредитлари сарфланади.

Шу билан 8121 та оила арзон уй-жойлар билан таъминланиб, аҳолига узоқ муддатли имтиёзли ипотека кредитлари ажратилади.

Ҳаракатлар стратегиясига мувофиқ, 2017 йилда 202200 миллион сўм Давлат бюджети маблағлари ҳамда 112 миллион доллар Халқаро молия институтлари кредитлари ҳисобидан аҳолининг ичимлик суви таъминотини яхшилашга йўналтирилган қуйидаги чора-тадбирлар амалга оширилади:

а) марказлашган капитал қўйилмалар ҳисобидан қишлоқ аҳоли пунктларида ичимлик суви иншоотларини куриш ва реконструкция қилиш амалга оширилади ҳамда янги тармоқлар тортилади;

б) Халқаро молиявий институтларнинг кредит маблағларини жалб этиш ҳисобидан ичимлик суви ва канализация тизимларини ривожлантириш ва модернизация қилиш лойиҳалари амалга оширилади.

Жаҳон банки иштирокида Сирдарё вилояти Боевут, Ховос, Мирзаобод, Сардоба ва Оқолтин туманлари, Бухоро вилояти Олот ва Қоракўл туманларида ичимлик суви таъминотини яхшилаш лойиҳаси ҳамда Бухоро ва Самарқанд шаҳарларида канализация тизимини реконструкция қилиш лойиҳалари амалга оширилади.

Осиё тараққиёт банки иштирокида Фарғона, Марғилон ва Жиззах шаҳарларида канализация тизимини реконструкция қилиш ҳамда Тошкент вилояти Қибрай ва Зангиота туманларида ичимлик суви таъминотини яхшилаш лойиҳаларини амалга ошириш кўзда тутилган.

Шунингдек, ОПЕК ва Саудия тараққиёт жамғармаси иштирокида Самарқанд вилояти Қўшработ тумани қишлоқ аҳолисининг ичимлик суви таъминотини яхшилаш ҳамда Ислон тараққиёт банки иштирокида Сирдарё вилоятининг Гулистон, Янгиер ва Ширин шаҳарларида канализация тизимини реконструкция қилиш лойиҳалари амалга оширилади.

Натижада аҳоли кенг қатламлари, айниқса, қишлоқ аҳолиси учун янада қулай ва муносиб ижтимоий-маиший шарт-шароитлар яратилади. Ҳудудларда 995,9 км ичимлик суви тармоқлари тортилиб, 672 та аҳоли пунктида ичимлик суви таъминоти яхшилана-

ди. Туманлар ва шаҳарларнинг ичимлик суви, канализация тизимлари ривожланади ва модернизация қилинади.

Мамлакатимизнинг барча шаҳар ва туманларида қаттиқ маиший чиқиндиларни санитария йўли билан тозалаш ва зарарсизлантириш тизими янада такомиллаштирилади. Мазкур йўналишдаги ишларда Ўзкоммунхизмат, Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, Молия вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари иштирок этади ва 167 300 миллион сўм сарф-харажатлар қилинади. Шундан 99 300 миллион сўмини Давлат бюджети маблағлари ташкил этади.

Ушбу чора-тадбирларни амалга ошириш орқали тартибсиз равишда тўпланадиган 1428 та қаттиқ маиший чиқинди ахлатхоналари тугатилади.

Санитария корхоналарининг моддий-техник базаси мустаҳкамланиб, жумладан, 237 та махсус техника харид қилинади, 94 та гараж қурилади ва чиқиндилар учун 168 та элак қурилмалари ўрнатилади.

Ҳаракатлар стратегиясига биноан, 2017 йилда аҳолига транспорт хизмати кўрсатиш тизимини яхшилаш мақсадида:

– Мамлакатимиз ҳудудлари бўйича 86 та янги автобус йўналишини ташкил этиш ва йўлга қўйиш;

– йўловчи ташиш корхоналари томонидан 537 та янги автобус сотиб олиш ва қатновга қўйиш;

– транспорт инфратузилмасини ривожлантириш мақсадида ҳудудларда 13 та авто-станция қуриш ва реконструкция қилиш тадбирлари амалга оширилади. Шу билан бирга, Тошкент шаҳар жамоат транспортида электрон тўлов тизими жорий этилади.

Транспорт хизмат лойиҳаларини амалга ошириш натижасида: аҳолига кўрсатилаётган автотранспорт хизмати сифати оширилиб, янада қулайликлар яратилади; аҳолига сифатли транспорт хизматлари кўрсатишга эришилади; транспорт хизматидан олинadиган даромад ҳажмининг 15 фоизга ўсишини таъминлайди.

Ушбу тадбирлар учун 72200 миллион сўм банк кредитлари, лизинг ва ташувчиларнинг маблағлари, 3900 миллион сўм тижорат банклари кредитлари жалб этилади. Тошкент шаҳар жамоат транспортида электрон тўлов тизимини жорий этиш учун 35000 миллион сўм тижорат банклари кредитлари сарфланади.

Ҳаракатлар стратегиясини амалга ошириш Давлат дастурига асосан, 2017–2021 йилларда паст кучланишли электр тармоқларини модернизация қилиш ва янгилаш дастурига мувофиқ, 2017 йилда 5,1 минг километр электр тармоқларини, 1040 та трансформатор пунктини қуриш ва реконструкция қилиш режалаштирилган. Ушбу йўналишдаги тадбирларни амалга оширишга жами 445800 миллион сўм мабалағлар харажат қилинади. Шундан, 132600 миллион сўми «Ўзбекэнерго», 313200 миллион сўми «Ўзсаноатқурилишбанк» кредит маблағлари ҳисобланади. Натижада, мамлакатимиз ҳудудидаги 2721 та маҳаллада истеъмолчиларнинг электр таъминоти сифати ва ишончилигини оширишга, тармоқларнинг ночор ҳолати билан боғлиқ ўчишлар сонини кескин камайтиришга эришилади.

Ҳаракатлар стратегияси Давлат дастурида аҳоли ва корхоналарга қўмир маҳсулотларини сотиш инфратузилмасини қуйидаги йўллар билан янада ривожлантириш тадбирлари кўзда тутилган:

1. «Ўзбекқўмир» АЖ дистрибьюторлик марказларининг 84та қўмир сақлаш масканини қуриш, реконструкция қилиш ва таъмирлаш;

2. Ҳар бир қўмир сақлаш омборида брикетлар миқдорини йилига 880 минг тонна чиқариш имконини берувчи 84 дона қўмирни брикетлаш ускуналарини ишга тушириш;

3. Қўмир конларини очиш ва қўмир қазиб олишнинг замонавий технологияларини жорий этиш ҳисобидан қўмир қазиб олишни 2022 йилга келиб 11,67 млн. тоннагача кўпайтиришга қаратилган инвестиция лойиҳалари амалга оширилади.

Ушбу чора-тадбирларни амалга ошириш учун «Ўзбеккўмир» АЖнинг маблағлари ҳамда тижорат банкларининг кредитлари сарфланади. Натижада аҳолининг энергия таъминоти яхшиланади.

2017–2018 йилларда Мамлакатимизда замонавий савдо инфратузилмасини яратиш ҳамда туманлар ва шаҳарларнинг архитектура қиёфасини яхшилаш мақсадида 242 та деҳқон (озиқ-овқат) бозорини оптималлаштириш ва реконструкция қилиш ишлари амалга оширилади ҳамда уларнинг ҳудудида 40 та замонавий гипермаркет, 63 та супермаркет ҳамда 139 та минимаркет ташкил этилади.

Ушбу тадбирларга 200000 миллион сўм тижорат банклари кредитлари ҳамда тадбиркорларнинг инвестиция маблағлари сарф қилинади. Натижада; аҳолига кўрсатиладиган савдо хизматларини яхшилашга, янги замонавий савдо ташкилотларини яратишга ҳамда деҳқон бозорлари фаолиятини тартибга солишга эришилади.

Ҳаракатлар стратегиясининг «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга ошириладиган Давлат дастурида театрларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва уларнинг фаолиятини ривожлантиришга қаратилган чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш белгиланган. Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси кинематографиясини 2017–2021 йилларда янада ривожлантириш чора-тадбирларини амалга ошириш кўзда тутилган. Ушбу чора-тадбирларни амалга ошириш учун 2017 йилнинг I ва IV чорагида Маданият вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, Молия вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари ҳамда Ўзбекино ва Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги масъулигида Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Вазирлар Маҳкамаси қарорлари лойиҳалари ишлаб чиқилади.

Президент қарори кинематография тизимининг ташкилий тузилмасини ҳамда норматив-ҳуқуқий базасини такомиллаштириш, кинематография объектларининг моддий-техник базаси ва архив фондиди янгилаш, бу соҳада маҳсулот сифатини ошириш, кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишнинг замонавий усулларини амалда қўллаш имконини беради.

Вазирлар Маҳкамаси қарориди Мамлакатимиз театрларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва уларнинг ижодий фаолиятини ривожлантириш орқали аҳолига сифатли маданий хизмат кўрсатиш механизмлари асослаб берилади. Ҳаракатлар стратегиясида аҳолининг дам олиши ҳамда замонавий маданият марказларини ташкил этишга катта устувор вазифа сифатида қаралган. Хусусан, 2017 йил давомида Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 25 июндаги «2013–2018 йилларда замонавий маданият ва аҳоли дам олиш марказларини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 178-сон қарори ижросини таъминлаш мақсадида 100 та марказда таъмирлаш ва жиҳозлаш ишларини якунлаш чораларини кўриш ва уларни фойдаланишга топшириш ҳамда 100 та маданият ва истироҳат боғини таъмирлаш ва жиҳозлаш кўзда тутилган.

Шунингдек, Сурхондарё вилояти ҳайвонот боғининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, Фарғона ва Самарқанд шаҳарларида ҳайвонот боғларини ташкил этиш режалаштирилган. Ушбу тадбирларни амалга ошириш учун 85000 миллион сўм Давлат бюджети, маҳаллий бюджетларнинг қўшимча маблағлари, хайрия ва инвестиция маблағлари сарфланади. Тадбирларни амалга ошириш натижасида аҳолининг, айниқса, ёш авлоднинг ўсиб бораётган маданий-маърифий эҳтиёжларини қондириш, уларнинг бўш вақтини самарали ва мазмунли ўтказишини ташкил этишга эришилади. Шу билан бирга, аҳоли маданиятини янада юксалтириш, унинг мароқли ҳордиқ чиқаришига кўмаклашиш, ҳудудларимизни янада обод ва фаровон қилиш, аҳоли, жумладан, ёш авлоднинг маданий дам олишини таъминлаш, уларни она табиатга муҳаббат руҳида тарбиялаш, уни асраб-авайлашни тарғиб қилиш имкониятлари кенгайди.

Ўзбекистонни янада ривожлантиришнинг устувор йўналишларини ўзида акс эттирган Давлат дастурининг устувор вазифаларида «2017–2027 йилларда музейлар фаолиятини такомиллаштириш ва моддий-техник базасини мустахкамлаш комплекс чора-тадбирлари дастурини ишлаб чиқиш» кўзда тутилган. Ушбу устувор вазифани амалга ошириш бўйича Маданият вазирлиги, Молия вазирлиги, Иктисодиёт вазирлиги, Давархитектқурилиш, Туризмни ривожлантириш давлат қўмиталари, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларига Вазирлар Маҳкамаси қарори лойиҳасини тайёрлаш топширилган. Қарорни амалга ошириш халқимизнинг бой тарихий ва маданий меросини янада чуқур ўрганиш, тарғиб қилиш, бойитиб бориш, ишончли муҳофаза қилиш имкониятларини яратади. Шунингдек, музейлар фаолияти такомиллашади ва уларнинг моддий-техник базаси замон талаблари асосида мустахкамланади.

Ана шу устувор вазифаларни ўз муддатида ва сифатли амалга ошириш учун ҳозирги вақтда Молия вазирлиги ҳузурида «Тоза сув» махсус жамғармаси, Уй-жой коммунал хўжалиги вазирлиги ташкил этилади. Шунингдек, кафолатланган ва барқарор электр қуввати етказиб бериш мақсадида Шаҳар ва қишлоқ аҳолисининг электр энергияси таъминотини яхшилаш дастури ишлаб чиқилмоқда¹.

Шу билан бирга аҳолига транспорт хизмати кўрсатишни яхшилашда муҳим аҳамиятга эга бўлган автомобиль йўлларини бошқаришнинг самарали тизимини шакллантириш бўйича Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 февралдаги Фармони қабул қилинди. Унга кўра, Автомобиль йўллари бўйича давлат қўмитаси ташкил қилинди. Бу эса Ўзбекистонда ҳамма тоифадаги автомобиль йўлларидан фойдаланиш, уларни ривожлантириш масалаларини тизимли равишда ҳал этишни таъминлайди.

Дастурда кўзда тутилган тадбирларни бажарилиши натижасида муҳандислик-коммуникация тармоқлари, ижтимоий ва бозор инфратузилмаси комплекси билан биргаликда янги лойиҳалар асосида арзон уй-жойлар қуриш ҳисобига қишлоқ жойларида яшовчи 60-65 минг аҳолини замонавий уй-жой билан таъминлашга эришилади.

Қишлоқ жойларида барпо этилаётган намунавий массивлар аҳоли учун сифатли яшаш шароитлари ва қулайликлар яратиш мақсадида ичимлик суви, электр ва табиий газ тармоқлари, ички йўллар ва бозор инфратузилмаси объектлари билан таъминланади.

Юқорида баён қилинган барча чора-тадбирлар мамлакатимизда инсон манфаатларини руёбга чиқаришда қўйилган муҳим кадам ҳисобланади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Аҳолига арзон уй-жой қаерларда барпо этилади ва қурилиш қандай манбалар ҳисобидан молиялаштирилади?
2. Қишлоқ аҳолисини тоза ичимлик суви билан таъминлашни яхшилаш учун қандай тадбирлар амалга оширилади?
3. Шаҳар ва туманларда қаттиқ маиший чиқиндиларни йўқ қилиш (зарарсизлантириш) қандай натижаларга олиб келади?
4. Аҳолига транспорт хизматларини яхшилаш қандай амалга оширилади ва бунинг натижасида нимага эришилади?
5. Аҳолини электр энергияси ва қўмир билан таъминлашни яхшилашни йўлга қўйиш учун қандай чоралар амалга оширилади ва бунинг натижасида нималарга эришилади?
6. Ўзбекистонда маданий-маърифий масканлар фаолиятини ривожлантириш учун қандай тадбирлар амалга оширилади?

¹ **Шавкат Мирзиёев.** Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор таракқиёт кафолатидир. Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг VIII съезидаги маъруза. Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг расмий сайти.

4.4. ТАЪЛИМ ВА ФАН СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш, малакали кадрлар тайёрлаш сиёсатини ривожлантириш ҳамда таълим моддий-техник базасини мустаҳкамлашдаги чора-тадбирлар тизими. Мамлакатимизда 2016 йилда сиёсий-ҳуқуқий, иқтисодий, маънавий соҳалар билан бир қаторда, ижтимоий соҳада ҳам чуқур сифат ўзгаришлари рўй берди. Истиклол йилларида республикаимизда ижтимоий соҳага йўналтирилган харажатлар ҳажми 5 баробар кўпайтирилди. Ҳар йили давлат бюджетининг қарийб 60 фоизи соғлиқни сақлаш, таълим, коммунал хўжалик, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш соҳаларидаги вазифалар ижросига йўналтирилмоқда. Жамият ижтимоий соҳасининг энг муҳим таркибий қисмларидан бири таълим-тарбия соҳаси бўлиб, унинг ривожини сиёсий-ҳуқуқий, иқтисодий ва маънавий соҳаларга бевосита таъсир этади ҳамда ижтимоий соҳалар меъёрий моҳиятини, камолот даражасини белгилаб беради.

Таълим ва фан соҳасини ривожлантириш давлат сиёсати маъно-мазмунидан ва унинг долзарблигидан келиб чиқиб, уни қуйидагича изоҳлаш мумкин: *биринчидан*, янги таълим тизими, баркамол авлод кадрларини тайёрлашдаги ўзгаришлар ва янги ёндашувлар, замонавий касб соҳаларининг пайдо бўлгани ҳамда унинг мамлакатимиз шароити билан боғлиқлигидир; *иккинчидан*, таълим тушунчаси ижтимоий-иқтисодий тараққиёт натижасида муайян даврдан бошлаб, инсон фаолиятининг алоҳида мустақил соҳасига айланиб, жамиятнинг ижтимоий тажрибасини кейинги босқичга узатади; *учинчидан*, таълим инсон шахсининг интеллектуал-маънавий қирраларини шакллантириш, унинг жамият ишлаб чиқариши ва ижтимоий, сиёсий, маданий, маърифий ҳаётида фаол ва муваффақиятли иштирокини таъминлашга қаратилган ҳаракатлар йиғиндиси бўлиб, маърифат ҳамда билим беришни англатади; *тўртинчидан*, фан жамиятнинг ижтимоий институтларидан бири бўлиб, табиат ва жамият ҳаётини акс эттирувчи ижтимоий онг шакли. У катта илмий салоҳиятни, ижодий куч-қувватни бирлаштириб, маънавий баркамол инсонни тарбиялашга, мамлакатда қудратли илмий салоҳиятни яратишга хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони билан Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурининг «Ижтимоий соҳани ривожлантириш» деб номланган тўртинчи йўналишида¹ мактабгача таълим муассасаларининг қулайлигини таъминлаш, умумий ўрта, ўрта махсус ва олий таълим сифатини яхшилаш ҳамда уларни ривожлантириш чора-тадбирларида туради.

Узлуксиз таълим тизимининг фаолият олиб бориши таълим дастурларининг изчиллиги асосида таъминланади ва қуйидаги таълим турларини ўз ичига олади:

1. Мактабгача таълим.
2. Умумий ўрта таълим.
3. Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими.
4. Олий таълим.
5. Олий ўқув юртидан кейинги таълим.
6. Кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш.
7. Мактабдан ташқари таълим.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, ривожланган мамлакатларда таълим самарадорлиги, тараққиётнинг 16 фоизи – моддий-техник базага, 20 фоизи – ахборот ресурсларига, 64 фоизи – инсон омилига боғлиқ. Бу учала омил бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, таълим-тарбиянинг моддий-техник базаси, мавжуд ресурсларидан, имкониятларидан оқилона фойдаланиш инсон мафаатига хизмат қилади ва унинг рационал ривожланишини белгилаб беради. 2017–2018 йиллар давомида юртимизда 459 та мактабгача таълим муассасаси капитал таъмирланди ва замонавий талабларга мос равишда жиҳозланди.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони // «Халқ сўзи», 2017 йил 8 февраль.

Бугунги кунда таълимни ривожлантиришга йўналтирилаётган хорижий техник ёрдам ҳажми тобора ортиб бормоқда. Ўтган даврда бу борадаги ёрдам 500 миллион доллардан ортиб кетди. Осиё тараққиёт банкининг салкам 290 миллион доллар маблағи, Жанубий Корея ҳукуматининг 110 миллиондан ортиқ, Жаҳон банкининг 33 миллион, ОПЕК фонди, Саудия фонди, Ислом тараққиёт банкининг 42 миллион, Германия ҳукуматининг «КФВ» банки орқали йўналтирилган қарийб 20 миллион ва бошқа донорларнинг 100 миллион доллардан ортиқ ёрдамани кайд этиш лозим¹. Бу эса таълим жараёнининг бевосита давлат назоратида эканининг сўзсиз исботидир. Яъни, давлат эртанги кун истиқболлини ўйлаб, таълим жараёнида ана шундай йирик ислохотларни амалга оширмоқда.

Таълим-тарбия ва тиббиёт муассасалари моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, ижтимоий инфратузилма объектларини жадал ривожлантириш учун 2015 ва 2016 йилларда давлат бюджети жами харажатларининг қарийб 60 фоизи йўналтирилди. Шу жумладан, таълим ва илм-фанни ривожлантиришга 34,3 фоиз маблағ сарфланди.

Бугунги кунда таълим давлат сиёсатининг энг устувор йўналишига айланди. Давлат бюджетидан таълимга ажратилган маблағлар бюджет харажатлар қисмининг 33,7 фоизи даражасида режалаштирилиб таълим соҳасига йўналтирилаётган харажатлар ҳажми мамлакатимиз ЯИМ таркибида 10–12 фоизни ташкил этади. Ҳолбуки, жаҳон тажрибасида бу кўрсаткич 3–5 фоиздан ошмайди. Қарийб 9,5 минг ёки мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган мактабларнинг деярли барчасида қурилиш, капитал реконструкция ва таъмирлаш ишлари амалга оширилди. Ўқув масканларининг замонавий ўқув лаборатория, мебель жиҳозлари билан таъминлангани таълим сифати ва мазмунига юксак эътибор қаратилмоқда.

Мамлакатимиз иқтисодиётининг стратегик тармоғи сифатида туризмни жадал ривожлантириш учун қулай иқтисодий ва ташкилий-ҳуқуқий шарт-шароитлар яратиш, ҳудудларнинг улкан туризм салоҳиятидан янада тўлиқ ва самарали фойдаланиш, туризм тармоғини бошқаришни тубдан такомиллаштириш, миллий туризм маҳсулотларини яратиш ва уларни жаҳон бозорларида тарғиб қилиш, туризм соҳасида Ўзбекистоннинг ижобий қиёфасини шакллантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 2 декабрдаги «Ўзбекистон Республикасининг туризм соҳасини жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4861 сон фармони қабул қилинди. Фармонга кўра, Бухоро давлат университетида туризм факультети очилди. Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Бухоро қадимий меъморчилик обидаларига бой. Айни пайтда бу ерда анъанавий маданий-тарихий туризм билан бир қаторда сайёҳликнинг экологик, спорт, даволаш-соғломлаштириш каби қатор турларини ривожлантириш борасида катта имкониятлар мавжуд. Бундан самарали фойдаланиш мақсадида Бухоро шаҳрида туристик эркин иқтисодий ҳудуд ташкил этиш ғояси илгари сурилди. Фармонда белгиланган ўрта муддатли истиқболда туризм соҳасидаги давлат сиёсатининг мақсадли ва устувор йўналишларида тармоқ учун, айниқса, менежмент ва маркетинг соҳасида малакали кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш масаласи ҳам илгари сурилган эди. Зикр этилган факультет ана шу вазифалар ечимига қаратилган тадбирлар доирасида очилди².

Яна шуни таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кам таъминланган оилалар ва уларнинг болаларини давлат томонидан моддий қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор қаратилган. Хусусан, бугунги кунда давлат томонидан кам таъминланган оилалар ва уларнинг болаларини давлат томонидан моддий қўллаб-қувватлашнинг қуйидаги механизмлари мавжуд:

¹ **Ислом Каримов.** Бизнинг йўлимиз демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш. 20-жилд. – Т.: «Ўзбекистон», 2012. 189–192-бетлар.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 2 декабрдаги ПФ–4861-сон «Ўзбекистон Республикасининг туризм соҳасини жадал ривожлантиришни таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида»-ги Фармони// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 49-сон, 558-модда, 2017 й., 1-сон, 3-модда.

– ота-оналар тўлови жорий этилган барча таълим муассасаларида кам таъминланган оилаларнинг болаларини бадал тўловларидан озод қилиш (Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 декабрдаги ПҚ–744-сон қарори);

– мактабларда кам таъминланган оилаларнинг болаларини қишки кийим-бош тўплами билан текин таъминлаш (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 20 августдаги 409-сон қарори);

– умумтаълим муассасаларида кам таъминланган оилаларнинг болаларини дарсликлар тўплами учун ижара тўловларидан озод қилиш ва бошқалар (Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 1 июлдаги ПҚ–363-сонли қарори).

Мамлакатимизда 9+3 схемаси бўйича 12 йиллик узлуксиз умумий таълим тизимига ўтилди, янги типдаги, замонавий мактаб, коллеж ва лицейлар қурилди, олий таълим тизими жаҳон тажрибаси ва иқтисодий-техник базаси, сабоқ бериш стандартлари бутунлай янгиланди.

Шавкат Мирзиёев

2017 йилда амалга ошириладиган тадбирлар туфайли Халқ таълими вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Молия вазирлиги, Давлат тест маркази, ЎЗННТМА зиммасига аҳолининг ижтимоий ночор қатламларининг сифатли таълим олиш имконияларини кенгайтириш мақсадида инклюзив таълим тизими самарадорлигини ошириш бўйича комплекс чора-тадбирлар ишлаб чиқиш топширилди. Вазирлар Маҳкамасининг шу борадаги қарори лойиҳасида куйидаги амалий натижалар назарда тутилган:

1) ногирон болаларни зарур махсус адабиётлар ва ўқув қўлланмалар билан таъминлашни қамраб олувчи инклюзив тизимни янада ривожлантириш;

2) инклюзив таълим тизими ўқитувчиларига имтиёзлар бериш;

3) jismoniy imkoniyati cheklangan talabalarning oliy o'quv yurtlarida ta'lim olish imkoniyatlarini yanada kengaytirish;

4) ногирон болаларни уйда ўқитадиган педагогларнинг ишини рағбатлантириш.

Бугунги кунда аксарият мактабгача таълим муассасаларининг моддий-техник базаси замон талабларига жавоб бермайди. Болаларни мактабгача таълимга қамраб олиш кўрстагичи ҳамон пастлигича қолмоқда. Шу боисдан ҳам 2200 та мактабгача таълим муассасасининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш учун жами 2,2 триллион сўм маблағ ажратиш кўзда тутилмоқда. Мактабгача таълим муассасалари тармоғи 50 та янги қурилиш ҳамда мавжуд муассасаларнинг 1167 тасини реконструкция қилиш ва 983 тасини мукамал таъмирлаш орқали кенгайтирилади¹.

Мактабгача таълим муассасалари йил давомида

Мактабгача таълим муассасаларининг 106 таси реконструкция қилинади ва 195 таси капитал таъмирланади; Мебель ва бошқа инвентарлар билан таъминланади.

Бунинг учун умумтаълим, ўрта махсус касб-хунар ва тиббиёт муассасаларини реконструкция қилиш, мукамал таъмирлаш ва жиҳозлаш бюджетдан ташқари жамғармаси маблағлари, Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан қурилиш-монтаж ишлари учун 195 миллиард сўм миқдориди маблағ ажратилади.

(2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг 5 та устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастури.// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами 2017 йил, №6, 133-б.)

4.4.1-расм.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 29 декабрдаги «2017–2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори. // «Халқ сўзи», 2016 йил 31 декабрь.

Кейинги йилларда мактабгача таълим муассаларининг фаолият самарадорлигини ошириш ва моддий-техник базасини мустаҳкамлашга йўналтирилган қатор тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Биргина 2015–2016 йиллар давомида 459 та мактабгача таълим муассасаси мукамал таъмирланди ва замонавий талабларга мос равишда жиҳозланди.

Мактабгача таълим сифатини юксалтириш – баркамол авлодни тарбиялашнинг муҳим шарти. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузасида таълим-тарбия соҳасини янада ислоҳ этиш ва танқидий баҳолаш, уни такомиллаштириш масаласи ҳам алоҳида эътибор қаратди. «Аввалги учрашувларда таълим ва илм-фан, давлатнинг ёшларга доир сиёсатини амалга ошириш, таълимнинг янги, замонавий усулларини, жумладан, ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш соҳасидаги ишлар аҳволи танқидий таҳлил қилиб берилган эди. Бу борадаги долзарб вазифаларни амалга ошириш ёшларимиз, жамиятимиз ва мамлакатимизнинг келажаги учун стратегик аҳамиятга эга экани сабабли ушбу соҳадаги ишлар шахсан Бош вазирга юклатилган. Биринчи вазифа – мактабгача таълим соҳасида. Очiq тан олишимиз керак, биз бу муҳим соҳадаги ишларни эътибордан четда қолдирдик. Ушбу соҳада болаларни қамраб олиш 27 фоизни ташкил этади»¹. Бугунги кунда мактабгача таълим муассаларининг таълим дастурлари ва ўқув-тарбиявий режаларига қўйилган давлат талабларини такомиллаштириш долзарб масалалигича қолмоқда. Мутахассисларнинг тадқиқотларига кўра, инсон бутун умри давомида оладиган барча маълумотларнинг 70 фоизини беш ёшгача бўлган муддатда қабул қилади. Илк ҳаётий тасаввурлар, инсон тафаккурида пойдевор бўлувчи тушунчалар бола онгида айнан шу пайтда шаклланади. Демак, ўғил-қизларимизни соғлом ва баркамол этиб тарбиялаш, уларнинг келажақда бахтли бўлишида нафақат оила, шу билан бирга, мактабгача таълим муассасалари ҳам муҳим ўрин эгаллайди.

Мавжуд муаммоларни амалий бартараф этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 29 декабрдаги «2017–2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори қабул қилинди ва унинг асосида дастур ишлаб чиқилди.

Мазкур қарор мактабгача таълим тизими моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, уларни малакали педагог кадрлар билан таъминлаш, болаларни мактаб таълимига тайёрлаш даражасини тубдан яхшилаш, таълим-тарбия жараёнига замонавий дастурлар ва технологияларни татбиқ этиш, фарзандларимизни интеллектуал, ахлоқий, эстетик ва жисмоний ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиш каби долзарб масалаларни ҳал этишда муҳим дастуруламалдир. Бинобарин, мазкур ҳужжатга мувофиқ, мактабгача таълим тизими янада такомиллаштирилиб, янги муассасалар курилади, мавжудлари реконструкция қилинади ҳамда мукамал таъмирланади. Болаларни мактаб таълимига тайёрлаш бўйича ташкил қилинадиган қисқа муддатли гуруҳларда ўғил-қизларнинг керакли билимларни эгаллашига алоҳида эътибор қаратилади.

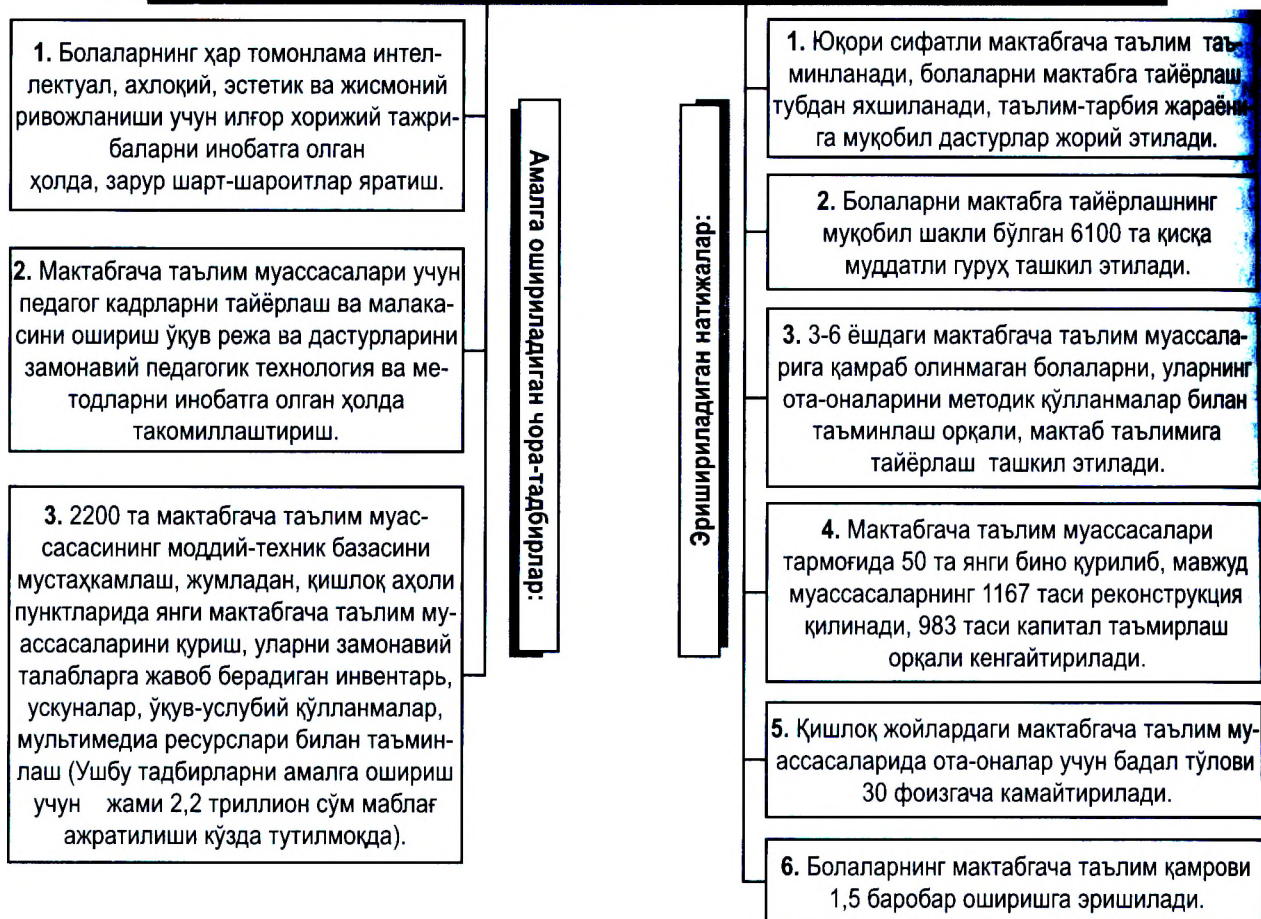
Шунингдек, қарорда қишлоқ жойларда янги мактабгача таълим муассасаларини куриш, уларни замонавий талабларга жавоб берадиган жиҳозлар, ўқув-методик қўлланмалар ва мультимедиа воситалари билан таъминлаш назарда тутилган.

Бугун боғча ёшидаги болаларнинг зийраклик билан ахборот технологияларини ўзлаштириб олаётгани мактабгача таълим муассасаларида ўқув-тарбия дастурларини илғор хорижий тажрибалар асосида такомиллаштиришни талаб этади.

Мазкур қарор асосида қабул қилинган дастурда кенг қўламли комплекс тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилган (4.4.2-расм).

¹ **Шавкат Мирзиёев.** Танқидий таҳлил, қатъий тартиб интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. – Т.: «Ўзбекистон», 45-бет.

2017–2021 йилларда куйидаги кенг кўламли комплекс тадбирлар амалга оширилади

4.4.2-расм.

Умумий ўрта таълим сифатини ошириш, фанларни чуқурлаштирилган тарзда ўрганишга янгича ёндашув – баркамол авлодни тарбиялаш гарови. Бугунги кунда миллионлаб болаларимиз янгитдан барпо этилган ва реконструкция қилинган 10 мингга яқин мактабларда, 1556 та лицей ва коллежда, 70 дан зиёд олий ўқув юртларида янги таълим тизими асосида билим ва тарбия олиб, замонавий касб-хунарларга эга бўлиб, ҳаётда ўз муносиб ўрнини топмоқда, мамлакатимиз таълим моделининг самараси ва рақобатдошлиги халқаро майдонларда тан олинмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 15 февралдаги «Маданият ва спорт соҳасида бошқарув тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони билан мусиқий таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш мақсадида Халқ таълими вазирлигига қарашли Р.Глиэр ва В. Успенский номидаги Республика ихтисослаштирилган академик мусиқа лицейлари, Республика ихтисослаштирилган мусиқа ва санъат мактаби Маданият вазирлиги тизимига ўтказилди («Халқ сўзи», 2017 йил 17 февраль).

Болалар спортини ривожлантириш ва оммавийлаштириш бўйича олиб борилаётган ишларни сифат жиҳатидан кучайтириш, болалар спорти объектларининг моддий-техник базасини янада мустаҳкамлаш, спорт таълими ва спорт захираларини тайёрлаш тизимини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон болалар спортини ривожлантириш жамғармаси ижро аппарати, спорт ва йўналиши бўйича 256та спорт мактаби ва спорт йўналишидаги мактаб-интернатлар Халқ таълими вазирлиги ихтиёридан Жисмоний тарбия ва спорт давлат қўмитаси тасарруфига ўтказилди.

Мамлакатимиздаги 367 та умумтаълим мактабининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш тадбири туфайли йил давомида

Тадбир асосида умумтаълим, ўрта махсус, касб-хунар ва тиббиёт муассасаларини реконструкция қилиш, мукамал таъмирлаш ва жиҳозлаш бюджетдан ташқари жамғармаси маблағларидан қурилиш-монтаж ишлари учун 389200 миллион сўм, жиҳозлаш ишлари учун 59000 миллион сўм молиялаштирилмоқда.

Бунда тадбир туфайли:

- ➔ 9 та янги мактаб қуриш;
- ➔ 268 та мактабни реконструкция қилиш;
- ➔ 90 та мактабни капитал таъмирлаш;
- ➔ Мактабларни мебель, ўқув лаборатория жиҳозлари ва бошқа инвентарлар билан таъминлаш режалаштирилган.

Кутилаётган натижа:

- ➔ Мамлакатимиздаги 367 та умумтаълим мактабининг моддий-техник базаси мустаҳкамланади;
- ➔ Ўқувчиларнинг таълим олишлари ва ўқитувчиларнинг фаолият юритишлари учун қулай шарт-шароитлар яратилади.

4.4.3-расм.

Болалар спортининг оммавийлигини ошириш ҳамда мусиқа ва санъат таълимини ривожлантириш учун қулай шароитлар яратиш орқали:

I. Амалга ошириладиган тадбир туфайли:

- 1) 251 та умумтаълим мактаби қурилади.
- 2) 12 та болалар ва ўсмирлар спорт мактабида спорт заллари барпо этилади;
- 3) 9 та ёпиқ сузиш ҳавзалари қурилиб, 2 таси реконструкция қилинади;
- 4) 8 та болалар мусиқа ва санъат мактаби янгидан қурилади ва 12 таси реконструкция қилинади.
- 5) Бу чора-тадбирлар учун болалар спортини ривожлантириш жамғармаси маблағлари томонидан 373200 миллион сўм ҳажмида маблағ ажратилади.

II. Эришиладиган натижалар:

- 1) Чора-тадбирлар натижасида болалар спортининг оммавийлиги ошади.
- 2) Мусиқа ва санъат таълимини ривожлантириш учун қулай шароитлар яратилади.

Умуман, умумий ўрта таълими тизими ислохотларини янада демократлаштириш туфайли чет тиллар ҳамда математика, физика, кимё, биология каби бошқа муҳим ва талаб юкори бўлган фанларни чуқур ўрганиш ёшларнинг билим ва салоҳиятини янада оширишга, мамлакатнинг барқарор ривожланишига хизмат қилади.

Тизимда раҳбар ва педагог кадрларнинг ма-софадан малака ошириши бўйича замонавий методлар жорий этилган. Биргина 2016 йилда 93 мингдан ортиқ раҳбар ва педагог кадрлар 140 та малака тоифаси асосида ўз маҳоратини оширди.

Ҳозирги кунда юртимиздаги умумтаълим мактабларида 389 минг 740 нафар педагог фаолият юритмоқда. Жумладан, 2016 йилда ўқитувчилар билим даражасини ўрганиш бўйича синовлар ўтказилди. Жами 20 минг 119 нафар ўқитувчидан 17250 (89,5 фоизи) нафари синовдан муваффақиятли ўтди. Қолган 2869 нафар ўқитувчи навбатдан ташқари малака ошириш курсларида ўз билимини ошириб бормоқда.

2017 йил 14 январда бўлиб ўтган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисида давлатимиз раҳбари таълим-тарбия тизимида ўқув режа ва дастурларини тубдан қайта кўриб чиқиш зарурлигини қайд этди. Таълим муассасаларида дарсларни самарали ташкил этишда, етук кадрлар билан бир қаторда таълимга доир меъёрий ҳужжатлар, ўқув-услубий таъминотнинг ўрни катта. Президентимиз томонидан ўқитишнинг замонавий методо-

Болалар ва ёшларга махсус фанлар, мамлакатимиз ва жаҳон цивилизацияси тарихини, хорижий тилларни ва замонавий компьютер дастурларини чуқур ўрганиш вазифалари ҳали сифатли ва тўлиқ ҳолда ечилгани йўқ.

Шавкат Мирзиёев

логиясини яратиш ва амалиётга жорий этиш, ўқувчиларнинг онгли равишда касб-хунар танлаш иштиёкини кучайтириш, дарсликларни яратишга бутунлай янгича ёндашиш каби долзарб вазифалар айнан шу мақсаддан келиб чиққан ҳолда қўйилмоқда. Ҳақиқатан ҳам, глобаллашув жараёнининг жадаллашуви ўқув дастурларини тубдан қайта кўриб чиқишни, кенг билимга эга бўлган, мантиқий фикрлай оладиган ёшларни вояга етказишга хизмат қиладиган, такомиллашган меъёрий ҳужжатлар, ўқув-методик мажмуаларни яратишни тақозо этмоқда.

Методик хизматнинг ўқитувчи эҳтиёжига асосланган янги шакллари яратиш, таълим сифатини баҳолаш жараёнига ахборот-коммуникация технологияларини кенг татбиқ этиш ҳам муҳим вазифалардан ҳисобланади. Бу каби ишларнинг йўлга қўйилиши айни пайтда аҳолининг ҳақли эътирозига сабаб бўлаётган бир қатор муаммоларни, жумладан, ўқув муассасаларида таълим-тарбия жараёнидаги камчиликларнинг барҳам топишига хизмат қилади.

Мақтаб ўқувчиларига чет тилини ўргатиш борасида ўзига хос ёндашувлар танланди, хусусан, болалар чет тилини ўрганиш баробарида, миллий қадрият ва анъаналаримизга солиштирган ҳолда, тили ўрганилаётган халқ маданияти билан танишади. Дарсликларга ўзбек ҳамда жаҳон адабиёти ижодкорлари ижодидан намуналар ҳам киритилганки, бу болаларда мутолаа маданиятини шакллантиришга хизмат қилади.

Касб-хунар коллежи талабаларини бозор иқтисодиёти талабларига жавоб берадиган мутахассисликлар бўйича тайёрлаш ҳамда ишга жойлаштириш борасидаги ишларни такомиллаштириш. 2017–2021 йилларда амалга оширилаётган тадбирлар туфайли мамлакатимиздаги 135 та ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасасининг моддий-техник базаси мустаҳкамланади. Сўнгги йилларда коллеж битирувчилари томонидан ўз бизнесини ташкил этишга бўлган интилиш кучайиб бораётганини яққол кузатиш мумкин. Битирувчиларнинг ўз бизнесини ташкил этиш истаги ошиб боришига қуйидаги омиллар таъсир кўрсатмоқда:

1. Коллежларда таълим-тарбия иши замон талаблари даражасида ташкил этилаётгани, ўқув устахоналарининг соҳага оид энг илғор воситалар билан жиҳозлангани натижасида битирувчиларда ўзи танлаган мутахассислик бўйича етарли билим ва касбий кўникмаларни ўзлаштириш имкони кенгайиб бормоқда.

2. Кичик бизнес ва тадбиркорлик давлат томонидан ҳар томонлама қўллаб-қувватламоқда.

3. Битирувчиларни тадбиркорлик фаолиятига кенг жалб этиш мақсадида ҳудудларда «Микрокредитбанк», Савдо-саноат палатаси, «Камолот» ЁИХ билан ҳамкорликда «Ёш тадбиркор – юртга мададкор», «Менинг бизнес ғоям» каби мавзуларда турли семинарлар ва кўрик-танловлар ташкил этилмоқда.

4. Тижорат банклари томонидан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш истагини билдирган битирувчиларга имтиёзли кредитлар берилмоқда.

Касб-хунар коллежлари битирувчиларини иш билан таъминлаш масаласига давлат раҳбарининг бевосита жон куйдириши бежиз эмас. Бу – мамлакат эртасининг ҳал қилувчи кучи бўлган ёшлар ҳаёти, қолаверса, уларнинг ортида турган одамлар, оилалар тақдирига дахлдор бўлган масаладир.

Касб-хунар коллежлари битирувчиларининг корхоналарни танлаши қуйидаги кўрсаткичлар асосида амалга оширилмоқда:

– бўш иш ўринларининг мавжудлиги;

– ўқувчи ва талабалар учун иш ўринларини ташкил этиш имкониятининг мавжудлиги;

– меҳнат бозорида рақобатдош, юқори талабга эга мутахассисликка ўргатиш имкониятининг мавжудлиги;

- доимий иш ўрнига қабул қилиш имкониятининг мавжудлиги;
- касб-хунар ўқитиш, малака ошириш шароитларининг мавжудлиги.

Акциядорлик тижорат «Қишлоқ қурилиш банк» кичик бизнес субъектларини қўллаб-қувватлаш мақсадида банкнинг ўз маблағлари ҳисобидан касб-хунар коллежлари битирувчиларига 26,6 миллиард сўм миқдорида кредит ва микрокредитлар тақдим этди («Халқ сўзи», 2017 йил 26 январь). (4.4.4-расм)

Мамлакатимизда 135 та ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасасининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш тадбири туфайли

Амалга ошириладиган тадбирлар:	Эришиладиган натижалар:
<ul style="list-style-type: none"> ➤ 44 та ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаси реконструкция қилинади; ➤ 91 та ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаси капитал таъмирланади; 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Мамлакатимиздаги 135 та ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасасининг моддий-техник базаси мустаҳкамланади; ➤ Ўқувчиларнинг таълим олишлари ва ўқитувчиларнинг фаолият юритишлари учун қулай шарт-шароитлар яратилади.
<p>(2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг 5 та устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастури.// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами 2017 йил, №6, 133-б.)</p>	

4.4.4-расм.

Таълим ва ўқитиш сифатини баҳолашнинг халқаро стандартларига ўтишда олий таълим муассасалари фаолияти ва самарадорлигини оширишдаги устувор вазифалар. Ўзбекистонда олий таълим муассасалари сони – 60 та, ОТМ филиаллари – 11 та, хорижий давлатлар олий таълим муассасаларининг филиаллари – 7 тани ташкил этади.

Бугунги кунда олий ўқув юртларимизда 260 минг нафардан зиёд талаба ҳаётнинг ўзи талаб этаётган 850 дан ортиқ йўналиш ва мутахассисликлар бўйича билим олишмоқда¹.

Биргина 2016 йилнинг ўзида олий таълим тизими ривожланишини янги босқичга олиб чиқишга қаратилган 10 дан ортиқ меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Жумладан, Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетини ташкил этиш, Ўзбекистон Миллий университети, Тошкент давлат техника университети ва Тошкент давлат педагогика университети фаолиятини янада такомиллаштириш, олий таълим тизимини хорижий ўқув ва илмий адабиётлар билан таъминлашга қаратилган қатор фармон ва қарорларнинг қабул қилиниши ёшларимизнинг жаҳоннинг ривожланган мамлакатларидаги таълим стандартларига тўла мос келган билимларни эгаллашларига, уларнинг ижодий ва интеллектуал салоҳиятларини оширишга хизмат қилмоқда.

Президентимизнинг 2011 йил 20 майдаги «Олий таълим муассасалари моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ–1533-сон Қарори бўйича 2011–2016 йилларга мўлжалланган дастурни амалга ошириш учун 277 миллиард сўмдан ортиқ маблағ йўналтирилди. Мамлакатимиз олий ўқув юртларининг моддий-техник базасини

Ёшларимизнинг мустақил фикрлайдиган, юксак интеллектуал ва маънавий салоҳиятга эга бўлиб, дунё миқёсида ўз тенгдошларига ҳеч қайси соҳада бўш келмайдиган инсонлар бўлиб камол топиши, бахтли бўлиши учун давлатимиз ва жамиятимизнинг бор куч ва имкониятларини сафарбор этамиз.

Шавкат Мирзиёев

¹ О. Жамолидинова, Ф. Аминов. Замонавий билим ва юксак интеллектуал салоҳиятга эга ёшлар – буюк келажакимиз кафолати // «Маърифат», 2016 йил 26 ноябрь.

мустақкамлашга йўналтирилаётган маблағлар ҳажми тобора ортиб бораётганини алоҳида таъкидлаш лозим. 2016 йилда 13 та олий таълим муассасаси, жумладан, Қорақалпоғистон, Бухоро ва Самарқанд давлат университетлари, Фарғона политехника институтидаги қурилиш ва реконструкция ишларида 355 миллиард сўмлик ишлар бажарилди. Шунингдек, Тошкент давлат стоматология институти бинолари, Тошкент шаҳридаги Инҳа университети ва Сингапур менежментни ривожлантириш институти филиалларининг янги ўқув корпуслари қурилди».

2011–2016 йилларда олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини модернизация қилиш ва мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш бўйича дастури:

1) ўқув-лаборатория бинолари, спорт иншоотлари ва талабаларнинг тураржойларини қуриб, реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш бўйича манзилли дастурларга киритилган олий таълим муассасаларининг рўйхатини ўз ичига олди;

2) олий таълим муассасаларида ташкил этиладиган замонавий илмий-тадқиқот лабораториялари ўз рўйхатига эга;

2011–2016 йилларда олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини модернизация қилиш дастури доирасида 19 та олий таълим муассасасида қурилиш реконструкция, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш бўйича қиймати 230 миллиард сўмлик ишлар бажарилди. Андижон давлат университети, Бухоро муҳандислик технологиялари институти, Ўзбекистон Миллий университетида янги ўқув бинолари барпо этилди. Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида 2 минг 200 талабага мўлжалланган янги замонавий ўқув корпуси, спорт мажмуаси, шунингдек, ўқув жараёнига жалб этилган хорижлик мутахассислар учун меҳмонхона барпо этилди. Навоий давлат кончилик институтида янги ўқув биноси қурилди. 2014 йилда Тошкент тиббиёт академиясининг стоматология факультети, Андижон, Бухоро, Самарқанд ва Нукус шаҳарларида Тошкент давлат стоматология институти филиаллари очилди.

Худудлардаги олий таълим муассасалари учун

Амалга ошириладиган тадбирлар:	Эришиладиган натижалар:
<ul style="list-style-type: none"> ➔ Илмий-педагогик кадрлар захирасини яратиш мақсадида таянч олий таълим муассасаларида магистратура ва докторантурага мақсадли қабул квоталари жорий этилади. 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Ўзбекистон Республикаси Президентининг олий таълим муассасаларига қабул бўйича қарорига тааллуқли таклифлар ишлаб чиқилади. ➔ Худудлардаги олий таълим муассасалари учун илмий-педагогик кадрлар тайёрланади. ➔ Чекка худудлар учун мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишга учун шароитлар яратилади.

4.4.5-расм.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 28 июндаги «Юридик кадрлар тайёрлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ–1990-сон қарори ижроси юзасидан Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 23 августдаги «Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ–1602-сон қарори ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 20 июлдаги «Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида»ги 341-сон қарорига мувофиқ, шунингдек, Тошкент давлат юридик университетида ўқув жараёнини янада такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ва Адлия вазирлиги қарори асосида Тошкент давлат юридик университетида ўқитишнинг модуль тизими шароитларида талабалар билимини назорат қилиш тартиби ва баҳолаш мезонлари тўғрисидаги низом ишлаб чиқилиб тасдиқланди.

Низомга кўра, университет талабалари (бундан буён матнда талабалар деб юритилади) билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг мақсади – юқори малакали, рақобатдош, мамлакатда ўтказилаётган демократик ва ҳуқуқий ислохотларнинг юқори талабларига, замонавий халқаро стандартларга жавоб бера оладиган юридик кадрларни тайёрлаш ҳамда талабаларда мустақил таълим олиш, таълим сифатини бошқарган ҳолда юридик фаолиятнинг тегишли соҳаларида тизимли таҳлил қилиш ва бошқарув кўникмаларини ривожлантириш, талабаларнинг модулларни ўзлаштиришида бўшлиқлар ҳосил бўлишининг олдини олиш, уларни аниқлаш ва бартараф этишдан иборат. Шунингдек, модуль алоҳида ўқув фани бўлиб, ўзида билимга оид ҳамда касбий жиҳатларни қамраб олади ва талабанинг фан дастурини ўрганиши натижасида шаклланган билим, кўникма ва малакаларини назорат қилишнинг тегишли тури билан яқунланади¹.

«2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасида олий таълим тизимини тубдан такомиллаштириш Дастурини ишлаб чиқиш» билан боғлиқ Президент қарори лойиҳаси натижасида:

1) академик соҳа, ўқув дастурлари ишлаб чиқилиб, тасдиқланади, бунда:

– ўқув жараёнини ташкил этиш;
– пуллик хизматлар кўрсатиш ва молиялаштиришнинг кўшимча манбаларини излашда олий ўқув юртлари ваколатларини кенгайтириш йўли билан уларнинг мустақиллиги босқичма-босқич ривожлантирилади.

2) миллий кадрларнинг рақобатдошлигига ва умумжаҳон амалиётига асосланган олий таълим миллий тизимининг сифати ошишига олиб келади.

– Болония жараёни иштирокчи мамлакатлари дипломларини ўзаро тан олиш;
– ўқитувчи ва талабалар билан алмашув дастурларини амалга оширишга кўмаклашувчи 1999 йил 19 июндаги Болония декларациясига қўшилиш масаласи кўриб чиқилади.

Илм-фан тараққиётининг янги босқичи: фан, илмий-тадқиқот, инновацион ютуқларни рағбатлантириш ва уларни амалиётга жорий этишнинг самарали механизмларини яратиш ҳамда ихтисослашган лаборатория, юқори технология марказлари ва технологияларни жорий этиш. 2016 йил 30 декабрда Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг мамлакатимизнинг етакчи илм-фан намояндалари билан учрашувида қайд этганидек, фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграциясини янада такомиллаштириш муҳим аҳамиятга эга. Бугун жаҳоннинг етакчи университетлари, илмий марказлари ва фанлар академиялари билан илмий ҳамкорликни янада мустаҳкамлашни замоннинг ўзи талаб қилмоқда. Мамлакатимиз ва жамиятимизнинг замон талаблари даражасида ривожланишини илм-фансиз тасаввур қилиш қийин. Илм-фан тараққиётида фундаментал тадқиқотлар муҳим аҳамият касб этади. Айнан улар орқали янги билимлар ўзлаштирилади ва назариялар шакллантирилади. Келгуси амалий тадқиқотлар ва инновацион ишланмалар учун мустаҳкам асос яратилади.

Бугунги замон барча соҳалар қаторида илм-фанни ҳам янги босқичга кўтаришни талаб қил-

Биз 2017–2021 йилларда олий ўқув юртлари тизимини янада ривожлантириш дастурини қабул қилиб, ушбу соҳадаги мавжуд муаммоларни бартараф этишга, олий таълим тизимини янги сифат босқичига кўтаришга қаттиқ бел боғлаганмиз.

Шавкат Мирзиёев

Биз бу йўналишдаги ишларимизни танқидий баҳолаган ҳолда, 2017–2021 йилларда олий ўқув юртлари тизимини янада ривожлантириш бўйича дастур ишлаб чиқишимиз ва уни ҳаётга татбиқ этишимиз керак бўлади.

Шавкат Мирзиёев

¹ Тошкент давлат юридик университетида ўқитишнинг модуль тизими шароитларида талабалар билимини назорат қилиш тартиби ва баҳолаш мезонлари тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида// Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 16-сон, 172-модда.

моқда. Бу борадаги ишлар бугун изчил ва тизимли давом этмоқда. Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 17 февралда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси фаолиятини такомиллаштириш ва рағбатлантириш тўғрисида»ги фармонида мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий тараққиётида илм-фаннинг ўрнини янада мустаҳкамлаш, академиклар фаолиятини ҳар томонлама қўллаб қувватлаш, юқори малакали кадрлар тайёрлаш сифатини оширишни рағбатлантириш мақсадида бир қатор муҳим чора-тадбирлар белгиланган¹.

Президентимиз Фармонида мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий тараққиётида илм-фаннинг ўрнини янада мустаҳкамлаш, академиклар фаолиятини ҳар томонлама кучайтириш, юқори малакали кадрлар тайёрлаш сифатини оширишни рағбатлантириш каби қатор муҳим чора-тадбирлар белгиланди.

Агар иқтисодий жиҳатдан энг тараққий этган давлатлар тажрибасига назар ташласак, бу юксалиш замирида илм-фанни тубдан ривожлантириш турганига гувоҳ бўламиз. Мисол учун, Японияни олайлик. Иккинчи жаҳон урушидан сўнг «Кунчиқар юрт» жудаям оғир аҳволга тушиб қолган эди. Ўша вақтда бу ўлкада асосий эътибор инсоннинг бошини «тўйдириш», яъни унга кучли билим беришга қаратилди. Натижада илм-фан тараққиётига ажратилган сармоя бугунги кунгача ўзининг ижобий самарасини кўрсатиб келяпти. Бугун илм-фанга қаратилаётган эътибор ҳам узоқни кўра билиш, ёруғ келажак сари ташланган кадамдир.

Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг етакчи илм-фан намояндалари билан бўлган мулоқотида кўп масалалар муҳокама қилиниб, таклиф ва мулоҳазалар ўртага ташланди, яъни қуйидаги долзарб масалалар тилга олинди:

1. Мамлакатимизда юқори салоҳиятга эга, жаҳон миқёсида эътироф этилган олимлар кўплиги, улар ўз мактабларини яратиши, шогирдлар тарбиялаши лозим.

2. Жаҳоннинг етакчи институтлари, илмий марказлари ва Фанлар академиялари билан илмий ҳамкорликни янада ривожлантириш. Ўзбек олимлари жуда ҳам катта захира тўплаганлар, уни ривожлантириш зарур.

3. Юқори салоҳиятга эга кадрлар тайёрлаш масаласини такомиллаштириш, илмий кадрлар ва юқори малакали мутахассислар, дунё даражасидаги янги олимлар авлодини тайёрлаш даркор.

4. Илм-фан тараққиётида фундаментал тадқиқотлар муҳим аҳамиятга эга. Айнан улар орқали янги билимлар ўзлаштирилади ва назариялар шакллантирилади, келгуси амалий тадқиқотлар ҳамда инновацион ишланмалар учун мустаҳкам асос яратилади.

5. Илм-фан иқтисодиётнинг барча тармоғи тараққиётида катта ўрин тутаети, давлат эса бу йўлда аввало олимларга суянади. Чунки, илм-фан ва ишлаб чиқариш ўртасида интеграция бўлиши – долзарб масала.

Ўзбек халқининг тарихий-маданий ва интеллектуал меросини кўз қорачиғидек асраб-авайлаш ҳамда кўпайтириш, шунингдек, ёш авлодни умуминсоний ва миллий анъаналар ҳамда кадриятлар руҳида тарбиялашга алоҳида эътибор қаратиш зарур. Таъкидлаш керакки, мазкур масала давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурининг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 14 январдаги кенгайтирилган мажлисидаги маърузасида, Фанлар академияси аъзолари билан ўтказган учрашув ва мулоқоти давомида бу борада асосан иккита асосий вазифани ҳал этиш лозимлигини баён этди:

¹ Шавкат Мирзиёев. Илм-фан ютуқлари – тараққиётнинг муҳим омили// «Халқ сўзи», 2016 йил 31 декабрь.

1. Илмий муассасаларнинг моддий-техник базасини илғор хорижий марказлар даражасида ва олимларнинг талабларига мувофиқ, сезиларли равишда мустаҳкамлаш керак. Бунда, албатта, давлатнинг эҳтиёжлари ва унинг мақсадли вазифалари инобатга олиниши шарт.

2. Академикларни ҳар тарафлама қўллаб-қувватлаш, жумладан, моддий рағбатлантириш бўйича аниқ чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш лозим.

2017 йилнинг 1 январидан бошлаб академикларга энг кам ойлик иш ҳақининг 10 баробари миқдоридан жисмоний шахслар даромадига солинадиган солиқлардан озод этилган ойлик ганорар белгиланади. Бундан ташқари, улар учун санаторий муассасаларида ҳар йили бепул соғломлаштириш курсидан фойдаланиш ҳуқуқи назарда тутилди. Академиклар илмий, таълим ва ишлаб чиқариш жараёнларига кенг жалб этилиб, уларга юқори малакали кадрлар тайёрлашда фаол иштирок этишлари учун зарур имкониятлар яратилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 февралдаги «Фанлар академияси фаолияти, илмий тадқиқот ишларини ташкил этиш, бошқариш ва молиялаштиришни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори илм-фан соҳасида тўпланиб қолган муаммоларни ҳал этишга қаратилган кенг қўламли аниқ мақсадли ишларни амалга оширишни кўзда тутди. Мазкур қарор мунособати билан замонавий талаблар асосида Фанлар академиясининг асосий вазифа ва фаолиятининг устувор йўналишлари белгилаб берилди.

Агар сен халқингни бир йил боқмоқчи бўлсанг, бугдой эк, ўн йил боқмоқчи бўлсанг дарахт эк, агар асрлар давомида боқмоқчи бўлсанг билим эк.

**Конфуций,
Хитой файласуфи
(милоддан аввалги 551-479 йиллар)**

1. Илмий тадқиқот инфратузилмасини янада мустаҳкамлаш мақсадида Фанлар академияси таркибида бир қатор илмий-тадқиқот муассасалари ташкил қилиниб, қатор муассасалар Фанлар академияси таркибига қайтарилди. Бу эса турли фан тармоқлари бўйича мавжуд илмий салоҳиятни мужассамлантириб ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этиш имкониятини беради;

2. Фанлар академияси бошқарув аппарати ташкилий тузилмаси янада такомиллашади. Унинг таркибида физика-математика, техника фанлари, кимё-биология фанлари, ижтимоий-гуманитар фан бўлимлари, Фанлар академиясининг Навоий бўлими ташкил этилмоқда.

3. Фанлар академиясининг Қорақалпоғистон ва Навоий бўлимлари, Хоразм Маъмун академияси раислари мавқеи академия вице-президенти даражасига тенглаштирилди.

4. Илмий-тадқиқот муассасаларининг хўжалик ва тадбиркорлик фаолиятидан тушган соф фойданинг 10 фоизи ажратмалари ҳисобидан шаклландиган, салмоқли натижага эришган ФА илмий ходимларини рағбатлантириш жамғармаси ташкил этилмоқда.

5. Ўзбекистон Бош вазири раҳбарлигида Фан ва технологиялар бўйича давлат комиссияси тузилиб, унинг зиммасига илмий техника соҳасида ягона давлат сиёсати ишлаб чиқилиб, унинг устувор йўналишлари белгиланди. Ўзбекистон Республикаси Фан ва технологиялар агентлиги ташкил этилмоқда.

6. Фан ва технологиялар бўйича давлат комиссияси қошида юридик шахс мақомига эга бўлган илмий-техник фаолиятни қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамғармаси ташкил этилиб, қуйидаги мақсадга йўналтирилмоқда:

1) илмий-тадқиқот ва олий таълим муассасаларида янги типдаги ва замонавий юқори технологик асбоб-ускуналар билан жиҳозланган лаборатория ташкил этилмоқда;

2) олимларимиз томонидан давлат илмий-техник дастурлари доирасида яратилган интеллектуал мулк объектларини чет элда рўйхатдан ўтказиш харажатларини қоплайди;

3) замонавий лабораторияларни илмий асбоб ва ускуналар билан узлуксиз таъминлайди;

4) илмий тадқиқот ва олий таълим муассасаларининг жаҳондаги етакчи илмий электрон маълумотлар базасидан эркин фойдаланиши учун сарфланади;

5) ёш олимларнинг етакчи хорижий илмий марказлардаги қисқа муддатли илмий стажировкаларини молиялаштиради¹.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори лойиҳасида қуйидаги масалалар акс эттирилди:

1) илмий-тадқиқот муассасаларининг инновацион инфратузилмасини ривожлантириш, истиқболли соҳаларда кичик инновацион корхоналар, технологияларни ташкил этиш (биотехника, фармацевтика, озиқ-овқат саноати, электроника, роботтехникаси, металлургия, нанотехнология);

2) интеллектуал мулк объектларига бўлган ҳуқуқларни (муаллифлик ҳуқуқи, турдош ҳуқуқлар, ихтироларга оид ҳуқуқлар ва бошқалар) бузганлик учун жавобгарликни кучайтириш, шунингдек, бу соҳадаги давлат назоратини кучайтириш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 февралдаги «Олий ўқув юртидан кейинги таълим тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги Фармони қабул қилинди. Бу фармонга мувофиқ фан номзоди ва докторлик илмий даражасини бериш масаласи қайта кўриб чиқилди.

Умуман, иқтисодиётнинг инновацион тараққиётини таъминлаш илм-фаннинг ролини кучайтиришда амалга оширилаётган тизимли ишларнинг давоми бўлиб, 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг 5 та устувор йўналиши бўйича

Ҳаракатлар стратегиясини муваффақиятли амалга оширишга хизмат қилади².

Нафақат академик илм-фанни балки олий ўқув юртиларидаги илм-фанни ривожлантириш зарур. Бунга Фанлар академияси аъзолари билан яқинда ўтказилган учрашув ва узоқ муддатли мулоқот давомида қатъий ишонч қилдим.

Шавкат Мирзиёев

Умуман, хулоса қилиб айтганда, мустақиллик йилларида мамлакатимизда узлуксиз таълим тизими жаҳон талаблари даражасида, юксак маънавият заминиди қурилиб, давлат таълим стандартлари ва тегишли таълим дастурлари билан таъминланди. Узлуксиз таълим тизими умумдавлат дастурлари, мактабгача тарбия, бошланғич,

умумий ва мактабдан ташқари таълим асосида амалга оширилмоқда. Эндиликда узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш, малакали кадрлар тайёрлаш сиёсатини ривожлантириш ҳамда унинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш борасида қилинаётган ишлар муҳим аҳамият касб этади. Мактабгача таълим сифатини юксалтириш, умумий ўрта таълим сифатини ошириш, фанларни чуқурлаштирилган тарзда ўрганишга янгича ёндашув юксак тараққиёт гарови ҳисобланади. Касб-хунар коллежи талабаларини бозор иқтисодиёти талабларига жавоб берадиган мутахассисликлар бўйича тайёрлаш ҳамда ишга жойлаштириш давлатимиз ва жамиятимиз, маҳаллий ҳокимиятларнинг эътибор марказида турибди. Шунингдек, таълим ва ўқитиш сифатини баҳолашнинг халқаро стандартларига ўтишда олий таълим муассасалари фаолияти ва самарадорлигини ошириш тақозо этилмоқда. Илм-фан тараққиётининг янги босқичи, янги фан, илмий тадқиқот, инновацион ютуқларни рағбатлантириш ва уларни амалиётга жорий этишнинг самарали механизмлари яратилмоқда.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 февралдаги «Фанлар академияси фаолияти, илмий-тадқиқот ишларини ташкил этиш, бошқариш ва молиялаштиришни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори // «Халқ сўзи», 2017 йил 18 февраль.

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони // «Халқ сўзи», 2017 йил 8 февраль.

1. Таълим-тарбия соҳасининг яхлит, узлуксиз тизимини шакллантириш ва мустаҳкамлаш борасида қандай ишлар изчил давом эттирилди?
2. Умумтаълим мактабларининг 9-синф битирувчиларини, айниқса, қишлоқ жойларда касб-ҳунар коллежларига жалб этиш ишлари ҳақида гапириб беринг.
3. Юртимизда касб-ҳунар коллежлари битирувчиларини иш билан таъминлашга қандай эътибор қаратилмоқда?
4. Касб-ҳунар коллежлари билан иш берувчи корхоналар ўртасида қандай кооперация алоқалари ўрнатилди?
5. Ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларини малакали кадрлар билан таъминлашга қаратилган ислохотлар ҳақида нималарни биласиз?
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш ва аттестациядан ўтказиш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги Фармонидан қандай мақсадлар кўзланган?
7. Олий ўқув юртидан кейинги таълим, докторлик илмий ишларини тайёрлаш ва ҳимоя қилиш, илмий даража ҳамда илмий унвонлар беришнинг қандай тизими жорий этилмоқда?
8. Олий таълим тизимининг мамлакатимизни модернизация қилишдаги ўрни қандай?
9. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев 2016 йил 30 декабрда мамлакатимиз етакчи илм-фан намоёндалари билан учрашуви мазмун-моҳияти ҳақида қандай фикрдасиз?
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 29 декабрдаги «2017–2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарорида кўтарилган муаммолар таҳлилини баён этинг.

4.5. ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

2017 йил 7 февралда Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш. Мирзиёев томонидан қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ–4947-сон Фармоннинг 4-бандида «2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини

Инсон манфаатларини таъминлаш учун эса аввало одамлар билан, халқ билан мулоқот қилиш, уларнинг дарду ташвишлари, орзу-ниятлари, ҳаётий муаммо ва эҳтиёжларини яхши билиш керак.

Шавкат Мирзиёев

«Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастури тасдиқланди. Мазкур Фармоннинг 1-банди билан 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси тасдиқланди. Жисмонан соғлом, руҳан ва ақлан ривожланган, мустақил фикрлайдиган, Ватанга содиқ, қатъий ҳаётий нуктаи назарга эга ёшларни тарбиялаш, демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнида уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, ўрта махсус, касб-ҳунар ва олий таълим муассасалари битирувчиларини ишга жойлаштириш ҳамда хусусий тадбиркорлик соҳасига жалб этиш, ёш авлоднинг ижодий ва интеллектуал салоҳиятини қўллаб-қувватлаш ва рўёбга чиқариш, болалар ва ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш, уларни жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, ёшларни ижтимоий ҳимоя қилиш, ёш оилалар учун муносиб уй-жой ва ижтимоий-маиший шароитларни яратиш, ёшларга

оид давлат сиёсатини амалга оширишда давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, таълим муассасалари, ёшлар ва бошқа ташкилотларнинг самарали фаолиятини ташкил этиш 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида «**Ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштириш**» деб номланган алоҳида банд (4.5-банд)да акс эттирилди ва ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишларидан бирининг таркибида ўз ифодасини топди.

Ўзбекистон Президенти Ш. Мирзиёевнинг ташаббуси билан «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» деб аталган 2017 йилда ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштириш борасида жиддий ишлар қилиниши – 25 та топшириқнинг бажарилиши аниқ қилиб белгилаб қўйилди.

Маълумки, 2016 йилнинг 14 сентябрида Ўзбекистон Республикасининг 33 моддадан иборат «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги ЎРҚ–406-сон Қонуни қабул қилинди. Мазкур Қонуннинг қабул қилиниши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг 1991 йил 20 ноябрда қабул қилинган «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги 429–ХII-сон Қонуни ўз кучини йўқотди. Қонунларни қабул қилиш масаланинг бир жиҳати бўлса, уларни амалга оширишга қаратилган чора-тадбирларни кўриш унинг бошқа бир жиҳатидир. Шу ўринда «ёшларга оид давлат сиёсати» тушунчаси нимани англатишини билиб олишимиз лозим. *Ёшларга оид давлат сиёсати* деганда, давлат томонидан амалга ошириладиган ҳамда ёшларни ижтимоий жиҳатдан шакллантириш ва уларнинг интеллектуал, ижодий ва бошқа йўналишдаги салоҳиятини камол топтириш учун шарт-шароитлар яратилишини назарда тутадиган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий ва ҳуқуқий чора-тадбирлар тизими тушунилади. Ўзбекистон Республикасининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги Қонуни 6-моддасининг 1-қисмида *«ёшларга оид давлат сиёсати давлат дастурлари, ҳудудий ва бошқа дастурлар асосида амалга оширилиши мумкин»*, деб белгилаб қўйилган. Ўша модданинг иккинчи қисмида *«Давлат дастурлари, ҳудудий ва бошқа дастурлар ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, ёш фуқароларнинг шахсий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ҳамда маданий ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш ва рўёбга чиқаришни таъминлайдиган зарур шарт-шароитларни яратиш, жамият ҳаётида уларнинг ўрни ва фаоллигини ошириш, соғлом ва баркамол ёш авлодни тарбиялаш мақсадида ишлаб чиқилади ҳамда амалга оширилади»*, дейилади. Шундан келиб чиқиб, 2017 йилда *Ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга қаратилган қўшимча чора-тадбирлар дастурини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш* вазифаси қўйилди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори асосида тасдиқланадиган мазкур дастур доирасида ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, демократик давлат куриш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёнларида уларнинг фаоллигини ошириш, юксак маънавиятли, мустақил фикрловчи, қатъий ҳаётий позиция, кенг дунёқараш ва чуқур билимга эга бўлган ватанпарвар ёшларни тарбиялаш, уларда турли мафкуравий таҳдидларга қарши иммунитетни шакллантириш, иқтидорли ёшларни қўллаб-қувватлаш, ижодий ва интеллектуал салоҳиятини рўёбга чиқаришга кўмаклашиш, ёшларни ижтимоий ҳимоя қилиш, замонавий касб-ҳунарларни пухта эгаллашлари учун муносиб шароитлар яратишга қаратилган комплекс чора-тадбирлар амалга оширилади. Мазкур дастурнинг ижроси бўйича давлат ҳокимияти маҳаллий органларининг мутасадди ходимлари Ёшларга оид давлат сиёсатини амалга ошириш бўйича давлат дастури ижросини жойларда сифатли таъминлашга қаратилган билим ва кўникмаларини оширишга хизмат қиладиган давра суҳбатлари ва семинарлар ўтказди. Бундай ишларни бутун йил давомида амалга ошириш лозим бўлади.

Шу ўринда «ёшлар» тушунчасининг юридик мазмунига тўхталиб ўтайлик. Хўш, ёшлар деганда қонун ҳужжатлари кимни назарда тутайди? «Ёшларга оид давлат сиёсати

адабиёт орқали халқ маънавиятини юксалтириш, оилавий китоб ўқиш анъаналарини кенг тарғиб қилиш, ёзувчи ва китобхон ўртасидаги мулоқотни кучайтириш, ёшларни интеллектуал ривожланган ва маънан баркамол қилиб вояга етказишда китобнинг ўрни ва аҳамиятига, китоб мутолааси маданиятига бўлган эътиборни кучайтириш мақсад қилиб олинган.

Ўсиб келаётган авлоднинг китоб ва бошқа босма маҳсулотларга қизиқишини ўстириш мақсадида Ўзбекистон халқининг маданий-маърифий мероси, тарихи бўйича адабиётлар чиқарувчи нашриёт уйлари, босмахоналар, асар муаллифларига солиқ ва бошқа преференциялар тақдим этилади, иқтисодий рағбатлантириш чоралари кўрилади.

Ёшларни она Ватанимизга садоқат руҳида тарбиялаш, уларда санъатга бўлган қизиқишни кучайтириш, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларни ёритиш мақсадида бутун йил давомида Ўзбекистон Бадий академияси ва бир қатор вазирликлар ташкилотчилигида юртимизнинг чекка худудларида Бадий академия тизими ташкилотлари ва таълим муассасалари ҳамкорлигида *халқ рассомлари, халқ усталари билан бола-лар, ёшлар ва уларнинг ота-оналари учун «Бунёдкор халқим билан мулоқот – ижодим илҳоми» мавзусида маҳорат дарслари ва ижодий учрашувлар* ташкил этилади.

2017 йилнинг биринчи чорагида 2016/2017 ўқув йилининг 450 минг битирувчиси билан 200 минг корхона ва ташкилот, шунингдек, бир қанча таълим муассасалари маъмурияти ўртасида тўрт томонлама шартномалар тузилади, 803 та ихтисослаштирилган бўш иш ўринлари ярмаркаси бевосита касб-хунар коллежларида ўтказилади, тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўймоқчи бўлган талабаларга 360 миллиард сўм имтиёзли кредитлар ажратилади, ногирон ва кам таъминланган оила фарзандлари бўлган коллеж битирувчилари учун 50 мингта иш ўринлари банд қилинади (квоталанади). Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари битирувчиларини ишга жойлаштириш бўйича амалга ошириладиган бундай вазифаларни белгилашдан мақсад – ёшларни касб танлашга йўналтириш, ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари битирувчиларининг ишга жойлашишига кўмаклашиш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқиш, битирувчиларга ишлаб чиқариш амалиётларини ўташлари учун корхона ва ташкилотлар белгилаш ва уларни ишга жойлаштиришга кўмаклашишдан иборат.

Ёш авлодни тарбиялаш, унинг маънавияти ва маданиятини юксалтиришга қаратилган тадбирлар самарадорлигини ошириш мақсадида комплекс чора-тадбирлар режаси ишлаб чиқилади. Бу чора-тадбирлар қуйидагилардан иборат:

– «Биз-Ватанга таянчимиз», «Бизнинг энг катта таянчимиз ва суянчимиз, ҳал қилувчи кучимиз-ёшлар» деган шиорлар остида акциялар ташкил этиш;

– «Адабиёт ва санъат – шахс маънавиятини бойитиш ва юксалтириш омили» мавзусида ёзувчилар, шоирлар, санъаткорлар, адабиётшунос олимлар иштирокида учрашувлар ташкил этиш;

– бадий адабиётларни инвентаризациядан ўтказиш, ахборот-ресурс марказларини янги китоблар билан бойитиш;

– «Оила-маҳалла-таълим муассасаси ҳамкорлиги» мавзусида ахборот ва методик материаллар тайёрлаш;

– Ватанимиз равнақини таъминлашда ёшларнинг масъулиятини оширишга қаратилган «Энг буюк жасорат – маънавий жасоратдир» мавзусида давра суҳбатлари ташкил этиш;

– ёшлар онгига таҳдид солувчи ахборот хуружларининг олдини олиш, ёшларда Интернет ва бошқа ахборот ресурсларидан фойдаланиш маданиятини шакллантиришга қаратилган семинар-тренинглар ташкил қилиш;

– «Фуқаролик жамиятида шахс тарбияси ва унда оила институтининг ўрни» мавзусида анжуман ўтказиш.

тўғрисида»ги Қонуннинг 3-моддасига мувофиқ, **«ёшлар (ёш фуқаролар)** – ўн тўрт ёшга тўлган ва ўттиз ёшдан ошмаган шахслар»дир. **Ёш оила** деганда, эр-хотиннинг иккиси ҳам ўттиз ёшдан ошмаган оила ёхуд фарзанд (бола) тарбиялаб вояга етказаетган ўттиз ёшдан ошмаган ёлғиз отадан ёки ёлғиз онадан иборат бўлган оила, шу жумладан, никоҳдан ажралган, бева эркак (бева аёл) тушунилади. **Ёш мутахассис** деганда, олий ёки ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасасини битирган, таълим муассасасини битирганидан сўнг олган ихтисослиги бўйича уч йил ичида ишга кирган ва маълумоти тўғрисидаги ҳужжатда кўрсатилган ихтисослиги бўйича ишлаётганига уч йилдан кўп бўлмаган ўттиз ёшдан ошмаган ходим тушунилади. **Ёшлар тадбиркорлиги** деганда эса, юридик шахс ташкил этмаган ҳолда ёш фуқаролар томонидан, шунингдек, таъсисчилари ёш фуқаролар бўлган юридик шахслар томонидан амалга ошириладиган тадбиркорлик фаолияти тушунилади.

«Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги Қонуннинг 5-моддасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асосий йўналишлари белгилаб берилган. Ана шундай йўналишлардан бири сифатида ёш оилаларни маънавий ва моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, улар учун муносиб уй-жой ва ижтимоий-маиший шароитларни яратиш бўйича комплекс чора-тадбирлар тизимини амалга ошириш вазифаси белгиланган.

Қонуннинг 9-моддасида ёшларга оид давлат сиёсатини рўёбга чиқаришда иштирок этувчи органлар ва муассасалар тизимига таълимни давлат томонидан бошқариш органлари ва таълим муассасалари, давлат соғлиқни сақлаш тизимини бошқариш органлари ва соғлиқни сақлаш муассасалари, маданият ва спорт ишлари бўйича органлар, меҳнат органлари, прокуратура органлари, ички ишлар органлари, адлия органлари, мудофаа ишлари бўйича органлар кириши билан бир қаторда, бу борада бошқа органлар ва муассасалар ҳам қонун ҳужжатларига мувофиқ иштирок этиши мумкинлиги белгилаб берилган. Шундан келиб чиқиб, **ёш оилаларни қўллаб-қувватлаш ва уй-жой билан таъминлаш мақсадида ҳудудларда «Камолот» уйларини қуриш ва имтиёзли кредит асосида фаол ёшларга тақдим этиш** вазифаси белгиланди. Бундай уйлар лойиҳа-смета ҳужжатлари асосида тижорат банклари кредитлари эвазига қурилади. Мамлакатнинг ижтимоий ҳаётида фаол қатнашаётган ёш оилаларни янада қўллаб-қувватлаш мақсадида улар замонавий уй-жойлар билан таъминланади ва уларга узоқ муддатли ипотека кредитлари ажратилади.

Ўзбекистон Президентининг халқимиз ўртасида, айниқса ёшлар орасида китобхонлик анъанасини янада жонлантириш, китоб мутолаасига кенг эътибор қаратиш бўйича амалга ошираётган саъй-ҳаракатлари диққатга сазовордир. Ана шу йўлда 2017 йилнинг сентябрь ойида **ўқувчи ёшларнинг мафқуравий иммунитетини мустаҳкамлаш** мақсадида таълим муассасаларида «Мен севиб ўқиган китоб» ва «Энг яхши китобхон» танловлари ташкил этилади. Бунинг учун бюджетдан ташқари маблағлар ва хайрия маблағлари ҳисобидан 160 миллион сўм ажратиш кўзда тутилган. Бундай тадбирлар воситасида ўқувчи ёшлар турли ёт ғоя ва мафқуралардан ҳимоя қилинади, уларнинг мафқуравий иммунитетини мустаҳкамланади ҳамда жамиятда юксак маънавиятни қарор топтиришга ҳисса қўшилади.

2017 йил давомида аҳоли, айниқса, ёшларнинг интеллектуал ва маънавий эҳтиёжларини янада тўлароқ қондириш мақсадида «Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор» шиори остида Республика «Китоб байрами» анъанавий тадбири ва унинг доирасида «Китоб – миллатнинг бебаҳо маънавий ва маданий мероси» мавзусида илмий-амалий конференция ва «Болалар китоблари» анъанавий республика фестивали ташкил этилади ва ўтказилади. Ҳар бир туман марказида китоб дўконлари очилади ва улар янги асарлар билан бойитилади. 40 га яқин номдаги ўзбек мумтоз ва ҳозирги замон адабиёти, жаҳон мумтоз адабиёти дурдоналари нашр этилади ва ҳудудларда, хусусан, республика ахборот-ресурс марказларида уларнинг тақдимоти ўтказилади. Бундай эзгу ишларни амалга оширишдан

2017 йил учун белгиланган вазифалар қаторида Вазирлар Маҳкамасининг кириш синовларида чин етим, етим ва ногиронларга имтиёзлар яратиш, педагогларнинг илмий, услубий, маънавий-маърифий ва ташкилий-услубий ишлари самарадорлигини оширишни кўзда тутувчи қарорини қабул қилиш ҳам бор. Мазкур қарорни қабул қилиш асосида тўлиқ давлат таъминотидаги етим болалар, ота-она қаровисиз қолган болалар ҳамда 1-гуруҳ кўзи ожиз ногиронларга таълим олишда кенг имкониятлар яратилади. Уларга олий таълим муассасаларига қабул қилишда алоҳида давлат гранти ажратган ҳолда, имтиёзлар белгиланади, ҳудудларда айрим йўналишлар бўйича мақсадли қабул квоталари тасдиқланади, педагогларнинг илмий, услубий, маънавий-маърифий ва ташкилий-услубий ишлари бўйича фаолиятини соатлар миқдорисиз, иш турлари ва мазмуни асосида лавозимларга қўйилган малака талабларига мувофиқ белгиланади.

Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларида **маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш** лозим. Бунинг учун Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги «Маънавият ва маърифат» марказининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш керак.

Халқимизда «Яхши дам – меҳнатга ҳамдам» деган мақол бор. Ёш авлодни баркамол қилиб вояга етказиш давлат сиёсати даражасидаги вазифалардан бири экан, ёшларнинг, айниқса, талаба ёшлар яхши ҳордиқ чиқаришлари ва мазмунли дам олишларини таъминлаш мақсадида кўп ва жиддий ишлар амалга оширилиши лозим. Ана шундай ишлардан бири – бу Тошкент шаҳридаги Талабалар шаҳарчасида маданий дам олиш марказини ташкил этиш ва ундан бепул фойдаланишни йўлга қўйишдир. Бу ишлар инвестиция дастури доирасида Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан амалга оширилади.

2017 йил юртимизда «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» деб эълон қилинди. Бу борада ёшлар билан ҳам бевосита мулоқотни йўлга қўйиш бўйича тегишли давлат органлари ва ташкилотлари изчил фаолият олиб боришлари керак. Республикада ёшларга оид давлат сиёсатини амалга ошириш бўйича вазирлик ва идоралар раҳбарлари билан ижтимоий тармоқларда тўғридан-тўғри узатиладиган очиқ мулоқотлар ташкил этиш мақсадга мувофиқдир. Мулоқотлар ёшлар масалалари билан шуғулланувчи вазирлик ва идоралар ҳамкорлигида ташкил этилиб, унда ёшлар масалаларига оид саволларга тегишли вазирлик ва идоралар раҳбарлари томонидан тўлиқ жавоб берилади.

Алоҳида таъкидлаш лозимки, уюшмаган ёшларнинг спорт билан мунтазам шуғулланиши учун етарли шарт-шароитлар яратилиши керак. Бу мақсадда маҳаллаларда замонавий спорт майдончаларини барпо этиш, уюшмаган ёшлар ўртасида мусобақалар ташкил этиш (street sport) лозим. Агар жамият аъзоларининг барча қатламлари, айниқса ёшлар спорт билан мунтазам шуғулланса, бу соғлом авлод тўғрисидаги мақсадларимиз ва интилишларимизнинг ҳаётий ифодаси демакдир.

Барчамизга яхши маълумки, мамлакатимизда соғлом турмуш тарзини тарғиб қилишга, ёшларнинг спортга бўлган қизиқишларини оширишга йўналтирилган уч босқичли спорт мусобақалари («Умид ниҳоллари», «Баркамол авлод», «Универсиада») йўлга қўйилган. Мана шундай тадбирлар доирасида Жиззах вилоятида 2017 йилнинг май ойида «Баркамол авлод» спорт мусобақалари ўтказилади. Шу муносабат билан спорт мусобақалари финал босқичи ўтказиладиган таълим муассасалари таъмирланади ва жиҳозланади. Бунинг натижасида ўқувчи ёшларнинг соғлом ва баркамол бўлишлари учун тегишли шароитлар яратилади.

Олий таълим муассасаларининг бакалавр йўналишида тўлов-шартнома асосида таҳсил олаётган чин етим, Меҳрибонлик уйида тарбияланган ва ота-онаси ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилинган, кам таъминланган оилалардаги иқтидорли талабаларни рағбатлантириш мақсадида «Таълим гранти», «Қасаба уюшмалари стипендияси» лойиҳалари асосида стипендиялар тўлаш бутун йил давомида амалга ошириб борилади. Ушбу ишларни ташкил

этиш натижасида ижтимоий ҳимояга муҳтож, иқтидорли талабаларга олий таълим муассасасида таълимни давом эттириш учун имконият яратилади ҳамда уларнинг ҳаракати, билими ва интилиши моддий-маънавий жиҳатдан рағбатлантирилади.

Халқимиз бой тарихга ва миллий анъаналарга эга. Миллий анъаналаримиз ва урф-одатларимиз орасида ўзимизга хос ва ўзимизга мос бўлган қатор миллий ўйинларимиз мавжуд. Ана шундай ўйинларимизни замонавий ахборот технологияларига чиройли тарзда жойлаштирсак ва бундан ёшларимиз бўш вақтларидан унумли фойдаланган ҳолда ўз салоҳиятини ва қобилиятини бойитиш мақсадида фойдаланса, нур устига аъло нур бўлади. Ана шу мақсадда мобиль Интернет фойдаланувчиларига мўлжалланган, ёшларни юксак ахлокий руҳда тарбиялаш, уларнинг интеллектуал салоҳияти ва ижтимоий фаоллигини янада оширишга хизмат қиладиган миллий ўйинларни ташкил этиш лозим. Бунинг натижасида ёшларнинг бўш вақтини фойдали ўтказишга қаратилган Ўзбекистон Республикасидаги мобиль Интернет фойдаланувчилари учун мўлжалланган миллий ўйинлар яратилади.

Юртимизда илғор ёшларни бирлаштирган «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати фаолият юритмоқда. Мазкур ижтимоий ҳаракатнинг маблағлари ҳисобидан бутун йил давомида мамлакатимизнинг ҳар бир ҳудуди марказида «Камолот» китоб дўконлари фаолиятини йўлга қўйиш белгиланган. Бундай хайрли ишлар орқали ёшларни бўш вақтини мазмунли ўтказишларига, уларнинг китобга бўлган қизиқишларини оширишга эришилади.

Ёшлар ўртасида маданият ва санъат асарларига бўлган қизиқишни ошириш, аждоқларимиздан мерос бўлиб келаётган ҳунармандлик анъаналарини тарғиб қилиш, ёш авлодни ватанпарварлик, миллий кадриятларимизга ҳурмат руҳида тарбиялаш ва касб-ҳунарга қизиқишини ошириш мақсадида «Халқ амалий санъати – ёшлар қалбида» халқаро амалий санъат кўргазмасини ўтказиш белгиланган. Иқтидорли ёшларни излаб топиш, уларни рағбатлантириш, ижодий салоҳиятини юксалтириш ва қатъи саҳналарга олиб чиқиш, ёшлар эътиборини мусиқа ва санъатга қаратиш, бўш вақтларини мазмунли ўтказишни ташкил этиш, ёш иқтидорли ижодкорларни излаб топиш ва уларнинг ижодини рағбатлантириш, ёшларни Ватанга муҳаббат, мустақиллик ғояларига садоқат ва фидойилик руҳида тарбиялашга хизмат қилувчи «Баҳор нафаси» халқаро санъат фестивалини, «Мусиқага чорлайди, ёшлар!» маданият ҳафталигини, «Сени кўлаймиз, замондош!» Ўзбекистон театрларининг IV Республика кўрик-фестивалини, «Онам айтган аллалар» фестивалини, «Ёшлик баҳори» республика ёш опера ижрочилари фестивалини, «Созлар навоси» халқ чолғулари ижрочилари республика танловини ва ЮНЕСКО репрезентатив рўйхатига киритилган «Шашмақом», «Аския», «Палов» ва бошқа номдодий маданий мерос намуналари бўйича «Ўзбек маданий мероси – жаҳон нигоҳида!» номли фестивални ўтказиш 2017 йилнинг энг муҳим ва йирик маданий тадбирларидан деб ҳисобланишга лойиқ тадбирлардир.

Мана, бир неча йилларки, юртимизда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ниҳол» мукофоти саралаш босқичлари ва уни тантанали равишда топшириш маросими юқори савияда ўтказиб келинади. Бундай тадбир 2017 йилда ҳам бўлиб ўтади. Мазкур тадбирнинг бош мақсади ижодий салоҳиятга эга ва истеъдодли ёшларни рўёбга чиқариш, кашф этиш, санъат оламига кириб келаётган ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашдан иборат.

Турли соҳаларда меҳнат қилиб, халқимиз ҳурмат-эътиборига сазовор бўлган замон қаҳрамонлари фаолияти тўғрисида ҳужжатли фильмлар яратиш, улар билан мунтазам равишда адабий кечалар ўтказиш доимо диққатимиз марказида бўлиб келган. Ўз касби бўйича юксак натижаларга эришган турли соҳа вакиллари фаолиятини тарғиб қилиш, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларни ёритиш, уларни ёшларга намуна сифатида етказиш ва кенг тарғиб қилиш муҳим аҳамиятга эга.

Ёшлар ўртасида тиббий маданиятни ошириш, уларга тиббий кўриқдан доимий ўтишнинг ижобий томонларини тушунтириш мақсадида таълим муассасалари, маҳаллалар

ҳамда тиббиёт пунктларида «Саломатлик кунлари»ни ташкил этиш белгиланган. Бу тадбирларнинг амалга оширилиши аҳоли, айниқса, ёшлар орасида соғлом турмуш тарзи шакллантирилишига, уларнинг тиббий маданияти юксалтирилишига ҳисса қўшади, ёш авлодни соғлом ва баркамол қилиб вояга етказишда ўзининг ижобий натижасини кўрсатади.

Ота-оналарнинг педагогик маданиятини, фарзанд тарбияси борасидаги бурч ва масъулиятини ошириш мақсадида фуқаролар йиғини ҳузурида «Ота-оналар университети» фаолиятида фойдаланиш учун услубий қўлланма ва кўргазмали материаллар ишлаб чиқиш, фуқаролар йиғини ходимлари ва фаоллари учун «Ёш авлод тарбиясида ота-оналар масъулиятини ошириш» мавзусида республика илмий-амалий конференциясини ўтказиш чоралари белгиланди. Ушбу чора-тадбирлар баркамол авлодни ҳуқуқий, маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялашда ота-оналарнинг саводхонлигини ошириш, намунали, ибратли оилалар тажрибасини оммалаштиришни, мавжуд ибратли анъана ва қадриятларни сақлаш ва ривожлантиришни кўзда тутади.

Ёшларимиз ўртасида мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотларга дахлдорлик туйғусини шакллантириш, ахлоқий ва медиа маданиятни оширишга қаратилган учрашувлар, давра суҳбатлари, тренинглари, викториналари, тушунтириш тадбирларини ўтказиш, маҳаллаларда аҳоли ва ёшлар билан терроризм ва диний экстремизмга қарши курашишга бағишланган учрашувлар ўтказиш муҳим аҳамият касб этади ва бу борада ҳам тегишли вазифалар белгиланди.

Нотинч оилалар фарзандлари, уюлмаган ёшлар, иш билан банд бўлмаган, «оммавий маданият» таъсирига тушиб қолган йигит-қизларнинг хатти-ҳаракатларини назоратга олишда ота-оналарнинг масъулиятини ошириш, кашандалик, алкоғолли ичимликлар истеъмол қилиш ва бошқа иллатлар профилактикасига оид тадбирлар, семинарлар ўтказиш, буклет, плакат, кўргазмали қўлланмалар чоп этиш, кўрсатув ва эшиттиришлар ташкил қилиш ёшларнинг «оммавий маданият» таъсирига қарши иммунитетини мустаҳкамлаш, маънавий-ахлоқий маданиятини ошириш, соғлом турмуш тарзига, соғлом оила қуришга интилишларини рағбатлантиришни кўзда тутади.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-4947-сон Фармони қабул қилинишининг бош мақсади нима?
2. Ёшлар деганда кимлар тушунилади?
3. Ёшларга оид давлат сиёсати деганда нимани тушунасиз?
4. Ўзбекистон Республикасининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги Қонуни қандай муносабатларни тартибга солади?
5. Давлат дастурида ёшларни юксак маънавий-ахлоқий руҳда тарбиялаш ишларига қандай аҳамият берилган?
6. Ёшлар ўртасида маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш учун қандай тадбирларни амалга ошириш даркор?
7. Ўсиб келаётган ёш авлодни китобхонликка қизиқтириш учун қандай ишларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлади?
8. Нима учун ўқувчи ёшларнинг мафкуравий иммунитетини мустаҳкамлаш зарур?
9. Ёш оилаларни қўллаб-қувватлаш ва уй-жой билан таъминлаш мақсадида ҳудудларда «Камолот» уйлари қуриш ва имтиёзли кредит асосида фаол ёшларга тақдим этиш ишларини қай тартибда ташкил этиш белгиланган?

V б о б.

ХАВФСИЗЛИК, МИЛЛАТЛАРАРО ТОТУВЛИК ВА ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ ҲАМДА ЧУҚУР ҲАМДА ЎЗАРО МАНФААТЛИ ВА АМАЛИЙ ТАШҚИ СИЁСАТ СОҲАСИДАГИ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАР

5.1. ХАВФСИЗЛИК, ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК ВА МИЛЛАТЛАРАРО ТОТУВЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ СОҲАСИДАГИ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАР

Бугунги кунда хавфсизлик масалалари бутун дунёда энг долзарб масала бўлиб қолмоқда. Йил сайин давлатлар томонидан муҳофафизат тизими ва ҳарбий соҳага ажратиладиган харажатларнинг ошириши фикримизни тасдиқлайди. Бироқ, фақатгина замонавий қуро-лар-яроғга эга бўлишнинг ўзигина хавфсизликни таъминламайди. Чунки, гувоҳ бўлиб турганимиздек, замонавий бузғунчи кучлар очикча жанг қилмай, балки тўсатдан қўпуровчилик амалиётларини қўллаш, ҳарбийлар эмас, балки тинч аҳолини нишонга олиш каби кабиҳ усуллардан фойдаланади. Бунда эса, миллий ва диний низоларни келтириб чиқариш асосий мақсад ҳисобланади. XX асрнинг иккинчи ярмида давлат-ҳуқуқий, этно-ҳудудий ва этнодемографик заминда 300 дан ортиқ катта-кичик низолар қайд қилингани ҳам ушбу фикрнинг ўринли эканини тасдиқлайди.

Миллатлар мавжуд экан, улар ўртасида ўзаро муносабатлар ҳам бўлади. Шундай экан, бугун глобаллашувнинг бу жараёнга ўтказадиган салбий таъсирининг олдини олиш ҳақида бош қотириш ва самарали механизмларни топиш ўз мустақиллигини, эркини, ўзига ҳослигини кадрлашга қодир бўлган барча миллатлар олдида турган энг долзарб вазифа ҳисобланади.

Мамалакатимизда ҳам миллатлараро тотувликни таъминлаш орқали тинчлик ва ҳамжиҳатликни мустаҳкамлаб бориш ғояси давлатимиз биринчи раҳбарларининг доимий диққат марказида бўлиб келган. Президентимиз Шавкат Мирзиёев кейинчалик барча

Маълумки, бизнинг қадимий ва саховатли заминимизда кўп асрлар давомида турли миллат ва элат, маданият ва дин вакиллари тинч-тотув яшаб келган. Меҳмондўстлик, эзгулик, қалб саховати ва том маънодаги бағрикенглик бизнинг халқимизга доимо ҳос бўлган ва унинг менталитети асосини ташкил этади.

Шавкат Мирзиёев

нутқ ва маърузаларида тинчликни таъминлаш, миллатлар ва динлараро тотувлик муҳитини қўллаб-қувватлаш, дин ниқобидаги экстремизм ва терроризмга қарши аёвсиз кураш масалаларини асосий тамойил сифатида олға суриб келмоқда.

Президентимиз ташаббуси билан 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ишлаб чиқилди. Стратегияда бешинчи йўналиш сифатида «*Хавфсизлик,*

миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш ҳамда чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий ташқи сиёсат соҳасидаги устувор йўналишлар» белги-ланди. Бу ҳам юртимизда фуқароларимиз хавфсизлиги, миллатлар ва диний бағрикенгликка бериладиган улкан эътибордан далолат беради.

«Бағрикенглик» тушунчаси илмий фаолият ва ижтимоий ҳаётнинг турли соҳалари, жумладан, сиёсат ва сиёсатшунослик, социология, фалсафа, илоҳиёт, ижтимоий ахлоқ, киёсий диншунослик каби фанлар доирасида кенг истифода этилади. Лотинча «tolerare», яъни «чидамоқ», «сабр қилмоқ» маъносини англатган «толерантлик» сўзи, асосан бирор нарсани, ўзгача фикр ёки қарашни, ўз шахсий тушунчаларидан қатъи назар, имкон қадар

бағрикенглик ва чидам билан қабул қилишни англатади. Хусусан, ушбу тушунча деярли барча тилларда бир хил ёки бир-бирини тўлдирувчи маъно касб этиб, «чидамлилиқ», «бардошлилиқ», «тоқатлилиқ», «ўзгача қарашлар ва ҳаракатларга ҳурмат билан муносабатда бўлиш», «мурувватлилиқ», «ҳимматлилиқ», «кечиримлилиқ», «меҳрибонлиқ», «ҳамдардлиқ» каби маъноларга эга.

Тараққиётнинг асосий омилларидан бири бўлган бағрикенглик борасида 1995 йил 16 ноябрда БМТ тизимида Фан, таълим ва маданият соҳасида ихтисослашган ташкилот (ЮНЕСКО) бош конференциясининг 28-сессиясида «Бағрикенглик тамойиллари Декларацияси» қабул қилинди. Декларацияда ирки, жинси, келиб чиқиши, тили, динидан қатъи назар, бағрикенгликни тарғиб этиш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига ҳурмат билан қараш каби мажбуриятлар белгилаб қўйилган.

1998 йил 6 ноябрда Тошкентда ўтказилган ЮНЕСКО Ижроия Кенгашининг 155-сессиясида «Тинчлик маданияти ва ЮНЕСКОнинг аъзо давлатларидаги фаолияти» декларацияси қабул қилинди. ЮНЕСКОнинг «Тинчлик маданияти» концепцияси БМТ томонидан маъқулланиб, 2000 йил «Халқаро тинчлик маданияти йили», 2001 йил эса «Халқаро маданиятлараро мулоқот йили» деб эълон қилинди.

Ўзбекистон диёрида қадимдан турли цивилизация вакиллари, маданий қатламлар, хилма-хил эътиқод ва дунёқарашлар ёнма-ён яшаб келган. Бу ерда яшовчи халқ бошқа жойдан кўчиб келиб, ўрнашиб қолган эмас. Бу замин – ота-боболаримиз яшаб ўтган азалий ва муқаддас макондир. Бу замин – Шарқ ва Ғарбнинг, Шимол ва Жанубнинг, қадим ўтмиш ва буюк келажакнинг туташган жойи, Марказий Осиёнинг юраги, инсоният тафаккури, фан ва маданиятининг энг кўҳна ўчоқларидан биридир. Бу тупроқда жаҳонни ҳайратга солган цивилизациянинг илдиэлари вужудга келган, инсоният тарихининг энг қадимги даврларига мансуб диний ва фалсафий анъаналар шаклланган. Қадимги юнон файласуфи Гераклит бу юртни «фалсафий тафаккур бешиги», деб бежиз таърифламаган. Шуни таъкидлаш жоизки, бизнинг цивилизациямиз ўзига хос бағрикенглик тафаккур услубига таянади.

Уч минг йиллик тарихимиз шундан гувоҳлик бермоқдаки, олийжаноблик ва инсонпарварлик, миллатлараро тотувликка интилиш халқимизнинг энг юксак фазилатларидан ҳисобланади. Бу борадаги анъаналар авлоддан-авлодга ўтиб келмоқда.

Маълумотларга кўра, бундан юз йил аввал мамлакатимиз ҳудудида 70 га яқин миллат вакиллари истиқомат қилган. 1926 йилда юртимизда 90 миллат ва элат яшаган бўлса, 1959 йилда уларнинг сони 113 тага, 1979 йилда 123, 1989 йилда эса 130 тага етган эди.

Ўзбекистон ўз мустақиллигини қўлга киритганидан сўнг нафақат мамлакатга ном берган ўзбек халқи, балки шу муқаддас заминда истиқомат қилаётган турли миллат вакиллариининг ҳам миллат сифатида сақланиб қолиши ва ривожланиши учун тенг шароит ва имкониятлар яратиш масаласига алоҳида эътибор қаратди. Жумладан, кўпмиллатли диёримизда тинчлик ва осойишталикни сақлаш ва янада мустаҳкамлашнинг муҳим омили бўлган миллатлараро тотувлик ва ҳамжиҳатликни таъминлаш, мамлакатимизда истиқомат қилаётган турли миллатга мансуб аҳолининг маънавий-маданий эҳтиёжларини қондиришга йўналтирилган миллий-маданий марказлар фаолиятини қўллаб-қувватлаш ҳамда миллатлараро муносабатларни такомиллаштириш учун Биринчи Президентимиз ташаббуси билан 1992 йил 13 январда Республика Байналмилал маданият маркази ташкил этилди. Унинг асосий вазифаси вазирликлар, идоралар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоят, шаҳар ва туман ҳокимликлари, шунингдек, жамоат ташкилотлари билан биргалиқда миллатлараро муносабатлар соҳасида ягона давлат сиёсати амалга оширилишида қатнашиш, миллий-маданий марказлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва ўзига хос анъана, урф-одат ва расм-русумларни тиклаш ҳамда ривожлантиришда уларга кўмаклашиш деб белгиланди.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда миллатлараро муносабатлар ривожиди янги босқич бошланди. Бағрикенглик ва инсонпарварлик маданиятини ривожлантириш, миллатлараро ва фуқаролараро ҳамжихатлик ва тотувликни мустаҳкамлаш, ёш авлодни шу асосда, Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялаш Ўзбекистонда давлат сиёсатининг энг муҳим устувор йўналишларидан бири этиб белгиланди. Буларнинг барчаси ҳаётда ўзининг тўлиқ ифодасини топди.

Шавкат Мирзиёев

2017 йилда Республика Байналмилал маданият маркази ташкил этилганининг 25 йиллиги кенг нишонланди. Мамлакатимизда миллий-маданий марказларни сони 140 дан зиёд бўлиб, улар юртимизнинг жамоат ташкилотлари қаторида самарали фаолият кўрсатмоқда. Шуниси диққатга сазоворки, бу марказлар фаолиятида, миллатидан қатъи назар, барча юртдошларимиз қатнашишлари мумкин. Миллатлараро муносабатлар йўналишидаги яна бир долзарб масалалардан бири – аҳолининг миллий таркибига мос келадиган таълим-тарбия тизимини ташкил қилишдир. Бу борада республикаимизда бугунги кунга келиб, 10 мингга яқин мактаб фаолият

юритаётгани, шундан 845 та мактабда рус тилида, 491 та мактабда қозок тилида, 259 та мактабда тожик тилида, 52 та мактабда туркман тилида, 40 та мактабда қирғиз тилида, 7 та мактабда корейс тилида таълим бериш йўлга қўйилганини таъкидлаш керак. Булар орасида икки ёки уч тилда ўқув машғулотлари олиб борилаётган мактаблар ҳам бор. Халқ таълими вазирлигига қарашли педагогика институтларида ўзбек тилидан ташқари рус, тожик, туркман, қирғиз, қозок, қорақалпоқ тилларида ҳам машғулотлар олиб бориладиган мактаблар учун мутахассислар тайёрланмоқда.

Республикаимиздаги оммавий ахборот воситаларининг фаолияти ҳам аҳоли миллий таркибининг ранг-баранг эҳтиёжларини қондиришга хизмат қилмоқда. Ўзбекистонда 8 тилда, яъни ўзбек, қорақалпоқ, рус, қозок, тожик, туркман, инглиз, корейс тилларида газета ва журналлар чоп этилмоқда.

Ўзбекистон телевидениеси орқали қатор хорижий тиллардаги кўрсатувларнинг мунтазам равишда намойиш қилиниши ва махсус радио эшиттиришларнинг турли тилларда эфирга узатилаётгани ҳам диққатга сазовор. Бугунги кунда, 12 (ўзбек, қорақалпоқ, қозок, қирғиз, тожик, озарбайжон, рус, татар, бошқирд, корейс, уйғур) тилларида телерадио эшиттиришлар эфирга чиқмоқда. Бундан кўринадики, Ўзбекистоннинг миллатлараро сиёсати инсонийликка, демократияга қарши бўлган сиёсатнинг ҳар қандай кўринишларини тўлиқ ва мутлақ рад этишга асосланган.

Кўриниб турганидек, миллатлараро муносабатларни тўғри йўлга қўйиш борасида Ўзбекистон ўзига хос тажриба орттирди. Бунда фақат миллий ўзликни англаш, миллий ғурур ва ифтихор туйғусини тарбиялаш, миллатларнинг тили, маданияти, урф-одатларини асраб-авайлаш билан чекланмаслик, балки мамлакатдаги барча миллатларнинг умумий бирдамлигига эришиш тамойилига амал қилинди. Биринчи Президентимиз Ислон Каримов ташаббуси билан қурилган бу сиёсат:

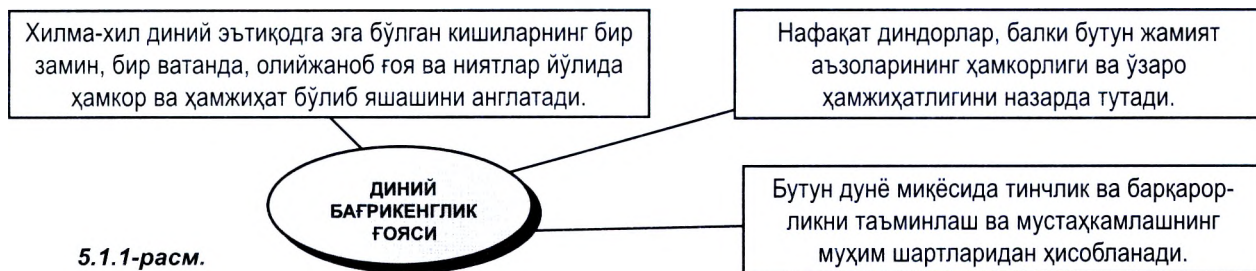
- кўп миллатлилиқни яратувчилик қудратига эга бўлган омил сифатида тан олиш;
- фуқароларнинг жинси, irqи, миллати, тили, дини, эътиқоди, шахси, ижтимоий келиб чиқиши ва мавқеидан қатъи назар, тенглигини таъминлаш;
- миллий мансублигидан қатъи назар, фуқароларнинг мамлакат сиёсий ва ижтимоий ҳаётидаги тенг ҳуқуқли иштирокини кафолатлаш;
- миллий тил, урф-одат ва анъаналар хурмат қилинишини таъминлаш ва уларнинг ривожланиши учун қулай шарт-шароит яратиш;
- ижтимоий ҳаёт, сиёсий институтлар, мафкура ва фикрлар хилма-хиллиги асосида ривожланишини таъминлаш;
- фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларига қарши қаратилган миллий, irqий, диний адоват ва низони тарғиб қилувчи фаолиятга йўл қўймаслик;

– миллатлар ва элатлар ҳуқуқ ва эркинликларини муҳофаза қилишга доир халқаро қоидалар устуворлигини тан олиш каби тамойилларга таянган ҳолда изчил амалга оширилмоқда.

Шуни унутмаслик керакки, каерда миллатлараро тотувлик ғоясининг аҳамияти англаб етилмаса, жамият ҳаётида турли зиддиятлар, муаммолар вужудга келади, улар тинчлик ва барқарорликка хавф солади. Бугунги кунда жаҳоннинг айрим минтақаларида содир бўлаётган миллий низолар шундан далолат бериб турибди.

Миллатлараро тотувлик ғоясини амалга оширишга ғов бўладиган энг хатарли тўсик – тажовузкор миллатчилик ва шовинизмдир. Бундай иллат, зарарли ғоя тузоғига тушиб қолган жамият табиий равишда ҳалокатга юз тутаети. Бунга узоқ ва яқин тарихдан кўплаб мисоллар келтириш мумкин. Биргина фашизм ғояси ХХ асрда инсоният бошига аввалги барча асрлардагидан кўра кўпроқ кулфат, офат-балолар ёғдириб, охир-оқибатда ўзи ҳам ҳалокатга учраетди. Лекин ҳанузгача фашизм, шовинизм, иркчилик ғояларини тирилтириб, миллатлараро тотувлик, ҳамжиҳатлик ғоясига қарши «салиб юриши» уюштиришга ури-наётган кучлар борлиги барчамизни хушёр торгтириши лозим.

Бағрикенгликнинг муҳим йўналишларидан бири «диний бағрикенглик»дир. Турли дин вакиллари эътиқодидаги мавжуд фарқлардан қатъи назар, уларнинг ёнма-ён, ўзаро тинч-тотув яшаши ҳамда ҳар бир диний таълимотга ҳурмат билан қарашни англадиган мазкур тушунча, ҳар ким ўз эътиқодига амал қилишда эркин бўлгани ҳолда, бу ҳуқуққа бошқалар ҳам эга эканини эътироф этишини назарда тутаети. «Бағрикенглик тамойиллари декларацияси»да таъкидланганидек, **«Бағрикенглик бўлмаса, тинчлик бўлмайди, тинч-ликсиз эса тараққиёт ва демократия бўлмайди».**

Асрлар мобайнида ўлкамизнинг шаҳару қишлоқларида масжид, черков ва синагогалар эмин-эркин фаолият кўрсатиб, турли миллат ва динга мансуб қавмлар ҳамжиҳатликда ўз диний маросимларини адо этиб келганлар. Тарихимизнинг энг мураккаб, оғир даврларида ҳам улар ўртасида диний асосда можаролар бўлмаган. Бу эса, миллати ва диний қарашидан қатъи назар, инсонни ардоқлаш ва ўзгаларни қадрлаш, қатталарга ҳурмат, кичикларга из-зат кўрсатиш каби туйғулар юртимиз аҳолисининг қон-қонига сингиб кетганидан далолат беради. Айнан шу сифатлар халқимизга хос бўлган диний бағрикенгликнинг маънавий асосини ташкил қилади.

Маълумки, ҳар бир диннинг ўзига хос ақидалари мавжуд. Улар баъзан бир-бирига му-таносиб бўлса, баъзан зид ҳам келиши мумкин. Диний бағрикенглик ана шу хилма-хиллик асосида келиб чиқиши мумкин бўлган низоларнинг олдини олади, турли эътиқодларнинг ёнма-ён ва бир пайтда мавжуд бўла олиши учун хизмат қилади.

Қадим замонларданок ўлкамизда зардуштийлик, буддавийлик, яҳудийлик, насроний-лик каби динлар мавжуд бўлган. Энг қадимий ва кенг тарқалган динлардан бири бўлмиш зардуштийликнинг ватани ҳам бизнинг юртимиздир. Чунки, у қадимги Хоразмда шакл-ланиб, ривож топган.

Илк ўрта асрларда Марказий Осиёда буддизм ҳам муҳим ўрин тутган. Ҳаттоки, Бу-хоро шаҳрининг номи ҳам «Вахара» – буддавийлар ибодатхонаси номидан келиб чиққан, деган фикрлар бор.

Марказий Осиёга ислом динининг ёйилиши арафасида бу ерга Эрон оркали Суриядан кириб келган несториан йўналишидаги насронийлик дини муҳим мавкени эгаллаган. VI аср бошларида Самаркандда несториан епископи, VIII асрда эса митрополити хизмат қилган. Шунингдек, қадимда ҳозирги Тошкент ва Хоразм вилоятлари ҳудудларида насроний динига мансуб аҳоли ҳам яшаган.

VIII асрда Марказий Осиёга араблар билан бирга ислом дини ҳам кириб келди. Аҳолининг бу динни қабул қилиши аста-секинлик билан, бир текис бўлмаган ҳолда юз берди. Аҳолининг бир қисми ўзларининг қадимги динларига эътиқод қилишда давом этди. Бу вақтда ислом ва маҳаллий динларнинг, уларга хос қадрият ва одатларнинг қоришуви юз берди. Мовароуннаҳр халқларининг ислом динига зид келмайдиган маърифий-ахлоқий ғоялари, ҳуқуқий меъёр ва урф-одатлари тўла сақланиб қолди ҳамда ислом таълимоти асосида янада сайқалланди. Бу ҳолат Мовароуннаҳрда исломнинг ўзига хос хусусиятлар касб этишига сабаб бўлди. Бу ҳам юртимизда узоқ йиллар давомида шаклланган диний бағрикенглик самараси эди.

Ўлкада тинчлик ва диний бағрикенглик муҳитини таъминлашда ислом таълимотидаги ўзга дин вакиллари билан ўзаро мурося йўлини тутиш, улар билан дунёвий ишларда ҳамкорлик қилиш ва ҳамжиҳатликда яшашга чорловчи тамойиллар ҳам ўзига хос аҳамият касб этди. Айниқса, ислом таълимотидаги динни қабул қилиш ёки қабул қилмаслик қалбга боғлиқ, инсоннинг тўлиқ ихтиёридаги амал деб қаралиши минтақада диний бағрикенглик муҳити барқарор бўлиши учун асосий омиллардан бўлди.

Диёримиздан етишиб чиққан алломаларнинг асарларида ҳам диний бағрикенглик билан боғлиқ қадриятлар тарғиб қилинган ғояларни учратамиз. Жумладан, Шайх Аҳмад Ясавий ҳам ўз ҳикматларида ўзга дин вакилларига яхши муносабатда бўлишни уқтирган:

*Суннат эрмиш, кофир бўлса, берма озор,
Кўнгли қоттиг дилозордан худо безор.*

...Диний ташкилотларнинг ва бир-лашмаларнинг давлат билан ўзаро муносабатлари, улар фаолиятининг ҳуқуқий тартибга солиниши ҳамда янада такомиллаштирилиши, ушбу соҳадаги асосий йўналишлар, принциплар ва бошқа муҳим масалалар назарда тутилади.

Ҳаракатлар стратегияси, 300-банд

Юртимиздан етишиб чиққан алломаларининг бу каби ўғитлари узоқ йиллар давомида халқимизни бағрикенг бўлишга, турли дин ва элатлар билан тинч-тотувликда ҳаёт кечиришга чорлаб келган.

Ҳозирги кунда ҳам юртимизда истиқомат қилаётган турли дин вакиллари учун тенг имкониятларнинг яратилиши, айниқса, диний бағрикенгликка доир қоидаларнинг қонуний асосларда мустаҳкамланиши таҳсинга сазовордир.

Энг аввало, Конституциямизнинг 31-моддасида мустаҳкамланган **«Ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланади. Ҳар бир инсон хоҳлаган динга эътиқод қилиш ёки ҳеч қайси динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмайди»** деган қоида диний бағрикенглик учун дастуруламал бўлиб хизмат қилмоқда. Бу тамойилга кўра, ҳар ким ўз дини ва эътиқодига амал қилишда эркиндир ва ҳар ким бу ҳуқуққа бошқалар ҳам эга эканини тан олмоғи лозим. Бир кишининг дин борасидаги қарашлари бошқаларга мажбуран сингдирилиши мумкин эмас.

Бундан ташқари, Конституциямизнинг 18-моддасида ҳам **«Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар. Имтиёзлар фақат қонун билан белгиланиб қўйилади ҳамда ижтимоий адолат принципларига мос бўлиши шарт»** деган норма асосида турли диний эътиқоддаги инсонларнинг дини ва эътиқодидан қатъи назар, қонун олдида тенг экани эътироф этилган.

Конституциямизнинг 61-моддасида эса, юртимизда фаолият олиб боровчи диний ташкилотлар ва бирлашмаларнинг давлатдан ажратилгани ҳақидаги қоида мустаҳкамланган. Унда айтилишича, *«Диний ташкилотлар ва бирлашмалар давлатдан ажратилган ҳамда қонун олдида тенгдирлар. Давлат диний бирлашмаларнинг фаолиятига ара-лашмайди»*. Бу қоиданинг моҳияти шундаки, Ўзбекистонда ҳар қандай дин ва диний ташкилотлар давлатдан ажратилган ва барча диний конфессиялар қонун олдида баробар-дир. Давлат диний конфессиялар ўртасидаги тинчлик ва тотувликни қўллаб-қувватлайди ҳамда улар ўртасида ўзаро мурося ва ҳурмат ўрнатилишига қўмақлашади.

Ўзбекистонда эътиқод эркинлиги ва диний бағрикенгликни мустаҳкамлашда қонунчилик ҳам такомиллашиб борди. «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги қонун 1991 йилда қабул қилинган бўлиб, 1993 йилда киритилган баъзи қўшимча ва ўзгартиришлар билан 1998 йилга қадар амалда бўлиб келди. Сўнгги йиллар давомида мазкур қонунни давр талаблари асосида тубдан ўзгартириш зарур бўлиб қолди ва 1998 йилнинг 1 май оyiда Ўзбекистон Олий Мажлиси томонидан қонуннинг янги таҳрири қабул қилинди.

Виждон эркинлиги ҳақидаги қонун динга эътиқод қилиш ёки ўзга эътиқодлар эркинлиги миллий ҳавфсизликни ва жамоат тартибини, бошқа фуқароларнинг ҳаёти, саломатлиги, ахлоқи, ҳуқуқи ва эркинликларини таъминлаш учун зарур бўлган даражадагина чекланиш мумкинлигини таъминлайди. Мазкур меъёр 1966 йил 16 декабрда БМТ Бош ассамблеяси томонидан қабул қилинган Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг 18-моддасига мувофиқдир.

Халқаро ҳуқуқий ҳужжатларда ҳам эътиқод эркинлиги ва диний бағрикенглик халқаро ҳуқуқ ҳимоясида экани таъкидланади. Жумладан, 1948 йили қабул қилинган «Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси»нинг 18-моддасида *«Ҳар бир инсон фикр, виждон, дин ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқига эгадир»*, деб таъкидланган. 1966 йили қабул қилинган «Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт»да ҳам *«Бирор одам ҳам ўз ихтиёри билан ўз дини ва эътиқодига эга бўлиш ёки уларни қабул қилиш эркини кам-ситадиган мажбурий хатти-ҳаракатларга дучор бўлмаслиги керак»*, деб кўрсатилган. Бу эса, диний бағрикенгликнинг нафақат миллий қонунчилик, балки халқаро ҳуқуқий нормалар муҳофазасида эканидан далолат беради.

Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисидаги ҳуқуқий меъёрларнинг қонунчиликка киритилиши диёримизда расмий фаолият олиб бораётган барча дин вакилларига катта имкониятлар яратиб берди. Жумладан, мустақилликкача юртимизда бир неча черков ва синагогалар фаолият олиб борган бўлса, қонуний асослар мустаҳкамлангач, дунёнинг турли минтақаларида диний ибодатларини амалга оширувчи евангел-лютеран жамоаси, рим-католик черкови, «еттинчи кун адвентистлари» диний ташкилоти, баҳойлар, яҳудийлар диний жамоалари каби конфессиялар расмий фаолият юрита бошлади.

Ҳуқуматимиз томонидан турли диний ташкилотларнинг ўз фаолиятларини амалга ошириш ва мамлакат ҳаётида фаол иштирок этиши учун барча шарт-шароитлар яратиб берилди. Жумладан, марказий телевидение орқали Ўзбекистон мусулмонлари идораси маънавий-маърифий кўрсатувларни бериб бориши, Имом Бухорий, Имом Термизий, Имом Мотуридий каби машҳур алломаларнинг таваллудига бағишланган анжуманларнинг кенг қўламда нишонланиши каби тадбирларни айтиб ўтиш ўринлидир. Айниқса, ҳаж ибодатини тўла-тўқис ва ҳамжиҳат ҳолда адо этиш учун барча шароитлар яратилгани таҳсинга сазовор.

Ўз навбатида, православлар учун Исроил, Греция ва Россия, католиклар учун Исроил ва Италия, арманлар учун Исроил ва Арманистон, яҳудийлар ва баҳойлар учун Исроил, кришначилар учун Ҳиндистон ва буддавийлар учун Кореяда жойлашган муқаддас жойларга зиёратлар ташкил қилинмоқда.

Бундан ташқари, Президентимиз фармониға кўра, 1903 йилда қурилган «Святая Богородица» ибодатхонасининг Арман апостол черковига топширилгани, ўз вақтида фаолияти тўхтатиб қўйилган Евангел-лютеран черкови Кирхасининг республикамизда истикомат қилувчи немисларнинг диний эҳтиёжларини қондириш мақсадида «Видергебурт» немис маданият марказига фойдаланиш учун қайтариб берилгани ва 1996 йилнинг декабрида ушбу конфессиянинг юртимизда фаолият бошлаганининг 100 йиллиги кенг нишонланиши ҳам юкоридаги фикримиз исботи бўла олади.

Шунингдек, христианларнинг «Рождество», «Пасха», яҳудийларнинг Рош-Ашона (Янги йил), Йом-Кипур (Гуноҳлардан покланиш байрами), Песах (Пасха), буддавийларнинг Сагаалган (янги йил), Дончод-хурал (Будданинг туғилган куни) каби байрамларини нишонлаш учун юртимизда яшовчи шу дин вакиллариға кенг имкониятлар яратиб берилмоқда.

Юртимизда ҳукм сураётган дўстлик ва бирдамлик муҳити – тинчлик ва барқарорлик, амалға ошириладиган ислохотлар самардорлигини ошириш, Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги обрў-эътиборини янада юксалтиришнинг энг муҳим омилдир.

Шавкат Мирзиёев

2000 йил 13–15 сентябрда Тошкентда ўтган динлараро мулоқот ЮНЕСКО конгресси Марказий Осиёдаги маданий, диний ва этник хилма-хилликни муҳокама қилди. Унда 40 га яқин давлатдан 80 дан ортик турли дин ва конфессияға мансуб вакиллар, йирик мутахассислар иштирок этди. Конгрессдан сўнг 18 сентябрда Бухоро шаҳрида «Тасаввуф ва динлараро мулоқот» мавзусида халқаро симпозиум бўлиб ўтди. Унда «тасаввуф»ға бағрикенгликни

тарғиб этувчи, тинчликка чақирувчи ислом динининг ноёб, ўзига хос кўриниши, деган таъриф берилди. Шунингдек, 2001 йил сентябрда Тошкентда ўтган Осиё – Тинч океани минтақаси ЮНЕСКО «Бағрикенглик тармоғи»нинг иккинчи йиғилишида бағрикенглик тамойиллари ўзбек халқининг урф-одатлари билан чамбарчас боғлиқ экани таъкидланди.

Таълим, фан ва маданият бўйича халқаро ислом ташкилоти (ИСЕСКО) томонидан Тошкентнинг ислом маданияти пойтахти деб эълон қилиниши муносабати билан 2007 йил 14-15 августда Тошкент ва Самарқанд шаҳарларида «Ўзбекистоннинг ислом цивилизацияси ривожига қўшган ҳиссаси» мавзуида бўлиб ўтган халқаро конференцияда ҳам мамлакатимизнинг жамиятда бағрикенглик маданиятини камол топтириш йўлидаги ютуқлари яна бир бор эътироф этилди. Шунингдек, **2014 йилнинг 15-16 май кунлари Самарқанд шаҳрида «Ўрта асрлар Шарқ алломалари ва мутафаккирларининг тарихий мероси, унинг замонавий цивилизация ривожигаги роли ва аҳамияти» мавзусида халқаро конференция ўтказилди.** Бугунги кунда ҳам мамлакатимиз бой тарихий, илмий-маърифий ва маданий меросни ўрганиш, миллий қадриятларни асраб-авайлаш ва тарғиб этиш, исломнинг маърифий ғояларини ёйиш ҳамда диний бағрикенгликни қарор топтириш ва мустаҳкамлашда бутун дунёға ўрнак бўлмоқда.

Бағрикенгликнинг зидди «мутаассиблик»дир. Умумий маънода «мутаассиблик» – бу бир ғоянинг тўғрилигига қаттиқ ишониш ва ундан ўзгаларини кескин рад этишни англайди. Мазкур феноменнинг хавфли жиҳати шундаки, у борган сари кучайиб ксенофобия, экстремизм ва ҳатто терроризмға айланади.

Терроризм бутун дунёда тинчликни таъминлаш йўлидаги асосий ғов, тўсиқдир. XX асрнинг иккинчи ярмида халқаро миқёсда ўзини очик намоён этаётган хатарли воқеликлардан бири, турли шиорлар билан ниқобланган терроризм минтақалар ва мамлакатлар ҳаётиға бирдек таҳдид солмоқда. Кенг кўлам ва хилма-хил кўринишлар касб этаётган ушбу иллатға қарши кураш бутун дунё учун долзарб муаммо бўлиб қолмоқда. Маълумотларға кўра, бугун дунё бўйича 500 га яқин террорчилик ташкилотлари фаолият кўрсатмоқда. Бир йил мобайнида бутун Ер юзида содир этилган терактлар ва уларнинг оқибатида ҳалок бўлганларнинг сони бир неча ўн мингга ташкил этиши терроризмнинг

тинчлик ва хотиржамликни издан чиқаришга қаратилган асосий тахдидлардан бирига айланганини кўрсатади.

Айни пайтда замонавий терроризмнинг, бир томондан, тобора шафқатсиз, ғайриинсоний моҳият, иккинчи томондан, ақлга сиғдириш қийин бўлган жўғрофий кўлам касб этиб бораётганини алоҳида таъкидлаш лозим. Ҳозирги вақтда ҳар куни дунёнинг у ёки бу бурчагида кимларнидир кўрқувга солиш орқали муайян мақсадларга эришишни кўзлаган кўпоровчилик ҳаракатлари амалга оширилмоқда. Афсуски, уларнинг сони мунтазам ошиб бормоқда.

Марказий Осиё минтақасида диний мутаассиб оқимлар фаолияти XX асрнинг 80-йиллари бошларида хорижий экстремистик марказлар саъй-ҳаракатлари билан шакллана бошлади. Минтақада хориждан келаётган молиявий ёрдам ҳисобидан жангари сифатида фойдаланиладиган шахсларни танлаш ва тайёрлаш билан шуғулланадиган гуруҳлар пайдо бўлди. Марказий Осиё республикалари мустақилликка эришган 90-йилларнинг бошларида эса, бу гуруҳлар фаоллашиб кетди. Минтақада «Ҳизбут-таҳрир», «Туркистон ислом ҳаракати», «Акромийлар», «Нурчилар» каби гуруҳларнинг фаолияти кузатилди.

Ислом асосларини бузиб талқин қилиш, илмсиз, ташқи таъсирга берилувчан аҳолини ўз талқинидаги диний ғоялар билан заҳарлаш, ўзларига қўшилмаган кишиларга, давлатларга ва тузумларга нисбатан зўравонлик, бузғунчилик, қотиллик билан муносабатда бўлишни ҳалол деб ҳисоблаш каби хусусиятлар юқорида зикр этилган ташкилотларнинг барчасига хосдир. Афсуски, сўнгги йилларда мазкур гуруҳлар фаолияти натижасида дунё бўйлаб ҳар йили 30 мингдан ортиқ тинч фуқаро ҳалок бўлмоқда. Ўнлаб миллион аҳоли ўз уйларида ташлаб кетиб, дунёнинг турли мамлакатларида сарсон-у саргардон бўлишга мажбур қолмоқда. БМТ маълумотларига кўра, бир миллиондан ортиқ ёш болалар очликдан ўлиш хавфи остидадир. Уларнинг аксарияти террорчилик авж олган, бузғунчи гуруҳлар томонидан эгаллаб турилган худудларга тўғри келади. Бугунги кунда Ироқ, Сурия, Нигерия, Афғонистон, Яман, Ливия хануз дунёнинг энг хатарли нуқталари ҳисобланади. Таҳлилчиларнинг фикрича, ҳеч қайси давлат ўзининг террорчилар хуружидан ҳоли эканига 100 фоиз кафолат бера олмайди. Жумладан, 2015 йилда дунёнинг 96 мамлакати, у ёки бу даражада террорчиликдан азият чеккан.

Мана шундай шароитда экстремизм ва терроризм хавфини тўғри англаб етиш, уларга қарши амалий чоралар кўриш – давр талабидир. Шундай экан, Президентимиз Шавкат Мирзиёев таъбири билан айтганда, **«янада огоҳ ва сергак бўлиш, энг асосий бойлигимиз бўлган ва биз ҳақли равишда фахрланадиган кўп миллатли халқимизнинг бирдамлиги ва жипслигини кўз қорачигидек асраш ҳамда янада мустаҳкамлаш Ўзбекистонни ўз Ватани, деб биладиган ҳар бир инсоннинг муқаддас бурчидир».**

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. Бағрикенглик тушунчасининг мазмун-моҳияти нимада?
2. Ўзбекистон ҳудудида азалдан қандай дин вакиллари истиқомат қилишган?
3. ЮНЕСКО томонидан қайси сана Халқаро бағрикенглик куни деб эълон қилинган?
4. Ислом дини манбаларида бағрикенглик ҳақида қандай маълумотлар мавжуд?
5. Миллий масалада Ўзбекистоннинг ўз йўли, яъни ўз моделининг мавжудлиги ҳақида гапириб беринг.
6. Миллий сиёсатнинг ўзагини нима ташкил қилади?
7. Миллий ғоя ва миллий сиёсатнинг ўзаро боғлиқ жиҳатларини тушунтиринг.
8. Дунёда бағрикенглик масаласининг долзарблигини қандай тушунасиз?
9. Глобаллашув ва бағрикенгликнинг боғлиқлигини нима билан ифодалайсиз?
10. Бағрикенглик тушунчаси қайси жиҳатлари билан турли миллатлар ҳаётида бир хил маънони билдиради?

5.2. ЧУҚУР ҲИЛАНГАН, ҲЗАРУ МАНФААТЛИ ВА АМАЛИЙ ТАШҚИ СИЁСАТ СОҲАСИДАГИ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАР

Маълумки, дунёдаги ҳар қандай суверен давлат жаҳон ҳамжамиятига ўзининг ташқи сиёсий қарашлари, умумсайёравий муаммоларга муносабатлари ҳамда азалий мунозара ва музокаралар объекти бўлган уруш ва тинчлик масалаларига ёндашувлари билан кириб боради. Бу борада Ўзбекистон ўз мустақиллигининг дастлабки кунлариданоқ аниқ сиёсий позициясини ва ташқи сиёсат борасидаги концепциясини баён этди. Жумладан, 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Конституцияси Ўзбекистоннинг ташқи сиёсатини қонуний асосда қафолатлаб берди. Унинг 17-моддасида Ўзбекистон Республикаси халқаро муносабатларнинг тўла ҳуқуқли субъекти сифатида давлатларнинг суверен тенглиги, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик, чегараларнинг

Ўзбекистоннинг замонавий ташқи сиёсати фаол, ташаббускор ва прагматик ташқи сиёсий курс олиб боришни ҳамда юзага келаятган хавф-хатарларга ўз вақтида ва адекват жавоб чоралари орқали ечишни талаб этадиган XXI асрнинг ўта шиддат билан ўзгариб бораётган халқаро-сиёсий воқеликларини инобатга олган ҳолда қурилмоқда.

Шавкат Мирзиёев

дахлсизлиги, низоларни тинч йўл билан ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик қоидаларига ва халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган бошқа қоида ва нормаларига асосланиши белгилаб қўйилди. Давлатнинг, халқнинг олий манфаатларини, фаровонлиги ва хавфсизлигини таъминлаш мақсадида турли иттифоқлар тузиши, ҳамдўстликларга ва бошқа давлатлараро тузилмаларга кириши, зарур бўлганда улардан ажралиб чиқиши мумкинлиги Асосий қонунда белгилаб берилди.

Мустақиллик даврида Ўзбекистон чиндан ҳам жаҳон ҳамжамиятининг энг сиёсий фаол, халқаро муносабатларда ўзини асосли, қатъий ва ўзгармас позициясига эга бўлган давлат сифатида намоён қилди. Бу Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятидаги сиёсий мавқеи ва имижини белгилаб берадиган муҳим омил сифатида ўз куч-қудратини кўрсатди.

Вақт ўтган сари умумдунёвий сиёсий жараёнлар тобора фаоллашмоқда, янгидан -янги муаммолар давлатлараро, минтақалараро ва умумсайёравий миқёсда бутунлай янгича ёндашувларни, сиёсий қарашларни тақозо этмоқда. Ўзбекистон ана шу жараёнларда, халқаро муносабатлар ва ташқи сиёсатда ўзининг замонавий қарашлари ва муаммолар ечимини топишдаги ўзига хос ёндашувлари билан ўзининг кенг имкониятларини намоён этмоқда. Бу ҳақдаги ҳаққоний фикрларни Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 24 йиллиги муносабати билан ўтказилган тантанали йиғилишдаги маърузасида яққол кўриш мумкин. Ушбу маърузада Президент Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг ҳозирги замон талаблари ва замонавий цивилизация эҳтиёжлари нуқтаи назаридан аниқ белгилаб берди. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, Ўзбекистон давлатининг ички ва ташқи сиёсатида мустаҳкам изчилликнинг мавжудлиги, Биринчи Президентимиз Ислам Каримов бошлаб берган мустақил тараққиёт йўли, ички ва ташқи сиёсат давом этаётгани давлатимиз қудратининг ва сиёсий барқарорлигининг ёрқин мисолидир. Ислам Каримов тамал тошини қўйган ва жаҳон меҳварида бутун салоҳиятию салобати ва қудратини кўрсатаётган Ўзбекистон давлатининг ташқи сиёсати замонавий талаблар, бугунги эҳтиёжлар ва дунёвий қарашларнинг энг илғор намуналари билан бойитиб борилмоқда. Демак, Ўзбекистон бугунги кунда ўз Президенти Ш.М. Мирзиёев раҳбарлигида ўтган 25 йилда тўпланган тарихий тажрибаларга таянган ҳолда, уни янада бойитиш, такомиллаштириш, ривожлантириш йўлидан бормоқда.

Ўзбекистоннинг замонавий ташқи сиёсати фаол, ташаббускор ва прагматик ташқи сиёсий курс олиб боришни ҳамда юзага келаятган хавф-хатарларга ўз вақтида ва адекват

жавоб чоралари кўриб, уларни оқилона ечишни талаб этадиган XXI асрнинг ўта шиддат билан ўзгариб бораётган халқаро-сиёсий воқеликларини инобатга олган ҳолда курилмоқда.

Мамлакатимизнинг халқаро муносабатларини тўлақонли субъекти сифатидаги ўрни ва ролини янада кучайтириш ҳамда миллий ва минтақавий хавфсизликни таъминлаш, юртимиз иқтисодиётининг барқарор ва тез суръатлар билан ўсиши, унинг очиқ, демократик давлат куриш йўлида жадал сиёсат олиб бориши ва ривожланган давлатлар сафидан муносиб ўрин эгаллаши бугунги кунда ташқи сиёсат соҳасидаги асосий мақсаддир.

Ўзбекистон ўз ташқи сиёсатида қуйидаги принципларга содиқ бўлиб қолмоқда:

– ўзининг миллий манфаатларига асосланган очиқ, прагматик ва пухта ўйланган ташқи сиёсат олиб бориш;

– тенг ҳуқуқлилиқ ва ўзаро манфаатдорлик, суверенитетни, ҳудудий яхлитликни ҳурмат қилиш, чегараларнинг дахлсизлиги ва давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик, мунозарали масалаларни тинч йўл билан ҳал этиш, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик;

– ташқи сиёсий фаолият концепциясига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси давлатнинг, халқнинг олий манфаатларига, унинг фаровонлиги ва хавфсизлигига, мамлакатни модернизация қилишнинг устувор йўналишларига, амалдаги миллий қонунчилик ҳамда қабул қилинган халқаро мажбуриятларга амал қилган ҳолда иттифоқлар тузиш, ҳамдўстликларга ва бошқа давлатлараро тузилмаларга кириш, шунингдек улардан чиқиш ҳуқуқини ўзида сақлаб қолади;

– Ўзбекистон тинчликсевар сиёсат юритади ва ҳарбий-сиёсий блокларда иштирок этмайди, ҳар қандай давлатлараро тузилмалар ҳарбий-сиёсий блокка айланган тақдирда улардан чиқиш ҳуқуқини ўзида сақлаб қолади.

Аслини олганда, тарихий тажриба шундан далолат берадики, давлатнинг сиёсий қарашлари ва жаҳон ҳамжамиятидаги халқаро муносабатларда узвийликнинг мавжудлиги унинг жаҳон ҳамжамиятидаги мавқеини белгилаш билан бирга, ички сиёсатда барқарор тараққиётнинг муҳим омили бўлиб хизмат қилади. Ўзбекистонда ички ва ташқи сиёсатнинг ана шундай соғлом, қатъиятли ва ишончли ривожланиши бевосита унинг ҳам дунёвий, ҳам ички мавқеини белгиламоқда. Ҳозиргача мавжуд сиёсий қарашлар XXI асрда инсон ва инсоният тақдири билан боғлиқ бўлган йўналишлар тизимини қамраб олмоқда. Президент Ш. Мирзиёев бугунги кунда ва олис истиқболда Ўзбекистон ташқи сиёсатининг асосий вазифаларини аниқ белгилаб берди.

Жумладан:

– Ўзбекистон Республикаси қўшни давлатлар ҳудудлари қуролли можаролар ва кескинлик ўчоқларига айланишининг олдини олиш юзасидан сиёсий, иқтисодий ва бошқа чора-тадбирларни кўради, шунингдек, ўз ҳудудида хорижий давлатларнинг ҳарбий базалари ва объектлари жойлаштирилишига йўл қўймайди;

– сиёсий, савдо-иқтисодий, маданий-гуманитар, илмий-техникавий ва бошқа соҳаларда халқаро ҳамкорликни изчиллик билан ривожлантириш;

Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсатининг асосий мақсадлари бу давлат мустақиллиги ва суверенитетини янада мустаҳкамлашдан, Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсатининг асосий мақсадлари бу давлат мустақиллиги ва суверенитетини янада мустаҳкамлашдан, мамлакатнинг халқаро муносабатларнинг тўлақонли субъекти сифатидаги ўрни ва ролини янада кучайтиришдан, ҳамда миллий ва минтақавий хавфсизликни таъминлаш, мамлакат иқтисодининг барқарор ва тез суръатлар билан ўсиши, унинг очиқ демократик давлат куриш йўлидаги жадал сиёсат олиб бориши ва ривожланган давлатлар сафидан ўрин олиши учун энг қулай шароитларни яратишдан иборатдир.

Шавкат Мирзиёев

– мамлакатимизда олиб борилаётган демократик ислохотларни ҳамда жамиятни ва иқтисодийни модернизация қилишнинг жадал жараёнларини самарали амалга ошириш учун мумкин қадар қулай ташқи сиёсий шарт-шароитларни шакллантириш;

– Марказий Осиёда тинчлик ва барқарорликни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, минтақани хавфсизлик ва барқарор таракқиёт зонасига айлантириш, Афғонистонда тинчлик ва барқарорликка эришишга кўмаклашиш;

– жаҳоннинг етакчи давлатлари ва халқаро ташкилотлар билан стратегик ҳамкорлик қилишнинг мутаносиб, кўпқиррали тизимини шакллантириш, минтақада геосиёсий мувозанатни сақлаб туриш, Ўзбекистоннинг савдо, иқтисодий, технологик, транспорт ва бошқа алоқаларини кенг диверсификация қилиш;

– мавжуд ёки юзага келаётган муаммоларни ўз вақтида ҳал этиш учун сиёсий дипломатик ҳамда халқаро ҳуқуқий механизмлардан, жумладан, превентив дипломатия чоратадбирларидан фойдаланиш;

– Ўзбекистоннинг сиёсий ва савдо-иқтисодий соҳадаги ишончли, масъулиятли шерик сифатидаги халқаро нуфузини мустаҳкамлаш, мамлакатимизнинг ташқи дунё учун инвестицион, сайёҳлик, маданий-тарихий жозибадорлигини кучайтириш;

– миллий иқтисодийнинг устувор тармоқларига тўғридан-тўғри чет эл инвестициялари ва илғор технологияларини жалб этиш жараёнларини кучайтириш учун икки томонлама ва кўп томонлама ҳамкорлик механизмларидан фойдаланиш ва уларни ривожлантириш;

– Ўзбекистоннинг дунёнинг йирик бозорларига қафолатли чиқишини таъминлайдиган кўп муқобилли транспорт-коммуникация йўлакларининг тизимини шакллантириш ва ривожлантириш;

– хориждаги Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ва юридик шахсларининг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳар томонлама ҳимоя қилинишини таъминлаш.

Юқоридаги вазифалар, айтиш мумкинки, Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига тобора чуқурроқ кириб боришини таъминлайди. Шу асосда ҳар томонлама ўзаро манфаатли ҳамкорлик чуқурлашиб боради. Айни пайтда бу вазифаларнинг самарали ҳал этилиши Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятидаги мавқеини, сиёсий ва иқтисодий салоҳиятини намоён қилади.

Яна шуни алоҳида таъкидлаш керакки, кейинги 2–3 ойда Ўзбекистоннинг ташқи сиёсатида муҳим воқеалар юз берди. Жумладан, Қирғизистон Республикаси Президенти Алмазбек Атамбаев 2016 йил 24 декабрь куни амалий ташриф билан Самарқандга келди. Ҳар икки давлат раҳбарлари азалий қардошлик туйғулари асосида шаклланган яқин қўшничилик туйғуларини ифода этишди. Халқларимиз тарихий, маданий ва диний қадриятлари муштарак эканлиги, анъана ва урф-одатлари ўхшашлиги сиёсий, ижтимоий ва маънавий жиҳатдан ҳар икки давлат ўртасидаги ўзаро бир-бирини тушуниш ва ишончга асос бўлиши таъкидланди. Ҳар икки давлат ўртасидаги иқтисодий, ижтимоий, савдо ва маданий ҳамкорликни янада чуқурлаштиришга келишиб олинди.

2016 йил 16 декабрь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев Буюк Британия ва Шимолий Ирландия Бирлашган Қироллиги ташқи ишлари вазири ўринбосари Алан Дунканни қабул қилди. Ўзбекистон Буюк Британияни жаҳон сиёсати ва иқтисодийида муҳим ўрин тутадиган давлат билан сиёсий, иқтисодий, инвестициявий, маданий-гуманитар ва бошқа соҳаларда ўзаро манфаатли ҳамкорликни изчил давом эттириш, халқаро майдонда, жумладан, минтақавий хавфсизлик масалалари бўйича ҳамкорликни янада мустаҳкамлашга келишиб олинди.

2017 йил 19 январь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев жаҳон банки вице-президенти Сирил Мюллерни, 1 февраль куни эса Америка-Ўзбекистон савдо палатаси раиси Кэролин Лэмми қабул қилди. Шу йилнинг 15 февраль куни Иқтисодий

Ҳамкорлик бўйича Россия Ҳукуматлараро комиссиясининг навбатдаги мажлисида иштирок этиш учун мамлакатимизга келган Россия Федерацияси ҳукумати раисининг ўринбосари Дмитрий Козакни қабул қилди. 2017 йил 6–7 март кунлари Ўзбекистон Республикаси Президенти ўзининг чет давлатга биринчи давлат ташрифини амалга оширди – Туркменистон Республикаси Президенти Гурбангули Бердимухамедов таклифига биноан ушбу мамлакатда бўлди. Мазкур ташриф жуда самарали бўлди ҳамда Ўзбекистон–Туркменистон ўртасидаги ҳамкорлик алоқаларини янги босқичга, стратегик шериклик даражасига кўтарди. Буларнинг барчаси Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамияти билан мустаҳкам алоқада бўлиб келаётганидан, турли мамлакатлар билан ҳар томонлама манфаатли ҳамкорликни янада чуқурлаштириб бораётганидан далолат беради.

Президент Ш.Мирзиёевнинг давлатлараро ва минтақавий масалаларни ҳал қилишда яқин кўшни мамлакатлар билан ҳамкорликни янада чуқурлаштириш, халқаро ва минтақавий ташкилотлар билан муносабатларни янги босқичга кўтариш борасидаги саъй-ҳаракатлари Ўзбекистон давлатининг ташқи сиёсатидаги муҳим тамойил сифатида кўзга ташланаётгани айниқса эътиборлидир.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг Ҳаракатлар стратегияси, ҳеч шубҳасиз, Ўзбекистон ташқи сиёсатининг янги даврини бошлаб беради.

Ўзбекистонда кичик бизнесни жондал ривожлантириш қулай ишбилармонлик ва инвестиция муҳитини янада яхшилаш бўйича яқинда қабул қилинган чора-тадбирлар зоят муҳим аҳамиятга эга.

**Сирил Мюллер,
Жаҳон банки вице-президенти**

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. *Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида давлат ташқи сиёсатининг мазмун-моҳияти қандай ёритилган?*
2. *Ўзбекистоннинг ташқи сиёсатида Ислом Каримовнинг роли қандай бўлган эди?*
3. *Ўзбекистон ташқи сиёсатининг асосий принциплари нималардан иборат?*
4. *Мамлакатимизда олиб борилаётган демократик ислохотлар ва жамиятни иқтисодий модернизация қилиш жараёнларида яратилган қулай ташқи сиёсий шароитлар ҳақида нималарни биласиз?*
5. *Марказий Осиёда тинчлик ва барқарорликни сақлашда Ўзбекистоннинг ўрни қандай?*
6. *Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига кириб боришида белгиланган устувор вазифалар нималардан иборат?*
7. *Ўзбекистон халқаро муносабатларнинг тенг ҳуқуқли субъекти сифатида қандай фаолият юритмоқда?*
8. *Ўзбекистон ташқи сиёсатида юз берган муҳим воқеалар ҳақида гапириб беринг.*
9. *Давлатлараро ва минтақавий масалаларни ҳал қилишда Ўзбекистоннинг муҳим босқичга қадам кўяётгани борасида билганларингизни сўзлаб беринг.*

ХУЛОСА

Мустақилликнинг ўтган даврида мамлакатимизда ҳуқуқий демократик давлат, эркин фуқаролик жамияти асослари барпо этилди. Иқтисодиётнинг бутунлай янги шакли – ижтимоий йўналтирилган бозор муносабатларига ўтилди. Мулкчилик, мулкка эгаллик туйғусини шакллантириш орқали жамиятда инсоннинг бунёдкорлик, яратувчилик қобилиятини ривожлантиришга катта эътибор берилмоқда. Ижтимоий соҳада бутунлай янги – инсон ҳаёти, турмуш фаровонлиги, тинчлиги ва барқарорлигига йўналтирилган яхлит, демократик тизим вужудга келди. Қонун устуворлиги, қонун олдида барчанинг тенглигини таъминлаш асносида ҳақиқий эркин демократик режим шакллантирилди. Дарҳақиқат, қонун устувор бўлган жойдагина ва қонун доирасидаги эркин фаолиятгина кишилик жамиятининг бутун моҳиятини белгилайди ва уни юксак кадриятга айлантиради. Чунки ҳақиқий демократия – бу қонун ҳукмронлигидир. Энди ана шу қўлга киритилган ютуқларни янада мустаҳкамлаш, уларни замонавий цивилизация талаблари, ХХI асрда инсон ва инсоният тақдири билан боғлиқ бўлган глобал муаммолардан келиб чиқиб ривожлантиришни даврнинг ўзи тақозо этмоқда. Бу – бевосита жамиятнинг барча соҳаси ва йўналишларини қамраб олган ялпи янгиланишларни талаб қилаётган ҳаётий эҳтиёждир. Президент Ш.М.Мирзиёев томонидан ишлаб чиқилган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси бугунги кунда мамлакатимиз олдида турган буюк мақсадларга етиш, улкан вазифаларни ҳал этишда дастуруламал вазифасини бажармоқда.

Халқимизнинг ўзига хос жиҳати шундаки, у адолатга, муросага, очикқўнгиллик ва самимий муносабатга мойил халқдир. У фаол ва онгли бошқариш орқали янгидан-янги имкониятларни намоён қила оладиган, ўзининг юксак маънавий-ахлоқий, маърифий-руҳий ва интеллектуал салоҳиятини кўрсата оладиган бунёдкор халқ. Айни ана шу кайфият, халқ феъл-атвори, миллий руҳият очик жамият қурилаётганини, халқ билан давлат ўртасидаги муносабатнинг соғлом ва ўзаро ишончли, аниқ мақсад ва умуммиллий манфаат асосида қурилаётганини катта мамнуният билан қабул қилмоқда. Ана шундай ижобий ҳаётбахш маънавий-руҳий вазият тобора чуқурлашиб бораётгани сайин жамиятда улкан тараққиётга, сифат жиҳатдан янгиланишларга ва Ўзбекистоннинг буюк келажагини яратишга қаратилган амалий ҳаракатларимиз ҳам кучайиб бормоқда.

Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган ва ушбу ўқув қўлланмада таҳлил этилган бешта йўналиш айни ана шу умуммиллий кайфият ва ялпи сафарбарликка асос бўлиб хизмат қилмоқда. Буни қуйидагиларда кўриш мумкин:

биринчидан, давлат ва жамият қурилиши борасидаги ютуқларни мустаҳкамлаш, бир неча минг йиллик ўзбек давлатчилиги анъаналари билан ҳозирги замон жаҳон давлатчилиги илғор тажрибаларининг синтезлашган шаклидаги тараққиёт моделини чуқурлаштириш;

иккинчидан, қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ қилиш билан боғлиқ бўлган янгиланишларни янги босқичга кўтариш. Бунда мавжуд қонунларни қайта кўриб чиқиш, уларни ҳозирги замоннинг шиддат билан ўзгараётган жараёнларига, ижтимоий-сиёсий янгиланишлар эҳтиёжига мувофиқлаштириш. Чунки Ўзбекистон

глобаллашув жараёнларига фаол кириб бораётган экан, умумсайёравий масалаларни хал қилишда катта куч-ғайрат ва салоҳиятини намоён қилаётган бир пайтда ўзининг буюк келажагини жаҳон цивилизациясининг узвий бир бўлаги сифатида кўраётган экан, ана шу жараёнларни жамият билан боғлиқ ҳолда фаоллаштирадиган қонунлар тизими зарур. Улуғ бобоқалонимиз Абу Наср Форобий бундан минг йиллар бурун «**Яхши қонунлар, яхши анъаналардан келиб чиқади**» деб айтган эди;

учинчидан, ижтимоий йўналтирилган бозор муносабатлари шароитида иқтисодиётни ривожлантириш ва уни либераллаштириш билан боғлиқ бўлган бугунги кундаги муаммоларнинг ечимини топиш ва узоқ муддатли тараққиётга асос солиш. Бунда иқтисодиётда давлат иштирокини камайтириш, мулк ва мулк эгаси ҳуқуқини химоя қилиш, мулкчилик мавқеини ҳар томонлама кучайтириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни рағбатлантириш орқали аҳоли асосий кўпчилигини ташкил этадиган ўрта қатламнинг жамиятдаги ролини янада ошириш асосий вазифа қилиб қўйилмоқда. Иқтисодиётни ривожлантиришнинг туб моҳиятидан келиб чиқиб, макроиқтисодий барқарорликни бутун чоралар билан мустаҳкамлаш, таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш, иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини узлуксиз модернизация қилиш чораларини кўриш талаб этилмоқда.

тўртинчидан, ижтимоий соҳани ривожлантириш. Инсон озод ва эркин Ватанда тўлақонли яшаш, ҳаётнинг барча неъматларидан фойдаланиш имкониятларига эга бўлмоғи лозим. Ана шу умуминсоний қадрият ва орзу-интилиш Ҳаракатлар стратегиясининг асосий мақсади қилиб қўйилгани Ўзбекистонда инсонпарвар давлат сиёсатининг чуқурлашиб бораётганидан далолат беради;

бешинчидан, ҳар қандай халқ, ҳар қандай жамият тинч-тотув яшашдан, барқарорликдан манфаатдор. Бу азалий қоида ХХI асрда, айниқса, долзарб аҳамият касб этмоқда. Жаҳонда диний экстремизм ва ақидапарастликнинг авж олаётгани, миллатлараро тотувликка раҳна солишга ҳаракат қилаётган кучларнинг мавжудлиги Ўзбекистонда диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувлик халқ феноменига, унинг маънавий тимсолига, рухий қиёфасига айлангани энг катта ютуғимиздир. Энди бу бебаҳо бойликни асраш, ривожлантириш учун ҳар бир фуқаро қалбида мафкуравий иммунитетни, маънавий-маърифий салоҳиятни ошириш орқали тинч-осуда ҳаётни, Ватанимиз мустақиллиги, халқимиз, фарзандларимиз келажагини кўз қорачиғидек асраш йўлидаги масъулиятни кучайтиришни тақозо этмоқда.

Ўзбекистоннинг ташқи сиёсати ўзаро манфаатли, чуқур ўйланган, ҳар қандай давлат суверенитетини ҳурмат қилган ҳолда, тенг ҳуқуқли соғлом муносабатларни чуқурлаштиришдан иборат. Ҳаракатлар стратегияси ана шу қадриятларни янги тарихий шароитда тараққиётнинг янги босқичига кўтаришга даъват этади.

Шу маънода, Ўзбекистонда янгиланишлар стратегиясининг замон талабларига мос ва узоқни кўзлаган, аниқ мақсадларга таянган тараққиёт даври бошланди, деб айтишга ҳар томонлама ҳақлимиз.

ТЕСТЛАР

1. Мамлакатимизда байналмилал маданият маркази қачон ташкил топган?

- А) 13 январь, 1992 Б) 25 декабрь, 1992 В) 16 апрель, 1992 Г) 18 сентябрь, 1993

2. Қайси халқаро ташкилот ва қачон «Бағрикенглик тамойиллари декларацияси»ни қабул қилган?

- А) ЮНЕСКО, 1995 В) Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ), 2000
Б) Европа кенгаши (ЕК), 1990 Г) Европа Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилоти (ЕХҲТ), 1998

3. «Бағрикенглик» тушунчасининг маъносини аниқланг.

- А) ҳамма жавоблар тўғри Б) чидамлик В) бағрикенглик Г) сабр-тоқат

4. Ҳозирги кунда Ўзбекистонда қанча миллат ва элат вакиллари истиқомат қилади?

- А) 137 Б) 150 В) 126 Г) 140

5. Ўзбекистонда матбуот нашрлари нечта тилда чоп этилади?

- А) 5 Б) 7 В) 8 Г) 14

6. БМТ қайси йилни «Бағрикенглик йили» деб эълон қилган эди?

- А) 1995 Б) 2000 В) 1999 Г) 2001

7. Бугунги кунда мамлакатимизда нечта диний конфессия вакиллари истиқомат қилмоқда?

- А) 15 Б) 16 В) 17 Г) 21

8. Юридик хизматнинг шартномавий муносабатлар ҳуқуқий жиҳатдан таъминланишини ташкил этиш соҳасидаги вазифа ва ҳуқуқларини тартибга солувчи ҳужжатни танланг.

А) «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида»ги қонун

Б) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг юридик хизмати тўғрисида»ги қарори

В) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Хўжалик бошқаруви органлари, давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг юридик хизмати тўғрисида»ги қарори

Г) Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Юридик хизмат фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Юридик хизмат фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-2733-сон Қарорида юридик хизмат ходимларига қандай имтиёзлар берилди?

А) давлат органлари ва ташкилотлари юридик хизматларининг мазкур мутахассислик бўйича уч йиллик стажига эга бўлган ходимлари, лицензия олиш учун адвокат мақомига эга бўлишга талабгор шахс сифатида малака имтиҳонида тегишли стажировка ўтмасдан иштирок этиш ҳуқуқига эга бўлади.

Б) юридик хизмат ходими сифатидаги меҳнат стажи ходим бошқа давлат органлари, шу жумладан; ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат органларига ишга ўтганда мартаба даражалари ва кўп йиллик хизмат устамаларини тўлаш учун мўлжалланган меҳнат стажи ҳисобга олинмаган бўлди.

В) юридик хизмат ходимлари ҳар чоракда судгача ва суд тартибида давлат органи ва ташкилоти фойдасига ҳал қилинган низолар юзасидан ундирилган пулнинг 5 фоизи, бироқ энг кам ойлик иш ҳақининг 50 баробаридан кўп бўлмаган миқдорда мукофотланмаган бўлди.

Г) барча жавоблар тўғри

10. Никоҳдан ажралишни қайд этиш қайси органларга тааллуқли?

А) фақат ФХДЁ органида амалга оширилади

Б) фақат суд тартибида амалга оширилади

В) қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда ФХДЁ органида ҳамда суд тартибида амалга оширилиши мумкин

Г) диний расм-русумлар асосида амалга оширилади

11. Никоҳни қайд этиш ваколатига эга бўлган органни танланг.

- А) факат ФХДЁ органида амалга оширилади
- Б) факат суд орқали қайд қилинади
- В) конун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда ФХДЁ органида ҳамда суд томонидан қайд этилиши мумкин
- Г) диний расм-русумлар асосида амалга оширилади

12. Ҳаракатлар стратегиясида адвокатура институтини такомиллаштиришга қаратилган чора-тадбирлар қайси жавобда тўғри келтирилган?

А) адвокатларга ҳакамлик судларида ҳакам сифатида иштирок этиш ҳукуқи берилади, адвокат сўровини кўриб чиқиш тартиби ва муддатлари аниқлаштирилади, адвокатлар ва адвокатлик тузилмалари даромадларини солиққа тортиш тизимини мақбуллаштириш, адвокатга лицензия бериш ва уни интизомий жавобгарликка тортиш масаласида давлат органларининг роли камайтирилади, адвокатлик лицензияси фаолиятини тўхтатиш, тугатишнинг суд тартиби босқичма-босқич жорий этилади ва адвокатлик тузилмаларининг янги ташкилий-ҳуқуқий шакллари жорий этилади, халқаро-ҳуқуқий, фуқаролик-ҳуқуқий ва хўжалик-ҳуқуқий масалалар бўйича юридик ёрдам кўрсатиш мақсадида хорижий фуқароларга адвокатлик лицензияларини бериш тартиби жорий этилади

- Б) «Адвокатура тўғрисида»ги конун янги таҳрирда ишлаб чиқилади
- В) адвокатларга бир вақтнинг ўзида судья сифатида иштирок этиш ҳукуқи берилади
- Г) халқаро-ҳуқуқий, фуқаролик-ҳуқуқий ва хўжалик-ҳуқуқий масалалар бўйича юридик ёрдам кўрсатиш мақсадида хорижий фуқароларга адвокатлик лицензияларини бериш тартиби жорий этилади

13. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид давлат Дастурига кўра нотариал идоралар фаолиятини такомиллаштириш бўйича қандай чора-тадбирлар амалга ошириш режалаштирилган?

- А) нотариал идоралар фаолиятини автоматлаштириш
- Б) барча нотариал битимлар ҳисобини марказлашган ҳолда юритиш
- В) идоралараро электрон ҳамкорликни ҳисобга олган ҳолда, аҳоли ва тадбиркорларга нотариат соҳасида интерактив давлат хизматлари кўрсатишни йўлга қўйиш
- Г) барча жавоблар тўғри

14. Нотариал идораларга электрон мурожаат қилиш тартиби келажакда қандай муаммоларнинг олдини олади?

- А) фуқароларга кам вақт ва маблағ сарфлаш
- Б) ортиқча қоғозбозликнинг олдини олиш
- В) узундан-узун навбатларда турмаслик
- Г) барча жавоблар тўғри

15. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг жиноятчиликка қарши кураш борасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш деганда нима тушунилади?

- А) тезкор-қидирув фаолиятни, суриштирувни, дастлабки терговни амалга оширадиган органлар фаолиятини келишувчилик асосида олиб бориш
- Б) суриштирувни, дастлабки терговни, тезкор-қидирув фаолиятни амалга оширадиган органларнинг жиноятчиликка қарши кураш борасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш
- В) тезкор-қидирув фаолиятни, суриштирувни, дастлабки терговни амалга оширадиган органлар фаолиятини ҳамкорлик асосида олиб бориш
- Г) мансабдор шахсларнинг ҳуқуқни қўллаш билан боғлиқ фаолиятини ҳамкорлик асосида мувофиқлаштириш

16. Умумий мақсадга эришиш йўлида жиноятчиликка қарши курашни амалга оширадиган органлар фаолиятини тартибга солиш, самарадорлигини янада ошириш йўлида ўзаро келишув...

- А) халқ билан мулоқот қилишнинг асосини ташкил этади
- Б) халқни ислохотлардан ҳабардор қилиш асосини ташкил этади
- В) мувофиқлаштиришнинг моҳиятини белгилайди
- Г) ҳамма жавоблар тўғри

17. Африка, Ўрта Шарқ ва Марказий Осиёдаги нечта диний экстремистик ва террорчилик ташкилотлари ИШИДнинг хатти-ҳаракатларини қўллаб-қувватлаб, уларга ёрдам бериб келмоқда?

- А) ўн бешдан ортик Б) йигирма бешдан ортик В) ўндан ортик Г) юздан ортик

18. Ўзбекистонда диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шакллариغا қарши курашиш борасида қандай қонунлар қабул қилинган?

- А) Терроризмга қарши кураш тўғрисидаги, жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисидаги, уюшган жиноятчиликка қарши кураш ва уни олдини олиш тўғрисидаги қонунлар
Б) Терроризмга қарши кураш тўғрисидаги қонун
В) Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисидаги қонун
Г) Б ва В жавоблар тўғри

19. 2017–2021 йиллар мобайнида қайси мутасадди идоралар иштирокида диний экстремизм, терроризм ва уюшган жиноятчиликнинг бошқа шакллариغا қарши курашиш амалиётини ўрганиш назарда тутилган?

- А) Ўзбекистон Республикасининг ИИВ, Мудофаа вазирлиги, МХХ, ДБҚ, Бош прокуратура, ОЎМТВ, Халқ таълими вазирлиги, МТРК, «Маҳалла» жамғармаси, «Камолот» ЁИХ
Б) Ахборот технологиялари вазирлиги, Меҳнат вазирлиги, Касаба уюшмалари Федерацияси, вазирлик ва идоралар
В) Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари, Ижтимоий тадқиқотлар институти, ДБА, СМТИ, ФЖШМҚМИ, «Ижтимоий фикр» маркази
Г) Меҳнат вазирлиги, Молия вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги, Адлия вазирлиги, Касаба уюшмалари Федерацияси

20. Ўзбекистон Республикаси Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенциясига қачон қўшилган?

- А) 2017 йил Б) 2001 йил В) 2003 йил Г) 2008 йил

21. Коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш учун қандай тузилма ташкил этилди?

- А) Коррупцияга қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссияси
Б) Коррупцияни олдини олиш бўйича республика идоралараро комиссияси
В) Бош прокуратура ҳузурида Коррупцияга қарши курашиш бўйича департамент
Г) Барча жавоблар тўғри

22. Ҳуқуқий демократик давлат ва эркин фуқаролик жамиятининг муҳим мезонларидан бирини кўрсатинг.

- А) Жамиятда аҳоли ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти даражасининг юксаклиги
Б) Аҳолининг ислохотлардан хабардор эканлиги
В) Коррупцияга қарши курашиш бўйича қонуннинг мавжудлиги
Г) Аҳолининг ҳуқуқий маданияти даражасининг юксаклиги

23. 2017–2021 йилларда қабул қилинган қонун ҳужжатларини аҳоли ва ижрочиларга ўз вақтида етказишнинг самарали тизимини яратиш мақсадида қандай ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини ишлаб чиқиш назарда тутилган?

- А) Журналистнинг касбий фаолиятини химоя қилиш тўғрисидаги қонун
Б) Жамоатчилик назорати тўғрисидаги қонун
В) Коррупцияга қарши курашиш бўйича қонун
Г) Ҳуқуқий ахборотни тарқатиш ва ундан фойдаланишни таъминлаш тўғрисидаги қонун

24. 2017–2021 йилларда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ходимлари ҳамда аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, уларга қабул қилинган янги қонун ҳужжатларининг мазмун-моҳиятини тушунтириш мақсадида маҳаллаларда қандай ишлар амалга ошириш кўзда тутилган?

А) Ҳафтада уч марта «Жиноятдан сақланинг!» ўқув машғулоти жорий этиш ва доимий ўтказиб бориш

Б) Ҳафтада бир марта «Ҳуқуқий билимлар» ўқув машғулоти жорий этиш ва доимий ўтказиб бориш

В) Ҳафтада икки марта «Диний экстремизм ва терроризм – ёшлар келажагига таҳдид» мавзуларида учрашув ва давра суҳбатларини ташкил этиш

Г) Ҳафтада бир марта «Маҳалламиз жиноятчиликка қарши туради» акцияларини ўтказиш

25. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг қайси моддасида жамотчилик назорати келтириб ўтилган?

А) 48

Б) 51

В) 32

Г) 18

26. Жамотчилик назорати бу – ...

А) давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахсларининг ўзларига қонунчилик билан юклатилган мажбуриятларни ижро этиши билан боғлиқ фаолиятдир.

Б) давлат органлари фаолиятининг қонунийлигини таъминлаш, давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари томонидан Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминловчи қонун ҳужжатларига риоя қилмаслик ҳолатларини аниқлашга қаратилган фаолиятдир.

В) давлат ва унинг номидан махсус ваколатли органларнинг қонун билан белгиланган тартибда ҳуқуқий таъсир чорасини қўллаш орқали қонунийликни, ҳуқуқий тартиботни таъминлаш, жамият, давлат ва бошқа фуқаролик бирлашмаларининг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини муҳофаза қилиш, фуқароларни ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, жиноятчилик ва бошқа ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш соҳасидаги фаолиятдир, дейиш мумкин.

Г) тўғри жавоб йўқ

27. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг қайси моддасида Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қонунларнинг аниқ ва бир хилда бажарилиши устидан назоратни Ўзбекистон Республикасининг Бош прокурори ва унга бўйсинувчи прокурорлар амалга оширади деб қўрилган?

А) 110-модда

Б) 115-модда

В) 118-модда

Г) тўғри жавоб йўқ

28. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг турлари – ...

А) ҳуқуқбузарликларнинг умумий ва махсус профилактикаси

Б) ҳуқуқбузарликларнинг яқка тартибдаги профилактикаси

В) ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси

Г) барча жавоблар тўғри

29. Инсонпарварлик принципига тўғри таъриф берилган қаторни топинг.

А) ҳеч ким айнан битта жиноят учун икки марта жавобгарликка тортилиши мумкин эмас

Б) шахс қонунда белгиланган тартибда айби исботланган ижтимоий хавфли қилмишлари учунгина жавобгар бўлади

В) қилмишида жиноят таркибининг мавжудлиги аниқланган ҳар бир шахс жавобгарликка тортилиши шарт

Г) жазо ва бошқа ҳуқуқий таъсир чоралари жисмоний азоб бериш ёки инсон кадр-қимматини камситиш мақсадини кўзламайди

30. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига ярашув институти қачон киритилди?

А) 2000 йил 21 август

Б) 2001 йил 29 август

В) 2002 йил 30 август

Г) 2003 йил 24 август

31. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига мувофиқ, вояга етмаган шахслар учун қандай жазо чоралари тайинланиши мумкин?

1. жарима; 2. муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш; 3. ахлоқ тузатиш ишлари; 4. хизмат бўйича чеклаш; 5. камок; 6. озодликни чеклаш; 7. интизомий қисмга жўнатиш; 8. озодликдан маҳрум қилиш; 9. умрбод озодликдан маҳрум қилиш.

А) 1, 2, 5, 7, 9.

Б) 2, 4, 5, 7, 8.

В) 4, 6, 7, 8, 9.

Г) 1, 3, 5, 6, 8.

32. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 661-моддасига мувофиқ, ярашилганлиги муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилинмайдиган шахслар рўйхатини аниқланг.

- А) озодликдан маҳрум қилиш жазосини ўтаб бўлганидан сўнг судланганлик ҳолати тугалланмаган ёки судланганлиги олиб ташланмаган шахслар
- Б) илгари ярашув қўлланилган муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилинган шахслар
- В) хавфли ва ўта хавфли рецидивистлар
- Г) оғир ёки ўта оғир жиноятларни содир этганлик учун судланганлик ҳолати тугалланмаган ёки судланганлиги олиб ташланмаган шахслар

33. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида ўлим жазосини бекор қилиш тўғрисида»ги Фармони қачон қабул қилинган?

- А) 2005 йил 1 август
- Б) 2008 йил 1 январь
- В) 2007 йил 11 июль
- Г) 2007 йил 29 август

34. Даъвогар судгача ҳал қилиш (талабнома юбориш) тартибига риоя этмаган бўлса, башарти бу шу тоифадаги низолар учун қонунда ёки тарафлар шартномасида назарда тутилган ва бундай тартибни қўллаш имконияти йўқотилган бўлса...

- А) иш юритиш давом этади
- Б) шартнома бекор қилинади
- В) даъво кўрмасдан қолдирилади
- Г) иш юритиш тугатилади

35. «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида»ги Қонунга мувофиқ, ўзига талабнома билдирилган хўжалик юритувчи субъект талабномани олган кундан бошлаб қанча муддат ичида унга жавоб қайтариши шарт?

- А) бир ой
- Б) 15 кун
- В) 20 кун
- Г) 10 кун

36. Ўзбекистон Республикасида қайси судларда биринчи бўлиб видеоконференцалоқа режимидаги суд мажлислари ўтказила бошланди?

- А) фуқаролик судлари
- Б) хўжалик судлари
- В) жиноят судлари
- Г) маъмурий судлар

37. Фуқаролик ва хўжалик судлари иш юритувида келишув битимининг тузилиши қандай процессуал оқибатларга олиб келади?

- А) аризани ҳаракатсиз қолдириш
- Б) иш юритишни тўхтатиш
- В) даъвони кўрмасдан қолдириш
- Г) иш юритишни тугатиш

38. Қуйидаги ҳуқуқлардан қайси бири назорат инстанцияси судининг ваколатларига тааллуқли эмас?

- А) ҳал қилув қарорини, ажрим ёки қарорни ўзгаришсиз, протестни эса қаноатлантирмай қолдиришга
- Б) ҳал қилув қарорини, ажрим ёки қарорни бутунлай ёхуд қисман бекор қилишга ва ишни янгидан кўриш учун биринчи инстанция суди ёки апелляция ёхуд кассация инстанцияси судига юборишга
- В) ҳал қилув қарорини, ажрим ёхуд қарорни бутунлай ёки қисман бекор қилишга ва иш юритишни тугатишга ёхуд аризани кўрмасдан қолдиришга
- Г) ФПКнинг 314-моддаси иккинчи қисмида назарда тутилган асослар мавжуд бўлган тақдирда ҳал қилув қарорини бутунлай ёки қисман бекор қилишга ҳамда ишни янгидан кўриб чиқиш учун биринчи инстанция судига юборишга ҳақли

39. Қонуний кучга кирган суд қарорлари устидан протест келтириш тўғрисидаги аризалар қанча муддатда кўриб чиқилади?

- А) ариза 10 кун муддатда кўриб чиқилиши керак
- Б) ариза 20 кун муддатда кўриб чиқилиши керак
- В) ариза бир ой муддатда кўриб чиқилиши керак
- Г) ариза уч ой муддатда кўриб чиқилиши керак

40. Низоларни судгача ҳал этиш усули қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

- А) талабнома юбориш
- Б) ҳакамлик судида ҳал этиш
- В) медиация тартибиде ҳал этиш
- Г) фуқаролик судида ҳал этиш

41. Низоларни суддан ташқари муқобил ҳал этиш қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

- А) талабнома юбориш
Б) эътироз билдириш орқали
В) медиация тартибида ҳал этиш
Г) меҳнат низолари комиссиясида ҳал этиш

42. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ–4947-сон Фармони қабул қилинган санани аниқланг.

- А) 2017 йил 7 февраль Б) 2017 йил 17 январь В) 2016 йил 8 декабрь Г) 2016 йил 4 декабрь

43. Қайси жавобда суд ижрочисига қўйилган талаб тўғри кўрсатилган?

- А) ўрта махсус ёки олий маълумотга эга бўлган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси
Б) ўрта махсус (юримдик) ёки олий (юримдик) маълумотга эга бўлган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси
В) ўрта махсус маълумотга эга бўлган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси
Г) олий маълумотга эга бўлган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси

44. Суд қарорлари қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

- А) суд мажлис баённомаси, ариза, шикоят
Б) электрон муружаат, суд буйруғи, ажрим
В) ажрим, келишув, ариза
Г) суд буйруғи, ажрим, қарор

45. Жиноят-процессуал кодексига мувофиқ жиноят қуроли тушунчасига қандай таъриф берилган?

- А) жиноятга тайёргарлик кўриш ёки содир этиш учун махсус мўлжалланган, тайёрланган ёки мослаштирилган нарсалар, шунингдек жиний мақсадларга эришиш учун жиноят содир этиш жараёнида бевосита фойдаланилган мол-мулк
Б) воқеа жойи кўздан кечириш жараёнида жиноятга алоқадор бўлган ҳар қандай нарсалар
В) махсус экспертизанинг хулосасига кўра совуқ қурол ва ўқ отар қурол деб топилган ҳар қандай қурол
Г) тўғри жавоб йўқ

46. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурига мувофиқ Тошкент шаҳри ва вилоятида янги қурилган кўчмас мулкни Ўзбекистон Республикаси резидентлари ва норезидентлари томонидан сотиб олиш учун неча фоиз миқдорда давлат божи тўлаш назарда тутилган?

- А) 10–15 Б) 5–10 В) 15–20 Г) 20–25

47. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясига кўра, Конституциявий, Олий ва Олий ҳужалик судлари судья лавозимларини қайси ёшгача белгилаш кўзда тутилган?

- А) 60 Б) 65 В) 70 Г) 75

48. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясига кўра, судлар фаолиятини моддий-техник жиҳатидан ва молиявий таъминлаш қайси орган тасарруфига ўтказилиши режалаштирилган?

- А) Адлия вазирлигига В) Олий ҳужалик судига
Б) Олий судга Г) Суд департаментига

49. Суд ҳокимиятининг мустақиллигини таъминлаш принципи Конституциянинг нечанчи моддасида ўз ифодасини топган?

- А) 110-моддасида Б) 111-моддасида В) 112-моддасида Г) 107-моддасида

50. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қайси фармонида асосан Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ташкил этилди?

- А) 2016 йил 21 декабрь В) 2017 йил 7 февраль
Б) 2016 йил 21 октябрь Г) 2017 йил 21 февраль

51. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурига мувофиқ фуқаролик, жиноят ишлари бўйича судлар ва ҳужалик судларининг ваколатларини қайта кўриб чиқиш йўли билан маъмурий судларни ташкил этиш муддатини кўрсатинг?

- А) 2017 йил III чорак
Б) 2017 йил II чорак
В) 2017 йил I чорак
Г) 2017 йил IV чорак

52. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2000 йил 14 августдаги «Ўзбекистон Республикасининг суд тизимини такомиллаштириш тўғрисида»ги ПФ–2682-сон Фармонида мувофиқ судлар қачондан бошлаб ихтисослаштирилди?

- А) 2001 йил 1 апрелдан
Б) 2001 йил 1 январдан
В) 2001 йил 1 сентябрдан
Г) 2001 йил 31 августдан

53. Судьяларнинг мустақиллиги нималар орқали таъминланади?

А) судьяларни қонунда белгиланган тартибда судьяликка сайлаш, тайинлаш ва судьяликдан озод қилиш, судьяларнинг дахлсизлиги, одил судловни амалга оширишдаги қатъий таомил, қарор чиқариш чоғида судьялар маслаҳатининг сир тутилиши ва уни ошқор қилишни талаб этишнинг тақиқланиши, судга ҳурматсизлик ёки муайян ишларни ҳал қилишга аралашганлик, судьялар дахлсизлигини бузганлик учун жавобгарлик, судьяларга давлат ҳисобидан уларнинг юксак мақомига муносиб моддий ва ижтимоий таъминот

Б) судьяларнинг дахлсизлиги, судьяларга давлат ҳисобидан уларнинг юксак мақомига муносиб моддий ва ижтимоий таъминот бериш, судьялар маслаҳатининг сир тутилиши, ишларни кўриб чиқишда судьяларнинг мустақиллиги

В) қарор чиқариш чоғида судьялар маслаҳатининг сир тутилиши, Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан, декларация билан, ишларни кўриб чиқишда судьяларнинг мустақиллиги

Г) судьяларнинг дахлсизлиги, судьялар маслаҳатининг сир тутилиши, судьяларни қонунда белгиланган тартибда судьяликка сайлаш, тайинлаш ва судьяликдан озод қилиш, судга ҳурматсизлик учун жавобгарлик, айбсизлик презумпцияси

54. Ўзбекистон Республикасининг «Судлар тўғрисида»ги қонунининг янги таҳрири қачон қабул қилинган?

- А) 2000 йил 14 декабрда
Б) 1993 йил 2 сентябрда
В) 2000 йил 14 августда
Г) 1992 йил 3 сентябрда

55. «Хабес корпус» институти қачон ва қаерда пайдо бўлган?

- А) XV асрда Буюк Британияда
Б) XVII асрда АКШда
В) XVI асрда Англияда
Г) XIII асрда Францияда

56. Терговчи қандай эҳтиёт чораларини қўллаш учун суд рухсатини олиши талаб этилади?

- А) қамоқ ва уй қамоғи қўллашга
Б) гаров ва қамоқ қўллашга
В) мажбурий келтиришга
Г) муносиб хулқ-атворда бўлиш учун тилхат қўллаш учун

57. Судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилиш бўйича «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили» Давлат дастурига кўра, 2017 йилнинг 3-чорагида амалга оширилган ишлар қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

- А) электрон тартибда судга мурожаат қилиш
Б) видеоконференцалоқа режимида суд жараёни ўтказиш
В) судьялар ўртасида ишларни автоматик равишда тақсимлаш
Г) даъво аризани электрон юбориш

58. Фуқаролик ишлари бўйича судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологиялари қачондан жорий этилди?

- А) 2012 йилдан
Б) 2013 йилдан
В) 2014 йилдан
Г) 2015 йилдан

ГЛОССАРИЙ

АДВОКАТ – олий юридик маълумотга эга бўлган ва адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензияни белгиланган тартибда олган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси Ўзбекистон Республикасида адвокат бўлиши мумкин. Белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган, шунингдек, судланганлик ҳолати тугалланмаган ёки судланганлиги олиб ташланмаган шахсларнинг адвокатлик фаолияти билан шуғулланишига йўл қўйилмайди.

АДВОКАТУРА ФАОЛИЯТИНИНГ ПРИНЦИПЛАРИ ВА ТАШКИЛИЙ ШАКЛЛАРИ – адвокатлик бюроси, адвокатлик фирмаси, адвокатлар ҳайъати ва юридик маслаҳатхонадан иборат.

АРИЗА – бу ҳуқуқларни, эркинликларни ва қонуний манфаатларни амалга оширишда ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги илтимос баён этилган мурожаат.

АРЗОН УЙ-ЖОЙ – кишлоқ аҳолисининг талаб ва эҳтиёжларини ҳамда тўлов қобилиятини ҳисобга олиб, давлат дастурига кўра намунавий лойиҳа асосида қуриладиган уй-жойлар.

АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ – хусусий, умумий ва ишлаб чиқариш коммуникациясида ахборотлар тайёрлаш, қайта ишлаш ва етказиш билан боғлиқ бўлган объектлар, ҳаракатлар ва қоидалар, шунингдек, барча технологиялар ҳамда санаб ўтилган жараёнларни биргаликда таъминловчи соҳалар мажмуаси.

АҲОЛИ БАНДЛИГИ – меҳнатга лаёқатли аҳолининг ижтимоий меҳнатда қатнашиш даражаси, қонунчиликка зид бўлмаган тарзда фуқаронинг шахсий ва ижтимоий талабларини қондириш билан боғлиқ бўлган фаолияти.

АҲОЛИ БАНДЛИГИ СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ СИЁСАТИ – давлат томонидан фуқароларнинг меҳнатга, тўлиқ, самарали ва эркин танланган бандликка бўлган ҳуқуқларини таъминлаш бўйича амалга ошириладиган фаолият.

АҲОЛИНИНГ УМУМИЙ ДАРОМАДИ – пул даромадлари ва натура шаклидаги даромадлар ҳамда доимий асосда, такрорланувчи хусусиятга эга бўлган, йиллик ёки ундан кам вақт оралиғидаги даврда уй ҳўжалиги ёки унинг алоҳида аъзоларига тушадиган тушумлардан таркиб топади.

АҚИДАПАРАСТЛИК – (ақида – араб. – ишонч, бирор нарсани иккинчисига боғлаш) муайян шароитда, бирон-бир ғояга қатъий ишонч ва уни мутлақлаштириш асосида шаклланган қоида ва тартибларни ҳамда уларни шароит, ҳолат, вазиятни ҳисобга олмаган ҳолда, кўр-кўрона қўллаш.

БАРҚАРОРЛИК – тинчлик-осойишталик ва ижодий меҳнат муҳити қатъий, узил-кесил

ҳамда мустаҳкам ўрнатилган муқим шароит. Барқарорлик ҳар қандай бунёдкорлик фаолиятининг замини ва зарурий шarti ҳисобланади.

БЕПУЛ ТИББИЙ ХИЗМАТ – фуқароларга қулайлик ва имтиёзлар бериш мақсадида давлат томонидан кафолатланган барча тиббий хизматлар мажмуаси.

ВЕБ-САҲИФА – Интернет манзили (url) билан бир хил маънода белгиланувчи мантиқий бирлик. У веб сайтнинг таркибий қисмидир.

ВИДЕОКОНФЕРЕНЦАЛОҚА РЕЖИМИДАГИ СУД МАЖЛИСИ – реал вақт режимда телекоммуникация технологиялари ёрдамида аудио ва видеоахборотлар алмашинуви имкониятларидан фойдаланган ҳолда ишни кўраётган суд ва суд мажлисини ўтказишга қўмақлашаётган суд ўртасидаги интерактив ўзаро таъсир қилиш йўли билан масофадан суд мажлисини ўтказиш.

ГЕОСИЁСИЙ МУВОЗАНАТ – маълум бир ҳудуддаги мавжуд сиёсий вазиятни барқарорлаштириш.

ГЛОБАЛЛАШУВ – жамиятнинг барча соҳаларини қамраб олувчи тизимли хусусиятга эга, бутун жаҳон иқтисодий сиёсий, маданий интеграция ва унификациялашув, халқаро меҳнат тақсимооти, капитал, ишчи кучи ва ишлаб чиқариш ресурсларининг эркин ҳаракати, қонунчилик, иқтисодий ва технологик жараёнларни стандартлаштириш, шунингдек, турли мамлакатлар маданиятининг қўшилиши ва яқинлашуви билан боғлиқ объектив жараён.

ДАВЛАТ БОЖИ – судларга бериладиган даъво аризалардан, шикоятлардан, судларнинг қарорлари юзасидан бериладиган апелляция, кассация ва назорат шикоятларини, шунингдек, судлар томонидан ҳужжатларнинг нусхаларини берганлик учун тўланадиган муайян пул йиғими.

ДАВЛАТ ИЖТИМОИЙ ЁРДАМИ – меҳнатга лаёқатсизлиги, ишсизлиги, даромад манбаи мавжуд бўлмагани сабабли мустақил равишда ўзини моддий таъминлай олмаган шахсларга давлат томонидан бериладиган ёрдам.

ДАВЛАТ ОРГАНИНИНГ ЮРИДИК ХИЗМАТИ – давлат органи фаолиятини ҳуқуқий таъминлаш мақсадида ташкил этиладиган ёки жорий қилинадиган мустақил таркибий бўлинма ёки лавозим.

ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИК – давлат органларининг нодавлат-нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини, шу жумладан, тармоқ, ҳудудий дастурларни, шунингдек, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ҳамда фуқароларнинг

хуқуқлари ва қонуний манфаатларига дахлдор бўлган бошқа қарорларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш борасидаги ҳамкорлиги.

ДАРОМАДЛАРНИНГ ТАБАҚАЛАШУВИ – аҳоли жон бошига тўғри келадиган даромадлар даражасидаги тафовутлар.

ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЯ – қилмишни ижтимоий хавfli эмас ва жиноий жазога сазовор эмас, деб топиш (қилмишни жиноят қонунидан чиқариб ташлаш).

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ – (лотинча *diversus* – ҳар хил, *facere* – қилмоқ, бажармоқ) – ишлаб чиқаришнинг самарадорлигини ошириш, маҳсулот ва хизматларни сотиш бозорларини кенгайтириш мақсадида тармоқ ва корхоналар фаолият соҳаларини кенгайтириш, маҳсулот ва хизматлар ассортиментларини кўпайтириш. Диверсификация жараёни иқтисодиёт тармоқларида олиб борилаётган модернизация ва таркибий ўзгаришлар билан бевосита уйғунлашган.

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ СТРАТЕГИЯСИ – корхона фаолиятини мавжуд маҳсулотлар ва бозорлар турини кенгайтириш орқали ривожланиш стратегияси. Диверсификация стратегияси корхоналарнинг ишлаб чиқариш ва тижорат фаолиятини ривожлантиришнинг энг етакчи замонавий тенденцияларидан бири ҳисобланиб, у орқали корхоналарнинг бозор шароитида вужудга келадиган турли қалтисликларга бўлган рақобатдошлигини оширади. Диверсификация стратегияси – корхоналарда янги маҳсулотлар линияларини ишга тушириш, қўшма корхоналар тузиш, бошқа корхоналарни сотиб олиш ва бошқа турли услубларда амалга оширилиши мумкин.

ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК – турли дин вакиллари этикодидаги мавжуд ақидавий фарқлардан қатъи назар, уларнинг ёнма-ён ва ўзаро тинч-тотув яшаши ҳамда ҳар бир диний таълимотга ҳурмат билан қараш.

ДИНИЙ ТАШКИЛОТ – диний жамоаларнинг энг юқори расмий уюшмаси.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ – жамият учун анъанавий бўлган диний қадриятлар ва ақидаларни рад этиш, уларга зид бўлган ғояларни алдов ва зўрлик билан тарғиб қилишга асосланган назария ва амалиёт; диний ташкилотлардаги ўта мутаассиб гуруҳларнинг ашаддий реакцион, динни ниқоб қилиб олган, унинг қонун-қоидаларига мафкуравий тус бериб, ундан ўзларининг стратегик геосиёсий мақсадларига эришиш йўлида фойдаланишга қаратилган диний-сиёсий ҳодиса.

ЕРЛАРНИНГ ИРРИГАЦИОН-МЕЛИОРАТИВ ҲОЛАТИ – сув билан таъминланиш ва суғориш тармоқлари тизими, ер ости сувлари сатҳининг жойлашуви ва тупроқнинг шўрланиш даражасидан келиб чиқиб суғориладиган ерларнинг ҳолатини ифодаловчи кўрсаткич.

ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИ – давлат томонидан амалга ошириладиган ҳамда ёшларни ижтимоий жиҳатдан шакллантириш ва

уларнинг интеллектуал, ижодий ва бошқа йўналишдаги салоҳиятини камол топтириш учун шарт-шароитлар яратилишини назарда тутадиган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий ва ҳуқуқий чоратadbирлар тизими.

ЁШЛАР (ЁШ ФУҚАРОЛАР) – ўн тўрт ёшга тўлган ва ўттиз ёшдан ошмаган шахслар.

ЁШ ОИЛА – эр-хотиннинг иккиси ҳам ўттиз ёшдан ошмаган оила ёхуд фарзанд (бола) тарбиялаб вояга етказётган ўттиз ёшдан ошмаган ёлғиз отадан ёки ёлғиз онадан иборат бўлган оила, шу жумладан никоҳдан ажралган бева эркак (бева аёл).

ЁШ МУТАХАССИС – олий ёки ўрта маҳсус, касб-хунар таълими муассасасини битирган, таълим муассасасини битирганидан сўнг олган ихтисослиги бўйича уч йил ичида ишга кирган ва маълумоти тўғрисидаги ҳужжатда кўрсатилган ихтисослиги бўйича ишлаётганига уч йилдан кўп бўлмаган ўттиз ёшдан ошмаган ходим.

ЁШЛАР ТАДБИРКОРЛИГИ – юридик шахс ташкил этмаган ҳолда ёш фуқаролар томонидан, шунингдек таъсисчилари ёш фуқаролар бўлган юридик шахслар томонидан амалга ошириладиган тadbиркорлик фаолияти.

ЁШЛАР ВА БАНДЛИК – ижтимоий етукликка эришиш даврини бошдан кечираётган ўн беш ёшдан ўттиз ёшгача бўлган ижтимоий демографик гуруҳларнинг ижтимоий ишлаб чиқаришга жалб этилганлик муаммоси.

ЖАМИЯТ – инсонлардан ташкил топган ижтимоий тузум.

ЖАМОАТ НАЗОРАТИ – а) қабул қилинган қонунлар ва қонун ҳужжатлари ижроси; б) ҳокимият қарорлари қандай қабул қилиниши ва ижро этилиши; в) қонун ва бошқа қонун ҳужжатларининг тайёрланиш жараёни; г) давлат органлари ҳамда улар мансабдор шахсларининг фаолияти; д) давлатнинг куч ишлатувчи тузилмалари фаолияти устидан жамоатчилик вакиллари ва жамоат ташкилотларининг назорати.

ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ – давлат органлари фаолиятининг қонунийлигини таъминлаш, давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахслари томонидан Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминловчи қонун ҳужжатларига риоя қилмаслик ҳолатларини аниқлашга қаратилган фаолият.

ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИНИНГ ОБЪЕКТИ – давлат органлари ва уларнинг мансабдор шахсларининг ўзларига қонунчилик билан юклатилган мажбуриятларни ижро этиши билан боғлиқ фаолияти. Давлат органи мансабдор шахсининг шахсий ҳаёти, ишчи ёзувлари, шунингдек давлат сири ёки қонун билан кўриқланадиган бошқа сирдан иборат ахборот, шунингдек, суриштирув, дастлабки тергов органлари ва суд иш юритувидаги муайян ишлар ва материаллар жамоатчилик назоратининг объекти ҳисобланмайди.

ЖАҲОН СИЁСАТИ – умумсайёравий мохиятга эга бўлган, жаҳон ҳамжамияти тақдири ва истиқболи билан боғлиқ бўлган сиёсат.

ЖИНОЯТ ҚУРОЛИ – ашёвий далил деб эътироф этилган жиноятга тайёргарлик кўриш ёки содир этиш учун махсус мўлжалланган, тайёрланган ёки мослаштирилган нарсалар, шунингдек жинойий мақсадларга эришиш учун жиноят содир этиш жараёнида бевосита фойдаланилган мол-мулк.

ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ КУРАШИШ – жинойий хатти-ҳаракатларнинг ижтимоий хавфлилиги ва турига қараб, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг ҳар бири алоҳида, ўзига юклатилган вазифалар доирасидан келиб чиққан ҳолда, идоровий усул ва воситалар орқали курашишга қаратилган фаолият.

ИЖРО ҲУЖЖАТЛАРИ – судлар ўзлари қабул қиладиган суд ҳужжатлари асосида берадиган ижро варақалари; ҳакамлик судининг қарорларини мажбурий ижро этиш юзасидан судлар берадиган ижро варақалари; чет эл судлари ва арбитражлари қарорлари асосида Ўзбекистон Республикаси судлари берадиган ижро варақалари; суд буйруқлари; алиментлар тўлаш тўғрисидаги нотариал тарзда тасдиқланган келишувлар; нотариусларнинг ижро хатлари; меҳнат низолари комиссиялари ўз қарорлари асосида берадиган гувоҳномалар; маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ваколатига эга органлар (мансабдор шахслар) чиқарган қарорлар; ўзбошимчалик билан тураржойни эгаллаб олган ёки авария ҳолатида деб топилган уйларда яшаётган шахсларни маъмурий тартибда кўчириш тўғрисидаги прокурорларнинг қарорлари; суд ижрочиларининг қарорлари; конун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда бошқа органларнинг ҳужжатлари.

ИЖТИМОЙ ЁРДАМГА МУҲТОЖ ШАХСЛАР – ўзининг саломатлиги, ёши, даромад олиш имкониятининг чеклангани туфайли ўзгаларнинг кўмагига муҳтож шахс ҳамда оилалар. Улар ўзларининг ёзма аризаларига кўра ижтимоий ёрдамнинг бир ёки бир неча турларидан фойдаланишга ҳақли бўлади.

ИЖТИМОЙ СОҲА – аҳолининг муносиб турмуш шароити ва фаровонлигини таъминлашга хизмат қилувчи соҳа ва тармоқлар мажмуаси. Булар қаторига уй-жой фондлари, соғлиқни сақлаш, таълим, спорт, маданият муассасалари ва бошқа тузилмаларни киритиш мумкин.

ИЖТИМОЙ-ТИББИЙ ХИЗМАТ – жойларида ҳар бир оилани ўрганишнинг ижтимоий, демографик, иқтисодий ва тиббий жиҳатларини ўз ичига олувчи, ижтимоий соҳада фаолият кўрсатадиган турли идоралар, ташкилотлар ва муассасаларнинг саъй-ҳаракатларини бирлаштиради.

ИЖТИМОЙ ХИЗМАТ КўРСАТИШ – хизматлар эҳтиёжманд шахсларга ёрдам кўрсатиш, уларга бошқа фуқаролар билан бир қаторда жамият ҳаётида иштирок этиш имкониятларини яратиш ва уларнинг одатий ҳаётини эҳтиёжларини

мустақил равишда таъминлаш бўйича комплекс ҳуқуқий, иқтисодий, психологик, таълимий, тиббий, реабилитацион ва бошқа чоралар.

ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИК – ижтимоий субъектларнинг хатти-ҳаракати, бу хатти-ҳаракатлар уларнинг ҳаёт фаолият шароитларини яратади ёки ўзгартиради ҳамда уларнинг ўзликларини ҳам ривожлантиради.

ИНВЕСТИЦИЯ – иқтисодий самара (фойда, даромад) олиш ёки ижобий ижтимоий натижага эришиш учун сарфланадиган пул маблағлари, банкларга қўйилган омонатлар, пайлар, қимматли қоғозлар (акция, облигациялар), технологиялар, машиналар асбоб-ускуналар, лицензиялар ва самара берадиган бошқа ҳар қандай бойликлар. Инвестициялар – фойда олиш ҳамда ижобий ижтимоий самарага эришиш мақсадида тадбиркорлик объектларига ва бошқа фаолият турларига қўйиладиган пул маблағлари.

ИНВЕСТИЦИЯ СИЁСАТИ – инвестиция фаолиятини жонлантириш, иқтисодиётни юксалтириш, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш мақсадида иқтисодий субъектлар учун қулай ҳўжалик юритиш шароитларини яратишга қаратилган мақсадли тадбирлар мажмуи.

ИНВЕСТИЦИЯВИЙ ФАОЛЛИК – турли иқтисодий субъектлар (давлат, корхона ва ташкилотлар, жамғармалар ва ҳ.к.)нинг даромад олиш мақсадида миллий ёки хорижий иқтисодиётларга инвестиция ресурсларини киритишга интилиши.

ИНВЕСТИЦИЯВИЙ ҲАМКОРЛИК – халқаро иқтисодий муносабатларнинг бир кўриниши бўлиб, ресурсларни рационал тақсимлаш, халқаро меҳнат тақсимоотида иштирок этиш натижасидаги устунликларидан фойдаланиш орқали давлат томонидан иқтисодиётда нисбатан юқори натижаларга эришиш, технологик ишлаб чиқариш тузилмасини янгилаш каби натижаларни мақсад қилган.

ИНВЕТОР – хусусий ва қарзга олинган мулкӣ ва интеллектуал қийматларни сарфлаш ҳақида қарор қабул қилувчи инвестиция фаолияти субъекти. Инвесторлар – хусусий ва қарзга олинган мулкӣ ва интеллектуал қийматларни сарфлаш ҳақида қарор қабул қилувчи инвестиция фаолияти субъектлари. Инвесторлар объектлар ва инвестиция натижаларига эгаллик қилиш, фойдаланиш ва тасарруф қилиш ҳуқуқига эга бўлади. Инвесторлар кредитор ва харидор ролини бажаришлари, шунингдек, инвестиция фаолиятининг бошқа иштирокчилари функцияларини бажариши мумкин. Одатда инвесторлар капитал қўйилмалар сарфланадиган соҳаларни аниқлайди, шартнома шартларини ишлаб чиқади ва инвестиция актининг бошқа субъектлари билан – контрактор, ҳуқуқат органлари, якуний маҳсулот ишлаб чиқарувчилар ва шу маҳсулотнинг истеъмолчилари билан ҳисоб-китобларни амалга оширади.

ИНТЕРНЕТ ХИЗМАТЛАРИ – Интернет тармоғи абонентларига амалий протоколлар томо-

нидан тақдим этилувчи функционал имкониятлар мажмуи: веб ҳужжатларни ўқиш, электрон почта, файлларни узатиш ва қабул қилиш, мулоқотда бўлиш, тармоқда ҳужжатларни саклаш ва улар билан ишлаш ва ҳ.к.

ИНТЕРФАОЛ ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИ ПОРТАЛИ – аҳолига ягона интерфаол давлат хизматлари портали орқали хизмат кўрсатиш.

ИПОТЕКА КРЕДИТЛАРИ – тижорат банклари томонидан аҳолига уй-жой қурилиши учун ажратиладиган мақсадли кредитлар.

ИСТАНБУЛ ҲАРАКАТ ДАСТУРИ – Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилоти коррупцияга қарши курашиш бўйича амалга ошириладиган чора-тадбирлар режаси.

ИТТИФОҚЛАР ТУЗИШ – тинчлик ва ҳар томонлама ҳамкорликни янада мустаҳкамлаш мақсадида тузиладиган сиёсий-иқтисодий тузилма.

ИШ БИЛАН ТАЪМИНЛАНИШ – фуқароларнинг қонун ҳужжатларига зид келмайдиган, ўз шахсий ва ижтимоий эҳтиёжларини қондириш билан боғлиқ бўлган, уларга иш ҳақи (меҳнат даромади) келтирадиган фаолиятдир.

ИШ БИЛАН БАНДЛИК – иқтисодий фаол аҳолининг қонун ҳужжатларига мувофиқ даромад келтирадиган фаолиятга эга бўлиши.

ИШ САМАРАДОРЛИГИНИНГ МУҲИМ КўРСАТКИЧЛАРИ – ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар стратегияси асосида шакллантирилган кўрсаткичлар бўлиб, улар тезкор-хизматга оид мақсад ва вазифаларга эришиш бўйича ходим фаолиятини баҳолашга қаратилган бўлади.

ИШ ҲАҚИ – ишчи кучи баҳосининг пул ифодасидаги аниқ шакли ҳисобланади, шунингдек, иш ҳақи ишчилар ўртасида сарфланган меҳнат миқдори ва сифатига қўйилган ҳақиқий ҳиссага мувофиқ тақсимланадиган ҳамда корхона ишининг пировард натижалари фойданинг асосий қисмидир.

ИШ ўрни – тегишли равишда жиҳозланган ва иш қуроллари билан таъминланган, миқдор ва сифат тавсифларига эга бўлган, белгиланган меҳнат меъёрига кўра ишлаб чиқариш топшириғи ёки функциясини бажарувчи ходимнинг ёки ягона ишлаб чиқариш топшириғини ёхуд технология жиҳатдан ажралмас функцияни бажарувчи ходимлар гуруҳининг меҳнат фаолияти амалга ошадиган макон.

ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ – ишлаб чиқаришни замонавий технологиялар билан жиҳозлаш, уни маънавий жиҳатдан янгилаш, таркибий жиҳатдан техник ва технологик қайта тузиш каби чора-тадбирларни ўз ичига олувчи жараён.

ИҚТИСОДИЁТНИНГ РЕАЛ СЕКТОРИ – иқтисодиётнинг бевосита моддий неъматлар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш билан боғлиқ соҳаси бўлиб, у ўз ичига саноат, кишлок хўжалиги, қурилиш, транспорт, алоқа тармоқларини олади.

ИҚТИСОДИЙ ўСИШ – реал ялпи ички маҳсулот умумий ҳажмининг ёки аҳоли жон бошига

тўғри келадиган реал ялпи ички маҳсулотнинг ўсиши.

КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ МИЛЛИЙ ДАСТУРИ – 1997 йил 29 августда қабул қилинган. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва «Таълим тўғрисида»ги қонунларнинг қоидаларига мувофиқ ҳолда тайёрланган бўлиб, миллий тажрибанинг таҳлили ва таълим тизимининг жаҳон миқёсидаги ютуқлари асосида тайёрланган ҳамда юксак умумий ва касб маданиятига, ижодий ва ижтимоий фаолликка, ижтимоий-сиёсий ҳаётда мустақил фикрловчи шахсларни тарбиялаш дастуридир.

КЕЛИШУВ БИТИМИ – ўзаро келишишга асосланган, даъво талаби (талаблари)га нисбатан аниқликка эришишга қаратилган, низони ҳал қилиш тўғрисидаги тарафларнинг ёзма келишувидир.

КЕНГ ПОЛОСАЛИ МАЪЛУМОТЛАР УЗАТИШ ТАРМОҒИ – битта муҳит (сим) бир полоса бир неча каналларга хизмат кўрсата оладиган маълумотларни узатиш тури. Кенг полосали узатиш, мисол учун кабел телекўрсатувлари хизмати томонидан фойдаланади.

КОНФЕССИЯ – (лотин. – эътироф, эътиқод) муайян диний таълимот доирасида шаклланган ва ўзига хос хусусиятларга эга эътиқод ва унга эргашувчилар жамоаси. Бир дин доирасида юзага келган бўлса-да, акидалар борасида фарқланадиган жамоалар ҳам диний конфессиялар жумласига қиради.

КОРРУПЦИЯ – шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиш.

КОРРУПЦИЯГА ОИД ҲУҚУҚБУЗАРЛИК – коррупция аломатларига эга бўлган, содир этилганлиги учун қонун ҳужжатларида жавобгарлик назарда тутилган қилмиш.

КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ – коррупцияга оид ҳолатларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек коррупцион жиноятларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида чора-тадбирлар амалга ошириш.

КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ Бўйича РЕСПУБЛИКА ИДОРАЛАРАРО КОМИССИЯСИ – коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш комиссияси.

КРИМИНАЛИЗАЦИЯ – қилмишнинг жиноят қонунида ижтимоий хавфли, деб топилиши ва уни жиноий жазога сазовор, деб эълон қилинишидир.

КўП ТАРМОҚЛИ ФЕРМЕР ХўЖАЛИГИ – кишлок хўжалиги маҳсулотларини етиштириш билан бирга уларни чуқур қайта ишлаш, аҳолига турли иш ва хизматлар кўрсатиш билан шуғулланувчи фермер хўжаликлари.

КЎЧМАС МУЛК – ер участкалари, ер ости бойликлари, бинолар, иншоотлар, кўп йиллик дов-дарахтлар ва ер билан узвий боғланган бошқа мол-мулк, яъни белгиланган мақсадга номутаносиб зарар етказмаган ҳолда жойини ўзгартириш мумкин бўлмайдиган объектлар киради.

МАЖБУРИЙ ЖАМОАТ ИШЛАРИ ЖАЗОСИ – суд томонидан маҳкумга нисбатан тайинланадиган давлат фойдасига ҳақ тўланмайдиган ишга жалб этишдан иборат жиноий жазо чораси.

МАЗҲАБ – (араб. – йўл) исломдаги шариат қонунилари тизими, фикҳий йўналиш.

МАНФААТЛАР ТЎҚНАШУВИ – шахсий (бевосита ёки билвосита) манфаатдорлик шахсининг мансаб ёки хизмат мажбуриятларини лозим даражада бажаришига таъсир кўрсатаётган ёхуд таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳамда шахсий манфаатдорлик билан фуқароларнинг, ташкилотларнинг, жамиятнинг ёки давлатнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ўртасида карама-қаршилик юзага келаётган ёки юзага келиши мумкин бўлган вазият.

МАҒКУРА – фикр, ғоя ва қарашларнинг ягона ва умумий мажмуаси.

МАҒКУРАВИЙ БЎШЛИҚ – кишиларда жамиятдаги мавжуд ҳолатни, ижтимоий муҳитни ногўғри идрок этишга, унинг иродасини бошқа кишига бўйсундириш ва дунёқарашда агрессивликни шакллантиришга хизмат қиладиган носоғлом ғоялар билан тўлдирилишига замин яратилиши.

МАҒКУРАВИЙ ТАРБИЯ – инсон, ижтимоий гуруҳ, миллат, жамият дунёқарашини шакллантиришга, уларни муайян мақсадларини ифода этадиган ғоявий билимлар билан куроллантиришга йўналтирилган жараён.

МАҒКУРАВИЙ ПРОФИЛАКТИКА – ғайриинсоний ғоя ва мағқураларнинг олдини олиш, уларнинг тарқалиб кетишига йўл қўймаслик учун давлат, жамоат ташкилотлари томонидан кўриладиган чора-тадбирлар тизими. Бу чора-тадбир ғоявий бўшлиқни тугатиш, мағқуравий парокандаликнинг олдини олиш ёки бирор-бир ҳудуд, қатлам, гуруҳни ёт ва зарарли ғоялар таъсиридан халос қилиш мақсадида амалга оширилади. Бунда ғоявий таъсирнинг хилма-хил усул ва йўллари билан фойдаланилади, турли воситалар қўлланилади.

МАҒКУРАВИЙ ХАВФСИЗЛИК – шахс, миллат, жамият, давлатнинг хилма-хил шаклларда намоён бўладиган мағқуравий тажовузлар турли мағқуравий марказларнинг бузғунчилик таъсиридан ҳимояланганлик даражаси.

МАҒСУЛОТ СИФАТИ – мағсулотга нисбатан қўйилган халқ эҳтиёжи талабларини қондириш даражаси, уларнинг хосса хусусиятлари, ташқи кўриниши, ишлатилишининг қулайлиги.

МАЪМУРИЙ СУД – оммавий-ҳуқуқий муносабатлардан келиб чиқадиган маъмурий низо-ларни, шунингдек маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ваколатига эга бўлган суд.

МАЪНАВИЯТ – (араб. – маънолар мажмуи) кишиларнинг фалсафий, ҳуқуқий, илмий, бадиий, ахлоқий, диний тасаввурлари ва тушунчалари мажмуи. Маънавият мағқура, тафаккур тушунчаларига яқин ва улар бир-бирларини тақозо этади. Маънавият – инсоннинг, халқнинг, жамиятнинг, давлатнинг куч-қудратидир. Мустақиллик даври миллий истиқлол маънавиятини тиклаш ва ривожлантириш, миллий тил ва маданиятни тараққий эттириш, миллий ўз-ўзини англаш, миллий ҳис-туйғуларни, ғурурни, ватанпарварликни ўстириш ва мустаҳкамлаш билан боғлиқдир.

МАЪРИФАТ – (арабча – арафа – билмоқ сўзидан) таълим-тарбия, иқтисодий, сиёсий, фалсафий, диний ғоялар мажмуи асосида кишиларнинг онг-билимини, маданиятини ўстиришга қаратилган фаолият. «Маърифат» тушунчаси «маънавият» ва «маданият» тушунчалари билан ҳамбарчас боғлиқ.

МЕДИАЦИЯ – бир-бирини тушуниш ва низоли ҳолатни бартараф этувчи битим тузишга эришиш мақсадида, ҳолис шахс-медиатор (воситачи) иштирокида тарафларнинг эркин музокарага кириши орқали низоли ҳал этиш процедураси.

МЕҲНАТ БОЗОРИ – меҳнатга қобилиятли аҳолининг фаол (иш билан банд ва меҳнатга муҳтож аҳоли) қисмлари ва иш берувчилар ўртасидаги ўзаро муносабатларни тартибга солувчи, «меҳнат қобилияти»ни сотиш-сотиб олишни амалга оширувчи ҳамда ишчи кучига талаб ва таклиф ўртасидаги нисбатларни бевосита барқарорлаштирувчи кўп омилли, мураккаб ижтимоий-иқтисодий жараёнлар тизими.

МЕҲНАТ РЕСУРСЛАРИ – меҳнатга лаёқатли ёшдаги меҳнатга лаёқатли аҳоли ҳамда меҳнатга лаёқатли ёшдан кичик ва катта ёшдаги ишлаётган шахслар.

МИЛЛАТ – (араб. – халқ) кишиларнинг ягона тилда сўзлашиши, яхлит ҳудудда истиқомат қилиши, муштарак иқтисодий ҳаёт кечириши, умумий маданият ва руҳиятга эга бўлиши асосида тарихан ташкил топган барқарор бирлиги.

МИЛЛАТЧИЛИК – миллатларнинг тенглигини инкор этиб, ўз миллатини бошқа миллатлардан юқори қўйиш, унга имтиёзлар яратишга интилиш, унинг манфаатларини бошқа миллатлар манфаатларидан афзал кўриш.

МИЛЛАТЛАРАРО ТОТУВЛИК – миллий истиқлол мағқурасининг асосий ғояларидан бири бўлиб, у муайян ҳудуд, давлатда турли миллат вакилларининг ҳамжиҳат яшаши, ҳамкорликда фаолият юритишини ифодаловчи тушунча.

МИЛЛИЙ ИНТЕРНЕТ СЕГМЕНТИ – жаҳон глобал тармоғидаги муайян минтақа аҳолиси фойдаланадиган, маълумотлар узатадиган ва қабул қиладиган сайтлар доираси.

МИЛЛИЙ ХАВФСИЗЛИК – маълум бир давлатнинг ички хавфсизлиги.

МИНТАҚАВИЙ ХАВФСИЗЛИК – маълум бир минтақага оид хавфсизлик. Масалан, Марказий Осиёда хавфсизлик, Яқин Шарқ хавфсизлиги.

МУВОФИҚЛАШТИРИШ – умумий мақсадга эришиш йўлида ўхшаш ва турдош фаолиятни амалга оширадиган органлар фаолиятини тартибга солиш, бир-бирининг фаолиятини такрорламаслик, бири бошқасининг функциясини бажармаслиги, муайян аниқ мақсад йўлида куч ҳамда имкониятларни бирлаштириш, шунингдек умумий фаолият самарадорлигини янада ошириш йўлида ўзаро келишув.

МУСТАҚИЛ ИЗЛАНУВЧИ – олий таълим муассасасига ёки илмий-тадқиқот муассасасига мустақил изланувчиликка белгиланган тартибда қабул қилинган шахс.

МУСТАҚИЛ ИЗЛАНУВЧИЛИК – ишлаб чиқаришдан бўшамаган ҳолда докторлик диссертациясини тайёрлаш ва ҳимоя қилиш мақсадида мутахассисликни чуқур ўрганиш ва илмий изланишлар бўйича фан доктори илмий даражасини олишга талабгорлар учун олий таълим муассасаларида ва илмий-тадқиқот муассасаларида ташкил этиладиган олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар ихтисосликлари бўйича олий ўқув юртидан кейинги таълим шакли.

МУТААССИБЛИК – ўз фикр-мулоҳаза ва дунёқараши тўғрилигига ўта қаттиқ ишониб, бошқа диний эътиқодларга муросасиз муносабатда бўлиш.

НАЗОРАТ ТАРТИБИДА ИШ ЮРИТИШ – биринчи инстанция суди, апелляция ёки кассация суди судлов ҳайъатлари томонидан чиқарилган ҳал қилув қарорлари, ажрим ва қарорларнинг қонуний, асосли ҳамда адолатли эканлигини, ушбу қарорларни моддий ҳамда процессуал ҳуқуқ нормаларининг тўғри қўлланилганлиги асосида қабул қилинганлигини текширадиган, қуйи судларнинг фаолиятини назорат қилиб, мувофиқлаштириб турадиган судлов инстанциясида иш юритиш.

НАСЛЧИЛИК – селекция мақсадида наслдор ҳайвонларни урчитиш, насли маҳсулот (материал) етиштириш ва ундан фойдаланиш.

НАФАҚА – фуқароларга қонунчиликда кўзда тутилган ҳолларда қисман ёки тўлиқ меҳнатга лаёқатсизлик, оғир моддий шароит, болали оилаларни қўллаб-қувватлаш, шунингдек, қариндошларидан бири вафот этган тақдирда мунтазам ёки бир марта бериладиган пул тўловидир.

НИЗОЛАРНИ МУҚОБИЛ ҲАЛ ЭТИШ – давлатнинг одил судлов тизимидан ташқарида низоларни ҳал этишнинг услуб ва усуллари.

НИКОҲ – фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш органларида тузиладиган, ўзаро оила курган ҳолда муҳаббат ва ҳурматга, ўзаро ёрдамга ва бир бирининг олдида жавобгарликка асосланган эркак ва аёлнинг иттифоқидир.

НИКОҲДАН АЖРАТИШ – эр-хотинлик муносабатларининг тугатилиши бўлиб, суд тартибидан ҳамда қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда фуқаролик ҳолати далолатномаларини қайд этиш органларида амалга оширилади. Ҳар

қандай ҳолатда ҳам никоҳдан ажратишни қайд этиш ФХДЁ органида қайд этилади.

НОДАВЛАТ-НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТ – жисмоний ва (ёки) юридик шахслар томонидан ихтиёрий равишда тузилган, ўз фаолияти давомида фақат фойда олишни ўз олдига асосий мақсад қилиб қўймаган ва олинган фойдани унинг иштирокчилари (аъзолари) ўртасида тақсимламайдиган ўзини ўзи бошқарадиган ташкилот.

НОТАРИУС – йигирма беш ёшдан кичик бўлмаган, олий юридик маълумотга, юридик мутахассислик бўйича камида уч йил муддатли иш стажига эга бўлган, шу жумладан, нотариал идорада камида икки йил муддатли стажировкани ўтаган, малака имтиҳонини топширган Ўзбекистон Республикаси фуқароси нотариус бўлиши мумкин.

ОДИЛ СУДЛОВ – қонун ва у билан белгиланган тартиб-тамойлга қатъий риоя қилган ҳолда судлар томонидан жиноят, фуқаролик, хўжалик ишларини ва маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш ва ҳал қилиш бўйича ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятининг тури.

ОИЛА САЛОМАТЛИГИНИ МУСТАҲКАМЛАШ – соғлом турмуш тарзи, репродуктив саломатлик, она ва бола саломатлигини муҳофаза қилиш, беҳатар оналик, соғлом оила барпо этиш, болалар ва ўсмирларни соғломлаштириш.

ОЛИЙ ТАЪЛИМ – халқ хўжалиги, фан ва маданиятнинг турли тармоқлари учун юқори, олий малакали мутахассислар тайёрлаш тармоғи. Олий таълим ўрта махсус, касб-хунар негизида асосланади ҳамда икки босқич (бакалаврият ва магистратура)дан иборат.

ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТИДАН КЕЙИНГИ ТАЪЛИМ – жамиятнинг олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрларга бўлган эҳтиёжини таъминлашга йўналтирилган узлуksиз таълим тури.

ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИ (ОАВ) – оммавий ахборотни даврий тарқатишнинг доимий номга эга бўлган ҳамда босма тарзда (газеталар, журналлар, ахборотномалар, бюллетенлар ва бошқалар) ва ёки электрон тарзда (теле-, радио-, видео, кинохроникал дастурлар, умумфойдаланишдаги телекоммуникация тармоқларидаги веб сайтлар) олти ойда камида бир марта нашр этиладиган ёки эфирга бериладиган шакли ҳамда оммавий ахборотни даврий тарқатишнинг бошқа шакллари. ОАВ ахборотни тарқатиш воситалари бўлиб, оммавий аудиторияга йўналганлиги, ҳаммабплиги билан ажралиб туради ҳамда матбуот, радио, телевидение, Интернетни ўз ичига олади.

ОНАЛИК ВА БОЛАЛИКНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ – аёлларни оналик вазифасини бажарган, бола тарбияси билан шуғулланган ҳолда ишлаб чиқариш ва жамият ҳаётида фаол иштирок этишига, аёллар ва болалар саломатлигини мустаҳкамлашга қаратилган жамият ва давлат томонидан ўтказиладиган тадбирлар.

ПАТРОНАЖ ҲАМШИРАСИ – ҳудуддаги хонадонларда аҳоли саломатлиги ва касалликни

юзага келтириши мумкин бўлган омилларни ўрганиб, аҳолига тиббий ёрдам кўрсатувчи ходим.

ПЕНСИЯЛАР – қонунчиликда назарда тутилган, яъни маълум бир ёшга етганлиги, ногиронлик, боқувчисини йўқотганлиги, шунингдек, қонунчиликка асосан таъсис этилган тизимларга кирмайдиган (масалан, иш берувчи томонидан таъсис этилган) ижтимоий таъминот бўйича мунтазам амалга ошириладиган пул тўловлари.

ПЕТИЦИЯ – давлат ҳокимияти органларига ёки маҳаллий органларга юборилган ёзма шаклдаги жамоавий мурожаат.

РАДИКАЛИЗМ – (лотин. – томир, илдиз, ўзак) мақсад-муддаони кескин, мурасасиз амалга ошириш, у ёки бу ишдаги мавжуд аҳволни тубдан ўзгартиришга интилиш.

РАҚАМЛИ ТЕЛЕВИДЕНИЕ – видео ва аудио сигнални узатгичдан телевизорга рақамли модуляция ва маълумотларни сиқиш ёрдамида узатиш технологияси.

РАҚОБАТ – ҳар қандай бозор механизмини ташкил этувчи ажралмас қисм, кўп миқдордаги эркин харидорлар (иш берувчилар) ва иш кучини «сотувчи»ларнинг мавжудлиги ҳамда улар учун меҳнат бозорига эркин кириш ва уни тарқатиш имконияти.

РАҚОБАТБАРДОШЛИК – товар ишлаб чиқарувчиларнинг минимал рентабелликни таъминловчи нархда ташки бозорда сотиш учун ишлаб чиқаришга бўлган қобилияти.

РЕАЛ ДАРОМАДЛАР – нарх даражаси ўзгаришини ҳисобга олиб, аҳолининг ихтиёрида бўлган даромадга сотиб олиш мумкин бўлган товар ва хизматлар миқдори.

СЕЛЕКЦИЯ ЮТУҒИ – ўсимликларнинг янги нави, ҳайвонларнинг янги зоти.

СЕПАРАТИЗМ – (лотин. – ажралиб чиқишга, алоҳида бўлишга интилиш) ҳокимиятни Конституцияга зид йўллар билан қўлга киритишга интилувчи кучларнинг сиёсатга аралаштирилари.

СИЁСИЙ БАРҚАРОРЛИК – маълум бир давлат ёки минтақада тинчликни таъминлашга қаратилган изчил сиёсат.

СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАР – давлат, минтақа ёки жаҳон миқёсидаги сиёсий фаолият ҳаракати.

СИЁСИЙ САЛОҲИЯТ – сиёсий фаолиятда намоён бўладиган қобилият, куч-қудрат. Бу давлат арбоби ёки давлат қиёфасида намоён бўлади.

СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИ – тиббий ёрдамни ташкил этиш, касалликларнинг олдини олиш, аҳоли саломатлик даражасини яхшилашга қаратилган ва ижтимоий-иқтисодий характерга эга бўлган давлат ва жамият чора-тадбирлари йиғиндиси.

СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИ – жамият ва индивид саломатлиги учун тиббий фаолиятнинг максимал даражада намоён бўлиши.

СТИПЕНДИЯ – олий таълим муассасаларининг талабаларига тўланадиган ҳар ойлик пул таъминоти, шунингдек, жисмоний шахсларга, шу

жумладан, хорижий давлатлардан ажратиладиган ўқув грантлари.

СУД – давлат идораси бўлиб, ҳуқуқий низоларни қонун ҳужжатларига асосан ҳал қилади.

СУД НАЗОРАТИ – бу Ўзбекистон Республикаси Конституциясидан (106 ва 107-моддалар) келиб чиқадиган ва процессуал қонун ҳужжатлари билан белгиланган шаклларда амалга ошириладиган юқори судларнинг қуйи судлар томонидан ўз ваколатларини лозим даражада амалга оширилишини таъминлаш, шунингдек жиноят процессида судга қадар иш юритиш босқичида айрим процессуал ҳаракатларни амалга оширишни суд томонидан назорат қилиш соҳасидаги фаолияти.

СУД ҲОКИМИЯТИ – суд томонидан процессуал қоидаларга қатъий амал қилган ҳолда процессуал ва моддий ҳуқуқни қўллаш орқали ўзининг компетенциясига тегишли бўлган ишларни ҳал этиш учун берилган ҳокимият ваколати.

СУД ҲУЖЖАТЛАРИ – қўрилатган ва ҳал этилаётган масалалар бўйича суд томонидан чиқариладиган суд ҳал қилув қарори, суд буйруғи, ажрим, қарор.

СУДЬЯ – ҳуқуқий низоларни қонуний ҳал қилувчи ваколатли давлат хизматчиси.

ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИ (ТАДБИРКОРЛИК) – тадбиркорлик фаолияти субъектлари томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириладиган, ўзи таваккал қилиб ва ўз мулкий жавобгарлиги остида даромад (фойда) олишга қаратилган ташаббускорлик фаолиятидир.

ТАКЛИФ – бу давлат ва жамият фаолиятини такомиллаштиришга доир тавсияларни ўз ичига олган мурожаат.

ТАЛАБНОМА – ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилган хўжалик юритувчи субъект мазкур ҳуқуқ ва манфаатларни бузган хўжалик юритувчи субъектга нисбатан талаблари акс этган ёзма ҳужжат.

ТАРБИЯ – 1) янги авлод кишиларига катта авлоднинг ижтимоий-тарихий тажрибасини бериш туфайли ривожланишини таъминловчи ижтимоий функция; 2) ижтимоий институтлар таъсири остида инсон субъектив-шахсий ва маънавий дунёсини шакллантириш, қарор топтириш, бойитиш ва такомиллаштиришнинг аниқ мақсадга йўналтирилган, тизимлаштирилган онгли жараён. Тарбия таълим билан ўзаро жипс боғланган ижтимоийлашнинг асосий бўғини, таълим тизимининг таркибий қисми ҳисобланади.

ТАЪЛИМ – шахснинг маърифий ва тарбиявий даражасини орттириш орқали унинг ривожланишини таъминлаш мақсадида ўргатувчи билан ўрганувчилар ўзаро биргаликда амалга оширадиган дидактик чора-тадбирлар тизими.

ТЕРРОР – (лотин. – қўрқитиш, ваҳимага солиш) ўз фикрини зўравонлик йўли билан бошқаларга ўтказиш. Бу йўлда суиқасд, қўпуровчилик каби усуллардан фойдаланилади.

ТЕРРОРИЗМ – сиёсий, диний, мафкуравий ва бошқа мақсадларга эришиш учун шахснинг ҳаёти, соғлиғига хавф туғдирувчи, мол-мулк ва бошқа моддий объектларнинг йўқ қилиниши (ши-кастлантирилиши) хавфини келтириб чиқарувчи ҳамда давлатни, халқаро ташкилотни, жисмоний ёки юридик шахсни бирон-бир ҳаракатлар содир этишга ёки содир этишдан тийилишга мажбур қилишга, халқаро муносабатларни мураккаблаштиришга, давлатнинг суверенитетини, ҳудудий яхлитлигини бузишга, хавфсизлигига путур етказишга, қуролли можаролар чиқаришни кўзлаб илғовгарликлар қилишга, аҳолини кўрқитишга, ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштиришга қаратилган, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига жавобгарлик назарда тутилган зўрлик, зўрлик ишлатиш билан кўрқитиш ёки бошқа жиноий қилмишлар.

ТЕХНОПАРК – материалшунослик, электрон асбоб ва контроллерлар, озуқа ва биологик фаол қўшимчалар, дори воситалари соҳасида тадқиқотлар ўтказиш ва кичик инновацион ишлаб чиқаришлар ташкил этиш мақсадида барпо этилади. Технопарк фаолияти металлларни қайта ишлаш технологияси, энергия тежамкорлиги, муқобил энергия манбалари ва электрон ўлчов асбоблари, робототехника, машинасозлик ва электроникани ривожлантиришга хизмат қилади.

ТОРТИШУВ ПРИНЦИПИ – айблаш ва ҳимоя қилиш вазифалари бир-биридан ва суд фаолиятдан ажратилганлигини ҳамда ўз манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида тенг процессуал ҳуқуқларидан фойдаланаётган тарафлар томонидан бажаралиши.

ТРАНСПОРТ ИНФРАТУЗИЛМАСИ – аҳолига хизмат кўрсатувчи автомобиль тўхташ ва ёнилғи қуйиш шаҳобчалари, автостанциялар, кичик меҳмонхоналар, маиший хизмат кўрсатиш ҳамда умумий овқатланиш ва шу каби бошқа объектлар.

ТРАНСПОРТ-КОММУНИКАЦИЯ ЙЎЛАКЛАРИ – бир неча давлатларни боғлаб турадиган транспорт йўли.

ТУҒИЛГАНЛИК ҲАҚИДАГИ ГУВОҲНОМА – боланинг туғилганлигини, унинг ота-онаси ким эканлигини тасдиқловчи ягона ҳужжат.

ШИКОЯТ – бу бузилган ҳуқуқларни, эркинликларни тиклаш ва қонуний манфаатларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги талаб баён этилган мурожаат.

УЗЛИКСИЗ ТАЪЛИМ – ўзаро мантиқий изчиллик асосида боғланган ҳамда соддадан мураккабга қараб ривожланиб боровчи ва бир-бирини тақозо этувчи босқичлардан иборат яхлит таълим тизими.

УЮШГАН ЖИНОЯТЧИЛИК – жамиятнинг барча асосий ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий тузилмаларига киришиб кетган жиноий фаолиятга ихтисослашган махсус ва универсал йўналишда ўз фаолиятини диверсификациялаштириб, бир

неча йўналиш бўйича жиноятларни содир этишга мўлжалланган жиноятчилик тури.

ФАНАТИЗМ – қаранг: МУТААССИБЛИК.

ФАОЛ ФУҚАРОЛИК ПОЗИЦИЯСИ – шахснинг у мансуб бўлган жамият ёки ижтимоий гуруҳ ҳаётидан келиб чиққан ҳолда ҳосил қилган катъий фикри, ўзини шу жамиятнинг бир бўлаги, деб ҳис этиши ҳамда ўз иштирокида дахлдорлик, фидойилик ва ижтимоий фаоллик каби хусусиятларни мужассамлаштириши.

ФУНДАМЕНТАЛИЗМ – (лотин. – асос) маълум дин вужудга келган илк даврига қайтиш ва бу йўл билан замоннинг барча муаммоларини ҳал қилиш мумкин деган фикрни илгари суриш.

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ – қонун устуворлиги ва инсон ҳуқуқлари қарор топадиган, кўппартиявийлик, сиёсий мафкура ва фикрлар хилма-хиллиги таъминланадиган, ўзини ўзи бошқариш органларининг мавқеи баланд бўлган ижтимоий тизим.

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИ – фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, маҳаллалар, сиёсий партиялар, оммавий ҳаракатлар, касаба уюшмалари, жамоат бирлашмалари ва жамоат фондлари, нодавлат-нотижорат ташкилотлари.

ФҲДЁ ОРГАНЛАРИ – туманлар ва шаҳарлар ФҲДЁ бўлимлари, никоҳ уйлари ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирлиги, вилоятлар ва Тошкент шаҳар Адлия бошқармаларининг ФҲДЁ архивлари.

«ХАБЕАС КОРПУС» – бу атама судьянинг озодликдан маҳрум этилган шахсни судга олиб келиш тўғрисидаги буйруғининг биринчи сўзларидан олинган бўлиб, «habeas corpus ad subjiciendum» («сен шахсни судга олиб келишга мажбурсан») деган маънони англатади.

ХАЛҚАРО ТЕРРОРИЗМ – давлатлар, халқаро ташкилотлар, сиёсий партия ва ҳаракатларни беқарорлаштиришга қаратилган сиёсий кўпуровчилик фаолиятини ифодалайди. У энг оғир жиноят бўлиб, узоқ давом этган жараёнларнинг ҳосиласи ҳисобланади.

ХОДИМЛАР РОТАЦИЯСИ – ходимларни алмаштириш технологиясининг бир тури ҳисобланиб, унинг асосий мақсади касбий ва мансаб мажбуриятларини бир изчилликда алмаштириш орқали қарорлар қабул қилиш функциялари, технологияси ва ўзига хос хусусиятларини ўзлаштириш мақсадида у ёки бу мансабдор шахснинг навбатма-навбат бошқа лавозимда ишлаши.

ХОТИН-ҚИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ – аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг мамлакатимиз сиёсий-ижтимоий, социал-иқтисодий ва маданий ҳаётида тўлақонли иштирок этишини таъминлаш, хотин-қизлар ҳамда ёшларнинг маънавий ва интеллектуал савиясини юксалтириш борасида олиб борилаётган ишлар.

ХУСУСИЙ МУЛК ҲУҚУҚИ – шахснинг қонун ҳужжатларига мувофиқ тарзда қўлга киритган мол-мулкка эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш ҳуқуқи.

ҚАЙТА ТИКЛАНДИГАН ЭНЕРГИЯ – куёш, шамол, сув ва бошқа манбалардан фойдаланиб ишлаб чиқариладиган электр қуввати.

ҚОНУН УСТУВОРЛИГИ – жамият ва давлат ҳаётининг барча жабҳаларида қонун ҳужжатларига сўзсиз риоя этилиши.

ҲАРАКАТ СТРАТЕГИЯСИ – давлатнинг маълум муддатга ёки узоқ йилларга мўлжалланган ривожланиш дастури.

ҲАРБИЙ-СИЁСИЙ БЛОКЛАР – бир неча давлатларнинг бирлашган ҳарбий уюшмаси. Масалан, НАТО.

ҲУҚУҚБУЗАРЛИК – содир этилганлиги учун маъмурий ёки жиноий жавобгарлик назарда тутилган айбли ғайриҳуқуқий қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик).

ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ (ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ) – ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизими.

ҲУҚУҚИЙ АХБОРОТНИ ТАРҚАТИШ – қабул қилинаётган қонун ҳужжатлари ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг самарадорлиги ва натижадорлиги, аввало, уларнинг моҳияти ва аҳамиятини ижрочиларга, ҳуқуқий нормаларнинг субъектларга, шунингдек кенг аҳоли қатламига ва тадбиркорлик тузилмаларига ўз вақтида етказиш.

ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ – умуммаданиятнинг муҳим қисми бўлиб, давлат томонидан халқ ва жамоат бирлашмалари нуктаи назарларини ифодаловчи ҳуқуқий сиёсатнинг ишлаб чиқилиши ва амалга оширилиши, инсонларнинг давлат ва ҳуқуқ ҳақидаги муҳим билимларни эгаллаб олиш даражаси, кишиларнинг қонунларни теран англашлари, унга риоя қилишлари, ҳар қандай ҳуқуқбузарликка муросасиз бўлишлари.

ҲУҚУҚИЙ ОНГ – мамлакат фуқароларининг ҳам амалдаги ҳуқуққа, юридик аҳамиятга, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари, мажбуриятларига, ҳам орзу қилинган ҳуқуққа ва бошқа ҳуқуқий ходисаларга муносабатларини ифодаловчи ҳуқуқий сезгилари, ғоялари, баҳолар, тасаввурлари.

ҲУҚУҚНИ МУҲОҒАЗА ҚИЛУВЧИ ОРГАНЛАР – ўз фаолиятини қонун ҳамда демократик принципларга асосланган ҳолда амалга ошириш, қонунийлик ва ҳуқуқий тартиботни таъминлаш, жисмоний ва юридик шахслар, меҳнат жамоалари, жамият ва давлатнинг ҳуқуқ ва эр-

кинликларини ҳимоя қилиш, ҳуқуқбузарликнинг олдини олиш ва қонун ҳамда ҳуқуқий тартиботни бузган шахсларга давлатнинг мажбурлов ёки жамиятнинг таъсир чораларини қўллаш ваколатига эга давлат органлари.

ҒАЙРИ ИЖТИМОЙ ХУЛҚ-АТВОР – шахснинг жамиятда қабул қилинган хулқ-атвор нормалари ва қоидаларини бузувчи турмуш тарзи, ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги.

ЎЛИМ ТЎҒРИСИДАГИ ГУВОҲНОМА – шахснинг ўлимини ва унинг ҳуқуқий лаёқати тугатилганлигини тасдиқловчи ҳужжат.

ЭКОЛОГИК ХАВҒСИЗ МУҲИТ – инсон ҳаёти ва саломатлигига салбий таъсир этувчи зарарлардан холи бўлган ҳудуд (кенглик).

ЭЛЕКТРОН МУРОЖААТ – электрон рақамли имзо билан тасдиқланган ва электрон ҳужжатнинг уни идентификация қилиш имкониятини берадиган бошқа реквизитларига эга бўлган электрон ҳужжат шакли.

ЭЛЕКТРОН РАҚАМЛИ ИМЗО – электрон ҳужжатдаги мазкур электрон ҳужжат ахборотини электрон рақамли имзонинг ёпиқ калитидан фойдаланган ҳолда махсус ўзгартириш натижасида ҳосил қилинган ҳамда электрон рақамли имзонинг очик калити ёрдамида электрон ҳужжатдаги ахборотда хатолик йўқлигини аниқлаш ва электрон рақамли имзо ёпиқ калитининг эгасини идентификация қилиш имкониятини берадиган имзо.

ЭЛЕКТРОН ҲУЖЖАТ – электрон шаклда қайд этилган, электрон рақамли имзо билан тасдиқланган ҳамда электрон ҳужжатнинг уни идентификация қилиш имконини берадиган бошқа реквизитларига эга бўлган ахборот.

ЭКСПОРТ – товарлар, хизматлар, инвестиция, қимматли қоғозлар, технологиялар ва бошқаларни ташқи бозорга чиқариш.

ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИ – миллий иқтисодиётнинг жаҳон бозорларида рақобатдош бўлган маҳсулотларни ишлаб чиқариш ҳамда уларни жаҳон нархлари бўйича етарли ҳажмларда экспорт қилиш қобилияти.

ЭКСТРЕМИЗМ – (лотин. – ақл бовар қилмас даражада, ҳаддан ошиш) ўз мақсади йўлида турли ҳаддан ортик кескин тадбир-чоралар кўришга тарафдорлик, жамиятда қабул қилинган қонун-қоидаларга зид бўлган кескин радикал қарашлар.

ЭЪТИҚОД – ишонч, таянч, қараш, муайян ҳодиса, воқелик ёки нарасага қатъий муносабат.

ЭЪТИҚОД ЭРКИНЛИГИ – киши онгида чуқур ўрнашиб қолган ва амалга оширилиши шахснинг кундалик эҳтиёжига айланган интилиш, хатти-ҳаракат ва дунёқарашлар тизими.

ЯРАШУВ ИНСТИТУТИ – ЎЗР Жиноят кодексининг 661-моддасида назарда тутилган жиноятларни содир этган, ўз айбига иқрор бўлган, етказилган зарарни бартараф этган ва жабрланувчи билан ярашган шахснинг жиноий жавобгарликдан озод қилиниши.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституция. –Тошкент: «Ўзбекистон», 2014.
2. Мирзиёев Ш.М Танқидий таҳлил, катъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак // «Халқ сўзи». 15 январь 2017 йил.
3. Мирзиёев Ш.М. Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир. Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг VIII съезидаги маърузаси. Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг расмий сайти.
4. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикасининг сайланган Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. «Халқ сўзи», 2016 йил 8 декабрь.
5. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олийжаноб халқимиз билан қурамыз. Ш.Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. «Халқ сўзи», 2016 йил 15 декабрь.
6. Мирзиёев Ш. М. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 14 январь ойида бўлиб ўтган «Мамлакатимизни 2016 йилдаги ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунларини ҳар томонлама таҳлил қилиш ҳамда республика ҳукуматининг 2017 йил учун иқтисодий ва ижтимоий дастури энг муҳим йўналишлари ва устувор вазифаларини белгилашга бағишланган мажлисида сўзлаган нутқи // «Халқ сўзи», 2017 йил 16 январь.
7. Мирзиёев Ш.М. Илм фан ютуқлари – тараққиётнинг муҳим омили// «Халқ сўзи», 2016 йил 31 декабрь.
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 5 январь куни соғлиқни сақлаш соҳасининг бир гуруҳ етакчи мутахассислари билан учрашувидаги нутқидан. М а н б а: <http://uza.uz>
9. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг Республика байналмилал маданият маркази ташкил этилганининг 25 йиллигига бағишланган учрашувдаги нутқи // «Халқ сўзи» газетаси, 2017 йил 25 январь.
10. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й., 20-сон, 221-модда.
11. Ўзбекистон Республикаси «Судлар тўғрисида»ги Қонуни, 2001 йил 29 августдаги (янги таҳрирда). Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001 й., 1-2-сон, 10-модда; 2012 й., 38-сон, 433-модда; 2014 й., 4-сон, 45-модда.
12. Ўзбекистон Республикасининг «Оилавий тадбиркорлик тўғрисида»ги Қонуни. 2012 йил 26 апрель. 3-модда.
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ–4947-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4966-сон Фармони // «Халқ сўзи» газетасининг 2017 йил 22 февралдаги 38 (6732)-сони.
15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 февралдаги «Фанлар академияси фаолияти, илмий-тадқиқот ишларини ташкил этиш, бошқариш ва молиялаштиришни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори // Халқ сўзи, 2017 йил 18 февраль
16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон Фармони // «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами». 2016 й. № 43, 497-модда.

17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Соғлом она ва бола йили» Давлат дастури тўғрисидаги 2487-сон Қарори. 2016 йил. 9 февраль.

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 28 декабрдаги «Кексалар ва ногиронларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ–2705-сон қарори.

19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 28 декабрдаги «Ўзбекистон фахрийларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш «Нуроний» жамғармаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4906-сон Фармони.

20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» ПФ–4947-сон Фармони.

21. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 26 ноябрдаги «Эркин иқтисодий зоналар фаолиятини фаоллаштириш ва кенгайтиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ–4853-сон Фармони.

22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари экспортини қўллаб-қувватлаш жамғармаси фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 12-сон, 110-модда.

23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 2 августдаги «Суд тизими ходимларини ижтимоий муҳофаза қилишни тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ 4459–сон Фармони // «Халқ сўзи», 2012 йил 3 август, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 йил, 31-сон, 355-модда.

24. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Навой вилоятида эркин индустриал-иқтисодий зона ташкил этиш тўғрисида»ги 2008 йил 4 декабрдаги Фармони.

25. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори. «Кичик тадбиркорлик (бизнес) субъектларига тегишли бўлган корхоналар ва ташкилотлар классификациясини тасдиқлаш тўғрисида», 2003 йил 11 октябрь, 439-сон.

26. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 январдаги ПФ–4931-сон «Ургут», «Ғиждувон», «Қўқон» ва «Ҳазорасп» эркин иқтисодий зоналарини ташкил этиш тўғрисида»ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 3-сон, 40-модда.

27. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 10 мартдаги «Касб-хунар коллежлари битирувчиларини ишга жойлаштириш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги 52-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2015 й., 10-сонли, 115-модда.

28. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4850-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 43-сон, 497-модда.

29. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 декабрдаги «2017–2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори // «Халқ сўзи», 2016 йил 31 декабрь.

30. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 21 февралдаги «Ўзбекистон Республикаси суд тизими тузилмасини тубдан такомиллаштириш ва фаолияти самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4966-сон Фармони // «Халқ сўзи» газетасининг 2017 йил 22 февралдаги 38 (6732)-сони.

31. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг қоидаларини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 5-сон, 62-модда.

32. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 февралдаги «Қонун ҳужжатларини тарқатиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ–2761-сон қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 76-модда.

33. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 4 октябрдаги «Туман ва шаҳар умумий юрисдикция судлари фаолиятини такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ–4570-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2013 й., 42-сон, 556-модда; 2014 й., 37-сон, 464-модда.

34. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 10 декабрдаги «Судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 346-сон Қарори // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 йил, 50-сон, 560-модда.

35. Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик суди пленумининг «Суд ҳоқимияти тўғрисида»ги қарори. 1996 йил 20 декабрь, 1/60-сон.

36. Ислом Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. – Т.: Ўзбекистон, 1997.

37. Ислом Каримов. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. 6-жилд. – Т.: «Ўзбекистон», 1998.

38. Ислом Каримов. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси / Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъруза. 2010 йил 12 ноябрь. – Т.: «Ўзбекистон», 2010.

39. Ислом Каримов. 2015 йилда иқтисодий-иқтисодимизда туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, модернизация ва диверсификация жараёнларини изчил давом эттириш ҳисобидан хусусий мулк ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиб бериш – устувор вазифамиздир: Мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2015 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маъруза. - <http://www.uza.uz/>

40. Ислом Каримов. Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. – Т.: «Ўзбекистон», 2013.

41. Ислом Каримов. Асосий вазифамиз – жамиятимизни ислоҳ этиш ва демократлаштириш, мамлакатимизни модернизация қилиш жараёнларини янги босқичга кўтаришдан иборат // «Халқ сўзи», 2015 йил 6 декабрь.

42. Ислом Каримов. Эришган марралар билан чегараланмасдан бошлаган ислохотларимизни янги босқичга кўтариш – бугунги кундаги энг долзарб вазифаларимиздир. 23-жилд. –Т.: «Ўзбекистон», 2015.

43. Ислом Каримов. Бош мақсадимиз – мавжуд қийинчиликларга қарамасдан, олиб бораётган ислохотларни, иқтисодий-иқтисодимизда таркибий ўзгаришларни изчил давом эттириш, хусусий мулкчилик, кичик бизнес ва тадбиркорликка янада кенг йўл очиб бериш ҳисобидан олдинга юришдир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг мамлакатимизни 2015 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2016 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси. 2016 йил 15 январь. <http://uza.uz>

44. Ислом Каримов. Бизнинг йўлимиз демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш. 20-жилд. – Т.: «Ўзбекистон», 2012.

45. Ислом Каримов. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажак йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. –Т.: «Ўзбекистон», 2015.

46. Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг биринчи ташкилий йиғилишидаги нутқи. // «Халқ сўзи» газетаси, 2015 йил 13 январь.

47. Абдураимова Н. Ер участкалари танлов асосида берилди. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги, 15.10.2015. – <http://uza.uz/oz/business/er-uchastkalari-tanlov-asosida-beriladi>.

48. Бағрикенглик – жамият барқарорлигининг асоси (илмий-амалий анжуман материаллари). – Тошкент: «Университет», 2003.

49. Бурхонов У. Ўз бизнесига эга ёшлар юртимизнинг истиқболдаги тараққиётига муносиб ҳисса қўшади // «Маърифат», 2012 йил 7 ноябрь.

50. Бағрикенглик тамойиллари Декларацияси. Бетти Реадон. Бағрикенглик: тинчлик сари олға қадам. ЮНЕСКО, 2005.

51. Бағрикенглик – барқарорлик ва тараққиёт омили. – Тошкент: «Тошкент ислом университети», 2007.

52. Декларация и программа действий в области культуры мира, принятая 53- й сессией генеральной Ассамблеи ООН от 13 сентября 1999 г.

53. Тинчликни асраш – муқаддас бурч / У. Қўшаев, А. Аҳмедов, Ш. Жўраев ва б.; Масъул муҳаррир А. Очилдиев. – Тошкент: «Тошкент ислом университети» нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009.

54. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик: тарихий тажриба ва ҳозирги замон. Халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, 17–18 сентябрь, 2010.

55. М. Мусин. Вопросы совершенствования исполнительного производства в Казахстане // <http://www.suprcourt.kz/site/suprcourt.nsf/>.

56. Вохидова М.Т. Толерантлик – ёшларни ижтимоий-ахлоқий юксалтириш омили. Фалс. ф. номз. автореф. –Тошкент, 2010.

57. Хажиева М.С. **Миллий онгда толерантликни шакллантиришнинг ижтимоий-фалсафий таҳлили**. Фал.ф. докт. автореф. – Тошкент, 2011.
58. Юсупов З.У. **Ўзбекистон маданиятида миллийлик ва байналмилаллик (1970-2000 йиллар)**. – Тарих фан. номз. автореф. – Тошкент, 2011.
59. **Диний бағрикенглик ва мутаассиблик: (юз саволга-юз жавоб)** / Масъул муҳаррир О. Юсупов. – Тошкент: «Тошкент ислом университети» нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2013.
60. **Диний мутаассиблик: моҳият, мақсадлар ва олдини олиш йўллари** / А.Ҳасанов, О.Юсупов, К.Шермухамедов, У.Ғафуров, Ж.Каримов; Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита, Тошкент ислом университети Исломшунослик илмий-тадқиқот маркази. – Тошкент, «Movarounnahr» нашриёти, 2013.
61. Doing Business. Оценка бизнес регулирования. <http://russian.doingbusiness.org/>
62. Жўраев Ш. «Виждон эркинлигининг ҳуқуқий кафолатлари» // Ўқув қўлланма. – Тошкент, «Тошкент ислом университети» нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2013.
63. Жамолидинова О., Аминов Ф. **Замонавий билим ва юксак интеллектуал салоҳиятга эга ёшар-буюк келажагимиз кафолати** // «Маърифат», 2016 йил 26 ноябрь.
64. **Ўзбекистон – кўп миллатли аҳил оила**. – Т.: «Ўзбекистон», 2014.
65. Латипова О. **Электр энергияси таъминотида «бир дарча» тамойили**. Biznes Daily «Биржа», 05.02.2013, №14(1577). – <http://www.biznes-daily.uz/ru/gazeta-birja/9783-elktr-enrgiyasi-taminotida-bir-darcha-tamoyili>.
66. О. Файзиев. **Таълим-тарбия соҳасига янгича ёндашув – барқарор тарққиёт гарови** // «Халқ сўзи», 2017 йил 16 февраль.
67. **Проблемы и ограничения государственного вмешательства в экономику**. – <http://econtool.com/>
68. Тулепов А. **Ислом ва ақидапараст оқимлар**. Тўлдирилган нашр. Масъул муҳаррир Шайх Абдулазиз Мансур. – Тошкент: «Шарк», 2014.
69. Ҳасанбоев Ў. **Ўзбекистонда давлат ва дин муносабатлари: диний ташкилотлар, оқимлар, мафкуравий курашнинг долзарб йўналишлари**. – Тошкент: «Тошкент ислом университети» нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2014.
70. Старилов Ю.Н. **Службное право**. – Москва, «БЕК», 1996.
71. С. Жуманова. **Профессор-ўқитувчилар малакаси сезиларли даражада ошмоқда** // «Маърифат», 2015 йил 18 ноябрь.
72. «Ягонасан, муқаддас Ватаним, севги ва садоқатим сенга бахшида, гўзал Ўзбекистоним!» **Ўзбекистоннинг 23 йиллик мустақил тараққиёт йўлида турли соҳаларда қўлга киритилган ютуқ ва натижалар, мамлакатимизнинг салоҳияти ва қудрати, туб ислохотларнинг моҳияти ва аҳамиятини аҳолининг кенг қатламларига етказиш, жойларда ташкилий-амалий, ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий тадбирлар ҳамда тарғибот-ташвиқот ишларида фойдаланиш учун услубий қўлланма** / Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги давлат бошқаруви академияси; Республика маънавият тарғибот маркази; Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази. – Тошкент: «Маънавият», 2014.
73. Бетакроримсан, ягонасан, Она ватаним, Ўзбекистоним. **Ўзбекистоннинг 24 йиллик мустақил тараққиёт йўлида турли соҳаларда қўлга киритилган ютуқ ва натижалар, мамлакатимизнинг салоҳияти ва қудрати, туб ислохотларнинг моҳияти ва аҳамиятини аҳолининг кенг қатламларига етказиш, жойларда ташкилий-амалий, ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий тадбирлар ҳамда тарғибот-ташвиқот ишларида фойдаланишга мўлжалланган услубий қўлланма** / Республика маънавият ва маърифат Кенгаши. – Т.: «Маънавият», 2015.
74. Шалунова Т. **Кўчмас мулкни рўйхатдан ўтказишни соддалаштириш йўлида**. Газета СБХ, 2014, № 44. – <http://gazeta.norma.uz/>
75. «Ўзбекистон овози». 2016 йил 15 декабрь.
76. Темур тузуклари. – Т.: «Ўзбекистон», 2013.
77. Юсупов Э. **ва бошқ. Ижтимоий бошқарув тизимининг тадрижи ва давлатнинг шаклланиши**. – Т.: 2005.
78. Эркаев А. **Ўзбекистон йўли**. – Т.: «Маънавият», 2011.
79. «Халқ сўзи» газетаси, 2016 йил 17 декабрь.
80. «Халқ сўзи» газетаси, 2016 йил 25 декабрь.
81. «Халқ сўзи» газетаси, 2016 йил 20 январь.
82. «Халқ сўзи» газетаси, 2016 йил 16 февраль.
83. «Халқ сўзи» газетаси, 2017 йил 8 февраль.
84. www.xs.uz

85. www.religions.uz
86. www.tiu.uz
87. www.xs.uz
88. www.press-service.uz
89. www.gazeta.uz
90. www.uza.uz
91. <https://www.gazeta.uz/uz/2017/01/16/yaim/>
92. <https://www.sputnik.uz>
93. www.gov.uz
94. <https://pm.gov.uz/uz>
95. www.oxs.uz
96. www.mineconomy.uz
97. www.xs.uz/index.php/homepage/rasmij/item/9263
98. www.kun.uz

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

**2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг
бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини
«Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да
амалга оширишга оид Давлат дастурини ўрганиш бўйича**

ИЛМИЙ-УСЛУБИЙ РИСОЛА

Нашр учун масъул ижодий гуруҳ:

Р.С. Қосимов, Б.Ю. Ходиев, А.Ш. Бекмуродов

Т а к р и з ч и л а р:

*Р. Убайдуллаева – иқтисод фанлари доктори, профессор, ФА академиги,
Қ. Қуранбоев – сиёсий фанлар доктори, профессор.*

М у а л л и ф л а р:

- БИРИНЧИ БОБ – *Ш. Қудратхўжаев, Ш. Мадаева, М. Қирғизбоев, И. Саифназаров, А. Хидиров,
Х. Одилқориев, А. Бегматов, Н. Умарова, О. Джураев.*
ИККИНЧИ БОБ – *Е. Канъязов, Д. Умаров, У. Тухташова, И. Никонов, Д. Хабибуллаев, М. Камалов,
С. Рахмонова, М. Ахмедшоева, Х. Азизов, З. Эсанова, О. Махкамов, Қ. Авезов,
Н. Салаев, З. Борсиева, Ш. Сайдуллаев, М. Қурбонов, И. Рустамбеков, Р. Алтиев.*
УЧИНЧИ БОБ – *Б. Ходиев, А. Бекмуродов, Ш. Мустафакулов, У. Ғофуров, И. Хотамов,
Б. Салимов, Р. Ҳақимов, М. Исаков, Б. Султанов, М. Юсупов, Т. Жураев,
А. Ядгаров.*
ТЎРТИНЧИ БОБ – *Б. Ходиев, Б. Бегалов, М. Пўлатов, Н. Ҳайдаров, Ғ. Захидов, Б. Усмонов,
А. Мухторов, Г. Абдурахманова, М. Ганиева, М. Асқарова, Б. Беркинов,
Н. Шайюсупова, Х. Абдураманов, Н. Қодиров, Т. Хотамов, Б. Алиев, Т. Султонов,
А. Раҳмонов.*
БЕШИНЧИ БОБ – *Р. Абдуллаев, Н. Жўраев, Р. Муртазаева, З. Исломов, Ж. Нажмиддинов.*

Тошкент «Маънавият» 2017

Мухаррирлар: *Ш. Тўрахўжаева, С. Аҳмедов*

Мусахҳих С. Тошқулова

Рассом С. Шухрат

Компьютерда тайёрловчи *Ш. Соҳибов*

© «Маънавият» нашриёти. Лицензия АІ №189, 10.05.2011 йилда берилган.

Босишга 23.05.2017 йилда рухсат этилди. Бичими 60x84 ¹/₈. «Times» гарнитураси.

Офсет босма усулида босилди. Шартли босма табоғи 28,36. Нашр табоғи 25,4. Буюртма №17–40.

Адади 4200 нусха. Нархи шартнома асосида.